

Corneliu Ciucanu

Dreapta românească interbelică

Politică și ideologie

TIPO MOLDOVA

**DREAPTA ROMÂNEASCĂ INTERBELICĂ.
POLITICĂ ȘI IDEOLOGIE**

Corneliu Ciucanu

Iași, Tipo Moldova, 2009

Introducere

Apariția și manifestările Dreptei interbelice constituie un capitol de istorie extrem de important al evoluției României în secolul XX, un episod aparte al vieții politice dintre cele două războaie mondiale și, nu în ultimul rând, un subiect de mare interes pentru istorici, sociologi și analiști politici, interesați în decriptarea obiectivă a acestui amplu fenomen social-politic și doctrinar. Investigațiile impun însă anumite norme de cercetare dar și curaj în abordarea tematicii deosebit de complexe. Istoricul trebuie să renunțe la șabloane, să depășească rigorile vremelnice ale corectitudinii politice, impusă de un regim sau altul, să respingă suveran orice tip de aliniere și să rămână apărător consecvent al adevărului istoric.

În decembrie 2005 s-a lansat celebrul **Apel**, intitulat **Libertate pentru istorie**, semnat de renumiții istorici francezi Alain Decaux, Pierre Milza, Marc Ferro, René Rémond. Acest adevărat manifest-program propune o serie de principii definitorii ale istoriei ca disciplină și a profesiei de istoric: *„Istoria nu-i o religie. Istoricul nu acceptă nici o dogmă, nu respectă nici un lucru interzis, nu cunoaște tabu-uri. El poate să deranjeze.*

Istoria nu este tot una cu morala. Istoricul nu are rolul de a exalta sau de a condamna. El explică.

Istoria nu este sclava actualității. Istoricul nu aplică trecutului schemele ideologice contemporane și nu introduce în evenimentele de odinioară sensibilitățile prezentului.

Istoria nu-i tot una cu memoria. Istoricul, într-un demers științific, colecționează amintirile oamenilor, le compară între ele, le confruntă cu documentele, cu obiectele cu urmele existente și stabilește faptele. Istoria ține cont de memorie dar nu se rezumă la ea.

Istoria nu este un domeniu juridic. Într-un stat liber, definirea adevărului istoric nu aparține nici Parlamentului, nici autorității judiciare.

Politica statului, chiar animat de cele mai bune intenții, nu este politica istoriei”¹.

În consecință vom evita clasificările și tipologiile recent impuse și vom încerca să analizăm manifestările și evoluția Dreptei interbelice în consonanță cu încadrările și definițiile lansate perioada în respectivă, pentru a nu ne îndepărta de percepția inițială a epocii asupra fenomenului naționalist-creștin și asupra spiritului de dreapta, în general.

În atmosfera febrilă de căutări și proiecte a anilor □30, pe fondul carențelor vizibile ale democrației parlamentare și ca replică la criza evidentă a clasei politice din România interbelică, afectată de corupție și demagogie, apare *Manifestul Revoluției Naționale*, un adevărat document programatic al noii generații. Publicat sub forma unei broșuri, *Manifestul* este semnat de către Sorin Pavel, Petre Țuțea, Ioan Crăciunel, Gheorghe Tite, Nicolae Tatu și Petre Ercuță și propune „o nouă formulă de organizare a omenirii: naționalismul” dar nu cel dinainte de primul război mondial ci un altfel de naționalism „rezultatul unui drum interior, parcurs de individ de la sine la națiune”. Tot în cuprinsul *Manifestului*, semnatarii trec în revistă formațiunile politice de dreapta și se declară „prieteni grupărilor de dreapta”, deși, la acel moment, unii dintre ei erau recunoscuți ca simpatizanți ai stângii (cazul lui Petre Țuțea). Astfel, erau considerate formațiuni de dreapta Partidul Național Creștin, condus de O. Goga și A. C. Cuza, Frontul Românesc, în frunte cu Al Vaida-Voevod, Mișcarea Legionară, Liga Corporatistă, condusă de Mihail Manoilescu și Partidul Naționalist Democrat condus de reputatul istoric Nicolae Iorga². În acest cadru, demersul nostru ar trebui să inventarieze/analizeze manifestările acestor formațiuni politice, însă, din punctul nostru de vedere, considerăm că doar Mișcarea Legionară, în ipostazele și sub titulaturile sale cunoscute, poate face subiectul unei astfel de analize. Din grupările politice enumerate mai sus, doar Legiunea a avut o atitudine consecventă sub aspectul reprezentării politico-organizatorice, a apărut și s-a dezvoltat în consonanță cu mișcările radicale de dreapta din spațiul european, a practicat un discurs antiparlamentar constant și a dezvoltat un ethos naționalist propriu cu valențe etico-religioase specifice. Legiunea a adaptat realităților interbelice curente, idei și tendințe antebelice, a preluat argumentele organiciste, gradualismul și discursul antiliberal ale

¹ “L’Histoire”, Paris, no. 306/Janvier 2006.

² Dora Mezdrea, *Nae Ionescu. Biografia*, vol. III, Brăila, Muzeul Brăilei/Editura Istros, 2003, pp. 460-464.

conservatorismului, a redimensionat retorica naționalismului-democrat și filonul sămănătorist, reprezentat la începutul secolului XX de N. Iorga și A. C. Cuza, a potențat tradiționalismul ortodox prin înregimentarea tinerilor intelectuali formați la școala trăiristă a lui Nae Ionescu, a reactivat radicalismul inițial al mișcărilor studențești de la 1922, eșuate prin cooptarea lor în Liga cuzistă. Sub acest aspect celelalte formațiuni de dreapta enumerate în *Manifest* par doar asociații artificial create, conjuncturale, întocmite mai cu seamă din rațiuni de tactică politică de către instanțe situate peste partide. Astfel, la rigoare, *defecțiunea* ghidonată de Al. Vaida-Voevod în cadrul Partidului Național-Țărănesc și constituirea Frontul Românesc, dar și fuziunea dintre grupările conduse de Octavian Goga și A. C. Cuza ni se dezvăluie a fi doar simple manevre ale regelui Carol al II-lea, în încercarea sa de a impune regimul de autoritate personală. De asemenea, formațiunea național-democrată și Liga Corporatistă existau și activau – la scară redusă, practic – doar datorită celor două personalități remarcabile aflate în fruntea lor: reputatul istoric Nicolae Iorga și, respectiv, marele economist Mihail Manoilescu. Drept urmare, atenția noastră va stăruie asupra evoluției Mișcării Legionare în perioada 1919-1941, atât în faza *codrenistă*, cât și în faza *simistă*. Demersul nostru își propune analizarea cauzelor și premiselor ce au determinat apariția Mișcării Legionare, activitatea liderilor studenților – viitorii fondatori ai Legiunii Arhanghelul Mihail – în cadrul L. A. N. C., investigarea principalele evenimente și desfășurări care au marcat ascensiune politică a Legiunii și reliefa elementele definitorii de doctrină și organizare.

Corneliu Ciucanu

Capitolul I

Dreapta românească interbelică. Istorie și istoriografie

În anul 1996, în colaborare cu istoricii Gh. Buzatu și Cristian Sandache, am editat – sub egida Centrului de Istorie și Civilizație Europeană al Filialei Iași a Academiei Române – lucrarea intitulată *Radiografia Dreptei românești (1927-1941)*³, în cuprinsul căreia s-a rezervat un spațiu larg examinării *istoriografiei Dreptei*⁴. În acest cadru, vom insista asupra sintezelor, monografiilor, volumelor de documente și memorialisticii apărute în răstimpul 1997-2008, dar vom reveni secvențial și asupra capitolului publicat în *Radiografie*, pentru a asigura o justă continuitate a producției istoriografice aferentă Dreptei național-creștine.

Renașterea democrației și pluripartidismului în România după 1989-1990 a declanșat un amplu proces de recuperare și reconsiderare istoriografică. În acest cadru, istoricului, ca exponent al societății civile și ca un veritabil *bătrân* al cetății, după expresia faimoasă a inegalabilului Nicolae Iorga, îi revine misiunea de a cerceta și releva episoade mai puțin cunoscute sau voit denaturate în perioada anterioară, prin publicarea unor studii și lucrări temeinic argumentate, care să corecteze exigent populismul, ignoranța și amatorismul politic, dar mai ales falsul istoric și reaua credință.

Reevaluarea perioadei istorice dintre cele două războaie mondiale reprezintă o rodnică și vizibilă tendință a istoriografiei românești de după 1990. Prăbușirea comunismului a condus la crearea unei noi atmosfere de reală destindere în ceea ce privește libertatea de exprimare și accesul la documente inedite. Deschiderea și organizarea funcțională a arhivelor a creat istoricului posibilitatea consultării unor surse deosebit de importante. În acest context menționăm utilitatea Arhivelor Naționale ale României: Arhivele Naționale Istorice Centrale, București, cu următoarele fonduri: Președinția Consiliului de Miniștri; Casa Regală (inclusiv fondurile personale); Ministerul de Justiție ;Ministerul de Interne; Inspectoratul

³ București, Editura FFPress, 1996, 426 p.; ediția a II-a anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010.

⁴ Vezi *Radiografia Dreptei românești*, pp. 165-218.

General al Jandarmeriei; Direcția Generală a Poliției; Ministerul Propagandei Naționale și Arhiva Istorică a Bibliotecii Academiei. De asemenea merită o atenție sporită Direcțiile Județene ale Arhivelor Naționale, apoi Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, București și Arhivele Militare Române, București-Pitești. În acest cadru, menționăm importanța Arhivelor Naționale ale Republicii Moldova (A.N.R.M.) care păstrează documente inedite privind mișcarea subversivă bolșevică din Basarabia (fondul 796)⁵ și extrema dreaptă românească (fond 680). Abundența rapoartelor Direcției Regionale de Poliție și Siguranță de la Chișinău, a notelor informative ale brigăzilor de Siguranță din județele de peste Prut și a sesizărilor făcute de legiunile Jandarmeriei demonstrează atenția specială de care s-a bucurat Mișcarea Legionară și Liga cuzistă în Basarabia, ca de altfel în întreaga țară și dovedesc gradul de pericolozitate socială și politică atribuit radicalismului naționalist-creștin⁶. Un aspect de mare utilitate pentru specialiști, identificat odată cu analiza și interpretarea acestor note și rapoarte, rămâne percepția populației dintre Prut și Nistru asupra organizațiilor de dreapta, modul în care anumite elemente sociale au reacționat la mesajul politic lansat de aceste grupări, motivele și felul în care au aderat la structurile Dreptei sau au respins demersul și discursul naționalist și antisemit. Pentru istorici în general și pentru cei care se ocupă de evoluția Dreptei radicale dintre cele două războaie mondiale, în special, consultarea fondurilor A. N. R. M., privind organizațiile evreiești, în cele două ipostaze-comuniste și sioniste-constituie un imperativ și, totodată, o garanție pentru stabilirea justă a relațiilor de premisă/cauzalitate în vederea explicării adecvate a apariției și dezvoltării curentului de extremă dreapta⁷.

Dezagregarea regimului comunist a permis, totodată, sustragerea istoriei de sub imixtiunea politicului, abandonarea schematismului și dogmatismului marxist dar mai ales abordarea adecvată și exigentă, din punct vedere critic, a fenomenului istoric supus, nu odată, la tot felul de trunchieri, exagerări și interpretări denaturate. Spre exemplificare consemnăm tentativa de mistificare a istoriei naționale a lui Mihail

⁵ Vezi Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, București, Editura Enciclopedică, 2004, *passim*.

⁶ Vezi Viorica Nicolenco, *Extrema dreaptă în Basarabia (1923-1940)*, Chișinău, Editura Civitas, 1999, *passim*.

⁷ Vezi Corneliu Ciucanu, *Mișcarea Legionară în Basarabia*, în "Europa XXI" (revista Centrului de Istorie și Civilizație Europeană. Academia Română-Filiala Iași), vol. XIII–XIX/2004-2005, *Românii între ruși și sovietici*, Iași, Casa Editorială Demiurg, pp. 111-173.

Roller. Conceput ca “ manual unic “, *Istoria R..P.R*⁸ s-a dorit a fi instrumentul de îndoctrinare, în litera și spiritul ideologiei comuniste, a mai multor generații de tineri⁹. Simplist și dogmatic, în spiritul epocii sale, care coincide cu cea mai neagră perioadă din istoria noastră, Roller aruncă anatema asupra unei întregi generații pătrunse, în mod indiscutabil de un înalt patriotism. Modul schematic în care ”istoricul” încearcă explicarea apariției și evoluției Dreptei radicale interbelice, transformă păguboasa-i întreprindere într-o înșiruire grosolană de lozinci și clișee. Pentru „academicianul” de tristă amintire și penibilă pomenire legionarismul era nimic mai mult decât fascism „creat și dezvoltat de către vârfurile capitalismului monopolist și de cercurile cele mai reacționare ale moșierimii”¹⁰. Fără să-și însușească pe deplin proprietatea termenilor și fidel *catehismului* cominternist, Roller aprecia Garda de Fier drept „partid fascist, atât din punct de vedere programatic, cât și organizatoric”.

⁸ Vezi Ministerul Învățământului Public, *Istoria R.P.R.*, sub redacția Mihail Roller, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1952 (ed. I 1947; ed. a II-a 1948).

⁹ Cf. Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *op. cit.*, p. 166.

¹⁰ *Istoria R. P. R...*, p. 639.

Capitolul II

Evoluții politice și confruntări ideologice. Premise și manifestări ale Dreptei (1919-1935)

Dreapta românească interbelică a asimilat teme, idei și tendințe ideologice anterioare, pe care le-a adaptat noilor realități demografice și sociale ale României Mari, a continuat, organizat și instituționalizat curentul naționalist cultural-politic antebelic, în consonanță cu marile prefaceri, de ordin electoral și agrar, care au modificat substanțial configurația politico-electorală și economico-socială a societății românești după Marea Unire.

Constituirea statului național unitar prin Actele de unire de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, a consemnat inaugurarea unei noi etape istorice în procesul complex al devenirii românești. Prin unirea provinciilor istorice cu Vechiul Regat, România își mărește suprafața de la 138 000 km pătrați, cât era teritoriul Regatului României în 1915, la 295 049 km pătrați în 1918. Teritoriul României Întregite constituia, așadar, 2,52% din suprafața continentului european, ocupând locul 10 și fiind al doilea stat, ca mărime, după Polonia în perimetrul delimitat la nord și la sud de Marea Baltică și Marea Egee¹. Suprafața cultivabilă s-a dublat (de la 7 milioane de ha, la 14,5 milioane ha), suprafața forestieră s-a triplat (de la 2,5 la 7,5 milioane de ha), islazurile și pășunile montane acopereau peste patru milioane de hectare, iar viile și livezile-220 000 ha. În România Mare, terenurile acoperite de ape și de drumuri, suprafețele destinate satelor și orașelor, însumau peste cinci milioane de hectare².

Din perspectivă demografică, România a ajuns pe locul opt în Europa după U. R. S. S., Germania, Regatul Unit, Franța, Italia, Polonia și Spania, întrucât după unirea din 1918, populația s-a dublat (de la 7,9 milioane de locuitori în 1915 la 14,7

¹ *Enciclopedia României*, vol. *Statul*, (capitolul II, *Populația României*), editori D. Gusti, C. Orghidan, Mircea Vulcănescu, Dan Botta, Imprimeria Națională, 1938, p.133. Vezi și *Istoria Românilor*, vol VIII, *România Întregită (1918-1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p.31.

² Simion Mehedinți, George Vâlsan, *România*, București, 1929, p.304. Vezi și Victor Axenciuc, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859-1947*, vol II: *Agricultura*, București, Editura Academiei, 1996, p.176.

milioane locuitori în 1919) și a crescut progresiv ajungând la 18 milioane în 1930 și la 20 milioane de locuitori în anul izbucnirii celui de al doilea război mondial. Populația României reprezenta 3,62% din populația Europei și manifesta o evidentă tendință de creștere³.

Pentru a realiza și oferi o imagine de ansamblu a societății românești de după Marea Unire, dar mai ales pentru a stabili locul Basarabiei în complexul regional românesc, am apelat la datele statistice relevate de recensământul din 1930, care a abordat și instrumentat un larg registru de criterii. Din punct de vedere etnic și după limba maternă situația se prezenta astfel: din totalul de 18 057 028 locuitori, s-au declarat români 12 981 324, adică un procent de 71,9%, iar vorbitori de limbă română, 13 180 936 (73%). Ungurii constituiau cea mai numeroasă minoritate a României Mari, înregistrând cifre de 1 425 507 (7,9%), după neam și 1 554 525 (8,6%), vorbitori de limbă maghiară. Germanii reprezentau a doua minoritate serioasă a țării, însumând 745 421, adică 4,1%, locuitori de etnie germană și 760 687 (4,2%), cetățeni români de limbă germană. Evreii s-au declarat în număr de 728 115 (4%) și 518 754 (2,9%), vorbitori de limbă ebraică în dialect idiș. Existau și alte comunități minoritare, nu foarte numeroase (ruși, ruteni și ucraineni, huțuli, cehi și slovaci, sârbo-croato - sloveni, bulgari, polonezi, greci, albanezi, armeni, turci, tătari, găgăuzi), care însumau între 582 115 suflete-rutenii și ucrainenii-și 4 670-armenii. În acest cadru, menționăm și minoritatea țigănească, formată din 262 501 indivizi, respectiv 1,5%. Vorbitori de limbă țigănească s-au declarat aproximativ jumătate, adică 101 015, ceea ce reprezintă 0,6%. Deosebirile dintre cifrele care exprimă numărul declarațiilor după etnie și numărul vorbitorilor de limbă maternă derivă, în primul rând, din motive cultural-istorice, religioase sau pur și simplu, se datorează subiectivismelor de tot felul manifestate individual sau în grup în timpul recensământului⁴.

Pe provincii, tabloul etnic demonstra o majoritate covârșitoare românească, în raport cu alte neamuri. Oltenia era regiunea cu numărul cel mai mic de minoritari, (1,5% țigani și câte 0,2% evrei, unguri, germani), iar restul de 97,5% era reprezentat de populația românească. În Muntenia trăiau 93,4% români, 2,1% evrei, 1,8% țigani, 0,8% maghiari, 0,5% germani, 0,3% greci, 0,2% ruși, 0,1% armeni și 0,3% alte neamuri. Moldova avea o populație românească de 89,8% , 6,5% evrei, 1,3% țigani, 0,8% maghiari, 0,5% germani, 0,3% ruși, 0,2% greci, 0,1% polonezi și 0,3% alte

³ *Enciclopedia României*, vol.I...,p. 133-134.

etnii. În Crișana-Maramureș situația se prezenta astfel: 60,7% români, 23% unguri, 6,4% evrei, 4,8% germani, câte 1,7% ruteni, ucrainenii, cehi și slovaci, 1,1% țigani, plus câteva etnii care adunate reprezentau un procent sub 1% (sârbi, croați, ruși, sloveni). Transilvania releva o populație de 57,6% români, 29% maghiari, 7,9% germani, 2,4% evrei, 2,3% țigani, 0,3% cehi și slovaci, 0,1% ruși. În Basarabia cu toată rusificarea ultimilor o sută de ani, românii reprezentau 56,2% din populație, apoi urmau rușii cu 12,3%, rutenii și ucrainenii cu 11%, evreii, 7,2%, bulgarii 5,7%, găgăuzii cu 3,4%, 2,8% germani, 0,5% țigani, 0,3% polonezi și tot 0,3% alte etnii. Cu un procent de 54,4%, românii constituiau populația cea mai însemnată și în Banat, fiind urmați de germani cu 23,7%, unguri 10,4%, sârbi, croați și sloveni cu 4,3%, 1,9% țigani, 1,5% cehi și slovaci, 1,2% evrei 1,1% bulgari și alte minorități, care împreună nu adunau un procent de 1%. În Bucovina și Dobrogea, străvechi teritorii locuite de români, din cauza colonizărilor instrumentate de autoritățile de ocupație de-a lungul timpului, populația românească, deși nu atinge procentul de 50%, reprezenta totuși majoritatea relativă a acestor provincii (44,5%, în Bucovina și 44,2% în Dobrogea). Principalele minorități în Bucovina erau rutenii și ucrainenii cu 27,7%, evreii cu 10,85%, germanii cu un procent de 8,9%, polonezii 3,6%, huțulii 1,5%, unguri 1,4%, ruși 0,9%. În Dobrogea trebuie consemnată minoritatea bulgară cu 22,7%, turcii 18,5%, rușii cu 3,4%, tătarii 2,7%, germanii 1,5%, țiganii cu 1,4%, grecii 1,1%, găgăuzii, armenii, evreii, ungurii, sârbii, croații și slovenii cu mult sub 1% fiecare etnie⁵. Pentru teritoriul dintre Prut și Nistru, existența unei număr considerabil de etnici evrei, constituia o premisă importantă pentru propagarea mesajului antisemit. Grupările de dreapta supralicitau cu precădere „chestiunea evreiască”, exploatau tensiunile inerente ivite în cadrul comunităților între majoritari și minoritari, indicau ostentativ pe evrei ca fiind cauza tuturor relelor, cultivau frustrările populației românești în raport cu comunitățile israelite și încurajau spiritul de revanșă al majorității creștine.

Distribuția etnică, funcție de mediul urban sau rural demonstrează că bastionul românismului a fost satul românesc, păstrător al tradițiilor și obiceiurilor din vechime, iar satul basarabean nu face excepție de la această regulă. Orașul a fost considerat dintotdeauna un mediu cosmopolit, datorită vieții cotidiene desfășurate în acest cadru,

⁴ *Ibidem*, pp, 148-153.

⁵ *Ibidem*, p. 148. Vezi și Ion Agrigoroaiei, Dumitru D. Rusu, *Istoria românilor. Epoca contemporană*, Chișinău-Galați, 1992, p.14.

dar mai ales datorită funcției economice și comerciale a orașului și a faptului că negustorii și mai apoi primii exponenți ai capitalismului în Țările Române, au fost alogeni. Târgurile și orașele Basarabiei, unde majoritatea covârșitoare o reprezentau evreii, limba rusă era considerată singura limbă “cultă” acceptabilă⁶. La 1922, după un periplu în Basarabia, un diplomat francez consemna configurația etnică și starea de spirit din orașele de peste Prut, observând că populația urbană era “pur rusească și israelită și violent antiromânească”⁷. Orașele provinciilor unite cu Vechiul Regat, apreciate ca fiind “odinioară adevărate cetăți de deznaționalizare a Românilor, prin grija fostelor stăpâniri”⁸, prezentau o proporție mai importantă de etnici minoritari. Totuși, populația românească urbană era determinantă în proporție relativă sau absolută, cu excepția orașelor din zona Crișana-Maramureș⁹. Populația românească era, așadar, la scară generală, majoritară atât la orașe, 58,6% dar mai ales la sate cu un procent covârșitor de 75,3% din întreaga populație rurală. Dacă la general, Oltenia era cea mai curat românească regiune (97,5%), atât în mediul rural (98,4%), cât și în cel urban (91,7%), românii dețineau majoritatea absolută. Din nouă provincii, conform împărțirii administrative din 1925, populația românească rurală reprezenta majoritatea absolută în șapte provincii și majoritatea relativă, în celelalte două (Bucovina și Dobrogea). În mediul urban, românii dețineau majoritate absolută în patru regiuni și majoritate relativă în trei. Doar în orașele din Transilvania și din Crișana-Maramureș, elementul românesc era surclasat de minoritatea maghiară care reprezintă, însă, o majoritate relativă¹⁰. Totuși minoritatea cea mai însemnată din orașele României Mari o reprezentau evreii, cu un procent de 13,6% față de unguri, 11,2% sau germani, 5,3%, ei fiind, practic, minoritarii cei mai numeroși la scară generală și ocupând statistic locurile doi și trei, după majoritatea românească. Evreii reprezentau cea mai numeroasă populație urbană, după români și ofereau o proporție considerabilă și compactă orașelor din Moldova, Basarabia, Crișana-Maramureș, dar mai ales din Bucovina, unde etnicii evrei aveau un procent de 30% din totalul locuitorilor de la orașe¹¹.

⁶ Apud Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare. 1918-1930*. București, Editura Humanitas, 1998, p. 112.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Enciclopedia României...*, vol I, p.134.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 149.

¹¹ *Ibidem*, p. 150.

Din punct de vedere confesional, în România interbelică, religia ortodoxă era cea mai bine reprezentată cu un număr de 13 108 227 de enoriași, respectiv 72,6% din întreaga populație. Ortodocșii erau urmați la o diferență destul de mare de greco-catolici (1 427 391, adică 7,9%), dar care, din perspectivă zonală, dețineau întâietatea în Transilvania, fiind reperabili și în Crișana-Maramureș, Banat și Bucovina. În aceste din urmă provincii, religia ortodoxă era totuși majoritară, ca de altfel în toate celelalte regiuni istorice românești. Romano-catolicii (1 234 151;6,8%) erau dispuși cu precădere în Ardeal, dar și în Moldova și Bucovina. Locuitorii de rit mozaic reprezentau 4,2% și erau în număr de 756 930, fiind situați pe locul patru în ceea ce privește ordinea lor ca importanță religioasă. Cultele protestante, (reformat-calvin, evanghelic-lutheran și unitarian) aveau adepți în special printre minoritarii maghiari și sași și dețineau procente de 3,9% calvinii și 2,2% lutheranii și 0,4% unitarienii, însumând împreună peste un milion de enoriași (710 706, reformații, 398 759, evanghelicii și 69 257 unitarienii). Neoprotestanții în variantă adventistă sau baptistă aveau sub 100 000 de adepți (16 102, adventiștii, 60 562, baptiștii). Mai consemnăm în acest context comunitatea de cult islamică cu 185 486 adepți, respectiv 1%, pe lipovenii de rit vechi (57 288,0,3%), comunitatea religioasă armeană împărțită între gregorienii și catolicii și, de asemenea, pe cei 6 604 de cetățeni, care s-au declarat liberi-cugetători¹².

Tabloul confesional al provinciei dintre Prut și Nistru, analizat prin prisma numărului de edificii de cult, dezvăluie o situație specială. Dacă din punct de vedere etnic, evreii erau a treia minoritate ca pondere după ruși și ruteano-ucraineni, după numărul de sinagogi și case de oficiere a cultului mozaic era grupul etnic cel mai reprezentativ, din punctul de vedere al edificiilor de cult, deci, după majoritatea declarată ortodoxă. Situația pe județe arăta astfel: în Bălți existau 49 de sinagogi și case de rit mozaic¹³; în Cahul 9¹⁴; la Cetatea Albă, 4¹⁵; la Hotin 67¹⁶; Ismail 10¹⁷;

¹² *Ibidem*, p.154.

¹³ *Enciclopedia României*, vol. II, *Țara Românească*, București, 1938, p. 55.

¹⁴ *Ibidem*, p.100-101.

¹⁵ *Ibidem*, p. 133-135.

¹⁶ *Ibidem*, p. 219-220.

¹⁷ *Ibidem*, p. 258.

Lăpușna 65¹⁸; la Orhei 20 de sinagogi și 20 de case de rugăciune de cult mozaic¹⁹; la Soroca 65²⁰, și la Tighina 33²¹.

Știința de carte și gradul de instruire al locuitorilor României dintre cele două războaie mondiale, constituie repere deosebit de importante pentru o radiografie cât mai amplă a societății românești din perspectiva demersului nostru, ce vizează explicarea procesului de translare și receptare a discursului naționalist peste Prut. Totodată nivelul de alfabetizare-instrucție, are un rol bine determinat în interpretarea rezultatelor alegerilor parlamentare la care au participat formațiunile de extremă dreapta. Astfel, manipularea alegătorilor-în care excelau partidele guvernamentale, deoarece posedau întreg arsenalul (Jandarmerie, Poliție, starea de asediu, carantina etc.) necesar obținerii de majorități cât mai confortabile-era mult mai accentuată în zonele slab alfabetizate. De altfel, populația analfabetă era cea mai predispusă la abuzurile autorităților, incapabilă de reacție, fără posibilități reale/legale de apărare.

Numărul știutorilor de carte din Vechiul Regat a înregistrat o creștere elocventă de la 1 032 743 în 1899, la 3 720 646 în 1930, reprezentând practic un salt procentual de la 22% la 55,8%. Ca urmare a unirii de la 1918, procentul știutorilor de carte a mai crescut până la 57%, aportul noilor provincii fiind menționat de recensământul de la 1930 după cum urmează: Transilvania, cu 67%; Bucovina, 67,7%; Basarabia, 38,1% și Cadrilaterul cu 45,3%. Așadar, Basarabia se situa pe ultimul loc între provinciile istorice românești din punctul de vedere al alfabetizării. O altă realitate consemnată de recensământul din 1930, o constituie discrepanța dintre numărul mare de bărbați știutori de carte și numărul cu mult mai mic de femei care au acces la învățătură. Totodată, analfabetismul la sate era mult mai pronunțat în raport cu cel din mediul urban, observându-se faptul că neștiutorii de carte de la orașe provin cu precădere dintre cei care au părăsit lumea rurală, căutându-și un rost la oraș. Moldova era regiunea cu cel mai mare procent de știutori de carte din mediul rural și anume 51,6%, la polul opus aflându-se Basarabia cu 34,1%. Oltenia constituia provincia cu cea mai serioasă diferență între bărbații știutori de carte (70,4%) și femeile știutoare de carte (31%), iar Banatul reprezenta zona cu procentul cel mai ridicat de bărbați și femei știutori de carte (80,1%, respectiv 61,4%)²².

¹⁸ *Ibidem*, p. 267.

¹⁹ *Ibidem*, p. 327.

²⁰ *Ibidem*, p. 421.

²¹ *Ibidem*, p. 466.

²² *Enciclopedia României*, vol. I, pp.142-143

Județele cu cele mai ridicate procente de știutori de carte (peste 80%) sunt din Transilvania, unde alături de Brașov (86,95) și Sibiu (85,2%) descoperim județe cu o minoritate maghiară puternică (Odorhei 85%, Trei Scaune 84,2%, Târnava Mare cu 83,7%). Pe de altă parte, printre cele mai slab alfabetizate județe regăsim Cetatea Albă cu 29,7% știutori de carte și alte județe basarabene ce dezvăluie procente sub 40% (Bălți, Cahul, Orhei, Soroca și Tighina). În celelalte provincii, doar Vlașca în Muntenia, Durostorul în Cadrilaterul dobrogean și Maramureșul erau județe unde numărul știutorilor de carte nu depășea 40% din totalul locuitorilor acestor județe²³. Situația deloc încurajatoare din județele basarabene reflecta o mai veche stare de lucruri din perioada țaristă. Politica de rusificare lingvistică și culturală a afectat doar intelectualitatea, pe când marea masă a populației rurale, dezinteresată de știința de carte²⁴, a rămas analfabetă dar, aspect foarte important pentru premisele campaniei de alfabetizare și culturalizare, promovate de statul român după 1918, și-a păstrat identitatea națională. Istoricul Ștefan Ciobanu remarcă în acest sens că : „...frumoasa limbă moldovenească se păstrează intactă numai la sate; ea degenerază în gura intelectualilor trecuți prin cultura rusească. Și cărțile alcătuite de intelectuali poartă aceiași pecete a culturii rusești și sunt tipărite cu literă rusă”²⁵.

După gradul de instrucție, din totalul de 8 213 592 de știutori de carte, marea majoritate (85,1%) o reprezentau cei care frecventaseră școala primară, chiar dacă nu absolviseră întreg ciclul. De asemenea, cei cu instrucție secundară-cu sau fără toate clasele terminate –însumau un număr de 705 108 indivizi, dintre care aproape jumătate erau femei (337 381). La acest nivel școlar, consemnăm o tendință de egalizare între cele două categorii de sex, situația fiind mult mai echilibrată decât în cazul celor din învățământul primar, unde raportul era de 2 la 1 (4 153 990 bărbați, față de 2 833 821 femei). Un decalaj semnificativ se înregistra și în cazul celor cu studii superioare și universitare. Astfel numărul de femei din universități și alte școli superioare reprezenta aproximativ 20% din numărul bărbaților absolvenți sau cursanți

²³ *Ibidem*, p.144.

²⁴ Vezi Ministerul Instrucțiunii, *Lege pentru învățământul primar al statului*. București, Editura Carte Românească, 1925, *passim*. În concluzie, factorii decizionali din învățământ făceau observația că în timpul administrației țariste populația moldovenească de la sate ” era indiferentă față de școală și a rămas neatinsă de cultura rusă ”

²⁵ Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă*, Chișinău, 1923, p. 134.

ai acestei forme de elitiste de instrucție. În cifre absolute, dintr-un total de 133 007 studenți și absolvenți, doar 26 179 erau femei²⁶.

O altă direcție de abordare și analiză a societății românești interbelice, reliefată de recensământul din 1930, a fost observarea, consemnarea și clasificarea populației României întregite funcție de profesiile exercitate. Țara noastră era clasată pe primul loc în Europa, după criteriul populației active în raport cu numărul total de locuitori. Din 18 052 000 locuitori, populația activă se ridica la 10 542 000, deci un procent de 58,4% asigurat în mare parte de mediul rural. În agricultură era antrenată 78,2% din populația activă a țării și 90,4% din populația activă din lumea satelor. În industrie lucrau 759 100 persoane, în sectorul comercial și bancar erau 337 400 angajați, în domeniul transportului, 179 200. Funcționarii publici, în număr de 485 000, constituiau un alt segment reprezentativ, atât prin număr cât și prin importanță socială, iar în sănătate publică, sport și divertisment activau 105 400 persoane. Un număr de 432 300 indivizi au fost trecuți la alte categorii profesionale sau la nedeclarați²⁷.

*

Problemele structurale ale societății românești dintre cele două războaie mondiale, carențele democrației parlamentare, politicianismul și corupția, își au originea în perioada anterioară și țin de modul și ritmul alert prin care factorii de decizie au căutat să implementeze instituțiile de tip occidental într-o țară cu o mentalitate înapoiată, conservatoare și refractară inovației, cu orice preț și în orice condiție... Și în cele mai multe cazuri, graba cu care se importau/adoptau instituțiile și practicile din țările civilizate din vest, provoca un evident hiatus între noile organisme și transpunerea practică pe teren a modelelor occidentale. Nevoia de recuperare instituțională a impus așa numita *ardere a etapelor* și a determinat un vid de adaptabilitate/aplicabilitate, iar mult criticatul mimetism al noii clase politice, risca anularea elementelor definitorii ale specificului național. Procesul de modernizare și instituționalizare a societății românești a impus rezolvarea a numeroase probleme, printre acestea numărându-se și chestiunea minorităților. Disputa dintre tradiție și modernitate a relevat României, ca de altfel și altor state din Europa secolului al XIX-lea, problema minorităților naționale. Dacă secolul XIX a fost secolul naționalităților, al statelor-națiuni, în același secol identificăm premisele și originea frământărilor majore ale secolului XX. În cadrul problemei minorităților, care se va

²⁶ *Ibidem*, p.146.

internaționaliza și se va impune ca termen de referință al relațiilor internaționale odată cu Conferința de Pace de la Paris (1919-1920), chestiunea evreiască a detonat cu mult mai devreme *armonia* socială, politică și economică a statelor europene²⁸.

Chestiunea evreiască, termen care s-a impus de timpuriu în discursul politic antebelic, a fost determinată de o serie de realități indiscutabile, cu care s-a confruntat societatea românească din a doua jumătate a secolului XIX. În primul rând trebuie consemnată sporirea numerică a evreilor și implicit la creșterea rolului lor, în plan social, datorită calității lor de clasă intermediară, determinată de ritmul lent al tranziției societății românești. Datorită influenței redutabile a diasporei evreiești la nivelul cancelariilor occidentale și în virtutea statutului internațional precar al tânărului stat român, au fost posibile o serie de intervenții ale marilor puteri. Marii actori ai scenei politice internaționale, s-au folosit de această problemă ca important instrument de persuasiune și chiar șantaj, în a corela deciziile oamenilor politici români funcție de propriile lor interese²⁹. Un alt aspect de mare rezonanță în epocă, ce a condus la conturarea *chestiunii* în discuție, l-a constituit reacția virulentă a organismelor internaționale evreiești, care au amplificat uneori în mod nejustificat, situația evreilor din România, dându-i conotații „apocaliptice”.

Apariția problemei evreiești în țara noastră trebuie pusă în ecuație, potrivit opiniilor exprimate de marea majoritate a istoricilor, cu condițiile complexe în care s-a constituit statul român. Constituția din 1866 avea să consacre protejarea elementului majoritar românesc în raport cu alte etnii, astfel încât s-a ajuns, după opinia unora, la discriminare politică pe criterii confesionale. Articolul 7 din Constituția de la 1866 nota următorul aspect „Calitatea de român se dobândește, se păstrează și se pierde în conformitate cu regulile enunțate prin legile civile. Numai străinii de rit creștin pot dobândi calitatea de român.” Prin aceste dispoziții s-a oficializat chestiunea evreiască în România, făcând caduce măsurile mult prea liberale introduse pe timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, când evreii autohtoni dar și cei străini, se bucurau de drepturi civile³⁰. În lucrarea sa³¹, Andrei Oișteanu *decriptează* un soi de discurs

²⁷ *Ibidem*, p. 154-155.

²⁸ C. Turliuc, *Marile Puteri și problemele naționalităților în România. 1866-1918*, în C. Turliuc, D. Vitcu, D. Ivănescu (coord.), *Modernizarea și construcția națională în România. Rolul factorului alogen*, Iași, Editura Junimea, 2002, p. 280.

²⁹ Idem, „*Chestiunea evreiască*” în *viziunea lui P.P. Carp. Anii de început*, în C. Turliuc, D. Vitcu, D. Ivănescu (coord.), *op.cit.*, p. 228.

³⁰ Carol Iancu, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, vol. I, București, Editura Hasefer, 1998, p. 72.

înșelător al clasei politice românești, referitor la toleranța ancestrală și proverbială românească. El bagatelizează demersul programatic pașoptist, arătând că principiul *emancipațiunii israeliților*, stipulat de cele două programe revoluționare din Moldova și Muntenia, au rămas doar vorbe goale, deși subliniază declarația Domnitorului Unirii din 1864, în care acesta se exprima în favoarea emancipării graduale³². Totodată, A. Oișteanu semnalează intevenția principelui Carol, care a introdus în *Mesajul Tronului* - adresat Parlamentului în 1868 - câteva referințe privitoare la problema evreiască, pentru încetarea persecuțiilor împotriva evreilor. Reacția domnitorului, venea ca urmare a protestelor cancelariilor occidentale, prilejuite de sesizarea unor incidente antievreiești petrecute la Bârlad, Galați și Călărași³³.

Articolul 7 a fost considerat mult prea strict și contravenea flagrant legislațiilor din vestul și centrul Europei, fiind pentru multă vreme punctul de referință al disputei create în jurul chestiunii delicate a emancipării evreilor din România. Pe de o parte, clasa politică era conștientă de inegalitatea de start dintre burghezia română în formare și capitalul evreiesc, dublat în cele mai multe cazuri, de un talent economic atestat multimilenar. De asemenea, "chestiunea evreiască" s-a radicalizat prin intervenția organismelor internaționale ale evreilor, în favoarea etnicilor evrei, lipsiți de drepturi politice în România.

Pentru elita politică românească din a doua jumătate a secolului XIX, articolul 7 a fost reperul unor măsuri legislative și administrative, nu atât antievreiești cât profund pro-românești, pentru încurajarea și fortificarea elementului autohton. Ion C. Brătianu, într-un discurs rostit în ședința Camerei Deputaților din 20 iunie 1866, avea să explice atitudinea factorilor de decizie ai statului român față de evreime: „Evreii au devenit o plagă socială pentru România, o plagă socială de care trebuie să scăpăm și asta nu pentru că ei sunt mai înapoiați decât noi, căci avem o clasă încă mai înapoiată decât dâșșii, o pătură socială mai joasă decât evreii, aceștia sunt țiganii și noi le-am dat drepturi, fără ca ei să se împotrivescă contra evreilor, nu voi ridica nici considerația că sunt mai puțin civilizați, ci pur și simplu aceea a marelui lor număr care amenință, după cum spune toată lumea, naționalitatea noastră, iar atunci când națiunea este amenințată, ea se apără și devine, nu intolerantă, ci prevăzătoare. Numai măsuri administrative ne pot scăpa de această pacoste și îi pot împiedica pe proletarii

³¹ Cf. *Imaginea evreului în cultura română. Studiu de imagologie în context est-central european*, ediția a II-a, București, Editura Humanitas, 2004.

³² *Ibidem*, p. 18-19.

străini să invadeze țara [...]. Domnilor, dacă a fost ridicată astăzi problema evreiască, pricina nu este religia lor, pricina este năvala evreilor proletari, care au devenit o plagă pentru țara noastră”³⁴. Discursul lui I. C. Brătianu sublinia necesitatea adoptării unor măsuri restrictive față de evrei dar acestea aveau motivații sociale și economice și nicidecum religioase sau rasiale³⁵. În 1877, Brătianu declara într-un interviu acordat ziarului „Deutsche Zeitung” că: „Intoleranța religioasă, atât mie cât și țerii mele, e ceva necunoscut” și insista asupra faptului că imigranții evrei erau „contravenitori la impozite” și deci „răi cetățeni”³⁶.

Atitudinea politico-juridică a oficialităților statului a fost completată și susținută, indiferent de culoarea politică, de o serie de personalități culturale de mare notorietate în epocă. Amintim în acest context pe Simion Bărnuțiu, B. P. Hașdeu, Vasile Conta și, evident, pe Mihai Eminescu. Eminescu a considerat că evreii trebuie să vorbească românește în familie, în sinagogă și în reuniunile lor confesionale și culturale, pentru a da astfel dovada grațitudinii și loialității lor față de poporul în mijlocul căruia locuiau. În articolele sale, face apel la legislația germană, care impunea folosirea limbii germane de către membrii comunității evreiești³⁷. Tot Eminescu observă faptul că emigranții evrei din Imperiul austro-ungar, stabiliți în România se declarau supuși austro-ungari, se puneau sub protecția diplomatică a consulatului Dublei-Monarhii, nu plăteau impozite și nu aveau nici un fel de obligații față de statul român. Marele poet remarcă sarcastic ipostaza unor “sudiți cezaro-crăiești”, care nu văzuseră niciodată Austria și deseale tertipuri folosite de acești auto-declarați *sudiți*, pentru a se sustrage plății impozitelor, sau urmării instanțelor judecătorești³⁸. În publicistica sa, Eminescu s-a declarat pentru măsuri legislative restrictive, în raport cu evreii, norme operate din considerente economice, cu atât mai mult cu cât, el făcea o distincție clară între evreii pământeni și cei străini, ultimii imigrați nu de mult timp în țară, ca reacție la măsurile cu caracter antievreiesc din Galiția și Ucraina³⁹. Eminescu aprecia prima categorie de evrei, deoarece în opinia sa, aceasta conținea elemente utile societății românești, în timp ce ceilalți nu se ocupau

³³ *Ibidem*, p. 20.

³⁴ Carol Iancu, *Evreii din România* p. 73.

³⁵ Vezi Gabriel Asandului, A. C. Cuza., *Politică și cultură*, Iași, Fides, 2007, p. 114.

³⁶ Andrei Oișteanu, *op. cit.*, p. 21.

³⁷ Vezi Mihai Eminescu, *Chestiunea evreiască*, Antologie, prefață și note de D. Vatamaniuc, București, Editura Vestala, 1998, p. 10.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Gabriel Asandului, *op. cit.*, p. 115.

decât cu „traficul și scumpirea artificială a mijloacelor de trai”⁴⁰. Din această perioadă apare conceptul eminescian de *pătură superpusă*, evreii fiind identificați cu această categorie socială *parazitară* a societății românești, alături de elemente pseudo-burgheze autohtone, considerate, pe drept cuvânt, inactive și neproductive, din punct de vedere economic, bugetivore și în consecință inutile, sub aspect social⁴¹.

Atașat cercurilor politice conservatoare, Eminescu a fost un ideolog de marcă al conservatorismului fiind, ulterior, recuperat doctrinar de naționalismul interbelic⁴². Momentul Eminescu în dezvoltarea și maturizarea doctrinei conservatoare și, mai apoi, a naționalismului, este precizat plenar de către profesorul Ilie Bădescu. Acesta urmărește întreaga evoluție logic-deductivă a discursului politic eminescian, care asigură consistență și coerență sistemică sociologiei conservatoare. Ilie Bădescu, un adevărat exeget al operei politice și sociologice eminesciene este de părere că... “Cel ce va dori să cunoască ideea conservatoare pe culmea sa de performanță, va trebui să cerceteze cu atenție sociologia eminesciană”⁴³. Reevaluarea postulatelor eminesciene, a termenilor-cheie lansați de M. Eminescu (*practici uzuriere; pătură superpusă; dihotomia dintre țara reală și țara legală; statutul nostru de periferie; elemente parazitare*), a intuiției eminesciene în planul formulării de teorii “descoperite” mai apoi pe alte meridiane (teza “dezvoltării-subdezvoltării” și teza “partidului politic - companie de exploatare”), îl determină pe cititor să subscrie fără rezerve, opiniei profesorului Bădescu referitoare la reconsiderarea sociologiei eminesciene în peisajul gândirii conservatoare, dar și din perspectiva influențelor categorice și definitorii pentru anumite curente și tendințe din cultura social - politică românească a secolului XX.

Un alt moment de grație al intuiției eminesciene, îl constituie elaborarea concepției privind periferialismul. Eminescu inițiază “seria paradigmatică” a teoriilor privind capitalismul periferial, de pe pozițiile doctrinei conservatoare, înaintea lui Marx și Engels. Aceștia analizaseră fenomenul de periferializare și rolul

⁴⁰ *Ibidem*. Vezi și Mihai Eminescu, *op. cit.*..., p. 6.

⁴¹ Vezi Corneliu Ciucanu, *Mișcarea Legionară în Basarabia*, în “Europa XXI”, vol XIII-XIV/2004-2005, *Românii între ruși și sovietici* (revistă a Centrului de Istorie și Civilizație Europeană - Filiala Iași a Academiei Române), Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007, p. 121.

⁴² Constantin Papanace, *Mihai Eminescu-un mare precursor al legionarismului românesc*, Colecția “Biblioteca Verde”, Roma, 1951, *passim*. Vezi și Dumitru Murărașu, *Naționalismul lui Eminescu*, București, Editura “Pacifica”, 1994.

⁴³ Ilie Bădescu, *Idei politice românești. Doctrine și teorii*. București, Editura Mica Valahie, 2003, p. 50.

capitalismului parazită în spațiul european răsăritean, dar în contextul ideologic al socialismului (scrisoarea lui Marx adresată Verei Zasulici la 1881, an devansat de observațiile lui Eminescu, referitoare la aceeași chestiune). În acest cadru autorul remarcă întâietatea eminesciană în analiza aspectelor ce țin de economia suburbial-periferială. Profesorul Bădescu precizează că "... tema este prezentă în teoria acumulării mondiale a capitalului a lui Marx, dar ea va căpăta acolo numai o tratare secundară în relație cu capitalismul englez sau olandez, deci în cazul capitalismului metropolitan..." arătând că, deși "...teoriile contemporane ale acestui tip de capitalism sunt mai dezvoltate (și au orientări dintre cele mai diverse, de la cele neoconservatoare la cele neosocialiste)", totuși "...ele se încadrează în aceeași serie paradigmatică deschisă în sociologie de Eminescu și acreditată pe linia marxismului de C. D. Gherea. Astfel, fără teamă, Eminescu și Gherea pot fi așezați la originea noii serii paradigmatică care, în ciuda diversității lăuntrice de formule doctrinare, are drept notă comună critica lucidă a capitalismului periferial."⁴⁴

Critica modernității instrumentată de Eminescu este integrabilă unui larg curent european determinat de mutațiile și pervertirile survenite în registrul mental occidental. Mediul intelectual englez, agasat de atotputernicia capitalului și pentru menținerea unui set de valori impus în societatea engleză de-a lungul secolelor, oferă o mostră de reacție critică de tip conservator la adresa modernismului și industrializării. Edmond Burke sesizează germenii răului modern în "*campania novatoare*" asumată pe scară largă de societatea britanică. Conservatorismul francez, prin *reacționarul legitimist* Joseph de Maistre, pornește o veritabilă vendetă împotriva ideilor revoluționare de la 1789, dar și contra curentelor (raționalism, iluminism, francmasonerie), care au pregătit "teroarea". Totodată, menționăm impactul operei istoricului englez Henry Thomas Buckle (care făcea o critică dură Revoluției franceze și se plia consensual spiritului Junimii) și a lui John Stuart Mill⁴⁵, asupra grupării junimiste. Aceasta a preluat și ideile dezvoltate de evoluționism, într-un timp în care curentul confirmase prin operele lui Hegel, H. Taine, H. Spencer⁴⁶.

Receptată în perioadă ca reală problemă a societății românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, chestiunea evreiască a inflammat și mai mult spiritele odată cu lucrările Congresului de pace de la Berlin, când presiunile orchestrate de

⁴⁴ *Ibidem*, p. 51.

⁴⁵ Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României*, București, 1925, (Introducere).

⁴⁶ Ilie Bădescu, *op. cit.* p. 52.

marile puteri, în favoarea evreilor au pus sub semnul îndoielii confirmarea internațională a independenței. Intervențiile diasporei evreiești nu au făcut decât să radicalizeze sentimentele antievreiești, internaționalizând o chestiune de ordin intern. Transformarea s-a produs, după cum arăta istoricul Gheorghe Platon, prin implicarea Alianței Israelite Universale, societate fondată în 1860 la Paris, cu scopul de a promova și apăra drepturile civile și libertatea religioasă a evreilor⁴⁷. În contextul reconsiderării ideilor și tendințelor *internaționaliste*, a *internaționalismului* de diversă factură, Ilie Bădescu propune o altă perspectivă - decât cea clasică - ce descrie un nou tip de abordare. Noua tendință, nu doar că nu exclude relația de interdependență dintre naționalism și globalism, ba mai mult, identifică raporturile determinant-complementare dintre ethosul etno-cultural și religios pe de o parte și „*rețelele secrete internaționale*” ale secolelor XIX și XX, ca societăți secrete-vehicul ale ideilor globaliste și globalizante, pe de altă parte. Mesajul lui A. Crémieux, președintele Alianței Israelite Universale, fost ministru de Justiție în guvernul revoluționar din Franța anulului 1848, îndemn trimis coreligionarilor săi, este citat ca argument al primei “insurecții național-religioase la scara continentului european, legată incontestabil de mișcarea de emancipare a evreilor”⁴⁸

Participarea armatei române la războiul ruso-turc din 1877, efortul de război, operațiunile militare de succes întreprinse de tânăra oștire română la sud de Dunăre, sacrificiile în oameni și materiale ale României, dădeau speranțe factorilor de decizie și domnitorului Carol I pentru recunoașterea independenței statului român. *Recomandările* Congresului de la Berlin privind acordarea cetățeniei evreilor, au declanșat replici dure și virulente luări de poziție, din partea oamenilor politici ai vremii și în general din partea opiniei publice, la adresa neloialității comunității evreiești față de tânărul stat român. O astfel de reacție cvasi-unanimă poate fi explicată prin frustrarea resimțită de cercuri largi ale societății românești, care au văzut că efortul de război, jertfele și victoriile tinerei armate române din războiul pentru cucerirea independenței, sunt puse sub semnul echivocului de către cancelariile occidentale, influențate de organizații oculte și cu scopuri obscure. După veacuri de

⁴⁷ Vezi Gabriel Asandului, *op. cit...*, p. 115.

⁴⁸ Considerat un adevărat manifest - program, mesajul lui Crémieux este preluat din două surse. Vezi Mihail Sturdza, *Junimea-Societate secretă*, în “Ethos”, nr.1, 1973, revistă a exilului românesc de la Paris și Eugen Lovinescu, *Titu Maiorescu*, vol.I, București, 1940, apud, Ilie Bădescu, *op. cit...*, p. 308.

adormire, când, după cum spunea Cioran “România a fost geografie și nu istorie”⁴⁹, armata română obținea primele victorii semnificative și încă la sud de Dunăre, reeditând vremurile istorice și campaniile lui Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul. În țară s-a creat o veritabilă efuziune patriotică, o atmosferă de mare entuziasm și de legitimă mândrie națională, dar faptul că rușii au tratat peste capul nostru la San Stefano și apoi la Berlin, prin cedarea celor trei județe basarabene în schimbul recunoașterii Dobrogei ca teritoriu românesc, faptul că Brătianu și Kogălniceanu au făcut anticameră la Berlin și că independența ajunsese instrument de șantaj al organizațiilor internaționale evreiești, toate aceste elemente au condus spre conturarea unei stări febrile cu accente antievreiești. Recunoașterea noului statut internațional al României independente s-a făcut de către Italia în 1879, după modificarea articolului 7 din Constituție referitor la drepturile civile și politice ale minoritarilor, iar de către Germania, Franța și Anglia, abia în februarie 1880, după ce guvernul român a acceptat condițiile oneroase de răscumpărare ale căilor ferate de la acționarii iudeo-germani. Atitudinea neloyală și pretențiile minorității evreiești lansate în contextul politico-diplomatic relatat, au declanșat în societatea românească o reacție antiiudaică vehementă. Pornind de la astfel de considerente, au apărut germenii antisemitismului doctrinar din spațiul cultural-politic românesc, fapt care a condus la creionarea unei stări de incertitudine și neîncredere în caracterul just și echidistant al comunității internaționale și a unei suspiciuni exagerate față de străinătate în general. Tezele antisemite care se cristalizează în această perioadă sunt argumentate în teren de marele exod galițian, de imigrația masivă a evreilor dinspre Polonia, Rusia și Galiția austriacă. Astfel, profesorul Bădescu subliniază în studiul său că procesul de imigrare a evreilor, suscită în societatea românească scenarii catastrofice și nu în ultimul rând marote și clișee ale discursului politic. Astfel, odată cu *internaționalizarea* chestiunii evreiești, după Congresul de la Berlin, problema în sine a căpătat noi conotații doctrinare sesizate, dar totodată, exagerate de Carol Iancu, cel care apreciază că în această perioadă s-a elaborat „platforma ideologică a antisemitismului românesc”⁵⁰. Pe marginea modificării articolului 7 din Constituția de la 1866, oamenii politici au susținut discursuri aprinse de la tribuna Parlamentului României. În acest cadru, consemnăm luările de poziție ale unor eminenți oameni de

⁴⁹ Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, București, Editura Vreamea, 1992, p. 64.

⁵⁰ Carol Iancu, *Les juifs en Roumanie (1919-1938). De l'émancipation à la marginalisation*, Paris/Louvain, E. Peeter, 1996, p. 174.

cultură: poetul Vasile Alecsandri⁵¹, filosoful Vasile Conta⁵²; dezbaterile din presă în care au intervenit Mihai Eminescu și Ioan Slavici, amândoi denunțând *invazia evreiască* și respingând modificarea articolului 7⁵³.

Deși lamentațiile comunității evreiești și ale organismelor internaționale nu au încetat, inventând fel de fel de abuzuri și depistând –după o evaluare târzie - nu mai puțin de 200 de legi de îngrădire a drepturilor etnicilor evrei, aparținând mai multor domenii (economic, militar, juridic)⁵⁴, totuși, numărul populației evreiești a continuat să crească mai ales în urma imigrației și nicidecum pe calea sporului natural⁵⁵. Dacă în 1859 erau în Moldova 118 912 evrei la o populație de 1.323. 906 locuitori, la sfârșitul secolului, în 1899 numărul lor a crescut la 195 887, în raport cu o populație de 1.832.106 locuitori⁵⁶. Creșterea numărului de evrei în România a fost o realitate de necombătut în dezbaterile conexe situației evreilor de la noi. România rămâne în conștiința evreului galițean sau ucrainean o țară tentantă, un adevărat *Canaan*, chiar dacă odată descinși pe *plaiurile mioritice* se auto-victimizau, considerându-se din reflex prizonieri și supuși unui tratament abuziv și discriminatoriu.

Dezvoltarea precară a orașelor românești, faptul că minoritarii evrei joacă rolul intermediarilor între populația rurală și clienții de la oraș, va determina o anumită percepție a țaranului față de evreu. Având la bază această percepție generală și în virtutea semnalelor politice clare, legate de lipsa de loialitate a minoritarilor față de legile țării și față de națiunea română în general, în societatea românească, aflată la început de veac, se conturează un nou val antievreiesc, patronat de personalități de prim rang ale culturii române. Vechiul filon ideologic și publicistic de la jumătatea secolului XIX, creionat de atitudinea și activitatea unor eminenți oameni politici și de cultură, între care enumerăm pe I. H. Rădulescu, Simion Bărnuțiu, Cezar Bolliac, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, B. P. Hașdeu, V. Conta, M. Eminescu, I. Slavici, va fi continuat și adaptat problematicii începutului de secol de către A. C. Popovici, N. Iorga, A. C. Cuza, N. C. Paulescu.

⁵¹ *** *Glasuri din morminte, din cer*, Oradea, Tipografia Libertatea, 1928, p. 12-52.

⁵² Victor Neumann, *Istoria evreilor din România*, Timișoara, Editura Amarcord, 1996, p. 18; Leon Volovici, *Ideologia naționalistă și "problema evreiască". Eseu despre formele antisemitismului intelectual în România anilor 30*, București, Humanitas, 1995, p. 34.

⁵³ Mihai Eminescu, *op. cit...*, p. 221-226. Leon Volovici, *op. cit...*, p. 30.

⁵⁴ Carol Iancu, *Emanciparea evreilor...*, p. 37; Cătălin Turliuc, *Organizarea României moderne. Statutul naționalităților 1866 – 1918*, vol. II, *Dilemele conviețuirii*, Iași, Junimea, 2004, p. 214.

⁵⁵ Gabriel Asandului, A. C. Cuza. *Politică și cultură*, Iași, Editura Fides, 2007, p. 122.

⁵⁶ Verax (Radu Rosetti), *La Roumanie et les juifs*, București, J. V. Socecu, 1903, p. 55.

Naționalismul de la începutul secolului XX căuta să compenseze starea de înapoiere a populației și lipsa de coeziune socială, prin identificarea obstinantă cu națiunea, a tuturor categoriilor sociale. Respingând aprioric socialismul, considerat germen al disoluției sociale și naționale, motor al *revoluțiilor* și anarhismului, naționaliștii erau conservatori și tradiționaliști în esență, antiliberali în discurs, atâta timp cât semnalau laturile negative ale modernismului de tip liberal⁵⁷.

Nicolae Iorga s-a manifestat de timpuriu ca fire independentă și hotărâtă. Dacă în 1902 colabora la “Epoca”, ziar conservator condus de Nicolae Filipescu, în anul 1903, la stăruințele lui Spiru Haret a intrat în redacția “Sămănătorului”, fapt ce avea să-i marcheze întreaga evoluție politică și culturală. Evenimentele din perioada martie 1906-martie 1907, au avut un impact hotărâtor asupra personalității istoricului. La 1 martie, printr-o scrisoare adresată lui Titu Maiorescu, a renunțat la cariera politică în cadrul Partidului Conservator, pentru ca peste două săptămâni, la 13 martie 1906, să se plaseze în fruntea studenților bucureșteni, la manifestația acestora în apărarea limbii române. De altfel, originea tulburărilor studențești din martie 1906, trebuie căutată în apelul marelui istoric lansat în “Sămănătorul” din 10 martie, prin care se cerea boicotarea spectacolelor în limba franceză⁵⁸. Alături de N. Iorga s-a raliat o altă grupare din jurul revistei “Făt Frumos”, avându-l ca exponent pe A. C. Cuza. Constituirea Partidului Naționalist Democrat la 23 aprilie 1910 a consemnat prima instituționalizare politică a naționalismului românesc. Printre membrii proeminenți ai formațiunii amintim, alături de N. Iorga și A. C. Cuza, pe Leon Cosmovici, Vasile Kogălniceanu, Corneliu Șumuleanu, Ion Zelea Codreanu, Ion Găvănescu. Înființarea noii formațiuni politice s-a făcut în cadrul unui congres, desfășurat în sala Oppler din Capitală, prezidat de colonelul Manolescu Mladin, fost aghiotant al lui Domnitorului Unirii și mare admirator al lui Iorga. Au luat cuvântul la această importantă întâlnire A. C. Cuza, Nicolae Iorga, profesorul Ion Zelea Codreanu și avocatul Petre Jecu⁵⁹. Oficiosul noii grupării a fost desemnat ziarul “Neamul

⁵⁷ Armin Heinen, *Legiunea “Arhanghelul Mihail”. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, București, Humanitas, 1999, pp. 75-77 (ediția originală, München, 1986).

Vezi și James P. Niessen, *Naționalismul românesc: o ideologie a integrării și a mobilizării*, în Peter F. Sugar, *Naționalismul est-european în secolul al XX-lea*, traducere Radu Paraschivescu, București, Editura Cartea Veche, 2002, p. 226-227.

⁵⁸ Mihail Opreșcu, *Partidul Naționalist Democrat condus de Nicolae Iorga (1910-1938)*, București, 2000, p. 18-19.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 32-33.

Românesc”, dar au apărut și alte ziare locale, între care amintim Ziarul “Unirea” de la Iași, aflat sub influența ideologică a lui A. C. Cuza. În numărul din 19 aprilie 1910 al “Neamului Românesc”, s-a publicat proiectul de program al P. N. D. Practic, proiectul-program era o reeditare a platformei din 1908, deoarece, înființarea formațiunii politice naționalist-democrată a fost precedată de *Declarația de program naționalist - democrat*, exprimată în paginile “Neamului Românesc” din 30 ianuarie 1908. Principalele deziderate constau în revizuirea împroprietărilor de la 1864, în sensul înlăturării celor împroprietăriți pe nedrept; colonizarea pe moșiile statului; lichidarea terenurilor împovărate de datorii; desființarea capitației și reglementarea impozitului pe venit; înființarea unor școli industriale și comerciale; eliminarea străinilor de la sate; îmbunătățirea situației cadrelor didactice; modernizarea armatei; instituirea monopolului statului pentru vânzarea de alcool; înlăturarea străinilor de la licitațiile de stat; eliminarea evreilor din armată; îngrădirea dreptului de arendare pentru evrei; vot universal pentru români⁶⁰.

Structura socială a noului partid, reflecta apetența diverselor categorii sociale pentru mesajul naționalist-tradiționalist, de extracție liberal-junimistă, dar avea și evidente accente sămănătoriste, în chestiuni ce țineau de lumea satului⁶¹. În rândurile grupării conduse de N. Iorga și A. C. Cuza au intrat, cu precădere, funcționari, intelectuali rurali (învățători și preoți), negustori, proprietari de pământ, militari în rezervă, țărani și studenți. Studenții au aderat în număr relativ mare la noua formațiune și datorită faptului că cei doi cofondatori erau profesori universitari, cu un solid prestigiu științific și de o mare probitate morală. Membrii și simpatizanții noii grupări proveneau în special din Moldova, Oltenia și mai puțini din Muntenia, iar ca organisme de propagandă, în teritoriu s-au înființat o serie de comitete locale, cu rolul de a anima activitatea de partid în județe⁶². Imediat după memorabilul congres de constituire a Partidului Naționalist Democrat de la sala Oppler din București, a început organizarea comitetelor județene. Astfel, la 10 mai 1910 se constituie organizația naționalist-democrată de la Râmnicu- Vâlcea, condusă de Andrei D. Livezeanu, Nicolae Livezeanu și Nicolae Balotescu, iar la 20 mai 1910, ia ființă filiala craioveană, în frunte cu generalul Marcu, avocatul George Mil. Demetrescu și ziaristul Tudor Ionescu. Tot în luna mai se înființează organizații locale la Iași, sub

⁶⁰ G. Asandului, *op. cit.*, p. 183 - 184.

⁶¹ Anastasie Iordache, *Viața politică în România, 1910-1914*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1972, p. 40.

conducerea și îndrumarea lui A. C. Cuza. C. Șumuleanu, I. Găvănescul, iar al Huși, sub autoritatea lui Ion Zelea Codreanu, profesor de germană la liceul din localitate. În lunile iunie-iulie sunt inițiate comitete locale, la Râmnicu- Sărat, Prahova, Vlașca, Gorj, Botoșani⁶³.

Demisia guvernului liberal, în decembrie 1910 și însărcinarea lui P.P. Carp de a forma guvernul, va declanșa o activă campanie electorală. Alegerile au fost fixate pentru a doua jumătate a lunii februarie 1911. Participarea la primele alegeri parlamentare a formațiunii naționalist-democrată a constituit un eșec, iar oficiosul partidului, prin articolele semnate de marele istoric, denunța abuzurile și ingerințele suportate de candidații naționaliști și reclama întregii țări politicianismul român, care luptă împotriva adevăratei democrații⁶⁴.

La următoarele alegeri organizate din noiembrie 1912, N. Iorga obține mandatul de deputat, dar ceilalți candidați naționaliști nu au putut intra în Parlament, din cauza ostilității tradiționale a guvernamentalilor față de formațiunea iorghistă. Mulți dintre candidații grupării naționalist-democrate intră în balotaj cu reprezentanții guvernului, dar nu au câștig de cauză, întrucât sistemul de calcul a fost interpretat după bunul plac de către oamenii guvernului. După preluarea guvernării de către cabinetul I. I. C. Brătianu și organizarea de alegeri parlamentare, N. Iorga își menține mandatul de deputat de Prahova, iar A. C. Cuza obține 1 274 de voturi pe județul Iași, reușind să pătrundă în Parlament. Și în această campanie electorală, candidații naționaliști-democrați au suferit o serie de abuzuri denunțate pe larg în paginile „Neamului Românesc”⁶⁵.

Declanșarea conflictului mondial în iulie 1914, i-a găsit pe cei doi exponenți ai naționalismului democrat în tabăra simpatizanților Antantei. Totuși între cei doi erau deosebiri de ordin tactic. N. Iorga a adoptat punctul de vedere al lui Brătianu, susținând neutralitatea, iar Cuza a fost adeptul intrării imediate alături de trupele Antantei pentru dezrobirea românilor de peste Carpați. Aderarea lui A. C. Cuza la Federația Unionistă, a fost considerată de Iorga drept indisciplină de partid și trădare din partea unui prieten. Mai mult, întrucât Federația Unionistă era văzută ca o organizație care se suprapunea programatic Ligii Culturale, prezidate de marele istoric, posibil ca apropierea lui Cuza de Nicolae Filipescu și Take Ionescu

⁶² Gabriel Asandului, *op. cit.*, p.185-186

⁶³ Mihail Oprișescu, *op. cit.*, pp. 44-46.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 55.

(președintele Federației), să fi fost taxată de Iorga, drept ingrătitudine și afront personal din partea unui amic politic. Apariția unor astfel de fricțiuni între cei doi cofondatori, a slăbit coeziunea partidului, deși acesta își încetase activitatea pe durata războiului (pentru a nu afecta solidaritatea națională prin meschine interese de grup) și a determinat despărțirea politică a celor doi, ruptură care s-a clarificat și oficializat după terminarea războiului.

Sfârșitul primului război mondial, a consemnat unirea provinciilor istorice cu Vechiul Regat. Sacrificiile armatei române, efortul de război susținut de întreaga suflare românească, trebuia răsplătit de către Aliații învingători cu recunoașterea noilor granițe ale statului național - unitar. Marile puteri au condiționat recunoașterea noilor frontiere ale României Mari de acordarea de drepturi civile și politice minorităților, puse sub controlul Societății Națiunilor, în vederea respectării drepturilor acestora, fapt reclamat de premierul român I. I. C. Brătianu drept amestec în treburile interne și atentat la suveranitatea națională. De altfel, presiunea organizațiilor internaționale evreiești pe lângă guvernele marilor puteri, a continuat pe toată perioada războiului și s-a acutizat în condițiile semnării păcii de la Buftea de către guvernul Marghiloman⁶⁶ dar mai ales în timpul participării delegației României la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920). Petițiile Uniunii Evreilor Pământeni (U.E.P.) și intervențiile organismelor internaționale evreiești exercitate pentru a impune României acordarea de drepturi civile și politice conaționalilor, au declanșat o reacție virulentă în societatea românească. La fel ca la 1878-1879, comunitatea evreiască, prin organismele puternice ale diasporei sale, a instrumentat un adevărat șantaj, punând în cumpănă chestiunea emancipării evreilor, cu problema fundamentală a statului național unitar. Astfel, confirmarea internațională a deciziilor de unire de la

⁶⁵ „Neamul Românesc” din 23 noiembrie 1912.

⁶⁶ Reținem Tratatul de Pace dintre România și Puterile Centrale, de la Buftea, din 7 mai 1918. Deși nu a fost niciodată ratificat, acest tratat conținea în articolele 27 și 28 ale capitolului VII, intitulat *Egalizarea confesiunilor religioase din România*, prevederi privind egalitatea cultelor minoritare cu cel ortodox (art.27) și modificarea statutului evreilor. Articolul 27 stipula deplina egalitate între cultele român-ortodox, romano-catolic, greco-unit, bulgaro-ortodox, protestant, mahomedan și iudaic, iar articolul 28 consfințea acordarea de drepturi politice și civile tuturor cetățenilor români, indiferent de apartenența religioasă. De asemenea, articolul 28 propunea și căile și metodele concrete de aplicare a egalității civile și politice. Un important pas pentru comunitatea evreiască în obținerea drepturilor politice, îl constituia faptul că naturalizările individuale erau înlocuite cu cele în bloc și că naturalizările de drept iau locul celor speciale (Alexandru Marghiloman, *Note politice. 1897-1924*, vol. III, Editura Institutului de Arte Grafice Eminescu, București, 1927, p. 576; Carol Iancu, *Emanciparea evreilor...*, p. 197-198.

Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, temă prioritară a delegației noastre participante la Conferința Păcii, a fost condiționată de soluționarea problemei evreiești.

Dacă retragerea lui Brătianu de la lucrările Conferinței de Pace a fost taxată drept *boicot* de marile puteri, venirea la putere a *Blocului parlamentar* și a guvernului Al. Vaida - Voevod a însemnat o destindere a relațiilor cu factorii de decizie ai Conferinței Păcii de la Paris, datorită și semnării tratatului cu Austria la 10 decembrie 1919, cu tot cu cele două capitole referitoare la chestiunea minorităților. Constituția adoptată în martie 1923, la articolul 133, avea să consemneze ratificarea decretelor-legi nr. 39002 din 29 decembrie 1918 și 2085 din 22 mai 1919, care alături de alte legi date de guvernul liberal, finalizează procesul de emancipare a evreilor, prin acordarea de drepturi politice și civile depline.

Pe lângă problemele inerente armonizării legislative a noilor provincii integrate, pe lângă problemele sociale și economice întâmpinate imediat după terminarea războiului, România interbelică a urmărit să rezolve și să depășească procesul dificil de integrare a minorităților etnice, a căror pondere depășea un sfert din populația țării. Poate de multe ori acest proces nu a fost susținut consecvent de factorii de decizie ai statului român, poate de multe ori politicile și strategiile de integrare au dat greș, dar trebuie subliniat efortul continuu instituțional de integrare al minorităților în noul cadru politico-social al României Mari, potrivit concepției generoase a statului național-unitar român. În consecință, pozițiile dominante pe care minoritarii le ocupau în ansamblul general al economiei românești, în special în industrie, sistem bancar și de credit, în cadrul profesiunilor liberale, a determinat reacții ale societății românești și în special, în rândurile studențimii amenințate de șomaj intelectual, atitudini poate de multe ori prea dure față de situația dată, dar explicabile în contextul acelor ani. Aceste reacții s-au concentrat, s-au instituționalizat într-o puternică mișcare naționalistă, cu o componentă antievreiască evidentă, într-o Dreaptă radicală antipoliticianistă, antiparlamentară, antiversailleză dar și antievreiască...

Creșterea numărului de evrei în România rămâne o constantă indiscutabilă a evoluției demografice a societății românești și un argument în dezbaterile conexe situației evreilor de la noi. Cu toate că evreii se auto-victimizau, considerându-se prizonieri și supuși unui tratament abuziv și discriminatoriu, în baza datelor statistice oferite de recensământului din 1930, numărul etnicilor evrei era de 728 115 la o populație totală de 18 057 028 locuitori, respectiv 4%. Populația evreiască era masată,

mai cu seamă, în Basarabia (204 858), Moldova (162 268), Crișana și Maramureș (88 825), Transilvania (78 626)⁶⁷. Dacă la recensământul consemnat mai sus s-au declarat 728 115 evrei, dintre aceștia, 518 754 vorbeau idiș, un idiom germanic medieval, folosit de evreii așkenazi⁶⁸, observație ce indică faptul, că marea majoritate a evreilor din România era imigrată din Galiția.

Ponderea capitalului evreiesc în cadrul economiei naționale interbelice, demonstrează aptitudinile și talentul special al acestora, în a eluda legile potrivnice și în cele din urmă în a promova și performa în industrie, comerț și în sistemul bancar. Studiul lui N. Arcadian este revelator, din perspectiva datelor statistice referitoare la proprietatea economică a evreilor. Românii dețineau doar 463 firme individuale (15%), cu o putere instalată de 34 190 CP, în timp ce întreprinzătorii evrei erau proprietarii a 871 de firme, ce reprezenta 28%, cu o putere instalată de 47 890 CP⁶⁹. În sectorul bancar, dintr-un capital total înregistrat la nivel național de 9 354 590 000 de lei, deținut de cele 920 de bănci existente, în 1939, 6 267 575 300 de lei reprezenta capital evreiesc, adică 67%. Românii nu au putut să ofere decât o replică sterilă în fața ofensivei capitalului evreiesc, întrucât ponderea deținută de capitalul autohton, era doar de 1 403 187 600 lei, respectiv 14%⁷⁰ din capitalul total existent pe piața financiar-bancară⁷¹.

Din punct de vedere economic, Basarabia era cea mai înapoiată provincie alipită Vechiului Regat la 1918, cu o agricultură precară și o industrie anemică, insignifiantă, ce deservea cu precădere sectorul agro-alimentar. După cum se va vedea pe parcursul demersului nostru, situația economică, socială și etnică dintre Prut și Nistru, a suscitât interesul politic al Dreptei, datorită existenței aici a unui electorat permeabil mesajului naționalist. Într-un tabel statistic, ce cuprinde situația întreprinderilor industriale din Basarabia, după naționalitatea și religia patronatului, editat la 1922, ni se dezvăluie imaginea absolut primitivă a *fabricilor și uzinelor* existente peste Prut, în primul deceniu de la unire⁷². Practic nu funcționa în această

⁶⁷ *Anuarul statistic al României, 1937-1938*, București, 1939, pp. 58-64.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 65.

⁶⁹ N. Arcadian, *Protecția și încurajarea elementului românesc ca problemă de bază în pregătirea și executarea planului economic*, A.E.S., an XXII, nr. 4-6, aprilie-iunie 1939, p. 259.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 261.

⁷¹ *Ibidem*, p. 261-262; G. Asandului, *op. cit.*, p. 137.

⁷² Publicat în „Buletinul statistic al României”, editat de Direcția Generală de Statistică din cadrul Ministerului Industriei și Comerțului, nr. 8, / 1922, p. 123

regiune nici o fabrică și nici o uzină care să-și merite acest titlu. Marea industrie basarabeană se limita la câteva fabrici de săpun, de bere, de bomboane, de macaroane, la câteva distilării și prese de ulei, la croitorii, fierării, mori, prăvălii, tâmplării, ș.a. Situația etnică și confesională a patronatului, demonstrează o majoritate debordantă a întreprinzătorilor minoritari, în raport cu românii. Din 3 816 de patroni, 2 862 aparțineau altor etnii decât cea română, iar minoritatea evreiască era cea mai bine reprezentată cu un număr de 1609 patroni⁷³. Faptul că majoritatea etnicilor evrei se îndrepta spre ocupații și profesii liberale, a fost și rămâne o realitate incontestabilă. Situația patronatului de peste Prut, relatată mai sus, poate fi un argument în plus în sprijinul teoriei rolului jucat de evrei în afirmarea și consolidarea capitalismului, o nouă dovadă a spiritului întreprinzător și a talentului managerial al acestora. Pe de altă parte, tot asemenea, se pot explica, frustrările și resentimentele populației creștine majoritare, dar și interesul Dreptei de a-și constitui structuri politice în Basarabia, unde exista o stare de nemulțumire latentă, exploatabilă în plan politic și electoral. Tabloul statistic de mai sus, subliniază doar întreprinzătorii care făceau afaceri la vedere și figurau în scriptele oficiale ale Camerei de Comerț și Industrie sau la finanțele locale. Mai exista însă, o categorie nedeclarată, alcătuită din tot soiul de intermediari, samsari, cămătari ce specula naivitatea, sărăcia, problemele diverse ale țăranilor. Acest aspect arhicunoscut în epocă, este evidențiat de un caz petrecut în 1930, în timpul mării crize economice. Raportul informativ al organelor de Siguranță din Soroca, relatează incidentele produse în județ din cauza scăderii prețurilor la grâne și a acțiunii intermediarilor de cereale și a cămătarilor evrei: „...faptul că toate satele sunt acoperite de păienjenișul cămătarilor, care profitând de recolta anului în curs, au început urmărirea contra debitorilor. Prețurile scăzute la grâne și lipsa oricărei mișcări în comerțul cu cereale, iar pe de altă parte scumpetea produselor de manufactură și a altor mărfuri orășenești, împiedicând aprovizionarea satelor, dau loc la inevitabile ciocniri individuale, care amenință mâine să devină mișcări de mase cu consecințe inerente unor asemenea stări de lucruri.”⁷⁴

În acest context subliniem un alt aspect îngrijorător pentru societatea românească interbelică. Pe lângă poziția dominantă pe care evreii o aveau în cadrul economiei românești, profitând de vacuumul legislativ, dar și de corupția

⁷³ Vezi *Minorități naționale din România. 1918-1925*, coord. Ioan Scurtu și Liviu Boar, București, 1995, p. 242-243.

funcționarilor publici, observăm, tot în limitele statistice consultate, că minoritatea evreiască deținea o pondere extrem de mare din totalul doctorilor, licențiaților și diplomaților universitari. Anuarul Statistic al României arată că în anul universitar 1935/1936, dintr-un total de 4.700 de doctori, licențiați și diplomați universitari, 468 erau evrei, procent ce reprezintă 10%, iar în 1936/1937, dintr-un total de 5.073 de absolvenți, 521 erau evrei, cifră ce reflectă un procent cu mult mai mare de 10%. În anul universitar 1933/1934, dintr-un număr total de 29.907 studenți, 9.981 erau evrei, reprezentând 33,3%, respectiv o treime din tineretul universitar. Anul 1934 reprezintă maximul de referință al prezenței elementului universitar evreiesc, deoarece după anul universitar 1934 s-a înregistrat o scădere a numărului studenților evrei, astfel că, în 1936/1937, dintr-un număr de 25.650 de studenți, doar 2.141 erau evrei, adică 8,3%. Cele mai populate centre universitare cu evrei au fost Iași și Cernăuți⁷⁵. O statistică întocmită de Em. Vasiliu-Cluj la 1920 indica numărul mare de studenți de la aceste două universități. Astfel, la Universitatea din Cernăuți la Facultatea de Farmacie, în semestrul de vară erau 174 de români și 574 de studenți evrei, iar la Facultatea de Drept – funcție de religia declarată – erau 237 de ortodocși (români și ruteni); 98 catolici; 26 luterani; 506 mozaici și 31 studenți de alte religii⁷⁶. La Universitatea ieșeană, numărul de studenți evrei era, de asemenea, considerabil. La Facultatea de Medicină: 547 români și 831 evrei; la Farmacie: 97 români și 299 evrei; la Facultatea de Litere: 351 români și 100 evrei; la Drept: 1743 români și 370 evrei, iar la Facultatea de Științe: 722 români și 321 evrei⁷⁷. Radiografia de mai sus era îngrijorătoare pentru oamenii politici cu vederi naționaliste, deoarece în opinia lor, școala era un laborator de formare al elitei de mâine a României Mari. În acest sens A. C. Cuza și Ion Găvănescu, profesori universitari ieșeni, trăgeau un semnal de alarmă asupra compoziției etnice și a sentimentelor patriotice viitoarei clase conducătoare și asupra culturii naționale a statului național-unitar, rod al sacrificiilor seculare a poporului român⁷⁸. Situația etnică a celor două universități moldovenești explică

⁷⁴ Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare A. N. R. M.), fond 680, inventar. 1, dosar. 3457, f. 810-811. Vezi și Corneliu Ciucanu, *op. cit.*, p. 117-118.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 264.

⁷⁶ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, Sibiu, Editura Partidului "Totul pentru Țară", Tipografia Vestemean, 1936, pp.97-100. În cartea sa, Corneliu Codreanu analizează problema școlii românești apelând la datele statistice publicate de Em. Vasiliu-Cluj în *Situația demografică a României*.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*, pp. 102-106.

geneza curentului naționalist creștin în mediul studentesc și considerentele mișcării, puse sub egida lozincii *numerus clausus*, din decembrie 1922⁷⁹.

Mișcările studentești. A.C. Cuza și „numerus clausus”

După primul război mondial, societatea românească s-a confruntat cu o serie de probleme, rezultate ale procesului complex de adaptare democratică și legislativă a noilor realități teritoriale, sociale, economice și etnice. Societatea românească greu încercată de efortul de război, dar mai ales soldații, întorși de pe front cu o nouă conștiință de sine, așteptau cu nerăbdare reformele promise în vara lui 1917⁸⁰. Scăpată de ororile războiului, societatea visa la o nouă Românie în care să nu mai existe abuz, corupție și politicianism. De asemenea, grupările politice trebuiau să se plieze pe noile realități, să adreseze mesajul politic unor categorii mai largi ale populației, trebuiau să-și modifice discursul politic să promită lichidarea corupției în administrație, pedepsirea profitorilor de război și stabilirea răspunderilor⁸¹.

Așteptările erau numeroase și vehement exprimate, mai ales, în rândurile tineretului întors de pe front sau intrat, nu de mult timp pe băncile facultăților. Universitățile din Iași și București aveau să se confrunte cu un număr record de studenți proveniți din provinciile alipite în anul 1918. La cea mai veche universitate românească, la Iași numărul studenților a crescut, ajungând de la 335 în anul 1914⁸², la peste 3.000 în anul universitar 1918-1919⁸³. La Universitatea bucureșteană, în decursul a două decenii, numărul de studenți ac crescut cu peste 600%⁸⁴. Pătrunderea în universități a mai multor studenți ce aparțineau minorităților naționale, în special,

⁷⁹ Vezi A. C. Cuza *Mișcările studentești și cauzele lor*, București, Tipografia și legătoria de cărți ”Deliormanul”, 1925, passim; idem, *Numerus clausus*, București, Editura Ligii apărării Național Creștine, 1924, p. 2 și urm. De referință apreciem și discursul lui profesorului universitar ieșean, rostit de la tribuna Parlamentului și care argumentează necesitatea aplicării principiului *numerus clausus* în universitățile românești, după modelul practicat în Ungaria, încă din septembrie 1920 (*Minorități naționale din România. 1918-1925. Documente*, coord. Ioan Scurtu și Liviu Boar, București, 1995, pp. 721-723); G. Asandului, *op. cit.*, p. 137.

⁸⁰ Ne referim la modificările Constituției din iunie 1917 când s-a statuat votul universal și s-a promis o *dreaptă împroprietărire* țăranilor - soldați.

⁸¹ ⁸¹ Alexandru Averescu, *Răspunderile*, Iași, Editura Ligii poporului, 1918 [ediția a II-a, C. Schifirneț, București, 1919, *passim*]; Ioan Scurtu, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc, 1918-1926*, Editura Litera, București, 1975, p. 28.

⁸² Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași (în continuare D.J.A.N.I.), fond. Universitatea Iași - Rectorat, dosar. 1003/1922, f. 428.

⁸³ *Ibidem*, dosar. 893/1918, f. 85.

⁸⁴ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 110.

celei evreiești, dar mai ales faptul că în diferite situații, aceștia manifestau pe față simpatiile comuniste, a determinat diverse reacții la nivelul studenților români. Activitatea Cercului Studenților Basarabeni de la Universitatea ieșeană, asociație condusă de Timotei Marin, Th. Văscăuțeanu, d-ra Cernăuțeanu, frații Derevici, d-ra Matievici, Ceaico-Ceaicovski⁸⁵ „... socialistă și apoi afiliată deschis la Internaționala a III-a de la Moscova, a provocat prima ciocnire serioasă cu elementele studențimii naționaliste române, reorganizate de C. Codreanu”⁸⁶. Alături de documentele existente în arhiva Universității din Iași, fondul “Rectorat”, glisajul spre stânga bolșevică a unui segment important al studențimii de peste Prut, a fost perceput și clasat de organele informative, într-o sinteză a Biroului General de Siguranță din Basarabia din 24 noiembrie 1931. Materialul informativ, conceput în urma agitațiilor naționaliste de pe parcursul anilor 1930 și 1931, face un scurt istoric al începuturilor mișcării naționaliste la Universitatea ieșeană și al modului în care a penetrat curentul cuzist (Liga Apărării Naționale Creștine) și mai apoi Legiunea Arhanghelul Mihail în Basarabia. Documentul arată că: “...mișcarea condusă de Dl. Profesor A. C. Cuza prinde rădăcini tot mai temeinice în Vechiul Regat și prin intrarea în mișcarea lui, a lui Corneliu Codreanu cu o serie întreagă de colegi de la Universitatea din Iași, [fapt care] întărește simțitor organizația și ea se transformă în 1923 în Liga Apărării”. Astfel, Universitățile, dar, în special, facultățile de drept și medicină au devenit centre de agitație naționalistă, antibolșevică”.

Raportul organelor de Siguranță subliniază faptul că studenții naționaliști provin, cu precădere, de la Facultatea de Drept și de la Facultatea de Medicină. Reținem, în acest context, statistica privind apartenența regională și etnică a studenților de la Facultatea de Medicină din Iași. Dacă pentru anul universitar 1919-1920, statistica realizată de Em. Vasiliu-Cluj este relevantă în sensul demonstrării faptului că numărul studenților evrei depășea cu mult numărul studenților români⁸⁷, pentru anul universitar 1922-1923, situația se prezenta astfel: în anul întâi, din 456 de

⁸⁵Lista cu numele liderilor Cercului Studenților Basarabeni, consemnată de documentul amintit a fost completată conform procesului verbal nr. 51 a ședinței Senatului Universității din Iași din 13 decembrie 1919, prin care se validau alegerile Comitetului Cercului Studenților Basarabeni. Vezi DJANI, fond Rectorat, dosar. 897/1919, f. 492.

⁸⁶ ANRM., fond 680, Inv.1, dos. 3457 (II), f. 672.

⁸⁷ Corneliu Z. Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, p. 99. Potrivit lucrării *Situația demografică a României*, p. 87-88, autorul consemnează numărul de 546 studenți mediciști români, față de 831 studenți evrei, iar la Facultatea de Farmacie, 97 de studenți români și 299 de studenți evrei.

studenți înscriși, 342 erau din noile provincii, și în special din Basarabia și Bucovina. Dintre aceștia, o mare parte erau evrei. În anul doi erau 207 studenți, din care mai mult de jumătate-144-erau din afara Vechiului Regat; în anul al treilea din 266 de studenți, 160 erau din Basarabia și Bucovina; în anul patru, din cei 49 de studenți, doar 8 erau din noile teritorii (din Basarabia); în anul cinci, din cei 75 de studenți, 22 erau din Basarabia, unul din Bucovina și trei din Transilvania⁸⁸. La Arhivele Statului din Iași, fondul Rectorat, în numeroase dosare identificăm o mulțime de cereri de recunoaștere și omologare a studiilor ale unor absolvenți de învățământ gimnazial din Basarabia, Ucraina sau Rusia, în marea majoritate de naționalitate evreiască.

În acest context descris de creșterea numerică a studenților evrei, a avut loc o acutizare a ostilității studenților români față de cei evrei, mulți dintre ei cu declarate simpatii de stânga și chiar bolșevice. Studenții români s-au plasat instinctiv la dreapta, îmbrățișând ideile naționaliste și sub influența unor profesori naționaliști de la Universitatea ieșeană. Totodată, resuscitarea naționalismului în mediul universitar românesc, s-a dovedit a fi în strânsă legătură cu mișcările similare din statele vecine. În Ungaria, după răsturnarea regimului Bela Kun, care amenințase cu bolșevizarea țării, în septembrie 1920, a fost adoptat în învățământ principiul „*numerus clausus*”⁸⁹, iar în Cehoslovacia ca reacție la numirea unui rector evreu în fruntea Universității din Praga, studențimea pragheză a manifestat zgomotos. Astfel de mișcări apar după primul război mondial și în Austria, Polonia și Lituania⁹⁰.

Disputa dintre studenții români și cei evrei s-a radicalizat în cadrul cercurilor studenților mediciști. Tensiunile acumulate în sălile de curs, la seminarii și în sălile de disecție amenințau să declanșeze un conflict deosebit de violent. Scânteia acestui conflict între studenții români și evrei, a apărut în condiții cu totul spontane la Cluj, la Institutul de Anatomie al Facultății de Medicină, în data de 29 noiembrie 1922. Disputa a pornit de la aducerea și expunerea în sala de disecție a cadavrului unui evreu. La vederea acestuia studenții israeliți s-au revoltat și au părăsit sala de disecție,

⁸⁸ DJANI, fond, Rectorat, dosar. 1000/1922, f. 286.

⁸⁹ Nicolas M. Nagy-Talavera, *Fascismul în Ungaria și România*, București, Editura Hasefer, 1996, p. 96. Vezi și discursul profesorului A. C. Cuza rostit de la tribuna Parlamentului și care argumentează necesitatea aplicării principiului *numerus clausus* în universitățile românești, după modelul practicat în Ungaria, încă din septembrie 1920 (*Minorități naționale din România. 1918-1925. Documente*, coord. Ioan Scurtu și Liviu Boar, București, 1995, pp. 721-723

⁹⁰ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 111.

solicitând predarea cadavrului comunității locale.⁹¹. Comportamentul sfidător al studenților evrei a determinat imediat reacția colegilor lor creștini, care au declarat că refuză să intre în sala de disecție fără o reglementare clară privind originea și confesiunea cadavrelor supuse disecției, ca material didactic⁹². În acest sens studenții mediciniști au adresat și un memoriu rectorului I. Iacobovici, cerând respectarea proporționalității cadavrelor destinate disecției⁹³. Vestea incidentului de la Cluj⁹⁴, s-a răspândit în întreaga țară stârnind reacții virulente în rândurile studenților români, dar, practic, mișcarea studențească va căpăta amploare și consistență prin implicarea studențimii ieșene și a unor cadre universitare de la Iași. Sub impresia evenimentelor de la Cluj, în capitala Moldovei, tulburările studențești au demarat la 5 decembrie 1922, când sediile ziarelor „Opinia” și „Lumea”, de orientare comunistă, au fost devastate și ziarele arse⁹⁵. La 6 decembrie, în Sala Pașilor Pierduți, o adunare a studenților ieșeni a formulat o serie de cereri adresate Rectoratului⁹⁶. Petiția studenților prevedea introducerea principiului *numerus clausus* în universitate, săli de disecție destinate special studenților evrei, eliminarea acestora din cămine⁹⁷. La întrunirea studențească a participat și rectorul Universității care a încercat domolească spiritele agitate ale studenților⁹⁸. Deși disputa a început la Universitatea din Cluj, numărul mare al studenților evrei de la Universitatea ieșeană, lipsurile materiale, spațiul limitat de cazare, insuficiența sălilor de curs și a materialului didactic, au creat o stare de nemulțumire în rândurile studenților români de la Facultatea de Medicină din Iași, unde aceștia au fost sprijiniți și consiliați în acțiunile lor revendicative de către profesorul Corneliu Șumuleanu⁹⁹. De asemenea, aceeași situație o întâlnim și la celelalte instituții de învățământ superior din țară.

Mișcarea studențească apărută la Cluj și continuată în toate centrele universitare ale României Mari, a fost îndrumată, instrumentată și, ulterior captată de formațiunea politică grupată în jurul lui A. C. Cuza și N. C. Paulescu. De la înălțimea catedrei universitare profesorul Cuza, prin intermediul unor studenți naționaliști fideli

⁹¹ *Ibidem*, p. 111-112; „Înfrățirea”, Cluj, an III, nr. 671, 30 noiembrie 1922, p. 2.

⁹² „Înfrățirea”, Cluj, an III, nr. 671, 30 noiembrie 1922, p. 2.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ „Aurora” din 2 decembrie 1922.

⁹⁵ „Opinia”, Iași, an XIX, nr. 4662, 8 decembrie 1922, p. 4.

⁹⁶ „Lumea” din 9 decembrie 1922.

⁹⁷ DJANI, fond Rectorat, dosar. 1000/1922, f. 120, 187.

⁹⁸ „Lumea” din 9 decembrie 1922.

⁹⁹ Idem, 10 decembrie 1922.

ideilor sale, a reușit să se situeze în fruntea mișcării studențești și să-i confere chiar o titulatură programatică¹⁰⁰. Astfel, tulburările studențești din decembrie 1922, rămân cunoscute sub denumirea de *mișcarea numerus clausus*.

Independent de influența - categorică de altfel - exercitată de A. C. Cuza și Uniunea Național - Creștină (în frunte cu profesorul ieșean și N. C. Paulescu)¹⁰¹ asupra mișcării studențești ieșene, reprezentanții studenților din toate centrele universitare, s-au întâlnit la 10 decembrie 1922, în aula Facultății de Medicină din București. La această întrunire studențească, au participat peste 1.000 de studenți, care au dezbătut problematica studențească și ultimele evenimente, legate de incidentele de la Cluj. În acest cadru, au avut loc discuții aprinse încheiate cu alegerea unui comitet de acțiune și votarea unei moțiuni. Comitetul de acțiune a fost constituit, în special, din studenții mediciști: Ion Simionescu, Constantin Dănulescu, Titus Jipescu, Dumitru Marinescu-Slatina, Titus Cureleanu, Richard Tătaru, Sergiu Băcescu, Mircea Constantinescu¹⁰². Moțiunea votată în acest cadru, a constituit actul de naștere al generației '22 și, totodată, manifestul-program al mișcării studențești, în care se specifica faptul că, revendicările studențești nu se bazează pe considerente antisemite, de ordin rasial sau religios, și că obiectivul principal al mișcării studențești era asigurarea înțâietății elementului românesc în universități și rezolvarea unor „probleme de ordin superior cultural național”¹⁰³.

Mișcările studențești din decembrie 1922 și revendicările explicite în vederea aplicării principiului *numerus clausus*, constituie momentul și argumentul fondator al generației de la 1922, după cum aveau să se definească mai târziu reprezentanții studenților, deveniți lideri ai mișcării național – creștine din anii □30. Prin aceste mișcări studențești, s-a parcurs o etapă semnificativă în geneza și evoluția Dreptei în România interbelică. În primul rând s-a creat un profund sentiment de solidaritate studențească, iar evenimentele legate de organizarea studențimii la nivel național, au făcut posibil contactul nemijlocit între liderii studenților din toate centrele universitare. În primul rând, ne referim la întâlnirea lui Corneliu Zelea Codreanu,

¹⁰⁰ Corneliu Z. Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, pp.112-116.

¹⁰¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II/1, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 144.

¹⁰² Maria Someșan, *Mișcarea studențească din 1922*, Anuarul Institutului de Istorie Recentă, vol. I, 2002, p. 196; G. Asandului, *op. cit.*, p. 147

¹⁰³ *Ibidem*.

liderul *Asociației studenților creștini*¹⁰⁴, cu Ion I. Moța, președintele Centrului Studențesc “Petru Maior” din Cluj, întâlnire, credem noi, determinantă în ecuația evoluției curentului național - creștin din perioada interbelică¹⁰⁵. Astfel, în august 1923, se desfășoară congresul conducătorilor și delegațiilor studențești din România. Autoritățile au interzis Congresul, dar lucrările și dezbaterile se desfășoară la Mănăstirea Cetățuia, în condiții de clandestinitate, prezidate de Ion. I. Moța. Discuțiile au urmărit evaluarea situației studențimii române după aproape un an de activitate protestatară și luarea deciziilor privind organizarea mișcării studențești. Totodată, Congresul a declarat ziua de 10 decembrie zi oficială a studențimii române și s-a pus problema intervențiilor necesare pentru a fi recunoscută de organismele statului și îndeosebi de către Ministerul Instrucțiunii. În acest moment, mișcarea studențească tinde să depășească limitele unei mișcări sindicale și să se implice politic. Acum se hotărăște oficial începutul luptei împotriva partidelor politice și se formează un comitet de acțiune alcătuit din Ionel Moța, Tudose Popescu, Ilie Gârneață și Corneliu Zelea Codreanu, adică viitorii lideri implicați în complotul studențesc din septembrie 1923¹⁰⁶. Ei sunt cei care au primit numele generic de *Văcăreșteni*, după locul de detenție în care au fost întemnițați de autorități, respectiv Mănăstirea Văcărești.

Un alt fapt semnificativ este, de asemenea, modul în care profesorul universitar ieșean, A. C. Cuza a reușit captarea principalilor lideri ai studenților. Rolul lui A.C. Cuza în continuarea acțiunilor revendicative de pe parcursul anului 1923 și în organizarea a mișcării „*numerus clausus*”, a fost cu siguranță hotărâtor. În primul rând prin cursurile sale de Economie politică, predate pe parcursul unui sfert de secol, profesorul ieșean a propăvăduit încurajarea elementului românesc în toate domeniile, dar mai ales în Universitate. Discursurile sale au întreținut o atmosferă *rezistentă* a studenților față imixtiunile autorităților în viața studențească și în universitate, față de presa de stânga și filosemită, pregătind, astfel, mișcarea de la finele anului 1922. Chiar dacă nu s-a implicat direct în declanșarea evenimentelor de la Cluj, A. C. Cuza a susținut pe parcurs cauza protestatarilor, cum, de altfel, au făcut și alți profesori

¹⁰⁴ DJANI, fond Rectorat, dosar 1026/1923, f. 45-47.

¹⁰⁵ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru Legionari*, vol.I, p. 115. Secundat de Al. Ghica, fostul său coleg de la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu, Codreanu a plecat la Cluj pentru a lua legătura cu liderii mișcării studențești și pentru a-i *recruta/înscris* în noua organizație naționalistă pe cale de a se constitui (L. A. N. C.). La Cluj întâlnește Codreanu pe I. Moța și Corneliu Georgescu, viitorii fondatori ai Legiunii.

¹⁰⁶ Grigore Traian Pop, *Mișcarea legionară . Idealul izbăvirii și realitatea dezastrului*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999, pp. 174-182; Armin Heinen, *op. cit.*, p. 114.

universitari. Aceștia au recunoscut condițiile precare din învățământul românesc și ascensiunea continuă a elementului evreiesc, pe toate planurile, dar în special în mediul universitar¹⁰⁷. Cert este că A. C. Cuza a reușit pe parcursul anului 1923 deturnarea mișcării studențești de la obiectivele specifice sindicale, spre obiective radical-politice. Argumentația profesorului ieșean asupra principiului *numerus clausus* și insistența cu care l-a propăvăduit, a determinat atragerea unui segment important al studențimii către formațiunea sa politică, înființată chiar în toiul turbulențelor studențești din anul 1923.

A. C. Cuza și Liga Apărării Naționale Creștine (1923-1935)

Constituirea și activitatea formațiunii politice intitulate Liga Apărării Național-Creștine a depins, indiscutabil, de personalitatea complexă a profesorului universitar A. C. Cuza. Acesta s-a născut la 8 noiembrie 1857, la Iași și era fiul lui Constantin Gh. Cuza și al Sevastiei Coroi, fiica postelnicului Ioniță Coroi. Tatăl său era văr primar cu Domnul Unirii, Alexandru Ioan Cuza, iar în anul marelui act de la 24 ianuarie a fost numit, mai întâi judecător, iar la 19 mai 1859, prefect de Ismail, probabil și grație faptului că făcea parte din familia Domnitorului. În toamna anului 1859 a fost ales candidat al Curții de Apel din Iași, în locul lui Damaschin Bojincă, ca mai apoi, în 1861, să fie numit membru al Curții de Apel. Din 1863, Constantin Gh. Cuza a practicat avocatura în București, pe lângă Curtea de Casație. Din căsătoria lui Constantin cu Sevastia se nasc doi copii, Petru și Alexandru, care rămân orfani de timpuriu, întrucât tatăl moare prematur, în 1866, la vârsta de 48 de ani, iar mama lor moare la scurt timp, în anul 1870¹⁰⁸.

Rămas orfan de ambii părinți la doar 13 ani, tânărul Alexandru face studiile primare la Iași, la Institutul privat al lui Anton Frey, pentru ca mai târziu, în 1873, unchiul și episcopul său Panaite Cazimir să hotărască continuarea studiilor nepotului său, la Dresda. Marele Mihail Kogălniceanu a avut și el un rol determinant în călăuzirea primilor pași către înalta învățatură pentru tânărul Cuza, întrucât la recomandarea expresă a acestuia, adresată profesorului Julius Zachler, A. C. Cuza a

¹⁰⁷ A. C. Cuza *Mișcările studențești și cauzele lor*, București, Tipografia și legătoria de cărți "Deliormanul", 1925, passim; idem, *Numerus clausus*, București, Editura Ligii apărării Național Creștine, 1924, p. 2 și urm; Ion Găvănescu, *Imperativul momentului istoric*, apud Corneliu Z. Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, pp. 104-106

¹⁰⁸ Gheorghe Ghibănescu, *Cuzeștii*, București, 1912, p. 150-151.

fost declarat admis la Institutul Krause din Dresda¹⁰⁹. Înconjurat cu toată atenția pedagogică de către profesorul Albert Meesner, A. C. Cuza studiază cu pasiune literatura germană și greaca veche¹¹⁰. Timpul petrecut în orașul german, atmosfera propice studiului și grija aproape părintească arătată de profesorii, săi sunt elemente definitorii, cu un caracter cvasi-inițiativ în procesul de educare și formare a personalității lui A. C. Cuza. Într-un interviu acordat fostului său student și fidel admirator, ziaristul Alexandru Cusin, Profesorul avea să declare cu nostalgie, peste ani, că mediul cultural german și-a pus hotărâtor amprenta asupra sa și că “timpul petrecut la Dresda, a fost cel mai fecund” sub aspectul conduitei intelectuale și morale¹¹¹. În 1877, la Paris, Alexandru își dă bacalaureatul, obținând licența în litere și filosofie în 1881, după care se înscrie la Facultatea de Științe Juridice de la Paris. În perioada 1882-1886, A. C. Cuza a studiat la Facultatea de Drept de la Bruxelles, unde își dă doctoratul în științe politice și administrative (27 iulie 1882), iar în 29 ianuarie 1886, obține și titlul de doctor în drept¹¹².

Revenit în țară va fi ales ajutor de primar, în 1890 și deputat de către Colegiului al II-lea, din partea facțiunii “Tinerilor Conservatori” pe perioada 1892-1895. Integrat în cercul junimiștilor, A. C. Cuza cunoaște pe Eminescu, Creangă și pe Miron Pompiliu. Deși un apropiat al mediilor politice conservatoare de la Iași, A. C. Cuza a parcurs și o etapă socialistă în devenirea sa politică și literară. Prieten cu socialiștii Vasile Gh. Morțun și Constantin Mille, încă din timpul studenției derulate în capitala Belgiei, tânărul Cuza este introdus în anturajul literar al revistei “Contemporanul”, considerată în epocă tribuna oficială a ideilor democratice și socialiste. În mai 1885 își face debutul literar cu poezia *Ideal*, în prestigioasa revistă “Convorbiri literare”¹¹³. Ca membru al *Junimii* politice dar și a celei literare, A. C. Cuza a găsit spațiu de exprimare în paginile revistei “Convorbiri literare”. A publicat poezii, epigrame, studii și articole politico-economice, iar în perioada 1902-1905 a fost cooptat în comitetul de redacție al revistei, alături de P. P. Negulescu, Grigore Antipa, Dimitrie Onciu, C. Rădulescu-Motru, P. Missir, Al. Philippide, Simion Mehedinți, Ludovic Mrazec¹¹⁴. A. C. Cuza s-a opus inițiativei exprimate de Iacob

¹⁰⁹ “Porunca Vremii”, București, an V, Nr. 417 din 8 iunie 1936, p. 45.

¹¹⁰ Grigore V. Coban, *Fenomenul A. C. Cuza*, Iași, 1939, p. 9.

¹¹¹ “Porunca Vremii”, București, an V, nr 417, p. 49.

¹¹² A. C. Cuza, *Memoriu asupra lucrărilor*, Iași, 1900, p. 4.

¹¹³ *Vezi poezia Ideal*, în “Convorbiri literare”, București, an XIX, nr. 2 din 1 mai 1885.

¹¹⁴ Gabriel Asandului, *op. cit.*, p.78.

Negruzzi de a transfera revista “Convorbiri literare” de la Iași în Capitală. Disputa este tranșată prin intervenția liderului junimist P. P. Carp, care a menționat dreptul lui Negruzzi de a dispune de soarta revistei întrucât aceasta era proprietatea sa. Din această neînțelegere, Cuza reține îndemnul lui Carp de a se fonda în Iași o nouă publicație, care să mențină linia ideologică și ținuta literară junimistă. În consecință peste câțiva ani, în 8 octombrie 1889, va apărea primul număr al revistei “Era Nouă”, grație unui comitet de inițiativă format din A. C. Cuza, Petre Missir, N. Volenti¹¹⁵. Sub acest aspect, remarcăm încă o dată dinamismul dovedit de A. C. Cuza în a lansa proiecte publicistice și a contribui cu perseverență și talent la reușita acestora. Astfel, în vara anului 1895, integrat fiind formațiunii conservatoare, tânărul Cuza a înființat ziarul “Vocea Iașilor”, în perspectiva alegerilor parlamentare din toamna aceluiași an¹¹⁶.

Anul 1895 coincide și cu îndepărtarea lui A. C. Cuza de gruparea conservatoare, fapt ce va avea consecințe și sub aspectul colaborării acestuia cu revista “Convorbiri literare”, care l-a publicat din ce în ce mai rar. Odată cu publicarea unor articole cu un explicit caracter antiudaic în ziarul “România jună”, în paginile căruia se regăseau nume prestigioase ale culturii române ca Alexandru Vlahuță, C. Rădulescu-Motru, Ovid Densusianu, Simion Mehedinți, P. Dragomirescu, începe *aventura* naționalistă a lui A. C. Cuza. Deși taxată de unii drept un capriciu dialectic, noua orientare avea să-l definească doctrinar toată viața și să-i marcheze implacabil întreaga carieră politică¹¹⁷. Datorită educației primite în Germania și Franța, A. C. Cuza a cunoscut de timpuriu frământarea de idei specifică sfârșitului de secol XIX și a achiesat rând pe rând la socialism și mai apoi la naționalism. Eugen

¹¹⁵ A. C. Cuza, *Amintiri de la Junimea din Iași*, în “Convorbiri literare”, București, anul LXX, nr.5-7, 1937, p. 29-40.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 38.

¹¹⁷ Opțiunea naționalist-creștină a lui A. C. Cuza a fost criticată din cauza etapei socialiste și atee parcursă de către acesta la începutul carierei sale publicistice și politice din anii deceniului nouă al secolului XIX. Contemporanii îi reproșau amicitia strânsă cu socialiștii din perioada studiilor de la Bruxelles și articolele și monologuri sociale de *stânga* publicate în “Contemporanul”. Adaptarea doctrinară de mai târziu a creștinismului și a *Evangheliilor* pentru combaterea *iudaismului*, a Thorei și a Talmudului, a creat confuzie printre cei care l-au cunoscut și citit în tinerețe în ipostaza de ateu convins. A rămas emblematic ciclul de epigrame dedicat *părintelui Damaschin*, în care vituperează cu talent și ironie defectele slujitorilor Bisericii:

“Damaschin sătul la Athos de-a bea vutcă cu stafide

O pornit în fuga mare cocoțat pe un biet măgariu;

Îi șoptise egumenul că-n Moldova se deschide

Facultatea de Cotnariu” (“Contemporanul”, București, an II, 1982-1983, p. 15.

Weber observa că A. C. Cuza a început prin a fi ateu și socialist, evoluând ulterior „către un naționalism conservator, populist, tradiționalist, ostil liberalismului economic și democrației”¹¹⁸. Deși semnat sub pseudonim, primul său articol a apărut în decembrie 1899 și s-a intitulat *Chestia evreiască*. Acest articol avea să-l lanseze pe o nouă orbită ideologică, una mai radicală, care impunea un angajament social-politic mult mai potrivit temperamentului său vulcanic și talentului oratoric de excepție. El a preluat și continuat tezele gânditorilor naționaliști ai secolului al XIX-lea - Dionisie Pop Marțian, P. S. Aurelian, B. P. Hașdeu și A. D. Xenopol - teze care argumentau încurajarea spiritului întreprinzător românesc, educarea românilor în direcția meseriilor și comerțului, combaterea alcoolismului, considerată adevărată plagă socială și formarea unei burghezii autohtone puternice, capabilă să abordeze cu succes concurența neloyală a agenților alojeni ai capitalismului și chiar să realizeze izolarea legislativă a acestora, întrucât blocau ascensiunea elementului autohton.¹¹⁹

Un alt moment foarte important al carierei politice a lui A. C. Cuza a fost, desigur, activitatea sa în Partidul Naționalist Democrat, alături de marele istoric Nicolae Iorga. Din cauza deosebirilor de vederi asupra conduitei politice a formațiunii menționate, dar și a divergențelor existente între cei doi privind problema evreiască, A. C. Cuza, adeptul unei atitudini mai tranșante, după mai multe tentative de separare a părăsit definitiv partidul în 1920. În paginile ziarului “Naționalistul” din 1 octombrie 1922 se relatează momentul 7 aprilie 1920, când A. C. Cuza s-a separat politic de N. Iorga. După o perioadă de *espectativă* în care cei doi oameni politici au avut contacte sporadice și au sondat diverse alternative politice (profesorul ieșean a contribuit la nașterea Ligii Poporului), facțiunea de la Iași l-ar fi proclamat președinte al partidului pe A. C. Cuza și l-ar fi exclus pe marele istoric¹²⁰

După cum consemnam mai sus, înființarea Ligii Poporului în aprilie 1918, l-a găsit pe A. C. Cuza printre membrii fondatori alături de Alexandru Averescu, Constantin Argetoianu, Matei Cantacuzino și Grigore Filipescu, dar micile fricțiuni dintre profesorul ieșean și Argetoianu, ca și lipsa de atitudine politică a generalului, l-au îndepărtat destul de repede de această formațiune foarte populară, dealtfel, după terminarea războiului.

¹¹⁸ Hans Rogger, Eugen Weber (coord.), *Dreapta europeană. Profil istoric*, București, Editura Minerva, 1995, p. 391.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ Vezi “Naționalistul”, Iași, an IX, nr. 7 din 1 octombrie 1922.

Încă din timpul luptei politice alături de reputatul istoric N. Iorga, în jurul lui A. C. Cuza se formează un nucleu de intelectuali cu vederi naționaliste și cu reale calități propagandistice. Amintim, în acest cadru, pe profesorul de la Facultatea de Medicină, Corneliu Șumuleanu, pe profesorul de Etică și Pedagogie, Ion Găvănescul, pe profesorul de germană de la Huși, Ion Zelea Codreanu, pe inginerul Bejan, arhitectul-șef al orașului Iași. După ruptura politică dintre cei N. Iorga și A. C. Cuza, gruparea de la Iași coordonată de A. C. Cuza, a urmat linia politică relevată de acesta din urmă și au înființat Partidului Naționalist Democrat - Creștin¹²¹. Totuși, gruparea naționalistă democrat-creștină era o organizație mai mult regională, cu simpatizanți doar din Iași și alte orașe și târguri ale Moldovei. Pentru a da o altă dimensiune programului său politic naționalist-creștin, în ianuarie 1922, împreună cu profesorul N. C. Paulescu, Cuza a pus bazele Uniunii Național-Creștine¹²². Programul noii grupări, organizate la nivel național, prevedea ”lupta cu toate mijloacele legale pentru sprijinirea intereselor economice, politice și culturale ale românilor”¹²³ și denunța marea eroare a guvernanților cu privire la acordarea de drepturi cetățenești populației evreiești. Totodată, se sublinia că simpla împrumutarea fără acordarea mijloacelor de muncă a pământului și fără o bază sigură de desfacere a produselor favorizează specula intermediarilor evrei. De asemenea, se menționa faptul că votul universal folosește numai evreilor și că această problemă extrem de importantă pentru România (problema evreiască) se putea rezolva doar prin expulzarea israeliților din țară¹²⁴. În fruntea Comitetului de conducere al Uniunii se aflau: A.C. Cuza, N. C. Paulescu, Ion. Z. Codreanu, C. Șumuleanu, Alex. Naum și principesa Constanța Ghica (mama lui Grigore și Alexandru, colegi ai lui Corneliu Zelea Codreanu la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu și mai apoi la Facultatea de Drept din Iași). Se observă că în Comitetul respectiv apar toți prietenii politici ai lui A. C. Cuza, foști partizani ai acestuia din perioada coabitării politice alături de N. Iorga¹²⁵.

Peste câteva luni, în aprilie 1922 s-a lansat organul de presă al Uniunii Național Creștine. Oficiosul de partid purta titlul de „Apărarea Națională”, fiind principalul ziar al naționalismului-creștin și prima publicație din România care a avut

¹²¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România 1918-1921*, Editura Politică, 1971, p. 270.

¹²² „Apărarea națională”, București, an I, nr. 1, 1 aprilie 1922, p. 1;

¹²³ *Ibidem*.

¹²⁴ *Ibidem*. Vezi și Jean Ancel, *Contribuții la istoria României*, vol.I/1, Editura Hasefer, București, 2001, p. 24.

pe frontispiciu svastica. Finanțarea ziarului era asigurată de N. C. Paulescu, copreședinte al formațiunii național-creștine¹²⁶.

Gruparea politică condusă de A. C. Cuza avea și o componentă studențească redutabilă. Odată cu mișcările studențești naționaliste, apărute la Universitatea ieșeană pentru a contracara organizațiile comuniste, mai mult sau mai puțin camuflete sub forma unor asociații studențești, în prim - planul acțiunilor studențești, se va situa studentul de la Facultatea de Drept, Corneliu Zelea Codreanu¹²⁷. A. C. Cuza era nașul de botez al lui Corneliu, fiul profesorului Ion Zelea Codreanu, vechi combatant naționalist din perioada *mariajului* politic dintre Iorga și Cuza. Corneliu Zelea Codreanu a constituit inițial Cercul studențesc ”Ștefan Vodă”, apoi devenise președintele Societății Studenților în Drept, iar mai târziu, la 20 mai 1922, cu scopul de a fortifica mișcarea naționalistă, discipolul lui A. C. Cuza, Corneliu Zelea Codreanu, a pus bazele *Asociației Studenților Creștini*. Noua organizație își propunea să-i adune pe toți studenții care manifestau o atitudine naționalistă, antibolșevică. În activitatea sa de organizare a studenților, Codreanu a fost, sprijinit și îndrumat de către Cuza și Șumuleanu care, de pe poziția lor de profesori universitari, puteau acorda girul moral-patriotic tuturor manifestărilor derulate în cadrul acestor asociații studențești¹²⁸. După spusele lui Codreanu, după o scurtă perioadă de timp, toată activitatea studențească va gravita în jurul noii societăți, care s-a impus prin dinamism și consecvență naționalistă în fașa vechii structuri a Centrului Studențesc Iași. Conducere Centrului Studențesc Iași era, de altfel, monopolizată de un grupuscul compus din studenți cu vederi de stânga (Timotei Marin, Th. Văscăuțeanu, Mihail și Ipolit Derevici), susținuți de Rectorat¹²⁹.

În condițiile anului 1923, după declanșarea mișcărilor studențești sub lozinca *numerus clausus* și în strânsă conexiune cu dezbaterile Adunării Constituante de la București, unde se discuta acordarea de drepturi politice lărgite minorității evreiești, A. C. Cuza a hotărât înființarea unei noi formațiuni politice, care să creeze cadrul general de exprimare a tuturor asociațiilor și grupărilor naționaliste. Constituită la 4 martie 1923, Liga Apărării Naționale Creștine își datorează existența și doctrina, discursului naționalist și notorietății politice a lui A. C. Cuza și sprijinului politic

¹²⁵ Vezi G. Asandului, *op. cit.*, p. 190-191.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 191.

¹²⁷ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II/1, p. 144-145.

¹²⁸ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, p. 49 și urm.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 60-61.

substanțial acordat de o serie de personalități universitare (Corneliu Șumuleanu, Ion Găvănescul, Traian Brăileanu, N. C. Paulescu, Ion Cătuneanu). Înființarea propriu-zisă a parcurs mai multe etape. Într-o primă fază, în cadrul unui serviciu religios desfășurat la Mitropolie s-au sfințit 70 de steaguri ale noii formațiuni în fața unei asistențe formate din 10 000 de oameni veniți din toată Moldova¹³⁰. A doua fază s-a derulat la Universitatea din Iași unde, cu prilejul cinstirii memoriei unor mari personalități culturale (Simion Bărnuțiu, M. Kogălniceanu), în aula Universității, a avut loc ședința solemnă de constituire a Ligii¹³¹. A treia fază s-a petrecut în sala Bejan, când adunarea prezidată de generalul în rezervă Ion Tarnovschi, l-a ales președinte al noii formațiuni politice pe profesorul universitar A. C. Cuza¹³². Noua grupare politică a avut de la început concursul unui segment important al studențimii, fapt ce a asigurat un spirit activ, radical. Odată cu sfințirea celor 70 de steaguri (pe fundal negru, chenar tricolor și zvastică la mijloc), “a aderat la Ligă întreaga studențime naționalistă din Bucovina, Basarabia și Moldova”¹³³.

Actul constitutiv al Ligii Apărării Naționale Creștine era, de fapt, un jurământ de credință față de elementele definitorii și de consistență istorică ale națiunii române (Biserică și Monarhie), față de simbolurile distincte ale noii formațiuni. Organele de Siguranță au urmărit cu interes procesiunea organizată la Catedrala Mitropoliei din Iași, sfințirea drapelului și legământul depus de membrii fondatori:

“Act de jurământ în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh

Astăzi, duminică 4 martie 1923, în catedrala Sfintei Mitropolii a Moldovei din Iași, asistând la oficierea serviciului divin, a parastasului întru pomenirea ostașilor români căzuți pe câmpul de luptă pentru apărarea nației și pentru libertatea și unirea nației românești.

Subsemnații profesori și studenți ai celor patru Universități: Iași, București, Cluj, Cernăuți și cetățeni delegați ai județelor României unite, ne-am constituit în Liga

¹³⁰ G. Asandului, *op. cit.*, p.191-192.

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari...*, pp. 118-120. Vezi și nota Serviciului Special de Siguranță din 5 martie 1923 în *Totalitarismul de dreapta în România. Origini, manifestări, evoluție*, (coord., Ioan Scurtu), vol. I, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1996, p. 113.

¹³³ *Totalitarismul de dreapta în România*, p.113. Dacă raportul agenților de Siguranță vorbește de “sfințirea” a 70 de steaguri și, deci, înființarea a tot atâtea unități județene ale L. A. N. C., Codreanu în *Pentru legionari*, indică doar 40 de steaguri. În consecință, înclinăm să acordăm credit lucrării memorialistice semnate de liderul legionar și considerăm că raportul Siguranței Generale este ușor exagerat.

Apărării Naționale Creștine și după sfințirea drapelului am depus acest jurământ în fața altarului.

Jurăm credință sfintei Biserici a lui Iisus Christos, pe a cărui învățătură divină se va putea stabili pacea între nații.

Jurăm credință regelui României, care este întruchiparea dreptului la viață a nației românești și simțământului strămoșesc.

Jurăm credință drapelului Ligii Apărării Naționale Creștine cu semnul zvasticii, care este simbolul străvechii noastre dăinuiri, a voinței noastre de a ne păstra legea fără atingerea nației, fără amestec și pământul, fără împărțirea lui cu nimeni.

Așa să ne ajute Dumnezeu!”¹³⁴

A. C. Cuza și L. A. N. C. se impun în peisajul politic de după primul război mondial, în prima decadă interbelică, drept vectorii principali ai naționalismului românesc. Oficiosul formațiunii a rămas ziarul “Apărarea Națională”, iar programul grupării cuziste, denumire atribuită Ligii în epocă, formula teze cu caracter general specifice, de- altfel, și altor grupări politice. Elementul de noutate consta în abordarea virulentă a “chestiunii evreiești”¹³⁵, considerată vitală pentru societatea românească și de rezolvarea căreia depindea propășirea și viitorul statului român¹³⁶. Principiile de bază ale noii formațiuni vizau: “apărarea regalității și a monarhiei constituționale”, “educația națională și creștină”, “recunoașterea ortodoxiei ca principală religie în statul român”, “combaterea luptei de clasă” și “rezolvarea problemei evreiești”, preconizată prin “eliminarea completă și neîntârziată” a acestora din viața politică, socială și, mai cu seamă, economică a țării. Programul L. A. N. C. prevedea revenirea la articolul 7 din vechea Constituție, limitarea locurilor unde se puteau așeza evreii, *numerus clausus* raportat la toate domeniile de activitate, soluționarea revendicărilor mișcării studentești și redeschiderea universităților¹³⁷. Liga propunea, totodată, o serie de acțiuni ale maselor prin organizare de conferințe la orașe și sate, de manifestări religioase, culturale și sportive, înființarea de asociații cooperatiste și bănci rurale,

¹³⁴ *Ibidem*; Armin Heinen, *op.cit.* p.112. Istoricul german confirmă faptul că Liga a “reunit profesori și studenți ai celor patru universități și delegații din 42 de județe”; Dana Beldiman, Corneliu Beldiman, *Dreapta românească. Elemente de organizare militară*, în „Arhivele totalitarismului”, an VIII, nr. 1-2, 2000, p. 34-35. Autorii expun jurământul depus de membrii L. A. N. C..

¹³⁵ Dimitrie P. Pascu, A. C. Cuza, *economist și doctrinar al naționalismului*, București, 1937, p. 33-34.

¹³⁶ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 112.

¹³⁷ *Ibidem*.

încurajarea înființării de școli profesionale de comerț și meserii, sprijinirea întreprinderilor românești prin acțiuni politice și parlamentare, prin publicații, pentru “trezirea conștiinței și energiilor naționale-morale și religioase”¹³⁸.

L.A.N.C. a afișat și dezvoltat o simbolistică aparte, absolut originală în peisajul propagandistic al vremii. O analiză atentă a recuzitei cuziste, ne întărește convingerea că întregul arsenal de steaguri, icoane, insigne, prapori etala un sincretism național - religios cu valențe atât creștine cât și păgâne. Svastica a fost adoptată ca simbol oficial al Ligii în 1923, dar în scrierile doctrinare ale lui A. C. Cuza aflăm explicații, încă de la 1910, referitoare la vechimea și conotațiile magico-religioase ale zvasticii pe teritoriul carpato – danubiano - pontic. Interesul profesorului ieșean privind zvastica, a devansat în timp adoptarea de către naziști a acestui semn distinctiv. El arăta că semnul zvasticii apare pe patrafirul preoților, pe acoperământul sfințelor moaște și chiar la icoana Maicii Domnului de la Mitropolia din Iași. A. C. Cuza arăta că: “Svastica este în legătură cu cultul solar și apare în acele țări în care a trăit *rasa pelascică*, pe care o găsim la începuturi în țările noastre” și că este “semnul distinctiv al rasei arice și în special al ramurei tracilor, din care ne tragem prin daci”. Pentru a anula orice eventuală acuzație de mimetism sau legătură cu național-socialismul german, profesorul ieșean preciza că prin vechimea ei pe meleagurile noastre “Svastica este, dar, în primul rând a noastră, românească, prin descendență din arii, traci și daci”, iar faptul că L.A.N.C. a adoptat acest simbol, subliniază legătura cu trecutul dar și imperativul păstrării identității naționale pe viitor¹³⁹.

Conducerea L.A.N.C. era asigurată de Consiliul Central, Marele Consiliu și Marea Adunare Națională (organisme la nivel central); de Inspectoratul regional și Adunarea regională (organe ale partidului cu autoritate asupra unităților teritoriale mari, provincii și regiuni); organele la nivel județean (Președintele organizației pe județ, sprijinit de un Consiliu județean și o Adunare județeană); organe comunale formate din Președinte, Consiliu și Adunare, toate cu atribuții locale.¹⁴⁰

Pentru a răspândi cu succes dezideratele noii formațiuni politice, liderii și susținătorii Ligii au organizat un adevărat aparat propagandistic, format din ziare și

¹³⁸ A. C. Cuza, *Călăuza bunilor români*, ed. a III-a, Iași, Institutul de Arte Grafice și Editură “Presa Bună”, 1927, p. 27.

¹³⁹ Idem, *Învățătura lui Iisus, Iudaismul și teologia creștină*, Iași, Editura “Ligii Apărării Naționale Creștine”, 1925, p. 33-34. Vezi și G. Asandului, *op. cit.*, p. 193.

¹⁴⁰ Idem, *Călăuza bunilor români...*, p. 27. Vezi și Gabriel Asandului, *op.cit.*, p. 196.

reviste dar și un bine pus la punct sistem de distribuție, în special la sate, unde presa ajungea mai greu. În primul rând subliniem activitatea publicistică și doctrinară a ziarului „Apărarea națională” (București), oficiosul central al L.A.N.C., dar menționăm și alte organe de presă, care au contribuit la afirmarea politică a noii grupări naționaliste: „Naționalistul” (Iași); „Înfrățirea românească” (Cluj); „Unirea” (Craiova); „Deșteaptă-te române” (Ploiești); „Solidaritatea creștină” (Brăila); „Lupta națională”, „L. A. N. C. - ea”, „Sentinela” (Focșani); „Chemarea” (Botoșani) „Frăția creștină” (Galați); „Strălucitorul” (Constanța); „Ogorul nostru” (Turnu Severin); „Voința poporului” (Arad);¹⁴¹.

Așa cum s-a exprimat încă de la constituire, L.A.N.C. se dorea “o tovărășie frățească, de luptă și nu de partid”¹⁴² și realiza cadrul politic pentru eventuale colaborări sau fuziuni. În ideea consolidării noii formațiuni, s-au făcut eforturi pentru a se apropia de alte grupări cu ideologie apropiată. Marea notorietate politică de care se bucura A. C. Cuza, îl recomanda drept liderul cel mai indicat pentru reunirea tuturor grupărilor naționaliste, în cadrul unui organism politic mult mai vizibil în peisajul vieții publice românești. Astfel, la 10 septembrie 1925, conducerea L. A. N. C. a demarat negocieri cu liderii unor grupări naționaliste apropiate ca ideologie. La 18 septembrie 1925 a avut loc fuziunea prin absorbție dintre L. A. N. C, Acțiunea Românească (grup politic transilvănean de tendință maurrasiană), Fascia Națională Română¹⁴³ și Societățile Arcășești din Bucovina¹⁴⁴. Formațiunile care au fuzionat cu L.A.N.C. avuseseră o existență efemeră și erau slab reprezentate în teritoriu. Întreaga activitate se baza pe conferințele și întrunirile publice organizate de câteva grupuri de inițiativă, dar fără prea mare impact asupra opiniei publice. După absorbția lor, A. C. Cuza a fost recunoscut ca președinte, iar funcțiile de vicepreședinți au fost ocupate de prof. dr. Nicolae Paulescu, prof. dr. Corneliu Șumuleanu și prof. dr. Valer Pop¹⁴⁵.

¹⁴¹ „Apărarea națională”, București, an III, nr. 1, 15 noiembrie 1925, p. 1. Vezi și G. Asandului, *op.cit.*, p.199.

¹⁴² “Naționalistul”, Iași,, an XIII, nr.1 din 15 noiembrie 1925.

¹⁴³ G. Asandului, *op. cit.*, p. 200.

¹⁴⁴ Cooptarea liderilor *arcașilor* bucovineni de către Liga cuzistă și mai apoi de către Legiune este consemnată și de preotul Ion Dumitrescu-Borșa în lucrarea sa memorialistică *Cal troian intramuros*, București, Editura Lucman, p. 42. De altfel, Sebastian Erhan, *căpitan* de arcași bucovineni este unul din liderii legionari de frunte ai Mișcării(cf. Petre Pandrea, *Jurnal de filozofie politică. Memorii penitenciare*, București, Editura Vremea, 2001, p. 204. Vezi și Dana Beldiman, Corneliu Beldiman, *op. cit.*, p. 34-35. *op. cit.*, p. 33; Gabriel Asandului, *op. cit.* p.200.

¹⁴⁵ G. Asandului, *op. cit.*, p. 200. Vezi și *Actul de unire*, semnat cei 26 de reprezentanții Fasciei, Acțiunii și ai Ligii, care hotărâu”contopirea” Fasciei și Acțiunii în cadrul L. A. N. C.,

Ca număr de membri, organizare și distribuție în teritoriu, Fascia Națională Română a fost cea mai importantă grupare din cele care au fuzionat prin absorbție cu L. A. N. C. Înainte de celebrul marș asupra Romei, fascismul a devenit sursă de inspirație și pentru un grup de intelectuali clujeni, care înființează o asociație numită *Movimento nazionale fascista italo-romeno*, grație eforturilor susținute a Elenei Bacaloglu, o ziaristă stabilită în Italia. La sfârșitul anului 1922 s-a constituit F. R. N., care a avut inițial mai multe nume: *Liga Națională* sau *Salvatorii Patriei*. Adepții Elenei Bacaloglu au aderat la organizația *Salvatorii Patriei* și împreună au întemeiat Fascia Națională Română.¹⁴⁶ Fondatorii formațiunii erau: dr. D. Pădeanu, ziaristul Titus Panaitescu Vifor, maiorul Gh. Băgulescu de la Școala de război, Gh. Lungulescu, ofițer în rezervă, Vasile Spătaru, ing. D. Rădulescu¹⁴⁷. Publicat în 1924, programul Fasciei prevedea un standard de viață mai ridicat, loialitate față de Monarhie, expulzarea străinilor intrați în țară după 1914, eradicarea corupției, măsuri de instruire și înființarea de cooperative agricole pentru creșterea randamentului în agricultură¹⁴⁸. Adoptarea modelului italian, bazat pe dinamica autorității de stat¹⁴⁹, i-a condus pe liderii Fasciei române la concluzii antiparlamentare și antidemocratice. Ei militau pentru desființarea Parlamentului și instituirea unei dictaturi naționaliste, din cauză că atât forul legislativ, cât și puterea executivă erau înfeudate grupurilor de interese, care au sprijinit obținerea mandatelor și a majorităților și că întreaga politică de partid era substituită intereselor imediate, electorale¹⁵⁰. Fascia Națională Română a avut filiale în mai multe orașe din țară: București, Timișoara, Arad, Cluj, Focșani, Iași și Câmpulung Moldovenesc și număra în jur de 1.500 de membri, recrutați, mai cu seamă dintre studenți, funcționari și militari¹⁵¹.

În 1919 s-a constituit la Cluj organizația naționalistă *Frăția de cruce*, condusă de avocații Amos Frâncu și Liviu Ghilezan¹⁵². Tot la începutul deceniului trei s-a întemeiat în orașul de pe Someș „Acțiunea Național-Creștină”, din inițiativa profesorilor universitari I. Cătuneanu, A. Ciortea, Iuliu Hațieganu, a avocatului Em.

sub conducerea profesorului Cuza (Gh. Pop, *Characterul antinațional și antipopular al activității Partidului Național Creștin*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978, p. 52.

¹⁴⁶ *Totalitarismul de dreapta în România...*, p. 316; Armin Heinen, *op. cit.*, p. 107-108.

¹⁴⁷ G. Asandului, *op. cit.*, p. 200.

¹⁴⁸ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 1008. Vezi și Dragoș Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail de la mit la realitate*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 51.

¹⁴⁹ Dragoș Zamfirescu, *op. cit.*, p. 46

¹⁵⁰ *Ibidem*.

¹⁵¹ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 201. G. Asandului, *op. cit.*, p. 201.

¹⁵² *Totalitarismul de dreapta în România*, pp. 181-185.

Vasiliu-Cluj și a unui grup de studenți în frunte cu Ion Moța, președintele Centrului Studențesc “Petru Maior”¹⁵³. În 1922, Frăția de Cruce a fuzionat prin absorbție cu Acțiunea Național – Creștină. Noua formațiunea încerca să imite într-o formă extrem de clară modelul dreptei franceze, statuat doctrinar de contribuțiile lui Ernest Renan, Maurice Barrés, Ch. Maurras, Georges Valois¹⁵⁴. Apropierea “Acțiunii Naționale” de la Cluj de formațiunea cuzistă, a fost sprijinită și de grupul de studenți naționaliști clujeni, în frunte cu Ion. I. Moța. Tânărul lider de la Cluj intră în contact cu organizațiile ieșene și în special cu profesorul Cuza și cu șeful studenților naționaliști, Corneliu Codreanu, în timpul mișcării *numerus clausus*. Unii dintre liderii studențimii clujene se vor transfera la Universitatea din Iași, pentru a continua activitatea politică în noile structuri: L. A. N. C. și mai târziu Legiunea Arhanghelul Mihail (Corneliu Georgescu, Ion Banea, Ion Eremeiu).

Apariția oarecum forțată, evoluția scurtă și impactul precar în societatea românească a acestor organizații, demonstrează că tentativele de imitare a formațiunilor de dreapta occidentale au fost sortite eșecului. După marea criză economică și în special după afirmarea național-socialismului în Germania, tentația de a copia modelul german, mai ales, a reapărut. În viața politică românească apare chiar un Partid Național-Socialist, condus de colonelul Ștefan Tătărescu. Fuziunea L.A.N.C. cu gruparea politică a lui Octavian Goga, imprimă un nou ritm organizațional, de inspirație nazistă Partidului Naționalist Creștin, rezultat în urma înțelegerii politice dintre Goga și A. C. Cuza¹⁵⁵. În acest moment se conturează și interesul crescând al unor cercuri politice de la Berlin față de unele formațiuni politice românești¹⁵⁶.

Evoluția formațiunii cuziste în anii “20, se racordează, sub aspectul activismului politic, la frământările și mișcările studențești apărute la Iași și Cluj, organizate, mai apoi, de un grup de tineri energici și foarte hotărâți în frunte Corneliu Codreanu, Ion I. Moța, Ilie Gârneață, Corneliu Georgescu, Radu Mironovici, Ion Banea ș. a. Mediaticizarea așa-numitului “complot studențesc”, soldat cu arestarea și detenția grupului lui Codreanu la închisoarea Văcărești, procesul și achitarea *conspiratorilor*, a contribuit la creionarea unei aure de erou și de neîmpăcat luptător

¹⁵³ Corneliu Z. Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, p. 123.

¹⁵⁴ Vezi Guy Hermet, *Istoria națiunilor și a naționalismelor în Europa*, Iași, Institutul European, 1997, pp. 157-163 (ediția originală, Paris, Editions de Seuil, 1996).

¹⁵⁵ Armin Heinen, *op. cit.*, pp. 102, 228-229.

¹⁵⁶ *Ibidem*, pp.234-238.

naționalist lui Codreanu, dar s-a realizat, evident, și un transfer imens de popularitate către profesorul A. C. Cuza și formațiunea sa, recunoscut fiind rolul de mentor și de doctrinar al Profesorului. În această perioadă se ia hotărârea construirii unui cămin studentesc pentru studenții naționaliști. Necesarul de cărămizi avea să fie asigurat prin muncă voluntară prestată de studenții organizați de Codreanu. Astfel iau ființă cărămidăria de la Ungheni și tabăra de muncă de la grădina doamnei Ghica din Copou-Iași, care avea rolul să deservească tabăra de la Ungheni. Supravegheați îndeaproape de prefectul de poliție Constantin Manciu, provocați permanent de agenți, supuși la tratamente vexatorii (arestări, bătăi, umilințe), studenții intră în conflict deschis cu Manciu, considerat artizanul tuturor ingerințelor. Tensiunile dintre tineri și autorități au declanșat o anchetă a ministrului de Interne, care a confirmat abuzurile prefectului și în consecință, se aștepta demiterea lui. Atmosfera a fost însă inflamată de decorarea și numirea onorifică a prefectului drept “Comandor al Coroanei” și avansarea subalternilor săi pentru “merite deosebite”. Conturându-se ideea complicității guvernului la actele de samavolnicie ale autorităților locale ieșene, și mai ales zvonul că Manciu nu va plăti pentru abuzurile sale, în timpul procesului studentului Comârzan, constituit în parte vătămată împotriva prefectului, Corneliu Codreanu, avocat al acuzării, îl împușcă pe Manciu pe treptele Tribunalului, în urma unei altercații verbale violente între cei doi. Incidentul de la Iași, contrar așteptărilor, conduce spre creșterea simpatiilor populare la adresa lui Codreanu și a notorietății acestuia și nicidecum la oprobriul public. Cauzele acestui tragic deznodământ, motivațiile complexe expuse de inculpat în timpul procesului, mutat de la Iași la Focșani și mai apoi la Turnu Severin (considerat drept un fief electoral al guvernului liberal, ar fi trebuit să asigure influențarea judecătorului și a juraților în sensul condamnării), amplele demonstrații de solidaritate cu acuzatul, depozițiile vehemente ale martorilor apărării și în final achitarea lui Codreanu, toate aceste elemente au determinat declanșarea unui puternic val de simpatie pentru mișcarea politică a profesorului Cuza, beneficiarul imediat al *turbulențelor* tinerilor săi adepți.

Pe fondul popularității crescânde a lui A. C. Cuza și a formațiunii sale în urma ultimelor evenimente, în septembrie 1925, după cum am relatat mai sus, are loc fuziunea L. A. N. C. cu două grupări naționaliste cu program și ideologie asemănătoare: Acțiunea Națională Română și Fascia Națională Română. Tot în toamna lui 1925, însă, au loc primele fricțiuni între Codreanu și profesorul Cuza, pe fondul unor divergențe privind tactica și strategia de organizare, funcționare dar mai

ales de exprimare și activitate politică efectivă a Ligii. În esență, diferendurile între mentor și discipol, se circumscriu disputei privind locul și rolul doctrinarului și conferențiarului în raport cu organizatorul și activistul. Dacă A. C. Cuza era admirabil ca ideolog al mișcării, Codreanu era un excelent organizator de teren. Dacă profesorul Cuza dorea afirmarea ideii naționale în limitele descrise de Constituția de la 1923 și în cadrul luptei parlamentare, utilizând metodele tradiționale confirmate de confruntările politice antebelice (întruniri publice, conferințe, constituirea de asociații și societăți cultural-religioase și sportive, sprijinirea înființării de bănci și întreprinderi românești), Codreanu afișa frecvent rezerve privind regimul parlamentar și era un vehement acuzator al carențelor democrației românești¹⁵⁷. El voia o mișcare structurată cvasi-cazon, cu o ierarhie bine stabilită și liber asumată, o mișcare rezultată în urma unui proces interior de conștientizare a “pericolelor” ce pâdesc societatea românească și, totodată, un curent novator și regenerativ al vechilor virtuți românești. Este foarte adevărat că și instrumentele de propagandă preconizate de A. C. Cuza au fost larg utilizate mai târziu de Mișcarea Legionară, cu precădere în anii “30 (întruniri publice, presă, conferințe organizate în special de intelectualii grupați în cuiburile Grupului “Răzleți”, sau în cuibul “Axa”, Comerțul Legionar, Cooperativa de Consum Legionar, întreprinderea fraților Manoilescu de la Șorecani cu personal muncitor eminent legionar ș.a). Diferențele constau în maniera de abordare a acestor probleme. Inițiativele legionare depășesc stadiul de proiect și confirmă, în cele mai multe cazuri seriozitatea asumării programului și finalității sociale (construirea de școli, cantine, sanatorii și biserici).

Participarea L. A. N. C. la alegerile parlamentare din 25 mai 1926, a confirmat în principiu, existența unui electorat predispus acordării voturilor curentului naționalist-antisemit. Pe întreaga țară, Liga obține 124 778 de voturi, reprezentând 4,76% și zece locuri de deputat¹⁵⁸. Majoritatea voturilor este recoltată din județele din Moldova, unde s-a făcut simțită propaganda cuzistă și unde exista o minoritate evreiască apreciabilă și destul de activă, fapt care ar explica frustrările populației românești și în replică, receptarea la scară largă a mesajului naționalist-creștin și deci canalizarea votului spre L. A. N. C. Deși au fost depuse liste în toate județele basarabene, în condițiile existenței unei comunități evreiești poate mult mai active în comerț, industrie, activități bancare decât în Vechiul Regat, aspect care la prima

¹⁵⁷ Corneliu Z. Codreanu, *Pentru legionari*, vol.I, pp. 282-291.

vedere ar acredita o acută sensibilizare a populației românești la retorica antievreiască, totuși, gruparea cuzistă a obținut rezultate irelevante. Cauzele popularității precare a Ligii, țineau în primul rând de slaba organizare și propagandă a filialelor basarabene, dar și de neglijarea evidentă a activității politice din partea forurilor conducătoare de la Iași. Totodată, minoritatea evreiască mult mai bine organizată în societăți cultural-religioase și sportive, gen Liga Culturală Evreiască și Maccaby Chișinău, era capabilă de rezistență și chiar *contraofensivă* la acțiunile de propagandă antisemită. Posibil ca în această fază, populația să fi fost timorată de unele acțiuni de intimidare-provocare orchestrate de minoritarii evrei. Astfel, menționăm tulburările ivite la finele anului 1926, când o delegație studențească din toate centrele universitare ia hotărârea să viziteze Basarabia și Chișinăul la invitația expresă a Î. P. S: Arhiepiscop Gurie, întrucât la 8 noiembrie același an se înființase Facultatea de Teologie la Chișinău¹⁵⁹. În acest context, după cum informează o notă-sinteză a Direcției de Poliție și Siguranță, remisă Ministerului Afacerilor Externe, mai mulți tineri evrei, membri ai organizațiilor amintite, au așteptat garnitura de tren cu studenți în gările de pe traseul Iași-Chișinău, proferând injurii la adresa studenților naționaliști. Raportul sesizează caracterul periculos, paramilitar al Asociației Maccaby "...care sub formă de asociație sportivă pregătește tineretul evreiesc pentru rezistență, agitație și chiar luptă împotriva populației creștine" și că, realmente reprezintă chiar "...puterea armată a evreilor iar Liga Culturală Evreiască are un caracter conspirativ și că "ascunde idei, planuri și acțiuni subversive", fiind implicată în toate acțiunile "teroriste și comuniste care s-au făcut în decurs de nouă ani în această provincie"¹⁶⁰. Nota informativă mai arată că: "Atitudinea provocatoare și agresivă a evreilor se datorește și faptului că au fost încurajați chiar de elementele subversive de peste Nistru care au găsit un nou prilej de agitație", prezentând ca argument capturarea, la 9 decembrie 1926, a unui transport de arme și muniții făcut cu barca peste Nistru, din Ucraina sovietică. Armamentul ușor, specific luptelor de stradă și activității în clandestinitate (revolvere și cartușe), era destinat "elementelor subversive evreiești din Chișinău, care se pregăteau în vederea unor eventuale ciocniri cu studenții anunțați a reveni în Chișinău, în ziua de 10 decembrie 1926"¹⁶¹.

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 273.

¹⁵⁹ Arhiva Serviciului Român de Informații (A. S. R. I.), fond "Diverse", dosar 8441, f. 238-239, în *Totalitarismul de dreapta în România...*, p 585-586.

¹⁶⁰ *Ibidem*.

¹⁶¹ *Ibidem*.

La Chișinău, după oficierea slujbei religioase și după dineul oferit de mitropolit, delegația studențească a vizitat mai multe instituții publice din oraș, fiind continuu apostrofată de grupuri de evrei, iar la plecare, în gara Chișinău au fost atacați și chiar răniți¹⁶². Incidentele au continuat pe drumul de întoarcere spre Iași. În gara Vistierniceni, un alt grup de tineri evrei a tras cu revolverele în vagoanele ocupate de studenți, iar în gara Călărași, “oraș eminent evreiesc”, a izbucnit o adevărată încăierare, între un grup de evrei “înarmați cu ciomege și bolovani” și studenți care au coborât din tren și au ripostat. Busculada a avut drept urmări spargerea unor geamuri ale prăvăliilor – probabil evreiești – din gara Călărași și rănirea a patru studenți și doi evrei și este tratată în nota informativă ca reacție a studenților la “atitudinea permanent ostilă a evreilor, de modul cum au fost întâmpinați în Chișinău, unde prima dată veniseră în vizită la frații lor, indignați de atacul de la Vistierniceni, de rănirea însăși a conducătorului lor și de manifestările provocatoare a evreilor din Călărași atât la venirea, cât și la înapoierea lor prin această localitate”. Actele ostile au continuat și după plecarea studenților. Minoritarii evrei “cutreierau în grupuri compacte străzile și terorizau pe locuitorii creștini” iar doi învățători – originari, se pare, din Vechiul Regat – au fost apostrofați cu lozinca “Jos România” și cu îndemnul de a pleca “din Basarabia cu tot cu Ferdinand al vostru, că altfel vă dăm noi afară”. La Chișinău, “evreii s-au dedat la o serie de acte de violență contra studenților din localitate, pe care îi pândeau noaptea pe la răspântiile străzilor și chiar în fața localului Facultății de Teologie, înarmați cu boxuri, cuțite, bastoane etc”¹⁶³. Documentul emis de organele informative românești arată cu lux de amănunte, atitudinea provocatoare și violentă a unor minoritari evrei, indicând numărul și numele victimelor, profesia, domiciliul și contextul în care au fost agresați. Rigurozitatea cu care este concepută această notă-sinteză și rostul ei propriu-zis (servea Ministerului Afacerilor Străine, pentru o bună informare asupra situației, în condițiile unei puternice campanii externe de discreditare a României, în baza unor ridicole dezinformări referitoare la “atrocitățile antisemite din Basarabia”), impune o discuție mai amplă privind atitudinea diasporei și a organizațiilor evreiești față de evenimentele din decembrie 1926 și față de

¹⁶²*Ibidem*, p. 588-589. Altercațiile din gara Chișinău s-au soldat cu doi răniți din tabăra studenților. Printre victime și Ilie Gârneață, șeful delegației, un vechi camarad al lui Codreanu, participant la toate agitațiile studențești de la începutul anilor '20 și la așa numitul “complot studențesc”, viitor membru fondator al Legiunii, și din 1936 comandant al Bunei Vestiri, alături de ceilalți “Văcăreșteni”.

¹⁶³*Ibidem*, p. 592

pretinsul antisemitism al autorităților române interbelice. Și în cazul semnalat la sfârșitul anului 1926, s-a făcut o intensă propagandă privind antisemitismul, violențele și pogromurile antievreiești¹⁶⁴. La o analiză mai atentă, mediul electoral dintre Prut și Nistru, datorită minorității evreiești bine reprezentate, oferea cadrul propice infiltrării și acțiunii propagandiștilor naționaliști. Permeabilitatea societății românești basarabene la infiltrarea discursului antisemit și existența unui orizont de așteptare bine conturat, grefat pe *chestiunea evreiască*, a suscitât interesul formațiunilor radicale de dreapta. Este adevărat că o abordare mai hotărâtă a organizării de filiale în județele de peste Prut, s-a efectuat după 1930, poate și din cauza crizei *statutarilor*, cu care s-a confruntat L. A. N. C. în anul 1927. Acesta este momentul în care, o serie de personalități ale partidului au fost excluse din Ligă de către A. C. Cuza, sau și-au dat demisia, constituind așa numita L. A. N. C.- Statutar. Acest grup politic întrunea vechi naționaliști și tovarăși de luptă și de idei ai lui A. C. Cuza: vicepreședintele L. A. N. C., profesorul Corneliu. Șumuleanu, Ion Zelea Codreanu, Valeriu Pop, dr. Haralamb Vasiliu, prof. Gh. Cârlan. Cei enumerați mai sus au protestat împotriva excluderii colegului lor, deputatul de Câmpulung, Paul Iliescu. Printre susținătorii grupului protestatar s-au situat de la începutul crizei generalul I. Macridescu, profesorul Traian Brăileanu de la Universitatea din Cernăuți, Hristache Solomon, profesorul I. Cătuneanu de la Universitatea clujeană¹⁶⁵.

Procentajul obținut de L. A. N. C. în alegerile din 1926, a fost considerat un real succes, dar în loc să-i ambiționeze pe liderii formațiunii în activitatea de organizare și propagandă, mai mult i-a demobilizat. Obținerea mandatelor de deputat, a condus la transformarea Ligii într-o formațiune parlamentară, oarecum împăcată cu noile perspective și cu noile arme politice pe care le oferea parlamentarismul. A. C. Cuza a revenit în Parlament, după o absență de câțiva ani, regăsindu-și forța și verva retorică obișnuită, dar neglijând activitatea organizatorică. Faptul că s-a uitat radicalismul inițial, că s-a renunțat la retorica vehement anti-politicianistă, putea să determine, diluarea discursului politic și în consecință o criză de proporții a Ligii, din perspectiva pierderii simpatiilor electorale din fiefurile sale politice. Drept dovadă, în anul următor, 1927, gruparea avea să înregistreze un vizibil recul electoral prin pierderea a peste 50% din sufragiile obținute în 1926. Dacă în 1926, Liga obținuse

¹⁶⁴ *Minorități Naționale în România...*, pp. 582-584.

¹⁶⁵ Corneliu Z. Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, pp. 286-290.

124.778 de voturi, în anul următor s-a reușit *recoltarea* a doar 52.481, respectiv 1,9% din sufragii¹⁶⁶.

Faptul că nu s-a reușit nici măcar atingerea pragului electoral de 2%, a accentuat tensiunile din cadrul Ligii. Neînțelegerile din sânul grupării existau demult în stare latentă. Liderii partidului aveau opinii diferite în raport cu modul și mijloacele de organizare și propagandă. A.C. Cuza era omul politic tipic perioadei în care s-a format și educat. Era fidel democrației parlamentare și se pronunța pentru lupta de idei, bazată pe propagandă și pe agitarea treptată a maselor. Alți lideri și reprezentanți ai L. A. N. C., au susținut necesitatea radicalizării mișcării¹⁶⁷. Momentul de criză este accentuat și de desprinderea tinerilor “Văcăreșteni”, în frunte cu Corneliu Z. Codreanu, care vor constitui, la 24 iunie 1927, Legiunea Arhanghelul Mihail, decisă a păstra o poziție echidistantă în raport cu cele două facțiuni din Ligă. Întemeierea Legiunii, consemna distanțarea nucleului dur, studentesc în frunte cu Corneliu Codreanu. Conflictul dintre generații, deosebirile de ordin tactic, neimplicarea lui A. C. Cuza în problemele organizatorice ale L. A. N. C., au creat o stare de nemulțumire și frustrare, peste care s-au suprapus rezultatele dezastruoase înregistrate la alegerile din 1927. Tinerii aderenți au fost primii care au sesizat carențele de organizare ale profesorului Cuza. Corneliu Zelea Codreanu fusese trimis la studii doctorale în Franța, la Grenoble, unde a aflat din epistolele vechilor camarazi de criza prin care trece L. A. N. C. Revenit în țară, Codreanu a încercat reconcilierea celor două grupări, inițiativă eșuată după cum el avea să afirme mai târziu, în cartea *Pentru legionari*. Modul cum a fost primit și tratat de către A. C. Cuza, i-a întărit convingerea lui Codreanu că, sciziunea s-a produs ca urmare a slăbiciunilor lui Cuza, a proastei comunicări dintre liderii Ligii, a lipsei coeziunii sufletești („lipsa de unitate sufletească”), fundamentală pentru existența unei organizații care era „înconjurată din toate părțile de ochi inamici, care încearcă să profite de orice neînțelegere internă”¹⁶⁸. Așadar, Codreanu îl acuza pe profesorul Cuza de proasta gestionare politică a crizei, fiindcă nu a făcut față acestei provocări, nu a reușit să elaboreze un plan de luptă coerent, fiind „incapabil de

¹⁶⁶ Marcel Ivan, *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice 1919-1932*, Sibiu, Editura și tiparul Trafft&Drotleff, 1932, tabelul VII.

¹⁶⁷ Gabriel Asandului, *op. cit.*, p. 202.

¹⁶⁸ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari...*, pp. 260-263; idem, *Circulări și manifeste, 1927-1938*, München, Colecția „Europa”, 1981, p. 2.

organizare, incapabil de educație tehnică și eroică, incapabil de a conduce forțe”¹⁶⁹. Tinerii activiști naționaliști conduși de Codreanu îi reproșau profesorului Cuza neimplicarea organizatorică și educațională, deși acesta era inegalabil sub aspect doctrinar și științific. Totodată, ei observau că A. C. Cuza n-a emis „directive în materie de acțiune” și nu a fost destul de abil să „netezească neînțelegerile și nepotrivirile inerente oricărei organizații”¹⁷⁰. Ulterior neînțelegerile de ordin tactic ivite în 1927 care au determinat retragerea *Văcăreștenilor* din Ligă, au evoluat spre adversități ireconciliabile în următorul deceniu interbelic. În *Cărticica șefului de cuib*, considerată adevărat *catehism* al vieții legionare, Codreanu indica formațiunea cuzistă drept principal vinovat de toate ingerințele și suferințele legionarilor¹⁷¹.

Diminuarea influenței politice a L. A. N. C. și a profesorului Cuza după disoluțiile anului 1927, sunt confirmate și în plan electoral prin insuccesele înregistrate la alegerile generale din 1927 (52 481 voturi, respectiv 1, 90 %) ¹⁷² și la alegerile din 1928 (32 273 voturi, adică 1, 14%) ¹⁷³. De exemplu, rezultatele electorale obținute de L. A. N. C. în circumscripțiile basarabene, arată că mesajul naționalist antisemit nu a fost bine receptat de populația votantă. Liga a depus liste în cinci județe, adjudecând procente precare, deși în trei județe a trecut de pragul electoral de 2%. La o primă analiză a distribuirii voturilor cuziste, în alegerile parlamentare din 1927, se observă o disproporție a voturilor acumulate de Ligă în județele din nordul și centrul Basarabiei (Bălți 3 634 și aproximativ 8%, Orhei 2 797, respectiv 6, 72%, Lăpușna 1,119 adică 2, 16%, Tighina 912 voturi, cu 2,12%), față voturile adjudecate în sud, la Ismail, județ cu o configurație etnică amalgamată (389 votanți și 1, 10%) ¹⁷⁴. Aceiași proporție se păstrează și în anul electoral următor. Alegerile generale din decembrie 1928 reliefează o situație relativ bună a L. A. N. C. în județele nordice, (Orhei cu 4,18% și Bălți cu peste 7%), în raport cu scorurile electorale, în scădere, realizate în județele Tighina (1, 33%) sau Soroca (0,5%), județ cu o organizație cuzistă foarte slabă față de filiala național-țărănistă, de exemplu. De altfel, Partidul Național-Țărănesc a fost principalul beneficiar electoral al alegerilor parlamentare din 1928, obținând o majoritate de excepție în contextul luptelor electorale interbelice.

¹⁶⁹ Idem, *Pentru legionari*, pp. 257-263. A se consulta îndeosebi subcapitolele *Primejdii ce pândesc o mișcare politică* și *Critica Conducătorului*.

¹⁷⁰ *Ibidem*.

¹⁷¹ Idem, *Cărticica șefului de cuib*, București, 1933, p. 114.

¹⁷² “Monitorul Oficial”, nr. 153, din 14 iulie 1927.

¹⁷³ “Monitorul Oficial”, nr. 283, din 19 decembrie 1928.

Tot în 1928 are loc *defecțiunea* organizațiilor cuziste din Chișinău și din județele Lăpușna și Cetatea Albă, fapt ce accentuează momentul de criză prin care trecea Liga cuzistă. Autorul sciziunii, Nicolae Negru, cel ce aderase la L. A. N. C. cu anumite rezerve, după cum arăta nota-sinteză, avea să declare, mai târziu, că oamenii de încredere din Basarabia ai profesorului Cuza au îmbrățișat antisemitismul doar “ca mijloc de căpătuială”.¹⁷⁵ În acest sens, N. Negru reconstituie Liga Creștinilor Basarabeni sub sloganul: “Jidanii în Palestina, hoții la pușcărie și nebunii la balamuc”¹⁷⁶. Diferendurile și sciziunile apar și în condițiile în care autoritățile de poliție, siguranță și jandarmerie urmăresc pas cu pas, mișcarea naționalist-creștină, împiedicând-o să-și susțină activitatea de propagandă și organizare a filialelor.

Schimbările politice de anvergură de la începutul anilor `30 (revenirea pe tron a lui Carol al II-lea), dar și marea criză economică, au fost de rău augur pentru L. A.N. C., care nu a mai reușit să obțină rezultatele din 1926. Participarea la alegerile parlamentare din 1932 avea să readucă Liga într-o situație mai favorabilă pe plan electoral și parlamentar. Liga cuzistă a reușit să-și depășească rezultatele din 1926, obținând 159.107 voturi, adică 5,32%, după ce, în 1931, obținuse doar 113.863, adică 3,89% din numărul total de voturi¹⁷⁷. Cu toate aceste succese electorale, L.A.N.C. a continuat să fie o formațiune insignifiantă pe scena politică românească, fără o influență determinantă în societatea românească.

¹⁷⁴ “Monitorul Oficial”, nr. 153, din 14 iulie 1927.

¹⁷⁵ Cf. “Scutul Național”, Chișinău, nr. 47, din 25 octombrie 1931.

¹⁷⁶ Vezi *Actul Constitutiv, Statutele și Programul Ligii Creștinilor Basarabeni*, Chișinău, 1928.

¹⁷⁷ Marcel Ivan, *op. cit.*, tabelul VII.

Capitolul IV

Marea confruntare electorală (decembrie 1937)

Regimul electoral din România (1918-1938)

Marea Unire de la 1918, actul sublim al voinței naționale, a proiectat România întregită într-o nouă etapă a evoluției sale istorice, etapă marcată fundamental de aplicarea celor două reforme cu profund caracter reparatoriu și novator totodată. Reforma agrară și introducerea sufragiului universal au determinat modificări substanțiale în fizionomia social-politică și economică a țării, accelerând ritmul de desfășurare a procesului de modernizare și dezvoltare a structurilor instituționale democratice ale României interbelice. Atât reforma agrară, care s-a făcut în baza unei masive exproprieri, cât mai ales acordarea votului universal au permis intrarea în viața politică a unor noi segmente sociale, ignorate până atunci, care au erodat temelia economică și politică a marilor proprietari funciari grupați, cu precădere, în partidele conservatoare. Cele două reforme contribuie esențial la reconfigurarea vieții noastre social-politice și produc serioase mutații la nivelul sistemului partidelor politice, respectiv, asupra regimului politic dintre cele două războaie mondiale.

Din perspectiva problematicii abordate, aceea a regimului electoral stabilit în România interbelică, se impune recunoașterea fără echivoc a rolului deosebit de important jucat de adoptarea votului universal în cadrul legislației electorale de după 1918. Ideea votului universal a fost vehiculată insistent și în perioada precedentă. Din aceste considerente, propunem o scurtă retrospectivă a evoluției regimului electoral de la făurirea României moderne și până la constituirea statului național-unitar și, evident, o succintă trecere în revistă a principalelor momente ce au afirmat necesitatea adoptării votului universal.

Unirea din 1859 a instaurat o nouă ordine politică în Principatele Române, însă noul stat național trebuia să parcurgă etape hotărâtoare pe calea unificării și consolidării legislative. Baza juridică internațională era Convenția de la Paris care fixa o organizare separată pentru fiecare dintre cele două țări, deși dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza întrunea o premisă esențială pentru realizarea unificării totale conform programului politic al Adunărilor ad-hoc de la 1857. Pe de altă parte, deși se recunoștea aproape unanim caracterul novator și generos al Convenției, aceasta stabilea o serie de norme electorale limitate care, la rândul lor, mențineau exclusivismul electoral și posibilitatea unor reprezentanțe cu majorități conservator-retrograde covârșitoare. În condițiile în care puterea legislativă era exercitată de Adunări dominate de elemente conservatoare ce se opuneau lărgirii dreptului de vot și împrumătăririi, dar și din cauza numeroaselor fricțiuni și inadvertențe între Cuza, liberalii-moderați și liberalii-radicali, reformele democratice substanțiale nu s-au putut realiza decât după lovitura de stat de la 2 mai 1864. Practic problema agrară și cea electorală erau într-o clară interdependență și au constituit, nu odată, mărul discordiei și baza polemică între principalele fracțiuni politice din ambele Principate. În acest cadru amintim că măsurile luate în favoarea țărănimii de către M. Kogălniceanu în timpul guvernării sale din Moldova (1860-1861) și care pregăteau sensibil reforma agrară de mai târziu au condus la căderea sa de la putere iar peste Milcov, guvernul Ștefan Golescu a fost înlăturat de majoritatea reacționară în 1861, tot sub motivul intenției liberalilor de a obține împrumătăririi și a adopta o nouă lege pentru lărgirea

dreptului de vot. În replică, majoritățile din cele două Adunări au încercat să impună în 1861 un proiect de lege rurală *de extracție* conservatoare, proiect ce a fost chiar aprobat de Comisia Centrală. Așadar, *actul de la 2 mai*, organizat împotriva *oligarhiei tulburătoare* care se opunea reformelor, a permis o nouă abordare a chestiunii rurale și a celei electorale. Odată cu decretul de dizolvare al Adunării, domnitorul și guvernul au prezentat țării textul *Statutului dezvoltător al Convenției de la Paris* și proiectul noii legi electorale. Poporul era chemat să valideze noua stare de fapt prin participarea la plebiscitul programat pentru zilele următoare. Din punct de vedere electoral, noul sistem cataloga alegătorii în două categorii: direcți și indirecti sau primari. Alegătorii primari erau contribuabili de la sate care plăteau minim 48 de lei impozit, contribuabilii din orașele mici, cu 3000-15 000 de locuitori, ce plăteau un impozit de 80 de lei și cei din orașele cu peste 15 000 de suflete, care plăteau contribuție anuală de 110 lei. Ei își alegeau delegații care, la rândul lor votau prin vot secret la reședința de județ. Alegătorii direcți erau cei ce plăteau o contribuție de cel puțin patru galbeni, erau știutori de carte și aveau vârsta de 25 de ani. În această categorie intrau și intelectualii și pensionarii ce aveau pensie de cel puțin 2000 de lei pe an. Sub aspectul eligibilității, legea electorală prevedea că pot fi aleși cetățenii în vârstă de cel puțin 30 de ani, contribuabili la bugetul de stat cu cel puțin patru galbeni. Excepție făceau profesorii, institutorii, preoții, liber profesioniștii, licențiații și pensionarii, beneficiari ai unei rente anuale de 2000 de lei. Legea electorală gândită de Kogălniceanu și Cuza asigura o altă bază electorală, mult mai largă și mai dinamică pentru grupările de nuanță liberală și democratică (moderați sau radicalii *roșii*) slăbind, totodată sau mai corect spus, surclasând bazinul electoral tradițional al formațiunilor "*albe*", de sorginte conservatoare. Legea rurală, prin care au fost împroprietăriți aproape jumătate de milion de țărani cu 1 654 964 ha, iar alții 60 651 au primit loturi pentru case și grădină, a avut consecințe determinante pe plan economic, social și politic. Împroprietărirea oferea un imbold economico-social țăranilor și totodată impunea o conștientizare cetățenească și națională pentru un important segment al populației rurale, ridicat la rangul de contribuabil și automat la cel de alegător.

Constituirea României moderne a impus, așadar, din punct de vedere electoral, sistemul votului cenșitar (având drept criteriu averea) și capacitar (luând în considerație instrucția). După detronarea lui Alexandru Ioan Cuza și aducerea prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, Adunarea Electivă nou aleasă fusese convocată în sesiune extraordinară pentru data de 28 aprilie 1866. La 1 mai s-a proclamat votul pentru Unire și principe străin, iar pe 10 mai s-a adoptat legea pentru naturalizarea familiei princiare de Hohenzollern. Tot la 1 mai Consiliul de Stat a prezentat Adunării Elective, devenită Adunare Constituantă, proiectul de Constituție, conceput după modelul Constituției belgiene din 1831, apreciată drept una dintre cele mai liberale din Europa secolului XIX. La 29 iunie 1866, Constituția a fost votată cu unanimitate de toți cei 91 de membri ai Adunării, iar a doua zi, Domnitorul o aprobă, jurând să apere cu sfințenie noua Legea Fundamentală a statului român¹. Potrivit principiilor afirmate în Constituție, la 6 iulie 1866 Adunarea Constituantă votează legea electorală, sancționată și promulgată la 28 iulie și publicată în "Monitorul Oficial" din 30 iulie 1866, ce anula regimul electoral impus la începuturile constituționalismului românesc de prevederile Convenției de la Paris și de legea electorală din 1864. Această lege electorală, "care din punct de vedere al votului

¹ Ion Mamina, *Istoria constituțională în România. Enciclopedie politică. 1866-1938*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 10-11.

universal era un regres în comparație cu legea lui Cuza”², împărțea în patru colegii corpul electoral acreditat să desemneze alegerea deputaților și în două colegii electoratul, care alegea senatorii. Criteriul de bază în împărțirea pe colegii a electoratului era venitul funciar³. La colegiul I erau înscriși alegătorii cu un venit funciar de cel puțin 300 galbeni, din colegiul II, cei cu venit cuprins între sumele de 100 și 300 galbeni. În colegiul III-al orașelor- intrau comercianții, industriașii și toți cetățenii ce contribuiau la buget cu minim 80 de lei. Tot aici se regăseau pe listele de alegători membrii profesiunilor liberale, ofițerii în retragere, profesorii și pensionarii statului, care erau scutiți de cens. Colegiul IV încorporează pe toți cetățenii care plătesc un impozit cât de mic și nu făceau parte din celelalte trei colegii. Această prevedere viza categorii sociale și profesionale diverse ce nu se încadrau în algoritmul de cens, etalat mai sus, sau în excepțiile prevăzute la colegiul III. Un astfel de exemplu îl constituiau în primul rând preoții dar și diaconii, vânzătorii ambulanți, meseriașii, țărani posesori de loturi de pământ. La colegiul IV votul era indirect, astfel că 50 de alegători desemnau un reprezentant care, alături de ceilalți delegați convocați la reședința districtului, alegea un deputat. Condițiile de candidatură pentru Camera Deputaților se limitau la calitatea de cetățen român, domiciliat în România, și la cea de vârstă, respectiv minim 25 de ani împliniți. Deputații erau scutiți de cens dar trebuiau să beneficieze plenar de drepturile lor civile și politice. Altfel spus, persoanele respective să nu intre nicicum sub incidența unei hotărâri judecătorești cu aspect penal, sau să nu fi făcut obiectul unei sentințe judecătorești privind declararea falimentului sau instituirea unui sechestru asupra bunurilor mobile și imobile. Lege electorală din 1866 impune districtul ca unitate administrativ-electorală. Districtele se confundau din punct de vedere teritorial cu județele.

Dacă *Statutul dezvoltător* al lui Cuza impunea ca președintele Adunării și un vicepreședinte al Senatului să fie numiți de către domnitor, iar președintele Corpului Ponderator era desemnat în persoana mitropolitului primat, prin legea fundamentală de la 1866 președinții și vicepreședinții celor două Camere erau aleși prin votul direct al deputaților și senatorilor. Membrii de drept ai Senatului erau desemnați mitropoliții și episcopii eparhioți, cât și prințul moștenitor de la vârsta de 18 ani, dar cu drept de vot de la împlinirea vârstei de 25 de ani. Influența domnitorului era vădit diminuată în determinarea componenței Senatului. Astfel, el nu avea dreptul să numească nici un senator întrucât aleșii erau desemnați prin vot de către membrii a două colegii distincte, în condițiile respectării limitei de vârstă (40 de ani) și de cens (800 de galbeni). Erau scutiți de cens ex-președinții și ex-vicepreședinții celor două Camere, foștii deputați participanți la cel puțin trei legislaturi, ofițerii superiori (generali și colonei) ce-și exercitaseră funcția cel puțin trei ani, foștii miniștri, agenți diplomatici, și magistrați cu activitate bogată și deținători de funcții importante în aparatul de justiție. De asemenea, erau dispensați de cens posesorii unor diplome de licență sau doctorat, care profesaseră timp cel puțin de șase ani. Totodată, cele două Universități, de la Iași și București, prin așa numitele colegii universitare aveau dreptul promovării câte unui reprezentant în Senat.

Sistemul electoral cenzitar și capacitar impus la 1866 asigura evident interesele speciale ale burgheziei și marilor proprietari de pământ, dar dezvăluia și o substanțială lipsă de cultură politică a societății românești, specifică tranziției spre statul de drept și spre ordinea democrației parlamentare. Clasa politică și intelectualitatea

² *Enciclopedia României*, vol. I, București, 1938, p. 236.

³ Ioan Scurtu, Ion Bulei, *Democrația la români (1866-1938)*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 30.

românească au sesizat limitele legislației electorale adoptate odată cu înscăunarea principelui Carol, dar, totodată, au fost conștienți de precaritatea exercițiului democratic și imaturitatea corpului electoral.

O nouă lege electorală a fost adoptată în 1884 când se reduce numărul colegiilor – de la patru la trei – care, practic, desemnau membrii Camerei⁴. Potrivit acestei legi, corpul electoral este împărțit în fiecare județ în trei colegii⁵; colegiul I includea pe toți acei care posedau un venit funciar urban sau rural de cel puțin 1200 de lei anual. Colegiul II îngloba cetățenii urbani care plăteau către stat o dare anuală directă de cel puțin 20 lei. Tot în acest colegiu erau scutiți de cens profesioniștii liberi, ofițerii în retragere, pensionarii statului și absolvenții învățământului primar⁶. Colegiul III cuprindea pe cei care plăteau o dare cât mai mică statului și nu erau alegători în celelalte colegii. Alegătorii din acest colegiu, care dispuneau de un venit funciar rural de cel puțin 300 de lei anual și care știau să scrie și să citească, votau “după dorința lor, direct, pe deputat la orașe de reședință, sau indirect prin delegat în comunele lor, împreună cu alegătorii fără știință de carte și care nu au venitul cerut”⁷. Erau “dispensați” de cens, în colegiul III învățătorii rurali, preoții și cei care plăteau o arendă anuală de cel puțin 1000 de lei. Aceștia votau direct iar cealaltă parte din acest colegiu, aproape un milion, votau indirect și anume, 50 de alegători desemnau un delegat care avea dreptul să voteze direct⁸.

În vederea alegerilor pentru Senat corpul electoral era împărțit în două colegii după criteriul censului cât și după cel al gradului de instrucție. La colegiul I votau cei care aveau un venit funciar de cel puțin 2000 lei. De asemenea, erau încadrați în acest colegiu funcționarii superiori ai statului, foști reprezentanți ai țării în cel puțin două legislaturi, foști miniștri plenipotențiali, toți licențiații după șase ani de practică a profesiei lor, membrii Academiei etc. Colegiul II cuprindea pe cei cu venitul funciar de cel puțin 800 lei anual, precum și comercianții și industriașii ce plăteau o patentă clasa I sau a II-a. În acest colegiu magistrații, inginerii, arhitecții, profesorii, toți licențiații, erau scutiți de cens. Universitățile aveau dreptul să aleagă câte un reprezentant pentru Senat, desemnat de corpul profesoral universitar⁹.

Legea electorală promulgată la 9 iunie 1884 survine odată cu modificarea Constituției din același an “produsă din necesitatea creată de noua situație a Statului român, impusă în urma războiului de independență, care a ridicat România la rangul de Regat”¹⁰. Legea electorală din 1884 avea drept criterii în determinarea dreptului de vot, averea și instrucțiunea, elemente ce relevă caracterul cenșitar și capacitar al regimului electoral antebellic. Acest “sistem a fost foarte mult criticat pentru marile nedreptăți și inconveniente ce-l caracterizau și a dus, mai târziu, și la noi la introducerea sistemului votului universal”¹¹.

Modificările succesive din anii 1895, 1897, 1903, 1904, 1907, 1911, 1912, 1913, 1914 s-au produs din necesitatea unor dispoziții mai severe și mai precise pentru garantarea secretului votului, pentru limitarea abuzurilor și îngrădirea imixtiunilor de tot felul în exercitarea libertății de alegere. Astfel, la finele secolului al

⁴ *Ibidem*, p. 31.

⁵ *Enciclopedia României*, vol I, p. 236.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Ioan Scurtu, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 31.

⁹ *Ibidem*, p. 31-32.

¹⁰ Romul Gh. Pop, *Reforma electorală. Evoluția și proiectele de reformă ale puterii legiuitoare din România*, vol. I, Oradea, 1938, p. 38.

¹¹ *Ibidem*, p. 41

XIX-lea și prima decadă a secolului XX, în cercurile politice și intelectuale, în presă, cât și în mediile tot mai largi ale opiniei publice românești are loc o interesantă dezbatere de idei ce reflectă acuitatea temeticii electorale. Disputa electorală a fost demarată pe tema lărgirii dreptului de vot, a restângerii numărului de colegii, scăderea censului sau pur și simplu adoptarea votului universal. Acestea constituiau ideile forță ale planului de modificare a regimului electoral, considerat capital în conturarea condițiilor și reflexelor propice dezvoltării unui grad superior de conștientizare a rolului de cetățean. De altfel, întreaga evoluție social-economică și cultural politică a țării era pusă sub semnul determinant al conștiinței civice construite și cuantificate în cadrul unui sistem electoral performant. Cei care s-au plasat pe linia schimbării regulilor electorale (liberalii, social-democrații, radicalii-democrați), deși aveau concepții diferite privind reforma electorală propriu-zisă, au avut de depășit reticența oamenilor politici conservatori. *Frondeorii* votului universal, indiferent de culoarea politică de la care se revendicau, au identificat în conservatorism inamicul comun.

Principiul votului universal a fost asumat programatic de elementele democratice ale țării, oameni politici și intelectuali de formație franceză cu precădere. Cu prilejul revizuirii Constituției la 1884 s-a cerut un singur colegiu, acela al știutorilor de carte. “De aceea s-au despărțit C. A. Rosetti și I. C. Brătianu, cel de-al doilea nevoind să-l urmeze pe cel dintâi pe această cale a reformelor mai hotărât democratice”¹². Liberalilor- radicali în frunte cu C. A. Rosetti li s-au raliat și elemente politice de stânga, în speță socialiștii. În ziarul “Lupta” din 10/22 septembrie 1888 apare programul liberarilor radicali, ce dezvoltă principiile expuse în “Liberalul” din 1883. De asemenea “Lupta” din 1891 și broșura din 1893, cerea “desființarea colegiilor actuale electorale și introducerea sufragiului universal, așa cum există în Franța”¹³. Dacă liberalii- radicali au fost lipsiți de consecvență, mai fideli apologeți ai votului universal s-au arătat social-democrații. Manifestul Partidei Muncitorilor din ianuarie 1888 prevedea aplicarea votului universal, iar programul social-democraților publicat la 11 aprilie 1893, cerea la primul punct: “vot universal egal și direct pentru toți supușii României ce au trecut de vârsta 20 de ani, fără deosebire de sex, religie și de rasă”¹⁴.

De la dreapta, liderii conservatori nu realizau oportunitatea aplicării sufragiului universal, considerându-l hazardat și inoperant în contextul vieții politice românești. Combaterea vehementă a inițiativei de lărgire a dreptului de vot explică în mare măsură teama față de pierderea sau limitarea privilegiilor economico-politice specifice clasei sociale a marilor proprietari funciari, dar era, totodată, (și nu în ultimul rând), reflexul convingerii că într-o țară înapoiată, lovită de crunt analfabetism, erodată de abuz și corupție, accelerarea reformelor produce confuzie și indisciplină social-politică, nicidecum stabilitate și progres. Adepți ai evoluției treptate, fără ruperi de ritm și ai organicismului politic, conservatorii sesizau un pericol major în adoptarea votului universal, care servea practic lărgirii baze electorale a inamicilor politici, a *roșilor*, mult mai permisivi inovațiilor social-politice de tip occidental și posesori ai unei retorici populist-patriotarde, menite să recolteze majorități în mediile electorale dezavantajate economic și cultural. În definitiv, extinderea dreptului de vot cuprindea categorii sociale needucate și paupere, defavorizate de legislația electorală anterioară și ignorate de partidele politice în

¹² Ioan Scurtu, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 33.

¹³ *Ibidem*, p. 33-34.

¹⁴ *Ibidem*, p. 34.

campaniile electorale. Participarea acestor noi structuri sociale la viața politică nu indica un avantaj electoral imediat partidelor de nuanță conservatoare, întrucât discursul politic practicat în această zonă doctrinară este unul mai degrabă elitist și nu lasă loc echivocului demagogic. Discursul politic liberal comporta mai multe elemente socializante și se putea plia cu succes problematicii social-economice revelate de noii alegători. Orizontul de așteptare al unor astfel de categorii este unul simplu și descrie nevoile curente și aspirațiile spre un trai decent. *Oroarea* conservatorilor față de aceste noi elemente care vin să completeze corpul electoral pornește din convingerea că acestea vor fi aprioric atașate de inamicii politici, prin origine și tendințe și că vor fi ușor manipulate de agenții electorali liberali. În general putem afirma și existența unor calcule de ordin tehnic, privind aritmetica electorală după o virtuală extindere a dreptului de vot. Oamenii politici conservatori devin conștienți că noii votanți, odată ce provin din medii sociale ostile marii proprietăți și au un grad de instrucție mediocru, vor constitui masa de manevră electorală a liberalilor. Aceasta cu atât mai mult cu cât, liberalii sunt mult mai activi la nivel organizațional și propagandistic față de cluburile conservatoare, cvasi-inexistente pe teren și afectate de un anume imobilism, în ceea ce privește propaganda și de un anume dogmatism ideologic, în ceea ce privește retorica electorală.

Mai mult, exemplul Franței, care din 1848 dispunea de votul universal, era tendențios exploatat. Astfel, dezastrul armatei franceze de la Sedan și pierderea Alsaciei și Lorenei erau prezentate de către conservatori drept consecințe ale aplicării sufragiului universal, care a bulversat societatea franceză, lipsind-o de autoritate și decizie. Pe de altă parte, oamenii politici reticenți în raport cu adoptarea votului universal dădeau exemplul Angliei, Belgiei, Italiei, Germaniei, țări europene puternice și civilizate care nu adoptaseră nici ele sufragiul universal¹⁵.

Circumspecția conservatorilor s-a dovedit a fi o falsă problemă a evoluției societății românești, deoarece chiar exemplele relevate își pierduseră veridicitatea în condițiile în care votul universal câștiga teren constituțional în tot Occidentul european. Instituit în Franța prin decretul din 5 martie 1848, votul universal a fost adoptat treptat de Constituțiile mai multor țări; în Grecia la 1864, în Spania la 1890, în Danemarca la 1866, în Germania la 1871, în Belgia la 1893, în Austria la 1907¹⁶.

Un moment important al luptei pentru impunerea sufragiului universal în România l-a constituit inițiativa liberală din anul 1913, în contextul evenimentelor politice ce au marcat începutul acestui secol, și anume, războaiele balcanice. În al doilea război balcanic a participat și România¹⁷, care s-a evidențiat ca factor de putere și stabilitate în zonă. În această situație Partidul Național-Liberal a venit cu propunerea introducerii colegiului unic, “ceea ce nu însemna încă vot universal, dar era o etapă importantă în atingerea lui”¹⁸.

Ion I. C. Brătianu, într-o scrisoare publicată în “Viitorul” din 8 septembrie 1913, arăta necesitatea introducerii reformelor agrare și electorale. “Pentru a face față schimbărilor cauzate de evenimentele din Balcani și Orientul european, România are datoria imperioasă să-și întărească puterea de stat, prin înfăptuirea fără întârziere a tuturor măsurilor de ordin social, militar și economic care să statornicească condițiile necesare existenței și progresului țării”¹⁹.

¹⁵ *Ibidem*, p. 34-35.

¹⁶ Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 44.

¹⁷ Ioan Scurtu, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 35.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Ion Căpreanu, *Partide și idei politice în România (1880-1947)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, p. 116.

În ziua de 20 octombrie 1913 Congresul general al Partidului Național Liberal a aprobat “în unanimitate moțiunea citită de Pherechide, ce cuprindea exproprierea și colegiul unic”, propunere “ce nu face altceva decât să consimțească hotărârea lui Ionel Brătianu, exprimată în memorabila scrisoare”²⁰ publicată în oficiosul Partidului Liberal. Punctul doi al programului Partidului Național Liberal, adoptat în octombrie 1913, stipula introducerea colegiului unic²¹. Această poziție – prevederea menționată, urma imediat după ce se sublinia necesitatea unei serioase exproprieri – conferă o importanță deosebită colegiului unic, din perspectiva adoptării programatice din partea celui mai puternic partid al României antebelice.

Dezbaterile din iunie 1914 ce au vizat revizuirea Constituției și înfăptuirea reformelor electorală și agrară au reliefat “atitudinea obstructionistă” a conservatorilor²². Inițiativa a aparținut liberalilor, care susțineau introducerea colegiului unic al știutorilor de carte. Izbucnirea primului război mondial și participarea României la ostilități a amânat cu câțiva ani adoptarea reformelor cu larg caracter democratic. Totuși, “principiul votului universal, câștigând tot mai mult aderenți și la noi, a fost impus fără prea multă împotrivire prin modificarea Constituției în anul 1917”²³. În anii 1916-1917, din cauza greutăților inerente războiului și retragerii în Moldova, a efortului de război, susținut de întreaga națiune, introducerea votului universal intră într-un cadru mai larg de dezbateri și înțelegere a reformelor structurale ce se impuneau a fi adoptate. Evoluția operațiunilor militare și a situației interne, influențată și de izbucnirea revoluției ruse în februarie 1917, aduc în discuție și oportunitatea unei noi împroprietări, mult mai radicale, care să răspundă efectiv așteptărilor țăranilor-soldați. Într-o scrisoare din 3 decembrie 1916, adresată regelui Ferdinand la Iași, primul ministru I. I. C. Brătianu sublinia necesitatea întreținerii unui moral bun de luptă în rândul ofițerilor și soldaților prin promisiunea fermă “că toți luptătorii credincioși vor avea pământ la sfârșitul războiului” și i se sugera suveranului ca în Mesajul de deschidere a lucrărilor Parlamentului să se menționeze “recompensarea celor care luptă”. La întrunirea Corpurilor Legiuitoare din 9 decembrie 1916, regele a evidențiat în Mesajul regal că trebuie spus țăranului pe front că “luptând pentru unitatea națională, el luptă totodată pentru dezrobirea lui politică și economică”²⁴. Suveranul a adus elogii vitejiei țăranului român care “îi dă drepturi și mai mari asupra pământului pe care îl apără și ne impune mai mult decât oricând, datoria ca, la sfârșitul războiului, să înfăptuim reformele agrară și electorală pe temeiul cărora a fost aleasă această adunare”²⁵. Ideile forță ale *Mesajului Tronului* sunt cele două reforme, agrară și electorală care fuseseră întâziate de declanșarea războiului, dar care nu mai puteau fi amânate în contextul realizării unității naționale. Același lucru îl declara primul ministru Brătianu la 6 mai 1917, când lansa și un apel de suflet deputaților, să voteze cele două principii, considerate fundamentale în menținerea moralului și efortului de război²⁶.

²⁰ Sterie Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, București, Editura Gesa, 1991, p. 56.

²¹ Ion Căpreanu, *op. cit.*, p. 116.

²² *Ibidem*, p. 121.

²³ Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 44.

²⁴ Eufrosina Popescu, *Din istoria politică a României. Constituția din 1923*, București, Editura Politică, 1983, p. 39.

²⁵ Arhivele Naționale ale României: Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond Parlament, dosar, 1804/1916, f. 4.

²⁶ Dezbaterile Adunării Deputaților (în continuare DAD), ședința din 6 mai 1917, în “Monitorul Oficial”, nr. 13 din 27 mai 1917.

Nu trebuie uitat rolul jucat de marele istoric Nicolae Iorga și aportul lui Alexandru Vlahuță în adoptarea reformei agrare și electorale, în dificila situație a anului 1917²⁷. Trupele rusești, aflate sub influența bolșevismului, amenințau atât situația frontului românesc cât și existența statului român. Nicolae Iorga a îndemnat pe Ferdinand I să meargă pe front pentru a promite pământ soldaților-țărani. De asemenea, i-a redactat proclamația ce a fost afișată în Iași, prevenind astfel eventualele defecțiuni în oștirea română. Pentru ca promisiunea să capete greutate, în ziua de 22 martie/5 aprilie 1917, însuși regele Ferdinand s-a adresat țăranilor-soldați concentrați în efectivele Armatei a II-a, aflată sub comanda generalului Al. Averescu, promițându-le pământ, precum și “o largă participare la treburile statului”²⁸. Trupele rusești bolșevizate și anarhizate au fost apoi ușor dezarmate și anihilate de ostașii români. Pericolul prin care a trecut Statul și Coroana a determinat guvernul să aducă în discuția Parlamentului problema agrară și electorală, “încercând pe această cale să întărească convingerea soldaților de pe front că în România Unită, pentru care luptă, vor avea o situație economică mai bună și drepturi politice mai largi”²⁹.

Revizuirea Constituției a declanșat o vie polemică în lumea politică aflată în exil, la Iași. În Senat s-a cuagulat un grup politic conservator de adversari ai reformelor, în frunte cu C. Argetoianu și Ionaș Grădișteanu. La 11/24 decembrie 1916 se constituise un cabinet pe baze politice largite prin cooptarea lui Take Ionescu și a altor oameni politici de sorginte conservator-democrată. Noul guvern, prezidat tot de Ionel Brătianu, avea un caracter declarat de criză, fiind chemat să răspundă decizional și să gestioneze situația grea creată de participarea țării la război. Formula politică aleasă asigura și oferea perspectivele volițional-politice de demarare a reformelor, subsumate finalmente tot efortului de război, în direcția preîntâmpinării unor defecțiuni de ordin revoluționar-pacifist, după exemplul rusesc. În calculele noului cabinet de coaliție, ce încerca chiar să ofere imaginea unui guvern de concentrare națională, adoptarea principiilor generoase, precum votul universal și împrumutarea, aveau rolul unor paleative tactice social-economice, destinate să dezamorseze eventuale cazuri de indisciplină și situații revoluționare. Coaliția guvernamentală formată de vechi antantiști, se bucura de sprijinul tacit al conservatorilor puri, chiar dacă Al. Marghiloman și alți lideri de marcă ai partidului au refuzat propunerile de participare la guvernare venite în lunile august și octombrie 1916. În acest context se produce și despărțirea politică dintre N. Iorga și A. C. Cuza. Marele istoric a achiesat la ideea susținerii cabinetului Brătianu-Take Ionescu, deoarece a văzut în noua regrupare o altă etapă a luptei pentru consfințirea unității naționale, însă vechiul său camarad ideologic s-a plasat în opoziție, fapt care a condus la scindarea Partidului Naționalist Democrat.

Într-o atmosferă apăsătoare, determinată atât de greutatea relevată de operațiunile de pe front dar și de opoziția vehementă a grupului Argetoianu-Grădișteanu, care reușise chiar cooptarea unor lideri liberali, la 6 mai 1917 s-a redeschis sesiunea parlamentară³⁰. Ionel Brătianu, în numele guvernului, a propus

²⁷ Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, București, 1932, p. 383; Nichifor Crainic, *Zile albe. Zile negre. Memorii*, București, Casa Editorială Gândirea, 1991, p. 145.

²⁸ *Cuvântări de Ferdinand I Regele României, 1882-1922*, București, Fundațiile Culturale “Principele Carol”, p. 215. Vezi și Ioan Scurtu, *Regele Ferdinand*, București, 1992, p.145-146.

²⁹ Petre Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, București, Editura Enciclopedică, 1991, p.107.

³⁰ Vezi pe larg, Ion Agrigoroaiei, *Iași în anii 1916-1918. I. Opinie publică și stare de spirit pe timp de război 1916-1918*, Iași, 1998, p. 145 și urm; Ioan Scurtu, *Ion I. C. Brătianu*,

adoptarea expresă în cadrul Legii Fundamentale a statului român a votului universal și a principiului exproprierii³¹. Dezbaterile din Cameră au fixat, în mare măsură, pozițiile diferitelor grupări și orientări politice, s-au inițiat negocieri de culise și mici compromisuri inerente unui guvern de coaliție. La ședința Adunării Deputaților din 20 mai 1917, din partea guvernului, Grigore Danielopol a prezentat reprezentanților proiectul de lege ce stipula modificarea articolelor 19, 57 și 67 din Constituție. În baza principiului de utilitate națională, proiectul liberal de revizuire sublinia și exproprierea unor terenuri din domeniul public și a 2 milioane ha din marile proprietăți private, potrivit unui algoritm ce prevedea 100 ha teren cultivabil în sus. Suprafața totală expropriată era de 2 326 000 ha și reprezenta dublul suprafeței propuse spre expropriere de național-liberali, înainte de izbucnirea războiului³². După discuții aprinse între majoritatea oamenilor politici susținători ai revizuirii și grupul contestatar, care respingea proiectul, s-a observat că elita politică a momentului dovedea o adâncă înțelegere a relației complementare dintre necesitatea adoptării reformelor și rezistența armată de pe teatrele de operațiuni. Acest postulat a fost asumat de o mare parte a clasei politice, astfel că, Adunarea Deputaților a votat revizuirea Constituției la 14 iunie 1917 cu 135 de voturi pentru și 14 împotriva, iar Senatul, întrunit în ședință publică la 20 iunie 1917, a adoptat modificarea Constituției cu un raport de 79 la 5 voturi. Prin modificările operate articolelor 19, 57 și 67 din Constituție s-a prevăzut că Adunarea Deputaților se compune din deputați aleși de cetățeni români majori prin vot universal, egal, direct, obligatoriu și scrutin secret pe baza reprezentării proporționale a minorităților³³. Se prevedea ca modalitatea de compunere a Camerei să fie reglementată de o următoare lege electorală³⁴. De asemenea, prin modificarea articolului 67, Senatul se compunea din senatori aleși și din senatori de drept urmând ca viitoarea lege electorală să fixeze judicios compunerea Senatului³⁵.

Revizuirea Constituției a fost promulgată la 19 iulie 1917 de regele Ferdinand, fapt care încheiea procesul legislativ conform uzanțelor în vigoare. Noile prevederi, adoptate solemn cu o mare majoritate de voturi, la o analiză mai atentă par incomplete și oarecum confuze. Considerăm că această contradicție derivă din faptul că articolele modificate 57 și 67, care consacrau votul universal sunt contrazise de articolele 58-66, în ceea ce privește Adunarea Deputaților și de articolele 68-81, referitoare la Senat, care confirmau votul cenșitar. Totuși, numărul zdrobitor al voturilor exprimate în favoarea înscrierii în Constituție a celor două principii, alungă orice urmă de echivoc asupra intenției și voinței politice a Reprezentanței Naționale. Ce se putea reproșa clasei politice la nivelul anului 1917 era doar eroarea omisiunii și în nici un caz calcule meschine pornite din interese particulare de clasă. Probabil odată cu modificarea articolelor 19, 57 și 67 trebuiau anulate celelalte articole care consfințeau, de fapt, votul cenșitar. Timpul și conjunctura nu permiteau astfel de retușuri, iar procesul legislativ demarat după război avea să demonstreze hotărârea fermă de a continua reformele. În consecință, evoluția evenimentelor politice circumscrise adoptării sufragiului universal și împrumutării vor confirma seriozitatea cu care

București, Editura Museum, 1992, pp. 345-347; Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne. Partidul Conservator*, București, Editura Politică, 1987, pp. 421-449.

³¹ Eufrosina Popescu, *Dezbaterea reformelor constituționale în Parlamentul din Iași. Modificarea Constituției în 1917.*, în A U B, tomul XXI, 1972, nr. 11(51), p.74.

³² D. A. D., ședința din 20 mai 1917, în M. O., nr.17 din 8 iunie 1917.

³³ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 236-237.

³⁴ Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 44.

³⁵ *Ibidem*.

factorii de decizie și legiuitorii anului 1917 au tratat aceste două principii, fără de care ne-ar veni foarte greu să ne imaginăm sau să reansamblăm devenirea societății românești interbelice și care, practic, pun bazele viitoarelor transformări democratice-vizibile la toate nivelurile și pe toate planurile-din perioada dintre cele două războaie mondiale³⁶.

Revizuirea Constituției prin înscrierea principiilor votului universal și a împrumutării acreditează, în primul rând, o sublimă înțelegere a raportului dintre dezideratul național și necesitățile de ordin social-economic reclamate de societatea românească, imperative ce capătă consistență imediată în contextul efortului comun de susținere a războiului. Edificatoare, în acest sens, ni se pare intervenția parlamentară a lui Barbu Ștefănescu-Delavrancea, care sesiza importanța relației național-social din perspectiva construirii și consolidării României Mari: ...”Și este o așa de strânsă legătură între chestia națională și reformele împrumutării țăranilor și ridicarea celor 5-6 milioane de suflete la viața noastră publică că nu ar mai fi nevoie de nici o explicație (...). Noi, cu revizuirea Constituției, dereticăm casa noastră, în care vom primi pe frații noștri după atâta vreme de dureri și suferințe (...). Să dăm țăranilor eroi ceea ce trebuie să dăm și să le dăm din toată inima și cu toată dragostea noastră”³⁷.

Primăvara și vara anului 1917, cu înscrierea celor două principii în Constituție și cu episoadele de glorie ale armatei române, consemnate pe câmpul de luptă de la Mărăști, de la Mărășești, sau Oituz au revelat, pe de o parte potențialul latent al națiunii, vizibil în momentele de mare încheștare și, totodată, capacitatea de depășire a egoismelor ignobile, a intereselor de castă, jertfite la temelia edificiului suprem al solidarității naționale.

Dispozițiile referitoare la sistemul electoral din perspectiva Constituției modificate în 1917 au prins contur juridic și funcțional prin Decretul-lege din 14 noiembrie 1918, cu modificările aferente din 22 decembrie 1918, ce aduceau atingere articolelor 2, 4, 12 și 13³⁸. După guvernul conservator prezidat de Al. Marghiloman, impus premier chiar la sugestia lui Brătianu, datorită faptului că se bucura de încrederea Puterilor Centrale, urmează cabinetul de tranziție condus de generalul Constantin Coandă. Acesta a avut rolul de a pregăti revenirea în forță a lui I. I. C. Brătianu, în noua situație externă (înfrângerile suferite pe front de trupele Centralilor), ce impunea o astfel de soluție executivă. Noua variantă de guvernare este considerată mult mai oportună, cu atât mai mult cu cât a fost agreată de Suveran, care a capacitat-o cu gestionarea cu succes a viitoarele încercări. Astfel, Partidul Național Liberal a ajuns la putere la 29 noiembrie 1918. În declarația de intenții guvernul afirma că România rămâne alături de Aliați și că va activa “pentru deplina realizare a drepturilor neamului, sprijinite pe atâtea jertfe și exprimate cu hotărâre de toate ținuturile locuite de români”. Pe plan intern cabinetul liberal își propunea aplicarea *sinceră* a reformei agrare și a votului universal³⁹. În acest context, la 16 noiembrie 1918 s-a publicat în “Monitorul Oficial” decretul care consacra aplicarea sufragiului universal în alegerea deputaților și senatorilor în Vechiul Regat și în Basarabia⁴⁰. Noua lege a suportat prima modificare la 22 decembrie 1918, imediat după venirea la

³⁶ Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 107.

³⁷ D. A. D., ședința din 9 iunie 1917, în M. O., nr. 54 din 3 aprilie 1918, p. 588-589.

³⁸ *Vezi Manifestul Partidului Național Liberal*, în “Viitorul”, anul XII, nr. 3178 din 19 noiembrie/ 2 decembrie 1918.

³⁹ *Vezi Manifestul Partidului Național Liberal*, publicat în “Viitorul” din 19 noiembrie/2 decembrie 1918.

⁴⁰ Monitorul Oficial, nr. 191 din 16/29 noiembrie 1918, pp. 3357-3360.

guvernare a lui Ionel Brătianu. Decretul-lege din decembrie 1918 impunea noul sistem reprezentativ, inspirat, se pare, după regimul electoral belgian, care gravita în jurul conceptului *divizorului comun*, reținut în epocă sub denumirea de *sistemul d'Hondt*. Primul articol al Decretului-lege nr. 3402/1918⁴¹ reproduce formulele Constituției de la 1917 “toți cetățenii români majori vor alege prin vot obștesc obligatoriu, egal și secret și pe baza reprezentării proporționale, un număr de deputați proporțional cu populația”⁴². În baza articolului 2, fiecare județ constituia o circumscripție electorală și alegea un deputat la fiecare 30.000 de alegători. De asemenea, se alegea un deputat la fracțiunea suplimentară mai mare de 20 000 de locuitori⁴³. Membrii Senatului se alegeau tot pe circumscripții electorale, câte un senator la fiecare 70.000 de locuitori și la fracțiuni suplimentare superioare numărului de 47 000 de suflete⁴⁴. Acest decret-lege a fost aplicat în Vechiul Regat, Dobrogea și Basarabia⁴⁵, iar pentru Transilvania, Banat, Crișana, Sătmăr și Maramureș, Decretul-lege nr. 3611/1919, emis de Consiliul Dirigent la 12 septembrie 1919 și inspirat de cel promulgat de regele Ferdinand în noiembrie 1918, a stabilit că alegerea reprezentanților în Adunarea Deputaților și Senat să se facă pe baza majorității absolute⁴⁶.

Decretul-lege din noiembrie 1918 reglementa noul regim reprezentativ și era inspirat din legea electorală belgiană, care se baza pe principiul divizorului comun, cunoscut sub numele de *sistemul d' Hondt*⁴⁷. Decretul era alcătuit din 8 capitole și 110 articole și statua că toți cetățenii români cu vârsta de 25 ani împliniți și cu domiciliul stabil și real în România, pot fi aleși în Camera Deputaților. Pentru a fi aleși în Senat, trebuiau îndeplinite aceleași condiții, cu prevederea ca vârsta candidatului să fie cel puțin de 40 ani⁴⁸. Decretul-lege menționat puneă practic capăt regimului electoral cenșitar și capacitar, anulând votul pe colegii și introducea pentru prima dată în România, votul universal⁴⁹. Reforma electorală a permis o considerabilă lărgire a drepturilor politice pentru un mai mare număr de cetățeni, o democratizare reală a vieții publice românești. Pentru a simplifica mecanismul votării s-a impus ca fiecare partid să aibă un semn electoral. Această mențiune ușura operațiunea votării, în condițiile existenței multor alegători neștiutori de carte. Decretul din noiembrie 1918 cu modificările sale din decembrie același an, era inspirat, în bună parte atât din legea electorală belgiană cât și din cea elvețiană, dar a cuprins și elemente noi impuse de particularitățile vieții politice românești⁵⁰. Astfel, influența masivă pe care o exercitau Partidul Național Român (în Transilvania și Banat) și Partidul Democrat al Unirii (în Bucovina) au condus la formularea decretelor-legi din august-septembrie 1919.

⁴¹ Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 45.

⁴² *Enciclopedia României*, vol. I, p. 237.

⁴³ Constantin Hamangiu, *Codul general al României. Legi uzuale*, vol. VIII, București, p. 1 140.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 1 141; Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 45.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 39.

⁴⁷ Matei Dogan, *Analiza statistică a “democrației parlamentare” din România*, București, Editura Partidului Social Democrat, 1946, p. 15.

⁴⁸ Ioan Scurtu, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 36.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 37.

⁵⁰ Ion Agrigoroaiei, *Preocupări pentru elaborarea reformei electorale (1919-1921)*, în AȘU – Iași, ist, 1976, 22, p. 28-40; V. Pușcas, M. Știrban, *Perfecționare și aptitudini critice în sistemul politic al României interbelice (1919-1939)*, Culegere de studii, (coord. V. Pușcas și V. Vesa), București, Editura Politică, 1988, p. 27.

După unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România la 1 decembrie 1918, a început procesul de integrare și armonizare legislativă și instituțională a acestor provincii românești în raport cu Vechiul Regat. Totuși, problemele complexe și particularitățile acestor regiuni au impus o serie de organisme proprii ardelenesi și metode specifice de rezolvare. Consiliul Dirigent trebuia să grăbească emiterea proiectului de lege privind reforma electorală, bazată pe principiile prevăzute în Rezoluția însoțită de Marea Adunare de la Alba Iulia, care în paragraful III, punctul 3, sublinia: “înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieții publice. Votul obștesc direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe în vârstă de 21 de ani, la reprezentarea în comune, județe ori parlament”⁵¹.

La 6 august 1919, Marele Sfat Național a votat proiectul de lege electorală, iar la 24 august, regele Ferdinand a promulgat această lege, fiind publicată în “Monitorul Oficial prin decretul- lege nr. 3621”⁵². Pentru Transilvania s-a stabilit alegerea unui deputat și a unui senator, pe fiecare circumscripție, în baza majorității absolute, iar dacă în cursa electorală se înscria un singur candidat era proclamat ales, fără a se mai organiza alegeri efective (art. 46). Pe fiecare județ erau constituite câte circumscripții electorale erau necesare, în așa fel încât fiecare deputat să reprezinte 30 000 de locuitori, sau fracția mai mare de 20 000 de locuitori. La Senat se alegea câte un reprezentant pentru 70 000 de locuitori sau pentru fracția suplimentară superioară numărului de 47 000 de locuitori. În circumscripțiile aferente municipiilor, pe baza reprezentării proporționale erau aleși câte doi deputați, votându-se pe sistemul de listă. La sate s-a menținut sistemul votului uninominal.

Pentru Bucovina, principalul model în adoptarea *Decretului-lege electoral*, emis tot în august 1919, l-a constituit decretul-lege din noiembrie 1919. La fel ca și în Vechiul Regat, votul era “universal, egal, direct și secret”(art. 2), dar în articolul 5 se preciza că votarea se face după sistemul uninominal în toate circumscripțiile, mai puțin Cernăuțiul. Deci, 23 de circumscripții își alegeau reprezentanții prin vot uninominal și doar orașul Cernăuți beneficia de “scrutin proporțional plurinominal”⁵³. În Bucovina, alegerea reprezentanților se făcea în baza majorității absolute⁵⁴, iar prin articolul 11 s-a hotărât desemnarea unui număr de 26 de deputați și 12 senatori.

Aplicarea prevederilor cuprinse în decretule-lege din 1918-1919, s-a experimentat cu prilejul primelor alegeri din statul național unitar. După retragerea delegației României de la Conferința Păcii de la Paris, la începutul lunii iulie 1919 și din cauza acumulării unor serioase antipatii interne și reticențe externe, I. I. C. Brătianu și-a depus demisia la 12 septembrie 1919. Generalul Artur Văitoianu a primit mandatul de formare a unui nou guvern, care avea drept scop organizarea alegerilor parlamentare. Alegerile din noiembrie 1919 au consemnat o largă participare la vot, comparativ cu perioada anterioară. Numai în Vechiul Regat s-au înscris pe listele de alegători 1 299 823 de cetățeni, față de doar 101 339 alegători ce au participat la alegerile din 1911. Semnificativă ni se pare creșterea numărului cetățenilor cu drept

⁵¹ *Minoritățile naționale din România. 1918-1925. Documente*, coordonatori Ioan Scurtu, Liviu Boar, București, Arhivele Statului, 1995, p. 120.

⁵² “Monitorul Oficial”, nr. 103 din 26 august 1919, pp. 5 734-5 744.

⁵³ Sorin Radu, *Electoratul din România în anii democrației parlamentare (1919-1937)*, Iași, Institutul European, 2004, p. 25.

⁵⁴ „Monitorul Oficial”nr.103 din 26 august 1919. Decretele- lege din 24 august 1919 referitoare la organizarea și normele electorale din Bucovina (decretul - lege nr.3620) și din Transilvania, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș (decretul - lege nr.3621).

de vot pe parcursul perioadei interbelice, de la 3,4 milioane de alegători, în 1926, la 4,6 milioane, în 1937, menționând cifra de aproximativ 100 000 de alegători, cât erau la 1912. Totodată, consemnăm și creșterea indicelui de proporționalitate între aleși și alegători. Astfel un deputat era ales, în 1914 de către 400 de cetățeni iar, la 1920 de către 50 000⁵⁵. Rezultatele alegerilor nu permit formarea unui guvern unitar, ci a unui cabinet ,oarecum eterogen, expresie a coaliției de forțe politice grupate în așa-numitul „Bloc parlamentar” din care făceau parte formațiunile politice ale provinciilor unite cu România (Partidul Național Român, Partidul Democrat al Unirii și Partidul Țărănesc din Basarabia) și grupările politice din Vechiul Regat (Partidul Naționalist Democrat, condus de Nicolae Iorga, și Partidul Țărănesc-Mihalache). Decretul-lege din noiembrie 1918 prevedea și obligativitatea exercitării votului. Din diverse motive (necunoașterea procedurilor, confuzia în fața numărului mare de partide, retragerea din cursa electorală a Ligii Poporului și a Partidului Socialist), mulți cetățeni au absentat de la vot. Absenteismul înregistrat în alegerile din noiembrie a atras un număr mare de amenzi pentru cei în cauză ,dar a și provocat discuții și dezbateri pe tema oportunității caracterului obligatoriu al votului. Ales deputat și având sprijinul unor colegi parlamentari, dr. Nicolae Lupu a inițiat un proiect de lege pentru *anularea* acestor datorii. Ulterior, din postura de ministru de Interne în guvernul Vaida, dr. Lupu a acționat pentru întocmirea unui proiect de lege electorală. În acest context, a constituit o comisie abilitată să elaboreze proiectul de lege, atât pentru alegerile parlamentare, cât și pentru cele locale⁵⁶. Într-o anumită măsură, inițiativele politice și legislative ale impetuosului ministru de Interne, (reglementări ale funcționării jandarmeriei, ridicarea stării de asediu ș.a.) ,considerate de stânga, ba chiar anarhizante, au contribuit la căderea guvernului condus de Al. Vaida Voevod.

Guvernul Averescu a manifestat, de asemenea, un interes sporit pentru legislația electorală. Decretul-lege din aprilie 1920, reducea numărul de parlamentari și prevedea anumite restricții referitoare la eligibilitatea militarilor și a funcționarilor publici⁵⁷. După alegerea noului parlament, a fost constituită o comisie cu scopul alcătuirii proiectului de lege electorală care a fost depus dezbaterii în Cameră cu câteva zile înainte de demisia guvernului Averescu și, în consecință eventuala aprobare și adoptare a căzut. Proiectul averescan, definitivat la începutul anului 1921 și aprobat în urma ședinței Consiliului de Miniștri din 24 ianuarie, același an, trebuia prezentat și supus dezbaterii celor două Camere de către ministrul de Interne, Constantin Argetoianu, considerat *eminența cenușie* a Partidului Poporului și, totodată, unul dintre cei mai capabili oameni politici aflați sub steagul Generalului. Din cauza agendei legislative extrem de aglomerate și a greutăților sociale și economice întâmpinate, cabinetul Averescu și majoritatea parlamentară și-au consacrat atenția și activitatea asupra problemelor majore ale societății românești (reforma agrară, cea fiscală, legea reglementării conflictelor de muncă, a sindicatelor ș.a.) și au întârziat aproape un an discuțiile privind reforma electorală.⁵⁸ În linii generale, proiectul de lege electorală urmărea reducerea numărului de deputați și senatori, astfel ca 250 000 de locuitori să poată desemna, pentru circumscripția lor, nu mai mult de 5 deputați și 2 senatori. De asemenea, prevedea posibilitatea votării

⁵⁵ Ion Agrigoroaiei, *România interbelică*, vol.I, Iași, Editura Universității “Al. I. Cuza”, 2001, p. 112.

⁵⁶ *Ibidem*, p.116

⁵⁷ *Ibidem*, p. 117

⁵⁸ *Ibidem*, p. 118. Despre activitatea legislativă a guvernului Averescu și în I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Paideia, 1999, pp.128-130.

candidaților de pe liste deosebite, fapt ce venea în sprijinul minorităților și a personalităților politice independente⁵⁹. Pe fondul neînțelegerilor ivite în sânul Partidului Poporului, grupare neomogenă, fără o ideologie clară și lipsită de o adevărată disciplină de partid, guvernul Averescu s-a văzut obligat să demisioneze la 13 decembrie 1921. Căderea guvernului consemna spulberarea „mitului Averescu” ,sub impresia penibilă lăsată de „oamenii generalului”, acuzați de afacerism și corupție, ba mai mult, chiar Averescu era tratat de nesperios, atâta timp cât abandonase tema „răspunderilor”, principala lozincă-program care l-a propulsat la putere⁶⁰. Noul guvern, condus de Take Ionescu și instituit la 17 decembrie avea programată, alături de alte inițiative legislative, și adoptarea legii electorale, dar votul de neîncredere dat de Adunarea Deputaților la 17 ianuarie a determinat căderea guvernului și risipirea speranțelor lui Take Ionescu într-o guvernare stabilă și îndelungată care să-i permită abordarea problematicii electorale. Venirea liberalilor la putere a blocat votarea acestei legi și a condus spre următoarea etapă politico-instituțională, poate cea mai importantă sub aspectul legislației inițiate în timpul guvernării liberale dintre anii 1922-1926.

Retrospectiva evenimentelor politice derulate la sfârșitul anului 1921 și începutul anului următor ,acreditează teoria unei adevărate conspirații instrumentate de Ionel Brătianu pentru compromiterea adversarilor politici și readucerea la putere a Partidului Național Liberal. Desfășurat sub egida formulei *prin noi înșine*, Congresul general al P. N. L. din 27 noiembrie 1921 a dezbătut și dezvoltat un veritabil program de guvernare ce viza adoptarea noii Constituții, a unui pachet de legi *de unificare* sub aspect administrativ, judecătoresc, economic și a unor legi cu caracter social reparatoriu (reforme pentru muncitorime, pentru sănătatea populației, dezvoltarea învățământului și culturii, combaterea corupției și a abuzurilor, aplicarea cu strictețe a reformei agrare). Sub impulsul programatic al Congresului și în temeiul bunelor relații pe care Brătianu le avea cu cercurile politice de la Palat (cumnatul său, Barbu Știrbey) și, bineînțeles, cu regele Ferdinand, liberalii pornesc o activă campanie de răsturnare a guvernului Averescu. În urma lichidării căsătoriei morganatice, contractate de principele Carol cu Maria Valentina Lambrino, afacere ce tulburase scena politică și Dinastia la începutul anilor '20, prin renunțarea la prerogativele de moștenitor al Tronului din partea lui Carol și prin recunoașterea băiatului rezultat din căsătoria cu Zizi Lambrino,(fapt ce încălca flagrant Statutul Casei Regale și discredita instituția monarhică), regina Maria pune la cale căsătoria Prințului Carol cu Elena de Grecia, eveniment oficiat la 10 martie 1921 la Atena. Din această căsătorie s-a născut viitorul Voievod de Alba Iulia și viitorul rege Mihai, fapt ce pune capăt crizei dinastice și asigură continuitatea monarhică. În acest context, generalul Averescu a recomandat încoronarea cu fast a regelui și reginei la Alba Iulia, fixându-se cu aproximație

⁵⁹ Ion Agrigoroaiei, *România interbelică...*, p. 119.

⁶⁰ D. A. D. , ședința din 8 decembrie 1921 în Monitorul Oficial nr.11 din 13 decembrie 1921, p. 58.(discursul deputatului Gh. Becescu-Silvan, retras din Partidul Poporului, care ataca vehement guvernul pe teme de corupție). În chestiunea „răspunderilor”, fluturată amenințător de Averescu după coalizarea parlamentarilor liberali cu cei țărăniști, în urma incidentului Argetoianu-Madgearu, vezi declarația lui I. G. Duca în „Dimineața” din 18 iulie 1921. Practic sloganul justițiar al „răspunderilor” a condus la crearea unui climat electoral-politic favorabil introducerii ordinii și pedepsirii celor vinovați de afaceri oneroase în timpul neutralității sau al războiului și a reușit captarea unui număr semnificativ de voturi. Pe de altă parte „răspunderile” au constituit monedă de schimb și de negociere între Averescu și Ionel Brătianu deoarece, în epocă, era de notorietate faptul că Generalul a ajuns la putere prin intervenția lui Brătianu în schimbul renunțării tacite a agitării „răspunderilor”.

calendarul evenimentului (sfârșitul lunii septembrie) ce trebuia să constituie un moment de măreață efuziune populară, un impetuos act de suveranitate și, nu în ultimul rând, o recunoaștere internațională a voinței naționale liber exprimate la 1918 prin hotărârile de unire de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, deoarece se preconiza o largă participare a reprezentanților politici și diplomați ai statelor din zonă și ai marilor puteri occidentale. Capitalul politic și de imagine câștigat de generalul Averescu în condițiile organizării festivității de încoronare de către Partidul Poporului, l-a determinat pe Brătianu să torpileze o astfel de inițiativă, intervenind la rege cu rugămintea de a declina oferta averescană. Regele s-a conformat sugestiei venite din partea fostului său prim-sfetnic, refuzând pe Averescu și motivând absolut pueril amânarea⁶¹. În paralel, Brătianu, aflat în tratative avansate de fuziune cu Partidul Național Român și sprijinit în acest demers și de marele istoric Nicolae Iorga, a plănuțit *tombarea* cabinetului Averescu prin diverse manevre și jocuri de culise. În primul rând, a reușit să manipuleze o parte a opoziției (cazul lui Virgil Madgearu, doctrinarul țărănismului și agrarianismului, teze ireconciliabile în raport cu formulele neoliberalismului promovat de liderii P. N. L., care intervin cu statistici din vreme pregătite pentru susținerea expunerii deputatului liberal Gh. Mârzescu)⁶². Se reușește chiar retragerea opoziției parlamentare –la sugestia lui Iorga, acesta jucând pe atunci rolul de consilier al șefului liberal și partizan al apropierii dintre Brătianu și Iuliu Maniu și deci participant conștient sau nu, la *combinațiile* liberalilor –în semn de protest la injuriile proferate de ministrul de Interne, C. Argetoianu. Tot liderul liberal este cel care a *ghidat* din umbră delegația parlamentară ce a cerut regelui demisia de onoare și “imediată a guvernului”⁶³. După ce căzuseră inițial în plasa liberalilor, țărăniștii încercă o reconciliere cu averescanii și pe fondul agitării de către liberali a *cazului Stere*. Întâlnirea dintre C. Argetoianu și N. Lupu aduce o aplanare a conflictului în baza scuzelor adresate de Argetoianu lui Madgearu, iar țărăniștii aveau să revină, ca urmare, în Parlament. O altă lovitură dată guvernului Averescu a fost, de bună seamă, episodul Mesajului Tronului, adică discursul pe care trebuia să-l rostească Suveranul la deschiderea sesiunii parlamentare de toamnă pe anul 1921. Proiectul de mesaj a fost înmănat lui Brătianu de către regele Ferdinand în ideea de a fi modificat/corectat în sensul lansării semnalului clar către opinia publică și cercurile politice românești că zilele guvernului Averescu sunt numărate. Brătianu nu putea să piardă acest prilej de a tranșa disputa sa cu Generalul și alături de profesorul Iorga (în casa acestuia, chiar) au elaborat formula care trebuia să conducă la căderea cabinetului Averescu⁶⁴. Formula respectivă din Mesaj, „Timpurile sunt atât de grele încât țara are nevoie de concursul oamenilor de seamă din toate partidele și de aceea ar fi de dorit ca parlamentul să-i aibă reuniți într-o acțiune patriotică”⁶⁵, a constituit semnalul debarcării lui Averescu. Ziarul “Patria” din 20 noiembrie 1921 indica recomandarea regală în vederea constituirii unui guvern de uniune națională și a unui parlament reprezentativ cu o largă participare a tuturor forțelor politice mai importante care să confere caracterul de Adunare Constituantă, în vederea adoptării noii Constituții. Sub acest aspect recunoaștem modul de gândire politică al marelui

⁶¹ Suveranul a parat și a amânat propunerea lui Averescu prin scuza neverosimilă și aproape futiilă, rostită în plenul ședinței Camerelor din ziua de 28 noiembrie 1921, că: “... costumele regale comandate în străinătate, nu erau gata.” (“D. A. D.”, din 28 nov, 1921, p. 1)

⁶² “D. A. D.”, ședința din 12 iulie 1921, p. 3 761.

⁶³ Vezi articolul *Retragerea opoziției din parlament*, în „Viitorul”, din 16 iulie 1921.

⁶⁴ I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p.136.

⁶⁵ “Patria” din 20 noiembrie 1921.

istoric, (principalul artizan al frazei introduse în *Mesaj*), un adept declarat al unor astfel de formule politice (N. Iorga a participat la guvernarea *Blocului parlamentar* și mai târziu la guvernul așa zis de “concentrare națională”, alături de C. Argetoianu). Probabil în discuțiile lor, Ionel Brătianu ar fi sugerat lui Iorga posibilitatea cooptării într-un guvern lărgit, guvern care ar fi patronat opera legislativă viitoare. Iorga s-a lăsat ademenit de astfel de perspective, cu atât mai mult cu cât, la acea vreme media între Brătianu și Maniu pentru fuziune. În scurt timp va înțelege că Brătianu era prea orgolios ca să împartă cu cineva gloria organizării și consolidării legislative a României Mari. Pe de altă parte, regele Ferdinand avea mare încredere în intuiția și capacitatea politică a lui Brătianu. Colaborase perfect înainte vreme și considera că adoptarea Constituției și a noilor legi *de unificare*, între care și legea electorală sunt chestiuni mult prea importante pentru statul național unitar ca să fie lăsate pe mâna unor oameni politici neverificați îndeajuns sau chiar amatori în ceea ce privește politica de anvergură. Astfel, Mesajul Tronului susținut de Suveran la 28 noiembrie 1921, când s-a deschis oficial sesiunea de toamnă a parlamentului indica, înainte de toate, provizoratul respectivei Adunări și necesitatea formării unui nou legislativ, care să beneficieze de aportul *oamenilor de seamă din toate partidele*. Semnalul lansat de Palat a fost imediat sesizat de oamenii politici ai vremii, astfel încât Virgil Madgearu observa că: “...Nu este un mesaj de deschidere, ci unul de lichidare”⁶⁶. Pe fondul panicii iscate în tabăra averescană, Brătianu a conceput încă o manevră de lichidare politică a altui lider, aflat la acel moment în coaliția guvernamentală. În temeiul unei rivalități mai vechi și a unei antipatii evidente față de șeful conservatorilor-democrați aflați în cartel guvernamental cu averescanii, Brătianu îi propune regelui aducerea la putere a lui Take Ionescu în locul lui Averescu, cu gândul de a defecta guvernul în funcțiune și mai apoi a-l izola și a-l compromite politic. În cadrul unei întrevederi, la 30 noiembrie 1921, Ferdinand i-a propus funcția de prim-ministru marelui orator, pentru a răsplăti astfel întreaga sa activitate politică și diplomatică⁶⁷. Pentru a-l determina pe Take Ionescu să accepte cât mai repede propunerea regală, care se traducea în fapt prin scindarea coaliției guvernamentale, Brătianu afirmă public pretenția de a veni la putere și supralicitează tema succesiunii iminente de guvern, declarând, la 9 decembrie, că: “Partidul Liberal este în stare să-și ia răspunderea situației. Statul român n-a fost creat pentru ca să se prăbușească și pentru aceasta nu există alt instrument mai organizat și mai puternic decât al nostru”⁶⁸. Diversiunea lui Brătianu a dat rezultate. O dată, că-l face pe Take Ionescu să se desolidarizeze de guvernul Generalului (demisia din guvern a fost depusă la 11 decembrie 1921) și, mai apoi demonstrează lipsa de omogenitate, instabilitatea și uzura cabinetului Averescu, arătând opiniei publice incapacitatea acestuia de a definitiva agenda legislativă propusă. În consecință, indica propria formațiune drept cel mai organizat și capabil partid sortit să preia puterea. A urmat căderea guvernului Averescu pe 13 decembrie și investirea lui Take Ionescu ca Președinte al Consiliului de Miniștri, pe data de 17 ianuarie. După cum se știe în urma moțiunii de neîncredere depuse de Octavian Goga și în urma votului (190 la 81), guvernul Take Ionescu și-a depus demisia la doar o lună de la depunerea jurământului. Căderea guvernului a însemnat și epilogul carierei politice a marelui orator, diplomat și om politic Take Ionescu și a lăsat cale liberă revenirii în forță a liberalilor în frunte cu abilul I. I. C. Brătianu. Intervenția deputaților Partidului Poporului reflectă disponibilitate de a susține guvernul în

⁶⁶ N. Iorga, *Noi și guvernul Tache Ionescu*, în “ Neamul Românesc”, din 21 nov. 1921, apud, I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.* p. 137.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 137-138.

⁶⁸ D. A. D. din 9 decembrie 1921, p. 82.

perspectiva votării legilor importante și în special a legii electorale. Exact acest motiv a determinat pe naționali ardeleni să ceară un guvern de concentrare națională și un nou parlament. Să nu uităm că proiectul de lege electorală propus de Averescani (Take Ionescu era ministru în guvernul Averescu la acel moment), conținea dispoziții speciale care anulau efectele sistemului avantajos prevăzut pentru Ardeal prin decretul-lege din august 1919 și deci era considerat inacceptabil de oamenii politici ai Partidului Național Român, beneficiari aproape exclusivi ai fiefului electoral transilvan. Temerile P. N. R. aveau la bază o eventuală înțelegere între gruparea takistă și Partidul Poporului, alianță constituită pe platforma adoptării legii electorale în formula avizată de cabinetul Averescu. De altfel, Take Ionescu prospecta asiduu disponibilitatea de sprijin a diverse formațiuni și personalități politice, căutând noi formule și alianțe care să dea unitate, siguranță și stabilitate guvernului. Mai multe discuții, contacte, negocieri inițiate de Take Ionescu, demonstrează faptul că intuisese pericolul și că era în căutare de amici politici răstălmăcind judicios, se pare, manevrele lui Brătianu. În acest cadru el a cooptat în guvern o serie de oameni politici din Partidul Naționalist Democrat (N. Iorga se certase deja cu Brătianu), fiind în tratative și cu țărăniștii, terorizați și ei de ideea venirii liberalilor la putere. Demisiile cabinetelor Averescu și Take Ionescu, cauzate atât de fricțiunile interne, de multe ori alimentate dinspre alte zone politice, cât și de intrigile, intoxicările și disimulările lui Brătianu, au dus la preluarea puterii de către acesta, în perfectă înțelegere cu regele Ferdinand, cu scopul de a desăvârși opera de făurire și organizare instituțional-legislativă a României Mari. Adoptarea Constituției și a altor legi deosebit de importante pentru statul național-unitar era o operațiune de înaltă voință politică, ce necesita un guvern omogen și decis, o majoritate parlamentară disponibilă, care să se impună lejer în mecanismul de votare. Or aceste condiții nu erau îndeplinite, în opinia Factorului Constituțional și a lui Brătianu, decât de Partidul Național Liberal, o forță politică disciplinată și bine organizată în teritoriu cu lideri și cadre politice încercate și capabile. În acest context trebuie pus interesul nedisimulat față de problema legii electorale, care stabilea practic de jure sistemul de accedere la putere. Ei bine, acest aspect esențial al luptei politice și al regimului parlamentar/pluripartid era fundamental în ecuația preluării puterii, a asigurării de majorități confortabile în Legislativ. O astfel de lege nu putea fi lăsată la voia întâmplării sau, mă rog, la latitudinea altor elemente și grupări politice neavenite, cu atât mai mult cu cât era evident pericolul bolșevic internaționalist și anarhizant, iar primele alegeri din toamna anului 1919 consemnaseră o serioasă deplasare spre stânga a electoratului român, *glisaj* ce punea în pericol stabilitatea politică a societății românești.

Un alt moment hotărâtor în fundamentarea sistemului electoral al României dintre cele două războaie mondiale îl constituie adoptarea Constituției din 1923 sub egida guvernelor național-liberal, condus de I. I. C. Brătianu, bazat pe o susținere parlamentară solidă, majoritar liberală, constituită în urma alegerilor din martie 1922. Constituția din martie 1923 a “consacrat votul universal și a fixat toate principiile de bază unei noi legi electorale”⁶⁹ fiind, totodată, una din cele mai democratice constituții europene din perioada menționată, deși nu a operat modificări esențiale în raportul dintre organele fundamentale ale statului⁷⁰.

Cabinetul Brătianu a depus jurământul în ziua de 19 ianuarie 1922, iar la câteva zile după instalare, având toată susținere regelui, a fost dizolvat parlamentul în vederea organizării de noi alegeri pentru Adunarea Constituantă, eludând, astfel,

⁶⁹ Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 61.

⁷⁰ Gh. Tănase, *Separarea puterilor în stat*, București, Editura Științifică, 1994, p. 236.

normele procedurale constituționale. Articolul 128 din Constituție prevedea mai întâi alegeri ordinare pentru desemnarea componentei celor două Camere și mai apoi votarea, după trei strigări, a modificării legii fundamentale în ședință extraordinară a Camerelor reunite. În funcție de rezultatul votului urma dizolvarea parlamentului și mai apoi organizarea de noi alegeri pentru formarea Adunării Naționale Constituante. Sub influența lui Brătianu, regele a trecut peste aceste etape și a emis decretul regal ce desființa parlamentul în funcțiune, avizând desfășurarea de noi alegeri care trebuiau să legitimizeze formarea Adunării Naționale Constituante⁷¹. Reacția opoziției a fost extrem de critică la adresa subterfugiilor regale, în care recunoșteau amprenta malefică, *ciocoiască*, a lui Brătianu. În semn de protest, contestând vehement aducerea la putere a liberalilor, oamenii politici din opoziție au refuzat să participe la botezul principelui Mihai, după cum cerea protocolul, dar mai ales au boicotat festivitățile încoronării de la Alba Iulia, din octombrie 1922⁷².

Ajuns la guvernare, grija principală a Partidul Național Liberal a fost organizarea și câștigarea alegerilor la un scor relevant, care să-i permită o majoritate confortabilă în Legislativ - care, în contextul descris mai sus, avea caracterul și rolul de Adunare Constituantă - pentru a se putea vota fără dificultăți proiectele de legi propuse și în special Constituția. În acest sens, liberalii au eliberat din funcție pe toți prefecții și primarii averescani, înlocuindu-i cu oamenii lor și au pus bazele unui cartel electoral ce cuprindea, alături de P. N. L., formațiuni politice din noile provincii (Partidul Țărănesc din Basarabia, reprezentat de Ion Inculeț și Partidul Democrat al Unirii din Bucovina, condus de istoricul Ion Nistor) . Beneficiind de întreg aparatul logistic al guvernului, de o virulentă presă de partid și de cadre foarte active și bine organizate, Partidul Liberal a tranșat confruntarea electorală în favoarea sa, reușind să-și adjudece 222 de mandate de deputat⁷³. Evident că rezultatele alegerilor au fost îndelung contestate de principalele partide de opoziție, fapt ce avea să prefigureze, constituirea așa numitei *Opoziții Unite*, formată din Partidul Național și Partidul Țărănesc, formațiuni politice animate de spiritul luptei totale împotriva liberalilor.

După organizarea cu succes a festivității de încoronare de la Alba Iulia din 15 octombrie 1922⁷⁴, liberalii au demarat aplicarea programului lor de guvernare, validat încă din noiembrie 1921 cu ocazia Congresului general al P. N. L., unde liderii liberali au dezbătut, cu precădere, adoptarea unei noi Constituții și a legislației aferente procesului de unificare și consolidare instituțională a statului român. Astfel la 26 ianuarie 1923, proiectul de Constituție a fost prezentat Adunării Deputaților⁷⁵. Cu toată ostilitatea *Opoziției Unite*, decisă să blocheze adoptarea Constituției în varianta liberală, Brătianu a chemat deputații pentru dezbateră și adoptarea legii fundamentale a statului, subliniind, în decretul de convocare, calitatea și rolul de Adunare Constituantă a Parlamentului⁷⁶. În discuție, mai întâi pe secțiuni și apoi în plenul Adunării Deputaților⁷⁷, s-a pus numai proiectul liberal, elaborat de eminentul jurist C.

⁷¹ Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.* p. 145.

⁷² *Ibidem*, pp. 145-150.

⁷³ *Ibidem*, p. 145.

⁷⁴ Despre festivitățile încoronării vezi capitolul *Încoronarea de la Alba- Iulia și rezonanța ei în epocă, în* Ioan Ciupercă, *România în fața recunoașterii unității naționale. Repere*, Iași, Editura Universității "Al. I. Cuza", 1996, p.53 și urm.

⁷⁵ I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 151.

⁷⁶ Mihail Rusenescu, Ion Saizu, *Viața politică în România (1922-1928)*, București, Editura Politică, 1979, p. 152.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 152-153.

Dissescu și, după cum aprecia sarcastic marele istoric Nicolae Iorga, “revizuit de omul tuturor punerilor la punct, Al. Constantinescu”⁷⁸.

Dezbaterile s-au desfășurat în jurul articolelor referitoare la drepturile și libertățile cetățenești, la organele puterii legiuitoare, la problemele proporționalității și naționalizării subsolului. Dacă structura parlamentară bicamerală a fost introdusă de Al. I. Cuza încă din anul 1864 și menținută după revizuirile ulterioare, cu prilejul discuțiilor pe marginea proiectului liberal, N. Iorga a combătut sistemul bicameral considerându-l mimetic și artificial. Discursul marelui istoric se baza pe logica realităților românești cu totul altele, decât cele care au impus funcționarea legislativă duală din țările vestice, cu tradiție parlamentară apreciabilă: ”Nu se poate argumenta în ce privește logica unei teorii pe exemple istorice. Exemplul istoric este unul și logica este alta. Domeniul logicii este de consecvență perfectă, domeniul istoriei este plin de inconsecvențe, pe care le impun împrejurările omenești”⁷⁹. După puternice confruntări între liberali și partidele de opoziție reprezentate în Parlament – naționali transilvăneni și țărăniștii au părăsit de multe ori lucrările Camerelor, ba mai mult, au organizat chiar manifestări populare pentru a bloca votarea Constituției socotită nereprezentativă și inoperantă⁸⁰ – la 26 martie 1923, Constituția a fost votată de Adunarea Deputaților, iar a doua zi de Senat. În ziua de 28 martie 1923, Constituția este promulgată printr-un decret regal, pentru a fi apoi publicată în “Monitorul Oficial” nr. 282/29 martie 1923⁸¹.

Din perspectiva temei propuse, Constituția din martie 1923 asigura păturilor sociale din țara noastră toate libertățile (art. 5), toate drepturile civile și politice (art. 7). Constituția adoptată nu recunoștea nici o deosebire de naștere sau de clasă socială (art. 8, 10), garantând toate drepturile individuale (art. 11). Articolul 28 permitea dreptul de întrunire oriunde și oricând. De asemenea, era subliniată libertatea de conștiință absolută (art. 22)⁸².

Constituția din 1923 prevedea și o serie de reguli ce asigurau funcționalitatea corpurilor legiuitoare. Erau prevederi stricte asupra modului de desfășurare a ședințelor, asupra practicării votului. Articolul 64 prevedea modalitatea de compunere a Camerei Deputaților, iar articolul 65 statua circumscripția (care nu poate fi mai mare decât un județ). Articolul 66 stabilea condițiile de eligibilitate pentru Adunarea Deputaților, lansând dispoziția ca viitoarea lege electorală să fixeze incapacitățile. Dispozițiile referitoare la Senat sunt cuprinse în articolele 67, 68 – modul de alegere a reprezentanților în Maturul Corp, proporționalitatea, ca și criteriu în stabilirea numărului de senatori. Articolul 69 formula alegerea senatorilor, iar articolele 72, 73 stabileau senatorii de drept, ce-și câștigau acest privilegiu “în virtutea înaltei lor situațiuni în Stat și Biserică”⁸³.

Referitor la Camera Deputaților, în temeiul legii fundamentale a statului român, promulgată în martie 1923, se înlocuiește formula *reprezentării proporționale*, cu cea de reprezentare „a minorităților, pe circumscripțiuni electorale, ce nu pot fi mai mari decât un județ”⁸⁴. În ceea ce privește Senatul, acesta capătă o nouă structură, sporindu-se numărul senatorilor de drept, prin capii confesiunilor recunoscute în stat

⁷⁸ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. III, Chișinău, Universitas, 1991, p. 95.

⁷⁹ *Vezi Enciclopedia României*, vol. I, p. 245.

⁸⁰ M. Rusenescu, I. Saizu, *op. cit.*, p. 153-154.

⁸¹ Constantin Hamangiu, *op. cit.* vol. X-XII/1922-1926, pp. 3 – 20.

⁸² M. Rusenescu, I. Saizu, *op. cit.*, p. 154-155.

⁸³ Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 62-66; C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. X-XII, pp. 3-30.

⁸⁴ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 191.

și președintele Academiei. De asemenea, senatorii de drept erau împărțiți în două categorii. În prima categorie se încadrau cei care erau delegați în virtutea funcției îndeplinite în momentul alegerii, iar a doua categorie cuprindea pe senatorii desemnați în urma deținerii unor funcții importante în stat, timp de mai mulți ani⁸⁵. Mandatele de senator se repartizau în funcție de *majoritatea relativă*, iar *reprezentanța minorităților* a fost eludată⁸⁶.

Adoptarea Constituția din 1923 a reprezentat o nouă și hotărâtoare etapă în planul unificării legislative, a armonizării și uniformizării instituționale, administrative și judecătorești. Legile de unificare din toate domeniile au privit România ca un veritabil stat național unitar, ca un stat de drept, în care prevederile lor se aplicau în mod egal tuturor cetățenilor fără nici o deosebire religioasă, socială sau etnică⁸⁷. În cadrul procesului complex de unificare legislativă trebuie remarcată importanța din perspectiva tematicii abordate, a legii electorale din 1926, care stabilește definitiv parametrii regimului electoral al României interbelice.

Promulgarea noii legi electorale s-a realizat la sfârșitul mandatului guvernului liberal condus de I. I. C. Brătianu, prin bunele oficii ale unui Parlament dominat de Partidul Național Liberal, ba chiar cu inspirația și acordul tacit al regelui Ferdinand I, după cum scrie Nicolae Iorga în *Istoria Românilor*, vol. X: “Ca să fie sigur că nu mai vine haosul, Ferdinand I ceru în acest din urmă an, 1925, o lege electorală, care după sistemul fascist, asigura o primă partidului ce avusese 40% din voturi”⁸⁸.

Adoptarea legi electorale survine în contextul precipitării politice a anului 1926, când Partidul Național Liberal și liderul său, erau criticați, contestați și atacați de o puternică opoziție formată din Partidul Național Român și Partidul Țărănesc, principalele grupări protagoniste ale sus-menționatei *Opoziții Unite* și, totodată, formațiuni aflate în serioase tratative de fuzionare⁸⁹. Semieșecul cabinetului liberal în alegerile comunale din 18-20 februarie 1926⁹⁰ și în alegerile județene a demonstrat uzura Partidul Liberal și imposibilitatea reînnoirii mandatului⁹¹. Din aceste considerente, I. I. C. Brătianu și liderii proeminenți ai partidului au pus în scenă adoptarea noii legi electorale cerută de rege încă din 1925, după cum reiterează și C. Argetoianu⁹². Proiectul de lege depus la biroul Adunării Deputaților a fost întocmit *secret* de Alecu Constantinescu⁹³ și chiar dacă nu ataca în principiu votul universal, îi

⁸⁵ *Ibidem*, p. 192.

⁸⁶ V. Pușcaș, M. Știrban, *op. cit.*, p. 28.

⁸⁷ Gh. Iancu, *Unificarea legislativă. Sistemul administrativ al României (1919-1939) în Dezvoltare și modernizare în România interbelică (1919-1939)*, București, Editura Politică, 1987, pp. 39-41.

⁸⁸ Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, București, 1939, p. 452.

⁸⁹ Ion Scurtu, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1918-1926)*, București, Editura Litera, 1975, pp. 176-178.

⁹⁰ I. Saizu, Gh. I. Florescu, *Alegerile parlamentare din România (1926-1928)*, în “Cercetări istorice” (serie nouă) IX-X, Iași, 1978-1979, p. 479.

⁹¹ “Viitorul” din 24 februarie 1926. De fapt, alegerile comunale au fost câștigate de liberali și anume 5601 de comune rurale au fost adjudecate de P. N. L., față de doar 683 de commune în care au fost majoritari reprezentanții opoziției. Totuși, diferența destul de mică înregistrată între liberali și opoziție la nivelul alegerilor pentru desemnarea edililor și a consiliilor locale în orașe (60 la 53) acredita uzura partidului și deci retragerea de la putere pentru refacere în opoziție.

⁹² Observația lui Argetoianu în M. Rusenescu, I. Saizu, *op. cit.*, p. 183.

⁹³ N. Iorga, *Memorii*, vol. VI-VII, p. 452.

limita vizibil efectele de exprimare și înregistrare, golindu-l în mare parte de acele atribuite ce-i dădeau valoare⁹⁴.

Partidul Național și Partidul Țărănesc exasperate și frustrate de atotputernicia aproape cinică, afișată de liberali în ceea ce privește adoptarea legilor importante, au hotărât să adopte o poziție radicală față de proiectului de lege electorală, să-l combată prin toate mijloacele. Proiectul liberal era considerat de liderii politici ai opoziției “ca o declarațiune de război făcută de guvernul liberal țării legale”⁹⁵. Dezbaterile cu privire la proiectul de lege electorală au monopolizat practic activitatea partidelor politice de opoziție, decise să blocheze votarea legii electorale, considerată deosebit de importantă din perspectiva mecanismului preluării puterii. *Nodul gordian* al discuției s-a dovedit a fi prima majoritară, dar mai ales cuantumul procentual ce permitea atribuirea acesteia. Astfel, s-a căutat o soluție de compromis între liberali și opoziție. Delegația P. N. L. în frunte cu Tancred Constantinescu a inițiat discuții cu delegațiile Partidului Național Român (C. Argetoianu și M. Popovici) și Partidului Țărănesc (C. Stere, Eduard Mirto și Grigore Iunian). Reprezentanții opoziției au insistat ca prima majoritară să se acorde în condițiile adjudecării a 50% plus unu din totalul voturilor exprimate, opinând că procentul de 40% nu este reprezentativ și suficient pentru a legitima o majoritate parlamentară⁹⁶. Cu toată împotrivirea oamenilor politici din opoziție, ca Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Constantin Stere, Virgil Madgearu, Grigore Iunian, N. Costăchescu⁹⁷, proiectul de lege depus de guvern a fost adoptat în zilele de 24 și 25 martie de Adunarea Deputaților și respectiv de Senat. Noua lege electorală a fost promulgată prin decretul-lege nr. 1424/1926 și publicată în “Monitorul Oficial” nr. 71/27 martie 1926⁹⁸. Tot pe 27 martie Ionel Brătianu a depus regelui demisia cabinetului liberal, semn că agenda de lucru propusă la începutul mandatului fusese îndeplinită. Discursul susținut în Senat pe data de 27 martie 1927 ni se pare revelator în acest sens. Brătianu a subliniat gestul retragerii de la putere pentru a demonstra opiniei publice și opoziției că: „opera pe care am îndeplinit-o n-are nevoie de prezența noastră la guvern pentru a se impune oricui ar avea simțul răspunderilor, ca temeiul trainic al organizării statului”⁹⁹. Metodele rigide, cvasi-autocrate cu care a guvernat țara timp de patru ani, manevrele și disimulările care au condus la pulverizarea inamicilor politici și, în consecință, inexistența unei opoziții coerente, dar mai ales modul suveran, ușor ironic, în care a depus demisia guvernului său a lăsat impresia unei retrageri calculate. De pe această poziție, liberalii urmau să savureze expectativ, oarecum neutru, aplicarea legilor propuse și adoptate în legislatura lor și în special a legii electorale. Aducerea lui Averescu la putere, tot prin bunele oficii ale liderului liberal, care a recomandat călduros regelui un cabinet de *continuitate* al Partidului Poporului, întărea imaginea omniprezenței și omnipotenței brătieniste în politica românească. Rolul guvernului Averescu era să liniștească spiritele contestatate și înfierbântate de guvernarea cu mână forte a lui Brătianu, să experimenteze noua legea electorală, dar mai ales să poată fi înlăturat

⁹⁴ M. Rusenescu, I. Saizu, *op. cit.*, p. 183-184.

⁹⁵ *Împotriva legii scelerate*, în “Aurora”, anul VI (1926), nr. 927 din 5 martie, apud, I. Scurtu, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1919-1926)*, p. 159.

⁹⁶ Ion Bitoleanu, *Din istoria României moderne 1922-1926*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 307-308.

⁹⁷ Ioan Scurtu, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1918-1926)*, p. 160-161; Gh. I. Florescu, I. Saizu, *op. cit.*, p. 480-481.

⁹⁸ C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. X-XII, p. 1054.

⁹⁹ “Dezbaterile Senatului”, ședința din 27 martie 1926, p. 832.

ușor, fără convulsii, atunci când situația politică avea să reclame revenirea liberalilor, după cum, de altfel, avea să se întâmple un an mai târziu. După N. Iorga, legea electorală dezvăluia programul de lucru pe care și l-a propus Brătianu în 1922¹⁰⁰ și permitea revenirea în forță a liberalilor la putere¹⁰¹, astfel încât, după cum tot N. Iorga aprecia atât de plastic, “dinastia de Argeș biruise cu totul pe cea de la Sigmaringen” mai ales după pronunțarea actului de la 4 ianuarie 1926¹⁰².

Legea electorală a trecut relativ ușor prin cele două Camere, datorită atât majorității liberale – naționali și țărăniști, în semn de protest au lipsit de la ședințele Corpurilor legiuitoare¹⁰³, dar și din motivul bine întemeiat că toată atenția partidelor și a oamenilor politici era îndreptată asupra “conciliabulelor și intrigilor privitoare la succesiunea iminentă”¹⁰⁴. Încă din ianuarie 1926 s-au declanșat vii dispute cu privire la chestiunea succesiunii guvernului Brătianu. Într-o primă fază se părea că Iuliu Maniu avea toate șansele să fie desemnat prim-ministru. Reticențele regelui vizau, însă, pe țărăniști care erau principalii colaboratori politici ai „naționalilor” ardeleni. Chiar dacă a renunțat la funcția de *prezident* al Partidului Național Român în favoarea lui Iorga - formațiunea iorghistă fuzionase cu Partidul Național la 8 martie 1925 - pentru ca acesta să înduplece pe suveran să-i acorde mandatul formării guvernului lui Maniu, chiar dacă liderul ardelean a promis regelui să se debaraseze de *balastul* țărănist la primul semn de defecțiune sau indisciplină ministerială și să depună demisia cabinetului în maxim 24 de ore, Ferdinand, sfătuit de Brătianu, a preferat un guvern Averescu¹⁰⁵. Totuși iluzia desemnării în fruntea Consiliului de Miniștri, servită lui Iuliu Maniu probabil tot la inspirația lui Brătianu a declanșat dispute în rândul opoziției, slăbind unitatea acesteia și dezamorsând eventuale reacții mai decise ale liderilor naționali și țărăniști în ceea ce privește acțiunea guvernului liberal pe *ultima sută de metri* a mandatului. Miza era cu adevărat covârșitoare din perspectiva votării legii electorale, esențială, de altfel, în economia exercițiului politic deoarece conținea norme și prevederi ce conduceau, de fapt, la preluarea și legitimarea prin vot a puterii. După cum vom vedea pe parcursul desfășurărilor politice din epocă, rolul regelui era capital în propulsarea la putere a unui om politic sau a unei formațiuni. În definitiv, în urma audiențelor la Palat și a consultărilor, suveranul numea viitorul premier și tot el aviza lista ministerială propusă în vederea constituirii noului guvern, numit *de alegeri*. După 1918 s-a menținut vechiul obicei instituit de Carol I, ca regele să desemneze guvernul, ca mai apoi să dizolve vechiul parlament în vederea constituirii noului legislativ, rezultat în urma alegerilor. Interesul lui Ferdinand și a lui Brătianu pentru adoptarea legii electorale a fost stimulat de nevoia de stabilitate și continuitate politică. Practic, regele și primul său sfetnic au tranșat chestiunea electorală în termenii de putere potriviți viziunii lor politice. Legea electorală trebuia să permită, ba

¹⁰⁰ N. Iorga, *Supt trei regi*, ediția a II-a, București, 1932, p. 400.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 401; idem, *Istoria Românilor*, vol. X, p. 452-453. Semnificația acestui gest sau, mai corect spus, mesajul lansat lumii politice prin retragerea *la pas* a lui Brătianu de la guvernare este decriptat de marele istoric în următorii termeni: “Astfel Ion Brătianu se retrase, după ce mersese unde voise și întărise astfel declarația sa mândră că Partidul Liberal, adică el, stăpânul absolut al acestui partid, vine la putere și pleacă de la putere când îi place”.

¹⁰² Idem, *O viață de om așa cum a fost*, vol. III, p. 109-110.

¹⁰³ I. Scurtu, *Din Viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1919-1926)*, p. 161.

¹⁰⁴ N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 401; Mircea Mușat, Ion Ardelean, *România după Marea Unire*, vol. II (partea I, 1918-1933), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 788.

¹⁰⁵ I. Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p.163.

mai mult să garanteze, venirea la putere a unei personalități agreate în primul rând la Palat, chiar dacă realitățile în ceea ce privește popularitatea și notorietatea politică ar fi indicat o cu totul altă soluție. Apatia și lipsa de reacție a opoziției la votarea legii electorale propuse de liberali poate fi explicată și din prisma disimulării și distragerii atenției partidelor de opoziție de la lucrările parlamentare. Astfel, opoziția a fost manipulată în sensul focalizării tuturor eforturilor politice spre acapararea mandatului de formare a guvernului, deci în speranța unei posibile succesiuni guvernamentale.

Cu toate că legea electorală reproducea în principiile sale prevederile decretului-lege din noiembrie 1918 și dispozițiile constituționale din 1923, prin modul de repartiție al mandatelor, ea aducea o evidentă restrângere a votului universal¹⁰⁶, consfințit de legile amintite. Pentru exercitarea dreptului de vot se prevedea o serie de condiții, dintre care menționăm: calitatea de național vizată și de articolele 6, 64 și 68 din Constituție și care presupune și exercitarea dreptului de vot numai de cetățenii români cu prezumția aferentă că doar românii sunt interesați în conducerea statului și deci ei trebuie să aibă drept de vot¹⁰⁷. O altă condiție pentru practicarea dreptului de vot era maturitatea, ce prevedea vârsta de 21 ani împliniți. Aptitudinea intelectuală, ca o consecință normală a maturității era de asemenea, o condiție ce releva exercitarea votului în deplinătatea facultăților mentale¹⁰⁸. Demnitatea, o altă condiție, impunea inexistența unei hotărâri judecătorești definitive, care să planeze asupra cetățeanului ales sau alegător¹⁰⁹. Pe de altă parte, legea electorală declară că sunt nedemni a fi aleși cei condamnați pentru delict penale. În această categorie intrau și dezertorii, iar articolul 26 excludea pe falșiți de la exercitarea dreptului de vot¹¹⁰. Apartenența la sexul masculin¹¹¹, drept condiție a practicării votului, reprezenta o încălcare a Constituției ce prevedea în articolul 6, aliniatul 2 “drepturi civile femeilor în baza deplinei egalități între sexe”¹¹². Pentru femei dreptul de vot a fost introdus deocamdată la alegerile administrative pe baza anumitor condiții conform articolului 375 din Legea pentru organizarea administrației locale din 1929 și prin articolul 5 din Legea administrativă din 27 martie 1936¹¹³. De fapt, femeile vor beneficia de votul universal mult mai târziu, prin legea electorală din 9 mai 1939, care stipula la articolul 5 că: „ au drept de vot pentru alegerea deputaților cetățenii români, bărbați și femei, care întrunesc următoarele condițiuni: au vârstă de 30 de ani; sunt știutori de carte; practică efectiv o îndeletnicire ce intră în una din următoarele categorii: 1) agricultura și munca manuală; 2) comerțul și industria; 3) ocupațiuni intelectuale ”. La articolul 4 aceeași lege conținea o prevedere cu caracter restrictiv și anume: „Femeile nu sunt eligibile în Adunarea Deputaților ”¹¹⁴. Legea electorală prevedea scrutinul pe listă, care spre deosebire de cel uninominal “comportă pentru alegător posibilitatea de a alege o serie de candidați, după numărul locurilor de deputați, fixat pentru o

¹⁰⁶ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 237.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. X-XII, pp. 1061-1063. Capitolul III al legii electorale, (art. 26 și 27) prevedea condițiile de incapacitate, nedemnitate, incompatibilitate, situații în care cetățeanul nu putea alege sau nu putea fi ales.

¹¹⁰ *Ibidem*; Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 79-80.

¹¹¹ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 237.

¹¹² M. Rusenescu, I. Saizu, *op. cit.*, p. 154.

¹¹³ Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 50.

¹¹⁴ “Monitorul Oficial”, nr.100 din 9 mai 1939

circumscripție electorală. Scrutinul de listă pretinde împărțirea țării în circumscripții electorale mai întinse, având să aleagă fiecare un număr mai mare de candidați”¹¹⁵.

Principiul votului secret a implicat adoptarea unei proceduri electorale speciale. Astfel în mecanismul votării distingem trei faze:

- a) procedura premergătoare alegerilor,
- b) procedura alegerii propriu-zise,
- c) contenciosul electoral, „*adică totalitatea contestațiilor ce s-ar ivi cu privire la alegeri*”¹¹⁶.

Tot în contextul procedurii electorale se înscrie dispoziția ca fiecare alegător să fie înscris pe o listă electorală, întocmită pe localități care se verifică anual. Cetățenii cu drept de vot primeau o carte de alegător, ce le servea pentru legitimarea în fața comisiilor secțiilor de votare și accesul la urne¹¹⁷.

La nivelul întregii țări, în scopul controlării formalităților amintite se constituia o Comisie Centrală Electorală formată din 5 membri. Un președinte și un consiliu de la Înalta Curte de Casație și Justiție; un președinte de la Consiliul Administrativ; doi președinți ai Curții de Apel din București¹¹⁸. Comisia avea următoarele atribuții cu caracter judecătoresc și administrativ: întocmea tabloul cu semne distinctive și dădea autorizație birourilor electorale județene; centraliza rezultatele voturilor exprimate; calcula procentele și repartiza mandatele, judeca contestațiile îndreptate contra respingerii ilegale a unei propuneri de candidatură precum și contestațiile referitoare la neregularitățile semnelor distinctive sau a numerelor de ordine ale listelor¹¹⁹. Pentru facilitarea procedurii premergătoare momentului, cât și pentru ușurarea operațiunii propriu-zise se formau birouri electorale județene (pe fiecare circumscripție) și secții de votare, care „să cuprindă nu mai mult de 3000 de alegători” (art. 36)¹²⁰. Birourile electorale județene, ce funcționau pe lângă tribunalele respective supravegheau imprimarea și distribuirea cărților de alegător, rezolvau litigiile ivite în urma unor eventuale injustiții la depunerea listelor, primeau declarațiile de candidatură, stabileau secțiile și localurile de vot, totalizau voturile exprimate pe circumscripție și comunicau rezultatele comisiei electorale centrale¹²¹.

Votarea se desfășura într-o singură zi de la orele 8⁰⁰ la 20⁰⁰ și apoi se proceda la *despuierea* urnelor. Președintele, în prezența asistenților, a candidaților și a delegaților partidelor angrenate în cursa electorală, deschidea fiecare buletin de vot și striga cu glas tare lista partidului care a fost votat. La sfârșit se încheia un proces verbal, ce era înaintat președintelui biroului electoral județean. Acesta totaliza voturile pe circumscripție și trimitea rezultatele Comisiei Centrale Electorale¹²².

Articolele 90, 92, 93 din Legea electorală introducea un sistem complicat de calculare și repartizare a mandatelor pentru Adunarea Națională¹²³. Mai întâi, se proceda la o totalizare pe țară a numărului votanților, a buletinelor anuale și a voturilor obținute de fiecare grupare politică, în baza rezultatelor primite de la birourile electorale județene¹²⁴. Comisia Centrală Electorală, în urma totalizării și

¹¹⁵ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 239.

¹¹⁶ *Ibidem*; Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 81.

¹¹⁷ I. Scurtu, I. Bulei, *op. cit.*, p. 39.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 39-40.

¹¹⁹ *Ibidem*; vezi și *Enciclopedia României*, vol. I, p. 241.

¹²⁰ Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 79.

¹²¹ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 240-241.

¹²² Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 80-81.

¹²³ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II/1, p. 788-789.

¹²⁴ Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 71.

calculării procentuale a voturilor, declara formațiunea politică majoritară, partidul care obținuse cel mai mare număr de voturi, dar nu mai puțin de 40%. Dacă grupările politice declarate minoritare (nu obținuseră 40% pe întreaga țară) aveau totuși, o majoritate absolută în anumite circumscripții (județe), acestea dobândeau un număr de mandate, proporțional cu numărul de voturi obținute în circumscripțiile respective, chiar dacă pe țară nu obținuseră 2%¹²⁵. Operațiunea de distribuire a mandatelor avea drept etapă prealabilă scăderea mandatelor atribuite grupărilor minoritare. Din numărul de mandate rămase, partidul politic declarat majoritar beneficia de prima majoritară adică de 50% din mandate. Restul de 50% din mandate se repartizau proporțional cu numărul de voturi între toate partidele ce trecuseră pragul de 2%, inclusiv formațiunea majoritară. Dacă nici un partid nu a obținut cota de 40% din voturile exprimate pe întreaga țară, nu putea fi declarată majoritară nici o formațiune, iar repartizarea mandatelor se făcea proporțional cu voturile întrunite. La Senat, toate mandatele dintr-o circumscripție reveneau grupării care a întrunit majoritatea relativă. Atribuirea mandatelor de deputat sau senator se făcea în ordinea candidaților înscriși pe listă (art. 95)¹²⁶.

Legea electorală din 27 martie 1926 era vădit inspirată după legea similară a Italiei fasciste din 1923¹²⁷ și nicidecum după legislația electorală engleză, cum pretindea guvernul în expunerea de motive a proiectului, supus dezbaterii Camerei Deputaților¹²⁸. Legea revela un anume raport de putere și întâietate și stabilea o relație de certă cauzalitate între două dintre cele trei puteri esențiale ale statului democratic, fapt amplu demonstrat în desfășurările politico-electorale din anii următori. De altfel, se statua o veche stare de fapt, sesizată lapidar de marele om politic junimist, P. P. Carp și reflectată caustic în faimoasa expresie: ”Dați-mi puterea și vă dau Parlamentul”¹²⁹, deoarece, “în România nu sunt guverne parlamentare, ci parlamente guvernamentale”¹³⁰, după cum tot fostul premier conservator experimentase și constatase în decursul bogatei sale cariere politice. Așadar, prin această lege Partidul Național Liberal a încercat să întărească poziția executivului în raport cu legislativul, ba mai mult, să-l subordoneze, întrucât mult discutatul și contestatul (în cercurile politice ale opoziției) procent de 40% asigura o majoritatea parlamentară confortabilă care surclasa net reprezentanța celorlalte partide intrate în Parlament și anula practic opoziția în cadrul lucrărilor parlamentare. Ajuns la putere prin mandat regal, partidul astfel investit avea obligația să organizeze alegeri parlamentare, în decurs de cel mult două luni de la formarea cabinetului. Odată constituit, guvernul partidului desemnat – numit în aceste condiții, guvernamental – obținea întreg arsenalul de influențare și intimidare a corpului electoral ce trebuia chemat în fața urnelor de vot. Pe lângă instrumentele instituționale de coerciție preluate concomitent cu aprobarea listei ministeriale de către suveran, guvernamentalii moșteneau întreaga paletă de metode și mijloace de persuasiune care, deși combătute asiduu în opoziție, erau utilizate, poate cu mai multă abilitate decât predecesorii, din ipostaza privilegiată și legitimantă a

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 82-83; C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. X-XII, p. 1078-1081 (în capitolul V secțiunea *Centralizarea rezultatelor, repartizarea mandatelor. Proclamarea aleșilor*).

¹²⁷ Nicolae Iorga, *Supt trei regi*, p. 400; Matei Dogan, *Analiza statistică a “democrației parlamentare” din România*, pp. 47-49.

¹²⁸ Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 8.

¹²⁹ Cf. Matei Dogan, *Analiza statistică a “democrației parlamentare” din România*, p. 5.

¹³⁰ Vezi, Al. Gh. Savu, *Sistemul partidelor politice din România (1919-1940)*, București, Editura Științifică și Pedagogică, 1976, p. 13-14.

puterii. Consultarea electoratului devenea o simplă formalitate atâta timp cât guvernul dispunea de puteri cvasi-discreționare, care determinau orientarea voturilor spre listele guvernamentale. Pentru formațiunea politică guvernamentală, rolul Ministerului de Interne, al Jandarmeriei și al Siguranței devenea hotărâtor în adjudecarea primei de 40%. Peisajul luptelor politice din campaniile electorale interbelice reliefează folosirea pe scară largă a forței și a diferitelor formule de intimidare și *siluire* (expresie des uzitată în presa epocii) a opiniei publice. Starea de asediu, carantina, cenzura, baionetele jandarmilor și gazele lacrimogene, au fost metode utilizate abuziv de partidele aflate la putere pentru a izola zonele electorale ale opoziției, pentru a interzice presa și a boicota ori dezagrega manifestațiile și întrunirile concurenților politici dar, mai cu seamă, rămân realități jalnice ale vieții politice dintre cele două războaie mondiale. Imperativul procentului majoritar de 40%, care permitea menținerea guvernului și desemna majoritatea parlamentară, asigura, nu în ultimul rând, legitimitatea preluării și exercitării puterii. Astfel guvernul se putea sprijini pe un Parlament cvasimonocolor, ce reflecta tot voința partidului majoritar și deci a cabinetului ministerial. După cum arătam mai sus, opoziția era practic aproape inexistentă și deci, inoperantă în exercițiul legislativ. Prin această lege Ionel Brătianu a încercat să asigure autoritatea guvernului, continuitatea legislativă și decizională, căci un proiect de lege propus de guvern era ușor aprobat de cele două Camere dominate de partidul majoritar/guvernamental. Raportorul legii electorale, I. Th. Florescu, considera elaborarea legii drept intenție benefică, în așa fel încât, activitatea guvernului să nu fie stânjenită în orice clipă de o minoritate “turbulentă sau prea divizată”¹³¹. În plan general, atât prin procentul majoritar de 40% dar și prin stabilirea pragului electoral de 2%, care permiteau, după caz, o guvernare stabilă, bazată pe o majoritate consistentă în legislație sau intrarea în Parlament, această lege electorală avea rostul de a evita sciziunile și în general, fragmentarea excesivă a scenei politice românești, *recomandând*, totodată, regroupările și fuziunile dintre partide în vederea abordării cu succes a campaniilor electorale.

Din punct de vedere constituțional, legii electorale i se pot aduce o serie de critici¹³². Constituția, în articolul 65, stipula alegerea deputaților pe circumscripții electorale ce nu puteau fi mai mari decât un județ. În acest sens trebuie menționată și importanța legii administrative din 14 iunie 1925 care, a stabilit numărul de județe și cadrul juridic al acestora¹³³. Astfel votul grupării declarate majoritare cântărește mai greu în balanța distribuirii mandatelor decât votul grupării ce nu a reușit să-și adjudece 40% din sufragii. *Prima majoritară* intră în flagrantă contradicție cu relația de proporționalitate între numărul voturilor și numărul mandatelor¹³⁴. În realitate, stabilirea *primei majoritare* anulează „aproape cu totul regulile sistemului proporționalist, care era consecința logică și sistemul cel mai în măsură să asigure egalitatea votului”¹³⁵. Prin scrutinul de listă se impune rigiditatea și disciplina de partid. Corpul electoral județean putea să acorde încredere unei personalități înscrise pe lista unui partid, dar cum capii de listă erau impuși de la Centru prin repartizarea mandatelor, era posibil să fie ales doar capul de listă, iar personalitatea în numele căruia s-a votat lista, să nu fie în cele din urmă aleasă. Iuliu Maniu eticheta legea

¹³¹ Gh. I. Florescu, I. Saizu, *op. cit.*, p. 482.

¹³² *Enciclopedia României*, vol. I, p. 244.

¹³³ Gh. Iancu, *op. cit.*, p. 52-53.

¹³⁴ M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II/1, p. 789.

¹³⁵ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 244.

electorală drept o lovitură frontală dată regionalismului politic¹³⁶, iar Nicolae Iorga aprecia că “distruge orice valoare a votului pe regiune, unde se votează omul pentru a-î substitui votul pe țară unde se votează partidul”¹³⁷.

Legea electorală din martie 1926 avea anexate șapte tablouri, care cuprindeau numărul de deputați și senatori aleși din județe dar și numărul de senatori aleși de cele patru universități, de Camerele de Comerț, Industrie, Agricultură și Muncă. Tot în aceste anexe era fixat numărul senatorilor de drept, funcție de condiții și pe categorii¹³⁸. Ea încalcă prevederile constituționale, eludând reprezentarea proporțională în Cameră, funcție de populația existentă în județ. În această perspectivă, repartizarea arbitrară a mandatelor este clar ilustrată de Romul Gh. Pop în lucrarea sa *Reforma electorală. Evoluția și proiectele de reformă ale puterii legiuitoare din România*. Formulând un studiu de caz, juristul ardelean observă că Bihorul, cel mai mare județ al României, ca populație și suprafață beneficia doar de 9 deputați. Doljul, județ cu o populație infinit mai mică și cu suprafață mai restrânsă propulsa în Cameră 10 deputați. Pe aceeași coordonată a escamotării proporționalității dintre numărul de alegători și numărul de deputați, Romul Gh. Pop aprecia că Bucovina, cu o populație cât Bihorul, beneficia de 6 scaune de deputați pentru județul Cernăuți, de trei pentru Storojineț, trei pentru Suceava, patru pentru Rădăuți și două pentru Câmpulung, adică exact 18 mandate¹³⁹. O altă contradicție dintre Legea Fundamentală din 1923 și legea electorală din martie 1926 este judicios sesizată de eminentul jurist Gheorghe Alexianu¹⁴⁰. Dacă în Constituție articolul 42 consemna că membrii Parlamentului „reprezintă Națiunea”, articolul 127 din legea electorală menționa că deputații, respectiv senatorii sunt „aleșii grupărilor politice; că partidul politic pe lista căruia s-au ales, este proprietarul scaunului de deputat sau senator”. Remarca profesorului de la Universitatea din Cernăuți se traduce în fapt că: „Legea electorală confundă națiunea cu partidele politice”. Acest aspect, oarecum obscur, nu îndeajuns de clar subliniat în textul legii electorale, dar cu siguranță subînțeles conduce, la o analiză mai atentă, la o altă observație și anume că „Legea electorală din 1926 a creat în chip legal partidele politice, care deși existau și până atunci, n-aveau însă o consacrare oficială. Dar ea vine în contradicție cu Constituția, când nu mai dă nimănui posibilitatea să candideze decât dacă este înregimentat într-un partid politic”¹⁴¹. Este adevărat că accentele critice referitoare la regimul electoral stabilit în martie 1926 se circumscriu atmosferei politice specifice anului 1938, moment hotărâtor în evoluția/involuția societății românești. Astfel critica legii electorale și a sistemului pluripartid vine ca o consecință firească a Constituției din februarie 1938 și a lichidării partidelor politice pe fondul instaurării regimului autoritar tutelat de Carol al II-lea. Observația de final făcută de Alexianu arată echivocul și întărește percepția critică în ceea ce privește legea electorală – cel puțin din perspectiva articolului 127 – atitudine explicabilă, în consonanță cu retorica autoritar – monarhică a regimului carlist impus în februarie 1938, tocmai din necesitatea stopării *haosului* declanșat de

¹³⁶ M. Rusenescu, I. Saizu, *op. cit.*, p.185. Trebuie înțeleasă opoziția ardelenilor în frunte cu Maniu deoarece noua lege electorală anula sistemul avantajos asigurat Transilvaniei prin decretul-lege din august 1919 (vezi Ion Agrigoroaiei, *România interbelică*, vol.I, p.122).

¹³⁷ Nicolae Iorga, *O viață de om. Așa cum a fost...*, p. 110.

¹³⁸ C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. X-XII, pp. 1082-1084.

¹³⁹ Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 108; *Enciclopedia României*, vol. I, p. 244.

¹⁴⁰ La monumentală *Enciclopedia a României*, vol, I, *Statul*, apărută în 1938, aportul profesorului Gh. Alexianu constă în studiile și interpretările critice privind regimul electoral interbelic, sistemul parlamentar și statutul funcționarului public.

¹⁴¹ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 244.

înmulțirea și pulverizarea partidelor și de luptele *fratricide* dintre grupările politice pentru preluarea puterii. ”Această dispoziție (art.127) favorizează înmulțirea partidelor politice și crearea fracțiunilor politice. Grație acestei legi electorale, asistăm în ultima vreme la fărâmițarea zadarnică a atâtor energii. Să fie oare o transformare a vieții noastre publice, să rezulte oare vreun bine din acest fapt ? ”¹⁴². Un alt aspect foarte interesant, observat și subliniat de lumea politică a vremii, dar sintetizat și redat publicului larg de *poetul pătimirii noastre*, cu talentul și spiritul analitic specific omului politic O. Goga, se referă la mutațiile de fond produse de introducerea sufragiului universal asupra structurii etico-intelectuale a Parlamentului. Întrădevăr, extinderea dreptului de a alege și a fi ales a determinat penetrarea instituțiilor statului și bineînțeles și a legislativului de către persoane mediocre. În ansamblu, funcționarea unor instituții vitale a fost afectată de amatorismul și reaua credință a funcționarilor sau a aleșilor. Goga surprinde cazul instituției fundamentale din “dealul Mitropoliei unde tronează aleșii noștri”. El dezvăluie cât de evidentă este diferența de ținută și discurs, de ordine logică a lucrărilor între cele două epoci de referință: înainte și după votul universal. Prestația parlamentarilor actuali, în opinia poetului, pălește în fața ținutei adirabile a parlamentarului antebelic: ”...Ascultați-le cuvântul, cântăriți-le preocupările și sintaxa, sau, dacă nu vă indispuce operația, făceți-le analiza individuală. Nu le mai cere nimeni, desigur, nici redingota, nici fraza impecabilă ca acu zece ani, în zilele apăsătoare ale regimului cenzitar. Dar, dacă s-a făcut un sacrificiu de inteligență și o renunțare la eleganță, am reușit cel puțin să-i întrunim sub cupola parlamentară pe reprezentanții reali ai maselor, pe retorii mulțimii, pe bolovanii grei ai pasiunilor populare? Nici un procent nu există din asemenea exemplare. S-a abătut ceva din umbra satelor măcar, o vagă adiere de bun simț țărănesc și de cuviință rustică în ilustra adunare, ca o compensație după jertfirea oratorilor de mare calibru? Cetiți la gazetă înjurăturile care icnesc la Cameră și înțelegeți degrabă în ce lume trăim...”¹⁴³

Primele alegeri parlamentare organizate și desfășurate în conformitate cu legea electorală din martie 1926 au avut loc în luna mai a aceluiași an. Uzatul și minusculul Partid al Poporului, condus de generalul Al. Averescu a preluat guvernarea cu ajutorul lui Ionel Brătianu și al reginei Maria¹⁴⁴, care au reușit să-l convingă pe regele Ferdinand să-i ofere lui Averescu mandatul de formare a guvernului. După ce a primit demisia guvernului Brătianu, regele a dorit un guvern de concentrare susținut de mai multe forțe politice. Fidel acestei concepții, Ferdinand a demarat consultările cu mai mulți oameni politici, invitând la discuții pe N. Iorga, Al. Averescu și pe I. Mihalache. Recomandarea regală privind o formulă politică de concentrare se traducea în constituirea unui cartel sau alianță guvernamentală, variantă explorată, discutată și negociată în după-amiaza zilei de 28 martie 1926. La un moment dat s-a pus chiar problema fuziunii celor trei formațiuni. Propunerea de fuziune a lui Averescu, ce supralicita și președinția noului partid, a fost respinsă de Maniu și Mihalache. Audiența din ziua următoare, când cei trei lideri depun fiecare câte o listă de guvern, a consemnat și rugămintea călduroasă în favoarea lui Maniu, făcută regelui de către N. Iorga care, în sensul recomandării suveranului privind formarea unuui guvern de concentrare, a lăsat o a doua listă ce conținea și personalități țărăniste. Disponibilitatea lui Iorga și Maniu de a da o configurație

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ Octavian Goga, *Mustul care fierbe*, ediție îngrijită, prefață și notă bibliografică de Teodor Vârcolici, București, Editura Scripta, 1992, p.323 (ediția originală, București, Imprimeriile Statului, 1927).

¹⁴⁴ Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 40.

bicoloră prin cooptarea unor țărăniști în viitorul guvern, nu a găsit ecoul favorabil la Palat. La sugestiile lui Brătianu și ale reginei Maria, regele a desemnat pe Averescu președinte al Consiliului de Miniștri. Prin atragerea ardelenilor Vasile Goldiș, I. Lupaș, Al. Lapedatu, Partidul Poporului a reușit să-și creeze debușee electorale în Transilvania, unde dominau “naționaliștii” lui Maniu și Vaida-Voevod¹⁴⁵. Portofoliul Internelor, atribuit lui O. Goga a contribuit serios la câștigarea majorității voturilor de către coaliția guvernamentală¹⁴⁶.

Cabinetul Averescu a fost primul care a experimentat legea electorală din 1926, recoltând, prin teroare și abuzuri, 52% din sufragii și 292 de mandate în Cameră. Efectele introducerii votului universal puteau fi “deci anihilate cu ajutorul primei majoritare și al metodelor clasice, căci ceea ce realizase mica grupare averescană putea cu atât mai ușor să obțină un partid bine organizat și cu oarecare aderență în corpul electoral”¹⁴⁷. Un argument în acest sens îl constituie și analiza rezultatelor electorale obținute de grupul averescan atât în perioada precedentă alegerilor din 1927 cât și în perioada ulterioară. În 1922 a obținut 6,5% din voturi, în 1927 imediat după debarcare, 1,9% iar în 1928 – 2,5% din sufragii¹⁴⁸. În concluzie alegerile generale din 1926, cât și cele desfășurate în perioada următoare, relevă rolul determinant al deciziei regale în desemnarea guvernului și implicit a structurii Corpurilor Legiuitoare.

Legea electorală din 27 martie 1926 elaborată, după cum reflecta caustic savantul N. Iorga “sub dictatura mascată a lui I. C. Brătianu”¹⁴⁹ cu toate deficiențele sale făcea parte dintr-un evantai de măsuri legislative și administrative ce răspundeau “nevoii de unificare a structurii statului român, complet unitar”¹⁵⁰. Această lege a încercat să fie de mai multe ori modificată în perioada interbelică, pentru a i se completa minusurile semnalate de oamenii politici ai vremii.

În 1932, la 26 martie, Eduard Mirto are o astfel de inițiativă în Camera Deputaților. Proiectul de lege a găsit un pozitiv ecou printre deputații național-țărăniști, fiind semnat de personalități marcante ale partidului: Ion Mihalache, Grigore Iunian, Voicu Nițescu, Mihail Ghelmegeanu, Ion Lugojeanu, Valer Moldovan, dr. Nicolae Lupu, V. Serdici, V.V. Tilea etc.¹⁵¹.

Modificarea propusă de Eduard Mirto, viza o corectare a modului de distribuire a mandatelor, mod consacrat de legea electorală din 1926. Se sublinia inechitatea aceluia *aberant* procent de 40%, ce desemna gruparea majoritară, “conferindu-i toate drepturile, iar în replică, scufundând toate iluziile grupărilor ce n-au întrunit 40%”¹⁵². În principiu, proiectul Mirto urmărea o reprezentare cât mai obiectivă a numărului de voturi în distribuirea mandatelor, sublinia relația direct proporțională între voturi și mandate, iar nu o imixtiune flagrantă care anulează egalitatea votului. Proiectul propus de Ed. Mirto a fost respins ca neconstituțional de deputatul V. Toncescu, care constata că, “pulverizarea forțelor parlamentare a

¹⁴⁵ Ion Clopoțel, *Criza democrației în România*, Cluj, Editura Revistei “Societatea de mâine”, 1926, p. 12.

¹⁴⁶ Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 41; Nicolae Iorga, *Supt trei regi*, p. 401.

¹⁴⁷ Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 41-42.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 40.

¹⁴⁹ N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. III, p. 78.

¹⁵⁰ M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II/1, p. 789.

¹⁵¹ Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 113.

¹⁵² *Ibidem*.

partidelor este atât de mare în sistemul Mirto, încât Parlamentul ales pe baza acestui sistem, nu s-ar fi putut constitui în guvern care să poată lucra”¹⁵³.

Proiectul din 12 aprilie 1932, propus de marele publicist Pamfil Șeicaru, prevedea modificarea primei majoritare. Astfel se prevedea ca prima să fie de 72 de mandate, iar nu de 50%, deci câte un mandat de fiecare județ, plus capitala. Proiectul Șeicaru a fost susținut de: prof. Eugen Chirnoagă, A. C. Cuza, V. Duculescu¹⁵⁴, însă a fost respins de Consiliul Legislativ.

În contextul modificărilor legii electorale încercate în perioada interbelică, amintim și sistemul electoral propus de V. Toncescu de inspirație iugoslavă, sistem “rezultat din combinarea sistemului uninominal majoritar pe circumscripții mici și acela al sistemului de listă și al reprezentării minorităților pe județ”¹⁵⁵. De asemenea, menționăm proiectul electoral propus de Mihail Manoilescu care, în baza principiilor fundamentale ale organizării corporative a națiunii, propunea o reformă constituțională ce trebuia să reflecte situația nou creată. Fondator al Ligii Național-Corporatiste în noiembrie 1933, din postura de senator (reales în urma alegerilor din decembrie 1933) și prin intermediul revistei „Lumea Nouă”, Manoilescu a militat pentru explicarea și difuzarea ideilor corporatiste în rândul opiniei publice. În ianuarie 1934 s-a lansat *Programul Ligii Național-Corporatiste*, document centrat pe teoria corporatismului național. Națiunea, în totalitatea ei, urma să fie organizată în corporații naționale, clasificate în două mari categorii: corporații social-culturale și corporații economice, după natura activităților susținute în societate. Aceste organisme naționale excludeau diferențele sociale dintre membrii săi, alcătuind o colectivitate unită sub semnul profesiei practicate și a interesului comun. În plan legislativ - electoral tezele lui Manoilescu acredita un Parlament corporativ bicameral, numit Adunarea Națională Corporativă, format din două Camere. Camera Deputaților era înlocuită cu Camera economică iar clasicul Corp ponderator cu Senatul social - cultural. Camera economică avea să fie formată din 330 de deputați trimiși în Parlamentul corporatist de noile structuri profesionale. Astfel, Corporația agricolă dispunea de 150 de deputați; Corporația industriilor și meseriilor de 140 deputați; Corporația comerțului și transportului - 30 deputați; Corporația băncilor și asigurărilor - 10 deputați. Senatul social - cultural era compus din 300 de reprezentanți desemnați de corporațiile de profil, după cum urmează: Biserica națională și celelalte culte recunoscute în stat delegau 50 de senatori; Armata desemna 20 de senatori; Justiția - 50; Învățământul - 50 de senatori; Corporația științelor - 25 de reprezentanți; Corporația sănătății publice - 30 senatori; Corporația artelor - 15; Corporația funcționarilor publici - 40 de senatori¹⁵⁶. Funcție de activitățile socio - profesionale definitorii, în concepția lui Manoilescu, societatea românească era organizată în 12 corporații naționale, care își desemnau reprezentanții în Adunarea Națională Corporativă¹⁵⁷. Inițiativa electorală a lui Manoilescu pornea de la concepția sa corporatistă atribuită întregii activități naționale.

Sfârșitul anului 1937 aduce o modificare neesențială a sistemului electoral. Prin decretul-lege publicat în Monitorul Oficial nr. 284 din 8 decembrie 1937 se modifica articolul 49 din Legea electorală. Decretul-lege dispunea anumite corective

¹⁵³ V.Toncescu, *Reforma Electorală*, București, 1932, p. 29-30.

¹⁵⁴ Romul Gh. Pop, *op. cit.*, p. 113.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 117.

¹⁵⁶ M. Mușat I. Ardeleanu, *România după Marea Unire.*, vol II (Partea a II-a, noiembrie 1933-septembrie 1940), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, pp. 309-314.

¹⁵⁷ *Ibidem*, p. 309. Romul Gh. Pop, *op. cit.*, pp. 122-124.

aduse conducerii secțiilor de votare în sensul că acestea vor fi prezidate “*totdeauna de magistrați*”, desemnați prin tragere la sorți din cadrul Tribunalului județean¹⁵⁸. La prima vedere, măsura părea să contribuie la întărirea legalității și a climatului onest, imparțial, democratic, în care trebuiau să se desfășoare procedurile electorale de supraveghere și validare a alegerilor. Totuși, în contextul anului 1937 conducerea secțiilor de votare exclusiv de către magistrați ascundea, poate, și temerile Palatului și ale guvernului privind ascensiunea curentului radical de dreapta. Conservator în mentalitate și fidel sistemului existent, totodată retractil și suspicios față de discursul politic radical lansat de legionari, în special, ba mai mult, influențabil și chiar șantajabil, corpul magistraților putea fi manevrat funcție de interesele electorale ale cabinetului liberal, care de fapt organiza alegerile, dar mai ales în conformitate cu planurile autoritare elaborate de cercurile de la Palat. În noiembrie 1937, sfidând practicile constituționale în ce privește succesiunea guvernamentală, Carol al II-lea a reînnoit mandatul lui Gh. Tătărescu, transmițând astfel opiniei publice și preferința regală pentru un guvern cvasi-personal, de mână forte. Mesajul monarhului arăta pe de o parte încrederea sa în echipa tătăresciană dar inducea, totodată, ideea că este *guvernul Majestății Sale*. Această percepție avea rolul de a capta voturile indecișilor, dar mai ales putea încuraja, sensibiliza sau chiar timora pe funcționarii abilitați să supravegheze corectitudinea alegerilor, în sensul nesesizării regulamentare a unor eventuale ilegalități comise de guvernamentali în detrimentul partidelor de opoziție. Desemnarea magistraților la conducerea secțiilor de votare se pliază acestei concepții. Dacă reconsiderăm declarațiile făcute de Eugen Cristescu în timpul procesului intentat Mareșalului Antonescu și principalilor săi colaboratori de către noile autorități comuniste în 1946 putem deduce o colaborare, sau cel puțin o complicitate între elementele Serviciului Secret, ale Ministerului de Interne și funcționarii electorali, desemnați să supravegheze libertatea și corectitudinea alegerilor din 20 decembrie 1937. La interogatoriul luat fostului șef al S. S. I. s-a vehiculat cifra de 300 000 de voturi, aparținând Mișcării Legionare, care au fost “camuflate prin Ministerul de Interne”¹⁵⁹. O asemenea fraudă electorală - care nu era, de altfel, un lucru neobișnuit în climatul luptelor politice de la noi, binecunoscute pentru duritatea încăierărilor dintre agenții electorali, pentru imixtiunile și abuzurile instituțiilor statului, transformate în simple *oficii* electorale ale partidului aflat la guvernare și organizator al alegerilor – nu poate fi explicată decât prin complicitatea funcționarilor electorali ce activau la nivelul secțiilor de votare și nu la nivelul birourilor electorale județene, unde reprezentanții opoziției urmăreau cu mai mult succes centralizarea voturilor. Deci, în acest cadru, rolul președinților secțiilor de votare (magistrați) a fost determinant în operațiunea de îngrădire a șanselor opoziției, de escamotare a voturilor primite de listele partidului “Totul pentru Țară”, operațiune instrumentată – după spusele lui Eugen Cristescu – de autoritățile Ministerului de Interne.

Sistemul electoral impus de legea din 1926, care întrunea de fapt prevederile constituționale din 1923, va fi abrogat în condițiile promulgării noii Constituții din 27 februarie 1938, emanație a regimului autoritar al lui Carol al II-le. Practic, alegerile generale din 20 decembrie 1937 sunt ultimele alegeri libere efectuate de corpul electoral în litera și spiritul legii din martie 1926 și în parametrii constituționalismului monarhic. Dacă primele alegeri parlamentare desfășurate pe baza votului universal -

¹⁵⁸ “Monitorul Oficial”, nr. 284, partea I, din 8 decembrie 1937; Emilia Sonea, Gavrilă Sonea, *Viața economică și politică a României (1933-1938)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 265.

¹⁵⁹ Vezi *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*, vol. II, București, Editura Saeculum, I. O./Editura Europa Nova, 1995, p. 336.

noiembrie 1919 - au relevat o deplasare spre stânga a electoratului, alegerile din decembrie 1937 consemnează o repliere spre dreapta a corpului electoral și chiar o anumită reticență față de linia politică tradițională a principalelor grupări, ba mai mult, față de sistemul politic parlamentar. Democrația interbelică a fost atacată atât de la stânga, cât și de la dreapta. În lipsa unei stângi puternice, grupările radicale de dreapta *asigură consistența și vehemența* retoricii antiparlamentare. Discursul contestatar la adresa parlamentarismului și pluripartidismului a fost un atribut frecvent al grupărilor naționaliste, accentuat și promovat îndeosebi de Mișcarea legionară, care s-a dovedit extrem de critică și pe alocuri mult prea acidă și chiar nedreaptă față de democrația parlamentară românească. Totuși funcționarea precară a aparatului de stat, zguduit, nu o dată, de scandaluri de corupție, afectat de nepotism, lichelism, afacerism, dar și degenerarea conceptului de partid politic și a statutului de politician, converg spre creionarea unui climat conflictual și intolerant, unde disputa politică se radicalizează iar polemica ideologică pe bază de program cade în desuet. Astfel omul politic este identificat drept principalul vinovat pentru criza sistemului, acuzat de dezinteres față de problemele reale ale comunității naționale, de fidelitate exagerată față de alianțele tradiționale, considerate de cercurile legionare dar și de alte medii politice, depășite și inoperante în contextul realităților internaționale ale anilor '30. Evenimentele cotidiene sunt tratate maniheist și se caută identificarea unor mobiluri ascunse, a unor comploturi oculte și a unor influențe *iudeo-masonice*. Lumea politică se împarte între buni și răi. Cert este că în anii '30 s-au acutizat *carențele de fond ale democrației românești*¹⁶⁰, căci clasa politică interbelică s-a dedicat aproape exclusiv demagogiei și populismului ieftin, metode care își aduceau cel mult succese electorale și politice imediate, dar nicidecum nu contribuiau la ridicarea conștiinței politice a electoratului¹⁶¹. De altfel, o mai riguroasă și mai sistematizată educație civică se impunea și mai hotărât în epocă, mai ales în condițiile adoptării votului universal, care a bulversat scena politică românească, prin simplul motiv că s-a mărit considerabil corpul electoral, dar și numărul aleșilor. Ignorant și neinformați, cu o stare materială precară alegătorul interbelic s-a lăsat ușor manipulat de promisiunile partidelor democratice, sau de discursul radical al extremelor politice. Deteriorarea situației politice și compromiterea sistemului democratic al vechilor partide sub ofensiva radicalismului de dreapta, au condus la instaurarea *regimului autoritar carlist*, impus de rege ca unică soluție pentru stoparea ascensiunii legionare. Interesantă dar mai ales abilă, ni se pare opțiunea hotărâtă luată de regele Carol al II-lea, la începutul anului 1938 când își asumă retorica antidemocratică a dreptei radicale, desființând partidele și instituind *dictatura regală*. După compromiterea formulei naționaliste de guvernare prin impunerea oamenilor săi în cabinetul Goga, a urmat demiterea lui O. Goga, sub reproșul *anarhizării țării* și cu constatarea că premierul nu stăpânește situația. Astfel, regele a trecut la formarea unui nou guvern prezidat de partiarhul Miron Cristea. La instalarea noului Guvern, în cadrul ceremoniei depunerii jurământului de către noii miniștri, Carol al II-lea lansează o proclamație în care se invocă teme și idei din recuzita drepte naționaliste¹⁶². În contextul politic al epocii, regele confiscă discursul antidemocratic, naționalist, utilizându-l chiar împotriva celor care l-au promovat, astfel că, toate guvernele de după februarie 1938 au dus o politică evident

¹⁶⁰ *Totalitarismul de dreapta în România. Origini, manifestări, evoluție 1919 – 1927*, (coord. Ioan Scurtu), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1996, p. 97-98.

¹⁶¹ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p.109-110.

¹⁶² "Universul" din 12 februarie 1938.

antilegionară, până în momentul *destinderii* din lunile mai-iunie 1940, survenită și pe fondul evenimentelor internaționale binecunoscute.

Constituția adoptată la 27 februarie 1938 în cadrul unei întruniri festive a Consiliului de Miniștri, organizate la Palatul Regal trebuia să consfințească *de jure* situația politică nou creată. Cu ocazia ceremoniei patriarhul Miron Cristea, președintele primului Consiliu de Miniștri din seria guvernelor *Majestății Sale*, a rostit o adevărată *predică* acuzatoare, privind partidele politice, și a subliniat, totodată, noile coordonate de solidaritate, frățietate și comuniune națională ale noului regim: „Astăzi s-a distrus hidra cu 29 de capete electorale care ne-au învrăjbit fără nici un folos pe toți spre paguba tuturor și a țării. Astăzi s-a rupt păienjenişul de pe ochii cetățenilor României întregite, ca să vadă limpede de unde le vine mântuirea: de la eroica hotărâre a Majestății Tale și de la înțelegerea rosturilor țării și adevăratele ei interese. Astăzi s-au distrus zarva, certurile, bătăile electorale și chiar omorurile și în locul lor se va întrona liniștea, munca, pacea și unirea, pecetluite de frățesțile îmbrățișări ale poporului, ca în timpurile legendare”¹⁶³. Discursul patriarhului relua termenii cheie din mesajul-proclamație al regelui din 10/11 februarie, iar noua lege fundamentală a statului român anula de jure sintagma regele domnește dar nu guvernează și implementa principiul monarhiei active¹⁶⁴.

Noua Constituție oficializa falimentul democrației parlamentare românești, prin abrogarea/lichidarea Constituției din martie 1923 și a întregii construcții democratice a societății interbelice. Totodată, Constituția din februarie 1938 statua și legitima noul regim în care regele avea prerogative lărgite și participa nedisimulat la actul guvernării. În principiu noua lege fundamentală păstra multe articole din vechea Constituție, unele fiind identice. Încă de la început, la “Titlul I, Art. 1” se reitera principiul statului național, unitar și indivizibil, se arăta că teritoriul României este inalienabil și că nu poate fi colonizat cu “populațiuni de seminție străină”¹⁶⁵. La articolul 30, titlul III (*Despre puterile statului*), se consemna faptul că toate puterile statului emană de la națiune și se sublinia principiul separării puterilor în stat. Regele era considerat “Capul statului” și avea afectat un întreg capitol intitulat *Despre rege*. În articolul 44 se menționa că: “Persoana Regelui este inviolabilă” și că întreaga responsabilitate a deciziilor cade asupra miniștrilor, considerați singurii *răspunzători*. Aceștia puteau fi interpelați de membrii celor două Camere și aveau datoria a le răspunde, dar nu puteau fi făcuți responsabili decât de rege (art. 65)¹⁶⁶. Totuși, Corpurile Legiuitoare puteau pune sub urmărire un ministru, după exprimarea acestei intenții de către o majoritate reprezentată de cel puțin două treimi din membrii prezenți (art. 70). Actele de stat trebuiau semnate de rege și contrasemantate de un ministru care, astfel, se făcea direct răspunzător. Evident, numirea primului ministru făcea excepție de la această regulă a contrasemnării (art. 44).

Prevederile Constituției din 1938 consfințeau o stare de fapt existentă deja în practica politică a vremii. Pe tot parcursul anilor 1918-1938 suveranul a fost cel care a numit primul-ministru, iar semnătura fostului președinte de Consiliu era o simplă formalitate. De asemenea, nici un ministru sau cabinet nu a fost demis prin votul de blam/neîncredere al Parlamentului, ci doar prin intervenția regelui sau la cererea expresă a acestuia.

Din perspectiva sistemului electoral, noua Constituție a impus alegerea membrilor Camerelor prin scrutin uninominal și reprezentarea pe profesii. Pentru a

¹⁶³ “Monitorul Oficial”, nr. 49 din 1 martie 1938.

¹⁶⁴ Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 345.

¹⁶⁵ “Monitorul Oficial”, nr. 48, din 27 februarie 1938.

¹⁶⁶ *Ibidem*.

asigura stabilitatea regimului și o mai bună continuitate legislativă, perioada de mandat a deputaților se prelungea de la patru la șase ani și se mărea numărul senatorilor de drept, număr ce reprezenta, de fapt, jumătate din totalul membrilor Senatului. În ceea ce privește Camera Deputaților, Constituția din 1938 impune o nouă structură, funcție de îndeletnicirile de bază ale corpului electoral: agricultură și muncă manuală, comerț și industrie, ocupații intelectuale. Structura noului corp legiuitor este clar de inspirație corporatistă și relevă, chiar dacă nu explicit, tematica și ideile lui Mihail Manoilescu, autor, și el, al unui proiect de modificare a Constituției și a regimului electoral pe temeuri corporatiste. Pentru mai multă eficacitate, Înalta Curte de Casație și Justiție avea misiunea să valideze mandatele, evitându-se astfel târăgănarea și polemicele nesfârșite din perioada anterioară, când primele ședințe ale Parlamentului alcătuit imediat după alegeri erau adevărate bătălii retorice, în care oamenii politici puneau toată patima și talentul oratoric în scopul invalidării, din varii motive, a adversarilor politici indezirabili.

O altă măsură a noului regim impus în februarie 1938 a fost Consiliul de Coroană, format din membri desemnați de rege și care purtau denumirea de consilieri regali, având rang de miniștri de stat. Consilierii regali primeau o remunerație specială de reprezentare, iar la ceremoniile oficiale făceau parte din suita suveranului ocupând un loc de onoare, imediat după primul ministru. Rolul Consiliului de Coroană a fost stabilit prin decretul regal de înființare din 30 martie 1938, unde se precizează că acest organism se va întruni “ori de câte ori regele socotește util să-i ceară părerea, cu titlu consultativ, asupra problemelor de stat de însemnătate excepțională”. În componența Consiliului de Coroană au fost desemnați foștii miniștri de stat din primul guvern condus de Patriarhul Miron Cristea, alături de care au fost cooptați mareșalul Constantin Prezan și generalul Ernest Baliff. Reactivarea unor oameni politici și a altor personalități militare sau culturale ale țării, făcea parte din planul regelui de legitimare a noului regim în fața opiniei publice interne și internaționale. Totodată, faptul că oamenii regimului carlist erau recomandați de activitatea politică anterioară, în cadrul formațiunilor și partidelor interbelice dar care, la nivelul anului 1938-1940 deveniseră stâlpi ai noului regim, dezvăluia o mai veche concepție a lui Carol al II-lea, mărturisită încă din 1931 lui Octavian Goga și consemnată de acesta în jurnalul său: “Oamenii trebuie scoși la braț împreună ca să se compromită alături. Așa mi-ai spus dumneata odată la Sighișoara... Ei bine eu vreau să vă scot pe toți împreună, ca să vă compromit alături de mine”¹⁶⁷

Conform actului fundamental din 27 februarie 1938, care creiona cadrul general juridico-constituțional al noului regim, la 30 martie a fost emis decretul de dizolvare al partidelor politice. Prevederile conținute în Constituție anulau, practic, rolul de vehicul al puterii politice, avut de partide în perioada anterioară. Decretul-lege amintit, vine în completarea reglementărilor constituționale lansate prin Legea fundamentală din 27 februarie 1938. În articolul 1 se arăta că “toate asociațiunile, grupările sau partidele actualmente în ființă și care s-au constituit în vederea propagării ideilor politice sau a realizării lor sunt și rămân dizolvate”, iar articolul 2 prevedea posibilitatea înființării unei viitoare organizații politice (se avea în vedere, cu siguranță, constituirea partidului unic), doar “în condițiunile și în formele prevăzute printr-o lege specială, ce se va întocmi în acest scop”¹⁶⁸. Raportul prezentat lui Carol al II-lea de către Miron Cristea în calitate de premier consemna faptul că:

¹⁶⁷ Octavian Goga, *Precursori*, ediție și studiu introductiv de Ion Dodu Bălan, București, Editura Minerva, 1989, p. 316

¹⁶⁸ “Monitorul, Oficial”, nr. 75, din 31 martie 1938.

”Constituțiunea de la 27 februarie 1938 a introdus un nou sistem cu totul opus. El constă în alegerea membrilor Camerelor prin scrutin uninominal și reprezentarea pe profesioni. Pe de altă parte, guvernul are responsabilitate politică numai față de rege. În asemenea condițiuni vechile organizații de partid nu mai corespund unei funcțiuni politice, ele nu mai au nici o rațiune de existență și devin astfel perimate. Mai mult chiar, acțiunile unor organisme incompatibile cu noua organizare, ar putea constitui o piedică în calea unei normale dezvoltări a noii ordini publice în România”¹⁶⁹. Astfel, *hidra cu 29 de capete electorale*, deci partidele politice erau excluse din viața publică, după cum, de altfel, anunțase cu emfază președintele Consiliului de Miniștri încă de pe 27 februarie în cadrul amplei ceremonii de la Palatul Regal, prilejuate de promulgarea noii Constituții¹⁷⁰.

În completarea prevederilor constituționale la 9 mai 1939 a fost adoptată o nouă lege electorală care stabilea numărul deputaților la 258, iar al senatorilor aleși la 88, la care se adăugau alți 88 desemnați de suveran, plus senatorii de drept ca urmare a “înaltei lor situațiuni în Stat și Biserică”, formulă preluată din defuncta lege electorală emisă la 27 martie 1926. Noua lege electorală oferea femeilor știutoare de carte drept de vot, deși nu puteau fi alese și, totodată, stabilea restricții ce vizau vârsta și gradul de alfabetizare. Legea din 1926 nu stabilea clar “vârsta la care alegătorii sunt presupuși că au dobândit maturitatea de cugetare”¹⁷¹ și puneau doar condiția majoratului. Majoratul era fixat de codul civil român la vârsta de 21 de ani. Legea electorală din mai 1939 stabilește că vârsta de la care tinerii pot vota este de 23 de ani. O altă condiție era de natură capacitară-educatională și consta în atribuirea dreptului de vot doar știutorilor de carte. Aceste restricții au avut drept consecință scăderea drastică a numărului de alegători de la 4.6 milioane în 1937 la 2 milioane în 1939, și, de ce nu, o repliere evidentă pe pozițiile sistemul electoral anterior modificărilor Constituției din iunie 1917. Fără îndoială, atribuirea dreptului de vot doar știutorilor de carte aduce aminte de inițiativa liberală de la 1914, când I.I.C. Brătianu propunea revizuirea regimului electoral cenșitar și capacitar prin introducerea colegiului unic al știutorilor de carte. Dacă la 1914 un astfel de amendament adus sistemului electoral constituia un act absolut novator și, totodată, o etapă importantă pe calea adoptării votului universal, la 1939, o astfel de inițiativă era considerată, fără rezervă, un recul în ceea ce privește ideea democratică și reprezentarea optimă a tuturor cetățenilor, dar mai ales o gravă atingere adusă conceptului de sufragiu universal. Pe de altă parte, deși a contribuit decisiv la democratizarea societății românești, legiferarea votului universal a determinat, totuși, o bulversare a scenei politice de după războiul de reîntregire. După primele alegeri interbelice, politicienii, oamenii de cultură și analiștii politici au remarcat lipsa culturii politice a alegătorilor și, ca un reflex al educației politice precare în rândul electoratului, proliferarea demagogiei și a populismului.

Partidele și liderii politici prinși în vârtoarea luptelor electorale devin prizonierii recoltării voturilor legitimize accederii la guvernare sau în Parlament. Continuu în criză de timp, dat fiind dinamica mult mai alertă a vieții publice românești și instabilitatea politică accentuată a perioadei interbelice, partidele nu s-au preocupat îndeajuns de educația civică a cetățenilor. Dimitrie Drăghicescu scria la 1921 că: “Populația rurală, încă inconștientă politicește și fără știință de carte, nu era

¹⁶⁹ *Ibidem*,

¹⁷⁰ Vezi Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 345-346.

¹⁷¹ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 237

preparată mai devreme, cum nici azi nu este, pentru votul univereal”¹⁷². Reproșul voalat adus Partidului Național Liberal de către D. Drăghicescu, de altfel membru P. N. L., a produs reacții în tabăra doctrinară liberală. Eminentul jurist și profesor universitar bucureștean Mircea Djuvara, un apropiat al cercurilor liberale, într-o conferință ținută la Institutul Social Român afirma permeabilitatea electoratului la mesajul politic, de multe ori confuz și fals arătând că: “mulțimile dau dovadă de o deosebită sensibilitate” de o “credulitate extraordinară”, dar că ele nu pot decanta informațiile prin filtrul propriu de gândire și nu pot ajunge “la pătrunderea problemelor cu rațiunea și în genere la creațiile înalte culturale”¹⁷³. Pe aceeași linie cu Mircea Djuvara s-a situat și Vintilă Brătianu, care menționa că exemplele rele oferite de lumea politică produc anumite transformări corpului electoral, care treptat se maturizează: “Activitatea politică de certuri, de ademeniri, de amăgire, de târguieli se transformă din ce în ce mai mult într-o activitate locală de formare și de luminare a unei conștiințe cetățenești mai solidară cu interesele obștești” și, în replică “viața politică sănătoasă va intra în adâncime, va deveni mai constructivă și deci va aduce preocupări de ordin mai înalt”¹⁷⁴.

Obsedat de ideea guvernului de concentrare națională, din cauza ineficienței guvernărilor de partid dar și fidel propriei filozofii politice care urmărea o guvernare sub tutela sa, peste partide, Carol al II-lea a inaugurat o nouă etapă în istoria politică și constituțională a țării caracterizată, în primul rând, prin rolul activ destinat monarhiei și prin dizolvarea formațiunilor politice. Această nouă fază, a cezarismului politic, relevă accente autoritare și chiar totalitare.

“Zestrea guvernamentală”, termen definitoriu al instabilității politice a electoratului interbelic.

O constantă a celor zece alegeri derulate pe parcursul perioadei interbelice a fost așa numita zestre guvernamentală. În principiu termenul surprinde o situație oarecum bizară, reperabilă după numărarea voturilor pe zone și județe, care descrie în fapt instabilitatea electoratului și acordarea voturilor cu precădere partidelor de la putere. Fenomenul ar putea fi explicat prin precara cultură politică a masei de alegători, prin sistemul clientelar cimentat de-a lungul anilor, sistem bazat pe interese imediate sau pe termen lung, deoarece în teritoriu acționau cu precădere *cumetriile* politice, ce surclasau recomandările de la centru și nu se încurcau în dileme de ordin doctrinar. Această situație oscilantă a electoratului, ușor influențabil și ușor manevrabil de către factorii de opinie locali, grupați în adevărate grupuri de interese, a condus la recoltarea unui număr semnificativ de voturi de către formațiunea aflată la putere, chiar dacă alegerile anterioare fuseseră lejer câștigate de formațiunea politică aflată acum în opoziție. Principalele instrumente de presiune și persuasiune sunt șefii politici locali, interesați în bunul mers al propriilor afaceri sub orice administrație și de orice culoare politică ar fi. O astfel de stare de lucruri, hilară în fond, dar în deplină concordanță cu spiritul levantin tranzacționist, ce domina lumea politică interbelică, este perfect redată de expresia caragiească, des întâlnită în epocă: *pleacă ai noștri, vin ai noștri*.

¹⁷²Dimitrie Drăghicescu, *Evoluția ideilor liberale*, București, Imprimeriile “Independența”, 1921, p. 9

¹⁷³ Mircea Djuvara, *Cultura politică și practica omului de stat*, în *Politica culturii*, [București], Institutul Social Român, [1930], p. 321-324.

¹⁷⁴ Vintilă I. Brătianu, *Cum pregătim Românul Nou al României Mari*, Craiova, Tiparul Prietenii Științei, [f. a.], p. 27.

Zestrea guvernamentală a fost bine intuită și definită de marele publicist Petre Pandrea: “Există o zestre electorală guvernamentală. Există cetățeni care votează etern cu guvernul. Ei spun fatalist: schimbarea domnilor, bucuria nebunilor, dar ei votează automat cu guvernul, din silă, din comoditate intelectuală, din prudență, pentru a-și asigura interesele personale. A sta în opoziție este un risc cetățenesc. A fi la putere este dulce, chiar dacă nu te apropii de țâța bugetului. Aceștia sunt cetățenii răi, indiferenți la soarta cetății¹⁷⁵”.

O altă definiție a zestrei guvernamentale o face Marcel Ivan, în lucrarea sa, *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice*, publicată în 1934. El aprecia zestrea ca fiind voturile alegătorilor neîncadrați politic în nici o grupare, fără simpatii ideologice permanente și care votează întotdeauna cu formațiunea aflată la guvernare, iar Mattei Dogan, îi definea algoritmul prin diferența dintre numărul voturilor obținute de un partid în momentul în care, aflat la putere, organiza alegerile și numărul de voturi obținut de același partid care participa la alegeri, de astă dată, intrat în opoziție¹⁷⁶. De asemenea, analizând sistemul electoral românesc din anii '30, M. I. Costian, în lucrarea citată mai sus, a ținut să precizeze că “Românul este guvernamental prin tradiție”¹⁷⁷. Cu ocazia alegerilor din 1931, organizate de *guvernul de tehnicieni*, condus de Iorga și Argetoianu, Costian observa o “tendință populară de «a-i încerca și pe aceștia». Căci, în afară de membrii statornici ai partidelor, există marea masă a alegătorilor neînregistrați și aceștia formează majorități prin felul cum votează. Or marea masă flotantă era plictisită de partide politice și voia să încerce acum guvernul de tehnicieni, în nădejdea că ei vor face mai mult bine țării”¹⁷⁸. Tot *masă flotantă* era numită, de către Victor Iamandi, electoratul nehotărât și neinstruit care a votat listele național-țărăniști la alegerile din august 1932. Liderul liberal aprecia procentual zestrea electorală a guvernului țărănist la mai bine de 20%, deci mai mult de jumătate din voturile obținute de P. N. Ț pe întreaga țară (40,3%)¹⁷⁹.

Existența zestrei guvernului și efectele acesteia în alegeri, repercutate, bineînțeles, în viața politică a țării, au fost sesizate și analizate atât de la dreapta cât și de la stânga. Nae Ionescu scria la 1930 despre acțiunea unei “*mase electorale neutrale*”, nealinată politic și, cu atât mai puțin ideologic, care votează cu guvernul în orice condiții¹⁸⁰, iar Lothar Rădăceanu, observa că nici Bucureștiul nu se poate sustrage de sub incidențele zestrei guvernamentale și că “poate fi liberală azi și peste un an național-țărănistă”. Omul politic social-democrat demonstra, astfel, că precara cultură politică nu este doar o caracteristică a țărănimii ci este o constantă a vieții noastre publice, fiind reperabilă și în mediile orășenești, chiar în Capitală. Consecințele înapoierii culturale și politice sunt dezastroase la nivelul vieții publice românești. Masa amorfă a alegătorilor imparțiali nu are reacție în fața terorii și fraudei electorale asigurând, majorități partidelor de guvernământ, fără a decela conștient mesajul politic și, în fapt, falsificând reprezentarea generală politică din societatea românească. Tot acest electorat fără discernământ modifică structura legislativului și

¹⁷⁵ Petre Pandrea, *Garda de Fier. Jurnal de filosofie politică. Memorii penitenciare*, ediție îngrijită de Nadia Marcu-Pandrea, București, Editura Vremea, 2001, p. 483.

¹⁷⁶ Mattei Dogan, *Dansul electoral în România Interbelică*, în “Revista de cercetări sociale”, anul II, nr. 4, București, 1995, p. 5.

¹⁷⁷ M. I. Costian, *Regele Carol al II-lea și partidele politice*, București., 1933, p. 62.

¹⁷⁸ *Ibidem*.

¹⁷⁹ *Partidul Național Liberal și situațiunea țării*, București, Imprimeriile “Independența”, 1932, p. 33.

¹⁸⁰ Vezi “Cuvântul” din 23 iulie 1930 și în Nae Ionescu, *Roza vînturilor*, București, Editura “Roza Vînturilor”, 1990, p. 184-185.

executivului. Pe de altă parte, mai circula o marotă în societatea românească dintre cele două războaie mondiale. Alegătorii chemați la urne priveau cu destulă reticență pe agenții electorali și politicienii partidelor aflate în cursa electorală și mai cu seamă pe cei ai opoziției, care erau suspectați că, odată ajunși la putere, vor fura și mai abitir pentru a compensa astfel regimul de austeritate impus de perioada în care s-au aflat în opoziție. Politicienii, indiferent de culoarea politică afișată erau receptați ca instrumente ale corupției și afacerismului. Opinia des întâlnită reflecta temerile populației de a nu da votul partidelor aflate în opoziție, considerându-i pe membrii acestor formațiuni dornici de înavuțire rapidă în detrimentul cetățenilor. Totodată, la nivelul așteptărilor de realizare a promisiunilor electorale vehiculate de grupările politice, electoratul acorda, pragmatic, mai mult credit-și în consecință, voturi-partidelor ajunse deja la putere, comparativ cu cele din opoziție¹⁸¹. Spre un astfel de deznodământ converg, totodată, o serie de reflexe ce sunt generate de absența evidentă a discernământului politic sau, pur și simplu, din dezinteres și comoditate. De multe ori alegătorii se prezentau la vot sub amenințarea unei eventuale amenzi, iar votul era de cele mai multe ori o formalitate pe care alegătorii o exercitau în necunoștință de cauză. Astfel, alegătorii au pus ștampila pe prima pagină, unde de regulă era lista partidului aflat la putere, considerând că așa e bine dacă regele a oferit mandatul de formare a guvernului formațiunii respective¹⁸².

Pe de altă parte, în lipsa unei serioase culturi politice, s-a dovedit că alegătorii au votat funcție de starea de spirit a momentului, declanșată de încrederea și speranțele pe care electoratul le exprima față de un anume lider politic. Popularitatea de moment de care se bucura un om politic a contat mult mai mult în acordarea votului de către electorat, decât programul sau doctrina partidului.

Anul politic 1937. Criza de succesiune.

Viața politică din România în perioada 1933-1937 se caracterizează printr-o dinamică aparte ce ține de multiplele disensiuni manifestate în interiorul partidelor politice, de lupta ideologică, publicistică și parlamentară dintre partide și dintre diverse grupuri de presiune, de repetatele oportuniste ale liderilor politici incapabili să înțeleagă “directivele politice majore”¹⁸³. O altă trăsătură a vieții publice românești este diminuarea vizibilă a factorului moral¹⁸⁴, înlocuit cu politicianism imoral și păgubitor. Oportunismul politic, corupția și afacerismul s-au repercutat negativ asupra întregului climat social-politic interbelic, ba mai mult, au alterat însăși conceptele de democrație parlamentară și de pluripartidism, ce au fost atacate cu obstinație, atât de la stânga cât și de la dreapta.

Evenimentele care au marcat sfârșitul anului 1937 – criza de guvern și deznodământul acesteia, campania electorală și alegerile generale din 20 decembrie

¹⁸¹ Vezi Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 108.

¹⁸² Sorin Radu, *op. cit.*, p. 126.

¹⁸³ Ioan Scurtu, *Lupta partidelor politice în alegerile Parlamentare din decembrie 1937*, în Studii (Revista de istorie) – extras – tomul 20, nr. 1, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, p. 145.

¹⁸⁴ *Ibidem*; Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 13-14.

1937 – se circumscriu evoluției social-politice generale ale anilor '30¹⁸⁵. Relațiile lui Carol al II-lea cu partidele și personalitățile politice, situațiile complexe din interiorul partidelor, raportul dintre forțele democratice și cele autoritar-totalitare, sunt aspecte de mare relevanță în determinarea cauzelor și premiselor crizei democrației parlamentare românești, atât de vizibilă la finele anului 1937 și începutul anului 1938. O analiză obiectivă a momentului noiembrie-decembrie 1937, impune o succintă trecere în revistă a principalelor forțe politice care s-au angrenat hotărât în soluționarea crizei de guvern și mai apoi în campania electorală.

În climatul politic al anilor '30 s-a remarcat tot mai mult influența regelui Carol al II-lea și a camarilei sale. Practicile autoritare/dictatoriale ale regelui au fost încurajate, cultivate de o sumă de politicieni scăpătați, de bancheri falși și alți aventurieri ca: C. Argetoianu, Max Auschinit, Aristide Blank, Puiu Dumitrescu, Gavrilă Marinescu, Ernest Urdăreanu. Carol al II-lea și camarila de la Palat s-au dovedit a fi factori perturbatori și distructivi¹⁸⁶ la nivelul vieții politice românești, la nivelul normalității democratice și constituționale. Evenimentele derulate la sfârșitul anului 1937, dar mai ales cele care au zguduit România în perioada anilor 1938-1940 au demonstrat cu prisosință, rolul nefast jucat de această clică și de un rege pe cât de inteligent, pe atât de imoral și inconștient¹⁸⁷.

În temeiul prevederilor constituționale și a practicilor devenite tradiționale¹⁸⁸, regele era factorul determinant în desfășurarea crizei de succesiune guvernamentală ce implica demisia oficială a vechiului cabinet, audiențe separate la Palat ale șefilor partidelor politice pentru consultări, însărcinarea unuia dintre oamenii politici cu mandatul formării cabinetului, investirea noului guvern în componența propusă de premierul desemnat și aprobată de suveran, depunerea jurământului de către noii miniștri. După consumarea acestor etape, noul guvern, numit *de alegeri* era obligat să organizeze până în două luni – conform legii electorale din 1926 – alegeri pentru Cameră și Senat¹⁸⁹.

În conformitate cu stipulațiile constituționale în vigoare, odată cu vechiul organ legislativ desemnat de alegerile din decembrie 1933, expira și termenul legal al guvernului liberal¹⁹⁰. În noiembrie 1937, primul-ministru Gheorghe Tătarescu trebuia să depună oficial regelui demisia cabinetului național-liberal. Succesiunea la guvern era o problemă vitală a preluării puterii în România interbelică, deoarece cu obținerea mandatului regal de constituire a noului guvern, partidul politic desemnat, obținea întreg arsenalul metodic de influențare și intimidare a corpului electoral chemat în fața urnelor de vot. Rolul ministrului de interne devenea hotărâtor în judecarea primei de 40% pentru formațiunea guvernamentală angrenată în campania electorală. Consultarea corpului electoral devenea o simplă formalitate atât timp cât guvernul dispunea de puteri cvasi-discreționale, ce determinau orientarea voturilor spre listele guvernamentale. Peisajul luptelor electorale din perioada interbelică reliefează

¹⁸⁵ Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală. Din viața politică a României (1930-1938)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981, p.152.

¹⁸⁶ Ioan Scurtu, *Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din decembrie 1937*, p. 1466.

¹⁸⁷ Idem, *Din viața politică a României (1926-1947). Studiu critic privind istoria Partidului Național Țărănesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 312-313; Horia Sima, *Istoria Mișcării Legionare*, Timișoara, Editura Gordian, 1994, p. 208-209.

¹⁸⁸ Florea Nedelcu, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 74.

¹⁸⁹ Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 30.

¹⁹⁰ Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală...*, p. 152.

folosirea pe scară largă a forței de către guverne¹⁹¹ și se pare că liberalii au excelat în abuzuri de tot felul¹⁹². Starea de asediu, carantina, cenzura, baionetele jandarmilor și gazele lacrimogene, folosite pentru dezagregarea manifestărilor opoziției¹⁹³, au fost realități jalnice ale vieții politice românești dintre cele două războaie mondiale. Importanța preluării guvernului este lapidar reflectată în faimoasa expresie-deja citată mai sus-atribuită lui P. P. Carp: “dați-mi puterea și vă dau Parlamentul”¹⁹⁴ sau celebra sa butadă “în România nu sunt guverne parlamentare, ci parlamente guvernamentale”¹⁹⁵.

Lupta politică din toamna anului 1937 s-a concentrat cu precădere în jurul succesiunii de guvern. Demisia iminentă a cabinetului liberal condus de Gheorghe Tătărescu a suscitat o febrilă activitate din partea forțelor politice interesate în preluarea puterii. Conform uzanței tradiționale, a rotativei guvernamentale¹⁹⁶ se aștepta însărcinarea lui Ion Mihalache cu formarea unui nou guvern de coloratură național-țărănistă¹⁹⁷. Această ipoteză se sprijinea și pe rezultatele excelente înregistrate de Partidul Național Țărănesc în alegerile locale, alegeri care erau considerate un veritabil sondaj de opinie în vederea alegerilor generale.

O etapă deosebită a alegerilor locale a constituit-o consultarea integrală a corpului electoral din județele: Alba, Turda, Tulcea, Făgăraș, Fălciu, Gorj, Hunedoara, Sălaj, Maramureș, Satu-Mare, Muscel, Rădăuți, Câmpulung Moldovenesc în ziua de 25 iulie 1937¹⁹⁸. Partidul Național Țărănesc a obținut 200 000 de voturi, în comparație cu Partidul Național Liberal, ce a obținut doar 160 000 de sufragii¹⁹⁹. În mod normal, acest test electoral ar fi acreditat soluția unui guvern național-țărănesc, cu atât mai mult cu cât uzura liberalilor era demonstrată și de gravele fricțiuni interne.

În cadrul P. N. L., aflat la putere încă din noiembrie 1933, se confruntau mai multe forțe cu orientări divergente. Gruparea “bătrânilor” liberali, în frunte cu Constantin I.C. Brătianu, președinte al P. N. L., căuta diminuarea influenței în partid exercitată de Gh. Tătărescu, exponent al grupării “tinerilor liberali”²⁰⁰. Dinu Brătianu

¹⁹¹ N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 400-401.

¹⁹² Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 307-308.

¹⁹³ “Dreptatea”, anul XI, nr. 3025, din 14 decembrie 1937.

¹⁹⁴ Mattei Dogan, *Analiza statistică a “democrației” parlamentare din România...*, p. 25.

¹⁹⁵ Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 26.

¹⁹⁶ Sistemul *rotativei guvernamentale* s-a impus cu precădere în perioada antebelică în condițiile existenței celor două partide puternice ale scenei politice de dinainte de război. Dispariția Partidului Conservator și *vasalizarea* aproape completă a Coroanei de către Ionel Brătianu a determinat, în prima decadă interbelică, numirea unor prim-miniștri și cabinete care își datorau existența conjuncturii (guvernul Blocului parlamentar) sau *generozității* lui Brătianu, oricum calculată și deloc dezinteresată (cazul cabinetelor Averescu, Take Ionescu sau Barbu Știrbei). Moartea regelui Ferdinand și a lui Brătianu, inconsistența și erodarea liberalilor a condus la căderea guvernului Vintilă Brătianu și preluarea puterii de către național-țărăniștii, în frunte cu Iuliu Maniu, în noiembrie 1928. După 1930, cu excepția guvernului de uniune națională Iorga-Argetoianu, atribuirea succesiunii de guvern părea să reintre în limitele rotativei, bazată pe alternarea la putere a celor două mari formațiuni politice, P. N. L și P. N. Ț.

¹⁹⁷ Emilia Sonea, Gavrilă Sonea, *op. cit.*, p. 265.

¹⁹⁸ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II/II p. 711.

¹⁹⁹ Armand Călinescu, *Însemnări politice*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 351.

²⁰⁰ Emilia Sonea, Gavilă Sonea, *op. cit.*, p. 240.

și Bebe Brătianu – secretarul general al partidului – urmăreau debarcarea guvernului Tătărescu pentru a administra o dublă lovitură grupării “rebele”. Odată ajuns în opoziție²⁰¹, cercurile brătieniste se puteau răfui în voie cu “răzvrătitul” Tătărescu, ba mai mult, prin reîntregirea liberală – fuziunea cu gruparea georgistă – postul de vicepreședinte vizat de Tătărescu, ar fi fost atribuit lui Gh. Brătianu, consolidându-se autoritatea Brătienilor în partid²⁰².

Jocul de culise al “bătrânilor” liberali a determinat gruparea tătăresciană să treacă la ofensivă. “Tinerii” liberali au dorit instalarea lui Valer Pop ca șef al organizațiilor liberale din Ardeal. Manevrelor lui Tătărescu, Inculeț și Valer Pop au declanșat o vie ripostă din partea lui Bebe Brătianu și Alexandru Lapedatu. Ultimul, simțindu-se subminat în funcția sa de șef al organizației liberale transilvănene și în virtutea poziției sale de președinte al Senatului, a organizat puternice manifestații la Dej și Cluj, unde s-au condamnat “ambițiile personale” ale lui Valer Pop²⁰³.

Disensiunile existente în P. N. L. între gruparea brătienistă și cea tătăresciană s-au reflectat negativ la nivelul organizațiilor tineretului liberal, soldându-se cu serioase frământări. Astfel în organizațiile județene din Ilfov, Brăila, Argeș, Botoșani, Putna, Bacău, Roman divergențele au degenerat în scandaluri²⁰⁴. Pe de altă parte, gruparea “hașistă”, ce înregimenta personalități de vază ale P.N.L. (Victor Iamandi, Petre Bejan, Petre Ghiață), se manifestau fățiș împotriva liniei impuse de președintele partidului, Dinu Brătianu. Victor Iamandi, exponentul grupării “hașiste” cooptat și în guvernul liberal, la sugestia lui Gh. Tătărescu, s-a declarat hotărât împotriva reîntregirii liberale²⁰⁵.

Gruparea “georgistă” își prezenta și rezervele cu privire la fuziunea P. N. L.²⁰⁶. Gh. Brătianu, liderul partidului, ataca extrem de violent pe Tătărescu, desemnându-l potrivnic reîntregirii liberale și principal inamic al consolidării partidului liberal. În cele din urmă totuși Gh. Brătianu, “alarmat de perspectivele d-lui Tătărescu de a pune mâna pe conducerea partidului liberal, s-a grăbit să primească oferta d-lui Tancred Constantinescu și a dr. Constantin Angelescu, fără a formula o condiție specială”²⁰⁷.

Divergențele de opinii în chestiunea reîntregirii liberale au fost cu siguranță alimentate și de regele Carol al II-lea. După ce “făcuseră regelui un imens serviciu, declarându-se pentru dânsul la 6 iunie 1930”²⁰⁸ și provocând, prin aceasta, scindarea P.N.L., Gh. Brătianu a fost sacrificat lamentabil de regele Carol, prins tot mai mult în hățișul politicianismului. În replică, pe tot parcursul anului 1934, Gh. Brătianu a dus “o puternică campanie politică împotriva doamnei Lupescu”, campanie ce a culminat cu declarația fulminantă în ședința Camerei din 18 decembrie 1934²⁰⁹. În consecință, Gh. Brătianu a fost receptat în mediile Palatului drept un adversar periculos al regelui și al camarilei. Infuzia *georgistă* în cadrul P. N. L., după opinia regelui și a camarilei ar fi diminuat influența lui Tătărescu în partid și ar fi dat posibilitatea liberalilor de a se emancipa de sub tutela regală, opunându-se planurilor autoritare preconizate de

²⁰¹ Florea Nedelcu, *De la restauratie*, p. 154.

²⁰² “Dreptatea”, anul XI, nr. 2996, din 12 noiembrie 1937.

²⁰³ Idem, nr. 2967, din 8 octombrie 1937; idem, nr. 2970, din 12 octombrie 1937.

²⁰⁴ Idem, nr. 2997, din 13 octombrie 1937; Florea Nedelcu, *De la restauratiela dictatura regală...*, p.153.

²⁰⁵ “Dreptatea”, anul XI, nr. 2996, din 12 noiembrie 1937.

²⁰⁶ “Adevărul”, anul 51, nr. 16501, din 13 noiembrie 1937.

²⁰⁷ “Dreptatea”, anul XI, nr. 2996 din 12 decembrie 1938.

²⁰⁸ Mihail Manoilescu, *Memorii*, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 354.

²⁰⁹ *Ibidem*, p. 359.

Carol al II-lea. Pe de altă parte, Gh. Tătărescu a fost propulsat în fruntea guvernului liberal, la dorința expresă a regelui. Fiind recunoscut ca om politic manevrabil și fidel intereselor Palatului²¹⁰, Tătărescu a primit mandatul de prim-ministru în condițiile asasinării lui I. G. Duca și după un scurt interimat al dr. C. Angelescu (3 decembrie 1933 – 5 ianuarie 1934). Prin numirea lui Gh. Tătărescu premier al unui cabinet liberal, Carol al II-lea a urmărit “compromiterea și discreditarea Partidului Național Liberal, după cum mărturisea în toamna anului 1934”²¹¹.

Considerat iremediabil compromis ca urmare a atitudinii sale anticarliste din anii 1926-1927²¹², Gh. Tătărescu a fost dus “de mână” de către M. Manoilescu în fața regelui, să-l “amnistieze politicește”²¹³. În galeria oamenilor politici interbelici, locul, rolul și caracterul lui Tătărescu este plastic relevat de M. Manoilescu, în memoriile sale: “... Iorga era un capricios, dar genial, Maniu întortocheat, dar istoricește reprezentativ; Titulescu egoist, dar superior, inteligent și talentat; Vaida-Voevod nesperios, dar sincer și mare român; Averescu nepolitic, dar de înaltă dezinteresare; Goga ușuratic, dar poet de geniu și om politic cu o axă naționalistă a vieții. Toți, dar absolut toți aveau în zestrea lor câte ceva excepțional, câte o însușire culminantă. Numai Tătărescu nu aducea nimic altceva decât o imensă abilitate. Și totuși, însuși spiritul lui tranzacțional și oportunist și măiastra lui echilibristică au putut folosi câteodată țării”²¹⁴.

În lupta sa împotriva “bătrânilor” liberali, Gh. Tătărescu a reușit să-și apropie și să-și subordoneze grupul liberal “Părerii libere”, compus din Eugen Titeanu, Valer Roman, Ionel Vântu, D. Alimănișteanu, Aurelian Benteoiu, Mircea Cancicov, în general profesioniști în ale politicii, tehnocrați abili, adepți ai neoliberalismului²¹⁵.

Perspectiva reînnoirii mandatului ministerial al lui Gh. Tătărescu, transformat într-un instrument docil al politicii regale pentru promovarea intereselor camarilei, a determinat pe Dinu Brătianu să acționeze mai tranșant în vederea debarcării lui Tătărescu. Încă din martie 1936, Dinu Brătianu acredita ca viabilă formula unui guvern național-țărănesc condus de Ion Mihalache, considerat “drept principal succesori la guvernare datorită proastei impresii făcute de Maniu și Lupu”²¹⁶. În timpul unei audiențe la Palat în ziua de 9 noiembrie 1937, șeful P. N. L. reiterează aceeași soluție, declarând suveranului că “în deplin acord cu Gh. Tătărescu consideră sarcina P. N. L. de a fi terminată și l-a sfătuit să aducă la putere un guvern național-țărănesc”²¹⁷.

În tabăra național-țărănistă toată atenția era, de asemenea, concentrată la succesiunea iminentă. P. N. Ț. era și el perturbat de numeroase disensiuni interne. Practic, constituirea partidului la 20 octombrie 1926 prin fuziunea Partidului Național Român condus de Iuliu Maniu și a Partidului Țărănesc condus de Ion Mihalache a întrunit aprioric două tendințe ideologico-politice divergente. Antagonismul dintre cele două grupări, cea a “naționalilor” și cea a țărăniștilor, s-a evidențiat în toată perioada interbelică, dar mai ales în timpul guvernărilor național-țărăniste din anii

²¹⁰ Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 315-316.

²¹¹ Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală*, p. 84.

²¹² Mihail Manoilescu, *op. cit.*, p. 354.

²¹³ *Ibidem*, p. 356.

²¹⁴ *Ibidem*, p. 356-357.

²¹⁵ Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală...*, p. 86.

²¹⁶ Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 341.

²¹⁷ Apud Mircea Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II/2, p. 715.

1928-1933, când s-au format cabinetele “eterogene”, în care “concepția hotărât conservatoare a naționalilor se lovea de tendința revoluționară a țărăniștilor”²¹⁸.

Pe fondul unor neînțelegeri între “maniști” și “vaidiști”, între Alexandru Vaida-Voevod, fidel regelui Carol al II-lea și Iuliu Maniu, “care s-a consacrat aproape exclusiv criticării camarilei regale”²¹⁹, Ion Mihalache este ales la 21 noiembrie 1933 președinte al partidului. Preluarea șefiei partidului de către Ion Mihalache a marcat o nouă etapă în istoria P. N. Ț., caracterizată prin creșterea rolului grupării țărăniste²²⁰. Reorientarea spre stânga a P. N. Ț. a favorizat și revenirea dr. Nicolae Lupu, plecat din partid în 1927. Fuziunea dintre Partidul Țărănesc condus de Nicolae Lupu și P. N. Ț. condus de Ion Mihalache s-a semnat la 11 martie 1934 și “a dus la o considerabilă fortificare a aripii de stânga a partidului”²²¹. Ședința Comitetului Central Executiv din 9-12 septembrie 1934 a desemnat Delegația Permanentă a P. N. Ț. Din cei 22 membri permanenți, 13 aparțineau grupării țărăniste și 9 grupării naționale, structură ce va influența semnificativ evoluția generală a P. N. Ț. în perioada 1934-1937²²².

Devierea stângistă a conducerii P. N. Ț. a fost reprobata încă din iulie 1934 de către Alexandru Vaida-Voevod vicepreședinte al P. N. Ț., cunoscut om politic cu vederi naționaliste. Acesta a militat din vara anului 1934 pentru introducerea în programul P. N. Ț. a prevederii “*numerus clausus*”, adică a proporționalității etnice în toate întreprinderile și instituțiile, astfel încât românii să fie preponderenți în structurile de conducere, în virtutea procentului determinant deținut în țară de populația de origine română²²³. Ideea proporționalității era mai veche și de notorietate, lansată încă din timpul mișcărilor studențești declanșate în decembrie 1922. Pentru a nu prelua sloganul care l-a consacrat pe A.C.Cuza, Vaida-Voevod a adoptat formula “*numerus valachicus*”

Pe fondul neînțelegerilor dintre Iuliu Maniu și regele Carol al II-lea în cadrul Partidului Național Țărănesc vor apărea o serie de diferenduri cauzate de linia tactică impusă partidului în raport cu Factorul Constituțional. Eșuarea guvernărilor național-țărăniste și mai ales compromiterea în ochii opiniei publice a guvernului Vaida, ca urmare a represiunilor dictate în chestiunea mișcărilor muncitorești din anul 1933 dar și din cauza simpatiilor nedisimulate ale primului-ministru față de Codreanu și Garda de Fier, l-au determinat pe Carol să aleagă soluția unui guvern liberal condus de I.G. Duca. Demiterea lui Vaida a fost o manevră mult mai amplă și cu consecințe mult mai adânci, după cum evenimentele ulterioare aveau să le probeze. Pe de o parte dădea satisfacție *bătrânilor* liberali, dar urmărea atent disensiunile din partid, alimentând pretențiile *tinerilor* liberali și aștepta coliziunea cabinetului condus de I.G. Duca cu Garda de Fier, trecută la index de noul premier. Pe de altă parte, retragerea mandatului lui Vaida-Voevod a lăsat sentimentul proaspătului demis că va reveni curând la guvernare. În realitate regele l-a lăsat să înțeleagă că rămâne o soluție de rezervă viabilă, dar în condițiile restructurării P.N.Ț. și a despărțirii de indezirabilul Iuliu Maniu. Revenirea liberalilor la putere în noiembrie 1933 și criza de imagine a prin care trecea fostul premier național-țărănist îl determină pe Vaida-Voevod să-și prezinte demisia din fruntea partidului. Ca președinte al PNT a fost ales Ion

²¹⁸ M. I. Costian, *op. cit.*, p. 168; Ion Rusu Abrudean, *Păcatele Ardealului față de sufletul Vechiului Regat*, București, Ed. Cartea Românească, f.a., p. 572-573.

²¹⁹ Ioan Scurtu, *Din viața politică a României (1926-1947)*..., p. 272.

²²⁰ *Ibidem*.

²²¹ Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală*..., p.88.

²²² Ioan Scurtu, *Din viața politică a României (1926-1947)*..., p. 279.

²²³ “Dreptatea”, anul XI, nr. 2024 din 14 iulie 1934.

Mihalache, exponent al stângii țărăniște și, totodată, motiv de noi nemulțumiri pentru aripa de dreapta a partidului, aflată sub influența lui Alexandru Vaida-Voevod.

Disensiunile din partid au fost alimentate, amplificate și manevrate de rege în scopul fărâmițării PNȚ și al izolării politice a lui Maniu. Insistența regelui și a camarilei pentru compromiterea unor fruntași țărăniști ,aproșiți lui Maniu, în *afacerea Skoda* a deteriorat și mai mult relațiile Carol - Maniu și așa destul de șubrede. Riposta dură declanșată de gruparea manistă la 1 septembrie 1933 când, cu ocazia ridicării cenzurii, manişti au publicat pamfletul anti-carlist *A bătut ceasul*, l-a pus și pe premierul Vaida-Voevod în postura ingrată de a da curs recomandărilor regale și a lua măsuri drastice împotriva propriilor aderenți politici. Excluderea din partid a lui Zaharia Boilă, Aurel Leucuția și Ilie Lazăr la inițiativa și la cererea expresă a regelui, a tensionat raporturile dintre Maniu și Vaida și a creat premisele unei rupturi politice, în ciuda trecutului comun de luptă în cadrul mișcării de emancipare națională din Ardeal și a prieteniei proverbiale dintre cei doi.

Evaluând raporturile de putere din cadrul P. N. Ț și fidel recomandărilor lui Carol al II-lea, care urmărea destrămarea partidului, Alexandru Vaida-Voevod a incitat și mai mult spiritele prin încercarea introducerii principiului *numerus valachicus* în programul P. N. Ț adoptat în aprilie 1935. Alături de Vaida s-au raliat alți lideri de notorietate ai partidului printre care amintim pe D.R.Ioanițescu, Aurel Vlad, V.V.Tilea, Eduard Mirto, Constantin Angelescu, Ion Bianu, Emil Hațieganu, Grigore Periețeanu ș.a. Excluderea fracțiunii vaidiste a confirmat sciziunea, iar actul de naștere al noii formațiuni s-a semnat la 12 mai 1935, la București, în sala *Vox*, când Al Vaida a citit programul noii grupări în cadrul unei întruniri. Noua formațiune s-a numit Frontul Românesc și s-a alcătuit sub egida lozincii *numerus valachicus*, în baza relațiilor politice individuale cultivate de dizidenții amintiți. Frontul Românesc nu era un partid de masă, fiind lipsit de o bază socială relevantă, ci unul de cadre, cu organizații puternice în județele și regiunile din care proveneau principalii lideri politici.

Constituirea și existența Frontului Românesc a depins de prestigiul și autoritatea politică a lui Al. Vaida-Voevod și de relațiile sale cu suveranul. Șeful acestei grupări aducea pe scena politică românească notorietatea unei vieți publice exemplare, pusă în slujba interesului național. Vaida-Voevod era recomandat de activitatea politică de excepție întreprinsă timp de peste trei decenii pentru apărarea drepturilor rămânilor transilvăneni în cadrul Partidului Național Român, dar și ca om politic, ministru și prim-ministru al României Mari. Născut la 27 februarie 1882 la Olpret, județul Someș, Al. Vaida-Voevod era descendent al unei vechi familii românești. După ce termină studiile primare la Cluj, absolvă gimnaziul săsesc din Bistrița și, mai apoi, gimnaziul românesc de la Brașov. Adolescența și-o petrece în capitala Habsburgilor, ca student al Facultății de Medicină al Universității vieneze, reușind să obțină doctoratul în 1899. În anii studenției este principalul animator al societății culturale *România Jună*. În 1886 a organizat un congres al studențimii vieneze, unde a criticat drastic acțiunile de deznaționalizare ale autorităților austro-ungare. În același an a fost ales membru în Comitetul Partidului Național Român din Transilvania, iar la 1903 este printre principalii adversari ai pasivismului și susținător fervent al noii linii activiste. Ca lider al P. N. R, Vaida-Voevod a fost ales deputat în anul 1906. Din această postură s-a distins prin capacitatea analitică și sintetizare a problemelor cu adevărat importante pentru națiunea română, prin talentul oratoric demonstrat, nu odată, în timpul dezbaterilor parlamentare, dar și ca publicist și polemist acid în problema naționalităților asuprite de Dubla Monarhie, fiind o voce respectată și temută în Parlamentul maghiar și în presa budapestană. Debutul furtunos

al tânărului *valah* a atras atenția autorităților maghiare. Astfel, Al. Vaida-Voevod a fost exclus din Camera Deputaților pe motivul îndrăznelii de a recita versuri insultătoare la adresa ungarilor. În 1907, Vaida a fost din nou ales deputat al PNR în circumscripția Făgăraș, A rămas parlamentar până în 1918 când, după ce participă la conferința Comitetului P.N. R de la Oradea, în parlamentul ungar, citește declarația de despărțire totală a Transilvaniei de Ungaria. În urma Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, Vaida-Voevod a fost ales membru al Consiliului Dirigent, direct răspunzător de Departamentul afacerilor externe ale Transilvaniei și delegat în comisia ce trebuia să prezinte Actul unirii la București. Odată cu declanșarea lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris, în ianuarie 1919, omul politic ardelean a fost component ale delegației române prezente în capitala Franței și conduse de I. I. C. Brătianu ,primul prim-ministru al României Mari

Primele alegeri parlamentare din România Întregită, derulate în toamna anului 1919 propulsează formațiunea politică din Ardeal în fruntea listei cu preferințe a electoratului. Formarea guvernului *Blocului Parlamentar* pe osatura P. N. R. a determinat desemnarea ca premier a lui Alexandru Vaida-Voevod. De pe această poziție participă la Conferința Păcii de la Paris, reușind o destindere între România și Marile Puteri, iritate de intransigența și mai apoi de retragerea lui I. I. C. Brătianu de la lucrările Conferinței de Pace, în iulie 1919.

În România interbelică, Vaida-Voevod a fost ales deputat în toate legislaturile până în 1938 când, odată cu modificarea Constituției, dizolvarea partidelor politice și instaurarea regimului autoritar carlist, acesta va îmbrăca fracul consilierilor regali, legitimând într-o anumită măsură regimul dictatorial al lui Carol al II-lea.

Întrădevăr, Alexandru Vaida-Voevod a fost un om politic apropiat regelui Carol al II-lea și, totodată, a sprijinit tendințele autoritare și manevrele suveranului, instrumentate cu scopul de a slăbi și scinda partidele sau a izola pe oamenii politici neagreați la Palat. Defecțiunea lui Vaida din aprilie 1935 este cea mai bună dovadă a atitudinii bătrânului *leu al Ardealului*, după cum era supranumit de simpatizanți. Răcirea relațiilor dintre Iuliu Maniu și Vaida începe încă de pe parcursul anului 1934 și vor continua la începutul anului 1935, când se ajunge la ruptură ireconciliabilă și totală. Motivul declarat de ambele părți a fost încercarea lui Vaida de a impune principiul *numerus valachicus* în programul Partidului Național Țărănesc, adoptat în aprilie 1935. Refuzul Delegației Permanente a determinat excluderea din partid a fracțiunii vaidiste și constituirea în replică a formațiunii intitulate Frontul Românesc.

Ca urmare a adâncirii divergențelor dintre Vaida și restul conducerii P. N. Ț. și cu siguranță la sfatul regelui Carol al II-lea, în aprilie 1935 fracțiunea “vaidistă” (D. R. Ioanițescu, V. V. Tilea, Ed. Mirto etc.), crează partidul “Frontului Românesc”, grupare de nuanță naționalistă și orientare procarlistă. Constantin Argetoianu, însă, nu se poate abține să nu observe că susținătorii : “focului sacru al naționalismului integral” sunt C. Angelescu (bulgar), Mirto (italo-grec-israelit, cu cetățenie română contestată, D. R. Ioanițescu și Voicu Nițescu (țigani)²²⁴. Scindarea P. N. Ț., prin disocierea lui Vaida, a fost inspirată și urmărită de Carol, în scopul diminuării influenței P. N. Ț. în viața politică românească, dar mai ales pentru izolarea lui Iuliu Maniu, adversar declarat al regelui²²⁵. Tot Argetoianu în memoriile sale, scrie că și Vaida avea o percepție ingrată la Palat. Un informator (intim al Elenei Lupescu) îl asigură pe Argetoianu că Vaida nu era în grațiile regelui:”...”Niciodată Vaida nu va fi

²²⁴ Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol I (2 februarie 1935-31 decembrie 1936), ediție Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1998, p. 64.

²²⁵ “Lupta”, anul XIV, nr. 4136, din 8 august 1935.

chemat să facă guvern” pe motiv că Vaida ar fi ofensat pe Carol cu propunerea “unui cec pe numele Duduii” și a unei lungi călătorii în străinătate²²⁶. Din acest motiv Vaida-Voevod era doar menevrat de rege, dar în nici un caz agreat ca soluție ministerială. Ostracizat din cadrul conducerii P. N. Ț., Iuliu Maniu stătea momentan în expectativă, însă regele, din pricina atitudinii sale intransigente față de metresa sa, îl considera drept “dușmanul său de moarte”, căci Maniu denunțase de mai multe ori intervenția nefastă a Elenei Lupescu în afacerile statului²²⁷.

Viața internă a P. N. Ț. a continuat să fie extrem de agitată, ca urmare a divergențelor acute ce s-au manifestat la nivelul structurilor de comandă ale partidului. În perioada care ne interesează în cadrul P. N. Ț. existau trei curente distincte, trei tendințe politico-ideologice²²⁸.

Gruparea “manistă” ce întrunea personalități politice ardelenne (Mihail Popovici, frații Boilă, Ghiță Pop, Ilie Lazăr etc.), era considerată de dreapta și sub influența “constituționalismului”, adoptat de Iuliu Maniu, se declara categoric împotriva practicilor autoritare ale lui Carol al II-lea, contra intervenției Palatului în mecanismul pluripartidist și pentru îndepărtarea imediată a Elenei Lupescu. La stânga se situa gruparea condusă de dr. Nicolae Lupu și Virgil Madgearu. “Lupiștii”, datorită relațiilor strânse cu comuniștii, și mai ales pentru faptul că militau în vederea constituirii unui “front popular” antifascist ce amintea de haosul politic din Franța, erau prost receptați de opinia publică românească, de Palat și chiar de ceilalți oameni politici național-țărăniști.

Al treilea grup de presiune ce acționa în cadrul P.N.Ț., erau “centriștii”, oameni politici de orientare democratică dar, paradoxal, fideli intereselor Palatului. Gruparea “centristă” cuprindea pe Armand Călinescu, Virgil Potârcă, Mihail Ghelmegeanu și Nicolae Costăchescu, considerat decanul de vârstă al grupului. Indiscutabil, liderul acestui grup era Armand Călinescu, prezentat drept un mare patriot și un mare democrat de către cronicarii înfeudați lui Carol al II-lea și de către toată istoriografia ante-decembristă. Considerăm cel puțin hazardate aprecierile de mai sus dacă reevaluăm activitatea politică întreprinsă de Armand Călinescu ca subsecretar de stat la Interne în cabinetele național-țărăniște, sau acțiunile expres anti-legionare din vremea guvernului național-creștin și chiar sabotarea sistematică a tuturor încercărilor de reconciliere dintre Goga și Codreanu, pe parcursul lunilor ianuarie-februarie 1938. Dovada întregă a *atașamentului* pentru valorile democratice, pluripartidism și legalitate o face, însă, omul politic Armand Călinescu în timpul dictaturii regale, servind cu loialitate de lacheu inconștient despotismul monarhic, în calitate de ministru de Interne în guvernul Miron Cristea sau de prim-ministru.

Antagonismul dintre grupările enumerate a contribuit în reală măsură la diminuarea rolului P. N. Ț. în viața politică a țării. De asemenea, a fost utilizat de Carol al II-lea pentru compromiterea și discreditarea partidului, pentru manipularea unora dintre lideri, în scopul instituirii regimului personal autoritar. În cadrul evenimentelor care au marcat sfârșitul anului 1937, divergențele din interiorul P. N. Ț. l-au determinat pe regele Carol al II-lea să nu-i atribuie lui Ion Mihalache mandatul de formare al guvernului, după cum recomandase chiar președintele P. N. L., Dinu Brătianu în menționata audiență la Palat.

Lupta pentru succesiunea de guvernare s-a declanșat oficial în ziua de 9 noiembrie 1937, când Carol al II-lea, fără să ceară demisia guvernului Tătărescu

²²⁶ *Ibidem*, p. 50.

²²⁷ Horia Sima, *op. cit.*, p. 220.

²²⁸ Ioan Scurtu, *Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din decembrie 1937*, p. 145-146.

pentru a nu crea “o criză de autoritate”, a început consultările cu liderii politici²²⁹. Intențiile regelui sunt clar rezumate de Constantin Argetoianu în însemnările sale din 10 noiembrie 1937. “Din tot ce știu, din tot ce am vorbit cu regele (și din conversațiunile avute cu dânsul n-am notat în aceste însemnări decât o parte, căci sunt lucruri pe care n-am avut dreptul să le încredințez nici măcar caietului ce conține spovedaniile mele), rezultă că situația politică în momentul deschiderii crizei e următoarea: Regele vrea:

1. să se scape de tirania electorală (admite un regim parlamentar, dar nu pe cel actual, ci unul modificat, în care Parlamentul să nu fie ca azi, pentru guvern, o ghiulea grea legată de picior);
2. să se sporească autoritatea regală și, prin consecință, a guvernului ce reprezintă această autoritate;
3. să scape țara de pacostea politicianismului;
4. să pună în fruntea țării o echipă de oameni harnici, care să gospodărească în loc să facă politică și să-și pricopsească partizanii;
5. să îndrepte politica externă pe calea realităților, menținând totuși pentru moment alianțele actuale, ca acte de stare civilă.

Pentru aceasta:

1. nici o combinație de partid în alcătuirea noului guvern.
2. un guvern în care fiecare ministru să fie desemnat de dânsul, pe bază de criterii pur obiective și în vederea posibilității unei continuități în desfășurarea în continuare a eforturilor de guvernare.

Acestea sunt punctele de plecare.

Să vedem care vor fi cele la care se va ajunge. Dacă nu se realizează acum programul, nu-l va mai putea realiza niciodată. Va fi un răsunător faliment.

Să așteptăm.

Regele Carol nu joacă cartea țării – țara va sfârși prin a-și găsi și singură echilibrul; nu joacă nici pe a noastră, a celor câțiva clarvăzători și sinceri sfătuitoari – noi ne-am făcut datoria și suntem în regulă cu concepția noastră, ci propria lui carte. O pricepe?

Să așteptăm câteva zile și vom fi lămurii²³⁰.

Sub masca lichidării politicianismului și a corupției, regele Carol urmărea *asasinarea discretă* a democrației și pluripartidismului. Pentru anihilarea unor virtuale reacții din partea opiniei publice și a oamenilor politici cu vederi democratice, Carol al II-lea prin acoliții săi a acreditat încă din anul precedent ideea unei succesiuni național-țărănistice. Se părea că Ion Mihalache va fi desemnat premier în momentul în care P. N. Ț. se va sustrage de sub influența “anticarlistului” Maniu și a “comunistului” Lupu. Astfel la 24 iulie 1936, Armand Călinescu nota întrevederea cu Gavrilă Marinescu, exponent al camarilei și cunoscut intim al regelui. Acesta i-a spus lui Călinescu că menținerea guvernului Tătărescu se datorează faptului că “încă nu era aranjată formula național-țărănistă”. Colonelul Gavrilă a mai declarat că: “nu e adevărat că Maiestatea Sa nu vrea pe Ion Mihalache. Lămurii chestia cu comunismul și chestia cu Maniu și veți avea puterea²³¹. Aceeași ipoteză o sublinia și Dinu Brătianu în cadrul unei discuții cu același Armand Călinescu²³².

Un guvern național-țărănesc ajuns în fruntea țării prin decizia regală nemulțumea, pe de altă parte, forțele politice naționaliste. Partidul Național-Creștin și

²²⁹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II/2, p. 714.

²³⁰ *Ibidem*, p. 714-715.

²³¹ Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 342.

²³² “Buna Vestire”, anul I, nr 213, din 12 noiembrie 1937.

Mișcarea Legionară îi considerau pe liderii național-țărăniști drept unelte ale “iudeo-masoneriei”²³³ și ale “bolșevismului”²³⁴. Pentru a combate aducerea la putere a unui cabinet Ion Mihalache, forțele de dreapta au declanșat o furtunoasă campanie de presă împotriva P.N.Ț. Promisiunile regelui referitoare la o succesiune național-țărăniștă făcute încă din anul 1935²³⁵, riscuiau să nu se materializeze, din cauza opoziției forțelor de dreapta. În august 1936 într-o discuție dintre Armand Călinescu și Pamfil Șeicaru, cunoscutul publicist și director al ziarului “Curentul”, îi expune interlocutorului dilema regală în problema succesiunii de guvern. În opinia suveranului un “guvern național-țărănesc ar însemna un război civil, a lăsa în opoziție pe național-țărăniști, iar nu se poate”²³⁶.

Partidul Național-Creștin, constituit la 14 iunie 1935 prin fuziunea Ligii Apărării Naționale Creștine, condusă de profesorul A. C. Cuza și a Partidului Național Agrar, în frunte cu Octavian Goga, s-a arătat total ostil unui guvern național-țărănesc. Președintele executiv al partidului, poetul Octavian Goga a amenințat chiar cu declanșarea unui război civil: “... aș putea să indic pe hartă locurile unde va izbucni cu mai multă violență protestarea populară”. Un cabinet național-țărănesc condus de I. Mihalache reprezenta în opinia aceluiași Octavian Goga “pălmuirea mișcării naționaliste”²³⁷.

Apariția acestei noi formațiuni de dreapta stă sub semnul colaborării dintre cele două mari personalități politice și culturale din România interbelică. Dacă în cazul lui A. C. Cuza, politicianul *subminează* omul de cultură, personalitatea literară a lui O. Goga depășește cu mult omul politic. Amândoi s-au dovedit jurnaliști de talent și au fost preocupați de chestiuni considerate vitale pentru societatea românească, abordând subiecte sensibile cu riscul unor sumbre etichetări, care nu au întârziat să fie aplicate și care mai persistă încă. Ca publicist Goga s-a axat pe problemele fundamentale ale devenirii românești: originea noastră latină, continuitatea în spațiul carpato-danubiano-pontic, axioma unității tuturor românilor și emergența peste veacuri a idealului unirii tuturor românilor într-un stat național-unitar. “După Eminescu, Octavian Goga este, incontestabil, cel mai de seamă gazetar român. Vocația sa publicistică se împletește organic cu vocația lirică, narativă, dramaturgică și oratorică”²³⁸.

Într-o conferință ținută în fața studențimii clujene, marele poet consemna miracolul păstrării nealterate a conștiinței de neam pentru românii ardeleni și se întreba tainic: ”în ce religie ne-am închinat de ne-am putut păstra sufletele intacte, refractare la toată otrava dimprejur? Cum s-ar putea numi taina noastră, miracolul acestei izolări, instinctul sigur care ne-a smuls totdeauna din ghearele valului?”. Răspunsul implacabil, furtunos, apostolic îl dă el însuși remarcând că: “ideea națională” este “credința fanatică în patrimoniul neamului”²³⁹ și că aceasta a devenit în preajma la primul război mondial “suprema noastră dogmă”²⁴⁰. Intrarea noastră în primul război mondial, definit ca unul al *întregirii neamului* are valoare simbolică de *împlinire a scripturilor din veac ale neamului românesc. Poetul pătimirii noastre*

²³³ Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 341.

²³⁴ “Țara noastră”, anul XVI, nr. 1507, din 21 octombrie 1937; „Buna Vestire”, anul I, nr. 214 din 13 noiembrie 1937.

²³⁵ Ioan Scurtu, *Din viața politică a României (1926-1947)*..., p. 323-324.

²³⁶ Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 313.

²³⁷ “Dimineața”, anul 33, nr.11092, din 6 noiembrie 1937.

²³⁸ *Vezi Prefața* semnată de Ion Dodu Bălan, în Octavian Goga, *Precursori*, ediție citată, p. 5.

²³⁹ *Ibidem*, p. 49.

²⁴⁰ *Ibidem*, p. 51

amintește de cuvintele profetice adresate regelui Ferdinand de către marele patriot Dimitrie Filipescu: “Sire, ori te încoronezi la Alba-Iulia, ori mori pe Câmpia Turzii, altcum praf s-alege și de țară și de dinastia ta”²⁴¹.

Expunerea avea să ia o întorsătură alarmistă și catastrofică în contextul luptei diplomatice de mai târziu, care trebuia să consfințească internațional efortul de război și jertfele națiunii române, dar mai ales istoricele hotărâri de la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia. În primul rând oratorul își modelează mesajul în perfectă concordanță cu spiritul antibolșevic și antievreiesc al tineretului universitar din România interbelică. Retorica marelui poet subscie teme fundamentale a naționalismului radical dintre cele două războaie mondiale. *Cetatea asediată* de inamici vizibili sau subversivi a fost teza predilectă a noii generații naționalist-creștine, iar O. Goga descrie insinuant-sarcastic tâlcul unei ipostaze hilare, ce indică modul precar prin care factorii de decizie tratează probleme de importanță covârșitoare: “Delegatul nostru la conferință a fost ministru de externe d-l I. G. Duca – cine credeți că a fost cancelarul autorizat al opiniei publice: dl. Iacob Rosenthal... Vă puteți imagina biata Românie, aluatul nostru plămădit cu lacrimi și sânge în vijelia războiului, ce strașnic și priceput susținător a avut în persoana abilului director de la *Dimineața* și Adevărul... Mai mult, vă amintiți, întreprindul luptător întorcându-se în țară a publicat în gazetele sale un lung interview cu doctorul Rakovsky, delegatul Sovietelor, cu care, spunea dânsul, a avut lungi întrevederi. Stăruți, vă rog, cu o analiză de două momente asupra acestor interesante convorbiri pe malul lacului Geneva: Rakowsky, revoluționarul, invectându-ne țara și dl. Rosenthal, democratul, apărând din răspuțeri teza românească. Se găsește cineva care să doarmă liniștit, în credința că am avut un avocat bun?...”²⁴²

Pericolul comunist este sesizat de O. Goga care cere o *mobilizare morală*²⁴³. Fidel reflexului conceptual al vremii, care-i identifica pe evrei drept agenți ai bolșevismului, poetul vituperează acțiunea *criminală și teroristă* a “...emisarilor tovarășului Zinoviev-Apfelbaum, care s-au răzlețit în toată Europa centrală”²⁴⁴. El denunță proverbiala apartenență etnică a celor mai importanți lideri comuniști de la Kremlin, insistând, practic, pe relația evreime-bolșevism în cazul tentativelor de subminare a statului român din perioada interbelică, dar oglindind, totodată, și atitudinea antipatriotică de dinainte de război a presei controlate de evrei: “Gazetăria noastră ar trebui să fie în plină renaștere, acum la începutul unei vieți de stat schimbate, când pulsația mai vie ca de alte ori, mișcă toate păturile. În ea ar trebui să se concentreze tot planul nostru de apărare. Coloanele ei ar fi să reoglindească spiritul național și să propage adevărurile presei. Prin ea s-ar para orice gest ostil în fiecare zi, răspândind sănătate și încredere mulțimii. Cine face însă această presă și cum o face? [...] Astăzi însă, când preludiile Moscovei actualizează iarăși cu mai multă tărie chestiunea, când deodată cu bombe și incendiile se scurge zilnic otrava prin canalul călimarelor străine, nu vi se pare că lucrul este mult mai serios și consecințele mult mai grave? Acum zece ani, pe urma neutralității României, v-duceți aminte ce galerie de gazete vândute s-a improvisat la București și ce avalanșă spurcată a rămas în urmă. Credeți că la acest moment sentimentul moral e altul în fața tentativelor bolșevice, credeți că rubla de aur are mai puțină căutare decât mărcile lui Guenther, și că o listă nouă de cumpărați o să fie mai mică decât cea de ieri? Eu nu mă legăn în această iluzie deșartă, fiindcă dinastia Honigmanilor din presă e mai tare azi de cum

²⁴¹ *Ibidem*,.

²⁴² *Ibidem*, p. 55.

²⁴³ Octavian Goga, *Mustul care fierbe...*, p.286.

²⁴⁴ *Ibidem*.

era în România mică, fiindcă redacțiile lor sunt mai populate și rotativele lor mai unse ca odinioară. Și mai este ceva, o nuanță care nu-mi scapă și care schimbă situația în defavoarea noastră. Sunt de părere că atunci era mai puțină înrudire în țintă, de cuget și de nervi între dl. Blumenfeld și dl. Guenther, decât este astăzi între Apfelbaumii de la Moscova și între Honigmanii de pe Calea Victoriei”²⁴⁵. Abordarea comparativă a două ipostaze, dintre care una bine conturată, demonstrată, dezavuată de opinia publică și una recentă, intuită mai mult, dar argumentată profetic prin stabilirea elementelor similare/complementare induce scenariul apocaliptic al *cetății sub asediu*, asediu din afară și din interior. Recomandarea omului politic vizează frontul comun necesar identificării și pacificării acestor elemente dizolvante, străine de țară: “...Iată de ce bolșevismul, neexistent în psihologia maselor la noi are totuși aliați naturali în interpușii dintre noi și mulțime [presa evreiască, n. a], în predicatorii dezagregării prin presă. Opera lor e cu deosebire pernicioasă azi, fie că e plătită, fie că se propagă prin instincte de rasă străine de ale noastre și afiliate actualei conduceri moscovite printr-o firească înrudire de sânge”²⁴⁶. Reacția naturală preconizată de poet constă în zidirea unei baricade sufletești, care să se interpună între naționalism ca religie fundamentală a societății românești și *erezia contemporană* a bolșevismului. El scrie de “scutul secular al îngrădirii sufletești”, care nu se poate întemeia artificial prin normative instituționale ale statului, ci din adâncul conștiinței naționale:” Această operație n-o poate face nici starea de asediu, nici comisarul de siguranță, o poate îndeplini numai societatea românească, care trebuie să-și disciplineze rațiunea, urmând un crez național, dacă vrea să trăiască”²⁴⁷. Dacă primii doi au aruncat anatema asupra *regimului de exploatare burghez din România* și mai apoi au plecat în grabă la Paris pentru a ne *bălăcări* în presa de stânga, Barbusse a ținut să participe la procesul bolșevicilor acuzați pentru acțiuni subversive și teroriste la Tatar-Bunar. Ziaristul și romancierul francez s-a prezentat la Chișinău, a dat declarații publice pentru apărarea și susținerea inculpaților, dar la revenirea în București a avut parte de o primire ostilă din partea studenților naționaliști.

Într-un alt loc, Goga face un aspru rechizitoriu “procurorilor umanității”, descinși la București ca “voiajori ai idealului moscovit” în sprijinirea revendicărilor sociale și politice ale comuniștilor de la noi: ”Iată cazul celor trei procurori comuniști-după cum spunea poetul-sosiți pe rând la București din ordinul Moscovei: d. Guernut, Torres, Barbusse”²⁴⁸

Ca om politic, Octavian Goga a activat alături de generalul Averescu în Partidul Poporului. Neînțelegerile dintre Goga și Averescu, pe motivul că generalul aluneca din ce în ce mai mult spre tabăra anticarlistă, l-au determinat pe O. Goga să părăsească Partidul Poporului în martie 1932. Alexandru Averescu s-a arătat extrem de vexat de faptul că nu a fost însărcinat cu formarea guvernului și că a fost preferat cuplul Iorga-Argetoianu. În replică la ingratitudea regală, Averescu a declanșat o amplă campanie de presă împotriva guvernului, dar și a regelui, publicând o serie de articole de o rară violență. Apropiat al regelui, și apreciind corect situația, Goga a încercat să-l tempereze pe general, însă orgoliul cazon al lui Averescu, cât și semnalele clare venite de la Palat, ce acreditau o imposibilă reconciliere, l-au determinat pe Octavian Goga să-l părăsească pe Averescu.

După mai multe consultări cu o serie de apropiați ca Ion Lupaș, Silviu Dragomir, Ion Petrovici, dar cu siguranță și la inspirația cercurilor de la Palat, O.

²⁴⁵ *Ibidem*, p. 288-289.

²⁴⁶ *Ibidem*, p. 289.

²⁴⁷ *Ibidem*.

²⁴⁸ *Ibidem*, p. 310.

Goga a încercat debarcarea discretă a lui Averescu. El a convocat congresul partidului împotriva voinței lui Averescu, care a declarat că hotărârile adoptate nu vor fi validate. Congresul l-a considerat demisionar pe venerabilul general și l-a ales ca președinte al partidului pe Octavian Goga²⁴⁹. Se pare că scindarea Partidului Poporului prin *defecțiunea* poetului și întemeierea Partidului Național Agrar, dar mai ales viitoarea fuziune cu formațiunea cuzistă, au fost manevre instrumentate de Carol al II-lea, interesat în compromiterea vechilor politicieni și a regimului democratic, cât și în pregătirea climatului propice instaurării regimului autoritar. Lansarea unor noi lideri politici apropiați ideii autoritare și fideli ideii monarhice, gen Al. Vaida-Voevod și Octavian Goga, sau pur și simplu cointeresați la guvernare până la anularea aproape completă a personalității, gen Gh. Tătărescu, Armand Călinescu, M. Ghelmegeanu, face parte din planul regal de desființare a regimului democratic și instaurarea regimului personal. Emblematic în acest sens ni se pare comportamentul politic al celor enumerați mai sus, atitudinea lor în raport cu partidele politice, pe care le *defectează* și le slăbesc sub raportul coeziunii ideologice și organizatorice. Astfel, Partidul Poporului nu va mai trece pragul electoral nici în 1933 și nici în 1937; Partidul Național Liberal nu va reuși să obțină 40% și să continue guvernarea în decembrie 1937, iar Partidul Național Țărănesc, afectat de grave disensiuni interne, nu a reușit să se opună cu succes planurilor autoritare ale regelui, cu toate formulele și alianțele preconizate de Iuliu Maniu.

Apariția noii formațiuni, Partidul Național-Creștin, ca rezultat al fuziunii dintre L. A. N. C. și gruparea politică condusă de O. Goga, a declanșat o serie de păreri diferite, atât în rândul contemporanilor, cât și a istoricilor. Astfel, unii specialiști cred că noua grupare a avut ca obiectiv principal izolarea Gărzii de Fier, prin minarea discursului radical cu *plomba* național-creștină și reliefaarea unei alte opțiuni electoratului, alta decât Mișcarea Legionară, ce se dovedise incontrollabilă și instabilă în raport cu Palatul. Pe de altă parte, o reconfigurare a blocului naționalist venea în sprijinul ideilor regelui și prefața instaurarea dictaturii personale a lui Carol al II-lea²⁵⁰. Fuziunea Goga-Cuza la inspirația regelui induce și o altă motivație ce ține de antipatia reciprocă dintre Iuliu Maniu și O. Goga, dar și de eșecul parțial înregistrat de cercurile politice palatine în problema defecțiunii vaidiste. Formarea Frontului Românesc nu a adus rezultatele scontate și în replică regele și camarila a programat altă combinație politică, utilă izolării oamenilor politici anticarliști și în special a lui Maniu²⁵¹.

În perspectiva evenimentelor importante ale anului 1937 - criza de succesiune, campania electorală și alegerile generale – determină grăbirea ritmului de organizare a noului partid. Potrivit "Bunei Vestiri", gazetă pro-legionară a fraților Manoilescu și considerată de opinia publică drept oficios al Mișcării, procesul de organizare s-a încheiat abia în primăvara anului 1937²⁵². Momentul este marcat printr-o declarație optimistă a lui A. C. Cuza, care și-a exprimat convingerea că viitoarele alegeri generale vor însemna pentru P.N.C. „un succes formidabil cu consecințe de neînălțurat pentru izbânda ideii naționale”²⁵³.

Situația politică din toamna anului 1937 era bine monitorizată de către mediile politice național-creștine și evident de către presa de partid. Într-un articol din

²⁴⁹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II/2, p. 558. Vezi și Gabriel Asandului, A. C. Cuza. *Politică și cultură*, Iași, Editura Fides, 2007, p. 210.

²⁵⁰ *Ibidem*, p. 254.

²⁵¹ Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 306.

²⁵² „Buna Vestire”, anul I, nr. 15 din 10 martie 1937, p. 3.

²⁵³ *Ibidem*.

oficiosul național-creștin “Țara noastră”, se aprecia că o “prelungire a guvernării de astăzi ar fi o provocare, un regim național-țărănesc, o tentativă de asasinat al sufletului național”²⁵⁴, iar rezolvarea crizei de guvern era întrevăzută prin impunerea unui “naționalism-militant” promovat, desigur de P.N.Ț., opus “internaționalismului agresiv”, susținut, în opinia ziarului respectiv de P.N.Ț.²⁵⁵.

Posibilitatea constituirii unui guvern național-țărănesc a declanșat o reacție extrem de dură din partea Mișcării Legionare. Ziarul oficial al Legiunii, “Buna Vestire” a dezlănțuit, încă din august 1937, o fulminantă campanie împotriva unui virtual cabinet I. Mihalache. Astfel, pe prima pagină a ziarelor legionare tronau titluri incitante ca: “Hanibal ante portas”²⁵⁶, “Oprți guvernul Kerenski”²⁵⁷, “Guvern național-țărănesc= Front popular=bolșevism”²⁵⁸, “Național-țărăniștii execută ordinele Kominternului”²⁵⁹, “Patrulele bolșevismului”²⁶⁰. Articolele menționate acuzau de complicitate cu comuniștii pe unii lideri marcanți ai P.N.Ț. ca: Nicolae Lupu, Virgil Madgearu, I. Mihalache, gen. Rujinski, Armand Călinescu. În atmosfera încordată creată, organul de presă al partidului “Totul pentru Țară” – expresia politică a Legiunii – desemna eventualul guvern național-țărănesc, drept factor de instabilitate și detonator al dezordinii sociale “... Nimeni, credem, în liniștea aceasta de toamnă, nu are interesul să se plimbe cu fitilul pe lângă magazia de muniție”²⁶¹.

Formula unui guvern național-țărănesc nu era combătută doar de formațiunile de orientare naționalistă²⁶², ci și de șefii partidelor mai mici, – Grigore Iunian, Grigore Filipescu, Alexandru Averescu, Gheorghe Brătianu, care s-au declarat pentru constituirea unui guvern de coaliție sau concentrare politică, independent față de ideologia de partid și care să includă personalități de prim rang ale scenei politice românești. Pe aceeași linie a întăririi autorității de stat, Constantin Argetoianu, liderul unui minuscul partid agrar, s-a declarat pentru instaurarea fără întârziere, a dictaturii regale, iar N. Iorga, președintele Partidului Național Democrat, s-a pronunțat pentru menținerea guvernului Tătărescu²⁶³.

La 12 noiembrie 1937, după o scurtă audiență la Palat, Ion Mihalache este însărcinat cu formarea unui nou guvern, punându-i-se drept condiție desemnarea lui Alexandru Vaida-Voevod – consacrat “homo regis” – în fruntea Ministerului de Interne. Conducerea național-țărănistă nu a fost surprinsă de condiția impusă de suveran, deoarece necesitatea cooptării lui Vaida în vederea formării guvernului național-țărănesc, transpare în mediile politice românești încă din ianuarie 1937²⁶⁴. Armand Călinescu în memoriile sale descrie o întrevedere avută cu V. V. Tilea, om politic din anturajul lui Vaida-Voevod și șef al organizațiilor ardeleni ale “Frontului Românesc”. Cei doi oameni politici cad de acord asupra reîntregirii, din perspectiva venirii la putere a P.N.Ț.²⁶⁵. Pe lângă condiția integrării lui Vaida în guvern, Ion Mihalache trebuia să respecte și recomandările regelui cu privire la îndepărtarea din

²⁵⁴ “Țara Noastră”, anul XVI, nr. 1415, din 19 septembrie 1937.

²⁵⁵ Idem, nr. 1495, din 5 noiembrie 1937.

²⁵⁶ “Buna Vestire”, anul I, nr. 212, din 10 noiembrie 1937.

²⁵⁷ Idem, nr. 213, din 11 noiembrie 1937.

²⁵⁸ Idem, nr. 214, din 12 noiembrie 1937.

²⁵⁹ Idem, nr. 215, din 13 noiembrie 1937.

²⁶⁰ Idem, nr. 216, din 14 noiembrie 1937.

²⁶¹ Idem, nr. 217, din 15 noiembrie 1937.

²⁶² Emilia Sonea, Gavrilă Sonea, *op. cit.*, p. 242.

²⁶³ Ioan Scurtu, *Viața politică din România (1918-1944)*..., p.188.

²⁶⁴ Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 328.

²⁶⁵ *Ibidem*, p. 333.

viitorul guvern a lui Maniu, Lupu și Madgearu. Astfel de sugestii au fost făcute de monarh lui Armand Călinescu, exponent al “centriștilor”, grupare care, după părerea regelui, urma să joace rolul preponderent atât în P.N.Ț. cât și în viitorul guvern²⁶⁶.

Condiția regelui ce viza îndubitabil reducerea influenței lui Maniu în partid a preocupat îndeaproape pe liderii național-țărăniști. Maniu, retras în străinătate după Congresul general al partidului din 4 aprilie 1937 a fost vizitat de V. Madgearu și N. Titulescu, cu misiunea de a-l convinge că formula Mihalache este aproape sigură și că o acțiune anticarlistă ar compromite, poate definitiv, instalarea unui guvern P.N.Ț.²⁶⁷. Omul politic ardelean a promis neangajarea sa în nici un fel de acțiune antimonarhistă. Întrebat de nepotul său Aurel Leucuția, care asistase la discuții, cum se va finaliza criza de guvern, Maniu dă dovadă de o reală viziune politică replicând că “lui Gh. Tătărescu îi va urma tot Gh. Tătărescu”²⁶⁸.

O radiografie fidelă a situației create în perioada crizei de succesiune ne oferă N. Iorga în *Memoriile sale*. În cadrul unei întrevederi cu suveranul, istoricul trece în revistă principalele forțe angrenate în lupta pentru putere. N. Iorga insistă asupra inoportunității unui guvern național-țărănesc, din cauza convulsiilor interne ce se înregistrează în partid. Savantul condamnă neloyalitatea monarhică a lui Maniu²⁶⁹, cât și legăturile compromițătoare ale lui N. Lupu cu comuniștii²⁷⁰. De asemenea, marele istoric consemnează, în fața regelui, “bătrânețea” lui A. C. Cuza, incapacitatea lui Al. Averescu în a stăpâni situația și neseriozitatea lui Vaida²⁷¹. Octavian Goga era considerat un agitator, iar “popularitatea” național-creștinilor, determinată de lozinca “Jos Jidani”, nu putea să constituie o platformă politică serioasă, iar la guvernare s-ar fi dovedit total inoperantă²⁷².

La un moment dat, N. Iorga recomanda regelui un guvern fără caracter de partid, după formula sugerată de Grigore Iunian, liderul Partidului Radical Țărănesc, soluție care ar fi găsit “aprobarea întregii opinii publice”²⁷³. După o discuție cu ministrul liberal Ion Inculeț, la 1 noiembrie 1937, Nicolae Iorga trimite regelui o scrisoare, în care aprecia formarea unui nou guvern în următorii termeni: “Îi spun că țărăniștii sunt imposibili supt raportul ordinii, național-creștinii supt al politicii externe, iar o coaliție sub raportul solidarității. Deci continuarea liberalilor până la capătul legislaturii, sau, dacă e vorba de o dizolvare a Parlamentului, un guvern de alegere al lor, cu reprezentantul Regelui la Interne, Justiție, Război”²⁷⁴. Se pare că sugestiile lui Iorga se îmbinau perfect cu planurile autoritare ale regelui. Înainte de a pleca la Paris – 12 noiembrie – în ziua de 10 noiembrie 1937, reputatul istoric are o lungă convorbire cu Carol al II-lea, după o analiză serioasă a principalilor factori de putere interesați în rezolvarea crizei de guvern, Nicolae Iorga recomandă regelui tot o echipă ministerială liberală, deoarece, doar un cabinet liberal era capabil să-și asume responsabilitatea guvernării țării²⁷⁵.

²⁶⁶ *Ibidem*, p. 349.

²⁶⁷ Zaharia Boilă, Zaharia Boilă, *Amintiri și considerațiuni asupra mișcării legionare*, ediție îngrijită de Marta Petreu și Ana Cornea, Cluj-Napoca, Biblioteca Apostrof, 2002, p. 58-59.

²⁶⁸ *Ibidem*.

²⁶⁹ Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. VI-VII, p. 429.

²⁷⁰ *Ibidem*, p. 431.

²⁷¹ *Ibidem*, p. 430

²⁷² *Ibidem*.

²⁷³ *Ibidem*, p. 431.

²⁷⁴ *Ibidem*, p. 428.

²⁷⁵ *Ibidem*.

Soluționarea crizei prin prelungirea mandatului acordat lui Tătărescu, era pronosticată de gazetele de stânga, cât și de cele de dreapta²⁷⁶. La 13 noiembrie “Adevărul” acreditează șanse egale lui I. Mihalache și Gh. Tătărescu²⁷⁷, pentru ca în ziua următoare, după ce subliniază imposibilitatea înțelegerii între Mihalache și Vaida, să lanseze ca sigură continuitatea liberală la guvern²⁷⁸.

Ziua de 14 noiembrie 1937 a fost o adevărată “journée des dupes” pentru P. N. Ț. În urma audienței la Palat, Ion Mihalache însărcinat cu formarea guvernului întocmise deja lista ministerială. Noaptea de 13–14 noiembrie, oamenii politici național-țărăniști au petrecut-o în consfătuiri²⁷⁹. Astfel, grupul ardelean s-a reunit la M. Popovici, iar “centriștii” la N. Costăchescu. Duminică 14 noiembrie 1937, de dimineață, Virgil Madgearu a lucrat la listele electorale ale P. N. Ț., iar ocupanții portofoliilor ministeriale erau “consemnați” la domiciliu²⁸⁰. După-amiază, Ion Mihalache a mers la rege, cu lista ministerială, în “buzunar”. Mihalache n-a ținut cont de recomandarea suveranului cu privire la includerea lui Vaida-Voevod în guvern. Posibil ca liderul P. N. Ț. să fi forțat mâna lui Carol, știut fiind faptul că, în cazul unui eșec al formulei guvernamentale național-țărăniște, Ion Mihalache demisiona din funcția de președinte al partidului, lăsând locul lui Iuliu Maniu, fervent adversar al regelui și al camarilei. Vaida-Voevod, desemnat de rege drept condiție “sine qua non” a formării cabinetului P. N. Ț., a fost ignorat de Ion Mihalache, căci preluarea șefiei P.N.Ț. de către adversarul numărul unu al camarilei pune în pericol realizarea planurilor autoritare ale lui Carol al II-lea. În opinia lui N. Iorga, eșecul lui Mihalache se datora faptului că șeful P.N.Ț. “a făcut greșeala să-și întrebe partidul, în loc de a merge la Vaida”²⁸¹.

Intransigența lui I. Mihalache a avut drept consecință depunerea mandatului oferit de rege la 12 noiembrie și prin aceasta năruirea tuturor speranțelor de a accede la putere ale național-țărăniștilor. La cinci minute după plecarea lui Mihalache, Gh. Tătărescu este primit în audiență la rege. Carol al II-lea a acordat mandatul formării noului guvern tot lui Tătărescu, punând astfel capăt crizei de guvern²⁸². Acest deznodământ a declanșat o întreagă serie de aprecieri și verdicte în presa interbelică. “Viitorul”, principalul organ de presă al P.N.L., a concluzionat că astfel se încheie “...capitolul de patru ani de muncă rodnică, de mari forțări constructive”, iar prin noua însărcinare primită de Gh. Tătărescu se urmărește o nouă etapă de dezvoltare și consolidare a țării²⁸³.

În presa de dreapta reacțiile au fost diverse. “Buna Vestire” din 1 noiembrie pe prima pagină titra cu litere de-o șchioapă că “Guvernul Kerenski a fost oprit”, iar la zvonul preluării conducerii P. N. Ț. de către N. Costăchescu, articlerii legionari, îi urau “să transforme domnia sa, o hoardă internațional-oportunistă, într-un partid românesc”²⁸⁴. Ascensiunea iminentă la conducerea P. N. Ț. a lui Iuliu Maniu și eventualitatea unei alianțe anticarliste între Maniu și Codreanu, a determinat schimbarea opticii politice a legionarilor și diminuarea atacurilor contra național-

²⁷⁶ “Buna Vestire”, anul I, nr. 212, din 10 noiembrie 1937; “Dimineața”, anul XXXIII, nr. 11104, din 12 noiembrie 1937.

²⁷⁷ “Adevărul”, anul 51, nr. 16502, din 13 noiembrie 1937.

²⁷⁸ Idem, nr. 16503, din 14 noiembrie 1937.

²⁷⁹ “Buna Vestire”, anul I, nr. 216, din 14 noiembrie 1937.

²⁸⁰ Idem.

²⁸¹ Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. VI-VII, p. 436.

²⁸² Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 359.

²⁸³ “Viitorul”, anul XXIX, nr. 8958, din 16 noiembrie 1937.

²⁸⁴ “Buna Vestire”, anul I, nr. 217, din 16 noiembrie 1937.

țărăniștilor. Din acest motiv, credem noi, are loc o reorientare a atacurilor din presa legionară împotriva P. N. L. și a guvernului Tătărescu. Dacă în perspectiva preluării puterii, Mihalache devenise o adevărată țintă a jurnaliștilor legionari, după soluționarea crizei de succesiune în sensul reînnoirii mandatului lui Tătărescu, acesta devine subiectul principal al articolelor presei de dreapta. Această redirectionare către liberali, în general, și către Gh. Tătărescu, în special, a atacurilor din “Buna Vestire”, pusă în ecuație cu replierea de stil și chiar edulcorarea termenilor aplicați liderilor țărăniști, face parte din noua strategie politică impusă de Codreanu, în vederea semnării acordului de neagresiune electorală cu Iuliu Maniu care, după toate prognozele emise de cercurile politice de notorietate, avea să revină în forță la șefia P. N. Ț. Astfel, personalitatea politică a lui Tătărescu era contestată, iar lui I. Mihalache îi sunt descoperite totuși anumite calități “... În acest decor crepuscular, Guță a fost cel mai anemic în corul politicienilor. Până și Ion Mihalache a dat examenul de șefie – destul de reușit – tocmai acum, când de drept nu va mai fi șef. Mihalache – s-o recunoaștem – a știut să moară relativ frumos. Așa cum moare țaranul făcându-și cruce și trăindu-și în ultima clipă toate gândurile bune dintr-o viață. Mihalache n-a putut și n-a știut trăi, dar a știut să moară. E ceva.”²⁸⁵.

Eșecul formulei Ion Mihalache permitea lui Iuliu Maniu preluarea președenției P.N.Ț., reactualizând astfel conflictul cu regele Carol al II-lea. În replică la decizia regală de a-l reinvesti ca premier pe Gh. Tătărescu, P. N. Ț. și-a schimbat tactica politică. Ion Mihalache a declarat pe 16 noiembrie 1937 că “partidul este gata să dea lupta pe terenul pe care au pus-o ultimele evenimente.”²⁸⁶. Aluzia era evidentă și reprezenta noul raport politic creat între P. N. Ț. și Palat, prin revenirea în fruntea partidului a “sfinxului de la Bădăcin”. Adresându-se gărzilor național-țărăniștilor, Ion Mihalache a declarat: “duceți-vă și spuneți fraților voștri că țopârlanul de la Topoloveni nu a trădat cinstea și dreptatea țărănească, precum au trădat aceia ce poartă în vine sânge și moravuri levantine.”²⁸⁷.

Desemnarea primului-ministru în persoana lui Gh. Tătărescu s-a dovedit o complexă manevră regală. Tătărescu avea misiunea de a constitui guvernul “pe o bază politică largită”. Cooptarea în guvern a mai multor partide și personalități politice crea imaginea unui guvern “de uniune”, a unui cabinet “peste partide”, însă formula politică urmărită de rege în frunte cu un devotat al său, “trebuia să constituie nucleul unui viabil bloc politic patronat de monarhie”²⁸⁸. În planurile Palatului noul guvern Tătărescu avea rolul de a pregăti instaurarea regimului personal autoritar preconizat de regele Carol al II-lea²⁸⁹.

Recomandarea regală privind constituirea unui guvern “cu bază politică largită”, a declanșat o febrilă activitate din partea lui Gh. Tătărescu și amicilor săi politici: Ion Inculeț, Valer Pop, Ion Costinescu. Imediat ce a primit noul mandat, Tătărescu a început consultările cu grupările politice conduse de Vaida-Voevod, Grigore Iunian, Grigore Filipescu, N. Iorga și Gh. Brătianu.

Alegerile locale derulate pe parcursul anului 1937 au constituit o veritabilă radiografie a situațiilor electorale ale partidelor politice angajate în cursa alegerilor generale. Rezultatele centralizate ale alegerilor locale exprimau cu fidelitate modul în

²⁸⁵ Val Șoimaru, *De la Guță I tot la Guță I*, în “Buna Vestire”, anul I, nr. 220 din 19 noiembrie 1937.

²⁸⁶ “Adevărul”, anul 51, nr. 16503, din 16 noiembrie 1937.

²⁸⁷ Idem, nr. 16504, din 17 noiembrie 1937.

²⁸⁸ Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală*, p. 163.

²⁸⁹ Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, ediția a III-a, București, Editura Forum, 1945, p. 7.

care electoratul a recepționat mesajele politice ale partidelor. Astfel, liberalii dispuneau de 30% din sufragii, național-țărăniștii de 28 %, iar conglomeratul partidelor de dreapta (Vaida, Gh. Brătianu, Goga, Cuza) și-a adjudecat procentul de 40% din voturile exprimate. În calculele politice ale regelui și ale lui Tătărescu s-a impus așadar, cooptarea în guvern a cel puțin una din formațiunile naționaliste existente pe eșicherul politic românesc²⁹⁰.

Partidul “Totul pentru Țară”, expresia politică a Mișcării Legionare, datorită faptului că nu participase la alegerile județene și comunale, cât și în virtutea organizării oarecum secrete, subversive, absolut necesară în condițiile numeroaselor dizolvări și obstrucții la care a fost supusă, a fost practic ignorată de oamenii politici ai vremii. Legionarii nu-și mai dăduseră examenul electoral din mai 1932, când obținuseră 2,36% și 5 mandate de deputat. Reala aderență a maselor a fost insuficient apreciată, fapt ce a determinat una din necunoscutele ecuației electorale din decembrie 1937.

Tratatul pentru formarea noului guvern au decurs cu destulă greutate. Cooptarea lui Gh. Brătianu în guvernul liberal se discuta în paralel cu reîntregirea liberală; Dinu Brătianu și Gh. Brătianu credeau că fuziunea “se poate face optim în opoziție”, iar Gh. Tătărescu era de părere că “reîntregirea se face cu mai multe rezultate la guvernare”²⁹¹. Dacă inițial discuțiile dintre Gh. Brătianu și Gh. Tătărescu s-au desfășurat amical “..., cei doi oameni politici declarându-se principial de acord în privințele colaborării”²⁹², însă după întrevederile repetate cu oamenii de partid, aceasta a fost pusă sub semnul imprevizibilului. Gh. Brătianu a întâmpinat greutăți, chiar din partea unor colaboratori intimi (C.C. Giurescu, Ion Sângeorgiu)²⁹³. De asemenea, grupul brătienist, alarmat de sporirea influenței tătăresciene în P. N. L., a căutat să-și impună oameni în guvern și să blocheze integrarea lui Gh. Brătianu în cabinetul liberal. Dinu Brătianu și-a exprimat și rezervele asupra mandatului primit de Tătărescu, declarând că “problema mandatului pentru un nou guvern trebuie discutată în cadrul reîntregirii liberale în forul statutar al partidului”²⁹⁴. În cele din urmă, georgiștii resping oferta lui Tătărescu, din cauza minimalizării lor în cadrul echipei ministeriale liberale: “... Examinând ofertele de colaborare ale Partidului Liberal, care puneau la dispoziția d-lui Brătianu un loc în guvern, la domenii sau culte și un număr restrâns de mandate, Comitetul Executiv, după ce a ascultat propunerile domnilor C. C. Giurescu, M. Antonescu, Slama, Zissu și al altor fruntași, socotind că nu s-a răspuns programului minimal cerut de dl. Brătianu, respinge propunerea făcută de Gh. Tătărescu”²⁹⁵.

Integrarea lui Grigore Iunian și a micului său partid în guvernul cu bază politică largită s-a încercat pe parcursul mai multor runde de convorbiri, dar a eșuat prin refuzul categoric al liderului Partidului Țărănesc Radical²⁹⁶. După câteva zile Iunian a demonstrat incompatibilitatea unui cartel guvernamental între țărăniștii radicali și liberali, declarând că “..., programul democrat al Partidului Țărănesc Radical împiedică orice colaborare cu guvernul ce conduce treburile publice sub regimul stărilor excepționale în ființă”²⁹⁷.

²⁹⁰ Mircea Mușat, Ion Ardelenu, *op. cit.*, vol. II/2, p. 721.

²⁹¹ “Adevărul”, an 51, nr. 16 502, din 14 noiembrie 1937.

²⁹² “Buna Vestire”, an. I, nr. 218, din 17 noiembrie 1937.

²⁹³ *Ibidem*; Vezi și “Lumea nouă”, an. XXX, nr. 49, din 5 noiembrie 1937.

²⁹⁴ “Buna Vestire”, an. I, nr. 217, din 16 noiembrie 1937.

²⁹⁵ *Idem*.

²⁹⁶ “Adevărul”, an. 51, nr. 16 505, din 17 noiembrie 1937.

²⁹⁷ *Idem*, nr. 16508, din 20 noiembrie 1937.

Colaborarea liberalilor cu Vaida reprezenta, în viziunea regelui, o concesie făcută naționalismului, forțelor politice de dreapta, care trebuiau să se alinieze docile la picioarele Tronului și totodată, o amenințare la adresa Mișcării Legionare, ce-și permitea rezerve și obiecții asupra politicii lui Carol al II-lea și a camarilei. Comandamentul legionar a apreciat manevra regală în toată nulitatea sa politică, considerând-o pe bună dreptate, drept “o stupidă injecție naționalistă”²⁹⁸, menită să contrabalanseze influența Mișcării în rândul maselor.

Înțelegerea dintre P.N.L. și Alexandru Vaida-Voievod a fost ironizată, deoarece era arhicunoscută slaba aderență la mase a grupării “valahiste”. În opinia țărăniștilor “acest bolovan al politicii românești trebuia luat de cineva în spinare – și cum voluntari nu prea se arătau – el a fost pus în brațele guvernului”²⁹⁹. Chiar dacă nu s-a reușit cooptarea în guvern a vaidiștilor, sub presiunea lui Carol al II-lea, Tătărescu a încheiat cu “Frontul Românesc” un cartel electoral, ce prevedea liste comune în alegerile generale și acordarea a 50 mandate formațiunii vaidiste³ (35 la Cameră și 15 la Senat)³⁰⁰.

Cartelul electoral încheiat de P.N.L. cu Frontul Românesc a declanșat o serie de divergențe în organizațiile locale liberale. Victor Iamandi, șeful organizației liberale din Iași, a respins cu indignare pe vaidiștii recomandați de la centru pentru a candida pe listele guvernamentale. În aceeași manieră a acționat și șeful organizației național-liberale din județul Neamț³⁰¹. Probleme s-au înregistrat și în județele Vlașca și Ilfov. Vechii liberali din Vlașca s-au opus candidaturii lui D. R. Ioanițescu, recomandat de la centru drept cap de listă. În replică, vaidiștii din Ilfov nu au acceptat lista oficială propusă de conducerea de la București, care reliefa o preponderență liberală³⁰². La începutul lunii decembrie, situația taberei guvernamentale era destul de gravă deoarece “... din cele 71 de organizații județene numai 15 au reușit să depună listele de candidați, celelalte 56 organizații refuzând cu îndârjire să accepte pe liste trimișii centrului și să execute pactul electoral încheiat de Guță Tătărescu cu cele două bronzuri ale neamului: Neculai Iorga și Vaida-Voievod”³⁰³.

Reacții centrifuge s-au înregistrat și la nivelul conducerii “Frontului Românesc”. Profesorul universitar clujean Emil Hațieganu –fratele cunoscutului luptător naționalist, fost membru fondator al L.A.N.C.– și-a depus demisia din partidul vaidist, declarând că: “... Prin cartelul încheiat se năruia întreg programul naționalist de luptă al frontului românesc”³⁰⁴.

După câteva consultări sporadice, Gh. Tătărescu reușește cooptarea în guvern a Partidului Național Democrat, minuscula formațiune ce-și datora existența mai mult prestigiului reputatului istoric N. Iorga, decât unei acțiuni politice ferme și a unor structuri teritoriale bine organizate. Înțelegerea dintre Tătărescu și Partidul Național Democrat s-a bazat pe acordarea câtorva posturi neînsemnate în guvern unor membri

²⁹⁸ Traian Brăileanu, *După alegerile din decembrie 1937*, în “Însemnări sociologice”, an. III, nr. 10, ianuarie 1938, p. 3.

²⁹⁹ “Dreptatea”, an. XI, nr. 3 000, din 17 noiembrie 1937.

³⁰⁰ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II/2, p. 722 ; Armand Călinescu, *Însemnări politice*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 359.

³⁰¹ Ioan Scurtu, *Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din decembrie 1937*, în Studii (Revistă de istorie), extras, tomul 70, nr. 1, Editura Academiei R.S.R., p. 148.

³⁰² “Dreptatea”, an. XI, nr. 3 019, din 9 decembrie 1937.

³⁰³ Idem, nr. 3014, din 2 decembrie 1937.

³⁰⁴ “Adevărul”, an. 51, nr. 16 511, din 24 noiembrie 1937.

ai grupusculului iorghist (dr. Petre Țopa, ing. Mircea N. Iorga, N. Georgescu-Cocoș)³⁰⁵.

Pe linia lărgirii “bazei de guvernare” Gh. Tătărescu a reușit să atragă în cartelul electoral Partidul German, expresia politică a etniei germane din România, în frunte cu Fritz Fabricius³⁰⁶. Înțelegerea lui Tătărescu cu Fabricius urmărea să asigure guvernului voturile etnicilor germani, iar cartelul presupunea satisfacerea unor revendicări politice pentru populația de origine germană, revendicări inspirate de Germania lui Hitler cum ar fi: mărirea numărului de școli confesionale germane, introducerea învățământului german în școlile de stat cu elevi etnici germani, folosirea denumirilor germane ale localităților și a drapelului nazist în regiunile populate preponderent de minoritatea germană³⁰⁷.

Cooptarea în cartelul guvernamental a Partidului German, de orientare prohitleristă a avut și rolul de a atrage simpatia conducătorilor celui de-al treilea Reich asupra guvernului Tătărescu și asupra regelui, principalul artizan al blocului guvernamental electoral. Este interesantă alianța electorală a liberalilor, adepți ai democrației, cu Alexandru Vaida-Voevod – cunoscut apologet al statului totalitar și a principiului *numerus valachicus*. Surprinde de asemenea integrarea formațiunii prohitleriste conduse de Fritz Fabricius în cartelul guvernamental, în condițiile în care P.N.L. și Tătărescu s-au declarat apărători ai alianțelor tradiționale ale României, ba mai mult, Parisul și Londra au sprijinit ideea unei succesiuni național-liberale la cârma țării, după cum relatează N. Iorga în însemnările sale din 4 noiembrie 1937³⁰⁸. Curioasă ni se pare și asocierea partidului condus de N. Iorga cu gruparea prohitleristă a minorității germane. Consemnăm din acest punct de vedere scrisoarea trimisă savantului în august 1936 de către un admirator de-al său din Sibiu în care se menționa “declarația dumnevoastră că preferați să mergeți la braț cu un evreu decât cu un sas hitlerist mi-a consolidat convingerea că sunteți unicul care vedeți clar pericolul, acolo unde într-adevăr este”³⁰⁹. Cu siguranță, N. Iorga rămâne o mare personalitate culturală și un om politic fidel alianțelor tradiționale ale României, care a combătut prin scris, prin discursuri parlamentare sau în cadrul prelegerilor sale de la Valenii de Munte, orice acțiune de reorientare a politicii externe românești către Axă³¹⁰, însă pe planul acțiunii politice a dat dovadă de o serie de inabilități și inconsecvențe evidente față de credințele sale care l-au consacrat de-a lungul anilor. *Înrolarea* savantului în cartelul electoral liberal, desigur la indicațiile regelui, demonstrează incoerența și inadvertențele de ordin moral-politic practicate de marele istoric.

Pe lângă personalitățile iorghiste cooptate în noul guvern, aflat sub președinția lui Gh. Tătărescu au fost incluși și doi “tehnicieni” în persoana lui Ion Bujoiu și Gh. Ionescu-Sisești, care oricum erau apropiați cercurilor politice liberale. La 17 noiembrie regele a aprobat lista ministerială propusă de Tătărescu, după care membrii noului cabinet au depus jurământul legiuit³¹¹.

³⁰⁵ Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală...*, p. 164.

³⁰⁶ *Ibidem*, p. 165; Ion Scurtu, *Viața politică din România (1918-1944)*..., p. 189.

³⁰⁷ “Dimineața”, an. 33, nr. 1 117, din 1 decembrie 1937.

³⁰⁸ N. Iorga, *Memorii*, vol. VI – VII, p. 429.

³⁰⁹ Petre Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, București, Editura Enciclopedică, 1991, p. 348.

³¹⁰ Titu Georgescu, *Nicolae Iorga împotriva hitlerismului*, București, Editura Științifică, 1996, p. 49-50.

³¹¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II/2, p. 721.

Constituirea noului guvern a declanșat oficial campania electorală la 19 noiembrie 1937. În realitate campania electorală începuse din septembrie 1937, când fuseseră dizolvate corpurile legiuitoare, electoratul fiind convocat la urne pentru ziua de 20 decembrie 1937³¹².

Înfruntarea electorală se anunța deosebit de interesantă. Blocul guvernamental dispunea de tot aparatul logistic necesar adjudecării primei electorale de 40%. Opoziția părea incapabilă să se opună marșului victorios inițiat de guvernamentali asistați de rege și camarilă. Un eveniment semnificativ produs la finele lunii noiembrie, avea să pună însă sub semnul întrebării victoria guvernului în alegeri. Acest eveniment a fost, desigur, semnarea “pactului de neagresiune electorală între P.N.Ț., “Totul pentru Țară” și P.N.L.-georgist. Acordul electoral din 25 noiembrie 1937 încheiat între Iuliu Maniu, Corneliu Zelea Codreanu și Gh. Brătianu, reprezintă în realitate, o coalitiție politică anticarlistă și poate fi înțeles doar prin prisma adversității dintre cei trei semnatari ai “pactului” și regele Carol al II-lea.

Înțelegerea dintre șefii celor trei formațiuni politice, semnată la 25 noiembrie 1937, trebuie analizată în condițiile acutizării conflictului dintre semnatari și regele Carol al II-lea și mai puțin în contextul raporturilor stabilite între protagoniștii pactului. Impresia noastră este că nu atât simpatiile politice dintre Maniu, Codreanu și Gh. Brătianu au contat în ecuația acordului electoral de la 25 noiembrie, cât mai ales relațiile sinuoase ale oamenilor politici amintiți, cu regele Carol. Dealtfel, între cei trei lideri politici erau deosebiri fundamentale de ordin educațional-cultural, erau diferențe evidente de mentalitate, de temperament, de orientare în politica internă și externă, însă pe toți trei îi unea lupta împotriva regelui și a camarilei.

Iuliu Maniu a coordonat numeroase contacte cu regele pribeag, a capacitat o serie de oameni politici să-i niveleze revenirea în țară, a patronat reînscăunarea lui Carol al II-lea, chiar dacă a făcut-o indirect prin intermediul lui Gh.Gh.Mironescu, numit în pripă președinte al Consiliului de Miniștri. Condiția pusă de Maniu a fost despărțirea regelui de Elena Lupescu și refacerea căsătoriei cu soția sa legiuită Elena, mama regelui Mihai, uzurpat de propriul părinte și intitulat Mare Voievod de Alba Iulia, fapt care a stârnit ironia lui N.Iorga.

Restaurația s-a produs în plin mandat național-țărănesc, iar parlamentul întrunit la 8 iunie 1930 a votat anularea legii promulgată prin Înaltul decret regal nr 14 din 5 ianuarie 1926, care oficializa Regența numită de regele Ferdinand. În consecință, în baza articolelor 77 și 79 din Constituție, “Reprezentanța Națională constată că succesiunea tronului României se cuvine de drept Alteței Sale Regale principele Carol, coborâtor direct și legitim în ordine de primogenitură bărbătească a Regelui Ferdinand”³¹³. După urcarea pe tron a lui Carol al II-lea, premierul Gh. Gh. Mironescu și-a depus demisia, pentru ca regele să poată uzita de principala sa prerogativă, aceea de a numi miniștri. Astfel, Iuliu Maniu are posibilitatea de a revini în fruntea guvernului, dar declină oferta regală. S-a încercat un guvern de uniune națională condus de generalul Prezan, însă acesta și regele au conștientizat că nu poate fi o soluție viabilă, cu un legislativ dominat de național-țărăniști. Carol I-a ofertat din nou pe Maniu și acesta a acceptat după trei zile de *pertractări*. În noul cabinet regele i-a impus pe Mihail Manoilescu la Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor.

Gh. Brătianu își trădează partidul și tradiția de familie, manifestându-se pentru reîntronarea lui Carol, în dezacord cu conducerea partidului și în oprobiul bătrânilor liberali. Mai târziu când regele a afișat fără echivoc opiniile și teoriile sale, ce vizau

³¹² Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală...*, p. 173.

³¹³ “Monitorul Oficial”, nr. 128 bis din 8 iunie 1930.

scindarea partidelor și impunerea unui regim autoritar tutelat de la Palat, Gh. Brătianu a intrat în conflict cu regele și în consecință a căzut în dizgrația suveranului. Chestiunea metresei regale a inflamat și mai mult raporturile dintre tânărul Brătianu și Carol.

Cu prilejul reînțoarcerii lui Carol, Corneliu Zelea Codreanu a organizat manifestații de simpatie la Iași și București. Legionarii și-au exprimat încrederea în noua domnie a lui Carol al II-lea, în virtutea monarhismului doctrinar asumat, dar și din entuziasm de generație. Până la un punct decizia regelui de a lichida dihonnia politicianistă și de a instaura un regim autoritar convenea Legiunii, însă după repetatele dizolvări și *prigoane*, după ce liderii Mișcării au identificat patronajul regal indiscutabil asupra sistemului de abuz, corupție, afacerism și lichelism întronat în țară, Codreanu devine un critic violent al camarilei de la Palat și al imoralității regale. Conflictul dintre Codreanu și Carol intră într-o fază mai dură după întâlnirea acestora din februarie 1937. Regele a fost impresionat de funeraliile organizate de legionari lui Moța și Marin și de valul de simpatie față de Legiune, declanșat în întreaga țară și chiar în “*frivolul*” București.³¹⁴ Carol a încercat subordonarea și preluarea Mișcării. Refuzul lui Codreanu a compromis iremediabil o viitoare colaborare între rege și șeful Legiunii. Codreanu își dorea puterea dar nu prin manevrele Palatului, întrucât a intuit perfect că ar fi devenit automat prizonierul regelui și orice inițiativă sau decizie ar fi necesitat acordul regelui. Codreanu voia preluarea guvernării pe cale democratică, prin alegeri generale și nu prin jocuri de culise. Exemplul lui Hitler din ianuarie 1933 era edificator pentru Codreanu, iar modelul german al coabitării inițiale dintre Hitler și Hindenburg, îi dădea inițial speranțe liderului legionar. După consumarea întrevederii din casa Malaxa, Codreanu a realizat că-și făcuse din Carol al II-lea un inamic personal și chiar a anticipat asasinarea sa. În acest context se produce apropierea dintre Maniu și Codreanu, după o întâlnire prealabilă între șeful Mișcării și Zaharia Boilă, intim colaborator al *Sfînxului de la Bădăcin*.³¹⁵

În concluzie, trecând în revistă relațiile dintre cei trei semnatari și Carol al II-lea, cred că se poate afirma că principalul motiv al acordului electoral din noiembrie 1937 a fost stoparea practicilor autoritare, a intervențiilor abuzive în viața partidelor, cu scopul declarat de a le slăbi. Scopul nedeclarat, dar intuit cu precizie de serviciile secrete și cercurile de la Palat, a fost anihilarea politică a lui Carol și a camarilei regale. Caracterul pactului de neagresiune electorală este net anticarlist și a fost ușor sesizat de însuși regele. Celelalte afinități dintre semnatari, speculate în istoriografie sunt de ordin secundar. Viziunea comună privind reorientarea politicii externe spre Roma și Berlin, opțiune afișată atât de Codreanu cât și de Gh. Brătianu a fost, de asemenea, aleatorie desprinsă practic din observații judicioase și rațiuni pertinente, care surprind revenirea în forță a Germaniei, ca principal actor în relațiile internaționale din anii '30. Dacă analizăm crezurile politice, atât în plan intern, cât și în plan extern ale lui Iuliu Maniu și ale lui Corneliu Codreanu, consemnăm diferenduri ireconciliabile. Liderul național-țărănist era un mare partizan al democrației și pluripartidismului, era un fidel apărător al sistemului versaillez și al garanțiilor care au decurs din acesta, al alianțelor regionale stabilite în Centrul și Sud-Estul european. Nimic din evoluția politică a lui Maniu, de altfel un personaj consecvent, chiar intratabil în ceea ce privește regimul democratic și prietenia noastră cu Anglia și Franța, nu anunța o posibilă reorientare în politica externă sau o părăsire

³¹⁴ Fransisco Veiga, *op. cit.*, p. 291.

³¹⁵ Zaharia Boilă, *op. cit.*, pp. 51-55.

a idealurilor și principiilor democrației parlamentare. Disponibilitatea lui Maniu de a semna un *pact* alături de Codreanu, rezidă din credința intimă că, în fapt, Carol al II-lea era principalul inamic al regimului parlamentar, vinovat de decăderea vieții noastre publice, de slăbirea partidelor, de corupția generalizată, de demobilizarea morală generală a societății românești.

Relațiile Maniu-Carol.

Alături de memorandiști și de alți oameni politici ardeleni, frați întru credința unui mare viitor românesc, Iuliu Maniu rămâne figura emblematică a luptei pentru emancipare politică și unitate națională a românilor transilvăneni din cadrul Dublei Monarhii, dar mai ales unul dintre oamenii politici decisivi ai Unirii de la 1 decembrie 1918³¹⁶. După moartea lui Gheorghe Pop de Băsești la 4 februarie 1919, Conferința Națională a Partidului Național Român l-a ales pe Iuliu Maniu președinte al partidului, recomandat fiind de întreaga sa activitate politică, dar mai cu seamă de capacitățile sale organizatorice etalate atât în toamna de foc a anului 1918 la Viena și Praga, dar și de pe poziția de președinte a Consiliului Dirigent din Transilvania. Funcțiile deținute l-au propulsat spre contactul nemijlocit cu oamenii politici din Vechiul Regat. Pe parcursul anului 1919, chiar au avut loc tratative între Maniu și Ionel Brătianu în vederea fuziunii dintre *nașionalii* ardeleni și liberali. La recomandarea regelui Ferdinand, discuțiile s-au reluat în toamna anului 1921. Neînțelegerile ivite între cei doi lideri politici pe timpul negocierilor, atitudinea retractilă a lui Maniu față de ofertele politice lansate cu generozitate de Brătianu, teama de a nu fi tras pe sfoară de regăteni, ostilitatea arătată de Maniu în raport cu stilul levantin-tranzacționist al politicienilor de pe malurile Dâmboviței, toate aceste elemente și ipostaze l-au condus pe Iuliu Maniu către o poziție de maximă prudență față de lumea politică bucureșteană. În structura sa intimă Iuliu Maniu era un dogmatic al democrației parlamentare și un eremit militant al patriotismului românesc, fiind supranumit *Sihastrul de la Bădăcin* sau *Sfinxul de la Bădăcin*, tocmai pentru consecvența fanatică de a-și susține ideile, pentru capacitatea sa de disimulare și marea artă de a nu-și trăda adevăratele sentimentele și păreri, atât față de colaboratori, cât și față de adversari. După faza tratativilor de fuziune eșuate dintre nașionalii ardeleni și liberali remarcăm și schimbarea de atitudine politică a lui Maniu. Astfel, în octombrie 1918 Iuliu Maniu a inițiat organizarea militarilor români din armata imperială, aflată în degringoladă, la 30 octombrie, același an, a constituit Comitetul Național al Românilor din Transilvania sub conducerea sa și a impus chiar ministrului de Război, generalului Stăger-Steiner, transferul autorității totale asupra regimentelor românești către Sfatul Militar Român, organism inițiat tot de el. Negocierile cu Brătianu și noile realități ale

³¹⁶ Informații privind biografia, personalitatea și activitatea politică a lui Iuliu Maniu în cadrul Partidului Național Român din Transilvania, aportul acestuia la Marea Unire de la 1 decembrie 1918, locul și rolul omului politic ardelean în rândurile Partidului Național Țărănesc, la Sever Stoica, *Iuliu Maniu*, Cluj, 1932; Vasile Netea, *Istoria Memorandumului românilor din Transilvania și Banat* (ediție îngrijită de Valentin Borda), București, Editura Europa Nova, 1993, p. 93-94; Iuliu Maniu, *Testament moral politic* (ediție îngrijită de Victor Isac), București, Editura Gândirea românească, 1991; Ioan Scurtu, *Iuliu Maniu. Activitatea politică*, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 9-27; Idem, *Din viața politică a României. Studiu critic privind istoria Partidului Național Țărănesc*, București, editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 9-11; Idem, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, (Ediția a II-a, revăzută și adăugită), București, Editura Enciclopedică, 1994; Calafeteanu, Ion, ed., *Iuliu Maniu-Ion Antonescu. Opinii și confruntări politice, 1940-1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.

jocului politic de la București îi reprimă însă omului politic ardelean spiritul ofensiv și activismul, dovedite din plin în perioada 1918-1919 și îi indică adoptarea tacticii de pertractare și epuizare a adversarilor, prin arta persuasiunii și prin perseverența cu care își urmărea obiectivul-de multe ori nedeclarat-în timpul discuțiilor și tratativelor. Dacă analizăm activitatea politică a lui Iuliu Maniu de după război, este evidentă schimbarea de atitudine sau, mai bine spus, revenirea pe linia legalismului prudent-etalat încă din perioada în care Maniu era deputat al Partidului Național Român în Parlamentul de la Budapesta-completat de o admirabilă tenacitate și de o extraordinară capacitate de efort psihic, ce dezarma orice adversar, așezat la masa negocierilor. Constantin Argetoianu, un fin observator al vieții politice românești din perioada interbelică, implicat direct în evenimente arăta că: “Niciodată n-am bănuț de la început părerea lui într-o problemă oarecare, fiindcă niciodată n-a formulat-o. Invariabil ne dădea cuvântul tuturor, ne expunea părerile. Ședința se prelungea după miezul nopții, unu, doi, trei...Se mijeau zorile. Atunci d-l Maniu, calm, de parcă ar fi fost o ședință de 10 minute, încheia spunând: «Măine vom discuta în continuare». Luni de zile mai târziu, înțelesesem că până nu se ajunge la ce voia el, fără chiar să-și formuleze părerea, seria ședințelor nu se sfârșea. Iar părerea d-lui Maniu era tocmai formula acceptată”³¹⁷.

Maniu a fost un adept al legalismului constituțional deși combătuse din opoziție Constituția din martie 1923, pe care nici nu o votase. După fuziunea dintre Partidul Național Român și Partidul Țărănesc de la 10 octombrie 1926, Iuliu Maniu ales președinte al P. N. Ț. a semnat *Manifestul Partidului Național-Țărănesc*, prin care anunța și scopul fundamental al fuziunii: lichidarea “Regimului de dictatură care înăbușe orice avânt de organizare a inițiativelor și energiilor producătoare ale națiunii”³¹⁸.

Alegerea lui Maniu la șefia P. N. Ț. a condus și la demisia lui N. Lupu (februarie 1927), nemulțumit de noua orientare de dreapta imprimată partidului și de stilul persuasiv-autoritar, prin care Maniu își exercita prerogativele de președinte.

În această perioadă din cauza ostilității față de maniera de guvernare a liberalilor lui I. I. C. Brătianu, considerat principalul artizan al actului de la 4 ianuarie 1926, s-a format un puternic curent pro-carlist. Intrarea miniștrilor țărăniști în guvernul Știrbey și semnarea de către aceștia a manifestului guvernamental a însemnat și angajarea lor de a respecta decizia de la 4 ianuarie 1926³¹⁹. Totuși acest fapt nu-l obliga cu nimic pe Maniu, iar după formarea cabinetului Brătianu, în condițiile înrăutățirii stării de sănătate a regelui și apoi morții lui Ferdinand la 20 iulie 1927, Maniu iese la atac acuzând de dictatură fățișă pe Brătianu³²⁰ (“Patria” din 24 iunie 1927), ca mai apoi să declare, făcând aluzie la problema dinastică și la eventualitatea revizuirii actului de la 4 ianuarie că “națiunea este suverană și are dreptul să discute orice chestiune care interesează viitorul ei”³²¹.

Eminent tactician și strateg politic, Iuliu Maniu a optat pentru o atitudine binevoitoare în chestiunea întoarcerii prințului Carol, pentru captarea acestui curent și utilizarea lui în scopul creșterii propriei popularități. Astfel șeful celui mai puternic partid de opoziție a depus mărturie ca martor al apărării în procesul lui Mihail Manoilescu, fervent partizan al revenirii pe tron al prințului Carol, arestat și trimis în

³¹⁷ C. Argetoianu, *op. cit.* vol. I, p. 83; Ion Totu, *Figuri reprezentative: Iuliu Maniu*, ediția a II-a, București, 1946, p. 9-10.

³¹⁸ “Patria” din 18 oct. 1926.

³¹⁹ Idem din 10 iunie 1927.

³²⁰ Idem din 24 iunie 1927

³²¹ “D. A. D.”, nr. 5, din 27 octombrie 1927

judecată în octombrie 1927, sub acuzația de complot împotriva ordinii constituționale. Pledoaria juridică a lui Maniu argumenta posibilitatea revenirii Prințului în calitate de regent, deoarece el își păstrase calitatea de cetățean român și deci indica și calea de revizuire a hotărârii de la 4 ianuarie. Achitat la 24 octombrie, Manoilescu nota în memoriile sale că problema “ revenirii lui Carol este susceptibilă de a fi deschisă și discutată. Mai mult, în această clipă ea s-a deschis oficial în fața țării!”³²².

Din postura celui mai numeros și mai decis partid din opoziție, Partidul Național-Țărănesc a inițiat o serie de întruniri cu un puternic caracter de masă, organizate în orașele mari ale țării. La București, adunarea național-țărănistă ce însuma aproape 40 000 de persoane, a adoptat o hotărâre prin care se cerea imperativ regenței venirea la putere a lui Iuliu Maniu. Răspunsul evaziv al regenților a determinat conducerea P. N. Ț. să decidă organizarea unei mari adunări la Alba Iulia, cu scopul de a timora guvernul Vintilă Brătianu și sensibiliza regența pentru a obține numirea unui guvern Maniu.

În contextul marii adunări de la Alba Iulia la care a participat aproximativ 100 000 de oameni, conducerea țărăniștilor a organizat în secret venirea lui Carol și apoi un impetuos marș asupra Bucureștilor. Blocat în ultimul moment de autoritățile britanice, planul aterizării prințului la Alba Iulia a eșuat, fapt care a impus liderilor P. N. Ț. și renunțarea la deplasarea maselor de simpatizanți spre București.

Relațiile dintre Maniu și viitorul rege Carol al II-lea cunosc un nou moment de apropiere în iulie 1928, când omul politic ardelean l-a desemnat pe Virgil Madgearu să discute cu prințul problema unei eventuale reînscăunări. În acest context, Madgearu l-a pus în temă pe Carol cu condițiile formulate de Maniu: refacerea căsătoriei cu Elena de Grecia și, bineînțeles, abandonarea Elenei Lupescu, angajamentul ferm că va respecta regimul constituțional și că nu va interveni în viața partidelor. Principele a dat un răspuns ezitant, arătând că nu trebuie puse pe același plan chestiunile de stat cu problemele sale personale.

Demisia guvernului Vintilă Brătianu la 3 noiembrie 1928 a declanșat lupta pentru succesiune. Dacă majoritatea oamenilor politici au lansat ideea unui guvern de uniune națională, singur doar Iuliu Maniu a torpilat această formulă, pe motivul caracterului eterogen al actului decizional. Opinia lui Maniu a determinat oprobiul regenței și în special al prințului Nicolae, indignant de “rezistența d-lui Maniu la orice propunere care n-ar cuprinde dominația lui absolută, fără nici o condiție, fără nici o rezervă”³²³. Intransigența lui Maniu a determinat Regența să-i încredințeze mandatul de formare a guvernului la 8 noiembrie 1928. Peste două zile cabinetul național-țărănesc în frunte cu Iuliu Maniu a depus jurământul, a dizolvat Parlamentul și a demarat organizarea de noi alegeri legislative. Alegerile din 12 decembrie 1928 au oferit o victorie zdrobitoare P. N. Ț., formațiune creditată cu un procent de 77,76% din totalul voturilor³²⁴.

Ca președinte al Consiliului de Miniștri, Iuliu Maniu a menținut o relație sobră, protocolară cu membrii Regenței, dar a inițiat mai multe contacte cu principele pribeag și a încercat s-o convingă pe principesa Elena să revină asupra deciziei. Dispariția lui Gh. Buzdugan, membru al Regenței a oferit prilejul mai multor jocuri de

³²² M. Manoilescu, *op. cit.* vol I, p. 126.

³²³ Nicolae Iorga, *O viață de om. Așa cum a fost*, p. 709.

³²⁴ “Monitorul Oficial”, nr. 283 din 19 decembrie 1928.

culise, cu scopul impunerii în *Treime*³²⁵ a unei persoane agreeate și care să acorde, la momentul oportun, sprijinul politic necesar grupării care-l propulsase în Regență. La un moment dat s-a vehiculat și posibilitatea ocupării de către Maniu a locului vacant. Oferta generoasă făcută de *fratele* Alexandru Vaida-Voevod în timpul discuțiilor din cadrul ședinței Biroului Partidului Național-Țărănesc a fost abil declinată de Maniu care a precizat că: "...nu vreau măririi și în al doilea rând vreau să lucrez în sensul convingerilor mele politice. Un rege sau un regent nu au voie să aibă convingeri politice. Ei trebuie să fie judecători, arbitri"³²⁶.

Între Maniu și Carol al II-lea diferențele de opinie, mentalitate, caracter au contat foarte mult, prefațând deschiderea conflictului. Iuliu Maniu, om politic de înaltă ținută morală, a intrat în conflict cu regele Carol al II-lea din cauza arbitrajului și echivocului promovat de suveran în viața publică românească. Opoziția dintre Carol și Iuliu Maniu a debutat încă din perioadă 1928-1930, când în condițiile dezvoltării vertiginoase a curentului carlist, Iuliu Maniu, pe atunci prim-ministru, s-a opus reîntoarcerii prințului Carol. Stelian Popescu, directorul cotidianului "Universul" – ziar care a apărut în perioada interbelică – consemnează în *Memoriile* sale că Maniu a fost "... Singurul om politic care a împiedicat această întoarcere timp de doi ani, după plecarea guvernului Brătianu"³²⁷.

Îndată după actul restaurației, Carol al II-lea și-a exprimat hotărârea de a governa țara "peste partide", atitudine ce intra în contradicție cu prevederile constituționale și care eluda rolul partidelor în mecanismul vieții politice românești³²⁸. În momentul în care Elena Lupescu – metresa regelui, a fost adusă clandestin în țară, Iuliu Maniu a protestat vehement, înaintând demisia guvernului³²⁹. Scandalul afacerii Skoda a deteriorat și mai mult relațiile dintre Maniu și Carol. Regele a utilizat scandalul izbucnit în urma afacerii Skoda pentru discreditarea politică al lui Maniu. Mihail Manoilescu arată în *Memoriile* sale că: "... nici măcar mobilul acuzatorilor nu era curat, căci, afacerea era exploatată finalmente de rege pentru a-l compromite pe Maniu"³³⁰.

În ianuarie 1933 Maniu a demisionat din funcția de președinte P.N.Ț., pentru ca prin atitudinea sa intransigentă anticarlistă, să nu compromită șansele partidului său ce-și asumase guvernarea. Criza din ianuarie 1933 a determinat și ruptura dintre Maniu și Vaida, ultimul devenind un fidel apărător al suveranului³³¹. La sfârșitul lunii ianuarie, Iuliu Maniu a acordat presei un interviu prin care ataca violent camarila și pe Elena Wolf Lupescu³³². Atacurile anticarliste au continuat și prin intervenția unor oameni politici apropiați lui Maniu. La 1 septembrie 1933, Zaharia Boilă, sub pseudonimul George Ohăbeanu, va scrie un articol aspru la adresa camarilei și metresei regelui³³³. Treptat, înțelegând manevrele regelui Carol, ce dorea înstaurarea regimului personal, Iuliu Maniu a plănuțit constituirea unei coaliții politice, care să se

³²⁵ Vezi Nicolae Iorga, *O viață de om. Așa cum a fost...*, p. 708. Termenul este folosit peiorativ de marele istoric, cunoscută fiind antipatia savantului față de omul politic ardelean.

³²⁶ Vezi Iuliu Maniu, *Testament moral-politic...*, p. 162.

³²⁷ Stelian Popescu, *Memorii*, București, Editura Majadahonda, 1997, p.135.

³²⁸ Ioan Scurtu, *Din viața politică a României (1926-1947). Studiu critic privind istoria Partidului Național Țărănesc...*, p. 168-169.

³²⁹ *Ibidem*, pp. 170-172.

³³⁰ Mihail Manoilescu, *op. cit.*, vol.II, p. 359.

³³¹ Ioan Scurtu, *Iuliu Maniu. Activitatea politică...*, p. 72.

³³² *Ibidem*, p. 73.

³³³ *Ibidem*, p. 74.

opună tendințelor dictatoriale ale regelui. Bineînțeles, omul politic ardelean s-a orientat către celelalte grupări politice intrate în conflict deschis sau tacit cu Palatul. Analiza relațiilor dintre Carol al II-lea și Garda de Fier, evoluția și deteriorarea lor ne permit explicarea pactului de neagresiune încheiat între Maniu și Gh. Brătianu cu Corneliu Codreanu – șeful Mișcării Legionare. Pactul semnat la 25 noiembrie 1937 semnifică, în realitate, o alianță politică anticarlistă determinată de evoluția disensiunilor dintre Palat și guvernul Tătărescu, docil instrument al regelui pe de o parte și Mișcarea Legionară, gruparea manistă și georgiștii de cealaltă parte³³⁴.

Privit astăzi din unghiul jocului democratic, al echilibrului imperios necesar de stabilit între Putere și Opoziție, în cadrul luptei parlamentare, dar mai ales reconsiderat din perspectiva conflictului declanșat între apărătorii regimului democratic și tendințele autoritare manifestate de Carol al II-lea și cercurile de la Palat, acordul electoral dintre cei trei lideri politici, atât de diferiți din punct de vedere al concepției politice interne și externe, a fost un moment esențial al luptei pentru salvarea democrației și pluripartidismului din România interbelică. Demarat cu ani în urmă în special prin contacte și discuții secrete între intermediari, proiectul în sine se dorea un act de izolare politică a lui Carol al II-lea, un impediment în calea instaurării regimului personal carlist și, totodată, un instrument de luptă electorală împotriva ingerințelor, a tuturor practicilor discreționare de notorietate, aplicate în general într-o campanie electorală de formațiunea guvernamentală. În cazul nostru, este vorba de guvernul liberal condus de Gh. Tătărescu, considerat în presa vremii drept “pilot al dictaturii regale” și beneficiar, la sfârșitul anului 1937 de tot concursul interesat al Regelui.

De altfel, Gh. Tătărescu era un om politic recuperat, motivat și, în consecință, manevrat de Carol al II-lea. Cel poreclit *Guță* era al șaselea copil al generalului Nicolae Tătărescu și al Speranței Pârâianu. Generalul Tătărescu provenea dintr-o familie înstărită de moșneni gorjeni, iar pe linie maternă tânărul Tătărescu se trăgea din faimoasa familie boierească a Pârâienilor, atestată documentar încă din secolul XV³³⁵. După absolvirea liceului la Craiova s-a înscris la Facultatea de Drept din București, pentru ca mai apoi să-și susțină doctoratul la Paris, cu lucrarea *Regimul electoral și parlamentar din România*. De timpuriu, în anul 1910, Gh. Tătărescu s-a înscris în Partidul Național Liberal și a debutat în presa vremii încă din 1912 publicând mai multe articole în “Sămănătorul” și “Neamul Românesc”, reviste patronate spiritual de marele istoric Nicolae Iorga³³⁶. În 1919, Tătărescu și-a depus candidatura pe listele liberale, fiind ales deputat. În al doilea an al guvernării I.I.C.Brătianu, va fi numit subsecretar de stat la Ministerul de Interne, păstrându-și această funcție în toate cabinetele P. N. L din primul deceniu interbelic. În timpul primului său mandat, ca subsecretar de stat și asistent al ministrului de Interne George Mârzescu, s-a implicat decisiv în dezamorsarea răzmeriței bolșevice de la Tatar Bunar. În perioada iunie-noiembrie 1927, fiind cooptat în echipa ministerială a lui Ionel Brătianu, Tătărescu, fidel apărător al noii ordini constituționale adoptate prin Actul de la 4 ianuarie 1926, a lansat documentul intitulat *Instrucțiuni permanente în vederea unei eventuale reînțoarceri clandestine în țară a fostului principe Carol*. Tonul extrem de dur al documentului și îndemnul expres adresat forțelor de ordine de a-l împușca pe Carol în cazul în care acesta ar fi încercat să se întoarcă ilegal în țară, dar mai ales dacă s-ar fi opus arestării, l-a plasat inițial pe Gh. Tătărescu în tabăra

³³⁴ Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală...*, p. 175.

³³⁵ Aurelian Chistol, *România în anii guvernării liberale Gheorghe Tătărescu (1934-1937)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2007, p.145.

³³⁶ *Ibidem*.

liderilor liberali indezirabili pentru viitorul rege Carol al II-lea. Mai mult, ascensiunea politică de anvergură a lui Tătărescu începe sub mandatul lui I. G. Duca, adversar declarat al regelui Carol. Astfel în 1931, după nici un an de când Duca a preluat șefia PNL, tânărul Tătărescu a fost ales secretar general al partidului, iar în condițiile formării guvernului I. G. Duca, Gh. Tătărescu primește portofoliul Ministerului Industriei și Comerțului. Totuși, mobilitatea și elasticitatea principială a lui Tătărescu, spiritul său tranzacționist și capacitatea de acomodare sau repliere în funcție de contextul politic, chiar servilismul său în raport cu factorii de decizie ai momentului, au fost elementele de caracter corect deciptate și apreciate de către Carol al II-lea și în consecință, exploatate de Suveran în direcția și în interesul cercurilor politico-economice, concentrate în jurul Palatului și patronate de rege. După dispariția primului-ministru I. G. Duca și interimatul asigurat de dr. C. Angelescu, între 30 decembrie 1933 și 3 ianuarie 1934, Gh. Tătărescu a fost desemnat de către regele Carol al II-lea prim-ministru al României, încalcându-se ostentativ regula devenită tradițională, ca șeful executivului să fie și președintele în exercițiu al partidului adus la putere.

Inițiativa încheierii acestui acord îi aparține liderului legionar din momentul în care, chemat la o întrevvedere particulară de către Carol al II-lea, Codreanu declină oferta regală de a ajunge la putere cu sprijinul Palatului, în schimbul cedării autorității absolute asupra Mișcării și proclamării lui Carol drept șef al Legiunii³³⁷. Poziția anticarlistă adoptată de Codreanu ar părea cel puțin stranie în contextul monarhismului declarat promovat de Mișcare.

Potrivit liniilor directoare ale doctrinei legionare, Garda de Fier era o formațiune naționalist creștină atașată profund instituției monarhice. Cu toate derapajele sentimental-politice ale prințului moștenitor (căsătorie morganatică, dezertare, renunțare la familie și tron), Legiunea a manifestat o vădită simpatie pentru regele Carol al II-lea. În febra restaurației, la Iași și la București, legionarii au aclamat pe Carol și au crezut sincer în noua domnie, împotriva tuturor precedentelor de rău augur. Referindu-se la manifestările legionarilor de la Iași din 7 iunie 1930, Ion Zelea Codreanu, în replică la mesajul regal, declara la 18 decembrie 1932 că, “nu suntem monarhiști...Noi suntem singurii monarhiști”³³⁸. Dizolvările Gărzii de Fier din 1931, 1932 și 1933, intervențiile camarilei și ale Elenei Lupescu în viața politică, scandalurile de corupție și afacerism ale căror fire duceau de multe ori la persoane din anturajul regal, au clătinat încrederea tineretului în Suveran. Atmosfera de corupție generalizată, degringolada instituțională și degradarea morală a clasei politice este plastic redată de Constantin Argetoianu în memoriile sale: “ Ce e mai trist, e că încotro te învârtești, n-auzi decât de potlogării, de înjurături, de minciuni. Demoralizarea e completă. Niciodată până acum, în țara românească, nu s-a tras în mocirlă Banca Națională, care trebuia să rămână în afară de politică și de porcării, o reguloare imparțială și neatinsă a vieții noastre economice. De un an și jumătate, de când sunt liberalii la Guvern, cele mai mari potlogării se învârtesc în jurul Băncii Naționale. Potlogării de zeci și sute de milioane. Afacerile cu import-export și cu devize sunt pentru Partidul Liberal gheliruri, cum au fost Skoda și împrumutul din 1932 pentru național-țărăniști. Se fură sus de tot; în jurul Lupeascăi e o bandă de tâlhari, care împreună cu dânsa jefuiesc țara. Pe rând Dumitreștii, Wieder, Malaxa, Tabacovici, Franasovici, Gavrilă Marinescu, Auschnit etc. s-au umflat până au căzut,

³³⁷ Vezi Zaharia Boilă, *op. cit.*, p. 53.

³³⁸ “Monitorul Oficial”, III, Nr. 22 din 22 ianuarie 1933, ședința din 18 decembrie 1932.

ca lipitorile...La Industrie se fură pe capete, cu sau fără știința ministrului. Șperțul domnește în toate Ministerele, în toate administrațiile.

La Căile Ferate Tabacovici și toți șefii de serviciu au leafă lunară de la Malaxa. Familia lui Tătărescu fură. Președintele Senatului, Leonte Moldoveanu, fură. Bejan, și cu el toți *hașiștii*, fură. Presa e vândută. Ziarele primesc sume enorme din fondurile secrete ca să mai tacă asupra afacerilor regimului. Sunt plătite – unele – chiar și de partidele de opoziție care au parale...*Zorile* lui Socor primesc de la Mihalache 300 mii lei pe lună. *Lupta* excrocilor Honigman, 60 000 pe săptămână, *Facla* lui Vinea 50 000. Șeicarul, care împușca francul acum câțiva ani, ridică palatul în *Curentul* lui Brezoianu. pentru care a adunat 25 milioane...Domnia Regelui Carol al II-lea s-a prăvălit în așa mocirlă, încât am impresia că o salvare nu mai e posibilă”³³⁹.

Despre *glisajul* anticarlist al tineretului legionar ne dezvăluie tot Argetoianu în *Însemnările* sale. Acesta relatează o convorbire avută cu studentul legionar Traian Cotigă: “L-am întrebat cum se face că studenții gardiști (Centrul studențesc) s-au solidarizat cu Gerota, care s-a ridicat de-a dreptul împotriva regelui; știam Garda de Fier nu numai monarhistă, dar chiar carlistă. Mi-a explicat pe lung că în Garda de Fier starea sufletească s-a schimbat mult în ultimii doi ani. Persecuțiile continue, bătăile și arestările poliției, toate apelurile adresate sus fără nici un rezultat, încurajarea mișcărilor artificiale de tineret, ca stăjerismul și alte bazaconii inventate de generalul Manolescu și plătite de poliție – au slăbit mult simpatiile tineretului gardist față de Rege”³⁴⁰.

În toamna anului 1935, studențimea bucureșteană, instigată de generalul Rădescu, generalul Dragu și profesorul Marin Ștefănescu (ce aparțineau organizației “Cultul Patriei”) ,a luat apărarea doctorului Gerota, arestat pe 11 noiembrie 1935 pe motiv de acțiune antidinastică, după ce acesta publicase două articole cu titlul *Monarhie sau Republică*³⁴¹. Centrul Studențesc București a declarat grevă și lansează un manifest îndreptat împotriva abuzurilor polițienești, dar mai ales contra Elenei Lupescu. Comitetul de inițiativă era alcătuit numai din studenți legionari: Traian Cotigă (era și președintele U. N. S. C. R.), George Furdui (președintele Centrului Studențesc București), Alexandru Cantacuzino (șeful Departamentului Relații Externe al U. N. S. C. R.), Ion Antoniu-Pâsu (Vicepreședintele C.S.B.), Iordache Spânu (secretar general al C.S.B.), Tănase Rădulescu (casierul C.S.B.), și Gheorghe Istrati (consilier al Uniunii)³⁴². Concomitent cu acțiunile Centrului, apare și un manifest al Societății Studenților în Medicină din București, semnat de Șerban Milcoveanu, de asemenea proaspăt încadrat în Mișcarea Legionară. Manifestul studenților medici era mai puțin dur și-l menaja pe rege. Milcoveanu cerea eliberarea profesorului Gerota și menționa că scopul acțiunii tineretului universitar este, totodată, de a “salva și întări Credința, Neamul, Patria și Regele”³⁴³.

Eliberarea doctorului Gerota a fost sărbătorită cu fast de studenții legionari. La apariția acestuia la curs au participat aproximativ 1000 de studenți, care și-au manifestat simpatiile față de acțiunea anticarlistă a doctorului. Totuși, din considerente tactice, care prevedeau practic neexpunerea gratuită a Mișcării în raport cu Palatul și neexprimarea unui punct de vedere oficial al Legiunii, Codreanu a recomandat “o stare de absolută rezervă”³⁴⁴. Ca și în alte ocazii, studenții legionari

³³⁹ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 120-121.

³⁴⁰ *Ibidem*, p. 171.

³⁴¹ *Ibidem*, p. 164.

³⁴² *Ibidem*, p. 169.

³⁴³ *Ibidem*, p. 168.

³⁴⁴ ANIC, fond Ministerul de Interne (Diverse), dosar 5/1937, f. 27.

aflați la conducerea organizațiilor studențești erau folosiți pentru a emite mesaje, puncte de vedere și atitudini politice fără a angaja oficial Mișcarea. Pe de altă parte, activitatea studențimii legionare în cazul Gerota a fost o nouă punte de legătură între Maniu și Codreanu deoarece profesorul Gerota a fost utilizat de cei doi oameni politici drept mesager în perioada preparativelor destinate semnării acordului politic din 25 noiembrie, dar și după. Spre exemplu, la inițiativa lui Iuliu Maniu, doctorul Gerota a încercat o mediere între Codreanu și Nicolae Titulescu în decembrie 1937, când legionarii au combătut cu extremă vehemență candidatura marelui diplomat pe motivul implicării acestuia în actul dizolvării Gărzii de Fier din decembrie 1933³⁴⁵.

Pe de altă parte, ruptura dintre rege și noua generație era confirmată și de Nae Ionescu, un intim sfătuitor al lui Codreanu și cunoscut îndrumător al unei întregi pleiade de tineri intelectuali afiliați, Mișcării Legionare în deceniul al IV-lea³⁴⁶, după exemplul profesorului și mentorului lor. Nae Ionescu s-a apropiat de Garda de Fier în toamna anului 1933 și în scurt timp a încurajat aderența tinerilor intelectuali, discipoli declarați ai *maestrului*. Aceștia, grupați în jurul revistei “Criterion”, iar mulți dintre ei jurnaliști la “Cuvântul”-ziarul condus de Nae Ionescu-s-au înscris în Legiune, contribuind atât doctrinar cât și activ-propagandistic la dezvoltarea curentului legionar. Prezența lui Nae Ionescu alături de Codreanu era o garanție a monarhismului practicat de către Legiune. Nae Ionescu fusese un partizan declarat al reîntoarcerii din exil a prințului Carol și, evident, una din cele mai autorizate și puternice voci în perioada Regenței, care combătea actul de la 4 ianuarie. După 8 iunie 1930, Nae Ionescu a devenit un intim sfătuitor al regelui Carol al II-lea, însă neînțelegerile dintre cei doi au apărut pe fondul reproșurilor filozofului în ceea ce privește chestiunea Elenei Lupescu. Cert este că Nae Ionescu a făcut parte din prima camarilă instituită la Palat imediat după Restaurație. Această grupare de interese întrunea personaje politice care sprijiniseră revenirea lui Carol pe tron. După 1933, în cadrul camarilei, are loc o modificare structurală a cercului intim din jurul regelui. O seamă de personalități politice cad în dizgrația regelui și se vor manifesta, mai mult sau mai puțin împotriva tendințelor autoritare ale lui Carol al II-lea, împotriva corupției și afacerismului patronat de la Palat prin implicarea directă a metresei regale. Astfel, Manoilescu, curierul secret al regelui din vremurile de restriște și cel care îndurase arbitrariul unui proces instrumentat politic de liberalii, profund ostili prințului Carol, a fost înlăturat din cercul intim al regelui. Tot Manoilescu a adus în țară pe Elena Lupescu sub numele de doamna Manoilescu, folosind un pașaport fals, fapt negat mai târziu cu vehemență de acesta, dar care pare cât se poate de veridic. O altă victimă a ingraturii regale a fost, de bună seamă, Gheorghe Brătianu, care a scindat Partidul Național Liberal, manifestând entuziast pentru reîncoronarea lui Carol. De asemenea, Nae Ionescu a căzut în dizgrația regelui în momentul în care a devenit un contestatar fățiș al Elenei Lupescu și a celorlalți coreligionari ai acesteia (Felix Wieder, Aristide Blank, Max Auschnit, avocatul Dumbrăveanu, vărul Elenei Lupescu), care după 1934 au beneficiat, la recomandarea expresă a amantei regale, de diverse favoruri³⁴⁷.

În mai 1936, Nae Ionescu pledase ca martor în procesul de la Brașov al studenților acuzați de profanarea monumentului lui I. G. Duca de la Sinaia. Cu ocazia unei întâlniri avute de Profesor cu C. Argetoianu, filozoful îi mărturisește politicianului că regele i-a transmis prin Gavrilă Marinescu, intenția de a lua contact

³⁴⁵ Idem, fond Casa Regală, dosar 36/1937. f. 162, 163.

³⁴⁶ C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 173. Argetoianu ne relatează o discuție dintre Nae Ionescu și Jean Pangal în care filozoful descrie prăpastia morală deschisă între Carol al II-lea și tineretul legionar.

³⁴⁷ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 227-228.

în secret cu conducătorii Gărzii de Fier. Indignat, Nae Ionescu ar fi replicat “că Garda nu face nimic clandestin” refuzând cu dispreț invitația regală³⁴⁸.

Un alt moment important în ecuația politică a vremii, eveniment ce semnala relația tot mai încordată dintre Mișcare și Palat și, evident, viitoarea apropiere dintre Codreanu și Maniu a fost circulara Partidului “Totul pentru Țară”, emisă de Corneliu Zelea Codreanu, în care șeful Mișcării lua apărarea lui Iuliu Maniu, care fusese atacat dur în ziarul “Porunca Vremii”, un ziar de dreapta, socotit chiar apropiat mediilor legionare. *Căpitanul* cerea legionarilor să privească cu rezervă articolele din “Porunca Vremii”, arătând că jurnaliștii acestei gazete sunt prea noi adepți ai ideologiei naționalist-creștine și de multe ori par a fi “inșpirați de Ministerul de Interne”. Mai târziu, Codreanu identifica în persoana lui Ilie Rădulescu, redactor la “Porunca Vremii”, drept “o unealtă a lui Gabriel Marinescu”³⁴⁹. Un raport informativ emis de Corpul Detectivilor la 5 decembrie 1937, afirma starea de nervozitate a liderilor legionari în frunte cu Corneliu Codreanu care a dat dispoziții “principalilor conducători ai ziarului “Buna Vestire”, în frunte cu profesorul Dragoș Protopopescu” „să-l combată pe Ilie Rădulescu și articolele sale care atacau Mișcarea pe motivul pactului de neagresiune electorală³⁵⁰. Codreanu mai arăta că Ilie Rădulescu este sponsorizat de “numeroși evrei și în special de Auschnit”³⁵¹.

Al treilea semnatar al acordului electoral semnat la 25 noiembrie 1937 a fost eminentul istoric și profesor Gheorghe Brătianu. La 10 iunie 1930 gruparea condusă de Gh. Brătianu s-a desprins din Partidul Național Liberal. Scindarea liberală a fost determinată de atitudinea procarlistă a tânărului Brătianu, în contradicție cu linia anticalistă intransigentă adoptată de unchiul său Vintilă și Dinu și de marea majoritate a liderilor liberali formați la școala politică a lui Ionel Brătianu, dintre care remarcăm pe I. G. Duca, dr. C. Angelescu, N. N. Săveanu, Al. Lapedatu, Vasile P. Sasu, Al. Periețeanu. Acești oameni politici formau nucleul dur al partidului liberal și rămân, de altfel, fideli depozitari și apărători ai poziției politice fixate de I. I. C. Brătianu prin *actul de la 4 ianuarie*. Proclamarea lui Carol ca rege la 8 iunie 1930, în condițiile în care parlamentarii liberali nu au votat, iar cu o zi în urmă se declaraseră public împotriva încoronării lui Carol al II-lea, a creat o atmosferă de vădită suspiciune și ostilitate între noul rege și P. N. L. Pentru a mai detensiona acest raport, Gh. Brătianu (președinte al filialei liberale ieșene), acceptă întâlnirea cu regele. Sub impresia acestei întrevederi, Gh. Brătianu a conceput un plan de destindere între partid și Factorul Costituțional. Punctul său de vedere a fost drastic amendat în cadrul ședinței Delegației Permanente a Partidului Național Liberal din data de 9 iunie 1930, fiind chiar exclus din partid. O parte a Delegației Permanente a adoptat, totuși, noua poziție față de Coroană, solidarizându-se cu Gh. Brătianu. După o astfel de atitudine, total neconformă cu spiritul de clan și cu sectarismul de partid specific liberalilor și Brătienilor, Octavian Goga, fin observator al jocurilor politice dâmbovițene manevrate dinspre Palat, face o interesantă apreciere asupra traseelor și sincopelor politice ale lui Gh. Brătianu: “Va trebui urmărit în soarta lui și acest tânăr Brătianu, pentru a descifra din peregrinările lui capriciile sufletești ale lui Carol”³⁵².

Gh Brătianu este autorul schismei liberale din 1930, mutare politică ce convenea de minune lui Carol al II-lea, care avea polițe grele de plătit partidului care a oficiat actul din 4 ianuarie 1926 și care s-a opus cu îndârjire revenirii sale pe tron.

³⁴⁸ C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 313.

³⁴⁹ ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 166.

³⁵⁰ *Ibidem*.

³⁵¹ *Ibidem*.

³⁵² Octavian Goga, *Precursori...*, p. 62.

Astfel, în jurul lui Gh. Brătianu s-au raliat o serie de lideri liberali mai tineri, care combăteau reticența bătrânelor cadre liberale față de noua ordine instaurată la 8 iunie 1930. În noua facțiune liberală, *bătrânii* erau socotiți depășiți de situație, incapabili de suplețea politică necesară ieșirii din conul de umbră în care fusese aruncat partidul de actul restaurației, sau pur și simplu *anchilozaji* în proiectul politic statuat la 4 ianuarie 1926 de către marele Ionel Brătianu.

Lider al unei formațiuni minuscule și irelevante în viața politică românească, Gheorghe Brătianu a fost repede sacrificat de către regele Carol al II-lea, din cauza slabei sale notorietăți politice și a ostilității afișate de șeful liberalilor georgiști în chestiunea Elenei Lupescu și a cercurilor de interese grupate în jurul regelui. Însărcinarea de formare a guvernului și de organizare a alegerilor generale primită de I. G. Duca (marele adversar al prințului Carol la 1930) în noiembrie 1933 a fost elementul determinant al răcirii relațiilor dintre tânărul Brătianu și Carol. Manevrele dizolvante ale regelui au dat rezultat cu liberalii și au continuat în tabăra național-țărănistă cu defecțiunea Vaida, o altă operațiune concepută de Carol pentru slăbirea celui de-al doilea partid al țării, dar mai ales pentru izolarea politică a lui Iuliu Maniu, adversar declarat al regelui. În consecință, imixtiunile regelui în viața partidelor cu scopul scindării acestora, a compromiterii oamenilor politici indezirabili, afacerea promovată față de Palat l-au convins pe Gh Brătianu de pericolul pe care îl reprezintă Carol al II-lea și camarila sa și l-au determinat să încerce noi alianțe politice chiar cu liderii neagreați de rege.

Faptul că Gh. Brătianu a achiesat la pactul de neagresiune din noiembrie 1937 alături de Iuliu Maniu, dar mai ales alături de șeful Mișcării Legionare se poate explica și prin atitudinea comună adoptată de cei doi lideri politici în problema torpilării încercărilor lui N. Titulescu de a încheia un Pact de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică. Marele nostru diplomat era un adept convins a politicii securității colective, inițiate de titularul Ministerului de Externe francez, Louis Barthou. Astfel pe linia securității colective s-au consemnat două momente de impact la nivelul relațiilor internaționale. Pactele de asistență semnate în mai 1935 cu Rusia Sovietică de către Franța și, respectiv, de către Cehoslovacia au produs neliniște la Berlin, întrucât Hitler decodifica în mod just proiectul securității colective în sensul politicii de *încercuire* a Germaniei de către Puterile occidentale. Negocierile purtate de către N. Titulescu, ministrul de Externe român, și Maxim Litvinov, reprezentantul Uniunii Sovietice erau destul de avansate și se derulau în mare secret, însă, în cele din urmă, mediile politice din țară au aflat și au reacționat în mod diferit. Liberalii și național-țărăniștii au susținut încheierea acestui Pact, pe când legionarii, național-creștinii și liberalii-georgiști l-au combătut vehement, deși între aceste forțe politice erau deosebiri ireconciliabile privind sistemul politic democratic și parlamentar³⁵³. Intervențiile lui Gh. Brătianu din 5 octombrie și 26 noiembrie 1935, când de la tribuna Camerei Deputaților guvernul a fost interpelat cu privire la tratativele preliminare semnării unui acord de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică, fac referire la inutilitatea acestui tratat și la situația periculoasă la care s-ar expune statul român la intrarea în vigoare a acestui tratat. În primul rând Gh.Brătianu sublinia faptul că Uniunea Sovietică nu recunoștea Actul de unire de la 27 martie 1918 și că autoritățile sovietice au arătat în mai multe rânduri interesul pentru recuperarea Basarabiei. Pe de altă parte, tratatul prevedea o convenție feroviară ce permitea trecerea de trupe,

³⁵³ Ioan Scurtu, *Câteva reflecții asupra întrevederii lui Gheorghe Brătianu cu Adolf Hitler (16 noiembrie 1936)* în *Omagiu istoricului Valeriu Florin Dobrinescu* (coordonator Horia Dumitrescu), Focșani, Editura Pallas, 2003, p. 362.

armament și echipament sovietic pe teritoriul României. Acest fapt îngrijora opinia publică și mediile politice în perspectiva refuzului de a pleca a trupelor sovietice, care odată ajunse și încartiruite pe teritoriul nostru ar fi refuzat să mai plece. Brătianu arată, practic, lipsa de mijloace eficace în a le impune plecarea. Totodată, Armata Roșie era vehicolul ideologic al bolșevismului internaționalist și ateu și în consecință militarii, dar mai ales ofițerii politici atașați trupei erau percepuți ca agenți ai Internaționalei a III-a, instrumentate tot de Moscova³⁵⁴. Despre convenția feroviară româno-sovietică și neliniștea produsă de iminența unui conflict cu rușii relatează și diplomatul Mihail Sturdza³⁵⁵ și fiul său Ilie Vlad Sturdza³⁵⁶ care a participat chiar la întrevederea dintre tatăl său cu Codreanu și cu generalul Cantacuzino. Mihail Sturdza fusese informat de acest protocol româno-sovietic de către reprezentantul Poloniei la București. Intervenția parlamentară a lui Gh. Brătianu se completează cu atitudinea politică a lui Codreanu care, într-un memoriu adresat regelui și oamenilor politici atenționa asupra pericolelor care pândesc statul român în condițiile unei apropieri față de Moscova și a iritării tot mai pronunțate a Italiei și Germaniei: "...Este cutremurător să ne gândim că noi, tineretul de astăzi să fim condamnați a asista la împărțirea sau ciuntirea României Mari, pentru a plăti păcatele unei infame politici externe [...]. Cerem ca Majestatea Voastră să pretindă tuturor celor ce conduc sau manifestă păreri cu privire la politica externă a României să declare că răspund cu capul pentru directivele pe care și le însușesc. Așteptăm, de asemenea, același gest de mare curaj și de mare cavalerism și din partea Majestății Voastre în ceea ce privește linia regală de politică externă a României. În acest mod, în momentul unei eventuale catastrofe Țara ar cunoaște: și cui aparțin răspunderile și natura sancțiunilor [...]. Nu există Mica Înțelegere, nici Înțelegerea Balcanică. Cine crede în acestea dovedește că nu a înțeles nimic. Față în față stau două lumi. Sub presiunea lor, în clipa războiului, toate combinațiile diplomatice se vor năruia ca niște castele de carton"³⁵⁷. Așadar, atitudinea anti-camarilă și opțiunile de politică externă au constituit, de bună seamă, elemente de apropiere între viitorii semnatari ai acordului de neagresiune electorală din 25 noiembrie 1937.

Răsturnarea regimului constituțional și instaurarea regimului autoritar-măsurile preconizate de Carol al II-lea și camarila sa indică o colaborare sau cel puțin o încurajare din umbră a legionarismului, recunoscut în perioada interbelică drept redutabil adversar al democrației și pluripartidismului³⁵⁸. Cert este că Mișcarea Legionară s-a dorit, încă de la întemeiere, a fi instrumentul politic de asanare morală a societății românești. Misiunea legionarismului – în opinia doctrinarilor legionari –

³⁵⁴ *Ibidem*

³⁵⁵ Prințul Mihail Sturdza (1886-1980) a fost diplomat de carieră, doctor în Drept Internațional, ministru de Externe și o personalitate importantă a exilului românesc anticomunist. A murit în Spania. În istoriografie rămâne cu lucrarea memorialistică *România și sfârșitul Europei. Amintiri din din țara pierdută*, inițial apărută în limba română la Rio de Janeiro-Madrid, la Editura Dacia, 1966 și reeditată la Editura Fronde, Alba Iulia-Paris în 1994. Lucrarea a mai fost tradusă în limba engleză (*The Suicide of Europe*, Boston, 1968), în italiană (*La fine del Europa*, două ediții: Napoli, 1970 și Parma, 1999) și spaniolă (*El suicidio de Europa*, Barcelona, 1970)

³⁵⁶ Vezi Ilie Vlad Sturdza, *Pribeag printr-un secol nebun. De la Legiunea Arhanghelul Mihail la Legiunea Străină*, ediție îngrijită de Răzvan Codrescu și Mihai Ghyka, București, Editura Vreamea, 2002, p. 15-17.

³⁵⁷ Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și manifeste*, p. 97-98.

³⁵⁸ Vezi Zaharia Boilă, *op. cit.*, pp. 41-48.

consta în declanșarea unei “revoluții spirituale”³⁵⁹ capabilă să aducă o substanțială corecție societății românești³⁶⁰ perturbată de demagogia și politicianismul partidelor, de afacerism și corupție. Mișcarea Legionară a combătut pluripartidismul identificat tot mai mult cu “lichelismul politic”, a combătut democrația parlamentară românească, confundată cu politicianismul versatil și populismul ieftin, menit să atragă voturile unui electorat incult și de fiecare dată păcălit de promisiunile nefondate ale partidelor³⁶¹.

Mișcarea Legionară și-a afișat întotdeauna încrederea față de instituția monarhică³⁶², însă a combătut vehement practicile arbitrare ale regelui Carol al II-lea, dar mai ales intervenția nefastă a camarilei și a Elenei Lupescu în viață publică românească. Regele a crezut că-și poate subordona Mișcarea în scopul realizării planurilor dictatoriale. După 1933, Garda de Fier iese treptat de sub tutela monarhiei (dacă realmente o fi fost sub această tutelă)³⁶³, adoptând o atitudine fățișă anticarlistă³⁶⁴.

În aprilie 1936, cu ocazia congresului studentesc de la Târgu-Mureș, Gh. Furdui comandant legionar și președinte al Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România (U. N. S. C. R), organizație reprezentativă a studenților români din perioada interbelică, a fost subvenționat (se pare) de rege cu suma de 100.000 lei în vederea organizării congresului. De asemenea I. Inculeț – ministru de Interne – și Eugen Titeanu, au alocat fonduri pentru transportul și întreținerea delegațiilor la congres³⁶⁵. Generoasa sponsorizare regală nu a împiedicat pe șefii studenților să ia atitudine împotriva camarilei, a Elenei Lupescu și implicit a regelui. Astfel, înainte de încheierea lucrărilor congresului, conducătorii tineretului universitar, în majoritate legionari, au adoptat o moțiune care sublinia faptul că viața Căpitanului este amenințată, fiind făcuți direct răspunzători oamenii politici și militarii apropiați ai regelui. Prin urmare s-au creat acele liste negre, ce condamnau la moarte pe exponenții “oculte”, declarați inamici ai Mișcării ca: Armand Călinescu, N. Titulescu, Gabriel Marinescu, Virgil Madgearu, dr. N. Lupu și bineînțeles, Elena Lupescu³⁶⁶. “Ingratitudinea” legionarilor nu l-a dezarmat pe Carol al II-lea, care a încercat imediat după Congres, să-i contacteze pe conducătorii studenților³⁶⁷. În replică, aceștia au respins invitația regală, pe motiv că “Garda nu face nimic

³⁵⁹ Mircea Eliade, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare*, în “Buna Vestire” an. I, nr. 244, din 17 decembrie 1937.

³⁶⁰ Nae Ionescu, *Sub semnul Arhanghelului*, în “Buna Vestire” nr. 100, din 27 iunie 1937.

³⁶¹ Grigore Gafencu, *op. cit.*, pp. 142-144; Faust Brădescu, *Victorii legionare*, Editura Libertatea, 1988, pp. 25- 27.

³⁶² Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari...*, p. 462.

³⁶³ S-a speculat mult relația Carol al II-lea-Nae Ionescu și influența filozofului asupra lui Codreanu și a cercurilor intelectuale raliat Mișcării. Chiar dacă apropierea lui Nae Ionescu de Legiune a fost inițial o încercare de captare a regelui, aceasta a dat greș iar Nae Ionescu a devenit ideolog principal al Mișcării Legionare și personaj esențial în acțiunea de *recrutare* a tinerilor intelectuali care au aderat la G.D.F în a doua jumătate a deceniului al IV-lea.

³⁶⁴ Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală...*, p. 177.

³⁶⁵ Idem, *Carol al II-lea și Garda de Fier – De la relații amicale la criză (1930-1937)*, în Studii (Revista de Istorie), tomul 24, nr. 5, 11009, 1028, 1971, p. 1018-1019 (10-11).

³⁶⁶ Idem, *De la restaurație la dictatura regală...*, p. 189.

³⁶⁷ Idem, *Carol al II-lea și Garda de Fier – De la relații amicale la criză (1930-1937)*, în Studii (Revista de Istorie), tomul 24, nr.5, 11009, 1028, 1971, p. 1020 (12).

clandestin”, ba mai mult, au apărut manifeste legionare, ce cereau deschis suprimarea concubinei regelui³⁶⁸.

Deteriorarea relațiilor dintre Mișcarea Legionară și Carol al II-lea l-a îndrituit pe Codreanu să-și caute noi aliați politici. Lupta anticarlistă a fost dealtfel, principala platformă politică a pactului de neagresiune din noiembrie 1937. Apropierea dintre Codreanu și Iuliu Maniu a fost axa determinantă a acordului din 25 noiembrie, fiind inițiată de Iuliu Maniu cu mult timp înainte. Astfel, după congresul studențesc din aprilie 1936, oamenii lui Maniu propun șefilor legionari colaborarea în vederea luptei împotriva regelui. Raliat grupării maniste după scandalul afacerii Skoda, când regele a încercat să-l compromită³⁶⁹, generalul Cihoschi l-a întâlnit pe Gh. Furdui, arătându-i că Maniu are toată admirația pentru Gardă, așteptând de la legionari un gest simbolic prin împușcarea Elenei Lupescu³⁷⁰. Contactele între *maniști* și reprezentanții studenților au continuat pe tot parcursul anului 1937. În primul rând trebuie remarcat faptul că atât Maniu cât și Codreanu au utilizat în aceste întâlniri și preparative ale viitorului acord politic, persoane apropiate, dar care etalau o anumită suplețe și independență în acțiune, caracteristici ce nu antrenau în mod evident pe lideri sau organizația politică. Am arătat mai sus rolul doctorului Gerota în acțiunea de apropiere dintre Maniu și Codreanu, dar și mandatul primit de acesta din partea lui Maniu să medieze de mai multe ori anumite chestiuni sensibile pentru înlăturarea unor asperități care impietau asupra pactului (cazul Titulescu)³⁷¹. De cealaltă parte, Codreanu a insistat pe calea apropierii de Iuliu Maniu folosind lideri ai organizațiilor studențești. Un raport al Direcției Generale a Poliției Capitalei arată că șefii studenților din țară s-au întâlnit la Cluj cu Iuliu Maniu în vederea coordonării acțiunilor împotriva camarilei. Maniu nu a angajat partidul, întrucât “nu are concursul” acestuia, însă a fost de acord să colaboreze cu studenții “fără a renunța la principiile sale democratice”. De la această consfătuire a lipsit doar președintele Centrului Studențesc Cernăuți, iar Șerban Milcoveanu, care reprezenta studențimea bucureșteană, s-a erijat în lider de opinie susținând că “studențimea legionară va reprezenta dinamismul și va duce lupta, iar Maniu va fi numai inspiratorul și mentorul”. Tot în acest cadru s-a decis “trimiterea unei telegrame de simpatie fostului Principe Nicolae³⁷². De asemenea, o altă notă informativă de la sfârșitul lui iunie 1937 consemna că: “Șerban Milcoveanu împreună cu Viorel Trifa, în cosfătuirile pe care le-au avut cu ceilalți fruntași ai Uniunii Naționale a Studenților Creștini Români și ai Centrului Studențesc București, au hotărât a participa la primirea d-lui Maniu la frontieră, cu ocazia înapoierii d-sale din străinătate” și că studenții mai “...intenționează a înmâna atunci un volum omagial d-lui Maniu, care să reprezinte munca și viața legionară”³⁷³.

Lupta anticarlistă a lui Maniu s-a interferat cu acțiunile politice ale lui Gh. Brătianu, care din noiembrie 1933 se lansase în atacuri violente contra Elenei Lupescu și a camarilei. Omul politic ardelean a fost solicitat de Gh. Brătianu, prin intermediul doamnei Alice Sturdza, să participe la o amplă acțiune anticarlistă coordonată la nivelul întregii țări; Maniu în Ardeal, iar Gh. Brătianu, Al. Averescu și Grigore Filipescu în Vechiul Regat³⁷⁴.

³⁶⁸ Apud Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală...*, p. 190.

³⁶⁹ Ioan Scurtu, *Din viața politică a României...*, p. 318.

³⁷⁰ Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală...*, p. 191.

³⁷¹ ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 163.

³⁷² Idem, fond Ministerul de Interne, dosar 5/1937, f.21.

³⁷³ *Ibidem*, f.86.

³⁷⁴ Ioan Scurtu, *Din viața politică a României...*, p. 330.

Funerariile lui Ion Moța și Vasile Marin, comandanți legionari, morți în războiul civil din Spania, unde au participat de partea trupelor naționaliste, au relevat încă o dată, aderența masivă a populației la crezul legionar³⁷⁵. Valul de simpatie populară vizibil în toată țara, dar mai cu seamă în București, l-a determinat pe rege să-l contacteze pe Codreanu. Suveranul i-a cerut șefia Mișcării, oferindu-i în schimb guvernul. Corneliu Codreanu a refuzat compromisul, preferând lupta politică deschisă împotriva regelui Carol al II-lea.

Propaganda asiduă a legionarilor cu prilejul aducerii în țară a trupelor neînsuflețite ale lui Moța și Marin a declanșat o vie ripostă din partea regelui și a guvernului Tătărescu. După înmormântarea comandanților legionari căzuți în Spania, când Codreanu a mărșăluit prin centrul Bucureștiului în fruntea a peste 100.000 de legionari și a primit condoleanțe din partea ambasadorilor Germaniei, Italiei și din partea marchizului Prat y Soutzo, reprezentantul Spaniei franchiste³⁷⁶, regele a cerut în mod provocator șefia Mișcării. Refuzul Căpitanului a atras mânia regală. Din acel moment, Carol a abilitat guvernul Tătărescu să treacă la reprimarea Mișcării³⁷⁷. Au fost condamnați la muncă silnică pe viață asasinii lui Stelescu, fără ca martorii apărării să fie audiați. Nenumărate tulburări studențești au determinat guvernul să ordone evacuarea căminelor și mai apoi, prelungirea stării de asediu. Pentru a împiedica manifestările religioase legionare, guvernul și regele au somat forurile superioare eclesiastice să interzică propaganda legionară în biserici³⁷⁸. Apropierea dintre prințul Nicolae și Legiune a determinat pe Carol al II-lea să obțină de la un Consiliu de Coroană ostracizarea acestuia pe motivul “căsătoriei morganatice” contractate de Prinț³⁷⁹.

Refuzul lui Corneliu Codreanu, cu privire la colaborarea dintre Mișcare și Palat pentru instaurarea regimului autoritar carlist, a condus la decizia constituirii unor noi organisme care să combată cu succes propaganda legionară prin măsuri ferme și imediate. În acest scop a fost creat un nou Minister al Ordinii Publice în frunte cu Gavrilă Marinescu, Șeful Poliției Capitalei și component de bază al camarilei. Misiunea generalului Gabriel Marinescu, după cum nota Armand Călinescu în jurnalul său, era “... să suprimă pe Codreanu și vreo treizeci de gardiști principali. Și-a format echipe de 200 de pușcăriași, cu care va da lovitura într-o noapte. E convins că dacă nu-i suprimă el pe ei, vor cădea el și Rex apoi victime [...]. Gabriel i-a spus regelui că ceea ce putea odată vindeca cu o cataplasma, acum va trebui tratat cu bisturiul. Deci, vor trebui câțiva suprimiți”³⁸⁰. Intenția de lichidare fizică a liderilor legionari era asumată integral de către rege și confirmată în paginile *Însemnărilor zilnice*. Un informator cu numele de cod *Haiduc*-după toate probabilitățile se pare că este vorba de Alice Sturdza-o avertiza pe Elena Lupescu de iminența unui plan amplu de asasinare pus la cale de Garda de Fier. Bineînțeles că Duduia figura în fruntea listei negre elaborate de legionari³⁸¹. Regele consemnează în *Jurnal* că informația poate fi

³⁷⁵ Francisco Veiga, *op. cit.*, p. 223; Valeriu C. Neșțian, *Perspective legionare*, Timișoara, Editura Gordian, 1995, pp. 54-56.

³⁷⁶ Nicolae Iorga, *Memorii*. vol. VI-VII, p. 318; Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 335.

³⁷⁷ Hans Rogger, Eugen Weber, *Dreapta europeană. Profil istoric*, București, Editura Minerva, 1995, p. 184.

³⁷⁸ Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală...*, p. 197-198.

³⁷⁹ Neagu Cosma, *Culisele Palatului Regal 1930-1940*, București, Editura Globus, 1990, pp. 251-253.

³⁸⁰ Armand Călinescu, *op. cit.*, pp. 338-339.

³⁸¹ Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. I, 1904-1939, ediție Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion, București, Editura Silex, 1995, p. 150-152

exagerată, dar dă dispoziții privind o severă observare a acțiunilor legionarilor. Evident că generalul Gavrilă Marinescu nu ezită să mai ceară o suplimentare de fonduri necesare acțiunilor de filaj și motivării financiare a agenților și informatorilor. Totodată, Gavrilă “dă asigurări că este cu ochii în patru” și că “are vreo 200 de oameni gata la nevoie”³⁸²

Cu siguranță aceste planuri de asasinare au fost interceptate de către legionari care, în consecință, au accelerat tatonările politice cu adversarii declarați ai camarilei. Un moment important al apropierii dintre Maniu și Codreanu s-a consumat la 11 martie 1937, când Căpitanul a avut o întrevedere cu Zaharia Boilă, membru marcant al grupării maniste. Șeful Mișcării Legionare a afirmat că regele urmărește suprimarea sa (după refuzul de a-i preda șefia Mișcării) și că dorește o neîntârziată alianță cu Maniu pentru a-l combate cu succes pe regele Carol³⁸³. În același sens, la 22 aprilie 1937 Codreanu s-a întâlnit cu Gh. Brătianu, discutând asupra acțiunii comune împotriva lui Carol al II-lea³⁸⁴.

Acordul semnat la 25 noiembrie 1937 de Iuliu Maniu, Corneliu Codreanu și Gh. Brătianu a reprezentat un mare eșec pentru regele Carol al II-lea, deoarece a inclus o mare parte din partidele de opoziție, contracarând astfel planurile autoritare monarhice. Pe lângă național-țărăniști, legionari și liberalii georgiști, la pactul de neagresiune electorală au aderat și Uniunea Agrară a lui Constantin Argetoianu, Partidul Conservator a lui Grigore Filipescu și chiar Uniunea Evreilor din România, brațul politic al minorității evreiești condus de dr. W. Filderman³⁸⁵. Afirmările istoriografiei comuniste, ce reiterează ideea unei adevărate demoralizări a opoziției democratice, nu sunt câtuși de puțin relevante. Înțelegerea politică menționată a reprezentat un moment unic în istoria democrației parlamentare românești, când opoziția a reușit să-și strângă rândurile pentru “a trânti” – termen folosit de Iuliu Maniu în depozitia sa la procesul Mareșalului Antonescu – guvernul în alegeri³⁸⁶.

Pactul de neagresiune electorală a repus în lupta contra tendințelor autoritare și anticonstituționale ale regelui, forțe politice cu orientări divergente³⁸⁷. P. N. Ț., ce milita pentru întărirea democrației parlamentare și era fidel apărător al alianțelor tradiționale, s-a aliat cu partidul “Totul pentru Țară”, instrumentul politic al Mișcării Legionare, adversar al democrației considerată perimată și partizan al reorientării politicii externe românești către Axa Berlin – Roma. Pentru lămurirea propriilor partizani, cât și a opiniei publice surprinse de acest “pact de neagresiune”, Iuliu Maniu și Corneliu Codreanu au făcut declarațiile și delimitările de rigoare: “Domnul Maniu, afirmând punctul de vedere al partidului său în politica externă, a spus în esență: «Suntem alături de marile democrații ale Occidentului, suntem alături de Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică» și-și arată marele său atașament față de «Societatea Națiunilor».

Cu profund respect pentru dl. Maniu îmi permit să afirm că părerile mele sunt exact contrarii (...). Eu sunt pentru o politică externă alături de Roma și Berlin. Alături

³⁸² *Ibidem*.

³⁸³ Zaharia Boilă, *op. cit.*, pp. 51-55.

³⁸⁴ Ioan Scurtu, *Din viața politică a României...*, p. 332.

³⁸⁵ Larry Watts, *O Casandă a României. Ion Antonescu*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1993, p. 155.

³⁸⁶ *Ibidem*, p. 156; vezi și depozitia lui Iuliu Maniu la procesul mareșalului Ion Antonescu, în *Procesul mareșalului Ion Antonescu. Documente*, vol. II, București, Editura Saeculum I.O./Editura Europa Nova, 1995, p. 62.

³⁸⁷ Florea Nedelcu, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale...*, p. 82-83.

de statele revoluțiilor naționale. În contra bolșevismului [...]. În 48 de ore după biruința Mișcării Legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlinul, intrând astfel în linia misiunii sale istorice în lume [...]. Dl. Maniu este pentru democrație. Eu sunt de părere exact contrară. Sunt contra democrației. După cum sunt și contra dictaturii [...]. Dl. Maniu spune că partidul său va aduce justiția și toleranța pentru minorități. Eu sunt pentru Justiție, fără Toleranță. Pentru că am tolerat așa de multe, încât suntem pe patul de moarte...”³⁸⁸.

Practic, acordul semnat la 25 noiembrie 1937 însemna “înconjurarea limbajului violent și de denigrare, dar nu împiedica afirmarea ideologiei proprii”³⁸⁹. În presa de stânga înțelegerea dintre Maniu și Mișcarea Legionară a fost receptată ca un compromis al democrației față de mișcarea de dreapta: “Am combătut cu toată hotărârea cartelul Vaida-Tătărescu-Fabricius, pe care îl socotim imoral și nefast pentru toate părțile contractante. Cu atât mai imoral și cu atât mai nefast ar fi un eventual cartel – sub orice formă – între P. N. Ț. și Mișcarea Legionară”³⁹⁰. Totuși, citând surse țărăniște, “Adevărul” concluziona că “în viața politică sunt clipe în care nu-ți alegi tovarășii de luptă. Ei sunt impuși prin forța lucrurilor”³⁹¹.

În presa liberală alianța lui Maniu cu Garda de Fier a declanșat o lungă serie de atacuri la adresa omului politic ardelean, acuzat de “ipocrizie și ambițiune personală”³⁹². Ironia liberalilor se reflectă în articolele oficiosului “Viitorul”, unde pactul de neagresiune este comparat cu acțiunea dezlănțată din parabola cu racul, broasca și cu știuca³⁹³. Alianța opoziției era socotită drept o înțelegere incompatibilă a unui “partid de extremă dreapta și dictatură naționalistă cu un partid democrat și «jidovesc» pentru apărarea intereselor imperioase naționale și a libertăților constituționale”³⁹⁴.

În ziarul “Prezentul” aflat sub conducerea lui Virgil Madgearu, se aprecia că acordul “nu poate avea însă alt caracter decât acela de poliție electorală. Pentru că, altminteri – dacă acordul ar presupune și înțelegeri politice – ar trebui să prohodim democrația”³⁹⁵. Aceeași reacție ostilă a determinat-o pactul de neagresiune și din partea presei de dreapta. În oficiosul Partidului Național Creștin “Țara noastră”, acordul electoral era semnalat ca un “complot constituționalist a lui Iuliu Maniu, Corneliu Codreanu și Gh. Brătianu”³⁹⁶. Tot oficiosul gogo-cuzist într-un articol de fond intitulat: *Monstrozitatea înțelegerii dintre d-nii Maniu și Codreanu* descifra că: “Acordul încheiat între d-nii Iuliu Maniu, Corneliu Codreanu și Gheorghe Brătianu a stârnit în toată presa și în întreaga opinie publică o nesfârșită nedumerire. Înțelegerea este tot ce se putea mai absurd și mai monstruos [...] Apropierea Maniu-Codreanu se putea socoti altădată o glumă de prost gust, o infamie dacă vreți, o naivitate. Nimeni n-ar fi fost în stare s-o creadă realizabilă și iată că astăzi ea există [...] Dl Maniu și Codreanu fiecare la rândul său, închis în alcovul lor de gândire, în laboratorul lor psihologic, și-nchipuie că se servește de celălalt, dar, vedeți, din această socoteală

³⁸⁸ “Buna Vestire”, anul I, nr. 227, din 27 noiembrie 1937; Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și Manifeste (1927-1938)*..., p. 221-222.

³⁸⁹ “Buna Vestire”, anul I, nr. 227, din 27 noiembrie 1937.

³⁹⁰ Tudor Teodorescu Braniște, *Contradicțiile lui Maniu*, în “Adevărul”, an. 51, nr. 16512, din 26 noiembrie 1937.

³⁹¹ *Ibidem*.

³⁹² “Viitorul”, anul XXIX, nr. 8970 din 30 noiembrie 1937.

³⁹³ *Idem*, nr. 8971, din 1 decembrie 1937.

³⁹⁴ *Idem*, nr. 8970, din 30 noiembrie 1937.

³⁹⁵ *Idem*, nr. 8968, din 27 noiembrie 1937.

³⁹⁶ “Țara noastră”, anul XVI, nr. 1514, din 27 noiembrie 1937.

piezișă s-a născut, ca dintr-un incest sau concubinaj, cea mai sinistă dintre toate combinațiile politice pe care le-a înregistrat istoria României moderne”³⁹⁷.

Într-o întrunire a P. N. C. la Vaslui, Octavian Goga declara că acordul electoral este “o perfidă combinație politică a d-lui Maniu” și îi rezerva liderului legionar rolul de victimă al abilului *tranzacționist de extracție iezuită*. Cu ironia proprie unui mare pamfletar, Goga spune că: “D. Corneliu Codreanu n-a înțeles că, întinzând mâna d-lui Maniu se ancorează la un cadavru politic. Când ești tânăr nu-ți este permis să te însori cu o babă, chiar în politică”³⁹⁸. Pe aceeași linie a denunțării pactului electoral, Istrate Micescu, eminentul jurist integrat în P. N. C. va declanșa un puternic atac în presă contra lui Corneliu Codreanu³⁹⁹. Acuzația de “inconsecvență naționalistă” adresată de Istrate Micescu lui Codreanu, era inspirată cu siguranță de Carol al II-lea și urmărirea discreditarea Căpitanului și a Mișcării Legionare, serioși contracandidați în campania electorală, pentru partidul condus de O. Goga și A. C. Cuza, formațiune agreată de Palat.

Vădit iritat de acuzele lansate din tabăra național-creștină, Corneliu Codreanu a ripostat dur într-un interviu acordat ziarului “Buna Vestire”. Pentru a-i răspunde lui Octavian Goga, care în discursul susținut în fața simpatizanților din Vaslui i-a minimalizat capacitatea de înțelegere politică a momentului, transformându-l într-un simplu novice păcălit de abilitatea lui Maniu, șeful Legiunii a arătat că: “Pe aceia, care într-un moment de necugetare își arogă dreptul de a mă învăța pe mine naționalism sau de a mă învăța cum să-mi conduc propria-mi organizație, le atrag atenția că omul care să-mi facă mie această școală nu s-a născut încă. Îi sfătuiesc să mă neglijeze și să nu-și permită a se amesteca în treburile mele, unde eu port răspunderea pentru fiecare pas, pentru fiecare gest [...]. Iar acelora care nu înțeleg acest lucru voi și să le răspund trimițându-le o palmă de fier peste buza obraznică”⁴⁰⁰. Din cauza nedumeririi arătate de opinia publică românească privind acordul electoral din 25 noiembrie 1937, Codreanu a cerut chiar propriilor aderenți încredere și răbdare. El a declarat că oportunitatea și utilitatea acestui pact le vor “înțelege la anul” și că oricum timpul nu permite a face “socoteală pentru cei ce înțeleg mai greu”⁴⁰¹. Pe de altă parte note informative ale Corpului Detectivilor atestă rumoarea și nedumerirea șefilor legionari, din teritoriu mai ales, care nu știau cum să explice noilor aderenți: “La sediul partidului *Totul pentru Țară* domnește o atmosferă apăsătoare și penibilă în urma acordului încheiat de dl. Corneliu Codreanu și dl. Iuliu Maniu. Legionarii sunt abătuți și unii din ei recunosc că, Corneliu Codreanu ia antrenat într-o băltoacă. Se primesc la sediul central zilnic scrisori în care se cer lămuriri cam în felul acesta: *Ce să spunem oamenilor când ne acuză că până ieri combăteam pe jidovi și țărăniști iar acum îi acoperim? etc, etc.*”

În afară de acestea se mai spune că printre frunțașii intelectuali care ar fi revoltați de înțelegerea Maniu-Corneliu Codreanu, figurează și profesor Nae Ionescu”⁴⁰². Un alt raport informativ acreditează “răcirea” relațiilor dintre Codreanu și Mihail Manoilescu “datorită faptului că acesta s-a pretat la unele intrigi, spre a împiedica apropierea lui Codreanu de Maniu. Intimii lui Codreanu susțin că Manoilescu, în adevăr, a făcut demersuri pe lângă anturajul lui Codreanu, arătându-le avantajele oferite dacă nu se perfectează pactul cu Maniu, zicând că nu e dorit nici de

³⁹⁷ Idem, nr. 1515, din 28 noiembrie 1937.

³⁹⁸ Idem, nr 1517 din 2 decembrie 1937.

³⁹⁹ Idem, nr. 1520, din 4 decembrie 1937.

⁴⁰⁰ “Buna vestire”, an I, nr 235 din 7 noiembrie 1937.

⁴⁰¹ Idem, nr. 228 din 28 noiembrie 1937.

⁴⁰² A.N.I.C. fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 155.

Palat. Amestecul lui Manoilescu în treburile Gărzii de Fier a scandalizat pe Codreanu. La un moment dat, acesta a spus intimilor că *este obrăznicie din partea acelora, care fiind dați afară de peste tot ca incorecți și primiți de milă în Gardă ca simpatizanți au curajul să dea directive*. Față de atmosfera defavorabilă lui Manoilescu în sânul Gărzii nu este exclus ca acesta să renunțe a mai candida pe listă pentru Senat din partea Gărzii de Fier⁴⁰³.

Documentele de mai sus demonstrează că pactul de neagresiune electorală semnat la 25 noiembrie a fost privit cu destulă neîncredere în mediile legionare și că a fost adoptat, în cele din urmă, nu fără mici convulsii și fricțiuni interne. Dacă dezvoltăm filmul evenimentelor observăm că refuzul de colaborare cu regele Carol al II-lea în februarie 1937 a suscitât, de asemenea, reacții contrare viziunii politice codreniste. În acel context, o serie de fruntași legionari au contestat abilitatea politică a lui Codreanu, fiind siguri că o colaborare cu regele ar fi pus capăt exceselor și prigoanelor antilegionare dar mai ales ar fi transformat Mișcarea Legionară într-un partid politic onorabil cu șansă mare de a fi chemat la guvernare. Posibil ca acordul din 25 noiembrie să fi însemnat pentru acești lideri legionari o altă inabilitate politică a lui Codreanu și, totodată, anularea decisivă a șanselor Mișcării de a fi chemată la putere prin intervenție regală. Notele informative de mai sus semnalează atitudinea nonconformistă a lui Nae Ionescu și Mihail Manoilescu în raport cu linia politică stabilită de Codreanu. Deși Nae Ionescu era plecat în Germania în momentul semnării pactului de neagresiune și deci nu a putut lua parte fizic la *complotul și intrigile* anti-acord, totuși credem că raportul informativ sintetizează corect poziția profesorului Nae Ionescu față de înțelegerea dintre Maniu și Codreanu. Pe de altă parte, atât Nae Ionescu cât și Mihail Manoilescu sunt vechi carliști și membri ai primei camarile conturate la Palat, în prima perioadă de după restaurație. Amândoi se raliază Mișcării Legionare după ce cad în dizgrația regelui, dar mai ales a Elenei Lupescu. Asupra amândurora a planat în epocă acuza, insinuant promovată în mediile politice bucureștene, că au primit misiunea de a supraveghea din interior toate mișcările legionarilor și a încerca subtil captarea Mișcării în interesul Palatului dar și persuadarea Căpitanului în ideea de a-l transforma în prea-supus *vasal* al regelui. Alături de Nae Ionescu și Mihail Manoilescu îl putem plasa, pe aceeași linie politică ce presupunea recâștigarea grației regale, pe inginerul Virgil Ionescu, comandant legionar și șeful regiunii legionare dobrogene, un *descurcăreț* și un *salonard*, cu bune relații la Palat, acuzat la un moment dat de radicalii macedoromâni în frunte cu Constantin Papanace că ar fi spionul Elenei Lupescu. De altfel, Virgil Ionescu avea să se salveze în timpul mării prigoane dintre 1938-1939 datorită semnării declarației de desolidarizare și a unor relații sus-puse, fapte care au condus la izolarea acestuia după septembrie 1940. Pentru a întâmpina eventuale defecțiuni în organizație dar mai ales pentru lămurirea legionarilor privind scopul și dimensiunea programatică a pactului de neagresiune, Codreanu inițiază o serie de contacte cu grupurile intelectuale înregimentate în organizația «Răzleți». Alături de de acești «fruntași legionari intelectuali», după cum sunt numiți în rapoartele Siguranței, șeful Mișcării adoptă un plan de popularizare și explicare a pactului pentru proprii aderenți dar și pentru opinia publică. O altă notă informativă emisă de Corpul Detectivilor relevă analiza și dezbaterile declanșate în «cercurile fruntașilor legionari intelectuali». Discuțiile din cadrul acestor ședințe converg, potrivit documentului informativ menționat, asupra caracterului politic și asupra prevederilor declarate sau sub înțelese ale pactului de neagresiune: «În cercurile fruntașilor legionari intelectuali se afirmă că, cu toate

⁴⁰³ *Ibidem*, f. 151.

declarațiile făcute de Corneliu Codreanu, cât și de dl. Maniu că înțelegerea dintre cei doi oameni politici nu privește decât garantarea libertății alegerilor, totuși înafară de pactul zis de neagresiune s-a stabilit între Corneliu Codreanu și dl. Maniu o unitate de vederi perfectă cu privire la problemele mari ce privesc țara, dar mai ales în ce privește practica constituțională, fapt care –precizează aceste cercuri–duce la o colaborare între Partidul Național Țărănesc și Partidul “Totul pentru Țară” și după alegeri, ambele înțelegând să se ajute reciproc și să lupte paralel până la triumful punctului de vedere comun (constituționalismului)”⁴⁰⁴. Documentul arată că lupta comună dintre național-țărăniști și legionari “va fi dusă atât în Parlament, cât mai ales în afara Parlamentului, atât prin întruniri, cât și prin publicații [...] ce vor cuprinde atacuri directe la adresa chiar a Suveranului, spre a provoca procese importante, scontând că prin aceasta curentul așa zis constituționalist va spori și mai mult”⁴⁰⁵.

Deși Carol al II-lea era la curent cu tatonările dintre Codreanu și Maniu, fiind bine informat de serviciile secrete, semnarea acordului electoral din 25 noiembrie pare să-l fi surprins neplăcut., întrucât a decriptat caracterul anti-carlist al Pactului de neagresiune:”...Maniu, în timpul alegerilor, mai făcuse un gest pe care îl consider complet lipsit de estetică politică. A făcut cu Codreanu o înțelegere de control electoral, de control de fapt al cinstei alegerilor. S-a făcut mult zgomot împrejurul acestui aranjament, zgomot care a produs confuzie și care a făcut ca mulți să creadă că a fost un pact de sprijin reciproc electoral. Părerea mea este că, în fond, acesta a fost scopul ei, deși Maniu a dezmințit cu vehemență acest lucru. În tot cazul, aspectul oricărei înțelegeri politice între partide atât de diametral opuse ca program și metodă a fost așa o lipsă de etică, care în mentalitatea politicianilor nu conta. Nevoia de a împiedica un pe un rival să aibă succes și de a lovi într-un inamic, în speță eu, sub scuza liberală, justifică orice manevre, orice acuplare hibridă și împotriva naturii. Poate, dacă Maniu n-ar fi făcut acest gest, în care, prea vădit, a voit să facă șah regelui, aș fi fost mai bine dispus către el și ai lui, am fi putut, mai ușor, să găsim un teren de înțelegere mutuală”⁴⁰⁶.

În cadrul luptelor politice derulate la sfârșitul anului 1937, înțelegerea din 25 noiembrie 1937 pune bazele celui alt bloc electoral, cel al opoziției, intrat în competiție cu blocul electoral guvernamental patronat de Carol al II-lea. Diferența dintre cele două construcții politice este, însă, izbitoare. Dacă reprezentanții formațiunile raliat blocului guvernamental participă în alegeri pe liste comune, alianța parafată la 25 noiembrie nu operează electoral la nivel de listă comună ci se limitează punctual doar la prevederile acordului de neagresiune electorală, deși lasă impresia unei platforme politice mult mai largi, cu trimitere și impact asupra situației politice post - electorale. Chiar dacă campania electorală se declanșase oficial pe data de 19 noiembrie 1937, acțiuni propagandistice ale partidelor politice cu evident caracter electoral au fost inițiate pe tot parcursul anului. Urmărind creșterea popularității partidului și al guvernului liberal, concomitent cu contracararea influenței celorlalte partide politice, cabinetul Tătărescu a întocmit și prezentat în ziua de 3 noiembrie, în ședința Comitetului Executiv al partidului un memoriu în care a fost expusă opera de guvernare a P.N.L.⁴⁰⁷. În același scop a fost editată de către Ion Voiculescu și I. T. Hagiuc lucrarea *Opera guvernului liberal (1933-1937)*, cu o prefață semnată de V. Bârcă – subsecretar de stat la Interne. În această lucrare, cu vădit substrat electoral se subliniau realizările guvernării liberale în domeniile industriei,

⁴⁰⁴ *Ibidem*, f. 168.

⁴⁰⁵ *Ibidem*.

⁴⁰⁶ Vezi Carol al II-lea, *op. cit.*, pp. 233-234.

⁴⁰⁷ Emilia Sonea, Gavrilă Sonea, *po. cit.*, p. 243.

finanțelor, armamentului, transportului, comerțului și turismului⁴⁰⁸. Organul oficial de presă al P. N. L. publica în 24 noiembrie 1937, pe prima pagină, *Manifestul guvernului către Țară*, ce prevedea “continuitate în opera constructivă” inițiată de guvern în 1933, “guvern de înnoire și reforme pentru plugărimă”. Manifestul P. N. L. mai promitea reforme pentru muncitorime, un program de investiții industriale și de lucrări publice, acțiune de despoliticianizare, naționalism constructiv, fidelitate față de Societatea Națiunilor și alianțele tradiționale⁴⁰⁹. Tot în scop electoral guvernul a acordat unele grațieri și reduceri de pedepse⁴¹⁰.

La 19 noiembrie Richard Franasovici, ministru de Interne, a făcut noi numiri de prefecți în județele: Mehedinți, Bacău, Brașov, Buzău, Cluj, Năsăud, Tighina, Vlașca⁴¹¹. Aceste numiri reflectă abordarea serioasă a luptei pentru putere de către P. N. L., întrucât prefecții aveau un rol esențial în campania electorală. Noii prefecți, membri ai clientelei politice liberale aveau misiunea expresă de a obstrucționa candidații opoziției, de a intimida electoratul, pentru a smulge în cele din urmă procentul de 40%, indispensabil prelungirii guvernării.

P. N. Ț. s-a lansat și el într-o aprigă campanie electorală, din care n-au lipsit atacurile furtunoase la adresa oamenilor politici din tabăra guvernamentală și nici supralicitarea calității moral-politice a propriilor candidați. În oficiosul național-țărănesc “Dreptatea” apare în ziua de 28 noiembrie 1937 *Manifestul Partidului Național Țărănesc* care prevedea următoarele puncte programatice:

1. “Solidarizarea tuturor claselor sociale, a tuturor categoriilor profesionale, muncitoare, producătoare în jurul țărânimii pentru propășirea temeinică a țării;
2. Primatul agriculturii în ordinea economică;
3. Primatul muncii în ordinea socială;
4. Respectarea cerinței îndreptățite a poporului român, de a se da ideii naționale un conținut real, nu numai în concepția organizării de stat ci și în organizarea economică, socială și culturală”⁴¹².

Programul politic național-țărănesc a fost admirabil concentrat și enunțat prin declarația lui Iuliu Maniu din 29 noiembrie 1937: “Programul Partidului Național-Țărănesc susține o democrație sinceră, un constituționalism nefalsificat, un naționalism constructiv, fără spirit de intoleranță, inspirat de morală creștină”⁴¹³.

Analizând cele două manifeste-program ale principalelor partide politice angrenate în cursa electorală din 1937, observăm că atenția ambelor este concentrată asupra “naționalismului constructiv”. Liderii celor două partide politice au simțit la sfârșitul anului 1937 orientarea electoratului spre dreapta, spre naționalism, adaptându-și astfel mesajul electoral. În general manifestele electorale nu conțin puncte programatice noi. Atât forțele “pactului de neagresiune” cât și cele cartelului guvernamental au afișat promisiuni vagi ca ridicarea gradului vieții, ridicarea gradului tehnic al agriculturii, combaterea speculei și a corupției, desfășurarea unor vaste lucrări publice, depoliticianizarea aparatului de stat⁴¹⁴.

⁴⁰⁸ Vezi Ion Voiculescu, Ion T. Hagi, *Opera guvernului liberal (1933-1937)*, București, Institutul de Arte Grafice, Editura Apolo II, 1937, p. 252.

⁴⁰⁹ “Viitorul”, an. XXIX, nr. 8965, din 24 noiembrie 1937.

⁴¹⁰ Idem, nr. 8952, din 17 noiembrie 1937.

⁴¹¹ Idem, nr. 8962, din 20 noiembrie 1937.

⁴¹² “Dreptatea”, an. XI, nr. 3 010, din 28 noiembrie 1937.

⁴¹³ Idem, nr. 3 012, din 30 noiembrie 1937.

⁴¹⁴ Florea Nedelcu, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale...*, p. 127.

Manifestele P. N. Ț. și P. N. L.-georgist atacau în primul rând guvernul Tătărescu, pe care-l prezentau opiniei publice drept pionier al dictaturii. Tătărescu era condamnat că “a introdus o dictatură deghezată ca să pregătească și pe urmă să înfăptuiască o dictatură fățisă”⁴¹⁵. Comparând cele două coaliții angajate în lupta pentru putere ziaristii de la “Dreptatea” arătau cu sarcasm că în campania electorală se confruntă două forțe politice: “Frontul lichelelor – care este foarte vizibil în ziua de astăzi, din fericire a ajuns tot mai subțire și mai lipsit de forță populară – și – Frontul Caracterelor care s-a încheiat sub inițiativa d-lui Iuliu Maniu”⁴¹⁶.

Discursurile electorale pronunțate de liderii P. N. Ț. în decembrie 1937 la întrunirile național-țărăniști de la Cluj⁴¹⁷, Brașov⁴¹⁸, Sibiu⁴¹⁹ au avut ca țintă principală atacarea guvernului Tătărescu și camarila în frunte cu Elena Lupescu⁴²⁰. Agravarea relațiilor dintre semnatarii “Pactului” și Palat a determinat pe Tătărescu să acorde generalului Gabriel Marinescu noi prerogative, acesta plasându-și oamenii săi în posturile cheie ale Siguranței⁴²¹. Cu ocazia manifestației opoziției de la sala „Marna” din 12 decembrie 1937, liderii P. N. Ț. au fost împiedicați să vorbească, deoarece poliția a provocat în sală un incendiu. Utilizând baionetele și gazele lacrimogene poliția – ale cărei operațiuni erau conduse personal de Gavrilă Marinescu – a reușit să destrame întrunirea organizată de P. N. Ț., de Uniunea Democrată, de Partidul Socialist (Constantin Popovici) și de Partidul Conservator (Grigore Filipescu)⁴²².

Partidul Totul pentru Țară – brațul politic al Mișcării Legionare – a desfășurat o febrilă activitate propagandistică pe tot parcursul anului 1937, dar mai ales în anul precedent, când legionarii au inițiat o întreagă serie de acțiuni constructive cu serioasă finalitate socială. Prin taberele de muncă înființate de Corneliu Codreanu s-au ridicat biserici⁴²³, s-au construit școli⁴²⁴, diguri, poduri⁴²⁵ și șosele⁴²⁶, conform îndemnului Căpitanului: “Faptă, nu vorbă! Fă nu vorbi”⁴²⁷. Profunda religiozitate adoptată de legionari⁴²⁸ și afișată în manifestările publice a determinat adeziunea neechivocă a populației, îndeosebi rurale. Într-un anumit sens, parastasele fastuoase organizate pentru comemorarea unor legionari morți în prigoane au contribuit la creionarea unei imagini mistice a Mișcării. Funeraliile lui Moța și Marin⁴²⁹, ale generalului Cantacuzino-Grănicerul, decedat în octombrie 1937⁴³⁰ și cele organizate la Iași, în

⁴¹⁵ “Dreptatea”, an. XI, nr. 3 012, din 30 noiembrie 1937.

⁴¹⁶ Idem, nr. 3016, din 5 decembrie 1937.

⁴¹⁷ Idem, nr. 3015, din 4 decembrie 1937.

⁴¹⁸ “Universul”, an. 54, nr. 337, din 7 decembrie 1937.

⁴¹⁹ Idem, nr. 349, din 19 decembrie 1937.

⁴²⁰ Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală...*, p. 226.

⁴²¹ *Ibidem*, p. 228.

⁴²² Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 361-362; “Dreptatea”, an. XI, nr. 3023, din 14 decembrie 1937.

⁴²³ XXX, *Cronologie legionară*, Colecția “Omul nou”, 1992, p. 92-93.

⁴²⁴ *Ibidem*, p. 83.

⁴²⁵ *Ibidem*, p. 71-72; Francisco Veiga, *op. cit.*, p. 191.

⁴²⁶ *Cronologie legionară*, p. 93; Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și Manifeste...*, p. 38.

⁴²⁷ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, p. 98.

⁴²⁸ Mircea Eliade, *Memorii. Recoltele solștiului*, vol. II, (1937-1960), București, Editura Humanitas, 1991, p. 29-30; Nichifor Crainic, *Zile albe. Zile negre. Memorii...*, p. 257.

⁴²⁹ Grigore Manoilescu, *De ce?*, în *Ion Moța și Vasile Marin. 25 de ani de la moarte* (culegere de articole), Madrid, Editura Carpați, 1963, pp. 149-158.

⁴³⁰ “Buna Vestire”, an. I, nr. 184, din 14 octombrie 1937.

plină campanie electorală cu ocazia înmormântării profesorului Corneliu Șumuleanu – senator legionar⁴³¹, au avut și o subtilă tentă electorală, deoarece au fost adevărate manifestări de forță ale Legiunii, prin care s-a dorit etalarea coloanelor legionare în marș, disciplinate și hotărâte, cu scopul clar de a inhiba adversarii politici și de a-i convinge pe cei indeciși, dar și pentru a consolida încrederea propriilor aderenți

Revigorarea comerțului românesc în vederea contrabalansării monopolului evreiesc instituit-după cum afirmau liderii Mișcării-mai ales în Moldova, Basarabia, Bucovina și Țara Moților-a declanșat așa-numita “bătălie a comerțului legionar”, termen ce demonstrează seriozitatea și disciplina cvasi-cazonă cu care Legiunea a abordat domeniul economic⁴³². Desfășurat sub egida lozincii “cinste și corectitudine”, comerțul legionar a necesitat înființarea unei rețele de cantine⁴³³ și restaurante⁴³⁴, în care produsele și preparatele erau oferite consumatorilor la un preț decent. Implicarea Mișcării Legionare în rezolvarea imediată a “românizării economiei” a creat o bună impresie în opinia publică românească. Activitatea economică inițiată de Codreanu a avut și scopul de a surclasa în alegeri partidele politice “demo-liberale”, care ofereau electoratului doar vagi promisiuni și încurcate teorii economice, fără a le transpune în practică.

Marșurile la țară ale echipelor de propagandă legionară, bine organizate, demonstau o mare eficiență electorală. Cântecele legionare, discursurile scurte, ostășești, imnurile religioase (*Cu noi este Dumnezeu*) și rostirea rugăciunilor, îngenunchiați în fața troițelor sau a bisericilor, sub privirile admirative ale sătenilor, au creat o veritabilă psihoză mistică în jurul legionarilor⁴³⁵. În plan politic s-a înregistrat o reală simpatie în rândul maselor de alegători. Nici minoritățile nu au fost ignorate de echipele de propagandă legionară. În timpul campaniei electorale, în Bucovina de exemplu, minorității rutene i se adresau legionari de origine ucraineană⁴³⁶.

În cadrul echipelor legionare care au activat în campania electorală din 1937 s-au implicat intelectuali de marcă ai perioadei interbelice.⁴³⁷ Nae Ionescu, Mircea Eliade, Radu Gyr, Pavel Costin Deleanu, Sorin Pavel, Nicolae Roșu, Vasile Băncilă, Ernest Bernea, istoricii Vladimir Dumitrescu și Vasile Cristescu, Mircea Streinu, Dan Rădulescu, Grigore Cristescu, Mihail Manoilescu, Ion Victor Vojen, Al. Cristian Tell, Alexandru Constant, sociologii Traian Brăileanu și Leon Țopa de la Cernăuți sau Traian Herseni și Ion Ionică, discipolii lui Dimitrie Gusti de la București și membri ai Școlii monografice, Ion Găvănescul și Sextil Pușcariu au contribuit prin ținută și prin harul lor oratoric la rostirea mesajului legionar. Pentru a arăta implicarea fără rezerve a unei însemnate părți a intelectualității interbelice la propagarea ideologiei legionare, semnalăm răspunsurile oferite de Mircea Eliade⁴³⁸, Sextil Pușcariu⁴³⁹, Corneliu

⁴³¹ Idem, nr. 244, din 17 decembrie 1937.

⁴³² *Cronologie legionară*, p. 96-97; Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și Manifeste...*, p. 48.

⁴³³ Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și Manifeste...*, p. 189.

⁴³⁴ *Ibidem*, p. 152.

⁴³⁵ Francisco Veiga, *op. cit.*, p. 189-190; Faust Brădescu, *op. cit.*, p. 27-28; Aprecieri asupra misticismului legionar, evident de pe poziții de stânga, face și Lucrețiu Pătrășcanu în *Sub trei dictaturi*, pp. 40-43.

⁴³⁶ Chirilă Ciuntu, *Din Bucovina pe Oder*, Madrid, Editura Dacia 1967, p. 13.

⁴³⁷ Horia Sima, *Histoire du Mouvement Legionnaire*, Rio de Janeiro, Ed. Dacia, 1972, p. 514; “Buna Vestire”, an. I, nr. 246, din 19 decembrie 1937.

⁴³⁸ Mircea Eliade, *De ce cred în biruința legionară*, p. 1-2, în “Buna Vestire” an. I, nr. 244, din 17 decembrie 1937.

Șumuleanu⁴⁴⁰, Ion Găvănescul⁴⁴¹, dr. Nicolae Roșu⁴⁴² etc., la întrebarea “De ce cred în biruința legionară?”, în cadrul chestionarului inițiat de ziarul “Buna Vestire”, în luna decembrie 1937.

Dacă înființarea organizației de tineret “Straja Țării” cu scopul nedisimulat de a deturna simpatiile legionare ale tinerei generații către o asociație pusă sub autoritatea regală nu a dat rezultat, pentru sustragerea tineretului de sub influența legionară guvernul a încorporat în toamna anului 1937, două contingente din toate armele și a interzis activitatea propagandistică a elevilor și studenților, deoarece mulți dintre ei erau membri ai cuiburilor și Frățiilor de Cruce⁴⁴³. La inițiativa lui I. Inculeț, s-a contestat dreptul de candidatură al fruntașilor legionari participanți la războiul civil spaniol, pe motiv că aceștia nu ar mai fi cetățeni români, deoarece luptaseră într-o armată străină. În cele din urmă, deși perfect constituțională, intervenția lui Inculeț a fost combătută vehement în cercurile politice din țară și mai cu seamă în presa legionară. Astfel, “aberația” susținută de Inculeț a căzut sub oprobiul opiniei publice și chiar a unor colegi liberali⁴⁴⁴.

Alegătorii chemați în fața urnelor de vot în ziua de 20 decembrie 1937 aveau de optat pentru una din cele aproximativ 30 de liste de partid înregistrate de Comisia Centrală Electorală. Fărămișarea vieții politice prin apariția unui număr mare de partide și grupări a fost o realitate altă dureroasă a României anilor ‘30. Numai în ajunul alegerilor generale din 1937, au solicitat personalitate juridică șapte formațiuni politice cu titulaturi bizare ca de pildă: Partidul Unității Naționale, Partidul Naționalist Socialist Creștin Țărănesc, Frontul Naționalist Român, grupări cu un clar caracter diversionist, constituite probabil la inițiativa Ministerului Ordinii Publice în speranța pulverizării electoratului câștigat virtualmente de mesajul politic naționalist sau țărănist. Constituirea unor astfel de grupuscule fără o bază socială consistentă, fără o ideologie bine conturată și un program bine definit, dar cu titulaturi anume, care vizează sintagma *țărănistă* sau pe cea *naționalistă*, adică exact terminologia proprie formațiunilor politice semnate ale Pactului de la 25 noiembrie, partide angrenate în lupta directă cu regele Carol al II-lea, ne indică o posibilă conexiune între activitatea apariția și activitatea acestor grupuscule și Palat. Pe de altă parte, degenerarea vieții politice românești și discreditarea noțiunii de partid este demonstrată și de faptul că, în campania electorală au cerut semne de partid o serie de organizații minuscule ca: “Uniunea foștilor luptători”, “Societatea Pensionarilor Publici”, “Uniunea Prunarilor din Țară”, “Partidul Agrarian-Viticol”, “Partidul Economic-Negustoresc”⁴⁴⁵.

Ziua de 20 decembrie 1937 a alegerilor generale a cumulat roadele unei campanii electorale desfășurate într-un climat extrem de tensionat, în care n-au lipsit

⁴³⁹ Sextil Pușcariu, *De ce cred în biruința legionară*, p. 1, în “Buna Vestire” an. I, nr. 243, din 16 decembrie 1937.

⁴⁴⁰ Corneliu Șumuleanu, *De ce cred în biruința legionară*, p. 1, în “Buna Vestire”, an. I, nr. 241, din 14 decembrie 1937.

⁴⁴¹ Ion Găvănescul, *De ce cred în biruința legionară*, p. 2, în “Buna Vestire”, an. I, nr. 242, din 15 decembrie 1937.

⁴⁴² Nicolae Roșu, *De ce cred în biruința legionară*, p. 2-3, în “Buna Vestire” an. I, nr. 245, din 18 decembrie 1937.

⁴⁴³ “Universul”, an. 54, nr. 334, din 4 decembrie 1937; Idem, nr. 342, din 13 decembrie 1937.

⁴⁴⁴ “Buna Vestire”, an. I, nr. 241 din 14 decembrie 1937; Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală...*, p. 226-227.

⁴⁴⁵ Florea Nedelcu, *Campania electorală desfășurată în ajunul alegerilor din decembrie 1937*, (extras), în “Studii și articole de istorie”, vol. XIV, București, 1969, p. 172.

atacurile la partide și la persoană, dezvăluirile în presă, manifestațiile de stradă și chiar reprimările sângeroase⁴⁴⁶.

Rezultatele oficiale ale alegerilor parlamentare din decembrie 1937 au fost date publicității cu o neobișnuită și agasantă întârziere⁴⁴⁷. Pe măsură ce se proceda la numărarea și centralizarea voturilor a devenit tot mai evidentă înfrângerea guvernului Tătărescu. În replică, Palatul a încercat falsificarea alegerilor, printr-o interpretare echivocă a articolului 2 din legea electorală, însă corectitudinea președintelui Înaltei Curți de Casație și Justiție, D. G. Lupu, care exercita și funcția de președinte al Comisiei Centrale Electorale, a năruit speranțele lui Carol și ale lui Tătărescu⁴⁴⁸.

Publicarea rezultatelor a constituit o surpriză totală. Pentru prima dată în anele democrației parlamentare românești și în conformitate cu legea electorală din martie 1926, guvernul era înfrânt, nereușind să-și adjucece procentul majoritar de 40%. Ba mai mult, repartitia voturilor aducea elemente inedite și alarmante pentru cercurile de la Palat. Partidul “Totul pentru Țară” ajunsese a treia forță politică a țării, iar P. N. Ț., condus de intransigentul Maniu, era îndreptățit să preia puterea deoarece era primul partid clasat după liberali și, evident, reprezenta o alternativă optimă în virtutea tradiționalei *rotative* guvernamentale. Deși *rotativa* a fost specifică perioadei antebelice și definea alternanța la putere dintre liberali și conservatori, în România interbelică, în afară de câteva *experimente* gen Blocul parlamentar, Partidul Poporului sau guvernul de tehnicieni Iorga-Argetoianu, partidele care a dus mandatele până la capăt au fost doar cel liberal și național-țărănesc (cu interstițiul aprilie 1931-iunie 1932)

La alegeri participaseră 3 071 695 de votanți din cei 4 649 163 înscriși pe listele electorale. Din voturile exprimate fuseseră anulate 45 555, ceea ce reprezenta un procent de 1,48%⁴⁴⁹. În condițiile în care nici un partid n-a realizat procentul de 40%, conform legii electorale din 1926, nu se putea acorda prima majoritară. Drept urmare, mandatele pentru Camera Deputaților au fost atribuite proporțional cu procentul obținut de partidele ce trecusera pragul de 2%, după cum stipula articolul 93 din legea electorală⁴⁵⁰.

Rezultatele alegerilor din decembrie 1937 au demonstrat o evidentă concentrare a voturilor spre un număr restrâns de partide. De asemenea, au reliefat eșecul cabinetului Tătărescu și a cartelului guvernamental. Corpul electoral a uzitat în mod remarcabil de al său “drept de veto” în ceea ce privește planurile autoritare ale lui Carol al II-lea și ale lui Tătărescu, fidel exponent al camarilei. Cele mai bune rezultate le-a obținut P.N.L., în cartel cu formațiunile politice amintite în județele Buzău (dr. Constantin Angelescu), Roman (Ion Manolescu-Strunga), Vaslui (M. Negură), Gorj (Gh. Tătărescu), Bacău (Mircea Cancicov), Iași (Victor Iamandi). Observând rezultatele, ne permitem să afirmăm că liberalii au demonstrat forță electorală în județele din sudul și centrul Basarabiei, unde a acționat cu hotărâre Ion Inuleț și unde existau minoritari bulgari, găgâuzi, turci, dar au fost depășiți de național-creștini în nordul Basarabiei, unde existența minorității evreiești a suscitât reacții dure din partea populației românești, care a votat, în consecință, cu cuziștii. De asemenea, voturile

⁴⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁴⁷ Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 97.

⁴⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁴⁹ N. N. Petrașcu, *Evoluția politică a României în ultimii douăzeci de ani (1918-1938)*, București, Editura Bucovina, I. E. Toronțiu, 1939, p. 168 (anexa III).

⁴⁵⁰ Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 98.

obținute de P.N.L. la Sibiu pot fi explicate prin cartelul electoral încheiat de Tătărescu cu Fritz Fabricius, știindu-se faptul că sașii au votat listele guvernului⁴⁵¹.

Eșecul guvernului Tătărescu în alegeri poate fi pus pe seama măsurilor discreționare (cenzură, stare de asediu), cu care a guvernat în perioada 1933-1937, a scumpirii prețurilor⁴⁵², dar mai ales datorită unor grave disensiuni interne din cadrul P. N. L., unde la nivel central divergențele dintre “bătrânii” liberali și “tinerii” liberali, altele la nivel local, ca frământările din sânul organizațiilor liberale din Argeș, Prahova, Covurlui, Tulcea, Vlașca⁴⁵³.

Procentul obținut de P.N.L. (35,92%), nu reprezintă totuși fidel forța electorală a partidului. Din acest procent trebuie scăzută “zestrea guvernamentală”, adică voturile smulse de guvernanți prin intimidare și prin diverse ingerințe sau prin alte mijloace de persuasiune ce vizau acordarea unor eventuale avantaje votanților. Conform studiului publicat de C. Enescu în revista “Sociologia românească” a profesorului D. Gusti, voturile zestrei guvernamentale reprezintă aproximativ 50 000 voturi adică 16-17% din procentul oficial. În mod normal se apreciază că P.N.L. a obținut doar 20%⁴⁵⁴.

Partidul Național Țărănesc s-a clasat al doilea în topul electoral relevat de alegerile generale din 20 decembrie 1937⁴⁵⁵. După statistica realizată de C. Enescu, național-țărăniștii au înregistrat cele mai multe voturi în Bucovina (24,4%) pe baza minorității rutene. P. N. Ț. a surclasat guvernul doar în trei județe ardelen, în Sălaj, Alba și Someș (vezi anexa). Partidul a avut două fiefuri electorale consacrate și anume județele subcarpatice unde au dominat alegătorii fideli lui Ion Mihalache și regiunea ardeleană ce cuprinde bazinul Someșului și Munții Apuseni unde electoratul a fost tributar lui Iuliu Maniu. Rezultate excelente au fost obținute și în județele Cetetea Albă, Ismail, Tulcea și Constanța, unde oamenii politici național-țărăniști s-au ocupat de nevoile curente ale populației: T. Iacobescu, M. Ghelmegeanu, N. Georgescu-Tulcea, V. Lapedatu⁴⁵⁶.

Rezultatele spectaculoase obținute de partidul “Totul pentru Țară” au reprezentat a doua mare surpriză a alegerilor. Mișcarea Legionară a primit voturile a 478.368 alegători, adjudecându-și procentul de 15,58% din sufragiile exprimate⁴⁵⁷. Numărul considerabil de voturi poate fi explicat prin simpatia electoratului față de mesajul etico-religios al Mișcării față de ținuta hotărâtă a activiștilor legionari din campania electorală și mai puțin la programul afișat, care era destul de confuz și oricum nereprezentativ. Corneliu Codreanu declarase chiar, că Legiunea nu urmărea realizarea unui program special, ci crearea *omului nou* capabil să-l aplice: “Țara aceasta pierde din lipsă de oameni, nu din lipsă de programe [...]. Că deci, nu programe trebuie să creăm ci oameni, oameni noi [...]. De aceea, piatra unghiulară de la care pornește Legiunea este omul, nu programul politic. Reforma omului, nu reforma programului politic”⁴⁵⁸. Sociologul Traian Herseni, integrat în Mișcarea Legionară,

⁴⁵¹ C. Enescu, *op. cit.*, p. 12.

⁴⁵² Florea Nedelcu, *De la restaurație la dictatura regală...*, p. 240.

⁴⁵³ C. Enescu, *op. cit.*, p. 12.

⁴⁵⁴ *Ibidem*; Romul Gh. Pop, *Reforma electorală. Evoluția și proiectele de reformă ale puterii legiuitoare din România*, vol. I, Oradea, 1938, p. 104.

⁴⁵⁵ *Ibidem*.

⁴⁵⁶ C. Enescu, *op. cit.*, p. 12.

⁴⁵⁷ N. N. Petrașcu, *op. cit.*, p. 168.

⁴⁵⁸ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari...*, p. 306 – 307.

alături de alți colegi din generația sa, a specificat într-o broșură scrisă încă din 1935 că “ Mișcarea Legionară are credințe, nu programe”⁴⁵⁹.

Analizând rezultatele pe județe și regiuni istorice, observăm că Partidul Totul pentru Țară a obținut majoritatea voturilor în județele Arad, Covurlui, Neamț și Rădăuți, județe fără multe asemănări de natură economică și socială, fapt ce demonstrează că nu revendicările economice au determinat afluența de voturi spre Mișcare. Se pare că victoria legionarilor în aceste județe se datorează mesajului legionar, declarat împotriva corupției, afacerismului și lichelismului, racile ale vieții publice românești⁴⁶⁰. Cunoscută fiind religiozitatea locuitorilor din Neamț⁴⁶¹ și Rădăuți⁴⁶², putem afirma că misticismul cultivat și etalat de Mișcare în timpul campaniei electorale, dar și înainte, a atras simpatia electoratului din aceste județe, cu o populație majoritar ortodoxă. De asemenea, este oportună observația că județele cu puternică minoritate evreiască nu au răspuns apelului electoral al Mișcării Legionare, votând în masă cu Partidul Național Creștin⁴⁶³.

În județele menționate, unde Partidul Totul pentru Țară a obținut majoritatea voturilor, dar și în județele în care legionarii au obținut procente serioase, trebuie subliniat activismul echipelor de propagandă, dar mai ales, candidații remarcabili recomandați de la Centru. La Arad au candidat Al. Cantacuzino, membru al echipei ce luptase în Spania, Victor Puiu Gârcineanu și avocatul Radu Budișteanu la Covurlui. Mile Lefter – comandant al “Bunei Vestiri” – și Gh. Clime, președintele Partidului „Totul pentru Țară”, la Neamț, M. Polihroniade, cunoscut publicist și animatorul grupului “Axa”, Ion Herghelegiu și Ion Macovei, avocați nemțeni; la Rădăuți, Vasile Iașinschi și avocatul Nelu Ionescu. De asemenea, s-au remarcat județele Severin (Ilie Gârneață – fondator al Legiunii – și Horia Sima, șeful regiunii legionare a IX-a Banat, viitorul lider al Mișcării Legionare), Cernăuți (Traian Brăileanu – profesor universitar și senator al Mișcării), Turda (Gh. Furdui – președintele U. N. S. C. R), Romanai (poetul Radu Gyr, oltean de origine), Vlașca și Someș (istoricul Vasile Cristescu)⁴⁶⁴.

Din perspectivă zonală, Mișcarea Legionară a obținut mai multe voturi în Bucovina (22,8%), în Banat (20%) și în sudul Moldovei, în județele Putna, Tecuci, Covurlui. În restul Moldovei (14%) și în Basarabia (5%), mesajul electoral al Mișcării a fost slab receptat, voturile fiind disputate de liberali și cuziști⁴⁶⁵, iar în Ardeal, între național-țărăniști și liberali.

În urma repartizării mandatelor conform procentele obținute, Partidul Totul pentru Țară a primit 66 de mandate, asigurând o reprezentanță remarcabilă a legionarilor în Parlament⁴⁶⁶. Momentul decembrie 1937 este considerat apogeul activității politice a Mișcării Legionare. În alegerile parțiale din 1931, Gruparea “Corneliu Zelea Codreanu” reușise să întrunească majoritatea sufragiilor în județele Neamț și Tutova, obținând două mandate de parlamentar. În anul următor, participarea Mișcării Legionare la alegerile organizate în luna mai, se finalizează prin intrarea a 5 deputați legionari în Camera Deputaților, mandate atribuite Legiunii în

⁴⁵⁹ Traian Herseni, *Mișcarea Legionară și țărănimea*, București, 1935, p. 3.

⁴⁶⁰ C. Enescu, , *op. cit.*, p. 13.

⁴⁶¹ XXX, *Enciclopedia României*, vol II, pp. 306-311.

⁴⁶² *Ibidem*, pp. 360-363.

⁴⁶³ C. Enescu, *op. cit.*, p. 13.

⁴⁶⁴ Listele candidaților partidului “Totul pentru Țară”, în “Buna Vestire”, an. I , nr. 220, din 19 noiembrie 1937.

⁴⁶⁵ C. Enescu, *op. cit.*, p. 13.

⁴⁶⁶ “Parlamentul românesc”, an.VIII, nr. 255-258, din 31 decembrie 1931, p. 10.

virtutea procentului de 2,46% obținut⁴⁶⁷. În anul 1933, pe 10 decembrie în plină campanie electorală, Garda de Fier, este interzisă de guvernul I. G. Duca, fiind oprită să se manifeste în alegerile parlamentare din 20 decembrie 1933. Saltul electoral realizat de Mișcarea Legionară, de la 5 mandate în 1932, la 66 mandate în 1937, a demontat scepticismul oamenilor politici⁴⁶⁸, dovedind receptivitatea opiniei publice la ideile de dreapta, la naționalismul creștin promovat de legionarism⁴⁶⁹.

Partidul Național-Creștin a înregistrat și el un real succes electoral, obținând 9,15% din sufragii și 36 de mandate. Vechiul discurs naționalist al profesorului A. C. Cuza a fost reactivat și reactualizat cu mai multă vehemență de poetul O. Goga devenit, după fuziunea din iunie 1935, președintele executiv al P.N.C.. În urma alegerilor din 1937 s-a demonstrat că național-creștinii au fost puternici în Basarabia unde au obținut 21,3% din voturi și în Moldova unde au primit 17,1%. Un număr important de voturi a fost acordat P. N. C. de vechile bastioane cuziste din nordul Basarabiei și din Moldova, unde populația românească se confrunta cu problema evreiască. În consecință, electoratul a fost sensibilizat de mesajul antisemit al partidului condus de A. C. Cuza și O. Goga. În celelalte provincii istorice, mesajul electoral național – creștin a fost mai slab perceput de electorat, obținându-se în medie sub 10%⁴⁷⁰.

Pe lângă formațiunile politice amintite, doar trei partide au mai reușit să depășească pragul de 2%. Partidul minorității maghiare a obținut 4,43%, recoltând voturi din județele Satu Mare, Sălaj, Cluj, Mureș și din secuime. Liberalii georgiști au obținut 3,89%, iar țărăniștii radicali ai lui Grigore Iunian, 2,25%⁴⁷¹.

La alegerile din 20 decembrie 1937, numărul de alegători a depășit pentru prima oară cifra de 3 milioane, fapt ce demonstrează interesul politic sporit al corpului electoral și participarea conștientă a unor pături tot mai largi ale populației⁴⁷².

Orientarea corpului electoral către partidele de dreapta este o altă realitate ce transpare din rezultatele înregistrate la alegerile generale din decembrie '37. Blocul formațiunilor politice de dreapta (legionarii, național-creștinii, georgiștii), au obținut în total 28,63% din sufragii. Acest procent dovedește receptivitatea electoratului pentru mesajul naționalist și apariția unei noi elite politice, care concepe altfel exercițiul guvernării decât partidele ante și interbelice.

Receptivitatea electoratului pentru discursul naționalist a determinat pe Carol al II-lea să încredințeze mandatul formării unui nou guvern de alegeri lui O. Goga, liderul P.N.C.⁴⁷³ Manevra regală urmărea să satisfacă curentul naționalist, dar în

⁴⁶⁷ Valeriu C. Neștian, *op. cit.* p. 37-38.

⁴⁶⁸ Într-o convorbire avută cu Carol al II-lea, reputatul istoric N. Iorga preconiza doar un salt modest al Mișcării Legionare de la 5 mandate la 25. Rezultatele alegerilor aveau să răstoarne pronosticul savantului (N. Iorga, *Memorii*, vol. VI-VII, p. 437).

⁴⁶⁹ Faust Brădescu, *op. cit.*, p. 23-27.

⁴⁷⁰ C. Enescu, *op. cit.*, p. 13.

⁴⁷¹ N. N. Petrașcu, *op. cit.*, p. 168.

⁴⁷² C. Enescu, *op. cit.*, p. 13.

⁴⁷³ Vezi Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 234. Trecând în revistă ultimile evenimente, respectiv rezultatele electorale, regele a hotărât formarea unui cabinet național-creștin deși era conștient că “o guvernare cu aceste elemente hotărât antisemite nu va putea fi una de lungă durată și că după aceea voi fi liber să pot lua alte măsuri mai forte, măsuri care să mă descătușeze atât țara cât și pe mine de tirania, adesea atât de nepatriotică a meschinilor interese de partid. Cum era de așteptat atâta a așteptat Goga, era împlinirea ambițiilor sale, umflându-se ca un broscoi, primește a forma guvernul în condițiile care i le-am impus”. Aceste condiții au constat practic în introducerea în guvern a unor oameni politici fideli intereselor Palatului. Scopul acestei “infiltrațiuni democratice” era de “a obține o frână pentru

același timp să-l învrăjbească. În cabinetul Goga a intrat și Armand Călinescu, recunoscut în toate mediile politice ca mare adversar al Gărzii de Fier⁴⁷⁴. A. Călinescu a primit portofoliul Ministerului de Interne cu misiunea expresă de a supraveghea pe Goga⁴⁷⁵, ce manifestase interes pentru o înțelegere politică cu Zelea Codreanu. Rolul Ministerului de Interne era capital în situația nou creată, deoarece abuzurile ale aparatului polițienesc și jandarmilor aveau rolul de a aduce Mișcarea Legionară și P. N. C. pe poziții ireconciliabile⁴⁷⁶. În urma unei întrevederi între Goga și Codreanu⁴⁷⁷, ultimul își retrace formațiunea politică din campania electorală⁴⁷⁸. Acordul Goga-Codreanu l-a determinat pe Carol al II-lea să ceară demisia cabinetului Goga, instaurând regimul personal autoritar prin lovitura de stat din 10 februarie 1938⁴⁷⁹.

În planurile Palatului, guvernul condus de O. Goga a avut rolul să compromită ideea unei guvernări naționaliste și să niveleze drumul instaurării dictaturii carliste, vizate de rege și camarilă, încă de la înscăunarea lui Carol al II-lea în iunie 1930. Instituirea dictaturii regale în februarie 1938, după acel scurt intermezzo de 44 zile, cât a durat guvernarea Goga-Cuza, era o consecință a degenerării democrației parlamentare interbelice, confundată din ce în ce mai mult cu politicianismul vulgar, realitate pusă pregnant în lumină de evenimentele politice desfășurate la sfârșitul anului 1937 și mai ales de alegerile parlamentare din 20 decembrie 1937. Imediat după alegeri, ca reflex a scrutinului, evenimentele anului 1938 (abrogarea Constituției din 1923, dizolvarea partidelor și instaurarea regimului autoritar) declanșează, inevitabil, lichidarea liderilor Mișcării Legionare.

anumite excese ce erau de temut”. Totodată, regele fixează cinic și rolul ce trebuia jucat de Armand Călinescu în postura de ministru de Interne:”Acuma mai este un punct important. Goga, mai ales, și Cuza sunt dușmani de moarte ai gardiștilor și hotărâți de a întreprinde orice pentru exterminare lor; în aceasta, vor fi secondați perfect de Călinescu, care este complet de acord cu ei”.

⁴⁷⁴ *Ibidem*.

⁴⁷⁵ Francisco Veiga, *op. cit.*, p. 191.

⁴⁷⁶ Kurt W. Treptow, *Politica regală și alegerile din 1937-1938* în “Europa XXI”, vol. III-IV (1994-1995), p. 182. Utilizarea pe scară largă a violenței împotriva Mișcării Legionare în timpul campaniei electorale a făcut parte din planul conceput de ministrul de interne Armand Călinescu (vezi Armand Călinescu, *op. cit.*, pp. 308-373).

⁴⁷⁷ Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din Țara pierdută*, Alba Iulia, Paris, Editura Fronde, 1994, p. 125.

⁴⁷⁸ *Ibidem*, p. 126.

⁴⁷⁹ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 337; Gheorghe.T. Pop, *op. cit.*, p. 199.

Capitolul III

De la Legiunea Arhanghelul Mihail și Garda de Fier la Partidul “Totul pentru Țară”

Reevaluarea premiselor apariției curentului de dreapta din perioada interbelică făcută prin prisma modelului cultural-politic tradiționalist, se relevă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sub forma naționalismului-democrat antebelic. Acesta este reprezentat de gruparea condusă de Nicolae Iorga și A.C. Cuza și constituie o primă fază a demersului nostru. Următoarea etapă de analiză, recompune momentele-cheie care au marcat și definit apariția și evoluția Mișcării Legionare. Ascensiunea Legiunii după 1927, poate fi explicată în raport cu mișcările studențești, apărute în societatea românească după 1919, care ating apogeul în decembrie 1922, prin activitatea Ligii Apărării Național-Creștine și mai ales, prin conturarea unei noi tendințe, mult mai energică, mult mai dinamică sub aspect organizațional și propagandistic, vizibilă la nivelul eșalonului de conducere al Ligii, format din foștii lideri ai studenților. Aceștia erau nemulțumiți de inactivitatea educațional-organizatorică și plafonarea retorică a profesorului Cuza, de inabilitatea acestuia de a rezolva disensiunile ivite în cadrul L A N C.

În continuarea demersului nostru ne propunem reliefaarea climatului politic în care au început primele manifestări ale Legiunii, analiza elementelor de doctrină legionară, a activității de propagandă și organizare, translată la nivelul întregii țări, dar cu prioritate în zonele cu populație considerată mai receptivă mesajului legionar. În acest sens, vom insista pe reconsiderarea activității legionare în Basarabia, deoarece provincia dintre Prut și Nistru a reprezentat pentru Codreanu și organizația sa, o serioasă miză organizatorică și electorală. Pentru Codreanu, extinderea Mișcării peste Prut devenise aproape o obsesie, din cauza situației speciale în care se afla această regiune, considerată cea mai expusă influenței bolșevice și boicotului minorității evreiești, neloiale națiunii române și instituțiilor statului național-unitar. Pe de altă

parte, existența unei puternice comunități urbane evreiești, a unui patronat majoritar de origine evreiască¹ și a unor asociații culturale tip *Macaby*², extrem de active, alimenta sentimentul de frustrare al elementului românesc, insignifiant în orașele Basarabiei și sufocat de “păienjenișul cămătarilor”, în mediul rural³. De asemenea, abuzurile administrației românești din Basarabia (accentuate în epocă⁴ și de multe ori exagerate sau eronat interpretate, mai târziu⁵), climatul de suspiciune și calomnie care domnea în societatea basarabeană, prin acțiunea directă a autorităților⁶, produceau un evident deserviciu cauzei românești. În acest context , Codreanu și Legiunea se credeau chemați să pună capăt acestor practici vexatorii, pentru a reda românilor dintre Prut și Nistru încrederea în instituțiile de stat și în monarhie .În consecință, pe fondul general de nemulțumire al populației românești basarabene, Codreanu spera că poate capta simpatiile basarabenilor, că-i poate îndepărta de mirajul comunist. Pentru propagandiștii legionari, organizarea temeinică de structuri ale Gărzii de Fier în Basarabia s-a dovedit mai mult decât o problemă de aritmetică electorală, devenind o adevărată misiune de conștiință românească. Astfel, odată cu primul marș în

¹ *Minorități naționale din România. 1918-1925*, coord. Ioan Scurtu și Liviu Boar, București, 1995, p. 242-243.

² Arhiva Serviciului Român de Informații (ASRI), fond “Diverse” (“D”), dosar 8 441, f. 238.

³ Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), fond 680, inv. 1, dosar 3 457, f. 810.

⁴ Vezi Constantin Stere, *Documentări și lămuriri politice. Preludi: Partidul Național Țărănesc și “Cazul Stere”*, ediție Ion Căpreanu, Iași, Casa Editorială “Moldova”, 1997, capitolele: *Aparențele și realitățile “Cazului Stere”*; *La răspântie*; *“Fuziunea”*; *“Domnul Președinte”*. Izolat în propriul partid și *satanizat* de liberali ca urmare a atitudinii progermane din timpul războiului, Stere atacă vehement atât clasa politică regățeană, cât și pe *naționalii* ardeleni în frunte cu Iuliu Maniu. O altă temă de atac a lui Stere este inabilitatea factorilor de decizie ai statului român față de Basarabia și regimul de abuz și corupție instaurat de administrație între Prut și Nistru

⁵ Vezi Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare. 1918-1930*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 112 și urm. În capitolul destinat Basarabiei, autoarea susține, fără nuanțele care se impun la o astfel de analiză, că abuzurile, corupția, neprofesionalismul funcționarilor regățeni, *retrogardați* în Basarabia ca urmare a unor alte fapte reprobabile, dese acuze de *bolșevism*, în definitiv, nefondate, dar aplicate de autorități basarabenilor care nu cooperau suficient, duritățile organelor polițienești, ale Siguranței și Jandarmeriei, cenzura și starea de asediu, au condus spre configurarea unei atmosfere ostile a populației basarabene în raport cu instituțiile și reprezentanții statului român.

⁶ C. Stere, *op. cit.*, p. 80-81: “ Astfel Basarabia a fost lăsată la discreția impetuoșilor purtători ai ideii de stat, ale căror concepții și simț de răspundere nu aveau nici o îngrădire, nici de sus, în virtutea regimului dictatorial, nici de jos, în fața unei populații dezarmate și mai lipsite de scutul legilor decât cele mai degradate triburi din coloniile africane [...]. Voi pomeni aici numai în treacăt cazul profesorului Iordan din Chișinău care, vizitând de sărbători pe părinții săi, țărani dintr-un sat al Cetății Albe, a fost arestat și împușcat sub pretextul *de stil* că ar fi voit să fugă de sub escortă”

Basarabia, Corneliu Zelea Codreanu avea să declare că: “Astăzi ne îndreptăm spre Nistru, pentru ca să întoarcem Basarabia cu fața la București”⁷.

Dinamismul, perseverența și carisma lui Corneliu Zelea Codreanu au fost, fără doar și poate, elemente definitorii pentru apariția și evoluția Mișcării Legionare, însă trebuie subliniat că în afirmarea noii mișcări politice a generației tinere, a contat enorm nivelul de așteptare și năzuințele societății românești, afectată, timorată de atrocitățile și insatisfacțiile războiului, dar, totodată, conștientă de împlinirile istorice implicite participării noastre la Războiul de Întregire. Reconfigurarea mentalului colectiv după 1918 a depins, în mod evident, de trei factori esențiali: războiul, unirea și reformele⁸. După doi ani de expectativă armată, intrarea României în război a fost receptată cu entuziasm de întreaga societate românească, dar după primele victorii pe front, armata română, administrația și familia regală a trebuit să urmeze calea refugiului în Moldova. Greutățile refugiului, foametea, tifosul, holera apoi, unda de speranță declanșată de victoriile de la Mărăști, Mărășești, Oituz, au contribuit la conturarea impresiei de efort general și au întărit sentimentul de solidaritate națională. Retragerea Rusiei din conflict și soluția vremelnică a Păcii de la București, cu prevederile ei înrobitoare, au aruncat societatea românească într-un nou pesimism. Capitulara Germaniei și deznodământul fericit al războiului, au readus încrederea și optimismul tuturor românilor, care au văzut în această teribilă răsturnare de situație un adevărat miracol istoric⁹. Marea Unire și noul statut internațional al României, reformele agrară și electorală au creat un nou tonus național, o nouă emulație, au ridicat, în mod evident, conștiința civică a unor categorii sociale, ignorate, până nu demult, de către stat și clasa politică antebelică. Accesul masiv al tineretului de la sate în universități, a determinat creșterea considerabilă a numărului de studenți și apoi, organizarea în asociații studențești, instituționalizarea lor politică în cadrul formațiunilor de dreapta și în special în structurile Mișcării Legionare, de altfel, a altă realitate incontestabilă a României interbelice. Astfel, pe lângă calitățile de lider ale lui Codreanu, pe lângă discursul radical anti-corupție și programul naționalist-creștin, un rol covârșitor în afirmarea politică a Mișcării și a liderului său l-a avut, cu siguranță, și situația nou creată după 1918. Specificul acesteia este dat de raportul inegal între suma așteptărilor și speranțelor societății interbelice-în special a

⁷ Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și manifeste*, ediția a V-a, München, 1981, p. 5.

⁸ Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999, p. 17 și urm.

⁹ *Ibidem*.

tineretului, frustrat profesional, la un moment dat, din cauza *inflației intelectuale* și a blocării accesului la funcții-și oferta politică, mijloacele, și realizările concrete ale vechii generații de politicieni, ale partidelor și, în general, ale democrației parlamentare de după primul război mondial. Așadar, într-o anumită măsură, se poate afirma că mediul social-politic și intelectual al anilor '30, carențele democrației românești interbelice, pe de o parte, și insatisfacțiile, aprehensiunile, sentimentul de izolare și respingere socială al tineretului, au creionat personajul Corneliu Zelea Codreanu, au creat *mitul Căpitanului* și au determinat ascensiunea Gărzii de Fier, iar nu invers. De asemenea, în perioada interbelică, nu poate fi contestat mirajul exercitat asupra tineretului legionar de către regimurile totalitare din Italia și Germania. Faptul că, modelul doctrinar relevat de fascism și național - socialism a rezonat cu o anumită intensitate în ideologia legionară, nu înseamnă că legionarismul a fost influențat fundamental de fascism sau nazism. Dimpotrivă, spiritul românismului-creștin, ca bază doctrinară și componenta etico-religioasă, reflectată în cadrul manifestărilor legionare, constituie un aspect “de inegalabilă originalitate”, în opinia lui Mircea Eliade, și relevă, deci, o notă discordantă în raport cu fascismul și național-socialismul¹⁰. Adoptarea sistemului politic de tip autoritar - și nu dictatorial, după cum vom arăta pe parcursul acestui capitol, evocând precizările lui Corneliu Zelea Codreanu-în detrimentul democrației parlamentare era văzută, de către legionari, ca soluție reparatorie, de asanare morală a societății. După părerea lui Codreanu, sistemul democratic pluripartidist era vinovat de toate problemele societății românești. Ineficiența regimului democrației parlamentare era cauzată de lipsa de autoritate și de voință politică în sancționarea corupției la nivel înalt, de discontinuitatea în susținerea efortului general de dezvoltare al țării, de dese schimbări de guvern și implicit de concepție de guvernare, de lipsa asumării responsabilității ministeriale, de clientelism, și abuzuri, de demagogia și populismul partidelor, aflate în campanie electorală, de

¹⁰ Vezi Mircea Eliade, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare*, în “Buna Vestire”, anul I, nr. 244 din 17 decembrie 1937, p. 1-2. După ce identifică legionarismul cu *o nouă revoluție creștină*, Eliade exprimă în termeni exaltați diferențele dintre legionarism și celelalte ideologii ale vremii: “Astăzi lumea stă sub semnul revoluției. Dar în timp ce popoarele trăiesc această revoluție în numele luptei de clasă și al primatului economic (comunismul), sau al Statului (fascismul), sau al rasei (hitlerismul), Mișcarea Legionară s-a născut sub semnul Arhanghelului Mihail și va birui prin harul dumnezeiesc”.

învrăjbirea regulată a românilor prin propagandă electorală și slăbirea, astfel, a sentimentului de solidaritate națională¹¹.

Sacrificiile și efortul prelungit de război, abandonarea Capitalei și a două treimi din țară sub autoritatea inamicului, au condus spre un firesc sentiment de revanșă față de clasa politică și liderii vechilor partide, care au împins armata în război, fără o pregătire corespunzătoare și care s-au îmbogățit nepermis în calitate de furnizori ai armatei. Un prim semnal a fost constituirea Ligii Poporului, sub conducerea generalului Alexandru Averescu și lansarea celebrelor *răspunderi*, evenimente ce au determinat valul de imensă simpatie pentru *Taica Averescu*, receptat ca un veritabil salvator de către țărani-soldați, împrăștiți și deveniți cetățeni, ca urmare a aplicării celor două reforme. Indeciziile politice, spiritul tranzacționist, jocurile de culise alături de liberali, calitatea precară a oamenilor politici de primă garnitură ai Ligii, dar și situația social-economică extrem de grea întâmpinată de Averescu în timpul celor două guvernări interbelice, au afectat imaginea politică a Generalului și au condus la diminuarea încrederii în mesajul politic averescan. Venirea la putere a Partidului Național Țărănesc, după o perioadă dominată cvasi-total de liberali și mai ales de liderul acestora Ion I. C. Brătianu, a fost așteptată și primită cu un real entuziasm din partea societății românești. Național-țărăniștii, beneficiari ai încrederii unor părți largi ale populației, au ajuns la putere prin alegeri câștigate la un scor zdrobitor, dar au pierdut destul de repede imensul capital politic acumulat în lunga perioadă în care au fost în opoziție. Consumarea speranței național-țărăniste a creat o nouă breșă de încredere în societatea interbelică și, totodată, un potențial deșeu pentru experimentarea unor alte formule politice. În această conjunctură, pe fondul neîncrederii și a lipsei de popularitate dinspre societatea interbelică spre democrația parlamentară, incapabilă de autoritate și de continuitate în efortul de reformă și față de politicieni, considerați iremediabil

¹¹ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, Sibiu, Editura "Totul pentru Țară", Tipografia Vestemian, 1936, pp. 409-414. În articolul său *De ce cred în biruința Mișcării Legionare*, publicat în oficiosul Legiunii, Mircea Eliade sublinia și el *neputința și corupția* sistemului democratic, declarând că. "Un neam care a dovedit uriașe puteri de creație, în toate nivelurile realității, nu poate naufraga la periferia istoriei, într-o *democrație balcanizată* și într-o catastrofă civilă".

compromiși, acuzați de corupție, afacerism demagogic, populism și lichelism politic, s-a născut valul de speranță într-o nouă mișcare politică, dinamică și incoruptibilă dar mai ales radicală, pentru a umple vidul de autoritate și onestitate politică. Tânăra generație, prin vârfurile ei politice și intelectuale, a dorit și programat un alt mod de abordare a provocărilor social-economice interne, dar și a realităților internaționale, a conturat un nou tip societal, un nou model cultural și o nouă Românie. Rolul de inițiatori și organizatori deținut de Corneliu Zelea Codreanu, Ion I. Moța și ceilalți fondatori ai Legiunii, în cadrul procesului de regenerare moral-politică a fost evident important, dar nu exhaustiv. Abia după câțiva ani de activitate pe teren propagandistic, după marșuri insolite în Basarabia, Bucovina și Țara Moților, după dizolvări succesive de către guvernanți, Mișcarea Legionară va deveni cert, un punct de atracție pentru noua generație și mai ales, pentru tânăra elita intelectuală interbelică. Nu sunt desigur întâmplătoare reacțiile violent-intelectualiste și spiritualiste din epocă, lansate de Mircea Eliade în *Itinerariul spiritual*, sau de către Pavel Costin Deleanu, Ion Nestor și Petre Marcu-Balș (Petre Pandrea) în *Manifestul Crinului Alb*. La fel ca și constituirea Legiunii în iunie 1927, publicarea *Itinerariului spiritual*, în noiembrie același an și lansarea *Manifestului Crinului Alb*, în anul următor, sunt momente de referință ale procesului de conștientizare a noii generații, sunt expresii de voință și afirmare a noului spirit combativ și mistic, interiorizant-etnicist și enciclopedic-universalist, în aceeași măsură. Prin mișcările studențești din anii '20, tineretul universitar a descoperit teme și idei, mai vechi sau mai noi, de afirmare a spiritului de generație în sens activ, militant. După experiența *cuzistă*, foștii *Văcăreșteni* au conceput o variantă proprie de exprimare, un nou cadru organizatoric, aidoma complexului relațional-camaraderesc și ierarhic stabilit între ei, o nouă asociație bazată „pe încredere nelimitată” în scop, ideal și lider și care invita ritos pe sceptici „să rămână înafară” dacă au îndoieli¹². Legiunea Arhanghelul Mihail a cooptat tineri care aveau credințe comune și nu neapărat pe cei cu ideologii anume sau adepți ai unor sisteme doctrinare rațional elaborate și asumate. Mai târziu Ionel Moța avea să exclame că legionarii „nu au programe” dibaci construite și înșelător prezentate, ci „au credințe” pe care le slujesc riguros și consecvent. Fidel unei mai vechi teorii gândiriste, Nichifor Crainic aprecia *românismul* etalat de legionari, care nu putea fi definit decât prin credința creștină. În circumstanțele ofensivei catolice și

¹² *Ibidem*, p.162.

protestante în societatea românească, N. Crainic-profesor de dogmatică și apologie ortodoxă la Facultatea de Teologie din Chișinău și mai apoi din București, iar mai târziu teoretician al ortodoxismului politic și al statului etnocratic-vedea în militantismul legionar o resurrecție a ortodoxiei față de prozelitismul protestant¹³. Pe de altă parte, tot Crainic sesizează că noua generație capătă identitate din momentul în care se legitimează și delimitează prin credință¹⁴.

După cum spuneam, momentele petrecute de șefii mișcării studențești la Văcărești își vor pune fundamental amprenta pe personalitatea viitorilor întemeietori ai Mișcării Legionare. Religiozitatea de mai târziu afișată de legionari, cu ocazia diferitelor evenimente, are ca punct de pornire episodul văcăreștean, dar nu trebuie ignorat nici faptul că spiritul religios și ortodoxismul erau realități indiscutabile trăite de către Corneliu Codreanu și Ionel Moța în familie. Codreanu era un tip religios datorită mediului evlavios ortodox din familie.. Atât tatăl său-profesorul Ion Zelea Codreanu- cât și mama sa-Eliza-erau persoane care țineau cu regularitate rânduiala creștin-ortodoxă (posturile, spovedaniile, împărtășania, mersul regulat la biserică). Ionel Moța era, de asemenea, un tânăr credincios, fiul preotului, mai apoi, protopopului Ion Moța de la Orăștie, cunoscut luptător pentru emanciparea românilor din Ardeal, întemnițat în mai multe rânduri de către autoritățile austro-ungare, militant pentru unirea Transilvaniei cu Vechiul Regat și membru, alături de Take Ionescu și Vasile Stoica, al delegației unioniste plecate la Paris în primăvara anului 1918.

În raport cu *angajamentele* politice, anterioare ale principalilor lideri ai studenților care au activat în Liga cuzistă, constituirea Legiunii apare astăzi ca un act de emancipare al tineretului de sub canoanele rigide și influențele doctrinar-organizatorice ale vechii generații naționaliste, în general și de sub tutela Profesorului A. C. Cuza, în special. Dacă la 8 noiembrie 1923, în închisoarea Văcărești, Codreanu preconiza înființarea unui „corp de elită al tinerimii”, idee transpusă în fapt doi ani mai târziu prin constituirea „Frățiilor de Cruce” în martie 1925, iată că în iunie 1927, alături de Văcăreșteni, Codreanu pune bazele Mișcării Legionare. Aceasta a însemnat în fapt, o adevărată provocare adresată de tinerii activiști naționaliști vechilor cadre ale Ligii Apărării Național Creștine și profesorului Cuza. Aderarea, în calitate de

¹³ Vezi Grigore Traian Pop, *Mișcarea Legionară. Idealul izbăvirii și realitatea dezastrului*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999, p. 236.

¹⁴ *Ibidem*.

membri, simpatizanți ori, pur și simplu sfătuitori, a unor personalități culturale interbelice cu notorietate, a oferit acea greutate doctrinară și politică, necesară unui curent pentru a deveni determinant ideologic și interesant pentru tineret. În definitiv, legionarismul a fost receptat în epocă drept expresia politică a noii generații, “prima generație necondiționată” istoric, după expresia lui Mircea Eliade¹⁵, însă capacitatea cu misiunea reconcilierii României cu Dumnezeu. Tot viitorul mare istoric al religiilor observa, când analiza opera moral-politică a lui Codreanu că, personalitatea acestuia este opozabilă-în opinia sa-numai lui “Bălcescu sau Heliade-Rădulescu”¹⁶.

Constituirea Legiunii Arhanghelul Mihail la 24 iunie 1927 a fost, în primul rând, un act de maturizare politică a generației mișcării studentești de la începutul

¹⁵Vezi Mircea Eliade, *Itinerariul spiritual*, în “Cuvântul” din 6 septembrie 1927. Eliade pleda pentru conștiința noii generații de după război care este “prima generație necondiționată istoric” deoarece dezideratul esențial românesc fu îndeplinit la 1918: “Noi suntem generația cea mai binecuvântată, cea mai făgăduitoare din câte sau rânduit până acum în țară. Trebuie să ținem seama numai de elite”. El recomanda generației sale conștiința de sine forțată în experiențele și trăirile recente, argumente ce au condus tineretul spre asumarea fără rezerve a preeminenței spiritului în raport cu raționalismul de tip materialist sau hegelian: “Suntem cei care am trecut, odată cu copilăria, experiențe diverse și tragice, care am cunoscut viața răsrântă pe fețele părinților noștri...Criza religioasă a fost pentru noi mai puternică decât cea a generațiilor trecute. Până la război – adolescentul lector al *Enigmelor universului* sau al *Forței materiei*, se trezea ateu aproape fără mirare. Patina lumina căruia firesc, religia apărea ca nebunie și negliobie...Am trecut experiențe care ne-au condus la rațiune, la artă, la misticism...Și nu ne intimidează sarcasmul suficient al bătrânilor inteligenți, nici muștrările maturilor, nici glumele imbecililor de ambele sexe, nici nepăsarea celor care se pretind a fi astăzi îndrumătorii noștri spirituali, nici reaua indiferență a universitarilor. Voim să biruim valorile ce nu sunt izvorâte nici din economia politică, nici din tehnică nici din parlamentarism. Valorile pure, spirituale, absurd de spirituale. Valorile creștinismului. Aceasta se va înțelege mai târziu, când vom cerceta necesitatea misticismului.” Ca portstindard al generației interbelice, Eliade era *torturat de imperativul sintezei și îndeosebi de maniera cu care valorificăm și transportăm elementele de cultură pe care le asimilăm..* Alături de misiunea culturală asumată de tânăra generație, prin tendința spre sinteză *contopită cu însăși personalitatea*, pentru viitorul mare istoric al religiilor *experiența mistică cu toți fermenții și forțele și coeziunea și luminile care le coboară în suflet* constituia un alt reper definitoriu al generației sale.

¹⁶ Vezi Mircea Eliade, *Cele două Români* în „Vreamea”, nr. 457 din 4 octombrie 1936. Reținem și articolul *Ion Moța și Vasile Marin* din „Vreamea”, nr. 427, din 24 ianuarie, 1973 în care Eliade sesizează puterea exemplului în jertfa lui Moța și Marin, participanți la războiul civil spaniol: “...Moartea lui Ion Moța și Vasile Marin are sens mistic: jertfa pentru creștinism(...). Ca și șeful și prietenul său, Corneliu Codreanu, Ion Moța credea că misiunea tinerei generații este să împace România cu Dumnezeu, să transforme litera moartă în viață creștină, să lupte cu orice mijloace împotriva puterilor întunericului. În ceasul în care a simțit teama că Lucifer se încheștează din nou la luptă cu Hristos, Ion Moța, cruciat ortodox, a plecat dârz, cu inima împăcată, să se jertfească pentru biruința Mântuitorului”. La acel moment, Eliade preda un curs de Istoria filozofiei religiilor la Universitatea bucureșteană și vede în sacrificiul celor doi voluntari români de la Majadahonda un argument transcendent de valorificare a morții rituale ca *unică moarte creatoare* și un sens mistic de actualizarea a „unui mit central al spiritualității românești”(cf. M. Eliade, *Meșterul Manole*, Iași, 1992, p. 57)

deceniului al III-lea. Activitatea lui Codreanu în Garda Conștiinței Naționale, condusă de Constantin Pancu, apoi în rândurile societăților studențești (“Ștefan Vodă”; Asociația Studenților în Drept ; Asociația Studenților Creștini), l-a recomandat ca lider al tineretului naționalist în noua formațiune politică intitulată Liga Apărării Naționale Creștine, întemeiată sub autoritatea lui A. C. Cuza. Profesorul Cuza a fost sprijinit de un nucleu de vechi luptători naționaliști, foști componenți ai Partidului Naționalist Democrat, condus de marele istoric Nicolae Iorga. Deosebirile de opinie privind tactica și mijloacele politice, au dus la mari divergențe în cadrul L. A. N. C, ce s-au exteriorizat prin așa numita *criză a statutarilor*, sau *ruptură a statutarilor*.

Revenit la 18 mai 1927 din Franța, de la Grenoble, unde fusese trimis tot de A. C. Cuza pentru a-și definitiva studiile, Corneliu Zelea Codreanu a fost surprins de acuitatea conflictului din sânul Ligii și s-a implicat în medierea diferendurilor. Inițiativa lui a fost sortită eșecului din cauza atitudinii refractare reconcilierii adoptată de A. C. Cuza. După ce a epuizat mai multe încercări de mediere, Corneliu Zelea Codreanu, alături de tovarășii săi de generație din grupul *Văcăreștenilor*, i-a cerut lui A. C. Cuza, printr-o scrisoare, dezlegarea de jurământul de credință deținut încă de la înființarea Ligii, la 4 martie 1923, pentru a putea părăsi formațiunea, în care ei nu se mai regăseau sufletește¹⁷. Oricum profesorul Cuza îl privea ca pe un serios competitor și chiar rival al său și al *dinastiei* politice pe cale a se stabili la conducerea L.A.N.C, în condițiile promovării tot mai evidente în funcții de decizie a fiului său, Gheorghe A.C. Cuza.

Nu avem date certe asupra circumstanțelor în care s-a manifestat îngrijorarea bătrânului profesor față de popularitatea crescândă a lui Codreanu și Moța, dar credem că primele semnale de alarmă au fost trase după achitarea festivă a celor doi, în urma proceselor din 1924 și 1925. Atât Moța, care a împușcat pe *trădătorul* Vernichescu, în închisoarea Văcărești, cât și Codreanu, care a împușcat pe prefectul de poliție Constantin Manciu, ca urmare a abuzurilor acestuia față de studenții și elevii naționaliști, au avut parte de o largă mediatizare în presa naționalistă a vremii, de o serie de manifestații de simpatie, organizate chiar de A. C. Cuza și liderii Ligii. Deteriorarea vizibilă a relației dintre profesorul ieșean și discipolul său, a început după achitarea lui Codreanu în procesul asasinării prefectului C. Manciu, care i-a adus viitorului șef al Legiunii o mare notorietate publică. În apărarea lui Codreanu s-au

¹⁷ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari...*, p. 280-281.

înscris nu mai puțin de 200 de avocați ai apărării iar în fața Teatrului din Turnu Severin, unde a avut loc procesul, au asistat zeci de mii de oameni, mobilizați de Ligă. Pe drumul de întoarcere către Iași sunt consemnate adevărate manifestații de simpatie în mai multe gări ale orașelor de pe traseu. Procesul i-a adus o popularitate imensă tânărului Codreanu, devenit în câțiva ani erou al mișcării naționaliste. Dovada acestei popularități avea să fie întărită de căsătoria fastuoasă, organizată la Focșani de moșierul Hristache Solomon, susținător al L. A. N. C. Nunta lui Codreanu cu Elena Ilinoiu a devenit un “eveniment politic” la care au luat parte, după cum afirmă viitorul căpitan al Legiunii, între 80 000 și 100 000 de persoane¹⁸. Tot lângă Focșani, în satul Ciorești și tot cu ajutorul material al lui Hristache Solomon, Codreanu a botezat aproximativ 100 de copii cu numele de Corneliu. Ultimile *lovituri de imagine*, punctate de Codreanu l-au îngrijorat pe A.C. Cuza, care a făcut rost de o sumă de bani necesară pentru a-i trimite la doctorat, la Grenoble, în toamna anului 1925, pe Codreanu și pe locotenentul său Ionel Moța, pentru a nu-i periclita autoritatea în partid¹⁹. Efortul financiar al profesorului era explicabil în condițiile în care cei doi erau beneficiarii unui imens val de simpatie printre aderenții de rând, dar erau sprijiniți și de alți lideri de prim rang ai Ligii.

O altă încurcată afacere de familie avea să tensioneze și mai mult raporturile dintre A.C. Cuza și Codreanu. Se pare că Silvia, sora lui Corneliu Codreanu, în urma unei idile cu fiul profesorului ieșean, Gheorghe A. Cuza, a rămas însărcinată. Cum căsătoria nu a avut loc în urma refuzului tânărului Gheorghe, relațiile dintre cele două familii au fost iremediabil compromise²⁰.

Mai târziu, asupra conflictului dintre A. C. Cuza și Corneliu Codreanu, Mihail Stelescu a făcut referiri malițioase. În 1934, acesta s-a distanțat de Legiune întemeind o organizație aparte, intitulată „Vulturul Alb” și mai apoi „Cruciada Românilor”. Stelescu fusese încurajat, se pare, să creeze o defecțiune în Garda de Fier, ba chiar să-l

¹⁸ *Ibidem*, pp. 255-256; Zigu Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995, p. 289.

¹⁹ Ion I. Moța, *Garda de fier și L.A.N.C.*, în „Axa”, an I, nr. 19, 1 octombrie 1933, p. 1.

²⁰ Vezi Stelian Neagoe, *Triumful rațiunii împotriva violenței*, Iași, Editura Junimea, 1977, p. 340. Autorul susține că Iridenta și nu Silvia a fost cea care a rămas gravidă cu Gh. A. Cuza. Aceeași opinie se întâlnește la mai mulți autori. Grigore Traian Pop indică chiar o nouă sursă de conflict între tinerii militanți și A. C. Cuza și anume că Iridenta l-ar fi părăsit pe Gh. Cuza pentru „mai chipeșul Ionel Moța”, *mutare* sentimentală încurajată de Corneliu Codreanu. Totuși noi rămânem la părerea că Silvia a avut o relație cu fiul profesorului Cuza și că Iridenta, remarcată chiar de principele Carol al II-lea, cu ocazia unei vizite la Iași a familiei regale a României, nu a făcut subiectul nici unei aventuri scandaloase alături de Gh. Cuza.

asasineze pe Căpitan. El fusese eliminat pe termen nelimitat din Garda de Fier și în acest context l-a acuzat de ambiție politică nemăsurată pe Corneliu Zelea Codreanu, concluzionând că cel ce avea să devină Căpitan al Legiunii a *defectat* formațiunea lui A. C. Cuza, pentru că nu a reușit să se aleagă deputat de Putna , după alegerile din 1926²¹.

Tensiunile din cadrul Ligii s-au concretizat în zilele de 15 și 16 octombrie 1927 la Iași, când s-a reunit Marele Consiliu al Ligii. În acest cadru fost reconfirmate excluderile foștilor membri L. A. N. C., ba mai mult s-au operat și alte demiteri. Printre cei excluși se numără vechi luptători naționaliști, partizani ai grupării politice întemeiate de N. Iorga și A. C. Cuza la 1910. Ingratitudinea profesorului Cuza era evidentă și a produs o penibilă impresie partizanilor politici, întrucât au fost excluși vechii săi prieteni, care îl urmaseră necondiționat în momentul separării de N. Iorga. Între aceștia amintim pe I. Macridescu, Ion Găvănescu, Corneliu Șumuleanu. Alături de cei consemnați mai sus îi menționăm și pe Traian Brăileanu, preotul Tița Mălaiu, preotul Ion Moța, Gh. Rusu, Dionisie Benea, N. Manolescu, Gh. S. Clinu, P. Bălan, Hristache Solomon, N. Parsena, Gh. Beleuță, D. Popescu-Bârlad, C. Mihăilescu (Floridor), Teodor Huțanu²². Riscul unui nou eșec în viitoarele alegeri, ce păreau iminente în condițiile slăbiciunilor etalate de guvernul Vintilă Brătianu și a ofensivei național-țărăniștilor în vederea preluării puterii, a determinat o nouă atitudine mai conciliantă din partea lui A. C. Cuza. În vederea fortificării formațiunii sale, în primăvara anului 1928, profesorul Cuza a inițiat o serie de *conciliabule* cu *dizidenții* demiși anul trecut. În ideea reconcilierii, între cele două facțiuni ale Ligii (L. A. N. C. și L. A. N. C. - statutar) a intervenit o destindere, materializată prin contacte și negocieri. La 16 mai 1928, tensiunile au fost uitate și sciziunea a luat sfârșit²³. O parte din membrii excluși în octombrie 1927 au reintrat în rândurile Ligii, unii dintre ei s-au retras din activitatea politică, alții s-au înscris în P. N. Ț.(Iuliu Hașeganu) sau P. N. L. (Valer Pop). O serie de personalități de prim rang ale Ligii l-au susținut pe Corneliu Zelea Codreanu și Legiunea Arhanghelului Mihail (I. Macridescu, I. C.

²¹ Dragoș Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelului Mihail de la mit la realitate*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 53; Mihai Stelescu, *Scrisoare deschisă către Corneliu Codreanu*, în „Cruciada românismului”, București, an I, nr. 18, 4 aprilie 1935.

²² „Apărarea națională”, București, an V, nr. 12, 20 octombrie 1927, p. 1.

²³ G. Asandului, *op. cit.*, p. 207.

Cătuneanu, Traian Brăileanu, C. Șumuleanu, I. Găvănescul, H. Solomon)²⁴. Deși aceste disensiuni au afectat vizibil unitatea și imaginea L. A. N. C., A. C. Cuza a încercat să extindă influența Ligii în rândul maselor, adresându-se unor categorii sociale din ce în ce mai largi și diverse²⁵.

Divergențele din cadrul L. A. N. C. și nu în ultimul rând faptul că *Văcăreștenii* și Corneliu Codreanu au părăsit Liga, au determinat reculul politic al organizației conduse de A. C. Cuza. Plecarea lui Codreanu a antrenat, în același timp, o serie de tineri activiști ce controlau organizațiile studențești și în consecință formațiunea cuzistă nu mai beneficia de aportul activiștilor recrutați din rândurile studenților. În aceste condiții, L. A. N. C. a eșuat lamentabil la alegerile din 1927 și 1928. La alegerile din iunie 1931, Liga a dat semne de redresare obținând 113 863 voturi, respectiv 3, 89% din totalul voturilor exprimate. În anul următor, formațiunea cuzistă realizează rezultate semnificative, reușind să depășească procente înregistrate în 1926. Liga a obținut 159 107 voturi, adică 5,32%²⁶, dar la nivelul percepției societății românești rămâne o formațiune fără un prea mare impact politic.

Întemeierea Legiunii a oferit tineretului național-creștin o nouă alternativă politică. Mișcarea Legionară și-a propus încă de la înființare să fie altceva. Codreanu și Moța au sesizat scăpările doctrinare ale *cuzismului*, dar mai ales formele precare de organizare, lipsa dinamismului și a spiritului ofensiv. Ei au pus bazele unui curent cu valențe etico-religioase²⁷, care se voia un nou început de mentalitate românească, o nouă conștientizare a misiunii istorice pentru poporul român și un nou mod de abordare a acestei misiuni, în raport cu propria comunitate națională și pentru o mai bună reprezentare față de celelalte națiuni.

Deși s-a subliniat că legionarismul nu a reușit creionarea unei doctrine clare și judicios structurate, putem afirma, fără echivoc, existența a trei realități imuabile care constituie cadrul de afirmare a spiritului legionar: Dumnezeu, Neamul sau Națiunea Română și Țara Românească, în limitele existente după 1918, fără a fi uitate nici

²⁴ Armin Heinen, *Legiunea "Arhanghelul Mihail". Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, București, Editura Humanitas, 1999, p. 120.

²⁵ G. Asandului, *op. cit.*, p. 206; Gheorghe T. Pop, *Caracterul antinațional și antipopular al activității Partidului Național Creștin*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

²⁶ Marcel Ivan, *op. cit.*, t. VII.

²⁷ Mircea Eliade, *Memorii*, vol. II, *Recoltele solstițiului*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 26-27.

comunitățile românești din afara granițelor. Pornindu-se de la aceste trei realități existențial-transcendente, Legiunea, prin glasul și scrierile principalilor doctrinari, dezvoltă o recunoaștere cu valoare de axiomă asupra unor instituții fundamentale precum Biserica, Armata, Monarhia. Acestea sunt considerate inalienabile de jure, dar amendabile de facto, în funcție de atitudinea reprezentanților lor față de nevoile și așteptările comunității naționale, deci apreciate în manieră contractualistă de națiune, prin prisma reprezentanților vremelnici. Spre exemplificare, relatăm opinia lui Corneliu Codreanu despre instituția monarhică: “În fruntea neamurilor, deasupra elitei, se află monarhia. În istorie s-au văzut monarhi , buni, foarte buni, slabi sau foarte răi. Unii s-au bucurat de onoruri și de dragostea popoarelor până la sfârșitul vieții, altora li s-au tăiat capul. N-au fost deci toți monarhii buni. Monarhia însă, a fost totdeauna bună. Nu trebuie să se confunde omul cu instituția, trăgându-se concluzii false. Pot fi preoți răi, dar pentru aceasta nu putem trage concluzia că trebuie să desființăm Biserica și să ucidem pe Dumnezeu cu pietre. Sunt, desigur, și monarhi slabi sau răi, dar nu putem renunța la monarhie [...]. Un monarh nu face ce vrea. Un monarh e mic, atunci când face ce vrea și e mare, atunci când face ce trebuie. Există o linie a vieții neamului. Un monarh e mare și bun când se menține pe această linie. E mic sau rău, în măsura în care se îndepărtează de această linie a vieții neamului, sau i se opune”²⁸.

Față de Biserică, șeful Mișcării Legionare face o altă precizare, care nu lasă rost de interpretări: “ Facem o mare deosebire între linia pe care mergem noi și linia Bisericii Creștine. Linia Bisericii este cu mii de metri deasupra noastră. Ea atinge perfecțiunea și sublimul. Nu putem coborî această linie pentru a explica faptele noastre. Noi, prin acțiunea noastră, prin toate faptele și gândurile noastre, *tindem* către această linie, ne ridicăm spre ea, atât cât ne permite greutatea păcatelor cărnii și condamnarea la care am fost sortiți prin păcatul originar. Rămâne de văzut cât am putut, prin eforturile noastre pământești, a ne înălța către această linie”²⁹.

Spiritul cazon și eroic imprimat doctrinei și organizării structurilor legionare nu lasă nici un dubiu asupra percepției armatei în mentalitatea legionară. Nu putem ignora pregătirea militară a lui Corneliu Codreanu la Școala de Infanterie de la Botoșani și la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu. Dana Beldiman în lucrarea sa *Armata și Mișcarea Legionară* sesiza deosebita influență a educației militare asupra

²⁸ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, vol.I, p. 426-427

²⁹ *Ibidem*, p. 420-421.

membrilor Gărzii de Fier și punctele de “confluență ideologică dintre Armată și Mișcarea Legionară”³⁰. Autoarea remarcă faptul că, atât în organizația legionară cât și în armată se pune accentul pe educația eroică de inspirație folclorică, pe valori asociativ-morale des uzitate în epocă precum, depunerea jurământului pentru neam și țară, evocarea unor figuri reprezentative din istoria românilor și a haiducilor legendari³¹.

Corneliu Codreanu și Ionel Moța au afirmat, nu odată, că Legiunea nu va fi niciodată încorsetată - ca atitudine politică - în limitele programatice stricte. Totuși, pentru o adaptare la cerințele vieții publice interbelice³², pentru o integrare în sistemul parlamentar, din considerente tactice ce vizau exprimarea în contextul normelor democratice, s-a conturat o nouă optică politică, ce implica libertatea de mișcare și apropierea de mase. Pentru Codreanu ”campania electorală nu este scopul legionarului, însă campania electorală este de foarte mare importanță, deoarece este singura cale pe care legea ne-o lasă liberă, pentru a impune orice modificare pe care o dorim în țară”³³. Deși un mare inamic al democrației și pluralismului politic-după cum am arătat în debutul acestui capitol, Codreanu trebuia să-și plieze acțiunea în limitele normelor constituționale, atenționând totuși de la tribuna parlamentară că poporul singur poate certifica sau anula un sistem politic, funcție de aspirațiile și interesele proprii. Față de sistemul democratic interbelic șeful Legiunii s-a exprimat sceptic, observând că “democrația sfarmă unitatea neamului românesc”, că “democrația este incapabilă de continuitate în efort și autoritate”, că este aservită mării finanțe internaționale³⁴. Tot Codreanu stabilește ordinea ierarhică a priorităților pe care trebuie să le respecte societatea românească, arătând ca absolut necesară conectarea instituțiilor statului la efortul comun al devenirii românești din perspectiva

³⁰ Vezi Dana Beldiman, *Armata și Mișcarea Legionară (1927-1947)*, cu un Argument semnat de Gh. Buzatu, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2002, pp. 12-14. Remarcăm aportul autoarei în ceea ce privește componenta ideologică națională și spiritul cazon al Mișcării Legionare ca puncte de atracție pentru militari, elementele forte ale organizării Mișcării (respectul ierarhiei, disciplina, spiritul de jertfă, spiritul de corp, jurământul de credință, simbolurile) dar mai ales documentele inedite ce reflectă penetrația armatei de către legionari, raporturile Mișcării cu unii comandanți militari, relațiile cu Mareșalul Antonescu, represiunea și claustrarea legionarilor de după ianuarie 1941.

³¹ *Ibidem*. Se face referire la cursul dedicat instruirii elevilor-ofițeri de la Școala Militară de Infanterie nr. 2 Sibiu, intitulat *Educația morală și națiunea română (Noțiuni de pedagogie)*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Sibiu, Tipografia Școlii Militare de Infanterie nr. 2, 1928.

³³ Corneliu Zelea Codreanu, *Cărticica șefului de cuib*, București, 1933, p. 60.

³⁴ Idem, *Pentru legionari*, pp. 412-414.

recunoașterii acestei ierarhii imprescriptibile: “*Drepturile omului* nu sunt mărginite numai de drepturile altui om, ci și de alte drepturi. Pentru că există trei entități distincte: 1. Individul; 2. Colectivitatea națională actuală, adică totalitatea indivizilor din aceeași nație, trăind într-un stat, la un moment dat; 3. Națiunea, acea entitate istorică trăind peste veacuri cu rădăcinile înfipte în negura vremii și cu un viitor infinit.

O nouă mare eroare a democrației bazată pe *drepturile omului* este aceea de a nu recunoaște și a nu se interesa decât de una din aceste trei entități: individul. Pe a doua o neglijează sau își bate joc de ea, iar pe a treia o neagă”³⁵.

În opinia istoricilor și specialiștilor, Mișcarea Legionară a constituit un amplu fenomen social-politic și spiritual al României interbelice, este un capitol de istorie ce suscită un interes deosebit pentru cei aplecați spre a-l cunoaște, deoarece, în complexitatea sa, legionarismul abordează și dezvoltă o paletă largă și variată de teme, idei, tendințe, orientări. Necesitatea unor dezbateri mai ample în ultima vreme în jurul fenomenului legionar se resimte cu insistență datorită noului impuls imprimat cercetării istorice după 1990.

Mișcarea Legionară își are locul său în spectrul politic conturat după Marea Unire. Dacă ne însușim mecanismul Stânga-Dreapta, identificăm legionarismul plasat în dreapta acestei axe imaginare. Este adevărat că doctrinari importanți ai Gărzii de Fier nu sunt de acord cu această poziție extremă și, deci, periferică. Este cazul, mai cu seamă, al lui Vasile Marin, care considera legionarismul drept *un centru absolut al românismului*. Ba, mai mult, cel căzut la Majadahonda explica sugestiv perspectiva global-românească a Mișcării: „Dar noi nu putem fi nici la dreapta, nici la stânga, pentru bunul motiv că mișcarea noastră îmbrățișează întregul plan al vieții naționale nediferențiată în structura ei; mișcarea noastră organizează în aceeași măsură atât autoritatea cât și libertatea”³⁶. Cert este că legionarismul finalizează în perioada interbelică un întreg curent naționalist de dreapta, bine definit încă de la jumătatea secolului trecut. Mișcarea Legionară, o putem astăzi afirma cu siguranță, este un corolar al naționalismelor anterioare, ale căror aspecte și elemente sunt exploatate, adoptate și adaptate realităților interbelice, prin filiera ideologică a *Generației de la '22*, constituită sub egida lozincii „**numerus clausus**”, sau, mai bine spus, a *Generației de la '27*. Termenul poate fi acceptat drept generic deoarece, după cum am

³⁵ *Ibidem*, p. 421.

³⁶ Vasile Marin, *Crez de generație*, ediția a IV-a, București, 1941, p. 25.

subliniat mai sus, anul 1927 este marcat de apariția *Itinerariului spiritual*, semnat de Mircea Eliade, considerat drept **program al tinerei generații** și, nu în ultimul rând, datorită faptului că în acest an s-au pus bazele Mișcării Legionare, expresie spiritual-politică a generației interbelice.

Apariția Mișcării Legionare se înscrie, de altfel, în noul val al naționalismelor europene, declanșat de ofensiva bolșevismului internaționalist și ateu, de insatisfacțiile multiple generate de Sistemul Tratatelor de Pace de la Versailles și de existența așa-numitului „spirit al tranșeelor”, de supralicitarea chestiunii evreiești și a pericolului masoneriei. Emergența naționalismului creștin românesc în perioada interbelică se produce într-o evidentă similaritate cu resurecția Dreptei europene, dar este generat de cauze complexe, specifice mediului românesc și care țin de intrarea României Întregite într-o nouă etapă a evoluției sale istorice. Traectoria României spre modernizare, spre o civilizație industrială, avea să fie blocată de o serie de carențe de aplicabilitate și inconsecvențe de ordin programatic-general, probleme ce au caracterizat democrația noastră interbelică. Mișcarea Legionară s-a vrut, o dată cu apariția sa, un instrument de asanare morală, capabil să anihileze corupția, politicianismul, demagogia, racile ale sistemului nostru politic interbelic. De asemenea, Mișcarea Legionară s-a vrut a fi o **contrapondere a comunismului**, iar primele manifestări ale lui Corneliu Zelea Codreanu au fost net antibolșevice și au tins la eradicarea comunismului în Universitatea ieșeană.

După parcurgerea unei prime faze, în care Corneliu Zelea Codreanu, alături de Văcăreșteni, a activat în LANC, alături de prof. A.C. Cuza, odată cu întemeierea Legiunii Arhanghelul Mihail, la 24 iunie 1927, se pune problema constituirii unei „elite”, care să fie capabilă a aborda lupta politică în noile condiții ale anilor '30. Termenul de elită „definește un grup de persoane având o poziție socială deosebită, conducătoare”³⁷ sau, altfel spus, elita este „acea parte restrânsă, aleasă, a unei societăți”³⁸. Într-un sens mai larg, expresia de elită poate fi extinsă asupra grupurilor socio-profesionale sau asupra domeniilor de activitate, existând, astfel, o elită militară, o elită politică, o elită intelectuală. În *Pentru legionari*, Codreanu remarca

³⁷ Vezi *Mică enciclopedie de politologie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 161. Lucrarea explică termenul de elită, insistând pe ipostaza elitei politice, a “persoanelor cu acces la exercitarea puterii, sau având influență asupra vârfurilor sistemului politic”.

³⁸ O succintă definiție pentru termenul de elită o oferă Florin Marcu, în *Mic dicționar de neologisme*, București, Editura Albatros, 1986, p. 164.

faptul că: “Poporul nu se conduce după voința lui: *Democrația*. Nici după voința unei persoane: *Dictatura*. Ci după legi. Nu e vorba de legi făcute de oameni.

Sunt norme, legi naturale de viață și norme, legi naturale de moarte. O națiune merge la viață sau merge la moarte după cum respectă pe unele sau pe altele dintre aceste legi [...]. Un popor nu se conduce prin el însuși, ci prin elita lui. Adică prin aceea categorie de oameni născuți din sânul său cu anumite aptitudini și specialități”³⁹. Revizuirea modul de selecție și recunoașterea a elitei în societate, Codreanu respinge *elecțiunea* în manieră democratică. Motivele sunt simplu expuse și țin de inexistența culturii politice a mulțimilor, de incapacitatea maselor de a decanta informațiile privind însușirile candidaților, de capriciile și inconsecvența demonstrate de mase de-a lungul istoriei. Astfel, șeful Legiunii conchide că elita este desemnată pe principiul selecțiunii și “se naște din războiul cu elita degenerată sau falsă”⁴⁰.

Conceptul de elită vizează, potrivit doctrinei legionare⁴¹, o transformare radicală a omului marcat de neutralitate și letargie social-politică, de satisfacție materială, de suficiență și apatie intelectuală. Se preconiza o reală modificare de caracter și comportament, „dintr-un individ în stare vegetativă, care-și suportă existența, într-un individ dinamic, care creează existență”⁴².

Întemeind Legiunea Arhanghelul Mihail, Corneliu Zelea Codreanu și grupul fondatorilor (Ionel Moța, Ilie Gârneață, Corneliu Georgescu și Radu Mironovici) au instituționalizat de fapt „o stare de spirit”⁴³, căci, scria Codreanu, „nu ne-am legat împreună cei ce cugetam la fel, ci cei ce simțeam la fel”⁴⁴. Legiunea nu-și propunea să facă politică în sensul strict al cuvântului, ci dorea să extindă acea stare de spirit în rândul noilor aderenți”⁴⁵. Nu se urmărea neapărat cooptarea unor partizani politici, ci formarea unor caractere militante, unite în jurul permanenței național-creștine, cultivate de Mișcare. După părerea tinerilor înregimentați în Garda de Fier, Corneliu Zelea Codreanu a sesizat mesajul demagogic al diferitelor partide ce aveau programe

³⁹ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari...*, p. 415-416.

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 415-420.

⁴¹ Idem, *Doctrina Mișcării Legionare-prezentare concisă-Restituiri Istorice*, București, Editura Lucman, 2003, pp. 66-68

⁴² Horia Sima, *Istoria Mișcării Legionare*, Timișoara, Editura Gordian, 1994, p.35(ediția originală: *Histoire du Mouvement Legionnaire*, Rio de Janeiro, Editura Dacia, 1972

⁴³ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru Legionari*, vol. I, p. 310.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 279.

⁴⁵ Ion I. Moța, *Cranii de lemn. Articole 1922-1936*, ediția a IV-a, București, Editura Mișcării Legionare, București, 1940, p. 19. În articolul “La icoană”, din 1 august 1927 (An, No. 1), inclus în colecția “Cranii de lemn”, Ionel Moța scria: “Noi nu facem și n-am făcut o singură zi în viața noastră politică [...] Noi avem o religie, noi suntem robii unei credințe”.

incitante pentru electorat, dar care rămâneau întotdeauna neaplicate. Tot tinerii aderenți credeau în infailibilitatea liderului lor, care a intuit, atât cauza, stării deplorabile de fapt, cât și remediul, unanim valabil asanării morale a societății românești. Astfel, Codreanu afirma că redresarea țării implică formarea unei elite conducătoare consacrate nemijlocit binelui public. „Țara pierde din lipsă de oameni, nu din lipsă de programe. Deci, nu programe trebuie să creăm noi, ci oameni, oameni noi [...] De aceea, piatra unghiulară de la care pornește Legiunea este omul, nu programul politic. Reforma omului, nu reforma programului politic”⁴⁶. În atmosfera frustrantă determinată de ineficacitatea partidelor, de deziluziile guvernării național-țărăniște și a cabinetului de tehnicieni, condus de Iorga și Argetoianu, de febrile de căutări de noi formule politico-ideologice, legionarismul ajunge, astfel, să fie apreciat ca mișcare de renaștere națională, de înnoire spirituală. Nicolae Roșu, cunoscut gazetar și ideolog de dreapta, remarca legionarismul ca o „mare zguduire morală a conștiințelor... ce va izbuti o nouă educație a caracterelor, care, astfel pregătite, să reziste pândelor puse în calea lor prin corupția, fraudă și viclenia claselor democratice”⁴⁷.

Necesitatea unei noi elite a condus spre cristalizarea conceptului de *om nou* care, în opinia idealistă a lui Codreanu, era întruchiparea legionarului perfect. Încă din închisoarea Văcărești, Codreanu gândea la înființarea „unui corp de elită al tinerimii”⁴⁸. *Omul nou*, preconizat de Corneliu Codreanu, era expresia ideii de elită legionară, iar formarea acesteia era condiționată de transformarea interioară a indivizilor, căci, spunea Codreanu, „răul, mizeria, ruina ne vin de la suflet. Sufletul este punctul cardinal asupra căruia trebuie să se lucreze în momentul de față”⁴⁹. Mișcarea Legionară a fost receptată de aderenți ca fiind „mai presus de orice o mișcare spirituală, care acționează asupra sufletului și, mai ales, asupra sufletului”⁵⁰. Realizarea obiectivelor politice ale Mișcării trebuia precedată de această transformare profundă a oamenilor, iar încadrarea în cuiburi – unitatea organizatorică fundamentală a Mișcării – urmărea, de fapt, derularea unui proces educațional complex, atât din punct de vedere ideologic-spiritual cât și politic. După cum afirma Corneliu Zelea

⁴⁶ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I., p. 286. Vezi și Traian Herseni, *Mișcarea Legionară și Țărănimea*, București, 1935, pp. 3-5; Corneliu Zelea Codreanu, *Doctrina Mișcării Legionare...*, pp. 32-34.

⁴⁷ Nicolae Roșu, *Dialectica naționalismului*, București, Editura “Cultura Națională”, 1937, p. 375.

⁴⁸ Apud, Grigore Traian Pop, *op. cit.*, p. 236

⁴⁹ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru Legionari*, vol. I, p. 286.

⁵⁰ Ion Banea, *Căpitanul*, Sibiu, Editura “Totul pentru Țară”, 1936, p. 92.

Codreanu, Mișcarea Legionară era „o școală spirituală, în care, dacă va intra un om, la celălalt capăt va trebui să iasă un erou”⁵¹. Elita, în viziunea Mișcării Legionare, era condiționată de acceptarea neechivocă a sacrificiului personal, a sobrietății și ascetismului.

În *Jurământul gradelor legionare*⁵², deus la Biserica Sfântul Ilie Gorgani, cu ocazia înmormântării lui Moța și Marin, Corneliu Codreanu menționa că „a fi elită legionară în limbajul nostru nu înseamnă numai a lupta și a învinge, ci înseamnă permanenta jertfire de sine în slujba neamului”, ideea de elită fiind legată de ideea de jertfă, de sărăcie, „de trăire aspră și severă a vieții, căci, unde încetează jertfirea de sine, acolo încetează elita legionară”⁵³. Această perspectivă de abordare a conceptului de elită, demonstra un înalt grad de dăruire civică, o relație aproape mistică între *omul nou*, chemat să restaureze virtuțile românești și misiunea, în sine, de transformare a cadrului social-politic și spiritual al comunității naționale. Pe aceeași coordonată de trăire intensă a misiunii istorice românești, a sacrificiului personal în raport cu binele general, se înscria și Ion Moța cu celebra constatare că „spiritul de jertfă este esențial”⁵⁴, iar într-un articol apărut în „Cuvântul Studențesc”, din 1 ianuarie 1936, dezvolta afirmația anterioară, stabilind conduita legionară în societate: „Măsura învierii noastre interioare, măsura creștinătății noastre vii, eu o văd mai ales în măsura jertfei pentru binele altora... Jertfa este măsura creștinătății noastre”⁵⁵.

Termenul de elită capătă noi semnificații prin pana și discursul intelectualilor care s-au încadrat ori au simpatizat cu Mișcarea Legionară în deceniile III-IV. Procesul de aderare la legionarism a intelectualității interbelice cunoaște **două faze** de mare importanță. Prima infuzie intelectuală în Garda de Fier se produce în 1932, prin intermediul lui Nichifor Crainic, consacrat publicist de dreapta, profesor universitar, viitor ideolog al statului etnocratic. Acest prim contingent de intelectuali, grupați în jurul revistei „Axa”, a constituit un excelent mijloc de penetrație legionară în lumea culturală bucureșteană. Din grupul „Axa” făceau parte: Vladimir Dumitrescu și Vasile Christescu, istorici în plină afirmare, studenți preferați ai lui Vasile Pârvan, poetul Radu Demetrescu-Gyr, Alexandru Constant, Ion V. Vojen, Vasile Marin, Gheorghe

⁵¹ Corneliu Zelea Codreanu, *Cărticica Șefului de cuib*, München, Colecția „Europa”, 1990, p. 65.

⁵² Idem, *Doctrina Mișcării Legionare...*, pp. 67.

⁵³ Idem, *Circulări și manifeste (1927-1938)...*, p. 206.

⁵⁴ Ion I. Moța, *op. cit.*, p. 174.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 206.

Furdui, pictorul Alexandru Basarab și, bineînțeles, Mihail Polihroniade, animatorul acestei grupări intelectuale⁵⁶. A doua etapă semnificativă a procesului amintit a fost marcată de apropierea de Mișcare a lui Nae Ionescu, profesorul de logică și metafizică de la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității bucureștene și director al ziarului „Cuvântul”. Adeziunea sa a antrenat și pe exponenții tinerei intelectualități: Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Petre Țuțea, Gheorghe Racoveanu, Sorin Pavel, Alexandru Cristian Tell, Paul Costin Deleanu, adică pe discipolii care gravitau în jurul personalității maestrului, componenți, unii dintre ei, ai Asociației culturale „Criterion”⁵⁷.

Ralierea acestor segmente atât de importante ale intelectualității interbelice la crezul și obiectivele Mișcării, produsă sub diferite motivații, va contribui fundamental la realizarea unei doctrine legionare de mare ținută științifică, imprimând un nou avânt Gărzii de Fier pe calea maturizării și instituționalizării politice. Pe lângă personalitățile amintite, cooptarea altor intelectuali prestigioși, cu mare priză în opinia publică sau în masa studențească, precum Traian Brăileanu, Ion Găvănescul, P.P. Panaitescu, Dragoș Protopopescu, Ernest Bernea, Vasile Băncilă, Octav Onicescu, Grigore Cristescu, Sextil Pușcariu, Nicolae Roșu, unii ca simpatizanți, subliniază caracterul elitist al Mișcării Legionare⁵⁸.

Decodificarea conceptului de elită în limbajul generației spiritualiste din perioada interbelică se constituie într-o operație complexă, deoarece își propune, în primul rând, analiza imponderabilelor ce țin de insatisfacțiile unei intelectualități cu reale perspective și posibilități, dar lăsată la voia întâmplării prin insuficienta implicare a factorilor de răspundere⁵⁹, pe de o parte, iar, pe de altă parte, cu neșansa

⁵⁶ Vezi Nichifor Crainic, *Zile albe – Zile negre, Memorii*, I, București, 1991, p. 96. Integrarea în Garda de Fier a grupării intelectuale “Axa” o surprinde și Francisco Veiga în *Istoria Gărzii de Fier (1919-1941). Mistica ultranaționalismului*, p. 159.

⁵⁷ Constantin Petculescu, *Intelectualitatea și mișcarea fascistă*, în „Societate și Cultură. Noua Alternativă”, nr. 5/1993, p. 21.

⁵⁸ Vezi Fundația Buna Vestire și Fundația George Manu, *Intelectualii și Mișcarea Legionară*, București, Editura Fundației Culturale Buna-Vestire, 2000, *passim*.

⁵⁹ Vezi Mircea Eliade, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare*, în “Buna Vestire”, anul I, nr. 244 din 17 decembrie 1937. Mircea Eliade, pe lângă exprimarea tranșantă a atașamentului la idealurile Mișcării, acuză exponenții regimului politic interbelic de neglijență și incapacitate în rezolvarea problemelor tinerei generații intelectuale: “Și mai întrebăm ce-au făcut politicienii noștri pentru oamenii cu adevărată <personalitate> care au ieșit la lumină prin munca, geniul sau talentul lor, și au fost osândiți la o viață de mediocritate și jertfă. Ce-au făcut politicienii noștri din toate partidele, pentru un Lucian Blaga, un Aron Cotruș, un Camil Petrescu, un Perpessicius și alții. Ce-au făcut politicienii noștri pentru generația tânără de cărturari, artiști, tehnicieni și gânditori? Care este tânărul cu <personalitate> pe care l-a

apartenenței la o cultură minoră, după cum ei înșiși o apreciau. Poate astfel se explică și procesul masiv de integrare a intelectualității interbelice în Mișcarea Legionară, receptată de unii aderenți ca o “vastă revoluție morală și spirituală de esență etică și religioasă”, capabilă să declanșeze o amplă efervescență culturală. Bineînțeles, nici celelalte motivații nu pot fi minimalizate, căci mulți dintre intelectualii anilor '20-'30 s-au simțit atrași de statutul de mentori și doctrinari ai unei mișcări tinerești, vulcanice, dar fără un program și o doctrină bine conturate (Nichifor Crainic, Mihail Manoilescu, oarecum și Nae Ionescu). Alții, dimpotrivă, au aderat din vădit oportunism, în speranța unei rapide ascensiuni în ierarhia social-politică a României interbelice (cazul lui Dragoș Protopopescu și al lui Grigore Cristescu, profesor la Facultatea de Teologie din București, care s-au desolidarizat lamentabil la începutul anului 1938). A existat, cu siguranță, o componentă importantă a tinerei intelectualități, care a aderat la legionarism conștientizând, pe de o parte, deficiențele regimului parlamentar de atunci, iar, pe de altă parte, datorită perspectivelor spirituale revelate de Mișcare. Nae Ionescu, mentorul acestei generații, Profesorul cu mare forță de atracție intelectuală și pedagogică, cel care s-a atașat nedisimulat Mișcării încă din toamna anului 1933, suportând toate adversitățile regimurilor (liberal și de dictatură regală), a simțit în legionarism un amplu proces regenerativ, un fenomen de efervescență creatoare „ce înaintează ca o necesitate de destin, iar a te împotrivi însemnează a lua istoria în răspăr”⁶⁰.

Pentru tinerii intelectuali grupați în jurul maestrului Nae Ionescu, recuperarea trecutului în perspectiva unei legitimări viabile a destinului românesc, era doar o primă etapă a devenirii noastre. Procesul trebuia să continue pentru ruperea unor bariere arbitrar impuse de vitregiile secolelor anterioare. Mircea Eliade, de altfel și cel mai apropiat de Nae Ionescu, dar și ceilalți intelectuali care-i cultivau prietenia, și-au exprimat venerația pentru Profesor, urmându-l atât în plan cultural, cât și în plan politic. Astfel, Mircea Eliade recunoștea că „noi toți, discipolii și colaboratorii lui, eram solidarizați cu concepțiile și opțiunile politice ale Profesorului”⁶¹, explicând, de

descoperit vreun partid politic și l-a pus în locul care-l merită, i-a dat puțința să-și fructifice inteligența sau talentul pentru binele obștesc?”

⁶⁰ Nae Ionescu, *Sub semnul Arhanghelului*, în “Buna Vestire”, anul I, nr. 100 din 27 iunie 1937.

⁶¹ Mircea Eliade, *Memorii. Recoltele solstițiului*, vol. II, p. 12; vezi și Mihai Rădulescu, *Sandru Tudor și “Floarea de Foc”*, Suceava, Editura Panaghia, 2008, pp. 49-52. Într-unul dintre articolele sale, poetul Sandru Tudor îl numește pe Nae Ionescu un *trezitor de conștiințe*.

fapt, adeziunea sa și a celorlalți intelectuali la Garda de Fier. Însă această integrare în rândurile Mișcării nu era un fapt mecanic, impus doar de „cultul” pentru Nae Ionescu. Mircea Eliade își propunea să creadă în posibilitățile creatoare ale poporului român etalate de legionarism, deoarece nu concepea ca acesta, poporul român, să „naufrațieze la periferia istoriei, într-o democrație balcanizată și într-o catastrofă civilă”⁶².

Emil Cioran își trăia la acea vreme depresiunea existențială, motivată de „somnolența seculară” a românului. Strigătul din *Pe culmile disperării* nu era altceva decât expresia deznădejdiei teribile, a tragediei unei generații care voia să rupă ritmul „pașilor mărunți, într-o cultură și o istorie aproximativă”. Cioran constata că „România e geografie, nu e istorie”⁶³ și, deci, proiecta o misiune a României în istoria sud-estului european. Însă, pentru un destin valabil românesc, se cerea o corecție substanțială a structurii noastre sufletești. În locul „patriotului de ocazie gelatinos”, Cioran vedea în legionar pe românul providențial chemat de destin să creeze istorie: „românul cu substanță, un român primejdios, o fatalitate pentru sine și pentru alții”⁶⁴. Demersul cioranian viza, într-un stil adecvat epocii, aceeași transformare de esență a românului, angajat într-o astfel de acțiune, fiindcă, scria el, „nu vom putea deveni întâia forță balcanică decât lichidând ceea ce este balcanic în noi”⁶⁵.

Cert este că șeful Mișcării a căutat anturajul tinerilor intelectuali și a programat captarea lor prin intermediul lui Nae Ionescu, Nichifor Crainic și mai apoi prin M. Polihroniade, care se bucura de compania și prietenia lui Eliade, Cioran, Noica. Prin aflul de inteligență evocat mai sus, Codreanu căuta să dea greutate științifică temei *elitei legionare*, și noi sensuri și conotații sintagmei *omului nou*, chemat de destin să transforme lumea românească, după cum credea șeful Mișcării la jumătatea deceniului al IV-lea. Astfel, percepția intelectualității cu simpatii legionare sau chiar integrată în structurile Gărzii de Fier, asupra fenomenului legionar trebuia să contureze dimensiunile unei ample „revoluții spirituale”, ce făcea posibilă plămădirea unei noi elite, a unui *om nou*, care, după cum scria în 1937 viitorul mare istoric al religiilor, „s-a născut întotdeauna dintr-o revoluție spirituală, dintr-o vastă prefacere

⁶² Idem, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare*, apărut în „Buna Vestire”, anul I, nr. 244 din 17 dec. 1937.

⁶³ Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, București, Editura Vremea, 1992, p. 54.

⁶⁴ Idem, *Profilul interior al Căpitanului*, în „Glas Strămoșesc” (Sibiu), an VI, nr. 10 din 25 dec. 1940.

⁶⁵ Idem, *Schimbarea la față a României*, p. 195-196.

lăuntrică [...], dintr-un desăvârșit primat al spiritului împotriva temporalului”⁶⁶. *Omul nou* în perspectiva lui Mircea Eliade era corespondentul unei noi aristocrații, căci „conștiința unei misiuni istorice a fost întotdeauna caracteristică oricărei aristocrații”. După Mircea Eliade, Legiunea a creat „conștiința unei misiuni istorice”, ba, mai mult, avea rolul de a forma o „nouă aristocrație”, depozitară a spiritului creștin și purtătoare de destin românesc. „În locul aristocrației de sânge – preciza Eliade – Legiunea creează o nouă aristocrație: a spiritului. În locul elitelor care-și moșteneau drepturile – odată cu virtuțile și păcatele strămoșești – se naște o elită care-și cucerește libertatea, învățând să moară și să se jertfească”⁶⁷. Conceptul de elită era indisolubil legat de „eroism și sfințenie”, atribute esențiale reiterate de Eliade și care întăreau teza anterior enunțată de Vasile Marin, care susținea că legionarul era un „om al virtuților cardinale: erou, preot, ascet, ostaș”⁶⁸.

Parcurgând scrierile lui Alexandru Cantacuzino, element de primă linie al Mișcării, membru al echipei legionare participante la războiul civil spaniol, asistăm la aceeași frenezie a „rupturii” de trecutul „molatic și resemnat”.

Pentru Alexandru Cantacuzino ideea de elită transpărea în imaginea „românului de mâine”, care întrunea în ființa sa trei elemente definitorii: spiritul creștin, spiritul naționalist și spiritul eroic, revoluționar⁶⁹. „Românul de mâine”, în viziunea acestui fruntaș legionar, trebuia să respingă mediocritatea existenței larvare, letargia dată de satisfacțiile minore și să vibreze pe dimensiunea național-creștină promovată de Mișcare, „prin exerciții spirituale severe, flagelând toropeala sufletului românesc”⁷⁰.

O reevaluare a ideii de elită o concepea Traian Brăileanu, reputatul sociolog al Universității din Cernăuți, fondatorul grupului „Iconar” și al revistei „Însemnări sociologice”, la care au colaborat Mircea Străinu, Barbu Șlușanschi, Leon Țopa. În lucrarea sa *Sociologia și arta guvernării*, Traian Brăileanu aprecia rolul de organizator și educator al lui Corneliu Codreanu, în sensul efortului de a crea o nouă elită politică⁷¹. În altă ordine de idei, formarea unei elite economice românești, atât de

⁶⁶ Mircea Eliade, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare*.

⁶⁷ Idem, *Noua aristocrație legionară*, în “Vreamea”, anul IX, nr. 522 din 23 ianuarie 1938.

⁶⁸ Vasile Marin, *op. cit.*, p. 147.

⁶⁹ Alexandru Cantacuzino, *Opere complete*, Colecția “Omul nou”, 1990, p. 13.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 106.

⁷¹ Traian Brăileanu, *Sociologia și arta guvernării. Articole politice*, ediția a II-a, București, Editura “Cartea Românească”, 1940, p. 134. “D-l Corneliu Codreanu a înțeles de la

necesară în condițiile existente în acea vreme, mai ales în Bucovina și Basarabia, depindea de constituirea inițială a unei „elite politice ascetice și incorruptibile”⁷².

Translarea conceptului de elită din planul social-politic spre planul economic, răspundea unui imperativ național al perioadei interbelice. Se știe că Mișcarea a inițiat, în 1936, comerțul legionar, bazat pe cinste și corectitudine sau, cum spunea Codreanu, „bătălia comerțului legionar”, expresie ce reprezenta, seriozitatea cu care legionarii înțelegeau să abordeze această problemă⁷³. Programatic, deplasarea spre economie a ideii de elită, tindea să asigure o imagine de globalitate preocupărilor legionare, extinse spre cât mai multe sectoare de activitate. De asemenea, inițiativa lui Corneliu Codreanu releva decizia de a contrabalansa monopolul evreiesc instituit în comerț, mai cu seamă în Basarabia, Bucovina, Moldova și Țara Moșilor. Constituirea unei elite politice care să permită coagularea ulterioară a unei elite economice românești, făcea obiectul demersului științific al profesorului Brăileanu, care conchidea că „vom avea o țară bogată cu miniștri săraci”⁷⁴. Nota definitorie a „elitei ascetice”, consta în acceptarea apriorică a normelor de existență severă, cinstită, onestă. Individul care subscria conștient la acest mod de viață, „omul sărac de bunăvoie, omul sărac din dragostea și lauda lui Dumnezeu – după cum scria Ernest Bernea – este curat, este puternic și este liber”⁷⁵. Atât Traian Brăileanu cât și Ernest Bernea au teoretizat pe marginea conceptului de elită, menționând ascetismul ca aspect fundamental și definitoriu al „omului nou”, produs al școlii de educație legionară.

Elementul de bază al doctrinei legionare consta, așadar, în plămădirea unei noi elite în mijlocul colectivității naționale, care să poată declanșa un vast program de transformări spirituale, un complex fenomen regenerativ și performant. Perspectiva elitistă a Mișcării dezvăluia fidelitatea legionară pentru ideea de ierarhie, stabilită pe criterii general-valabile: cinste, caracter, voință de autodepășire etc. De altfel,

început că un conducător trebuie să fie, în primul rând, un organizator și un educator. Problema ce și-a propus spre dezlegare a fost, deci, formarea legionarului, a Românului nou, a Românului de elită. Crearea unui tip opus tipului de politician, a unui om, deci, care să aibă toate virtuțile ce se cer unei elite politice naționale și căruia să-i lipsească viciile politicianului demagog și corupt.”

⁷² *Ibidem*, p. 131. Sociologul Traian Brăileanu necesitatea coagularea în etape a unei noi elite românești: “Cert este că formarea unei elite economice românești e necesară. Ea se va putea înfăptui sub scutul unei elite politice ascetice și incorruptibile.”

⁷³ Corneliu Z. Codreanu, *Circulări și manifeste (1927-1938)*, p. 48.

⁷⁴ Traian Brăileanu, *op. cit.*, p. 301.

⁷⁵ Ernest Bernea, *Îndemn la simplitate*, București, Editura Cugetarea Georgescu-Delafras, 1940, p. 98.

conceptul ierarhic era un aspect de mare importanță organizatorică, dar și o componentă esențială a percepției asupra vieții, asupra ordinii naturale. Legionarul admitea ca ineluctabilă ierarhia valorică: individ – neam – Dumnezeu. Legiunea nu emitea judecăți de valoare asupra importanței unei categorii sociale în raport cu cealaltă, ci, dimpotrivă, recunoștea însemnătatea fiecărui domeniu de activitate, a fiecărui segment socio-profesional. Conceptul de elită, din perspectivă legionară, era aplicat fiecărui domeniu de activitate, fiecărui grup socio-profesional în parte, în scopul reactivării performante a acestora. Sociologul Traian Brăileanu preciza, în acest sens, că „educația legionară cuprinde toate stările și clasele sociale ale națiunii române. Scopul ei este de a forma o elită unitară și solidară ca ideologie și concepție, dar bine structurată și ierarhizată după diferitele funcțiuni sociale”⁷⁶. Prin prisma aprecierii rolului și a modului de manifestare a elitei, concepția și perspectiva elitistă a Mișcării Legionare depășește cadrul restrictiv al unui singur domeniu de activitate și impune o viziune integratoare asupra întregului plan al comunității naționale.

În analiza procesului de convertire și aderare la Mișcarea Legionară a intelectualității interbelice, am încercat să stabilim motivațiile multiple, cauzele, de multe ori confuze, care au declanșat integrarea, dar mai ales să creionăm contextul cultural, să recompunem elementele de mentalitate a epocii, marcată de complexe și dezamăgirile noii generații, de climatul febril de căutare a noi și noi idei și formule de exprimare. Pentru evocarea și interpretarea conceptului de *elită legionară* (sintagmă apărută sub imboldul idealist, propriu noii generații interbelice, dar demult depășită, chiar compromisă total de ineficiența, abuzurile, asasinatele guvernării legionare din septembrie 1940- ianuarie 1941), am încercat să surprindem cât mai corect percepția intelectualității interbelice asupra fenomenului legionar, semnificațiile profunde atribuite legionarismului de către principalii săi promotori, din perspectiva receptării mesajului legionar de către tineretul anilor '30. Elitismul, ca element de consistență al doctrinei, al organizării și încercărilor programatice legionare, este argumentat teoretic prin scrierile valoroșilor săi doctrinari, fiind instrumentat și demonstrat, prin încadrarea formală a unui important eșalon intelectual, care nu s-a sfiit să îmbrace cămașa verde și/sau a simpatizat hotărât cu Mișcarea Legionară (Radu Gyr, Mihail Polihroniade, Ion și Eugen Ionică, Vladimir Dumitrescu, Vasile Christescu, P.P. Panaitescu, Ion Găvănescul, Corneliu Șumuleanu, Haig și Arșavir Acterian, Vasile și

⁷⁶ Traian Brăileanu, *op. cit.*, p. 134.

Ion Băncilă, Traian Brăileanu, P. Țuțea, C. Noica, C. D. Amzăr, Horia Stamatu, Aron Cotruș, Ernest Bernea, Traian Herseni, Vasile Militaru, ș.a.). Practic, elitismul, de care s-a făcut atâta caz în literatura legionară din anii '30 și în exilul legionar, este compromis și anulat în scurta guvernare legionară de atitudinea *septembriștilor*, de neputința organizatorică și incoerența dovedită de noul comandament al Mișcării, în frunte cu Horia Sima, în acțiunea de disciplinare a structurilor din teritoriu și a elementelor nou încadrate în cuiburi. Între elitismul cultivat cu grijă și perseverență în perioada codrenistă și degringolada perioadei simiste, este o diferență colosală, relevată expresiv în formule utilizate deja în istoriografia conexă fenomenului legionar⁷⁷. Fără a ne îndepărta de mentalitățile și percepția epocii, putem afirma că perspectivele originale, idealist-misionare, anti-materialiste, puternic rebranșate la spiritualitatea și tradiția creștină au resuscitat acele *latențe sufletești*, depozitate în structura tineretului interbelic, sub forma unui capital genetic imuabil, ca zestre ancestrală, inalterabilă în timp, dar, totodată, redescoperită și reformulată în funcție de timpul istoric, de contextul cultural-spiritual și politic interbelic⁷⁸. Ori această *arheologie* complicată de redare-reevaluare-revelare este, indubitabil, operată/instrumentată de mesajul legionar. Redefinirea primatului spiritual și a necesităților organice sociale, culturale, politice ale *neamului românesc* au făcut posibilă receptarea ca *revelație* a sintagmei *omului nou*, interpretat ca individ sustras bucuriilor materiale și programat misiunii sale în societate și istorie. Ca paradigmă existențială, *omul nou* este liber să aleagă între viața cotidiană, lipsită de responsabilități și ascetismul altruist al unei vieți dedicate total semenilor. O astfel de alegere oferă prilejul lui Eliade să constate că atunci “când centrul de greutate al *omului nou* cade pe mântuire și pe desăvârșire spirituală-omul devine *liber*. Liber să contemple și să judece opera de artă după cum se cuvine⁷⁹. Observația lui Eliade îndeamnă spre alte precizări. Mai târziu, Horia Sima avea să insiste asupra laturii novatoare de expresie, impusă terminologiei naționalist-creștine, explicând sensul structural-comportamental de *om nou*, nu în contextul creștinismului bimilenar, ci în cadrul complementar al *românismului*: „Mișcarea Legionară nu urmărește să

⁷⁷ Vezi Dragoș Zamfirescu, *Mișcarea Legionară de la mit la realitate* (ediție citată); Grigore Traian Pop, *Mișcarea Legionară. Idealul izbăvirii și realitatea dezastrului* (ediție citată)

⁷⁸ Vezi Ilie Bădescu *Teoria latențelor*, București, Editura Isogep-Euxin, 1997, *passim*.

⁷⁹ Mircea Eliade, *Libertatea creației în literatura legionară*, în “Sânzana”, an I, nr. 16 din 29 ianuarie 1938.

înnoiască Creștinismul, ci să înnoiască Națiunea. Ea nu vrea să creeze un creștin nou, ci un român nou”⁸⁰.

În literatura legionară a exilului, apar mai multe precizări referitoare la termenul și sensul de elită. Astfel, *omul nou*, exponent al elitei legionare, *omul nou*, nu din punct de vedere creștin, fiindcă s-ar fi comis o erezie în raport cu dogma, ci din punct de vedere românesc, este prezentat, drept entitatea ideală fundamentală a spiritului legionar⁸¹. Potrivit scrierilor legionare, noul român, *românul de mâine* (după expresia lui Al. Cantacuzino), a fost desemnat drept model de valoare și existență, într-o epocă tulbură și controversată, însă totodată, o epocă efervescentă sub raportul circulației ideilor și elitelor depozitare/colportoare, o perioadă de referință a istoriei contemporane, care reclamă atenție și se cere a fi înțeleasă⁸².

Dinamismul social și politic demonstrat de legionarism, împletit cu un spirit ofensiv național și cu o adâncă pietate creștină, a declanșat un amplu proces de aderare în rândul tineretului, elevi și studenți, în rândul preoților și învățătorilor, a tinerilor ofițeri, dar și printre țărani și muncitori. Elitismul cultivat de mediile intelectuale ale Mișcării și ne referim cu precădere la Grupul de cuiburi *Axa* sau la Grupul de cuiburi *Răzleții*, a marcat hotărât integrarea unor tineri intelectuali urmăriți de spectrul șomajului, în virtutea inflației de diplome. Pe de altă parte, tinerii intelectuali care au aderat la Garda de Fier vedeau în Mișcare un mod de propulsare spre funcțiile publice blocate prin corupție, clientelism și nepotism de vechea clasă politică demo-liberală⁸³. Fenomenul de înregimentare al intelectualității interbelice în

⁸⁰ Vezi Horia Sima, *Doctrina legionară*, Madrid, Editura “Carpați”, 1980, p. 20. „Mișcarea Legionară nu urmărește să înnoiască Creștinismul, ci să înnoiască națiunea. Ea nu vrea să creeze un creștin nou, ci un român nou.”

⁸¹ Vezi Faust Brădescu, *Mișcarea Legionară în studii și articole*, vol. I, ediție Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, 1997, pp. 107-130; idem, *Viziunea integrală a revoluției legionare*, ediție Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, 1997, pp. 114-144; C. Papanace, *Stilul legionar de luptă. Concepția tactică a Căpitanului*, București, Editura Lucman, 2004, pp. 34-88.

⁸² Horia Sima, *Doctrina legionară*, p. 20.

⁸³ În răspunsul său la ancheta inițiată de “Buna Vestire” intitulată: *De ce cred în biruința Mișcării Legionar*, Eliade condamnă vehement lipsa de perspectivă a tinerilor intelectuali în România regimului democratic interbelic și sistemul viciat de selecție și promovare al funcționarilor de stat. Referindu-se și la un alt articol (*Diurnele generației tinere*), Eliade întreabă retoric: “...câte *personalități* a creat regimul libertății lor. Unde sunt? Care sunt? Și mă întrebam ce au făcut politicienii noștri pentru oamenii cu adevărată *personalitate*, care au ieșit la lumină prin munca, geniul sau talentul lor, și au fost osândiți la o viață de mediocritate și jertfă. Ce au făcut politicienii noștri, din toate partidele, pentru un Lucian Blaga sau un Aron Cotruș, un Camil Petrescu, un Perpessicius și alții? Ce au făcut politicienii pentru generația tânără de cărturari, artiști, tehnicieni, gânditori ? Care este tânărul

Legiune este amplu relatat/analizat în cazul convertirii și aderării lui Dinu Noica⁸⁴. În primul rând trebuie remarcat rolul lui Nae Ionescu⁸⁵, cel care reprezenta o autoritate absolută ca atitudine politică, dar și rolul lui M. Polihroniade, cel care a reușit să creeze adevărate *breșe* în conștiința colegilor săi de generație⁸⁶. Sub pretextul unor *ceaiuri dansante*, organizate la Mișu Polihroniade, tinerii intelectuali se întâlneau adeseori și cu șeful Mișcării⁸⁷. În general, aceștia se simțeau inevitabil atrași de personalitatea lui Codreanu, care exercita o fascinație fizică dar și interioară de excepție. Charisma lui Codreanu era o certitudine descrisă amplu de către contemporani. Dacă scrierile unui Ionel Banea⁸⁸, Ernest Bernea⁸⁹, Corneliu Georgescu⁹⁰ ș.a. dezvăluie un stil exaltat, apologetic, descrierea istoricului Nicholas M. Nagy-Talavera se îndepărtează net de stilul hagiografic al adepților și simpatizanților, devenind mult mai credibilă, excluzând din start, datorită originii sale, orice virtuală acuză de subiectivism admirativ. Crescut într-un mediu transilvănean eterogen maghiaro-evreiesc, copil fiind, Nagy-Talavera, relatează impresiile profunde lăsate de întâlnirea cu Corneliu Codreanu, într-una din faimoasele sale descinderi la sate din timpul campaniilor electorale: "...Dintr-o dată, un murmur se înalță din mijlocul mulțimii. Un bărbat negricios și chipeș, îmbrăcat într-un costum popular românesc alb a intrat în curte călare pe un cal alb. S-a oprit lângă mine și n-am văzut nimic monstruos sau rău la el. Dimpotrivă zâmbetul lui copilăros și sincer îi învăluia

cu *personalitate* pe care l-a descoperit vreun partid politic și l-a pus pe locul care-l merită, i-a dat puțința să-și fructifice inteligența sau talentul pentru binele obștesc? Eu știu că au fost *descoperiți* o sumă de afaceriști precoci, secretari *inteligenți* și lichele domestice, cu care s-au *întinerit* cadrele partidelor”.

⁸⁴ Sorin Lavric, *Noica și Mișcarea Legionară*, București, Editura Humanitas, 2007, *passim*.

⁸⁵ Vezi Nae Ionescu, *Între ziaristică și filosofie. Texte publicate în ziarul "Cuvântul" (15 august 1926 – 26 martie 1940)* Iași Editura Timpul, 1996, *passim*. Despre Nae Ionescu vezi: Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, București, Editura Humanitas, 1992, *passim*; Dan Ciachir, *Gânduri despre Nae Ionescu*, Iași, Institutul European, 1994, *passim*;

⁸⁶ Constantin Noica, *Apelul Axei*, în "Buna Vestire" (Serie nouă) din 24 septembrie 1940.

⁸⁷ Sorin Lavric, *op. cit.*, p. 65-66.

⁸⁸ Ion Banea, *op. cit.*, p. 2 (Cuvânt înainte),...Căpitanul! Este o piatră de hotar; o graniță. Sabie întinsă între două lumi. Una veche, pe care o înfruntă cu bărbăție, distrugând-o; alta nouă, pe care o crează, (căreia) îi dă viață. o cheamă la lumină. Figura lui în cuprinsul mișcării naționale, de la război încoace, apare ca o linie de foc, în jurul căreia se rotesc toate evenimentele mari. El a fost conducătorul și animatorul”.

⁸⁹ Ernest Bernea, *Cartea Căpitanilor*, Salzburg, 1951, *passim* (ediția originală, București, 1937).

⁹⁰ Corneliu Georgescu, *Pe drumul cu arhangheli*, București, Editura Majadahonda, 1996, pp. 149-150 (ediția originală, Salzburg, 1953)

pe sărmanii oameni , care-l înconjurau, părând că este unul dintre ei și, totuși, în mod misterios, diferit. Aureolă este un cuvânt inadecvat pentru a defini forța ce emana din acest om. Părea cu adevărat că este una cu pădurea, cu munții, cu furtunile care bântuie piscurile înzăpezite ale Carpaților, cu lacurile și râurile. Așa părea stând acolo în mijlocul mulțimii. Nu era nevoie să vorbească: tăcerea lui era elocventă. Părea să fie mai puternic decât noi, decât ordinul prefectului care îi interzisese să țină un discurs. O bătrână cu părul alb și-a făcut cruce și ne-a șoptit: *Trimisul Arhanghelului Mihai*”⁹¹.

În rândurile studenților și elevilor de liceu, personalitatea lui Codreanu reușea să atragă noi și noi aderenți, într-o perioadă în care, apartenența la o astfel de mișcare, nu putea să aducă decât marginalizarea în societate, ratarea profesională sau mai rău detenția și chiar moartea. Trecută la index de vechile partide democratice, de autoritățile satului (Poliție, Siguranță, Servicii Secrete) și chiar de către rege, adevăratul *Factor Constituțional*, Mișcarea Legionară și Corneliu Codreanu continuau să fascineze, să declanșeze simpatii și să coopteze aderenți, cerebrali ori fanatici, din toate categoriile sociale. Biografiile tumultuoase ale lui Codreanu și Moța, perseverența și consecvența lor, demonstrată încă din studenție, curajul cvasi-ilogic de a declara război total mentalității gelatinoase de extracție balcanică și a tranzacționismului tipic levantin, ridicat la rang de principiu orientativ în viața publică românească, vehemența de a denunța abuzurile, corupția, afacerismul, nepotismul, clientelismul din administrație și de a cere asumarea responsabilității tuturor politicianilor și funcționarilor publici, ba chiar *pedeapsa cu moartea pentru mânuitorii frauduloși ai banilor publici*, iată cauzele și factorii determinanți, care au declanșat reacțiile de simpatie în societatea românească interbelică și au condus la convertirea și integrarea masivă a tineretului⁹², în special, în structurile Mișcării Legionare. Vară primară a lui C. Noica, tânăra elevă Adina Cassasovici, își amintește că: “În anii '30, dacă aveai între 16 și 25 de ani și posedai o inteligență peste medie, nu aveai cum să nu intri în Mișcarea Legionară. Era o modă care plutea în aer și care ne atrăgea prin spiritul de frondă pe care-l puteam arăta unor politicieni pe care îi disprețuiam sincer. La asta se adăuga spiritul de competiție dintre noi, genul de întrecere în care toți au de câștigat dacă au în minte o cauză comună. Iar Codreanu ne dăduse o cauză comună. Mișcarea

⁹¹ Nicholas M. Nagy-Talavera, *N. Iorga. O biografie*, traducere de Mihai Eugen Avădanei, Iași, 1999, p. 300-301

⁹² Sorin Lavric, *op. cit.* p. 67.

Legionară a fost o stare de spirit a unor tineri care voiau să sfideze clasa politică și care găseau fiori de plăcere în riscul pe care-l aducea cu sine sfidarea”⁹³.

Mitul Codreanu s-a configurat tot mai pregnant în societatea românească și datorită unui mediu prielnic aflat în așteptare după consumarea “mitului Averescu” și eșuarea *revoluției țărănești*, slab coordonată de Maniu-Mihalache. Capitalul de încredere a fost rapid *devorat* de ineficiența punerii în practică a tezei *răspunderilor*, de inconsecvența cabinetelor național-țărăniste, sortite a activa în plină criză economică și a fost captat în cele din urmă de Legiune și de liderul ei. Nevoia unui personaj incoruptibil, dinamic, fără vicii, bun creștin - într-o țară majoritar ortodoxă -, nevoia de noi orizonturi și promisiunea, deși destul de vagă, a unui mesianism românesc, aceste imperative, oarecum confuze, idealiste, au creat climatul propice ascensiunii Mișcării. Pe acest mediu aflat în febrilă așteptare, s-a pliat aproape perfect Codreanu și organizația sa, sub impulsul categoric al spiritului de frondă afișat de noua generație, în raport cu vechea elită politică și față de evidentă criză de sistem, care optura sau bloca ascensiunea tineretului. Legiunea a exploatat aceste așteptări și insatisfacții ale tineretului, a creionat o nouă conștiință civică, impregnată de morala creștină, cu accente mistice și ascetice, a oferit noi perspective sociale și politice aderenților și a etalat, la nivel doctrinar, o nouă misiune istorică a națiunii. Astfel, Codreanu a definit în registru transcendent scopul fundamental al națiunii, precizând că: “Țelul final al neamului nu este viața. Ci *Învierea*. Învierea neamurilor în numele Mântuitorului Iisus Hristos. Creația, cultura, nu-i decât un mijloc, nu un scop, cum s-a crezut, pentru a obține această înviere [...]. Acest *moment final*, învierea din morți, este țelul cel mai înalt și mai sublim către care se poate înălța un neam. Neamul este deci o entitate care își prelungește viața dincolo de pământ. Neamurile sunt realități și în lumea cealaltă, nu numai pe lumea aceasta”⁹⁴.

*

Pentru a oferi o imagine corectă a activității de organizare și propagandă a Mișcării Legionare și pentru a reuși să surprindem în termeni cât mai relevanți elementele de strategie și tactică electorală, aplicate pe teren, funcție de particularitățile mediului țintă, propunem o analiză concretă, **zonală** a acțiunilor propagandistice și organizatorice. După cum anticipam încă de la începutul acestui capitol, vom insista asupra evoluției și organizării Legiunii în Basarabia, asupra

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari...*, p. 425.

acțiunilor propagandistice derulate de legionari în județele basarabene și în special la Chișinău. De bună seamă că, activitatea structurilor legionare constituite în provincia dintre Prut și Nistru va fi prezentată în consonanță cu manifestările Legiunii la nivel național și în raport cu evenimentele politice majore care au marcat evoluția Mișcării în deceniul al IV-lea. Chiar dacă aceste aspecte, ce țin de problematica ascensiunii Mișcării în anii '30, sunt tratate în amănunt pe cuprinsul altor capitole din lucrare, considerăm necesară analiza activității legionare în Basarabia în raport cu deciziile de la centru și cu marile evenimente care și-au pus amprenta asupra vieții politice, în general, și asupra Legiunii, în special. Pornind de la acest studiu de caz, intenționăm să translăm inductiv, la nivelul întregii țări, activitatea de propagandă și organizare a Gărzii de Fier în Basarabia, în ideea detectării și înțelegerii în ansamblu a fenomenului legionar la scara întregii țări.

După întemeierea L.A.N.C., interesul extinderii peste Prut a organizațiilor cuziste devine evident. Infiltrarea mișcării cuziste, național creștine în Basarabia a beneficiat, după cum am arătat, de un mediu propice, permeabil la mesajul naționalist lansat de L. A. N. C. Mișcările studențești din 1922, activate sub lozinca "*numerus clausus*", pornite inițial de la Facultatea de Medicină din Iași, a cuprins treptat și celelalte universități dar, fapt semnificativ, sesizat și de organele informative din Basarabia, a antrenat și un grup de studenți naționaliști basarabeni de la Iași, care au transferat mai târziu peste Prut ideile și metodele de luptă politică. În sinteza informativă din noiembrie 1931, menționată mai sus, se apreciază că: „Nucleul lui Codreanu pornește la 1922 în toate centrele universitare, care erau și ele în fierbere, pentru organizarea studențimii sub steagul D-lui Cuza. Din acest grup făceau parte studenții basarabeni, care – în mod fatal – au dus cu ei germenul luptei peste Prut, în Basarabia. Cam în același timp se stabilește în Chișinău D-l Nicolae Negru, care adună în jurul ziarului său «Scutul Național» toate elementele naționaliste din capitala Basarabiei și apoi, cu încetul își întinde organizațiunea printre veteranii lui Crușevan și apoi pășește la țară. Astfel împănează județele Lăpușna, Orhei, Bălți (o parte), Tighina, Cahul, Cetatea Albă cu nuclee mici ale mișcării creștine, care la 1923 aderă cu oarecare rezervă – la L. A. N. C. din Iași. În același timp în nordul Basarabiei (Bălți, Soroca și Hotin) apar conducătorii locali și mișcarea se întinde treptat....”⁹⁵

⁹⁵ ANRM fond 680, Inv. 1, dosar 3457 (II), f. 673.

Acțiunea de captare a foștilor combatanți antisemiți ai lui Pavel Crușevan ridică însă câteva semne de întrebare. Constantin Stere dezvăluie câteva realități privind coagularea mișcării naționale românești în Basarabia, înainte de actul unirii de la 27 martie 1918. El face distincția între cele două forme de naționalism, cel din Vechiul Regat și cel din Basarabia sesizând că: “Naționalismul la cei mai mulți intelectuali din Regat se confunda cu antisemitismul. În Basarabia însă elementele sociale, indiferent de originea etnică, care întrupau această formă de naționalism, se aflau toate în lagărul adversarilor naționalității românești. Aceste elemente au făcut din Basarabia o pepinieră de zimbre, care dădeau Rusiei țariste pe corifeii absolutismului, pe șefii Uniunii de adevărați ruși și pe comandanții de bande negre”. Din sânul acestora, în ciuda obârșiei lor moldovenești, s-au ridicat acei înfocați naționaliști ruși care se numeau Crușevan, Purișchievici, Crupenschi sau Cassu”⁹⁶. Stere citează un articol semnat de Pavel Crușevan, apărut în ziarul antisemit “Drug”, al cărui director era, în care acesta se opunea înființării și funcționării primei asociații culturale moldovenești și dezvoltării limbii române în Basarabia. Totodată, făcând referință la un articol din “Sămănătorul”, Stere subliniază eroarea în care se aflau naționaliștii din Regat, din moment ce creditau acțiunile antievreiești ale lui Crușevan, fără a sesiza atitudinea lui antiromânească și filorusă⁹⁷. Publicistul și omul politic basarabean consemnează inadvertența între mișcarea națională din Basarabia și curentul antisemit aflat sub apanajul unor personaje dubioase, suspectate a fi fost agenți acoperiți ai Ohranei. El găsește în aceste incompatibilități – conturate între dreapta antisemită regățeană și stânga democrată basarabeană – explicația tuturor fricțiunilor și antipatiilor mai recente din lumea politică interbelică. Vehemența lui Stere vine probabil și pe fondul excluderii din învățământul universitar și a izolării sale politice, ca urmare a *cazului Stere*. În opinia lui: „Din cauza aceasta tocmai intelectualii basarabeni naționaliști sunt în același timp și democrați până în măduva oaselor; iar pe de altă parte, pentru ei antisemitismul regățenilor a fost întotdeauna cu desăvârșire neacceptabil, după cum și pentru regățeni fanatismul democratic al basarabenilor, anti-tradiționalismul lor, ca și forma lor de naționalism, rămân incompreensibile”⁹⁸

⁹⁶ C. Stere, *op. cit.* p. 45

⁹⁷ *Ibidem.*

⁹⁸ *Ibidem*, p. 40.

În concluzie, retrospectiva lui Stere acreditează ideea că spiritul identitar și naționalismul românesc, tradus în antirusism comportă un pronunțat caracter de stânga în prelungirea dezvoltării curentului antițarist revoluționar, vizibil mai accentuat după momentul revoluționar de la 1905⁹⁹. Reversul acestei observații descrie o cu totul altă situație comparativ cu spațiul românesc, unde naționalismul capătă nuanțe antisemite mai accentuate după 1879, după Congresul de pace de la Berlin, în directă corespondență și drept consecință la atitudinea Alianței Israelite Universale. În Basarabia excesele antisemite instrumentate de Poliția secretă țaristă, declanșează repulsia intelectualității moldovenești, câștigată pentru cauza românismului. Atâta timp cât inteligența basarabeană a detectat influența Ohranei în resuscitarea, proliferarea și coordonarea mișcării antievreiești, ea a păstrat distanță față de fenomenul antisemit, ba mai mult, a găsit înțelegere și asistență din partea intelectualității evreiești, pe platforma comună a luptei împotriva absolutismului țarist¹⁰⁰.

După Unire, naționaliștii români au identificat în Basarabia în primul rând, un spațiu expus influenței bolșevice, atât în plan geografic cât mai ales prin mentalitatea cvasi-rusească¹⁰¹ a majorității populației și a ponderii elementului evreiesc, apreciat în epocă drept principal agent al propagandei comuniste. Activitatea Dreptei național-creștine a vizat o asimilare cât mai rapidă în cadrul conștiinței naționale a elementului românesc de peste Prut, în speranța constituirii unui bastion al românismului. În plan electoral, partidele de dreapta au exploatat și nemulțumirile populației la adresa abuzurilor administrației românești (jandarmi, funcționari), prezentate de propaganda cuzistă și legionară ca instrumente ale partidelor guvernamentale *înstrăinate*. Pe de altă parte, existența unei numeroase comunități evreiești, antrenată din punct de vedere economic cu precădere în activități liberale, comerț, medicină, afaceri farmaceutice, avocatură, aspecte care suscitau frustrările și nemulțumirile majoritarilor români, constituia pentru dreapta naționalistă o premisă importantă a reconsiderării „chestiunii evreiești”, denunțată în cadrul discursului naționalist tradițional, aclimatizat, astfel, contextului basarabean. Totodată curentul naționalist de dreapta transferat peste Prut, a mizat pe un mediu propice de implementare și

⁹⁹ *Ibidem*, p. 57. Stere afirmă că, „în urma revoluției de la 1905, s-a născut și s-a dezvoltat mișcarea națională din Basarabia”.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ Vezi *Enciclopedia României*, vol. II, p. 38-39.

propagare al mesajului anticomunist și antievreiesc, pliat realităților etnice, sociale și economice din Basarabia.

Încă de la întemeiere, dar și pe parcursul evoluției sale în anii “30, Mișcarea Legionară își asumă un anumit tip de discurs politic, își definește un anumit tip comportamental în societate și își impune un anumit stil de acțiune¹⁰². În definitiv, modificările preconizate de Legiune trebuiau să urmeze calea constituțională și etapele etalate de lupta politică permisă într-un regim democratic. O astfel de abordare a luptei politice necesita construirea unui ansamblu de mijloace și metode caracteristice unui partid politic, chiar dacă Legiunea se auto-definea ca fiind o formațiune de luptă împotriva partidelor, demascate, în mai multe rânduri, drept oficine ale intereselor antiromânești ori societăți *anonime* de exploatare a banului public și a muncii țaranului român. Odată decisă să activeze pe scena politică, Mișcarea Legionară a căutat să dezvolte un anumit tip de organizare, propagandă și mediatizare pentru a câștiga aderenți și simpatizanți.

În ianuarie 1929 are loc la Iași prima Conferință națională a șefilor de cuib, unitate de bază în Mișcarea Legionară. Ca formulă organizatorică, cuibul s-a impus în condițiile inexistenței unui curent popular serios și a unui cadru adecvat de manifestare. După cum relatează Codreanu, existau doar “oameni răzleți, izolați, răspândiți prin sate și orașe”¹⁰³, vechi simpatizanți sau chiar colegi de la Universitate, din timpul mișcărilor studențești. Cuibul se constituia prin inițiativa unui șef și era, nu numit, ci confirmat de către Codreanu. La începutul anului 1937, anul de apogeu al Mișcării Legionare din perioada Codreanu, numărul de cuiburi era estimat la cca. 12 000, cifră care, în opinia lui Armin Hainen, s-ar fi triplat către sfârșitul anului, când Legiunea a participat, cu real succes, la alegerile generale din decembrie 1937¹⁰⁴. După 6 septembrie 1940, după părerea lui Horia Sima, efectivele Gărzii de Fier au

¹⁰² Idem, *Cărticica șefului de cuib...*, *passim*; Gheorghe Istrate, *Frăția de cruce*, 1937, *passim*. (mai cu seamă, reținem capitolul introductiv *Ceva despre școala legionară și Frăția de Cruce*); Nicolae Roșca, *Ce este Frăția de Cruce*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1987, pp. 81-122.; Ernest Bernea, *Stil legionar*, București, 1937, *passim*; Constantin Papanace, *Stilul legionar de luptă. Concepția tactică a Căpitanului*, București, Editura Lucman, 2004, *passim*; Faust Brădescu, *Cele trei probe legionare. Elemente de doctrină*, București, Ediție îngrijită de Radu-Dan Vlad, Editura Majadahonda, 2000, pp. 18-40 (ediția originală, Paris, 1972); idem, *Viziune Integrală a revoluției legionare*, București, Editura Majadahonda, 1997, *passim*; idem, *Mișcarea Legionară în studii și articole*, vol I, București, Editura Majadahonda, 1997, pp. 106-130.

¹⁰³ Corneliu Zelea Codreanu, *Doctrina Mișcării Legionare...*, p. 38.

¹⁰⁴ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 381.

crescut la peste 300 000 de membri activi¹⁰⁵. Avându-se în vedere efectivul limită de 13 membri al cuibului, un calcul sumar ne indică cifra de peste 23 000 de cuiburi. Tot în ianuarie 1929 se constituie Senatul legionar, organ cu scop consultativ, condus de profesorul Corneliu Șumuleanu.

Anul 1930 înseamnă, pentru Legiune, adoptarea unei noi tactici de abordare a propagandei în Basarabia, mult mai ofensivă și mai organizată. Dacă L. A. N. C. a continuat campania de strângere a simpatiilor populației, mandatând activiști basarabeni, Mișcarea Legionară inițiază o serie de contacte cu populația basarabească, mult mai ample, în care se disting câteva elemente proprii de regie propagandistică. Programată încă de la 10 decembrie 1929, când tineretul naționalist comemora ziua studențimii române sub egida lozincii "*numerus clausus*", campania de propagandă peste Prut demarează în ziua de 27 ianuarie 1930, când Codreanu alături de cca. 30 de legionari călări au mers la Cahul, în zi de târg, pentru a putea capta atenția cât mai multor oameni¹⁰⁶. După distribuirea de manifeste și un început de discurs, acțiunea a fost deturnată de intervenția autorităților, Codreanu fiind reținut la Prefectură. Principalul motiv pentru zădărnicirea manifestației de la Cahul a fost lipsa unei autorizații emise de Ministerul de Interne. După o audiență la subsecretarul de stat în funcție, Codreanu obține autorizația și revine în forță în Basarabia, de data aceasta organizând mult mai bine întrunirea la care participă aproximativ 5000 de locuitori din Cahul și împrejurimi. Delegația legionară era acum mult mai completă, fiind compusă din profesorul Ion Zelea Codreanu, Ionel Moța, Ilie Gârneață, Corneliu Georgescu, Ionel Banea, Hristache Solomon, Mille Lefter, avocat din Galați, 80 de studenți și aproape 500 de țărani covurluieni¹⁰⁷.

Așadar, prima organizație legionară efectivă s-a constituit în județul Cahul și va forma așa numitul Batalion 7 al Gărzii de Fier, noua formulă organizatorică propusă de Codreanu care trebuia să încorporeze și alte asociații cu caracter anticomunist. Într-o primă fază, activiștii, dar mai ales cadrele, sunt din Covurlui și mai cu seamă din Galați. Astfel, la 3 decembrie 1930, Chestura de Poliție din Bolgrad comunica Inspectoratului Regional de la Chișinău o notă informativă a Comisariatului de poliție din aceeași localitate, prin care relatează acțiunea unui grup de zece legionari

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 436.

¹⁰⁶ Ioan Scurtu (coord), *Ideologie și formațiuni de dreapta în România, 1927-1931*, vol. II, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2000, p. 25.

¹⁰⁷ ANRM, fond 680, inv. 1, dos. 3433, f. 121. Vezi și Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru Legionari*, vol. I, pp. 370-377.

din Galați, veniți pentru propagandă în comuna Vulcănești (jud. Cahul). Din materialul informativ amintit putem deduce că în localitatea respectivă funcționa un cuib, iar gălățenii aduseseră un steag pentru a fi sfințit. La ceremonia sfințirii drapelului participau și 40 de localnici, membri și simpatizanți, iar întrunirea propriu-zisă a fost interzisă de organele de poliție sub pretextul lipsei autorizației¹⁰⁸. Peste aproape o lună, 15 propagandiști ai Gărzii de Fier din organizația Cahul, chiar din localitatea Vulcănești, au descins în comuna Cuza Vodă, din județul Ismail, pentru a pune bazele unui cuib și pentru a sfinți un drapel. După acest sistem se constată că au fost înființate organizații legionare și în alte comune din județ, și anume, Caracurt, Vaisal, Calceva, Bolboaca, Împutița, Slobozia, cu următoarea mențiune a organelor informative: “Comunele sus menționate sunt limitrofe județului Cahul și organizarea lor a pornit de la Galați și Cahul”¹⁰⁹. Un alt raport întocmit de Poliția Bolgrad consemnează confiscarea unui manifest semnat de C. Z. Codreanu, care era distribuit de țăranul Ivan I. Mocan în comuna Curci¹¹⁰.

Din recuzita propagandistică a Dreptei menționăm, și nu în ultimul rând, resuscitarea sentimentului religios prin organizarea de parastase, pomeniri, sfințiri de steaguri, jurăminte pe cruce și Evanghelie și alte slujbe religioase. O altă metodă eficace de propagandă a fost participarea membrilor marcantă ai Gărzii de Fier la desele botezuri și cununii, unde oficiau de cele mai multe ori în calitate de nași. Ceremoniile religioase și apoi petrecerea propriu-zisă se țineau în aer liber cu participarea membrilor comunității-țintă.

La începutul anului 1932, în satele din comuna Vulcănești circula zvonul că însuși șeful Gărzii de Fier va veni să cunune pe fiul unui legionar din localitate, Gh. Tănase Sevastin, cu o fată din satul Manta și că la ceremonie vor lua parte locuitori din mai multe sate și că vor fi împărțite carnetele de membru pentru cei încadrați în Mișcare. Până la urmă s-a deplasat în localitate tatăl Căpitanului, profesorul Ion Zelea Codreanu. Într-adevăr, la 1 februarie 1932, șeful Poliției din Ismail, un anume Popov raporta că ”Ion Zelea Codreanu a cununat azi la ora 16 pe un legionar din comuna Vulcănești, județul Cahul. A asistat la oficierea cununiei foarte multă lume din această comună și din satele din jur, precum și delegați din județele Cahul și Cetatea Albă.

¹⁰⁸ ANRM, fond 680, înv.1, dos. 3433, f. 417.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 519.

¹¹⁰ *Ibidem*, f. 641.

Avem informații că luni, 1 februarie Ion Z. Codreanu va pleca în propagandă în câteva sate din județul Ismail¹¹¹.

Așadar, ceremoniile religioase, cununile și botezurile, sfințirile de drapel, chiar înmormântările, regizate cu mare sobrietate și totodată cu mari desfășurări de trupe, uniforme, sfeșnice, torțe, completau repertoriul propagandistic al Mișcării și aveau un impact impresionant asupra participanților, fiind un moment prielnic transmiterii mesajului politic și captării de aderenți. Spre exemplificare, amintim doar câteva astfel de evenimente tragice, cu încărcătură emoțională de excepție, care s-au transformat în adevărate demonstrații de forță ale Mișcării. În primul rând menționăm aducerea în țară a trupurilor lui Moța și Marin, căzuți în războiul civil spaniol, când trenul mortuar urmează un itinerariu bine stabilit și parcurge practic întreaga țară de la nord la sud. În fiecare gară - în care oprește trenul mortuar - comandamentul legionar din localitate dădea onorul celor doi eroi legionari, iar prefectii și organele de Poliție și Siguranță nu au putut împiedica autoritățile universitare, culturale și religioase de a aduce un ultim omagiu celor doi. Ajunse la București, pe 11 februarie 1937, trupurile lui Moța și Marin sunt depuse la sediul central de la Casa Verde, unde a urmat, timp de două zile, un veritabil pelerinaj de zeci de mii de oameni: personalități politice de dreapta (Goga, Manoilescu, Vaida-Voevod), oameni de cultură, învățători cu clasele lor, preoți din alte localități, veniți în excursie cu enoriașii lor, elevi și studenți etc. Cortegiul funerar lung de câțiva kilometri era însoțit de o sută de preoți în frunte cu mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan. Carul mortuar era tras de 60 de legionari în uniformă. Funeraliile lui Moța și Marin au produs o profundă impresie asupra *frivolului București*, după cum avea să observe Francisco Veiga¹¹². Funeraliile generalului Gh. Cantacuzino-Grăniceru și ale profesorului Corneliu Șumuleanu, decedați la sfârșitul anului 1937 au fost, de asemenea, prilejuri de propagandă și mediatizare a crezurilor legionare în perspectiva alegerilor din decembrie 1937.

Ca urmare a acțiunilor concertate de propagandă în județele din sudul Basarabiei, un raport informativ al Poliției, din ianuarie 1932, constata că: "După organizarea celor două sectoare din comunele Români și Colibași, în ultimul timp s-a organizat și al treilea sector în comuna Vulcănești, județul Cahul. Conducătorul sectorului Vulcănești este Gogu Delistoian, care după ce a cutreierat toate partidele

¹¹¹ *Ibidem*, dos. 3589, f. 641.

¹¹² Vezi Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier. Mistica ultranaționalismului*, pp. 210-212.

politice, pe la începutul anului 1931, s-a înscris în Liga Arhanghelul Mihail desfășurând în special în ultimul timp o activitate foarte largă înființând comitete ale Gărzii de Fier în comuna Vulcănești, Găvănoasa, în satele Cimișchiori, Cuza Vodă, Curci și altele din județul Ismail¹¹³. Organele de poliție arată și faptul că principalul propagandist al Gărzii, ce acționează în zonă (Delistoian) a fost suspectat de activitate comunistă și de implicare în evenimentele subversive de la Tatar-Bunar, dar că a fost achitat de Consiliul de Război al Corpului III Armată în 1926. În continuare se estimează că numărul de simpatizanți legionari este peste 60% din alegători și că aceștia acreditează o expropriere totală a pământului și împărțirea acestuia în mod egal tuturor persoanelor de sex masculin din Vulcănești¹¹⁴.

Concomitent cu activitatea de propagandă din județele Cahul și Ismail, se înregistrează o serie de acțiuni ale membrilor Gărzii de Fier în județul Tighina. Acest județ devine prioritar pentru conducătorii legionari încă din vara anului 1930, când Codreanu ia inițiativa unui marș de propagandă pe trei coloane de înaintare cu rute diferite, dar cu aceeași destinație: orașul Tighina. Practic, se urmărea un amplu itinerariu propagandistic de la Prut la Nistru. Baza de pornire a operațiunii era zona Covurlui-Galați, iar capete de pod peste Prut, localitățile din Cahul și Ismail recent organizate ca puncte de sprijin ale Mișcării. Planul lui Codreanu rămâne în stadiul de proiect deoarece, deși autorizase inițial marșul, primul ministru național-țărănist Al. Vaida-Voevod retrage autorizația. Totuși, în localitățile Ceara-Murza, Troița, Lac și Cioc-Meidan, organele de poliție fac remarcată activitatea asiduă condusă de un anume Zaharia Dângă, locuitor al comunei Cioc-Meidan care „se ocupă de propaganda antisemită și forțează pe locuitori să intre până la 1 august în Legiunea Arhanghelul Mihail”¹¹⁵, iar la 7 august 1930 tânărul Ivan Caragancev, domiciliat în Comrat a fost surprins împărțind manifeste ale Gărzii de Fier, fiind deferit de organele polițienești Parchetului Tighina¹¹⁶. Acțiuni de propagandă au mai fost reperate în județele Lăpușna și Bălți, unde se avea în vedere atragerea simpatizanților cuziști destul de numeroși în acest județ.

În ianuarie 1931, avocatul gălățean Mille Lefter se stabilește la Cahul, pentru a se ocupa mai îndeaproape de organizarea Mișcării în sudul Basarabiei. În iunie 1930 a fost primul examen electoral al Mișcării Legionare. Au fost depuse liste în 17

¹¹³ ANRM, fond 680, inv. 1, dosar 3589, f. 23-24

¹¹⁴ *Ibidem.*

¹¹⁵ *Ibidem*, f. 176.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 369.

judete, sub denumirea de Gruparea Corneliu Zelea Codreanu, întrucât Garda de Fier fusese dizolvată la 2 ianuarie 1931 și s-a reușit adjudecarea unui procent destul de anemic (puțin peste 1%), dar județele Cahul și Ismail au oferit procente surprinzător de consistente, demonstrând temeinicia propagandei legionare în aceste regiuni. La Cahul, spre exemplu, formațiunea lui Codreanu reușește să adune peste 6 000 de voturi, respectiv 24,3%, situându-se imediat după gruparea politică guvernamentală. Și la Ismail s-au obținut un scor electoral apreciabil, și anume peste 5 000 de voturi, adică 14,66%, iar în județul Tighina, 1270 de votanți au ales listele Mișcării, reușindu-se, astfel un procent de aproape 3%¹¹⁷.

Faptul că Gruparea Corneliu Zelea Codreanu nu a depus candidaturi decât în 17 județe din 71, arată, la o primă analiză, faptul că nu se reușise organizarea mai multor filiale județene puternice. Pentru alegeri s-a mizat doar pe județele în care propaganda legionară reușise să activeze un număr considerabil de simpatizanți. Totodată, opțiunea de a depune candidaturi doar în 17 circumscripții induce ideea că, participarea la alegerile din iunie 1931 nu a fost decât un test de verificare a metodelor de propagandă transpuse în teren. În definitiv, din 17 județe în care s-au depus liste, în 12 s-au reușit procente ce depășeau pragul electoral de 2% impus de legea electorală din martie 1926. Rezultatele acestei prime confruntări electorale certifica, în bună măsură, conducerii legionare eficacitatea propagandei active, a marșurilor la țară, dar mai ales a organizării efective de structuri (cuiburi) în teritoriu. Misiunea acestora era de a întreține un permanent interes față de idealurile declarate ale Mișcării, prin distribuire de manifeste, ziare și participare directă și oarecum distinctă la viața comunității, dacă ținem cont de recomandările adresate membrilor de a participa la slujbele religioase și la alte festivități în cămașă verde sau în costum național.

Alegerile parțiale de la Neamț (august 1931) și cele din Tutova, în anul următor, au oferit o nouă șansă de experimentare a metodelor de propagandă electorală afirmate în campania electorală precedentă. Cu o mobilizare exemplară Mișcarea a reușit să obțină 11 300 (39,5%) la Neamț și 5 600 (25,9%) la Tutova, iar în iulie 1932, cu prilejul alegerilor generale, Garda de Fier depune candidaturi în 36 de județe, obținând 70 000 de voturi (2,37%) și posibilitatea de a trimite 5 deputați în Parlament.

¹¹⁷ "Monitorul Oficial", nr. 131, din 10 iunie 1931.

Rezultatele obținute în Cahul și Ismail indicau o diminuare considerabilă a influenței electorale a Gărzii de Fier. Astfel, la Cahul, de la 24%, în iunie 1931, s-a ajuns la doar 18,3%, în iulie 1932, iar în județul Ismail de la 14,7%, la 8,7%¹¹⁸. Regresul simpatiilor pentru mesajul politic al Mișcării se poate motiva prin instituirea de către autorități a unui regim mai atent și totodată mai dur față de activiștii legionari, atitudine relevată de abundența rapoartelor și notelor informative ale organelor de Poliție, Jandarmerie și Siguranță. Oarecum surprinzător a fost scorul atins de „Gruparea Corneliu Zelea Codreanu” în județul Tighina și anume 12%, respectiv 4 419 voturi, întrucât era mult mai puțin organizat decât județul Cahul, spre exemplu. Procente onorabile s-au obținut și în județele din nord, știut fiind faptul că acestea erau considerate fiefuri electorale ale L. A. N. C. La Bălți s-au adjudecat 4,53% (2 559 voturi) și la Soroca 3,8% (2004 voturi).

Reculul popularității și influenței Mișcării în Basarabia, constatat pe parcursul anului 1932, poate fi exemplificat și de slaba participare a locuitorilor din Cahul la întrunirea din 13 noiembrie, când o delegație de trei deputați legionari a descins în localitate pentru a lua pulsul maselor. Deși fusese îndelung mediatizată prin împărțirea de manifeste și prin viu grai, s-a constatat că interesul pentru mesajul politic al Gărzii de Fier scăzuse drastic. Doar aproximativ 500 de oameni au asistat la întâlnire și aceia nu erau membri sau simpatizanți, ci persoane curioase. Slaba organizare a contrariat pe parlamentarii conferențieri, care au plecat destul de supărați pe cadrele de comandă din organizația de Cahul¹¹⁹. Aceiași slabă activitate propagandistică se constata și în județele Ismail, Tighina, Cetatea Albă. Iar în județele din nord Garda de Fier avea o concurență serioasă în organizațiile cuziste, împărțindu-și practic același electorat, atras cu precădere de virulența mesajului antisemit. Totuși, la începutul anului 1933, în orașul Bălți, apare primul număr din ziarul “Garda Basarabiei”, editat de organizația legionară locală, în frunte cu Dumitru Ifrim¹²⁰. În paginile ziarului se aduceau explicații suplimentare privind organizarea pe cuiburi și asupra mijloacelor de propagandă la sate¹²¹. Din cauza competiției cu gruparea Ligii cuziste locale, destul de puternică, poate și din cauza șicanelor autorităților și a provocărilor din partea minoritarilor evrei, interesați în compromiterea organizațiilor

¹¹⁸ “Monitorul Oficial”, nr. 173, din 26 iulie 1932, p. 447 și urm.

¹¹⁹ ANRM, fond 680, inv. I, dosar 3589, f. 129.

¹²⁰ Idem, dosar 3639, f. 35.

¹²¹ *Ibidem*.

antisemite pe parcursul anului 1933, apar fricțiuni și neînțelegeri între membrii filialei Bălți a Gărzii de Fier și ai L. A. N. C.¹²²

Pentru resuscitarea activității de propagandă în județele limitrofe, considerându-se că organizația de la Chișinău dispune de tineret activ, în iunie, un grup studentesc condus de Iulian Sârbu a întreprins un marș spre sud, pe direcția Tighina trecând, evident, prin satele de pe traseu. În ultimul moment, prin retragerea agenților electorali liberali, s-a evitat o posibilă altercație cu organizația liberală din Tighina, care avea întrunire în localitatea Cobușca¹²³. Cu tot efortul propagandistic de la Chișinău și chiar din Regat, în orașul Tighina nu exista o organizație legionară serioasă. Doar în comuna Cobușca Veche exista un cuib și se consemna activitatea mai hotărâtă a unui locuitor¹²⁴.

În județul Lăpușna întreaga activitate de propagandă a Mișcării Legionare se limita la acțiunile întreprinse de un grupuscul studentesc de la Facultatea de Teologie din Chișinău. La 2 mai 1933 Gh. Tudorache și alți patru studenți teologi au efectuat un marș de la Chișinău la Criuleni, iar pe 22 iunie în sediul Asociației Culturale “Astra Basarabiei”, a avut loc o consfătuire a studenților legionari. Scopul acesteia a fost de a se pune la punct detaliile marșului tinerilor basarabeni, în vederea participării la tabăra de muncă organizată pentru construirea digului de la Vișani¹²⁵. Echipa studenților basarabeni, condusă de Iulian Sârbu, a fost nevoită să se întoarcă la Chișinău, după ce Ministerul de Interne a interzis acțiunea *digul de la Vișani*¹²⁶. De remarcat că tot în luna mai a anului 1933 sunt înființate modulele de șoc ale Gărzii de Fier numite *echipele morții*, alcătuite din legionari *curajoși*, capabili de orice sacrificiu. Astfel, în organizațiile legionare s-a cultivat frecvent *cultul morții și jertfa de sine*¹²⁷.

La Chișinău, pe lângă stricta supraveghere instituită de autorități, membrii Mișcării Legionare aveau de înfruntat și atitudinea provocatoare a minoritarilor ruși și evrei, după cum reiese dintr-o notă informativă adresată de șeful Biroului de Siguranță din Chișinău, șefului Inspectorului Regional de Poliție: ”Se observă în ultimul timp în rândurile Organizației Gărzii de Fier o vie agitație, provocată de

¹²² Idem, dosar 3640, f. 97.

¹²³ Idem, dosar 3739, f. 28.

¹²⁴ Idem., dosar 3639, f. 12.

¹²⁵ Idem, dosar 3640 (I), f. 3.

¹²⁶ *Ibidem*, f. 203.

¹²⁷ Ioan Scurtu (coord.), *op. cit.*, vol. III, p. 23.

atitudinea presei minoritare ruse, care a început o campanie contra membrilor Organizației, denumindu-i huligani. Pe de altă parte, actul îndrăzneț săvârșit de evrei, ajungând să atace pe străzi membrii mișcării antisemite, cum a fost cazul cu maiorul Gheorghe Rotaru și Lembref Gheorghe, precum și dese provocări de scandaluri din grădina publică, au schimbat completamente atitudinea Gărzii de Fier, care a luat hotărârea unei reacții la primul caz semnat de evrei”¹²⁸. Nota informativă de mai sus consemnează în primul rând atitudinea deloc impasibilă și demobilizatoare a minorității evreiești în față încercărilor de organizare a Legiunii, dar ne relevă și un fapt semnificativ sub aspectul motivelor care au determinat schimbarea opticii legionarilor în raport cu minoritarii evrei. Practic, documentul dezvăluie că reacțiile dure ale organizațiilor evreiești față de membrii mișcării naționaliste-agresarea maiorului Rotaru, în condițiile în care era recunoscut respectul legionarilor pentru haina militară-au condus la decizia Gărzii de Fier de lua o atitudine mai hotărâtă în raport cu provocările membrilor comunității evreiești.

În toamna anului 1933, organele de siguranță au detectat un ritm mai alert în activitatea legionară din Chișinău. În ziua de 13 octombrie, membrii Gărzii de Fier au sfințit sediul organizației din strada Sf. Andrei nr. 80. Serviciul religios a fost oficiat de părintele protoiereu Eremia Cecan, iar la respectiva adunare “au luat parte un număr de 26 membri ai Gărzii de Fier și aproximativ 30-40 de femei și copii de prin mahala¹²⁹”. În urma cercetărilor întreprinse, agenții au identificat participanții la întrunire și au constatat că șeful grupului este Iulian Sârbu, iar principalii săi colaboratori în organizație sunt: studentul Gh. Tudorache de la Facultatea de Teologie, Hartman Constantin, Piticaru Emilian, Olaru Constantin, Popovici Ioan, Frija Viorel, Popescu Valentin și Nițescu. Un aspect interesant, notificat de organele informative, surprind faptul că ultimii doi sunt înscriși, practic, la universitățile de peste Prut (Popescu la București, iar Nițescu la Cernăuți), dar că s-au înscris și la Facultatea de Teologie din Chișinău¹³⁰. Prezența celor doi vine în completarea și în sprijinul altor rapoarte informative ce sesizau infuzia de activiști legionari veniți din Regat pentru susținerea propagandei Gărzii de Fier în județele din Basarabia, în vederea participării formațiunii legionare la alegerile parlamentare iminente.

¹²⁸ ANRM, fond 680, dosar 3640 (I), f. 231.

¹²⁹ *Ibidem*, f. 451.

¹³⁰ *Ibidem*.

În iulie 1933 se înregistrează un nou moment de agitație și propagandă în localitățile din sudul Basarabiei. Din informațiile deținute, la 4 iulie, Direcția Generală de Poliție București remite o radiogramă Inspectoratului Regional Chișinău, prin care informa iminenta deplasare a lui Corneliu Codreanu de la Iași “spre comuna Taraclia, județul Cahul, pentru a se întâlni cu avocatul Lefter. Împreună vor pleca la congresul de la Tatar-Copceac din ziua de 12 iulie a. c. Numiții vor fi în ziua de 13 iulie la Ceadâr-Lunga, la congresul Gărzii interzis de D-voastră. Avocatul Lefter va pleca spre Comrat, Vulcănești și Baimaclia din județul Cahul”¹³¹. În cele din urmă, va veni în Basarabia la proiectata întrunire tatăl lui Corneliu Codreanu, profesorul Ion Zelea Codreanu, renumitul *Moș Zagreb*, după cum era poreclit în cercurile legionare, un foarte apreciat orator și posesorul unei mari experiențe în contactul cu masele.

Urmărirea membrilor Gărzii de Fier continuă pe teritoriul Basarabiei cu îndârjirea ca urmare indicațiilor de supraveghere primite din Capitală. La 11 iulie, o notă confidențială a inspectorului general de la Chișinău (I. Cristi) informa Bucureștiul despre constituirea “*cetățuilor*” – secțiunea feminină a Mișcării – în localitățile Cioc-Meidan și Cecur-Menjir și că Legiunea de Jandarmi Tighina a luat măsuri de strictă supraveghere a acestora.

Pentru ziua de 13 iulie era programată o mare întrunire la Ceadâr-Lunga, condusă de Ion Zelea Codreanu. Interesul vădit pentru ziua de joi 13 iulie rezulta din faptul că în fiecare joi, în localitatea amintită era zi de târg și se miza astfel, din partea organizatorilor, pe o participare largă a populației din zonă, respectiv “*peste 40 de comune și sate din împrejurimi*”, după cum bine sesizau și organele informative¹³². Siguranța locală, prin informatorii plasați între legionari, află și raportează la Chișinău planul legionarilor în caz de intervenție a autorităților în vederea interzicerii adunării: “*Dacă acest congres va fi oprit, un grup de legionari în frunte cu locuitorul Constantin Cambur din Ceadâr-Lunga, va căuta să activeze în mod secret împărțind și manifeste în același timp*”¹³³. Congresul nu a produs agitațiile preconizate de autorități, participarea populației fiind modestă, explicată de organele informative prin faptul că acesta a coincis cu *perioada de muncă a câmpului*. După întrunire, deputatul Ion Z. Codreanu, alături de Mille Lefter și câțiva tineri, au vizitat satele Concaz,

¹³¹ *Ibidem*, f. 23.

¹³² *Ibidem*, f. 49.

¹³³ *Ibidem*.

Chioșelia, Baimaclia, Vișinești, și Capaclia-Răzeși, unde au luat contact doar cu șefii de organizații locale¹³⁴. Din raportul privind activitatea Gărzii de Fier în județele basarabene, întocmit la 21 iulie 1933 de către Inspectoratul General de Siguranță către Inspectoratul regional de Poliție Chișinău, aflăm date interesante despre evoluția structurilor legionare din Basarabia și anume *continua descreștere* a curentului de simpatie inițială, retragerea membrilor și migrarea lor spre “grupările politice ale liberalilor duciști și național-țărăniști”¹³⁵. Același document descrie eforturile avocatului M. Lefter de a stopa exodul de simpatizanți spre alte formațiuni, prin intensificarea răspândirii de manifeste prin oamenii săi de bază din localitățile din sudul Basarabiei: “În scurt timp după aceasta, observând că măsura de mai sus nu este eficace, a început să organizeze tineretul din Cahul și Covurlui – de unde este originar – și să-i trimită pe la sate spre a face propagandă în favoarea Gărzii de Fier și, totodată, a anunțat prin acești agenți câteva congrese: la Tatar-Copceac, Ceadâr-Lunga etc., promițând că va veni la congrese însuși Corneliu Zelea Codreanu, care apoi va merge din sat în sat, din casă în casă spre a le alina – după expresia lor – durerile țăranilor.

La congresele anunțate a luat parte puțină lume, probabil și din cauza faptului că ele au avut loc în perioada de muncă a câmpului. Totuși, am avut ocazia să constatăm că în localitățile minoritare, unde mai înainte organizația Garda de Fier nu avea aderenți sau avea numai câte un cuib, astăzi numărul aderenților a crescut simțitor, recrutându-se în special din foștii social-democrați, care, din cauza dezbinării din sânul partidului, astăzi sunt în pragul agoniei”¹³⁶. Stratagema prin care M. Lefter a încercat să adune cât mai mulți localnici la proiectatele întruniri, prin anunțarea venirii sigure a lui Codreanu, se pare că l-a costat chiar absența maselor, deoarece, credem noi, nu doar munca câmpului i-a reținut pe țărani, ci poate și absența lui Corneliu Codreanu. El a fost înlocuit pentru această deplasare de tatăl său, care era într-adevăr un mai bun orator decât fiul, dar care nu posedea carisma deosebită a acestuia¹³⁷. Pe de altă parte, aflăm că o serie de aderenți proveneau dinspre stânga,

¹³⁴ *Ibidem.*

¹³⁵ *Ibidem.*

¹³⁶ *Ibidem*, f. 496

¹³⁷ Cei care l-au cunoscut pe Corneliu Codreanu subliniază charisma deosebită, forța de atracție, emanată și exercitată de acesta. Aceleași aprecieri le găsim nu doar în *hagiografiile* membrilor și apropiaților Mișcării, dar și în descrierile unor observatori neutri, care nu pot fi nicicum considerați simpatizanți. Spre exemplu: Nicholas M. Nagy-Talavera, *N. Iorga. O biografie...*, pp. 300-301.

informație ce acreditează ideea unei plieri ideologice, a unei adaptări funcționale a discursului legionar pe realitățile social-economice ale Basarabiei. Lozincile preferate de propaganda legionară vizau măsuri de asanare morală a societății, de stârpire a corupției prin pedepsirea exemplară a jefuitoarelor banului public, depederea evreilor de averi și împărțirea la țărani, etc.

În județele Bălți și Orhei activitatea Gărzii de Fier era de o mai slabă intensitate din cauza concurenței L. A. N. C. Mișcarea cuzistă desfășura de mai mult timp acțiuni de propagandă în nordul Basarabiei, iar liderii locali, cu vechi state de activitate în Ligă, întrețineau relații permanente cu simpatizanții din județ. Infiltrarea Mișcării în nordul provinciei dintre Prut și Nistru a fost blocată așadar, de organizațiile cuziste, care aveau întâietate în propaganda naționalist-creștină. Dacă în județul Orhei, în mai 1933, erau 12 organizații ale Gărzii, din cauza numeroaselor fricțiuni cu structurile cuziste, în septembrie □33 funcționau doar 8 organizații¹³⁸. O explicație a slabei aderențe a populației din nordul Basarabiei la structurile organizatorice ale Legiunii, ar putea fi și faptul că, atât cuziștii cât și legionarii utilizau același discurs naționalist, antisemit și împărțeau, practic, același electorat.

Și în sudul provinciei propaganda legionară stagna, din cauza contrapropagandei evreilor, în rândul celorlalți minoritari, denunțând organizațiile de dreapta, drept xenofobe. Printre primii aderenți ai Mișcării în Cetatea Albă se numără ofițerii în rezervă și foștii funcționari publici.

Tot în perspectiva campaniei electorale și a participării la alegerile generale se reia, cu mai mare aplomb, activitatea de organizare și propagandă în județul Tighina. După demisia fostului lider Nicolae Colțov, “care era un energic propagandist”¹³⁹ și înscrierea lui în Partidul Național Socialist, organizația legionară din județ cunoaște o perioadă de inactivitate și declin. Activitatea organizației se reia după intervenția lui Ion Cocoveica și a Lidiei Cotoroba. Un raport al Brigăzii de Siguranță Tighina, de la 30 iunie 1933, descrie acțiunea celor doi în reorganizarea și formarea de noi structuri specifice Gărzii de Fier (*frății de cruce și cetățui*). În baza mandatului primit de la centru, ei au “delegat pe Elena Lucreția Dimitriu de a înființa secțiunea *Cetățuilor*, care au ca scop de a da îndrumări mamelor, pentru a influența asupra copiilor să simpatizeze mișcarea Gărzii de Fier. De asemeni, tinerii Leonid Ghipețchi și Alexandru Neaga au fost însărcinați a forma secțiunea *Frăția de cruce*, care are de

¹³⁸ ANRM, fond 680, dos. 3640, f. 375.

¹³⁹ *Ibidem*.

scop înscrierea tineretului în Garda de Fier. Atât d-ra Lucreția Dimitriu cât și Leonid Ghipețchi și Alexandru Neaga fac zilnic propagandă printre tineret pentru a-l atrage în această organizație. În intervalul 15 –30 iunie în oraș nu a avut loc demonstrații, incidente sau răspândiri de manifeste ale Gărzii de Fier. În județ zilnic se face propagandă pe comune de către Ion Cocoveică cu concursul membrilor. Deși activitatea este mult mai pronunțată ca înainte, totuși înscrierea de noi aderenți se face greu”¹⁴⁰.

În ziua de 9 noiembrie 1933, Alexandru Vaida-Voevod a prezentat regelui demisia cabinetului național-țărănesc. La 14 noiembrie are loc jurământul noului guvern condus de I. G. Duca, iar pe data de 18 noiembrie s-a publicat decretul de dizolvare a Parlamentului și de convocare a electoratului pentru desemnarea membrilor celor două Camere.

Campania electorală a găsit Garda de Fier în plină expansiune electorală. De altfel, încă din martie 1933, Mișcarea Legionară viza o activă propagandă în țară și depunerea de liste electorale în fiecare județ, încât “fiecare județ să aibă în parlament un legionar”¹⁴¹. Drept urmare, menționăm eforturile organizațiilor locale de a depune liste de candidați și în județele din Basarabia. Cu mari greutate și adversități din partea autorităților, s-a reușit acest lucru în județele Lăpușna, Ismail, Orhei, Bălți, Tighina, Soroca. Intervenția energetică a autorităților, intervenție situată undeva între exces de zel și abuz, a determinat anularea listelor electorale depuse de Garda de Fier în județele Soroca și Tighina, iar la Chișinău doar abilitățile lui Iulian Sârbu, șeful organizației centrale din Basarabia, au făcut ca listele Gărzii de Fier să poată fi depuse la Tribunalul Chișinău (el a reușit să scape de vigilența agenților de poliție și a jandarmilor care înconjurau clădirea Tribunalului, sub pretextul că s-a prezentat la judecătorul de instrucție pentru interogatoriu)¹⁴². Un alt incident este absolut grăitor atât din perspectiva poziției refractare adoptate de autorități, cât și în sensul hotărârii, dusă uneori până spre extrem de către legionari, de a depune cu orice risc listele de candidați. La sediul primăriei comunei Sculevcea (Cetatea Albă), profesorul Sima Simulescu și Ion Vlădău au amenințat cu pistolul pe primar și pe notar, care refuzau să autentifice lista cu candidați ai Mișcării. Urmăriți de jandarmi aceștia s-au baricadat într-o prăvălie, fiind cu greu arestați, după mai multe negocieri și amenințări

¹⁴⁰ *Ibidem*, f. 33.

¹⁴¹ “Pământ Strămoșesc”, din 1 martie 1933.

¹⁴² ANRM., Fond 680, Inv. 1, dos. 3640, f. 620-621.

din partea autorităților. Uneori amenințările cu pistolul degenerau în schimburi de focuri. La Tighina, legionarul Ion Cocoveică a fost împiedicat să facă propagandă de către șeful Biroului de Siguranță și de către comisarul șef de poliție din localitate. Aceștia l-au somat să predea manifestele iar el a răspuns cu focuri de armă¹⁴³.

Atitudinea dură a autorităților din Basarabia era explicată, până la un punct, de dispozițiile primite în teritoriu de către acestea. Astfel, într-o notă-circulară a Inspectoratului Regional de Poliție Chișinău, se treceau în revistă atât metodele de împiedicare a propagandei organizațiilor de extremă dreaptă, cât mai ales reprimarea cu cea mai mare exigență a actelor de violență și a tuturor dezordinilor create de acțiunile propagandiștilor legionari¹⁴⁴. Arbitrariul acestui ordin, remis prefecturilor de poliție din județele basarabene, ostilitatea liberalilor, capacitați de liderul lor, premierul I. G. Duca, în a bloca cu orice mijloace activitatea electorală legionară, dar și reacțiile legionarilor, uneori violente la abuzurile autorităților, par a fi principalele cauze ale climatului tensionat creat în țară în timpul campaniei electorale.

Uneori activiștii legionari și cuziști făceau front comun atât în fața abuzurilor autorităților, cât și împotriva propagandiștilor încadrați în alte partide, considerate „vândute străinătății” sau, potrivit retoricii legionare, pur și simplu „jidovite”. Astfel, la 6 decembrie 1933, în Chișinău, membrii coaliției ai Ligii și ai Gărzii au avut altercații deosebit de dure cu reprezentanții național-țărăniști. Incidentele s-au soldat cu victime din ambele tabere, iar polițiștii au fost nevoiți să intervină pentru restabilirea ordinii¹⁴⁵.

La 22 noiembrie 1933, în orașul Constanța, în urma unei altercații produse între agenții de poliție și un grup de șase legionari care lipeau afișe electorale ale Gărzii de Fier, studentul Virgil Teodorescu a fost împușcat mortal. Asasinatul a produs o vie impresie asupra opiniei publice, iar presa a relatat cu lux de amănunte incidentul. Înmormântarea lui V. Teodorescu, la 25 noiembrie, a captat toată atenția, mai ales prin prisma participării în corpore a conducerii legionare la funeralii. Din partea acesteia au fost prezenți Corneliu Codreanu, Gh. Cantacuzino-Grăniceru, Ionel Moța, Gh. Clime, Ion Zelea Codreanu, Nicolae Șeitan, șeful organizației Constanța și candidații locali în alegerile parlamentare – ing. Virgil Ionescu și preotul Ioan

¹⁴³ *Ibidem*, f. 682.

¹⁴⁴ *Idem*, dosar 3 648, f. 24-25.

¹⁴⁵ *Ibidem*, f. 204-205

Chivu¹⁴⁶. Cheltuielile de înmormântare au fost suportate de legionari, iar familiei îndoliate i-au fost transmise telegrafic condoleanțe și încurajări de către Centrul Legionar Studentesc București, Societatea Studenților Legionari în Medicină, Societatea Studenților în Teologie din București, Cercul Studentesc Arad, Cercul Studenților din Tutova¹⁴⁷. La Iași, sub îndrumarea Centrului Studentesc din localitate, intrat exclusiv sub influență și conducere legionară, studenții au organizat, la Căminul Cultural Creștin de la Râpa Galbenă, un parastas în memoria colegului constănțean. Autoritățile au vrut să-i evacueze cu forța, însă aceștia s-au baricadat și au primit alimente de la alte grupuri de studenți, unii neangajați politic. În timpul acestor incidente a fost împușcat mortal Niță Constantin, în momentul în care arunca pâine studenților asediați. Și la Iași organele de ordine sesizează fraternizarea studenților cuziști cu cei legionari, ba mai mult se insinuează implicarea din umbră a lui A. C. Cuza, încercându-se o acțiune de mediere a Profesorului pentru a detensiona situația¹⁴⁸. De asemenea, conform unui raport al Direcției Generale a Poliției și Siguranței, înaintat ministrului de Interne, “au fost rănite următoarele persoane: Diaconu Victor, student în Agronomie, rănit la cap și nas; Orlovschi Ion, student la Drept, rănit la cap și la mână; Stancu Vasile, student la Drept, rănit la cap; Nimerovschi Ladislav, student la Agronomie, rănit la cap; Sandu Ion, precupeț, rănit la cap, gură și mână; Budescu Vasile, student la Agronomie, rănit foarte grav la cap; Andrei Dionisie fiind împușcat, a fost internat la spitalul Sf. Spiridon”. Era un nou abuz, motiv de noi tensiuni și, totodată, prilej de victimizare a Gărzii de Fier în raport cu autoritățile. Am insistat asupra acestor regretabile evenimente pentru a surprinde climatul violent în care s-a desfășurat campania electorală din toamna-iarna anului 1933, dar și pentru a reliefa gradul de mobilizare al membrilor Mișcării Legionare, motivarea extremă a acestora din partea conducerii legionare și, de ce nu, suplețea propagandistică a acesteia. Discursul lui Corneliu Zelea Codreanu ținut la căpătâiul studentului V. Teodorescu, în care Căpitanul se angaja în numele tineretului și al Legiunii să-l răzbune, decernarea “Cruții Albe” și avansarea post-mortem la gradul de comandant legionar, veritabila campanie de presă dirijată în scopul denunțării abuzurilor autorităților și pentru atragerea simpatiilor opiniei publice, organizarea de parastase și comemorări pentru cei căzuți în lupta și în credința legionară,

¹⁴⁶ „Pressa”, din 25 noiembrie 1933.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ ASRI, fond „D”, dosar 15/1933, f. 141-145.

demonstrează o excelentă abilitate în a exploata emoțional în scop politico-electoral astfel de incidente nefericite.

Atmosfera imposibilă, de o rară violență-protagoniști fiind, totuși, oamenii guvernului-de la sfârșitul lunii noiembrie și din prima decadă a lunii decembrie, a condus la decizia de dizolvare a Gărzii de Fier, din 9 decembrie 1933. Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 1456 impunea retragerea Gărzii din campania electorală și o serie de măsuri punitive împotriva Mișcării, ca închiderea sediilor, anularea întrunirilor, manifestărilor, formării de cortegii, interzicerea uniformelor, steagurilor, decorațiilor, insinelor și altor distincții legionare, confiscarea arhivelor, a revistelor, ziarelor, manifestelor și altor materiale de propagandă¹⁴⁹. Decizia de dizolvare a impus o serie de telegrame cifrate trimise de subsecretarul de stat de la Ministerul de Interne către prefectii din județe. În principiu se ordona arestarea membrilor Gărzii de Fier și trierea lor. Alături de reprezentanții Parchetului, ai Poliției și Jandarmeriei, prefectii trebuiau să opereze percheziții la sediile legionare pentru ridicarea arhivelor și a materialelor de propagandă dar, mai ales, pentru detectarea și confiscarea armelor și munițiilor.

Suspendarea Gărzii de Fier a declanșat un adevărat val de arestări, căruia i-au căzut victime numeroși membri ai Mișcării. În general, arestările au fost operate abuziv, de multe ori fără mandat. Într-o scrisoare adresată de Vasile Marin lui Grigore Iunian, datată 6 martie 1934, liderul legionar demonstrează cu lux de amănunte și argumente juridice că “cei peste 5 000 de legionari din toată țara” nu au fost arestați “ci pur și simplu confiscați, confiscați din ordinul ispravnicilor poliției și nu al parchetelor, fie civile, fie militare”. Reluând firul evenimentelor, Vasile Marin arată că legionarii au fost “ridicați cu forța în noaptea dizolvării Gărzii, 9-10 decembrie, fiecare de pe unde ne găseam, cei mai mulți din casele lor, eu de la Sighișoara, unde candidam pentru Târnava Mare, cap de listă; ridicat de poliție și depus la Jilava, fără cea mai neînsemnată formă procedurală.

Au fost deținuți la Jilava 19 zile. Și aici intervine paradoxul: că tocmai deținuții cereau cercetarea și judecarea, iar autoritățile refuzau. Am utilizat toate mijloacele pentru a obține cercetări ori emiterea unor mandate de arestare: am declarat greva foamei, am protestat prin ziare, până la rege, iar în cele din urmă am cerut prim-procurorului Tribunalului Ilfov să se sesizeze de detenția ilegală a unor cetățeni.

¹⁴⁹ „Monitorul Oficial”, nr. 286 bis, din 9 decembrie 1933.

Acesta nu numai că a refuzat să-și îndeplinească datoria, dar ne-a făcut cunoscut, prin a treia persoană, că nu poate lua la cunoștință de starea noastră, fiindcă și-ar risca postul.

Față de acest ne mai întâlnit abuz de putere, pe cale de petiție, publicată și în ziarul “Cuvântul”, am cerut Procurorului General al Curții de Apel, pe de o parte să se sesizeze de situația noastră, iar pe de alta să ceară darea în judecată a Primului Procuror, pentru tăgadă de dreptate. Această nouă cerere, făcută pentru aceleași motive, a avut din aceleași considerațiuni, efect nul. Fapt care ne-a determinat să cerem Procurorului General al Curții de Casație, darea în judecată și a Procurorului General al Curții de Apel”¹⁵⁰.

În Basarabia, ca de altfel în toată țara, în noaptea de 9 spre 10 decembrie au început percheziții și arestări. În județele Bălți, Cahul, Ismail, Lăpușna, Soroca și Tighina, deci în doar șase județe basarabene, unde existau organizații active ale Gărzii de Fier au fost arestate 110 persoane, identificate din timp de organele de poliție și siguranță ca propagandiști legionari¹⁵¹. Legionarii întemnițați erau triați și mai apoi erau obligați să dea declarații de desolidarizare față de Legiune¹⁵². În unele cazuri, ca de pildă la Bălți, legionarii erau puși să jure că vor colabora cu polițiștii și vor denunța orice acțiune legionară sesizată¹⁵³.

Într-un climat incert și extrem de tensionat, la 29 decembrie 1933, pe peronul gării din Sinaia, primul-ministru I. G. Duca a fost împușcat de către trei legionari. Inițiativa a aparținut lui Nicolae Constantinescu, secondat de Iancu Caranica și Doru Belimace. Ei fuseseră recent eliberați și nu avuseseră practic timp să ia legătura cu șefii Mișcării, atâta vreme cât aceștia erau ori în închisori, ori ascunși. Fără a intra în detalii, fapta reprobabilă a celor trei pare mai mult o vendetă individuală pătrunsă de misticism și mai puțin efectul unui complot îndelung organizat sau planificat cu știrea lui Codreanu sau la sugestia lui Nae Ionescu și Gh. Cantacuzino-Grăniceru.

A urmat un nou val de arestări și chiar asasinate. Sterie Ciumeti, secretarul Gărzii de Fier, a fost torturat pentru a denunța ascunzătoarea lui Codreanu, mai apoi împușcat de comisarul Panova și aruncat într-un lac din apropierea Bucureștiului. La 30 decembrie, Inspectoratul de poliție Chișinău emitea un ordin circular către toate județele în care se cerea conlucrarea tuturor autorităților pentru izolarea și combaterea

¹⁵⁰ Vasile Marin, *op. cit.*, pp. 81-91.

¹⁵¹ ANRM, fond 680, inv. 1, dosar 3638, f. 125-126.

¹⁵² *Ibidem*, f. 86.

¹⁵³ *Ibidem*, f. 92.

legionarilor: “Veți concentra imediat tot personalul polițienesc și în înțelegere cu Comandamentul Garnizoanei și Legiunea de Jandarmi, veți proceda la arestarea membrilor Gărzii de Fier după cum urmează:

1. Acei capabili de acte de teroare.
2. Capii propagandiști
3. Agitatorii marcanți.

Totodată, veți avea în permanență un delegat la telegraf care va primi ordine și ne veți ține la curent cu orice mișcare¹⁵⁴.

După dispozițiile date și tonul utilizat, am putea crede că autoritățile intraseră în panică și că se așteptau la o reacție mult mai violentă a legionarilor. Între 29 decembrie 1933 și 8 ianuarie 1934, conform unui “tablou cu membrii Gărzii de Fier arestați pe teritoriul Inspectoratului de Poliție din Basarabia”, au fost întemnițați alți 130 de legionari. Dacă după dizolvare s-au operat arestări doar în șase județe basarabene, după asasinarea lui I. G. Duca, aria de interes a organelor polițienești se extinde și asupra județelor Cetatea Albă și Orhei¹⁵⁵.

În detenție, supuși la interogatorii extenuante, legionarii au dat declarații de desolidarizare, unele dintre ele fiind publicate în ziare. La 18 ianuarie 1934, Ministerul de Interne transmitea Inspectoratului de Poliție din Basarabia ordinul de eliberare al celor neimplicați în evenimentele din 29 decembrie 1933. Acest ordin era dublat, totuși, de indicațiile subsecretarului de stat Victor Iamandi de a ține sub strictă observație orice activitate a celor eliberați și se sublinia maniera de eliberare. Pentru a se evita aglomerările și eventualele demonstrații gardiste, se recomanda punerea în libertate discretă și individuală¹⁵⁶.

După mai multe cercetări, Inspectoratul Regional de Poliție Chișinău a remis Direcției Generale de Poliție lista legionarilor considerați periculoși și *capabili de acte de violență și teroare*. Acești nouă legionari (Iulian Sârbu, C. Buruiană, S. Vavila, V. Chiparis din Chișinău, Ion Cocoveica, Leonid Ghipețchi, Petre Becalov din Tighina, Timofei Lungu și Al. Nistor din Cahul)¹⁵⁷ au fost expediați la București, pe data de 8 februarie, pentru a fi deferiți Consiliului de Război al Corpului 2 Armată¹⁵⁸.

¹⁵⁴ *Ibidem*, f. 219.

¹⁵⁵ *Ibidem*, f. 337-341.

¹⁵⁶ *Ibidem*, f. 756.

¹⁵⁷ *Ibidem*, f. 757.

¹⁵⁸ *Ibidem*, f. 952.

Procesul Mișcării Legionare, din martie 1934, în care s-a încercat extinderea responsabilității asasinării primului-ministru Duca și asupra capilor Gărzii de Fier, precum și implicarea lor în complot împotriva statului, s-a terminat la 5 aprilie cu sentința favorabilă Mișcării. Consiliul de Război condamnă la muncă silnică pe viață pe cei trei asasini ai lui I. G. Duca, dar achită și eliberează pe ceilalți 52 de conducători legionari acuzați de complot¹⁵⁹. Mai mult decât atât, președintele Consiliului de război, generalul Constantin Petrovicescu va deveni în scurt timp un apropiat al cercurilor legionare, martor al apărării în procesul intentat lui Codreanu în mai 1938 și chiar ministru de Interne în guvernul instalat la 14 septembrie 1940.

În calculele inamicilor Mișcării Legionare, procesul și condamnările ce aveau să se pronunțe, ar fi lichidat pericolul extremismului de dreapta și ar fi aruncat pe Corneliu Zelea Codreanu la periferia vieții politice. În realitate, procesul urmat de achitarea șefilor legionari ,a sporit popularitatea Legiunii și notorietatea lui Codreanu.

*

După un an de „prigoană” – expresie adoptată în terminologia legionară pentru definirea măsurilor de îngrădire și reprimare a activității legionare, măsuri considerate, de multe ori, și pe drept cuvânt, abuzive –la 10 decembrie 1934, când expira termenul legal de un an, prevăzut de hotărârea de dizolvare a Gărzii de Fier, Corneliu Codreanu ia decizia constituirii unei noi formațiuni politice, numite *Totul pentru Țară*. Noua formulă politică avea rolul de a asigura cadru organizatoric de manifestare pentru ideologia și activitatea legionară. La 20 martie 1935 se înregistrează legal, la tribunalul București, formațiunea *Totul pentru Țară*, având ca semn electoral, pătratul cu două puncte. Președintele executiv al Partidului „Totul pentru Țară” avea să fie generalul Gheorghe (Zizi) Cantacuzino-Grăniceru, iar Codreanu păstrează rolul de șef suprem și lider spiritual¹⁶⁰.

Anul 1935 aduce un nou ritm reorganizării Mișcării Legionare, concretizat prin numirea de noi șefi ai organizațiilor locale și ai unor secțiuni din cadrul Mișcării,

¹⁵⁹ *Cronologie Legionară*, Colecția “Omul Nou”, 1992, p. 81. (această ediție este o reproducere fidelă a ediției apărute la Salzburg, 1953).

¹⁶⁰ Horia Sima, *Istoria Mișcării Legionare...*, pp. 101-102. Șeful Mișcării explică pe larg constituirea partidului “Totul pentru Țară”, expresie politică de conjunctură și continuatoare în ideologie și acțiune a Gărzii de Fier, depozitară a spiritului Legiunii de la 1927 și din timpul mișcărilor studentești. Vezi și *Cronologie Legionară*, p. 88.

dar și prin fidelizarea unor asociații auxiliare care simpatizau Garda de Fier. În Basarabia se constată o primenire a cadrelor de conducere, prin delegarea unor combatanți încercați în activitatea organizatorică anterioară, unii dintre ei originari din Vechiul Regat. Este cazul lui Dumitru Ifrim, om de afaceri din Iași, care a preluat conducerea județului Bălți, Bănică Dobre, abilitat ca șef al județului Soroca, sau avocatul din Galați, Mille Lefter, care și-a menținut competențele de lider pentru județele sudice și care își avea comandamentul la Cahul, primul județ organizat de activiștii Gărzii de Fier. De asemenea, Ion Cocoveică era reținut la șefia județului Tighina, întrucât se ocupase și în 1933 de propagandă acestui județ, avea toate legăturile cu persoanele de sprijin din zonă, iar în campania electorală fusese deosebit de hotărât și activ. În județul Orhei a fost numit preotul Gh. Tudorache, unul dintre primii legionari din Basarabia, care se remarcase în activitatea legionară ca student al Facultății de Teologie din Chișinău¹⁶¹. Pentru Chișinău și județul Lăpușna, a fost numit șef ziaristul Sergiu Florescu, pentru ca mai apoi să primească misiunea de a conduce întreaga propagandă și muncă organizatorică pe Regiunea a II-a (Orhei, Soroca, Lăpușna și Tighina)¹⁶².

Resuscitarea activității legionare în Basarabia a beneficiat din 1935 de aportul consistent al activiștilor de la centru. Organizarea legionară a provinciei dintre Prut și Nistru devenise aproape o obsesie pentru conducerea legionară și pentru Codreanu însuși, din cauza situației speciale în care se afla această regiune, considerată cea mai expusă influenței bolșevice și *boicotului* comunității evreiești, neloiale instituțiilor statului român. Rezultatele aproximative în activitatea de propagandă și organizare, piedicile și greutățile cotidiene întâmpinate din partea autorităților, nu au demobilizat conducerea Mișcării, ba mai mult au motivat-o. Odată cu primul marș în Basarabia, Codreanu declarase că: “Astăzi ne îndreptăm spre Nistru, pentru ca să întoarcem Basarabia cu fața la București” și tot el indica pe evrei ca “mercenari ai comunismului” și că, în calculele lor “Basarabia trebuie să rămână pradă bolșevismului și să privească spre Moscova, pentru ca ei să continue a teroriza cu provincia dintre Prut și Nistru, întreaga politică a României”¹⁶³. Astfel, pe parcursul anului 1935, se constată o intensificare a acțiunilor propagandistice, prin implicarea unor lideri legionari trimiși de la centru. Evident, principalul punct de atracție a fost

¹⁶¹ ANRM, fond 680, inv. I, dosar 3589, f. 47.

¹⁶² Idem, dosar 3 706, f. 52, 70, 843.

¹⁶³ Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și manifeste...*, p. 5.

Chișinăul, centru universitar, care prin cele două facultăți ale sale, putea furniza un număr apreciabil de studenți legionari propagandiști.

Mișcarea studențească din România anilor '30 se afla sub influență legionară. Toate societățile studențești de profil sau regionale erau captate de organizațiile Centrului studențesc local, acestea formând, la rândul lor, Uniunea Națională a Studenților Creștini din România. La Chișinău activitatea universitară era cu mult mai precară decât peste Prut și pulsa, practic, doar prin cele două facultăți, de Teologie și Agronomie. Vizita lui Traian Cotigă, din mai 1935, a avut scopul de a imprima un ritm mult mai alert în activitatea legionară din Centrul Studențesc Chișinău și bineînțeles, din județele basarabene. Discursul lui Cotigă, ținut în fața a aproape 100 de studenți, a vituperat regionalismul și a susținut necesitatea solidarității studențești și a tineretului naționalist din toate colțurile țării. O altă acuză gravă aruncată vechii generații, des vehiculată și oarecum la modă în rândurile tineretului studios, reitera mesajul lămurit al lui Mircea Eliade din *Itinerarul spiritual*¹⁶⁴, apărut, după cum am arătat mai sus, tot la 1927, anul întemeierii Legiunii și din *Manifestul Crinului Alb*, semnat de Sorin Pavel, Petre Marcu-Balș și Ion Nestor, în anul 1928¹⁶⁵. Traian Cotigă

¹⁶⁴ Vezi Mircea Eliade, *Itinerariu spiritual*, în "Cuvântul", din 6 septembrie 1927. Eliade pleda pentru conștiința noii generații de după război care era "prima generație necondiționată istoric", deoarece dezideratul esențial românesc fu îndeplinit la 1918: "Noi suntem generația cea mai binecuvântată, cea mai făgăduitoare din câte s-au rânduit până acum în țară. Trebuie să ținem seama numai de elite". El recomandă generației sale conștiința de sine forțată în experiențele și trăirile recente, argumente ce au condus tineretul spre asumarea fără rezerve a preeminenței spiritului în raport cu raționalismul de tip materialist sau hegelian: "Suntem cei care am trecut, odată cu copilăria, experiențe diverse și tragice, care am cunoscut viața răsfântă pe fețele părinților noștri...Criza religioasă a fost pentru noi mai puternică decât cea a generațiilor trecute. Până la război – adolescentul lector al *Enigmelor universului* sau al *Forței materiei*, se trezea ateu aproape fără mirare. Patina lumina căruia firesc, religia apărea ca nebulie și neghiobie...Am trecut experiențe care ne-au condus la rațiune, la artă, la misticism...Și nu ne intimidează sarcasmul suficient al bătrânilor inteligenți, nici muștrările maturilor, nici glumele imbecililor de ambele sexe, nici nepăsarea celor care se pretind a fi astăzi îndrumătorii noștri spirituali, nici reaua indiferență a universitarilor. Voim să biruim valorile ce nu sunt izvorâte nici din economia politică, nici din tehnică nici din parlamentarism. Valorile pure, spirituale, absurd de spirituale. Valorile creștinismului. Aceasta se va înțelege mai târziu, când vom cerceta necesitatea misticismului." Ca port-stindard al generației interbelice, Eliade era "torturat de imperativul sintezei și îndeosebi de maniera cu care valorificăm și transportăm elementele de cultură pe care le asimilăm..." Alături de misiunea culturală asumată de tânăra generație, prin tendința spre sinteză "contopită cu însăși personalitatea", pentru viitorul mare istoric al religiilor "experiența mistică cu toți fermeții și forțele și coeziunea și luminile care le coboară în suflet" constituia un alt reper definitoriu al generației sale. Ultimele cuvinte din articolul lui Eliade marchează aproape profetic sensul și finalitatea demersului său: "Și dacă pe alocuri, *Itinerarul* întrece realitatea-cu atât mai bine: Generația noastră va întrece și ea, astfel, *Itinerarul*"

¹⁶⁵ Semnalăm o altă reacție a noii generații în care semnatarii se ridică împotriva bătrânilor acuzați de ignoranță sau rea voință față de tendințele novatoare lansate de tineri în

acuza generația tranșelor de letargie și depravare, dar mai ales pentru crima de a-și fi pierdut naționalismul¹⁶⁶ Răspunzând mesajului lansat de președintele studențimii național-creștine, Viorel Trifa anunța afilierea Centrului Studențesc Chișinău la U. N. S. R., fapt foarte important din perspectiva unității mișcării studențești – intrate oricum sub influența ideologică a Mișcării – dar și din punctul de vedere al activității legionare în Basarabia. Se anticipa astfel, că dinamismul și hotărârea studenților teologi și agronomi vor conta mult în munca de organizare și propagandă a județelor

cultura română: *“Este momentul să amintim acestor domni, apărători zeloși ai unei cauze pierdute, că știm povestea lui Pitagora, când a sacrificat o turmă de boi, mulțumire zeilor, pentru descoperirea nemuritoare teoreme a ipotenuzei. De atunci se agită boii, înspăimântați de orice noutate”*. O altă direcție polemică creionată în *Manifest* reia o mai veche dispută de sorginte junimistă privind formele de împrumut instituite în cultura română, dar și în societatea românească, de pașoptismul nivelator în graba sa de ardere a etapelor pe traseul instituțional preconizat de aceștia spre a perfecta o societate modernă de tip occidental:...”*Ne tutelează și ne boscorodește o generație în care nimeni n-a gândit cu adevărat. În capul lor domnește golul, un gol etern și iritant, mascat de o vitrină de împrumut și împrejmuit de colbul vechimii, al neaerisirii din casele părăsite. Uitând că ideea și pisica nu se împrumută, au cerșit în vecini și-au adus acasă frânturi de căpătat și piese șterpelite dintr-un motor străin. Generația părinților noștri a trăit din împrumuturi necernute și din gânduri neisprăvite...Printr-o dezolantă lipsă de simț filozofic, înaintașii noștri împrumutaseră două gânduri disperate și au trăit din seva lor, din ce în ce mai strâmtorați și mai cotidieni, fără să le transfigureze și să le armonizeze într-o unitate superioară. Sfârșitul secolului trecut le pusese la dispoziție concepția materialistă a istoriei, iar psihologismul filosofiei le oferise seducătoarea cosmogonie monisto-darwiniană a științelor naturale...Pe acești sătui ai spiritului îi urâm. Am vrea să le turnăm o picătură de neliniște, care să-i turbure din beatitudinea lor animalică, o picătură de otravă ca să simtă vântul nebuniei și al morții...Să-și amintească de marile întrebări. Să le deschidem cu forța ochii plini de urdori somnoroase. Să-i spălăm ca Samariteanul și să le arătăm frumusețea fără de asemănare și noutatea de fiecare clipă a lumii și a vieții. Căzuți într-un extaz porcîn, ei au uitat de Dumnezeu. Au pierdut simțământul pentru taina destinului uman. Necunoscând extazul și pasiunea divinului, n-au fost niciodată cutremurați de înțelesul adânc al răstignirii lui Hristos. De la abstractizarea geometrizantă a raționalismului și de la insensibilitatea filozofică și morală a monismului darwinian și materialist, noi ne-am îndepărtat cu cenușa în gură și vid suflet, pentru a ne apropia de concretul frenetic și fericitor, de Istorie, de autohtonie și credință. Având înaintea orizontului viitorului, puternic înrădăcinat în trecut, eliberați de o tehnică de cârje a gândirii și de ghipsul raționalist, căutând extazul, pasiunea și divinul, noi nu ne mai recunoaștem fii generației sceptice și searbede dinainte de război. Lipsa de problematică și de neliniște a lor este de o trivialitate jovială și continuu plictisitoare. Au semănat contradicție și scepticism, culeg anarhie...N-au avut nici o normă de sfințenie și de comportare decentă în viața socială, li se dă cu tifla în nas, ca unor bătrâni libidinoși ce terfelesc prin tardiv erotism augusta frumusețe a părului alb”*. După aprecieri atât de dure la adresa generației bătrânilor semnatarii aruncă deschis mănua identificând nevoia de *“...mai mult entuziasm și mai multă responsabilitate. Pentru orice faptă mare trebuie încredere, pasiune, entuziasm. Ceea ce ne îndreaptă către istorie este credința că totul este istorie...Continuitatea istorică adică lipsa ruperilor de orizont geografic și de tradiții culturale constituie autohtonismul nostru, pulsează în noi și se înserează în linia unui trecut de trei ori milenar. Aceasta este noutatea noastră, vestea cea bună în numele căreia denunțăm viața publică de coșmar a României Mari, ce amenință să infesteze tinerile vlăstare”*.

¹⁶⁶ ANRM, fond 680, inv. 1, dosar 3706, f. 235.

și în cooptarea de noi membri. Pe de altă parte, acțiunile activiștilor legionari aveau să se desfășoare cu precădere în mediul rural, ori studenții teologi și agronomi erau cei mai indicați în a găsi căile de comunicare și sensibilizare a populației rurale, în majoritate agricultori și, oricum, mai receptivi, la mesajul religios transmis de propagandiștii legionari, decât populația urbană, prin definiție cosmopolită și mult mai detașată de normele și percepțiile religioase.

Tot în 1935-an al resurecției legionare după perioada de inactivitate impusă de rigorile actului de dizolvare din decembrie 1933-apare *Manifestul Revoluției Naționale*, sub forma unei broșuri tipărite la Sighișoara și avându-i autori pe Sorin Pavel, Petre Țuțea, N. Tatu, Petre Ercuță, Ioan Crăciunel și Gh. Tite. Încă din preambul, tinerii intelectuali vizează necesitatea primenirii statului român și a instituțiilor sale, observând că statul modern “este istoria vrajbei între uruitoarele lui: banul occidental și naționalismul român”. Autorii reiterează teme de reflecție la modă ai perioadei interbelice , acuzând raționalismul și individualismul ca puncte de plecare a erorii principiale în fundamentarea statului modern¹⁶⁷. Deși nu a înregistrat un ecou considerabil în epocă, *Manifestul Revoluției Naționale* rămâne un reper de atitudine al generației tinere, clasificabil, ca reacție, alături de *Itinerariul spiritual* și *Manifestul Crinului Alb* și deosebit de important sub aspectul coagulării ideilor generaționiste, cu repercusiuni mobilizatoare pentru tineretul naționalist-creștin, mai cu seamă, în ecuația reactivării structurilor studențești angrenate în reorganizarea Mișcării Legionare. Chiar dacă la nivelul anului 1935 mulți dintre semnatarii Manifestului Revoluției Naționale se auto-proclamau de stânga, în anii următori Sorin Pavel și Petre Țuțea s-au regăsit perfect sufletește și doctrinar în structurile Mișcării, devenind membri importanți și ideologi ai Legiunii.

La nivelul mișcării studențești din România interbelică se observă efortul susținut al comandamentului legionar pentru captarea și dirijarea structurilor de conducere ale studenților¹⁶⁸. Cercurile interesate de la Palat au sesizat că sursa notorietății lui Codreanu, Moța, Gârneață, Banea și alți șefi ai Mișcării este imaginea onestă și, totodată profetică, oferită de amintirea mișcărilor studențești antisemite, de începuturile luptei politice naționalist-creștine a noii generații. În consecință, cu

¹⁶⁷ Dora Mezdrea, *Nae Ionescu. Biografia*, vol. III, Brăila, Editura Istros, 2003, pp. 460-464.

¹⁶⁸ Dr. Șerban Milcoveanu, *Memorii. Mici contribuții la istoria politică a României contemporane. Relatări ale unui martor al epocilor și participant la evenimente*, vol. I-II (ambele volume reunite în într-un singur tom), București, 2008, pp. 17-46.

sprijinul unor instituții oficiale, în ideea sustragerii mișcării studențești de sub influența tot mai pronunțată a legionarismului, s-a înființat așa numitul *Bloc al generației naționaliste din 1922*. Conducerea Mișcării a anticipat pericolul, iar Codreanu a replicat prin abilitarea lui I. I. Moța să formeze o altă societate a foștilor lideri studențești, care să contrabalanseze posibila influență a *Blocului* în problematica organizării tineretului universitar. Constituirea în aprilie 1935 a *Asociației Generației Mișcării Studențești de la 1922*, sub președinția lui Ion I. Moța, a avut rolul de a oferi un reper moral și doctrinar noilor generații studențești. Menirea acesteia a fost aceea de a asigura continuitatea mișcării studențești pe linia naționalist-creștină asumată de foștii lideri ai studenților imediat după război. Asociația a fost, totodată, o stratagemă a decredibilizării *Blocului*, apărut din calculele politice ale Palatului. În zilele de 18-19 aprilie 1936 la Congresul foștilor conducători ai studențimii naționaliste, se alege, sub președinția lui Ionel Moța, comitetul compus din Radu Budișteanu, ing. Ion Fotiade, G. Furdui, Ion Banea, D. N. Roșu, dr. Ion Istrate, având ca secretari pe Fănică Anastasescu și prof. Sima Simulescu¹⁶⁹. După moartea lui Moța, la 12 februarie 1937, în cadrul unei ședințe solemne ținute la biserica Sf. Ilie Gorgani lângă catafalcul lui Moța și Marin, Ilie Gârneață este desemnat președintele *Asociației Generația Mișcării Studențești de la 1922*. De asemenea, tot în vederea activității de organizare și propagandă observăm că șefii studenților dintr-un centru universitar se înscriu la altă facultate într-o altă universitate, pentru a se ocupa de educația și organizarea studenților din Centrul Studențesc respectiv. Este cazul lui Ion Banea, care urmează medicina la Cluj și dreptul la Iași, apoi cazurile lui Gh. Furdui, Viorel Trifa, Traian Cotigă, V. Iasinschi, Ilie Gârneață, Ion Antoniu etc. În contextul atragerii organizațiilor studențești pe orbita politică a Mișcării remarcăm impunerea lui Gh. Furdui la șefia Centrului Studențesc București, la 17 mai 1934, iar în 20 noiembrie, cu prilejul Congresului studențesc de la Herculane, Legiunea reușește înscăunarea lui Traian Cotigă la președinția U. N. S. C. R. În anul următor, Congresul general studențesc de la Craiova, prezidat de Traian Cotigă, proclamă pe Ionel Moța președinte de onoare al Congresului. Dezbaterile participanților la congres au fost ulterior publicate și reținem în primul rând conferința lui Al. Cantacuzino, intitulată *Românul de mâine*, o prezentare exaltată a intențiilor noii generații, un adevărat

¹⁶⁹ “Porunca Vremii”, din 28 aprilie 1935. Vezi și Ion Fleșeriu, *Un simbol, Ion Moța*, în *Corneliu Codreanu, Prezent*, Madrid, Colecția ”Dacoromania”, 1966, p. 360; “România creștină”, din 15 februarie 1936.

program de studiu și acțiune pentru studențimea naționalistă¹⁷⁰. În aprilie 1936 a avut loc Congresul studențesc de la Târgu Mureș, sub președinția lui Gh. Furdui, unde au fost lansate faimoasele *liste negre* ce vizau lichidarea *camarilei* și a persoanelor compromise din jurul Elenei Lupescu. Al. Cantacuzino se distinge și de această dată cu prelegerea *Românismul nostru*¹⁷¹, fiind totodată, desemnat ca șef al echipelor pentru “*pedepsirea inamicilor codrenismului*”, după cum consemna o notă informativă a Direcției Generale a Poliției, referitoare la lucrările Congresului General al Studenților de la Târgu Mureș¹⁷². Importanța cu care era tratată chestiunea liderilor organizațiilor studențești este reflectată de un alt raport al organelor informative din 17 octombrie 1936, ce relatează implicarea personală a lui Corneliu Codreanu în propulsarea la președinția U. N. S. C. R. a lui Șerban Milcoveanu, doctorand în medicină, în detrimentul lui Viorel Trifa, șeful Centrului Studențesc Chișinău și a lui Ion Antoniu-Pâsu, agreeat, se pare, și de Stelian Popescu, directorul ziarului “Universul”¹⁷³. Pe de altă parte sesizăm notorietatea obținută de studentul teolog Trifa la conducerea studențimii din Chișinău, atâta timp cât a fost un candidat serios la conducerea Uniunii. Deși nu a fost sprijinit pentru ocuparea președinției Uniunii, Viorel Trifa va fi ales până la urmă șeful Centrului Studențesc București. Șerban Milcoveanu va rămâne președinte interimar în funcțiune, deoarece la președinția U. N. S. C. R. a fost ales în lipsă și în semn de solidaritate, Iosif Bozântan, fostul președinte al Societății Studenților în Medicină de la București, și șeful echipei legionare care a *pedepsit* trădarea lui Stelescu¹⁷⁴. Bozântan era, de altfel, un prieten intim al lui M. Stelescu și făcuse parte din același cuib cu liderul nou formatei *Cruciade a Românismului*. Faptul că inițiativa constituirii grupului *Decemvirilor* i-a aparținut lui Bozântan reprezenta în mediile legionare-gestul, deloc simplu, deloc ușor, al unui om care sacrifică o prietenie unui deziderat superior, respectiv eliminarea trădării ca principală cauză a neîmplinirilor istorice ale neamului românesc. De altfel, nocivitatea trădării în decursul istoriei românilor a făcut obiectul unui aspru rechizitoriu din partea lui Codreanu, care în cartea sa cu caracter memorialistic, *Pentru Legionari*,

¹⁷⁰ *Cronologie legionară*, p. 89. Vezi și Alexandru Cantacuzino, *Românul de mâine* în vol. *Opere complete*, București, 1937, pp.101-105.

¹⁷¹ Alexandru Cantacuzino, *Românismul nostru*, în vol. *Opere complete*, pp.129-153.

¹⁷² ANIC, fond Casa Regală, dosar 9. /1936, f. 9-11.

¹⁷³ ASRI, fond “Penal”, dosar 110 237, vol. 8. f. 118-119.

¹⁷⁴ *Cronologie legionară*, p. 111.

arăta discipolilor săi că dispariția unui trădător este de preferat eliminării inamicului.

Din același program de reorganizare și propagandă, prin metoda intervenției dinspre centru a liderilor cunoscuți ai Mișcării, fac parte vizitele lui Zizi Cantacuzino-Grăniceru, președintele partidului, lui Ionel Moța și Vasile Cristescu, reputatul istoric și arheolog, discipolul preferat al lui Vasile Pârvan. În ședința din 24 octombrie 1935, Moța remarca prezența masivă a regătenilor printre elementele legionare din Chișinău și slaba aderență a basarabenilor. El face un amplu expozeu asupra situației politice din țară și aduce lămuriri privind noua structură organizatorică a Mișcării, relevând competențele generalului Cantacuzino-Grăniceru și subliniind poziția de lider suprem a lui Codreanu. Pentru o mai performantă activitate de propagandă și captare de noi membri – mai ales din rândul basarabenilor – Moța a indicat alegerea lui Gh. Furdui, recomandat de Căpitan pentru funcția de șef al Centrului Studențesc Chișinău¹⁷⁵. Alături de vechiul camarad al Căpitanului și fondator al Legiunii, generalul Cantacuzino a simțit nevoia resuscitării organizației legionare reprezentative a Basarabiei. Dacă în noiembrie 1935, la ședința de bilanț a organizației Chișinău se constatau progrese precare în activitatea legionară a studenților agronomi¹⁷⁶, în 3 decembrie, președintele Partidului “Totul pentru Țară” a vorbit studenților și conducerii de la Facultatea de Agronomie, în frunte cu decanul. Generalul a manifestat interes și pentru muncitori și țărani, nu doar pentru tinerii studenți, întrucât în seara aceleiași zile a mai ținut o întrunire la care au participat, pe lângă studenți, câțiva muncitori din Chișinău și țărani din satele lăpușnene, pe care i-a îndemnat “*să lucreze pentru Gardă și pentru Căpitan*” pentru că doar așa se poate salva neamul de la pieire, luând puterea în Țara Românească” și că pentru acest lucru, este “*necesar a se forma cel puțin cinci sute de legionari pe județ*” care să fie cinstiți, viteji și decisi în acțiune precum Nicadorii¹⁷⁷. Tot în decembrie 1935, din partea Centrului Studențesc Chișinău, Ion Metea a citit Circulara nr. 10 a lui Corneliu Z. Codreanu, prin care șeful Mișcării ordona formarea unor echipe și efectuarea de marșuri prin

¹⁷⁵ ANRM, fond 680, dosar 3706, f. 685-686.

¹⁷⁶ *Ibidem*, f. 727.

¹⁷⁷ *Ibidem*, f. 728. Generalul făcea trimitere la legionarii care “*au răzbunat Garda de Fier*”, împușcându-l mortal pe primul-ministru I. G. Duca, în gara Sinaia, pe 29 decembrie 1933. Aceștia, (Nicolae Constantinescu, licențiat al Academiei Comerciale de la București, Iancu Caranica și Doru Belimace, macedoromâni) fuseseră condamnați la muncă silnică pe viață, fiind glorificați de către legionari (vezi *Cântecul Nicadorilor, Sfântă tinerețe legionară* etc.; în *Cântece legionare*, München, Colecția “Omul nou”, 1980.

județul Lăpușna, în scopul propagandei și a refacerii cuiburilor desființate în prigoana din anii 1933-1934 și strângerea de fonduri pentru construirea unui cămin studentesc la Chișinău, inițiativă care nu a mai putut fi finalizată¹⁷⁸.

Organizarea Corpului Muncitoresc Legionar (C. M. L.) la 25 octombrie 1936, sub conducerea inginerului Gh. Clime, comandant legionar foarte apreciat în cercurile Mișcării, a fost o stratagemă reușită a Legiunii și a lui Codreanu de a sustrage muncitorimea de sub influența ideologiei de stânga și, în special, de a bloca alunecarea spre comunism a unui segment social important, nu atât ca număr, cât prin aspirație și dinamism politico-economic¹⁷⁹. După 1918, muncitorimea părea o pradă ușoară pentru social-democrație și comunism, nu doar prin prisma mesajului și a ideologiei pliate special pe problematica muncitorească ci, se pare, și prin faptul că marile forțe politice ale țării, păreau să ignore această componentă socială. Poate și din cauza structurii social-economice care reflecta o preponderență rurală și agricolă, atât liberalismul cât și țărănismul nu au luat în serios forța politică a muncitorilor, mesajul politic fiind adresat cu precădere întreprinzătorilor sau țăranilor. Atât neoliberalismul, prin P. N. L., cât și apologeții statului țărănesc, între care V. Madgearu și I. Mihalache, au încadrat nevoile muncitorimii în programe generoase, dar mult prea generale, fără suplețea necesară și fără o angajare explicită în ceea ce privește problema muncitorească. În replică, viitorul șef al Mișcării se implică, încă de la 1919, alături de un muncitor, Constantin Pancu, liderul organizației Garda Conștiinței Naționale, în activitatea social-naționalist-creștină ce avea drept scop rezolvarea chestiunii muncitorești în cadrul legal, și sub oblăduirea statului român, iar nu în afara acestuia prin acțiuni sociale subversive, periculoase pentru edificiul național plămădit la 1918. Teama obsesivă de comunism a condus la constituirea Gărzii de Fier, formațiune angajată în combaterea acestuia și l-a determinat pe tânărul deputat Corneliu Codreanu să susțină cauza greviștilor de la Grivița și Lupeni, prezentându-i drept victime *inocente* ale comunismului, ale politicianismului venal și inconștient. Sub aspect strict politic, conducerea Mișcării nu a intuit doar tendința în creștere a solidarității și determinării sociale dezvoltate de această categorie, ci mai ales a apreciat potențialul structural organizatoric al muncitorimii și capacitatea

¹⁷⁸ Viorica Nicolenco, *op. cit.*, p. 86. Ședința din 5 decembrie 1935 este relatată de V. Nicolenco în baza unui document din arhivele de la Chișinău și menționează că nu a mai descoperit nici un alt document care să ateste continuarea practică a directivei lui Codreanu în ceea ce privește ridicarea unui cămin studentesc în capitala Basarabiei.

¹⁷⁹ *Cronologie legionară*, p.106-107

implicită de a se comporta ca buni executanți în terenul politic. Aderența masivă a muncitorilor la Mișcarea legionară oferă un răspuns fără echivoc asupra ponderii avute de P. C. R. în România și dezvăluie, totodată, latura pronunțat socială a legionarismului. Codreanu, în perioada sa de debut în viața politică s-a înscris în *Garda Conștiinței Naționale* a lui Constantin Pancu, organizație anticomunistă, care nu recunoștea explicit realitatea claselor sociale, denunțate a fi nocive pentru siguranța internă a Regatului României, dar venea cu soluții maximaliste, ce reflectau diferențele de clasă și mai ales aduceau atingere ideii de proprietate. În opinia lui Pancu și potrivit *crezului socialismului național-creștin*, publicat în ziarul “Conștiința” din 9 februarie 1920, fabricile urmau să intre în proprietatea muncitorilor iar pământul în proprietatea țăranilor. Se dorea o Românie idilică, profund creștină, cu respect necondiționat față de monarhie, fără minorități turbulente și neloiale, fără diferențe între bărbați și femei, în ceea ce privește exercitarea dreptului de vot. Integrarea muncitorilor în Legiune, segment socio-profesional cu veleități și deziderate politice de stânga, poate să creeze confuzie. Din cauza revendicărilor de ordin social-economic și prin aplicarea hazardată a teoriei marxiste, muncitorimea din România era catalogată aprioric de stânga. Pornind de la aceste premise, ideologii legionari au considerat ca lipsită de relevanță plasarea la stânga eșicherului politic a muncitorimii române. Din acest motiv și pentru a demonstra că nu există o corespondență reală între muncitorime și partidele cu un pronunțat caracter social, de stânga, Codreanu și alți doctrinari ai Mișcării au insistat pe atragerea muncitorilor în Legiune¹⁸⁰. Pentru anularea oricărei confuzii, Vasile Marin, oferă o perspectivă global-românească, insistând cu precădere pe retușarea parametrilor doctrinari, sau chiar pentru radierea limitelor atributiv-ideologice ale Mișcării Legionare. Deși s-a mai apelat la acest citat pe parcursul lucrării noastre, contextul aderării în număr mare al muncitorilor la structurile organizatorice ale Gărzii de Fier și efortul ideologic al promotorilor legionarismului din anii '30 de a ajusta și încadra doleanțele sociale ale muncitorilor în planul general-revendicativ expus de Mișcarea Legionară, impun reluarea acestor reflecții. Astfel, Vasile Marin reconsidera locul și rolul Legiunii pe scena politică românească, afirmând că“...Dar noi nu putem nici la dreapta nici la stânga, pentru bunul motiv că mișcarea noastră îmbrățișează întregul plan al vieții

¹⁸⁰ Vezi Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru Legionari*, vol. I, pp. 17 și urm; Traian Herseni, *Mișcarea Legionară și muncitorimea*, București, 1937, *passim*.

naționale, nediferențiată în structura ei: mișcarea noastră organizează în aceeași măsură atât autoritatea cât și libertatea¹⁸¹.

Afluența elementelor muncitorești se explică și prin mesajul complex și bine dozat, dezvoltat de discursul politic legionar. Teme de largă circulație propagandistică, precum lichidarea corupției, lichelismului, afacerismului, politicianismului, demagogiei, populismului, abuzurilor, au incitat radicalismul social dovedit de muncitori, dar și de alte clase sociale defavorizate. Propaganda legionară a exploatat cu obstinație înverșunarea socială muncitorească și frustrările specifice unei categorii defavorizate. Dacă aceste lozinci erau arhicunoscute și larg mediatizate de mai toate partidele politice, totuși în gura activiștilor legionari sunau mult mai serios, mai hotărât. Societatea românească, prin componentele sale, unele determinante pentru funcționarea propriu-zisă a statului (biserica, armată, școală, justiție, presă), după o perioadă de reticență în care își manifestă rezervele față de Legiune, privind totuși cu oarecare simpatie acțiunile tinerilor studenți și mai apoi intelectuali, tinde să adopte o poziție de expectativă binevoitoare, ba chiar se implică politic prin reprezentanți. Astfel, rămâne un aspect de clară notorietate aderența la Mișcarea Legionară a preoților, învățătorilor, profesorilor de liceu și a cadrelor universitare, a ofițerilor în rezervă, a ziariștilor consacrați sau a celor ce abia forțau porțile afirmării în jurnalistică și nu în ultimul rând a foștilor magistrați și a numărului considerabil de avocați și juriști.

Un alt capitol al evoluției Mișcării Legionare îl constituie organizarea taberelor de muncă cu scop educativ și propagandistic. Prin astfel de inițiative, munca voluntară pusă în slujba comunității era ridicată la rang de virtute naționalist-creștină. Dacă încă din perioada studenției ieșene Codreanu și nucleul său pun bazele cărămidăriei de la Ungheni și construiesc primul sediu al studenților naționaliști la Râpa Galbenă, după 1930, odată cu mutarea sediului central la București, se ia decizia construirii așa numitei Case Verzi, în cartierul Tei din Bucureștii Noi. După incidentul de la Vișani, în august 1933 au început lucrările pentru construirea unui cămin. La o cărămidărie din apropiere s-au angajat 80 de legionari, care au fost retribuiți în cărămizi, iar în Bucureștii Noi, 580 de legionari voluntari au început construirea Casei Verzi¹⁸². După Căminul Cultural Creștin de la Iași, Casa Verde de la București,

¹⁸¹ Vasile Marin, *op.cit.*, p. 25.

¹⁸² *Cuvânt înainte* și comentariile lui Mihail Polihroniade în albumul *Tabăra de muncă*, București, Tipografia Ziarului "Universul" S.A., 1936 în *Ideologie și formațiuni de*

ridicată exclusiv prin munca legionarilor și ajutorul financiar și material al simpatizanților, este un bun exemplu al dinamismului programatic și al naționalismului constructiv. Termenul este des uzitat în epocă pentru a diferenția amplul program social demarat de Mișcare, de naționalismul de tip cuzist, teoretic prin excelență, declamatoriu, gălăgios și fără o corespondență practică vizibilă în arealul social.

După 1934, conducerea Mișcării Legionare a organizat, autorizat și sprijinit mai multe tabere de muncă, în care pe lângă faptul că acestea asigurau un cadru propice educației legionare, se urmărea socializarea legionarilor cu populația din zonă și mai apoi propaganda politică și atragerea de noi membri. Mișu Polihroniade făcea la sfârșitul anului 1936 bilanțul taberelor de muncă legionare, care începe cu demararea lucrărilor de la Casa Verde, din vara anului 1933, unde echipele legionare au lucrat de la 4 august la 9 noiembrie și continuă cu construirea școlii de la Dealul Negru din Țara Moților, cu cărămidăria de la Giulești, ce asigura cărămizi tot șantierului din Bucureștii Noi, cu reconstruirea bisericii din Cotiugenii Mari-Soroca, construirea caselor de odihnă de pe Rarău și ridicarea troiței de la Bușteni în memoria studentului Virgil Teodorescu. Asemenea inițiative legionare au avut loc și în Storojineț, Arnota, Drăgășani, Râu Sadului, Carmen-Sylva, Giurgiu, Aciliu-Sibiu, Movilița-Ilfov, Soveja, Teiș-Dachița și Moțăteni - Pucioasa-Dâmbovița, Laz-Alba, Ineu-Arad, Izbuc-Bihor, Nicorești - Tecuci, Tămășești - Hunedoara, Căminul Ardealului Legionar din Cluj, Buga - Lăpușna, Valea-Mare din județul Bălți, Marca, județul Sălaj, Baci-Brașov și în alte localități din țară¹⁸³. Harta taberelor de muncă inițiate pe baza voluntariatului membrilor Mișcării, confirmă interesul sporit al conducerii legionare de a acoperi judicios toate regiunile țării, în scopul extinderii bazei de sprijin a organizației. Miza acestor tabere consta în crearea cadrului de recrutare, educare și selecție a viitorilor combatanți politici, dar și în efectul propagandistic obținut la fața locului sau prin mediatizarea acestor activități de utilitate publică prin presa legionară.

În iunie 1935, conducerea organizației legionare de la Chișinău a hotărât construirea unei biserici în comuna Buga, județul Lăpușna. Ziaristul Sergiu Florescu și maiorul în rezervă Gh. Rotaru s-au ocupat de strângerea fondurilor și de selectarea

dreapta în România, vol. IV, 1934-1938, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2003, pp. 254-256.

¹⁸³ *Ibidem.* 257-258.

voluntarilor. Fondurile proveneau din donațiile mănăstirilor lăpușnene, din colectele studenților teologi și din mici sume trimise de la București și Iași¹⁸⁴.

Generalul Cantacuzino-Grăniceru a vizitat șantierul de la Buga, a încurajat inițiativa și a dat citire la două scrisori laudative adresate legionarilor basarabeni de către mitropolitul Nicodim și episcopul Vartolomeu¹⁸⁵.

În general, în această perioadă, Biserica a avut o atitudine binevoitoare față de inițiativele social-religioase ale Mișcării. În martie 1934, Sfântul Sinod emite o scrisoare pastorală în care se arăta înțelegere față de inițiativele constructive ale tineretului. În acel an Legiunea a amenajat zeci de șantiere și tabere de muncă, a construit străzi, a săpat fântâni, a reparat sau construit biserici, iar episcopii și mitropoliții i-au felicitat și încurajat pe tinerii legionari pentru activitatea lor¹⁸⁶. Intervenția Ministerului Cultelor, prin profesorul Alexandru Lapedatu, a cerut ca Biserica să nu se lase manipulată în scopuri politice și de partid. Sinodul a lansat o hotărâre către administrațiile bisericesti, prin care se preciza că munca voluntară la construirea bisericilor prestată de diverse formațiuni politice trebuie mai întâi aprobată de Ministerul Cultelor și de administrația episcopiei pe teritoriul căreia se află parohia în cauză¹⁸⁷. Cu toate interdicțiile, înalți ierarhi ortodocși au sprijinit și au binecuvântat munca tineretului legionar, care se declara fidel apărător al religiei strămoșești și dovedea mai mult ca orice altă generație precedentă o aplecare specială față de normele ortodoxiei naționale și o intensă trăire întru Hristos. De altfel, Sfântul Sinod anulează decizia din 4 octombrie 1935, prin hotărârea din 2 aprilie 1936, în care se preciza că: “Pentru a înlătura falsa credință ce și-a făcut loc în opinia publică, și anume că Sfântul Sinod, prin hotărârea sa din 4 octombrie 1935, ar fi contra muncii constructive prestate în mod gratuit bisericii de tineretul intelectual grupat în organizația **Totul pentru Țară**, țin să fac următoarele clarificări: întrucât organizația **Totul pentru Țară** ar putea da garanții că acțiunea ei se încadrează perfect între acțiunile folosite exclusiv bisericii și sunt străine de orice alt scop, Sfântul Sinod încuviințează că acolo unde chiriarul locului ar putea coordona acțiunea acestei organizații cu activitatea sa pentru ridicarea de biserici, fără nici o umbră de bănuială,

¹⁸⁴ ANRM, fond 680, dosar 3706, f. 455, 465.

¹⁸⁵ *Ibidem*, f. 606.

¹⁸⁶ Cf. ”Brațul de Fier”, anul I, nr. 4 din 4 septembrie 1935. Vezi și ”România Creștină” I, nr. 7, din 15 iunie 1935.

¹⁸⁷ ”Brațul de Fier”, anul I, nr. 7, din 7 decembrie 1934.

ofertele numitei organizații pot fi socotite binevenite”¹⁸⁸. Din partea conducerii legionare constatăm o atitudine plină de respect și smerenie pentru valorile și ierarhia Bisericii Ortodoxe Române. În noiembrie 1936, Codreanu trimite o scrisoare - răspuns unui preot, profesor de teologie, în care precizează poziția legiunii față de Biserică: “Linia istorică este una: aceea pe care o trăim noi. Căci noi trăim în veac. Linia Bisericii este cu mult deasupra noastră. Către ea tindem, dar nu realizăm decât puțin...Recunoaștem că suntem păcătoși, aceasta este atitudinea legionară față de Biserică”¹⁸⁹.

Atitudinea binevoitoare a Bisericii față de Mișcarea Legionară este clar reflectată de evenimentele pline de încărcătură emoțional-religioasă a începutului de an 1937. În contextul repatrierii trupurilor neînsuflețite ale lui Ionel Moța și Vasile Marin, cei doi comandanți legionari căzuți la Majadahonda pe 13 ianuarie 1937, după intervenția expresă a generalului Cantacuzino-Grăniceru, care s-a deplasat în Spania pentru recuperarea celor doi și a restului echipei, trenul mortuar și delegația supraviețuitorilor de pe frontul spaniol a urmat un traseu bine stabilit, fiind întâmpinat de-a lungul itinerarului (Cernăuți-Bacău-Cluj-Orăștie-Sibiu-Piatra-Olt-București) de unități legionare organizate special pentru acest eveniment și de numeroase soboare de preoți și chiar episcopi. Prezența în număr mare a clerului ortodox se explică prin lansarea de către Patriarhie a unei circulare de autorizare a participării preoților de mir și a înalților ierarhi la slujbele de pomenire pentru cei doi martiri legionari. În București, cortegiul funerar este format din aproximativ 2000 de legionari și parcurge traseul într-o tăcere mormântală, întreruptă doar de psalmii ridicați de preoții care oficiau. Trupurile celor doi au fost depuse la biserica Sf. Ilie Gorgani, cunoscută în epocă pentru parastasele și Te-Deum-urile organizate aici de conducerea Mișcării. La 13 februarie la ceremonia înmormântării lui Moța și Marin au participat căpetenii ecleziastice de prim rang: mitropolitul Gurie al Basarabiei, mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului, episcopul de Argeș, Vartolomeu¹⁹⁰. Slujba religioasă, oficiată cu atâta fast de doi mitropoliți și un episcop al Bisericii naționale și de alți 20 de preoți în odăjdii, s-a încheiat apoteotic: “...Ne rugăm pentru sufletele eroilor, Moța și Marin, care au căzut în lupta pentru Cruce și împotriva bolșevismului”, frază repetată de mai multe ori de preoți și participanți. Printre participanți se numărau oameni politici de

¹⁸⁸ “Porunca Vremii”, din 4 aprilie 1936.

¹⁸⁹ *Cronologie legionară*, p. 110.

¹⁹⁰ Armand Călinescu, *Însemnări politice, 1916-1939*, București, Editura Humanitas, 1990, pp.334-336.

dreapta, precum Octavian Goga, M. Manoilescu, profesori universitari, ca Nae Ionescu, Simion Mehedinți, Traian Brăileanu ș.a. Cortegiul funerar era format din aproximativ 16 000 de cămăși verzi și un număr considerabil de cămăși albastre, ce aparțineau organizațiilor gogo-cuziste¹⁹¹. Manifestările de simpatie ale populației, senzația de forță și organizare cvasi-militară indusă de marșul coloanelor legionare pe străzile Capitalei, au declanșat reacția factorilor de decizie din stat. Regele a încercat o manevră de captare a Legiunii, chemând la o întâlnire secretă pe Codreanu și cerând pe față șefia Mișcării, în schimbul aducerii lui Codreanu la putere. Oferta regală este declinată de *Căpitan*, care din acel moment a căutat cu obstinație alianța cu Iuliu Maniu și Gh. Brătianu, cunoscuți contestatari ai practicilor autoritare carliste și inamici declarați ai *camarilei* și ai Elenei Lupescu, metresa lui Carol al II-lea¹⁹². Pentru a stopa propaganda legionară, în martie 1937, guvernul liberal condus de Gh. Tătărescu decide închiderea universităților și, totodată, face presiuni asupra forurilor ecleziastice, ca acestea să nu mai permită construirea de biserici de către voluntarii legionari și, cu atât mai mult, să nu mai asigure asistență religioasă pentru diversele manifestări legionare. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române respinge cererile guvernului, fapt ce a declanșat imediat declarația lui Corneliu Zelea Codreanu, care afirmă că: "...Pentru mine atitudinea de acum istorică a Bisericii ortodoxe este un început de mărire de Împărat. Am credința că în marea lume a ortodoxiei, Biserica Română va juca cândva un mare rol"¹⁹³.

Datorită ideologiei bazate pe principii creștine și a religiozității legionare, afișate în dese ocazii, nu trebuie să ne mire numărul mare de preoți care au întărit rândurile Mișcării în deceniul al patrulea. Unii dintre aceștia au devenit comandanți legionari și au ocupat funcții politice în cadrul Legiunii: preotul Ion Dumitrescu-Borșa, preotul Georgescu-Edineț, preotul Duminică Ionescu, preotul-profesor Grigore Cristescu, Vasile Boldeanu, Ilie Imbrescu, Gh. Tudorache și alții. În Basarabia, în județul Soroca, identificăm și o participare activă a preoților și călugărilor în activitatea de organizare și propagandă a Legiunii. Dacă în vara anului 1936 activa un

¹⁹¹ "Adevărul", 18 februarie 1937.

¹⁹² Vezi Zaharia Boilă, *Amintiri și considerațiuni asupra Mișcării Legionare*, ediție Maria Petreu și Ana Cornea, Cluj-Napoca, 2002, pp. 51-55. În căutare de aliați împotriva lui Carol al II-lea, Codreanu intră în legătură cu șeful partidului liberal-georgist (vezi, nota informativă a Corpului Detectivilor referitoare la relațiile dintre C. Z. C. și Gh. Brătianu, ANIC, fond "Penal", dosar 110 237, vol. 9, f. 229) și chiar cu generalul Ion Antonescu (ANIC, Fond "Penal", dosar 110 237, vol. 9, f. 303-304).

¹⁹³ *Cronologie legionară*, p. 118-119.

student de la Facultatea de Drept din Iași, care în timpul vacanței de Paște a reușit cooptarea a 15 aderenți¹⁹⁴, în anul 1937, acțiunile propagandistice legionare din Soroca gravitau în jurul organizației din Cotiugenii Mari, conduse de preotul paroh din localitate. Acesta a reușit să atragă o serie de alți preoți și profesori de teologie de la Mănăstirea Dobrușa, care asistau la ședințele de cuib, primeau instrucțiuni și materiale de propagandă. La Rudi, o altă mănăstire din Soroca, un călugăr a reușit în lunile iunie-august 1937 să întemeieze trei cuiburi formate din călugări și mireni¹⁹⁵. De asemenea, președintele filialei Bălți a grupării „Totul pentru Țară” era preotul Emilian Cucuietu din comuna Mihăileni.

Revenind la acțiunile de propagandă efectuate de legionari pe teritoriul Basarabiei, menționăm organizarea taberelor de muncă și concursul dat de înalții ierarhi basarabeni, care au încurajat și chiar ajutat material inițiativele tineretului. Construirea unei biserici în satul Buga, județul Lăpușna a atras atenția oficialităților ecleziastice de la Chișinău, Astfel, Mitropolitul Gurie al Basarabiei s-a deplasat în localitatea Buga pentru a vizita tabăra tinerilor legionari întruniți *pentru cinstită faptă creștinească*. În caietul de impresii și evidență păstrat de comandamentul taberei legionare, Î. P. S. S. Gurie și-a mărturisit profunda considerație față de “...organizația tinerilor legionari, studenți și intelectuali, pentru munca constructivă, pentru scăparea țării din criză și ajutorarea oamenilor nevoiași”, drept pentru care binecuvânta „cu multă însuflețire această direcție îmbrățișată de ei” și implora „ajutorul lui Dumnezeu spre întărirea, lărgirea, și mărirea organizației care are un caracter pur creștinesc¹⁹⁶”.

Relația bună cu ierarhii Bisericii este demonstrată și de modul în care s-a deschis o altă tabără legionară în comuna Valea Mare din județul Bălți. În ziua de 26 iulie 1935, secretarul organizației legionare din județul Bălți și preotul paroh din localitatea Valea Mare au fost în audiență la sediul episcopal din orașul Bălți, unde au cerut lui Visarion Puiu, episcopul de Hotin, să încuviințeze și să binecuvânteze construirea bisericii, începute în urmă cu șase ani, dar neterminată. După o adevărată mobilizare pentru strângerea de fonduri, preotul comunei insistă pe lângă organizația legionară de la Iași pentru trimiterea unei echipe de studenți voluntari. În consecință, în august 1935 au fost reluate lucrările pentru ridicarea bisericii din parohia Valea Mare de către un grup de 25 de legionari, studenți și elevi, conduși de Ion Tașcă de la

¹⁹⁴ ANRM, fond 680, inv. 1, dosar 3706, f. 891.

¹⁹⁵ Idem, dosar 3 817, f. 273, 274, 913.

¹⁹⁶ Idem, dosar 3 706, f. 1056.

Iași. Aprovizionarea cu alimente a voluntarilor era asigurată de către locuitorii din împrejurimi. Evident că în timpul și după terminarea lucrului studenții își intonau cu mare entuziasm cântecele și marșurile legionare impresionând asistența formată din tineri săteni¹⁹⁷. Pe parcursul anilor 1935-1936 s-a continuat activitatea de reorganizare și propagandă a județelor din Basarabia. La Cahul, odată cu dizolvarea Gărzii de Fier din decembrie 1933, Mile Lefter în calitate de avocat a căutat să întrețină “curentul prin foștii săi partizani cu asigurări că în curând organizația își va reîncepe activitatea în mod legal, spre binele țării”¹⁹⁸. Înființarea Partidului “Totul pentru Țară” l-a determinat pe Mile Lefter să afirme față de adepții săi din Cahul că trebuie organizat un congres cu toți membrii și simpatizanții Legiunii pentru a le explica pe larg motivele dizolvării și a reconstituirii sub o nouă denumire și într-o nouă formulă juridică¹⁹⁹. La 2 iunie 1935 se înființează la Cahul filiala Partidului “Totul pentru Țară” sub președinția lui Mile Lefter, iar până în toamna aceluiași an, prin activitate susținută de propagandă, noua formațiune era binecunoscută în tot județul, multe dintre organizațiile comunale și satești ce activau în 1933, fiind resuscitate. Pe parcursul anului 1936, organizația de Cahul și-a manifestat intenția de a construi o biserică în satul Acui, drept pentru care s-a organizat un comitet de inițiativă cu misiunea de a strânge fonduri în județele Cahul și Covurlui. Informat de intențiile legionarilor, prefectul județului Cahul a organizat, alături de oficialitățile bisericești, ale județului toate cele necesare ridicării bisericii din satul Acui, pentru a bloca inițiativa legionară și a nu lăsa câmp liber propagandei legionare în zonă²⁰⁰.

La începutul anului 1937, avocatul Mile Lefter este numit șeful Regiunii a III-a, formată din județele Covurlui, Cahul, Ismail și Cetatea Albă. Rămasă vacantă, conducerea județului Cahul este atribuită lui Simion Lefter, fratele lui Mile Lefter. Județul Cahul a fost primul județ al Basarabiei penetrat de Mișcarea Legionară și a fost cel mai bine organizat pe parcursul anilor “30. Tot Cahulul a reușit să-l impună deputat pe Corneliu Codreanu la alegerile din 1932. Este adevărat că în activitatea de propagandă și organizare, cadrele Mișcării din Cahul au fost des ajutate de legionarii din Covurlui, considerat adevărat fief legionar. De fapt și frații Lefter, conducătorii impuși de Codreanu la șefia județului erau originari din Galați. La o analiză mai atentă a distribuției membrilor și simpatizanților legionari din județul Cahul observăm

¹⁹⁷ *Ibidem*, f. 462, 553, 677.

¹⁹⁸ *Ibidem*, f. 4.

¹⁹⁹ *Ibidem*, f. 195.

²⁰⁰ *Ibidem*, f. 1230.

că aici existau mai mulți aderenți decât în celelalte județe ale Basarabiei. Un aspect destul de interesant îl constituie afluența minorității găgăuze în cadrul Mișcării. Comunele și satele găgăuze din Cahul, precum Vulcănești, Ceadâr-Lunga, Găvănoasa, Tatar Copceac au asigurat activiști importanți ai Legiunii. În schimb în satele cu o puternică minoritate rusă și bulgară, propaganda legionară nu a reușit să creeze breșe electorale, cu atât mai puțin să formeze cuiburi.

Reorganizarea județului Orhei a fost atribuită de conducerea mișcării preotului Gh. Tudorache, unul dintre primii membri ai Legiunii din Basarabia. Principala activitate a legionarilor din Orhei consta în răspândirea materialelor de propagandă printre săteni și contactele de la om la om. De asemenea, se urmărea și cooptarea unor membri ai organizațiilor cuziste din acest județ. Spre sfârșitul anului 1935 în Orhei erau reînființate și funcționau cuiburile din localitățile Cobâlca, Tabăra, Târzieni, Lupa-Rece și bineînțeles, Orhei²⁰¹.

În 1936, deși majoritatea țăranilor orheieni implicați politic activau în organizațiile Partidului Național-Creștin, activitatea de propagandă și organizare a activiștilor legionari, ce proveneau cu precădere dintre studenții teologi de la Chișinău și dintre tinerii avocați din oraș, a început să dea rezultate. La finele anului în Orhei erau constituite 29 de cuiburi ce însumau 193 de legionari²⁰². În comuna Lupa-Rece acțiunile propagandiștilor legionari sunt sprijinite de o proprietară bogată, care pune la dispoziția Mișcării anumite sume de bani necesare cumpărării de broșuri sau ziare, iar în vara lui 1936, tot cu sprijinul persoanei mai sus amintite, legionarii orheieni organizează o tabără de muncă în localitatea Lupa-Rece unde 15-20 de tineri au lucrat timp de două luni²⁰³.

Activitatea de propagandă legionară din județul Orhei a înregistrat o serie de piedici venite din partea autorităților locale dar și din cauza filialei și a organizațiilor comunale ale P. N. C. Atmosfera ostilă creată de organele de poliție și siguranță sau de informatorii necinstiți este surprinsă într-o scrisoare expediată de o tânără studentă de la Chișinău către un camarad din Orhei. În finalul epistolei tânăra observă că Mișcarea se extinde vertiginos în toată țara dar stagnează în Basarabia din cauza

²⁰¹ *Ibidem*, f. 772..

²⁰² *Idem*, dosar 3 817, f. 4.

²⁰³ *Idem*, dosar 3 076, f. 971.

excesului de zel al autorităților și din cauza faptului că propaganda legionară în Basarabia nu este îndeajuns “legată de credință și biserică”²⁰⁴.

În general, țăranii orheieni, vechi simpatizanți cuziști, au preferat înscrierea în P. N. C. Situația Mișcării în Orhei la jumătatea anului 1937 prezenta o mai bună penetrare a mesajului legionar în satele din județ, comparativ cu orașul. Astfel existau 30 de cuiburi, aproximativ 300 de membri și mai mulți simpatizanți. Pentru lărgirea bazei numerice a organizației, șefii legionari au activat în sensul racolării membrilor național-creștini. Tactica a dat roade în iunie 1937 când avocatul Vasile Isăceanu, unul dintre activiștii de seamă ai P. N. C. s-a înscris în Partidul “Totul pentru Țară”. Cooptarea avocatului Isăceanu, care cocheta mai de demult cu legionarii, participând la mai multe întruniri a acestora, avea rolul de a declanșa un val de înscrieri în Mișcare a gogo-cuziștilor, dar mai ales se miza pe captarea simpatiilor mai multor magistrați și funcționari din orașul Orhei²⁰⁵.

Sudul Basarabiei a fost mai slab organizat comparativ cu zona de centru. În județele Ismail și Cetatea Albă, activitatea legionară era mult mai dificilă și din cauza unui număr mai numeros de minoritari, inamici declarați ai grupărilor politice naționaliste, dar și din pricina reticenței generale a foștilor simpatizanți, care-și aminteau cu teamă de suferințele îndurate în decembrie-ianuarie 1933-1934 în urma dizolvării Gărzii de Fier. În acest sens echipele de propagandă legionară au fost întâmpinate cu neîncredere de locuitorii județului Ismail, care se plâneau de tratamentul dur aplicat de autorități după desființarea Gărzii, la sfârșitul anului 1933.²⁰⁶ Activitatea legionară din județ era coordonată de un avocat din Ismail, care se ocupa de distribuirea de broșuri, ziare și manifeste printre funcționarii, intelectualii și ofițerii în rezervă. Majoritatea membrilor era formată din elevii liceelor secundare, din preoți și învățători. Acțiunile de propagandă se desfășurau mai ales în orașele Ismail și Reni. În localitățile de la țară activitatea legionară era, practic, inexistentă.

Județul Cetatea Albă era destul de slab organizat. În 1933, propaganda legionară a fost surclasată de activitatea organizatorică a Partidului Național-Socialist, condus de Ștefan Tătărescu. Un raport al Inspectoratului Central de Siguranță din Basarabia, din 30 iunie 1933, arată că fostul propagandist al Gărzii de Fier, Nicolae Colțov a *dezertat* din rândurile legionare și s-a înscris în formațiunea național-

²⁰⁴ Idem, dosar 3 808, f. 299-300

²⁰⁵ Idem, dosar 3 809, f. 87-89.

²⁰⁶ *Ibidem*, f. 693.

socialistă²⁰⁷. Vizita colonelului în rezervă (mai târziu, generalului în rezervă) Ștefan Tătărescu în Basarabia și în județul Cetatea Albă, a determinat un val de înscrieri în Partidul Național-Socialist. Un raport al Chesturii Poliției Municipiului Cetatea Albă cuprinde un “tablou cu membrii simpatizanți ai organizației radicale Partidul Național Socialist din orașul și județul Cetatea Albă”²⁰⁸, ce număra 30 de locuitori din acest județ. În rândurile acestei grupări, semnalăm și prezența unor etnici germani²⁰⁹.

Pentru reorganizarea județului Cetatea Albă, la 25 iulie 1935 a fost desemnat G. Angelescu, care a adus de la București broșuri și manifeste și a închiriat o casă pentru a servi drept sediu al organizației. La 21 septembrie are loc slujba de sfințire a sediului, prezenți fiind Angelescu și 10 elevi ai unei școli de arte și meserii, taxați într-o notă formulată de Chestura de Poliție Cetatea Albă, remisă Inspectoratului General de Poliție Chișinău, drept: “...minori și lipsiți de seriozitate în societate”²¹⁰. În martie 1937, pentru reactivarea propagandei legionare din Cetatea Albă, considerată insuficient organizată, la președinția filialei județene a partidului “Totul pentru Țară” a fost numit avocatul gălățean Vasilache Solon, un vechi combatant al Mișcării și un intim camarad al lui Codreanu de pe vremurile de început ale Legiunii²¹¹. Cu toate aceste măsuri organizatorice, activitatea de propagandă din județul Cetatea Albă nu s-a ridicat la un nivel acceptabil, din cauza reacției populației minoritare față de mesajul naționalist al legionarilor, dar și din cauza lipsei de cadre active și cu inițiativă, de membri hotărâți și consecvenți capabili de marșuri de propagandă și distribuire de broșuri și manifeste²¹².

Pentru refacerea și extinderea organizației, conducerea legionară din Tighina a încercat cooptarea de noi membri și constituirea de cuiburi în localitățile Românești, Căinari, Cobușca-Veche și Cobușca-Nouă. În general populația rurală s-a arătat refractară față de discursul politic legionar, preferând înscrierea în organizațiile P. N. C., deoarece activiștii gogo-cuziști nu încetaseră activitatea pe parcursul anului 1934 și întrețineau o vie propagandă din om în om²¹³. În primăvara anului 1937, activitatea legionară din Tighina era foarte slabă din cauza măsurilor de intimidare și chiar abuzurilor autorităților, fapt ce a determinat timorarea membrilor (învățători de la sate

²⁰⁷ Idem, dosar 3 640 (I), f. 33.

²⁰⁸ Idem, dosar 3 683, f. 236, 237, 238.

²⁰⁹ *Ibidem*.

²¹⁰ Idem, dosar 3 706, f. 642-643.

²¹¹ Idem, dosar 3 808, f. 121.

²¹² Idem, dosar 3 809, f. 280.

²¹³ *Ibidem*, f. 891.

și elevi de liceu, în general)²¹⁴. O notă informativă a Biroului de Siguranță din Tighina concluzionează că activitatea legionară stagnează, că sediul organizației județene a fost percheziționat de mai multe ori și că, practic, legionarii evită să se mai întâlnească la sediu. Materialul informativ sugerează totuși, că din cauza deselor percheziții și a operațiunilor de filaj instrumentate de poliție, legionarii nu mai activează fățiș. Este posibil ca în atmosfera de teroare și suspiciune creată de organele de poliție și siguranță, legionarii să nu se mai expună, ci să activeze clandestin, după toate regulile conspirativității²¹⁵. În replică, șeful partidului “Totul pentru Țară” din județul Tighina, a emis un ordin, adresat tuturor șefilor de cuib de pe teritoriul județului, prin care aceștia aveau obligația, ca până la 1 octombrie 1937, să remită filialei de partid lista cu toți funcționarii care au înfăptuit nelegiuiri împotriva legionarilor sau simpatizanților. Tabloul cerut trebuia să cuprindă numele, funcția, tipul de abuz comis, data și numele martorilor, dacă aceștia au existat. *Listele negre* ce se cereau a fi întocmite în județul Tighina nu sunt singulare. Astfel de instrucțiuni s-au lansat în mai multe județe. Listele cu cei care au făcut și/sau comandat abuzuri împotriva Mișcării Legionare trebuiau îndosariate în perspectiva *Zilei Biruinței Legionare*, când cei „care au călcat legile țării, lovindu-ne pe nedrept, vor fi chemați în fața Tribunalului Excepțional. Să știe ei că legionarii nu uită și nu iartă”²¹⁶.

Nordul Basarabiei cu județele Bălți și Hotin au fost dintotdeauna considerate a fi cuziste. În județul Hotin, pe parcursul anului 1936, propaganda legionară era condusă de un student de la Facultatea de Drept din Cernăuți, iar la începutul anului 1937 organizația de partid T. p. T activa mai ales în orașele Sulița și Lipcani. După înființarea regiunilor în octombrie 1935, cele două județe nordice basarabene au fost arondate Regiunii I, conduse de Vasile Iașinschi și având sediul la Cernăuți. Așa se explică implicarea studenților legionari de la Cernăuți în organizarea județului Hotin.

La 29 august 1937, în târgul Lipcani, legionarii organizează un bal cu colectă, destinată strângerii de fonduri necesare înființării unei biblioteci pentru membrii Mișcării din județ. De reținut că biletele și invitațiile la bal au fost distribuite în tot județul, fiind expediate mai ales preoților, învățătorilor și tinerilor ofițeri. Colecta a fost considerată un succes, întrucât toți cei solicitați au contribuit cu diverse sume de

²¹⁴ Idem, dosar 3 807, f. 787.

²¹⁵ Idem, dosar 3 809, f. 201-202.

²¹⁶ *Ibidem*, f. 336-337.

bani. La balul propriu-zis a participat un număr mare de persoane și toți șefii de cuib din județ. După bal au fost donate alte sume de bani de către participanți.

În județul Bălți, organizația legionară a simțit din plin concurența P. N. C. Totuși cu sprijinul acordat de studenții de la Cernăuți și mai ales de cei de la Iași- fiindcă nu trebuie uitată contribuția echipei de studenți, elevi și muncitori legionari ieșeni, conduși de Ion Tașcă student în Drept, la construirea bisericii din comuna Valea Mare, județul Bălți-în primăvara anului 1937, aici erau 50 de membri serioși ai Mișcării. Jumătate din membri (25) erau locuitori ai comunei Mihăileni, unde oficia ca preot Emilian Cucuietu, președintele partidului pe județul Bălți. Aceștia fuseseră atrași în Mișcare pe baza fondului lor religios și activau mai puțin în plan politic, fiind apreciați ca și inexistenți ca propagandiști. În vara anului 1937, din perspectiva alegerilor parlamentare, s-a înregistrat intenția de resuscitare a organizațiilor legionare din județul Bălți, preotul Cucuietu fiind înlăturat din funcție, din cauza incapacității sale de a atrage persoane noi²¹⁷. De la Iași au fost trimiși o serie de oameni de încredere cu misiunea de a revigora activitatea legionară din județ. Se pare că nici această metodă nu a dat rezultat, deoarece la 30 august 1937, cuiburile legionare din Bălți au fost desființate de către Codreanu, personal. *Căpitanul* aprecia că organizațiile legionare din Bălți sunt „defectuos încadrate de elemente incapabile, lipsite de curajul răspunderii și vicioase, adăugându-se și slăbiciunea conducătorilor trimiși de la Centru.”²¹⁸. Nu cunoaștem numele activiștilor trimiși de la Iași, dar se pare că nu au fost elementele cele mai potrivite pentru reorganizarea județului Bălți. Este posibil ca apropierea campaniei electorale să determine pe cei din conducerea legionară de la Iași să se mobilizeze mai mult pentru acoperirea propagandistică a județului Iași și să neglijeze practic verificarea celor trimiși peste Prut. Pe de altă parte, nu trebuie ignorată capacitatea cadrelor gogo-cuziste de a contrabalansa și a capta în interes propriu, efectele propagandei legionare într-un județ bine organizat și îndoctrinat de Liga cuzistă încă din anii “20.

Noua etapă de reorganizare lansată la începutul anului 1937 a afectat, cum era de așteptat, și structura de conducere legionară de la Chișinău. În locul lui Sergiu Florescu, la șefia Regiunii a II-a a fost numit avocatul Traian Cotigă, fost lider al U. N. S. C. R. La 25 ianuarie 1937, acesta adresează o primă circulară către șefii organizațiilor județene ce aparțineau Regiunii a II-a (Lăpușna, Soroca, Tighina și

²¹⁷ Idem, dosar 3 817, f. 281-284.

²¹⁸ Idem, dosar 3 809, f. 808-809.

Orhei), în care se ordona demararea neîntârziată a *ofensivei reorganizării*. Tot în circulara menționată mai sus se convocau în ședință, pe data de 13 februarie, toți legionarii din Chișinău, toți șefii de județe, plăși, comune, și toate gradele din zonă.²¹⁹

Activitatea legionară din Chișinău se desfășura mai intens prin studenții celor două facultăți din oraș. Dintre studenții teologi și agronomi se recrutau atât cadrele locale cât și membrii Mișcării, folosiți ca propagandiști de teren. Odată cu instalarea lui Cotigă la șefia Regiunii a II-a, se face apel la conducerea Centrului Studențesc Chișinău pentru a susține efortul de reorganizare, dictat de la București, în vederea iminentei participări la alegerile generale din toamnă. Alături de șefii studențimii legionare sunt convocați la consultări și alte cadre locale (șeful județului Lăpușna, inspectorul regional, șefii de cuib din județ și din Chișinău, reprezentantul Asociației “Prietenii Legionarilor”. În timpul consultărilor cu gradele și funcțiile legionare locale, Traian Cotigă hotărăște organizarea unei manifestații împotriva deciziei guvernului de a interzice taberele de muncă, trecând și la constituirea unor echipe mobile studențești, care la o dată fixată în prealabil de Centru să ardă toate ziarele din Sărindar (“Adevărul” și “Dimineața”). Totodată, noul șef al Regiunii insistă pentru înființarea și funcționarea unui cerc de studii, pentru mărirea numărului de abonamente la revista “Libertatea”, redactată de protoiereul din Orăștie, Ion Moța, tatăl lui Ionel Moța. Mai importantă a fost însă, decizia pregătirii unor “echipe ale morții”, alcătuite din legionarii cei mai devotați, care să execute marșuri la sate pentru a face propagandă eficace printre țărani, și care să depășească sau să înfrângă eventualele interdicții și abuzuri ale autorităților²²⁰.

Activitatea legionară de la Chișinău era considerată drept insuficientă și necorespunzătoare, astfel că, la începutul verii, Traian Cotigă a primit ultimatum de refacere a cadrelor și a structurilor în termen de o lună, în caz contrar, organizația fiind amenințată cu radierea din scriptele Mișcării²²¹. Cu toate acestea, filialele din Chișinău și din celelalte județe din Basarabia ale Partidului “Totul pentru Țară”, au fost supuse unui efort susținut de reactivare, prin infuzia unor propagandiști de peste Prut. Activitatea de propagandă legionară cunoaște, astfel, un nou avânt pe parcursul campaniei electorale și în timpul derulării alegerilor parlamentare din 20 decembrie 1937. Cele 30 de cuiburi considerate nefuncționale în vara anului 1937 sunt reactivate

²¹⁹ Idem, dosar 3 007, f. 353.

²²⁰ *Ibidem*, f. 497

²²¹ Idem, dosar 3 809, f. 214.

și caută noi aderenți în rândul muncitorilor, pentru a-i îndepărta de *ereziile* colportate de comunism. La sfârșitul lui iulie 1937 are loc o întrunire prezidată de vicepreședintele partidului la care iau parte 70 de muncitori legionari. Discursul conferențiarului demonstrează pericolul luptei de clasă, lozincă lansată de evreii comuniști pentru distrugerea națiunilor și a creștinismului²²². Cu tot efortul activiștilor legionari, secția de la Chișinău a Corpului Muncitoresc Legionar avea un număr destul de mic de membri și o organizare precară, iar în alte județe și orașe basarabene organizațiile muncitorești legionare erau inexistente.

În toamna anului 1937, echipele legionare adoptă ca metodă de propagandă marșul prin satele basarabene și participarea la munca câmpului, la așa numitele clăci. În alte locuri, legionarii reparau sau ajutau la construirea de pătule, grajduri și hambare. Munca se termina cu o rugăciune colectivă și chiar cu o horă. Legionarii nu cereau pe față voturile țăranilor, însă căutau prin toate mijloacele (muncă, rugăciune, cântec), să impresioneze asistența atrăgând atenția sătenilor prin dăruirea de mici suveniruri marcate de simbolistica Mișcării (icoane ale Arhanghelului Mihail, insigne, broșuri, fotografii ale Căpitanului, cruciulițe etc.). În oficiosul Mișcării sunt inserate mai multe cazuri în care legionarii ajutau la munca câmpului invalizii de război, văduvele și săracii, declarând că nu fac propagandă și nu vor să rostească vorbe mari și fraze meșteșugite pentru a le lua voturile, ci au venit doar pentru a cânta și a întreprinde ceva constructiv, ceva folositor²²³. În activitatea de propagandă, legionarii găseau sprijin la preoți și învățători, desemnați ca persoane de sprijin și verificate în prealabil²²⁴. De asemenea, legionarii mai făceau propagandă din om în om sau în cadrul unor adunări restrânse cu ocazia târgurilor și iarmaroacelor.

Dispozițiile venite de la centru vizau teme obișnuite și arhicunoscute în alegeri. În primul rând se insista pe intensificarea propagandei prin răspândirea manifestelor și a presei de partid, dar și pentru lămurirea alegătorilor asupra semnului electoral, spre a se elimina orice confuzie. Instrucțiunile relevau și informații de ordin tehnic ce țineau de procedurile votării. Astfel, trebuiau ridicate cu orice preț cărțile de alegător ale membrilor și simpatizanților legionari, trebuiau desemnați delegații și asistenții partidului în vederea supravegherii secțiilor de votare, cunoscute fiind din experiența ultimului scrutin-reticența și chiar boicotul aplicat Mișcării de către

²²² *Ibidem*, f. 316-317.

²²³ "Buna Vestire", anul I, nr. 142 din 28 iulie 1937. Vezi și Chirilă Ciuntu, *Din Bucovina pe Oder. Amintirile unui legionar*, Rio de Janeiro-Madrid, 1967, p. 20.

²²⁴ *Ibidem*, f. 770-771.

autorități. În acest sens, instrucțiunile centrului subliniau necesitatea consemnării tuturor abuzurilor exercitate de autorități, de la neprimirea cărților de alegător sau invalidarea delegaților, până la banalele ruperi de afișe.

Un moment semnificativ al anului politic 1937 a fost încheierea *Pactului de neagresiune electorală* între Iuliu Maniu, Corneliu Zelea Codreanu și Gh. Brătianu, la 25 noiembrie 1937. Încheierea înțelegerii între Maniu și Codreanu a fost posibilă în condițiile eșecului lui Ion Mihalache de a aduce P. N. Ț. la guvernare. Demisia lui Mihalache conduce la alegerea lui Iuliu Maniu în fruntea partidului și la impunerea liniei dure în relația P. N. Ț. cu Palatul. Scopul declarat al acordului era apărarea libertății și a corectitudinii alegerilor și evitarea acuzelor violente, denigratoare între semnatori. Bineînțeles că anularea limbajului neprincipial, nu afecta afirmarea ideologiei proprii de partid. Obiectivul nedeclarat, dar intuit cu acuratețe în cercurile politice din țară și mai ales de la Palat era evident și putea fi decodat cu ușurință prin analiza poziției celor trei semnatori în raport cu intervențiile neconstituționale ale regelui și ale cercului său de interese. Semnatarii doreau configurarea unei platforme comune de luptă împotriva tendințelor autoritare ale regelui Carol al II-lea. Prima etapă era răsturnarea noului guvern liberal condus de Gh. Tătărescu, considerat drept *pilot al dictaturii regale*. Rapoartele structurilor informative lăsau să se înțeleagă că acordul electoral este doar o primă fază a unei viitoare construcții politice structurate pe osatura celor două formațiuni, național-țărănistă și legionară, care urmărea și anularea intervenției abuzive regelui și a *camarilei* în viața politică românească și revenirea strictă la linia constituțională. O notă informativă a Corpului Detectivilor din 8 decembrie 1937, întărită și cu apostila de *sursă serioasă* specula informațiile culese din cele două tabere și concluziona că: ...”totuși în afară de pactul zis de neagresiune s-a stabilit între Corneliu Codreanu și dl. Maniu o unitate de vederi perfectă, cu privire la problemele mari ce interesează țara, dar mai ales în ce privește practica constituțională, fapt care-precizează aceste cercuri-duce la o colaborare între partidul național-țărănesc și partidul Totul pentru Țară și după alegeri; ambele înțelegând să se ajute reciproc și să lupte în paralel până la triumful punctului de vedere comun (constituționalismul)”²²⁵.

²²⁵ ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 68.

În campania electorală, Legiunea nu a apelat neapărat la forța de convingere a argumentelor de ordin doctrinar, ci a mizat pe angajamentul energetic a al membrilor²²⁶, pe spiritul ofensiv al marșurilor de propagandă, susținute cu entuziasm debordant, cu cântec și pas de defilare sau cu adâncă pietate, atunci când participau la slujbele religioase de la sate. Activiștii legionari cutreierau țara și “aduceau cuvântul salvator al Căpitanului despre România legionară”²²⁷.

Alegerile s-au desfășurat fără mari tulburări și se pare că legionarii au contribuit serios la menținerea unui climat de ordine și corectitudine a alegerilor, jucând rolul de poliție electorală a opoziției²²⁸. Rezultatele alegerilor din 20 decembrie 1937 au fost făcute publice cu o îngrijorătoare întârziere, fapt ce a determinat o serie de speculații politice. Situația nu era deloc simplă. Blocul guvernamental obținuse doar 35, 92% și nu trecuse pragul celor 40%, procent care i-ar permis continuarea guvernării din postura de formațiune majoritară. Pe locul al doilea s-au clasat național-țărăniștii cu 20, 40% iar pe locul al treilea, cu 15,58% s-a situat Totul pentru Țară, o altă mare surpriză după căderea guvernului liberal. Urmău apoi în ordine, partidele care au înregistrat peste 2%, procent ce permitea accesarea în parlament: Partidul Național-Creștin (9,15%); Partidul Maghiar (4,43%), Partidul Național Liberal-georgist (3,89%), Partidul Țărănist Radical-Iunian (2,25%)²²⁹.

Mișcarea Legionară obținuse un procent foarte bun, devenind a treia forță politică a țării. Mai târziu au apărut informații că voturile Legiunii au fost chiar mai multe, dar s-au volatilizat prin intervenția directă a Ministerului de Interne²³⁰. În urma repartizării oficiale a voturilor, Totul pentru Țară reușește să ocupe 66 de fotolii de parlamentar. Pe data de 23 decembrie, Codreanu citește în fața tuturor gradelor și funcțiilor legionare ordinul de închidere a *bătăliei electorale*. Cu această ocazie menționează județele care s-au distins în campania electorală și în care s-au obținut procente relevante. Sunt felicitate, astfel, organizațiile județene din Arad, Brăila, Covurlui, Dolj, Ialomița, Prahova, Neamț, Hunedoara, Teleorman, Timiș-Torontal, Turda și Vlașca. În unele județe Legiunea a surclasat clar celelalte partide, inclusiv pe

²²⁶ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 336.

²²⁷ “Buna Vestire”, anul I, nr. 144 din 30 iulie 1937.

²²⁸ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 338.

²²⁹ “Monitorul Oficial”, I, nr. 301, din 30 decembrie 1937, p. 9716 și urm.

²³⁰ La interogatoriul luat lui Eugen Cristescu, directorul S. S. I., acesta a declarat că 300 000 de voturi ce aparțineau partidului „Totul pentru Țară” au fost „...camuflate prin Ministerul de Interne”(*Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, vol. II, București, Editura Saeculum, I. O./Ed. Europa Nova, 1995, p. 336.

liberalii-guvernamentali. În Basarabia, partidul “Totul pentru Țară” și-a adjudecat doar 5,3% din voturi, prea puțin pentru ambițiile lui Codreanu care anunțase în dese rânduri că legionarizarea regiunii dintre Prut și Nistru este prioritară din perspectiva, anulării influenței bolșevice și iudaice. În Cahul, primul județ străbătut de echipele de propagandă legionare încă de la 1930 și organizat prin implicarea directă a legionarilor regăteni din Covurlui, Mișcarea obține totuși un procent bun, oricum peste 10%. De la nord la sud, distribuția procentelor reușite de legionari a fost următoarea: în județul Hotin, 1 187 voturi și 3,61%; în Bălți, 1 469 și 3,50%; Orhei, 1 660 voturi, respectiv 4,56%; Soroca, 2 122 voturi, adică 6,07%; Tighina, cu 1 399 voturi și 4,77%; Lăpușna, 1 469 (3,50%); Ismail, 2 581 (3,99%) și Cetatea Albă, cu 1 413 voturi ce corespund unui procent de 2,46%. Cahulul se afla în fruntea listei județelor basarabene. Legiunea a acumulat în acest județ 2 541 de voturi, respectiv 12%²³¹. La alegerile din 1932-când Garda de Fier a obținut 70 000 de voturi și cinci locuri de deputați-grație voturilor adjudecate în județul Cahul, Codreanu a fost ales deputat de Cahul. Totuși, analizând procentele obținute de legionari în județul Cahul, observăm un recul al voturilor exprimate pentru legionari. În 1931, în situația în care era organizat doar un sfert din județ, Legiunea obține peste 24% din sufragii, reușind să adune 6 039 de voturi. La alegerile din iulie 1932, Gruparea Corneliu Zelea Codreanu, acumulează 4 360 de voturi și 18,32%, ca în alegerile din decembrie 1937, numărul votanților Partidului “Totul pentru Țară” să scadă la jumătate, reușindu-se doar adjudecarea unui procent de 12%.

Căderea guvernului liberal, care a fost interpretată ca o lovitură administrată suveranului și *camarilei* de către forțele coalizate în jurul *Pactului de neagresiune*, a constituit, în cele din urmă, o bună premisă pentru consumarea guvernamentală a unei variante de dreapta. Până la urmă tot regele a mutat decisiv pe tabla de șah a politicii românești, asigurându-și avantajul strategic. Instalarea guvernului Goga-Cuza cu o componență abil impusă de rege pentru a-l verifica, deturna și, mai târziu, răsturna pe Octavian Goga, a fost o manevră bine instrumentată de rege. Bine supravegheat și chiar subminat din interior de oamenii regelui (Armand Călinescu, Gavrilă Marinescu, Istrate Micescu, ș.a.)- cabinetul național-creștin a demarat noi alegeri parlamentare. Declanșarea campaniei electorale în care s-au înregistrat victime, adoptarea unei legislații antievreiești, ce a iritat străinătatea, fragilitatea intrinsecă a guvernului (P. N.

²³¹ “Monitorul Oficial”, I, nr. 301, din 30 decembrie 1937, p. 9718.

C. obținuse doar 9% din sufragii), dar mai ales perspectiva unei înțelegeri între Goga și Codreanu, au grăbit căderea guvernului Goga-Cuza. La 10 februarie 1938, regele a reproșat primului său sfetnic atmosfera tensionată din câmpul politic românesc, acuzându-l de lipsă de autoritate și cerându-i demisia. A fost primul act al loviturii de stat care, după cum preciza Nicolae Iorga, “zăbovise atâția ani”. Demisia cerută imperativ primului-ministru în funcțiune era o primă etapă dintr-un scenariu mai amplu ce conținea abrogarea Constituției din 1923 și adoptarea unei noi legi fundamentale (eveniment, consemnat la 27 februarie 1938), dizolvarea partidelor politice, organizarea unui plebiscit, care să ofere baza populară de susținere a noului regim prin consultarea și exercitarea *voinței naționale*. Astfel, asistăm la prima dictatură din istoria românilor-dictatura regală-regim ce dezvăluie toate *ingredientele* unui sistem totalitar: lichidarea pluripartidismului și partidul unic (Frontul Renașterii Naționale); referendumul legitimant, cultul personalității; discurs oficial totalitar; legislație restrictiv-discriminatorie pentru categorii sociale sau minorități, etc. Practic, regimul autoritar impus de Carol al II-lea este primul dintr-o lungă serie de totalitarisme de diverse nuanțe.

Instituirea regimului carlist a provocat convingerea unei surclasări politice a Mișcării Legionare, a unei soluții de forță, contrară Constituției de la 1923, democrației parlamentare și pluripartidismului, dar impusă factorului constituțional de situația politică alarmantă. Regele a alimentat chiar versiunea că a recurs la regimul autoritar pentru a bloca ascensiunea Legiunii la putere, pentru a evita un moment politic deosebit de critic sub aspect intern (antisemitismul evident și lupta declarată de legionari vechii elite politice), dar mai ales sub raport extern (părăsirea vechilor alianțe și reorientarea spre Axă a politicii externe românești)²³². Instaurarea regimului autoritar al regelui Carol al II-lea a avut, totuși, motivații mult mai complexe. Contemporani evenimentelor și fini cunoscători ai jocurilor de culise ai politicii

²³² Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și manifeste, 1927-1938*, ediția a II-a, 1941, p. 101 și urm. În discursul său de la Milano, din 1 noiembrie 1936, Mussolini a menționat pentru prima oară termenul “Axa Roma-Berlin”, ce avea să se impună ulterior ca realitate politico-militară. Codreanu a adresat regelui un memoriu prin care denunța politica prooccidentală a guvernului și își exprima neîncrederea în blocurile politico-militare regionale (Mica Antantă și Înțelegerea Balcanică). După parafarea acordului de neagresiune electorală din 25 noiembrie 1937, într-o conferință de presă din 30 noiembrie 1937, Codreanu declara profundul său dispreț pentru marile “*democrații ale Occidentului*” și lipsa oricărui atașament pentru Societatea Națiunilor. Tot Codreanu afirma că “*în 48 de ore după biruința Mișcării Legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlinul*” (în “Buna Vestire”, din 1 decembrie 1937).

românești, unii comentatori politici nu se sfiesc a-i aplica regelui chiar diagnosticul grav de paranoia. În urmă cu un an, după turul de forță executat de miile de cămăși verzi, încolonate în urma sicriilor lui Moța și Marin, regele a simțit în Codreanu un veritabil concurent. Deosebit de inteligent, spirit novator, preocupat în permanență de științele juridice, de legislație și de modul de aplicare socială a noilor sisteme de esență totalitară, instituite în Italia și Germania, Carol al II-lea se credea cel mai mare monarh al Europei, se credea ales de destin să reformeze societatea românească din temelii. Spre exemplu, proiectul Constituției din 1938, întocmit de reputatul jurist Istrate Micescu, a fost, se pare, supervizat, adnotat, completat de rege, capitol cu capitol. Totodată, Carol simțea nevoia de a fi adulat. Dorea să rămână în istoria românilor drept un mare *Conducător* și nu doar ca suveran constituțional. Astfel, pe parcursul celor zece ani de domnie, Carol al II-lea a dovedit din plin veleități autoritare, considerându-și mai potrivită imaginea de dictator al tuturor românilor, decât aceea de rege constituțional, prizonier al capriciilor liderilor politici și al partidelor, adevăratele *vehicule politice* între popor și Monarhie. În ultimă instanță, Carol al II-lea fost invidios pe popularitatea lui Codreanu, pe modul în care *Căpitanul* a știut să se facă admirat, ascultat și urmat de generația tânără. În consecință, după unele experimente eșuate gen Straja Țării, care urmărea sustragerea tineretului de sub influența legionarismului, Carol al II-lea a încercat captarea și subordonarea Legiunii. Alarmat de marile manifestații de simpatie organizate pe tot traseul, cu ocazia readucerii în țară a rămășițelor pământești ale lui Moța și Marin, impresionat de marșul coloanelor legionare în urma celor doi martiri ai Mișcării, Carol al II-lea l-a convocat pe Codreanu la o întâlnire secretă în casa Malaxa, cu scopul nedisimulat de a prelua șefia Legiunii, oferind lui Codreanu mandatul de prim-ministru. Refuzul *Căpitanului* de a lăsa pe Carol al II-lea "...să prostitueze și organizația noastră, cum a procedat cu celelalte partide politice"²³³, l-a determinat pe rege să ia măsuri de strictă supraveghere a Mișcării și să sugereze guvernului măsuri antigardiste puse în evidență, mai cu seamă, după remanierea din 23 februarie a cabinetului Tătărescu. Campania electorală și rezultatul alegerilor au confirmat simpatia de care se bucura Legiunea în societatea românească, argument suficient de important pentru rege de a pune în aplicare planul de lichidare a Mișcării Legionare și a lui Codreanu.

²³³ Zaharia Boilă, *op. cit.*, p. 53.

În condițiile noului regim, și după autodizolvarea partidului “Totul pentru Țară” de la 21 februarie 1938, era evidentă tendința de îngrădire și chiar lichidare a Mișcării Legionare. O scrisoare adresată marelui istoric N. Iorga și considerată de acesta drept ireverențioasă, a constituit pretextul unui prim proces de ultraj la adresa unui înalt demnitar de stat (Iorga era consilier regal). În acest timp i se instrumentează un dosar privind înalta trădare și pregătirea unei lovituri de stat și este condamnat la 10 ani închisoare și 6 luni degradare civică²³⁴.

După arestarea *Căpitanului* începe așa-numita *mare prigoană*. Liderii legionari sunt în marea lor majoritate arestați. Se încercă organizarea mai multor comandamente care să coordoneze activitatea legionară în conspirativitate. Au loc și câteva violențe legionare (sau provocări), care pecetluiesc soarta lui Codreanu. Acesta a fost asasinat în noaptea de 29 spre 30 noiembrie 1938, sub pretextul fugii de sub escortă iar în alte localități au loc represalii asupra membrilor Mișcării.

Intrată tot mai mult sub autoritatea lui Horia Sima, care avea o rețea proprie subversivă de partizani bănățeni și ardeleni, instruiți după toate regulile conspirativității, Legiunea a dorit să dea o replică pilduitoare. Premierul Armand Călinescu, considerat autorul asasinării Căpitanului, Nicadorilor, Decemvirilor și al represiunii antilegionare derulate cu mare brutalitate timp de aproape doi ani, a fost la rândul său asasinat de o echipă a legionarilor prahoveni conduse de avocatul Miti Dumitrescu. Uciderea primului sfetnic regal a declanșat un nou val de asasinate. Guvernul abilitat cu vădite sarcini punitive a fost încredințat generalului Gh. Argeșanu. De fiecare județ au fost executați între 2 și 4 legionari, adică peste 250 de morți. Cei arestați la Râmnicu-Sărat, Vaslui, Miercurea Ciuc, Spitalul Militar Brașov au fost scoși din celule, puși la zid și mitraliați. Printre aceștia se numărau liderii Mișcării ca: Gh. Clime, Ion Banea, Ion Belgea, Nicolae Totu, Victor Puiu Gârcineanu, M. Polihroniade, Al. Cantacuzno, ing. Eugen Ionică, Traian Cotigă, Ion Antoniu-Păsu, dr. Paul Craja ș. a.

*Noaptea cuțitelor lungi*²³⁵ a fost resimțită și în Basarabia cu aceeași brutalitate. În seara zilei de 21 septembrie 1939 unitățile de jandarmi din Basarabia au primit

²³⁴ Vezi Kurt W. Treptow, Gh. Buzatu, “Procesul” lui Corneliu Zelea Codreanu (mai 1938), Iași, 1994, p. 181-185.

²³⁵ Expresia apare prima dată la Nicolae Roșca și este inspirată de *marea răfuială* dintre Hitler și Röhm: vezi Nicolae Roșca, *Noaptea cuțitelor lungi*, în “Carpații”, Madrid, nr. 19 (august-septembrie 1979), pp. 1-4. Pe larg despre evenimentele din 21/22 septembrie 1939, în *Cronologie legionară*, ed. 1992, p. 182; *Memorial legionar*, Madrid, 1960; N. Roșca,

ordinul de a executa câte 3 legionari din fiecare județ. La operațiune au participat și elemente ale organelor informative (Poliție, Siguranță), dar și reprezentanți ai autorității locale, care au desemnat în mod arbitrar viitoarele victime. În județul Lăpușna, pe raza localității Gârlești, la ora 5 dimineața au fost împușcați ziaristul Sergiu Florescu, fostul șef al județului și mai târziu, șeful Regiunii a II-a, Vasile Diaconescu, și Ion Palamarciuc. Odată cu ivirea zorilor cadavrele celor trei au fost expuse în piața orașului Chișinău²³⁶. La Bălți au fost uciși Victor Ursache, Alexe Condratiuc și Ion Gherman, iar în județul Soroca, Azarie Criclivoi, Boris Știucă și Ștefan Levuțchi²³⁷.

În sudul Basarabiei la Cetatea Albă, autoritățile au împușcat pe Dumitru Păucă, fost încadrat politic în Blocul Cetățenesc pentru Mântuirea Țării, condus de Grigore Forțu și cunoscut propagandist al acestei formațiuni²³⁸. Dumitru Păucă intrase de curând în Legiune, fiind mai puțin cunoscut ca legionar. Știindu-se slaba aderență la organizația legionară a populației din acest județ, credem că jandarmii au dat dovadă de exces de zel, conformându-se cu încăpățănare ordinului ministerial. Alături de Păucă au mai fost omorâți Ion Vlădău și Damian Curoglu din satul Dumitrești²³⁹. La fel s-a procedat în județul Orhei, unde au fost împușcați trei țărani, care nu erau în nici un caz căpeteniile Gărzii din județ, ci au fost selectați pur și simplu pentru a completa numărul de victime *reglementare* și pentru a executa *întocmai și la timp* ordinul primit pe scară ierarhică. Cei trei ghinioniști au fost Andrei Mocanu din Voroteți, Naum Răileanu din comuna Ustia și Grigore Zalopcinski din localitatea Ignăței²⁴⁰.

La Tighina, la orele 5, jandarmii au împușcat pe Vladimir Ghendenreich, cu domiciliul în comuna Hadjimuș, iar cadavrul său a fost lăsat în fața Statuiei fostului prim-ministru liberal, I. G. Duca. Peste două ore au mai fost executați în fața cimitirului evreiesc alți doi legionari din Comrat: Constantin Căldare și Ion Carancev. Trupurile acestora au fost expuse în piața principală a orașului timp de o zi și o

Le martyrologie legionnaire, în "Totalité", nos. 18-19/1984, pp. 54-64; Zahu Pană, *Genocidul regal*, în "Cuvântul Românesc", septembrie 1994; Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei Românești (1927-1941)*, București, Editura F. F. Press, 1996, pp.120-123.

²³⁶ ANRM, fond 680, inv. 1, dosar 3 845, f. 9.

²³⁷ *Ibidem*, f. 11-12.

²³⁸ *Idem*, dosar 3 683, f. 215.

²³⁹ *Ibidem*, f. 14.

²⁴⁰ *Ibidem*, f. 12.

noapte²⁴¹. Peste tot unde cadavrele celor executați erau expuse în văzul populației se puteau citi pancarte pe care scria “De aici înainte așa va fi soarta asasinilor și trădătorilor de țară”²⁴².

Cu toate că relațiile dintre Mișcare și Carol al II-lea ajunseseră într-un moment de criză, marcat de represaliile sângeroase din 21/22 septembrie 1939, din primăvara anului 1940, se încearcă o acțiune de destindere între Palat și comandamentul Legiunii, aflat în exil în Germania. Moartea profesorului Nae Ionescu în 15 martie 1940, a fost o grea lovitură pentru legionari. Fost partizan al reîncoronării lui Carol al-II-lea și sfetnic intim al regelui, Nae Ionescu a aderat la Garda de Fier în toamna anului 1933, legându-și soarta de destinul Mișcării. A fost întemnițat la Jilava în timpul procesului Duca și mai apoi la Miercurea Ciuc, după arestarea și condamnarea lui Codreanu. Proaspăt eliberat din detenție, Nae Ionescu moare în urma unei crize cardiace, lăsând loc multor speculații ce acreditau chiar otrăvirea sa. Disparația lui Nae Ionescu lasă Mișcarea fără un abil sfătuitor și probabil cel mai de seamă *resistent* față de avansurile de reconciliere lansate de Palat. În 1933 acesta era presupus în unele medii legionare drept un agent al lui Carol, integrat Mișcării cu misiunea expresă de a capta Legiunea în interesul planurilor autoritare ale regelui. Dacă în februarie 1937, Nae Ionescu se arată iritat de refuzul Căpitanului de a colabora cu regele, iar în noiembrie 1937 își exprima reticența față de pactul Maniu-Codreanu, după asasinarea lui Corneliu Codreanu, va fi cel mai mare inamic al împăcării cu regele. Disparația sa relansa ideea de reconciliere dintre rege și Mișcare. A doua zi după moartea lui Nae Ionescu, apare așa numita *Mărturisire de credință* a “foștilor membri ai Mișcării Legionare”, în care liderii legionari principali se pun la dispoziția regelui pentru salvarea Coroanei și a Țării²⁴³. Documentul este semnat de trei fondatori ai Legiunii Arhanghelul Mihail (Corneliu Georgescu, Radu Mironovici și Ilie Gârneață) și de mai multe grade legionare ca: Vasile Iasinschi, Augustin Bidianu, Vasile Noveanu, Constantin Stoicănescu, Radu Demetrescu-Gyr, Alexandru Ghica, Mihai M. Orleanu, Laurian Țălnariu, Colla Ciumetti, pr. Ilie Imbrescu, Virgil Mateiaș, Victor Medrea, Vasile Boldeanu, Crișu Axente, Dimitrie Găzdaru, Horațiu Comănicu, Dumitru Banea, Alexandru Ventonic, Bartolomeu Livezeanu, Dumitru Funda, ș. a. Această *Mărturisire de credință* a fost dublată de un apel către “foștii

²⁴¹ *Ibidem*, f. 10.

²⁴² *Ibidem*.

²⁴³ ASRI, fond “Diverse”, dosar nr.7 518, f. 141.

camarazi și membri ai Mișcării Legionare” în care se arăta că, fiind “monarhiști prin plămă noastră sufletească, carliști prin frământările noastre de la 1927, slujitori credincioși ai Majestății Sale Regelui Carol al II-lea”, foștii legionari sunt chemați “la cea mai sfântă dintre datorii: aceea de a așeza mai presus de orice, interesele și destinele Patriei și a Tronului nostru românesc”²⁴⁴. Destinderea nu era posibilă fără *pacificarea* Comandamentului legionar de la Berlin. În consecință, la inițiativa primului-ministru Tătărescu, a lui Urdăreanu și, evident, a regelui, o delegație compusă din Radu Mironovici și C. Stoicănescu, s-a deplasat în Germania pentru a trata împăcarea. Bineînțeles că delegația legionară și-a depășit competențele trasate la plecarea din țară și au tratat cu liderii legionari din exil posibilitățile de continuare a luptei împotriva regimului carlist. Intrarea lui Horia Sima în guvernul Gigurtu avea să marcheze începutul reconcilierii Legiunii cu regele. Evoluția evenimentelor internaționale și cesiunile teritoriale din vara anului 1940, ce au consemnat drama și, totodată, sfârșitul României Mari, resentimentele tot mai adânci și acuzele tot mai vehemente ale opiniei publice și ale oamenilor politici față de Carol al II-lea, au propulsat Mișcarea Legionară la putere, considerată fiind singura forță politică necompromisă. Alături de generalul Antonescu, investit cu titlul de *conducător al statului* și principalul artizan al abdicării lui Carol al II-lea, din 6 septembrie 1940, Legiunea intra într-o nouă fază a evoluției sale politice: Faza guvernamentală.

Analiza activității organizatorice și de propagandă a Mișcării Legionare în Basarabia are rolul de a reproduce metodele originale și stilul propriu de acțiune ale Gărzii de Fier într-un cadru regional distinct-datorită particularităților etnice, economice, religioase în raport cu celelalte provincii ale României Mari-dar, totodată, complementar celorlalte regiuni istorice, componente ale statului național-unitar. Ținându-se cont de mediul etno-cultural specific și de mentalitățile zonale, putem remarca abilitatea și perseverența activiștilor legionari în exploatarea realităților din teren. Lucrarea lui Puiu Dumitru Bordeiu privind activitatea Gărzii de Fier în Dobrogea este un bun exemplu și o confirmare a metodei monografice de analiză a evoluției Mișcării Legionare dinspre particular spre general, dinspre cadrul regional spre cel național²⁴⁵.

*

²⁴⁴ *Ibidem*, f. 142-143.

²⁴⁵ Puiu Dumitru Bordeiu, *Mișcarea Legionară în Dobrogea între 1933-1941*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2003, *passim*.

Descendenți ai familiilor princiare românești și Mișcarea Legionară

Evoluția Dreptei între cele două războaie mondiale²⁴⁶ cumulează și dezvoltă teme, direcții, idei din perioada anterioară, ce se circumscriu dezbaterii politico-doctrinare declanșate în circumstanțele adoptării direcțiilor generale de afirmare ale statului român modern și ale *națiunii* române. Disputa dintre tradiție și înnoire lansată la nivel programatic în plan cultural-politic, pe fondul problematicii complexe reliefată de evoluția societății românești - intrate fără echivoc pe calea modernizării și instituționalizării de tip occidental - a condus spre noi concepte privind națiunea și statul ca entități organice, privind „*sufletul național/mistica națională*” și misiunea istorică a națiunilor, concepte opuse *ficțiunii* contractualiste liberale și voluntarismului demagogic abstract de extracție iacobină²⁴⁷. Paradigma *formelor fără fond* lansată la 1868 de Titu Maiorescu este preluată și adaptată de o serie de intelectuali și oameni politici, care o contextualizează problematic în aproape toate sectoarele de activitate. Practic, putem stabili certe corespondențe între formula maioresciană și ideile politice și culturale lansate și argumentate de generația intelectuală interbelică, pe un traseu ideologic intermediat, marcat de publicistica lui M. Eminescu, de scrierile lui V. Conta, A. D. Xenopol, N. Iorga. De la articolul-program lansat de T. Maiorescu la *Itinerariul spiritual*²⁴⁸ și *Manifestul Crinului Alb*,²⁴⁹ semnat de Ion Nistor, Sorin Pavel și Petre Pandrea, dezbaterea cultural-politică vizează aceleași teme de reflecție și, în

²⁴⁶ Vezi îndeosebi Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei românești. 1927-1941*, București, Editura FFPress, 2005, *passim*. Sub raportul informațiilor, ca valoare și număr, cf. cu obligativitate însemnările unui reputat actor și recunoscut comentator al faptelor și proceselor social-politice survenite – Dr. Șerban Mîlcoveanu, *op. cit.*, 620 p.

²⁴⁷ Nicolae Iorga, „Ideile abstracte și statul organic”, în *Sfaturi pe întuneric*, vol I, București, Editura Minerva, 1996, p.195-196.

²⁴⁸ Vezi Mircea Eliade, *Itinerarul spiritual*, în “Cuvântul” din 6 septembrie 1927.

²⁴⁹ Este vorba de o altă reacție a noii generații în care semnatarii se ridică împotriva *bătrânilor* acuzați de ignoranță sau rea voință. *Manifestul* reia tema junimistă a formelor fără fond, semnaland eroarea *împrumuturilor* și mimetismul în viața politică și culturală țării: “Ne tutelează și ne boscorodește o generație în care nimeni n-a gândit cu adevărat. În capul lor domnește golul, un gol etern și iritant, mascat de o vitrină de împrumut și împrumuit de colbul vechimii, al neaerisirii din casele părăsite. Uitând că ideea și pisica nu se împrumută, au cerșit în vecini și-au adus acasă frânturi de căpătat și piese șterpelite dintr-un motor străin. Generația părinților noștri a trăit din împrumuturi necernute și din gânduri neisprăvite...Printr-o dezolantă lipsă de simț filozofic, înaintașii noștri împrumutaseră două gânduri disperate și au trăit din seva lor, din ce în ce mai strâmtorați și mai cotidiani, fără să le transfigureze și să le armonizeze într-o unitate superioară. Sfârșitul secolului trecut le pusese la dispoziție concepția materialistă a istoriei, iar psihologismul filosofiei le oferise seducătoarea cosmogonie monisto-darviniană a științelor naturale...”

general, aceleași inadvertențe/incompatibilități între politicile aplicate de instituțiile liberale ale statului și realitățile profunde ale societății românești, ignorate de noua elită liberală și, în consecință, bruscate prin aceste intervenții pripite ale clasei politice. Deși am mai apelat la aceste două manifeste - program ale generației interbelice pe parcursul demersului nostru, evocarea lor restabilește clar coexistența tematică a unor idei în cadrul ambelor discursuri (junimist-conservator antebelic și naționalist-creștin interbelic) și/sau metamorfoza unor concepte junimiste în principii de bază ale generației anilor □30, crescută sub influența gândirismului, autohtonismului - ortodox, a autohtonismului și trăirismului naeionescian.

Pe filiera ideologică subliniată mai sus, teoria *formelor fără fond* capătă noi coordonate prin intervenția publicistică a lui M. Eminescu. Marele poet național a intervenit capital pe parcursul acestui traseu paradigmatic lansând o nouă tematică economico-socială care reflectă, de fapt, intuiția eminesciană în a defini *capitalismul periferial*, locul și rolul elementului alogen în formarea așa-numitei *pături superpuse* și în conturarea așa-zisului *capital vagabond*, practic neînregistrabil pentru scriptele fiscului și, în consecință, evazionist. Eludarea contribuțiilor fiscale din partea unei minorități, determină observația făcută de Eminescu asupra aportului aproape nul la efortul de dezvoltare și instituționalizare a României moderne. Identificarea evreului ca agent al capitalismului primitiv și efectul disolutiv al practicilor socio-economice caracteristice etniei evreiești în raport cu structurile tradiționale, au fost taxate dinspre conservatori și tradiționaliști prin așa-zisa formulă a unui antisemitism economic, teoretizat de tinerii junimiști M. Eminescu și Vasile Conta, dar și de bătrânul pașoptist ardelean Simion Bărnuțiu, profesor de economie politică la Universitatea din Iași. Atitudinea unui M. Eminescu sau V. Conta iese oarecum din tiparele junimismului politic trasat de T. Maiorescu și P. P. Carp, care pe tot parcursul carierei lor politice au abordat cu menajamente problema evreiască la noi. Ca urmare a atitudinii cercurilor internaționale evreiești în contextul Congresului de Pace de la Berlin (1878) se dezvoltă o nouă direcție a curentului naționalist, ce remarcă inadaptabilitatea alogenilor, neasimilarea și, în consecință, neloyalitatea lor față de orice formă organizată/instituționalizată națională, în raport cu cutumele talmudice și învățăturile rabinice exclusiviste ale Sinagogii multimilenare. Din această perioadă se constată o redimensionare a *chestiunii evreiești* în discursul politic, adoptat direct sau nuanțat de o parte a oamenilor noștri politici. Dezbaterile politice din ambele Camere din anul 1879, după Congresul de Pace de la Berlin, dar mai ales evoluțiile social-politice

ulterioare demonstrează existența unei puternice reacții formulate de clasa politică românească, atâta timp cât politicieni ca I. C. Brătianu, moderatul M. Kogălniceanu sau poetul V. Alecsandri se lansează în acuze virulente, ori mai voalate, la adresa comunității evreiești, suspectată de neloialitate față de statul român. Orientarea, argumentată aproape de loc pe baza considerațiilor rasiale ale lui Gobineau și Chamberlain, capătă dimensiuni în lucrările lui A. C. Cuza și N. C. Paulescu, după ce fusese asumată, cu remarcabile nuanțe, în discursul politic la B. P. Hașdeu, V. Conta, A. C. Popovici și N. Iorga.

După 1918, pe fondul vechiului discurs naționalist reprezentat de N. Iorga și A. C. Cuza, se articulează – pe baza noilor condiții interne social-economice, ca și sub influența factorilor externi (revoluția bolșevică din Rusia, în care un rol predominant l-au avut evreii) - o nouă formulă cu corespondențe mai ales în viața studentescă a României Mari. Astfel, la Universitatea ieșeană mișcarea studenților naționaliști se naște direct ca reacție la manifestările de stânga - unele cu un declarat caracter bolșevic - ale unor organizații a studenților basarabeni și evrei, bănuite sau chiar bânuite de elemente și doctrine comunizante²⁵⁰. La această amplă mișcare a tineretului universitar-tradiționalist și contestatar se vor alia, sub imboldul instinctului de clasă sau sub promisiunea unei ușoare ascensiuni sociale și politice, o serie de elemente ale vechii aristocrații românești. Aceste elemente provenite din cadrele politice conservatoare sau cu tradiție conservatoare în familie aderă la structurile Dreptei, într-o perioadă de dominare evidentă a societății de către mica boierime îmburghezită, aflată în raporturi clientelare cu Partidul Liberal, ieșit fortificat sub aspect social și logistic după sfârșitul războiului din 1916-1919 și aplicarea reformelor electorală și agrară. Accesul la funcții în stat fiind blocat de către aceste elemente, provenite din rândurile comercianților, a burgheziei de funcții sau din cadrul boierimii supuse procesului de îmburghezire - fenomen sesizat de istoricul

²⁵⁰ANRM, fond 680, inv. 1, dosar 3 457 (II), f. 673. Într-o notă-sinteză din noiembrie 1931, organele de Siguranță din Basarabia consemnează începuturile, evoluția și translarea mișcării naționaliste cuziste și mai apoi a Gărzii de Fier peste Prut. Anterior acestui proces, organele informative românești sesizează caracterul *subversiv și afilierea ideologică fățișă la Internaționala a III-a de la Moscova* a grupului studentesc ieșean - Societatea studenților basarabeni - condus de Timotei Marin, Th. Văscăuțeanu, frații Derevici etc. Curentul de stânga existent la Universitatea ieșeană a fost remarcat de toți istoricii serioși care s-au ocupat de geneza curentului de dreapta interbelic. Mișcările studentești naționaliste din perioada 1919-1923 au apărut ca reacție împotriva stângii și au vizat stoparea bolșevismului *internaționalist și ateu* în Universitate.

Dan Berindei - descendenții mării boierimi caută cu precădere alte debușee de afirmare: armata, mediul universitar, diplomația sau aderă la mișcarea naționalistă.

Cauzele deplasării spre dreapta a unor elemente de prim rang ale aristocrației românești țin de noul context istoric conturat în viața social politică a țării după sfârșitul războiului și constituirea României Mari. Cele două reforme, electorală și agrară, au condus la o bulversare a scenei politice românești. În primul rând prin adoptarea votului universal se modifică substanțial structura electoratului. Aplicarea prevederilor cuprinse în decretele-lege din 1918-1919, s-a experimentat cu prilejul primelor alegeri din statul național unitar. Acumulând o serie de antipatii interne și reticențe externe, I. I. C. Brătianu și-a depus demisia la 12 septembrie 1919. Generalul Artur Văitoianu a primit mandatul de formare a unui nou guvern, care avea drept scop organizarea alegerilor parlamentare. Alegerile din noiembrie 1919 au consemnat o largă participare la vot, comparativ cu perioada anterioară. Numai în Vechiul Regat s-au înscris pe listele de alegători 1 299 823 de cetățeni, față de doar 101 339 alegători ce au participat la alegerile din 1911. Semnificativă ni se pare creșterea numărului cetățenilor cu drept de vot pe parcursul perioadei interbelice, de la 3,4 milioane de alegători, în 1926, la 4,6 milioane, în 1937, menționând cifra de aproximativ 100 000 de alegători, cât erau la 1912. Totodată, consemnăm și creșterea indicelui de proporționalitate între aleși și alegători. Astfel un deputat era ales, în 1914 de către 400 de cetățeni iar, la 1920 de către 50 000²⁵¹.

Împroprietărirea a diminuat considerabil baza materială și financiară a marilor proprietari de terenuri agricole, grupați cu precădere în Partidul Conservator. Pe de altă parte, în contextul introducerii votului universal, partidele conservatoare pierd contactul cu masele de votanți. Aceste formațiuni politice trebuiau să se desprindă de tipul de politică făcută la club și să caute noi debușee electorale la sate, unde erau privite cu ostilitate de către țărani, atât din considerente sociale (conservatorii erau îndeosebi boieri, mari proprietari funciari), cât și din perspectiva *germanofiliei și colaboraționismului* cu inamicul, teme larg exploatate mai ales de către liberali. Pe de altă parte, formațiunile de sorginte conservatoare trebuiau să-și mărească numărul de membri și să constituie noi filiale în mediul rural. Doar presa de partid, menținută la un anumit nivel intelectual și doctrinar și practic inabordabilă pentru marea masă a alegătorilor, rămânea un instrument insuficient și inoperant la nivelul propagandei la

²⁵¹ Ion Agrigoroaiei, *România interbelică*, vol. I, Iași, Editura Universității “Al. I. Cuza”, 2001, p. 112.

sate. Pe de altă parte, conservatorii au arătat o anumită reticență în abordarea directă a alegătorilor. Ei aveau repulsie față de discursurile aproximative, demagogice utilizate pe larg și cu real succes de către adversarii politici. Liberalii erau mult mai volubili și comunicau mult mai bine cu cei de jos, chiar dacă mesajul lor era populist și lipsit de valoare retorică. Timpul și evenimentele politice au demonstrat că odată cu votul universal, politica de club nu mai era o soluție iar dispariția instituțională a formațiunilor conservatoare, poate fi explicată și prin faptul că s-au dovedit absolut inadapabile la noile metode și instrumente ale luptei politice, impuse și induse ansamblului social-economic și politic românesc de realitățile multiple și complexe relevate după primul război mondial²⁵². Dacă partidele de sorginte conservatoare cad în desuet și dispar de pe scena politică românească este interesant de observat că teme și idei forță ale doctrinei conservatoare sunt recuperate de formațiunile de dreapta²⁵³. Doctrinarii Dreptei reinventează ipostaze-canon ce vizează binomul boier-țăran, indestructibil în fața ofensivei instituționale moderniste de extracție străină. Retrospectiv, dimensiunea devenirii și continuității istorice românești pe baza autohtonismului și ortodoxismului are ca fundament aprioric relația boier-țăran, fundamentată în secole de încercări. Instituțiile, moravurile occidentale, clasele înstrăinate și alogenii-agenții noilor relații de tip capitalist-vin să perturbe această armonie cimentată în veacuri restriște. Concurența dintre aceste categorii sociale și etnice (boieri patrioți și țărani, pe de o parte și întrăinați/străini, pe de altă parte) este acutizată-interpretările post-junimiștilor (C. Rădulescu-Motru, N. Iorga, I. C. Filittii) și de ideologii naționaliști-creștini interbelici (în variantă gândiristă, trăiristă, ortodoxistă și autohtonistă)-de opoziția dintre ruralul nealterat și citadinul cosmopolit. Astfel, tematica de sorginte conservatoare este adoptată tacit și adaptată noilor realități interbelice de către formațiunile de dreapta și în special de către Mișcarea Legionară, dar la nivel ideologic operațiunea de preluare-revendicare a conservatorismului rămâne cumva în plan secund și reevaluările din această perspectivă apar în publicistica vremii, în studiile și articolele noii generații sau în exilul legionar. Din punct de vedere politic, la nivelul recuperării imediate a

²⁵² Vezi Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne*, București, Editura Politică, 1987 (capitolul *Conservatorismul politic*, pp. 461-527).

²⁵³ Idem, *Conservatorismul românesc*, în Alina Mungiu-Pippidi (coord), *Doctrină politică. Concepte universale și realități românești*, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 91-92. Istoricul Ion Bulei a remarcat dispariția conservatorismului “în vânzoleala de prefaceri, curente și experiențe” dar că acesta “potențiază țărănismul, gândirismul, trăirismul, tradiționalismul ortodox și legionarismul”.

electoratului virtualmente deschis mesajului de esență conservatoare-tradiționalistă, Dreapta modernizează arsenalul propagandistic și imprimă un nou dinamism organizațional, exact în vederea exploatării electoral-politice a potențialului latent de nuanță conservatoare existent în societatea românească .

Interesul descendenților marilor familii boierești pentru mișcarea radicală naționalist-creștină se manifestă încă din faza turbulențelor studențești de la Universitatea ieșeană. Alături de Corneliu Zelea Codreanu găsim pe frații Ghica, Grigore și Alexandru, toți trei foști colegi la Liceul militar de la Mănăstire Dealu, destinat în primul rând fiilor deofițeri și foști ofițeri. De asemenea, la jumătatea anilor Totuși în urma unor examene riguroase intrau la această școală militară și elevi de condiție mai modestă, fără o descendență militară precisă, așa cum a fost cazul tânărului Petre Marcu, cunoscut mai târziu sub numele de Petre Marcu-Balș sau Petre Pandrea, publicistul de stânga și avocatul preferat al comuniștilor în mai multe procese din epocă. Grigore și Alexandru Ghica erau fiii lui Grigore Ghica și ai Constanței, născută Câmpineanu, fiica magistratului C. Câmpineanu, nepoata revoluționarului pașoptist, întemeietor al “Societății Filarmonice”, alături de Heliade-Rădulescu și C. Aristia la 1835. Bunicul Constanței era un anti-rus convins, membru al *Partidei naționale* muntenești, implicat în activități revendicative și revoluționare fapt care i-a pricinuit arestarea la ordinul expres al domnitorului Gheorghe Bibescu, iar la intervenția consulului țarist de la București, I. Câmpineanu a fost întemnițat la Mănăstirea Mărgineni. În zilele revoluției de la 1848, I. Câmpineanu a făcut parte din Guvernul provizoriu. Familia Câmpineanu era o familie boierească din Muntenia, pomenită pentru prima dată în documente în anul 1659 pe timpul domniei lui Mihnea al III-lea.

Constanța era și nepoata de frate a omului politic liberal, Ion Câmpineanu, parlamentar și ministru în mai multe legislaturi și cabinete. Era o femeie voluntară, hotărâtă care avea ceva din zbuciumul revoluționar al bunicului pașoptist. Tatăl fraților Ghica, Grigore Ghica a îmbrățișat de tânăr cariera armelor intrând apoi în magistratură. El face parte din ramura moldoveană a Ghiculeștilor, fiind fiul lui Alexandru Ghica și nepotul lui Grigore Ghica Vodă (1807-1857), domnul Moldovei post-pașoptiste și, totodată, stră-stră-nepot al lui Grigore Ghica Vodă, domnul ucis de turci în beilic la 1777. Dacă primul strămoș celebru moare decapitat în urma împotrivirii sale de a ceda Moldova de Nord-numită mai târziu Bucovina-un alt străbun de referință al familiei Ghica, domnul Moldovei din perioada 1849-1856 s-a

distins printr-o administrație înțeleaptă, a încurajat literatura și libertatea presei. În epocă, Grigore Ghica Vodă era un mare partizan al unirii însă moare relativ tânăr, în Franța în 1857, anul hotărârilor Divanurilor ad-hoc din cele două principate.

Atât Grigore cât și Alexandru Ghica au urmat cursurile Facultății de Drept din Iași, fiind colegi cu Corneliu Codreanu, intrând astfel, inevitabil, în contact cu tezele antisemite propovăduite de profesorul A. C. Cuza, care a deținut și funcția de decan al facultății. După formarea Ligii Apărării Național-Creștine în martie 1923, s-a luat hotărârea construirii unui cămin studentesc cultural-creștin, sustras de sub autoritatea Rectoratului, iar inițiatorii primesc un ajutor bănesc substanțial din partea doamnei Constanța Ghica. Totodată, mama fraților Ghica, angajați și ei în mișcarea cuzistă, pune la dispoziția studenților naționaliști un teren pe strada Carol. Terenul era destinat cultivării zarzavaturilor pentru nevoile echipelor voluntare ce făceau cărămizi la Ungheni. În realitate o notă a organelor de Siguranță informa că în grădina doamnei Ghica, studenții și elevii organizați de Codreanu țineau ședințe secrete și efectuau exerciții paramilitare. O descindere a Poliției în frunte cu prefectul C. Manciu are drept consecință arestarea tinerilor naționaliști²⁵⁴. La Prefectură studenții și elevii arestați au avut parte de un tratament destul de dur din partea autorităților. Codreanu a fost și el bătut de agenți iar mai târziu a fost agresat public alături de surorile sale Silvia și Iridenta, odată în grădina Copou, mai apoi pe strada Lăpușeanu de către același Manciu. A urmat împușcarea lui Manciu în fața tribunalului și procesul lui Codreanu. S-a pus problema unei conspirații din partea procurorilor la care avocații apărării au replicat prin argumentarea legitimității apărării. O mărturie oarecum târzie tinde să facă lumină în această problemă. Colegi de celulă în penitenciarul Aiud, Alexandru Ghica mărturisește lui Petre Pandrea că după bătăile și umilințele suportate la Iași de Codreanu și surorile sale, viitorul lider legionar s-a retras la schitul Rarău cu câțiva prieteni, inclusiv frații Ghica. Confidențele făcute de prințul Ghica fostului coleg mănăstirean acreditează hotărârea lui Codreanu de a riposta dur la orice alt abuz al prefectului Manciu. După spusele prințului Ghica, acesta se simțea umilit și dezonorat de atitudinea prefectului față de el și surorile sale și era decis să-l împuște pe Manciu cu prima ocazie.

Un alt episod ce merită consemnat și care denotă atașamentul și prietenia fraților Ghica față de viitorul șef al Mișcării Legionare, constă în sumele bănești

²⁵⁴ ASRI, fond "Diverse", dosar nr. 7518, f. 140-142.

acordate lui Codreanu, atât în 1922, cât și în 1926 cu ocazia plecării acestuia la studii la Berlin și mai apoi la Grenoble.

La întoarcerea lui Codreanu din Franța în 1927, Alecu Ghica este mesagerul acestuia pe lângă A. C. Cuza în contextul scindării statutarilor. Codreanu milita pentru unitatea Ligii, fapt care l-a îndepărtat de profesorul Cuza.

În anii '30, frații Ghica nu mai activează vizibil în Mișcarea Legionară și datorită faptului că au ocupat funcții în magistratură. Totuși, Alexandru Ghica a renunțat la magistratură și a practicat avocatura. S-a căsătorit cu fiica omului politic liberal Orleanu, devenind, astfel, cumnat cu avocatul Mihai Orleanu, viitorul prefect legionar al județului Covurlui din timpul guvernării legionaro-antonesciene. În timpul *marii prigoane* a fost arestat și întemnițat semnând așa-numita *Mărturisire de credință*, alături de fondatorii Legiunii și alți comandanți legionari pentru a evita noile represalii ale regimului carlist²⁵⁵. Abdicarea lui Carol al II-lea și proclamarea statului național-legionar în septembrie 1940, a readus Mișcarea Legionară pe scena politică. În noua conjunctură Grigore Ghica este numit președinte al Tribunalului Iași, întrucât nu a voit să renunțe la viața tihnită de magistrat dar și pentru faptul că nu avea încredere în noul comandament legionar, cu atât mai puțin în Horia Sima, iar fratele său a fost numit director al Siguranței Generale. Evenimentele din ianuarie 1941 au aruncat M. L. din nou în afara legii. Unii legionari se refugiază la Berlin dar marea majoritate, printre care și Alexandru Ghica, a fost întemnițată la Aiud. Pentru prințul Ghica a urmat o lungă perioadă de reclusiune din 1941 până în 1964. Cert este că, deși în timpul guvernării legionare între H. Sima și Al. Ghica au fost nu odată situații tensionate, totuși Ghica nu a vrut să se dezică de șeful Mișcării în perioada antonesciană, când o simplă petiție tip de desolidarizare față de Sima iar fi adus libertatea, reabilitarea și probabil revenire în magistratură. În 1963, odată cu celebrele demascări de la Aiud, prințul Ghica respectă întocmai recomandările din străinătate ale șefilor legionari din exil dar și hotărârea luată de foștii comandanți ai M. L. de a se desolidariza de Sima și de Legiune în general. Această tactică a fost abil adoptată de vechile grade legionare pentru a oferi un exemplu mai tinerilor deținuți legionari, așa numiții *rezistenți*, care denunțau orice compromis cu autoritățile comuniste, fapt considerat inoportun de șefii legionari din închisori și de cei din străinătate, interesați în această situație, doar de salvarea fizică a foștilor combatanți. De altfel și în

²⁵⁵ *Ibidem.*

condițiile grele de detenție, spiritul combativ anticomunist și respectul pentru fostele grade și față de ierarhia legionară, stabilită de *Căpitan* și *Comandant*, au rămas aproape intacte²⁵⁶.

Un alt caz semnificativ care atestă simpatia curentului naționalist radical printre descendenții vechilor familii princiare românești îl constituie membrii familiei Cantacuzino și anume generalul Gh. sau Zizi Cantacuzino-Grăniceru, Alexandru Cantacuzino și vărul său, Andronic Cantacuzino.

Generalul Cantacuzino-Grăniceru era urmaș al voievodului Șerban Cantacuzino, fiul lui Constantin Cantacuzino, cel ucis la 1663, în timpul lui Grigore Ghica, din cauza uneltirilor lui Stroie Leurdeanu. Viitorul general Zizi Cantacuzino-Grăniceru s-a născut în 1969 la Viena în urma unei aventuri amoroase între Iancu Cantacuzino (1841-1911) și o actriță de origine germană, o anume Maria Pester-Wurtz²⁵⁷. Iancu Cantacuzino, era fiul lui Gheorghe Cantacuzino și al Elizei Florescu. Gheorghe Cantacuzino a deținut posturi importante în magistratură, ajungând președinte al Curții de Casație după 1866. Tot el este și întemeietorul așa-zisei ramuri

²⁵⁶ Cf. "Dosarele istoriei", nr. 4/1997, p. 60-61. Într-o **Notă despre Mișcarea Legionară din lagăre și închisori a M. A. I., datată 8 septembrie 1956**, se arată despre legionarii aflați în detenție: "*Sunt disciplinați, unitari, au obiective precise, gata de luptă etc.; sunt singurii care păstrează permanent legătura cu legionarii din străinătate, alcătuind astfel o mișcare unitară organizată, continuu în același spirit și pe aceleași țeluri, ascultă orbește de comandanți și șefi[...] Au același spirit tehnică conspirativă, ceea ce îi ajută să lucreze în condițiile actuale*". De asemenea, documentul respectiv mai relatează că: "*Deținuții eliberați, exprimând și convingerile deținuților rămași în lagăre, declară că singura realitate politică o constituie legionarii, fiindcă: sunt cei mai numeroși (numai pe Insulă, la Canal, erau 3000 legionari declarați); sunt singura formație politică organizată pe închisori, șantiere grupe, dormitoare, camere, etc., astfel că la fiecare unitate și subunitate se găsesc instructori etc.; sunt ori legionari vechi, deprinși cu privațiunile și lupta, ori tineri formați «în spiritul jertfei și suferinței», formare sufletească înlesnită de regimul de închisori și lagăre[...] Legionarii care părăsiseră acum 2-3 ani, în agitația lor, ideea antisemită, au rechemat-o în ultimul timp, însă ideea centrală a mișcării lor e anticomunismul și exterminarea totală a tuturor comuniștilor și a tuturor acelor care, sub o formă sau alta, i-au sprijinit și îi sprijină[...]. Legionarii au înregimentat aproape pe toți învățătorii și preoții din închisori și lagăre, pe tinerii deținuți, ca și o mare parte din intelectuali[...]. Este de remarcat că și celelalte fracțiuni naționaliste – unele în dușmănie cu legionarii – au fost silit să recunoască supremația legionară și să caute a intra în legătură cu dânșii. Aceasta este în special, situația partidului cuzist [...]. Indiferent de țelurile lor viitoare, legionarii se prezintă însă ca forța de șoc a planurilor imperialiste imediate în țara noastră*". Tot acest document mai reține o apreciere a unuia dintre fiii omului politic liberal Constantin (Dinu) I. C. Brătianu care supravegheat informativ, afirma despre legionari că într-o eventuală conjunctură favorabilă a luptei anticomuniste aceștia: "*nu pot fi ignorați, deoarece sunt o forță activă formidabilă care a supraviețuit, s-a refăcut și dezvoltat și poate fi folosită admirabil*" (ibidem).

²⁵⁷ Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani. O cronică a Cantacuzinilor în vâltoarea secolelor*, traducere de Maria Șerbănescu și Sabina Drăgoi, București, Editura Albatros, 1996, p. 360.

*Corneni*²⁵⁸. Tânărul Iancu s-a născut la Ploiești în anul 1847 iar după absolvirea reputatului liceu *Louis Le Grand* se înscrie la *École Centrale*, obținând diploma de inginer în anul 1871. Înainte de absolvire, în 1869, Iancu Cantacuzino devine tată, în urma relației cu o actriță pariziană devenită mai apoi contesă²⁵⁹. Sub astfel de auspicii mondene s-a născut Gheorghe sau Zizi, după cum era alintat de către mătușile sale. De altfel, căsătoria lui Iancu, descendent al unei familii ilustre cu o actriță mondenă nu a fost privită cu ochi buni de către respectabilul Gheorghe Cantacuzino. Revenit în țară fără iubită dar alături de primul său născut, Iancu a fost numit mai întâi inginer al orașului București și profesor la Școala de poduri și Șosele. În timpul războiului de independență, Iancu a fost cooptat ca ofițer-inginer în trupele de geniu, contribuind la lucrările sistemului de fortificații aferente asediului principal al armatelor ruso-române de la Plevna²⁶⁰. Din 1878, Iancu Cantacuzino a fost desemnat să continue și să finalizeze calea ferată Ploiești-Sinaia, în locul consorțiului englez care începuse lucrările. Acest proiect feroviar era finanțat de Banca Marmorosh-Blank și fusese inițiat, încă din anul 1875, de către vărul său Jean-Basile, un alt Cantacuzin din ramura moldovenească a familiei, fiul lui Vasile Cantacuzino, cel care s-a exilat alături de Al. I. Cuza la 1848, după revoluția ratată de la Iași²⁶¹.

În anul 1879, s-au inaugurat lucrările unei noi linii ferate de o deosebită valoare strategică. Dacă primul proiect lega Bucureștiul prin Ploiești de frontiera cu Transilvania, această nouă cale ferată lega Muntenia de Moldova, făcând posibilă concentrarea și transportarea optimă a trupelor. Tronsonul Buzău-Mărășești a sudat și mai mult relația tehnico-financiară dintre Iancu Cantacuzino și bancherul Mauriciu Blank²⁶². Totodată, în raportul dintre echipa managerială ce se ocupa de construcția căii ferate și principalul beneficiar, respectiv Direcția Căilor Ferate Române, considerăm semnificativă și buna relație dintre Iancu Cantacuzino și vărul său, Gogu Cantacuzino, absolvent și el de *Ecole Centrale*, dar mai ales, om politic liberal

²⁵⁸ Potrivit genealogiei lui Ion Mihai Cantacuzino, Iordache Cantacuzino (1777-1829), descendent din Șerban Vodă Cantacuzino, la a IV-a generație, contractează două căsătorii. Din prima căsătorie cu Ruxandra Râfoveanu rezultă trei copii (Sultana, Constantin și Maria). Prin Constantin (1811-1876) se inaugurează așa-numita ramură *Râfoveni*. Din căsătorie lui Iordache cu P. Matraca, se nasc tot trei copii, Catinca, căsătorită cu Nicolae Fotino, Nicolică, mort de tânăr și Gheorghe (1815-1890), viitorul președinte al Curții de Casație, căsătorit cu Eliza Florescu și întemeietorul ramurii *Corneni*.

²⁵⁹ Ion Mihai Cantacuzino, *op. cit.*, p. 366.

²⁶⁰ *Ibidem*, p. 360.

²⁶¹ *Ibidem*,

²⁶² *Ibidem*.

integrat în echipa ministerială a lui Ion. C. Brătianu și numit director al C.F.R. în 1882, deci înainte cu un an de finalizarea căii ferate Buzău-Mărășești. Tandemul celor trei veri Cantacuzini (Gogu, Jean-Basile și Iancu) au creat în anii '80 un adevărat *grup de interese* dar-fapt esențial în dezbateră actuală privind reevaluarea efortului general de modernizare și industrializare al societății românești antebelice-a contribuit fundamental la geneza și organizarea căilor ferate române²⁶³.

Spiritul întreprinzător al lui Iancu Cantacuzino este pe deplin probat de construirea primei fabrici de ciment Portland din țară. Alături de verii ²⁶⁴săi primari Gogu și Constantin și cu asistența financiară a lui Mauriciu Blank, Iancu a inaugurat, în 1889 la Brăila, prima fabrică de ciment din țară (sub licență Portland), punând astfel bazele industriei cimentului din România²⁶⁵.

Fiul mai mare al lui Iancu, Gheorghe (Zizi) a crescut oarecum în afara mediului familial al tatălui său care, după aventura pariziană, s-a mai căsătorit încă de două ori, cu Zoe Warthiadi și cu Maria Fălcoianu. Tânărul Zizi a stat mai mult pe la mătușile sale Ana și Elena și a îmbrățișat de timpuriu cariera militară. Ca tânăr locotenent în regimentul de husari al principesei Maria, în anul 1897, Zizi devine aghiotantul principesei chiar la insistențele regelui Carol I. Se pare că între tânărul locotenent de husari și viitoarea regină a tuturor românilor s-a înfiripat o discretă relație de dragoste consemnată imediat de lumea mondenă bucureșteană și, evident, adusă imediat la cunoștință bătrânului rege de către informatorii săi secreți. Alarmat de posibilitatea declanșării unui scandal ce putea să afecteze imaginea și onorabilitatea dinastiei, Carol I a decis îndepărtarea tânărului Cantacuzin din anturajul Mariei în iarna lui 1897, când Ferdinand și Maria au plecat pe Coasta de Azur. Revenită în țară, principesa Maria a avut surpriza să-l regăsească pe Zizi instructor de gimnastică al fiului său mai mare, viitorul Carol al II-lea. În vara anului 1899, tânărul Zizi a fost surprins, nu odată la brațul principesei Maria, ba mai mult, spionii regelui îl informau despre mai multe croaziere pe mare, organizate de cei doi²⁶⁶. Scandalizat, ursuzul rege a îndepărtat pe mult prea galantul locotenent de lângă prințesă și ia cerut explicații acesteia. Maria a recunoscut aventura ei cu Zizi, fapt care a determinat exilul tânărului Cantacuzin²⁶⁷. Mai târziu, cu umorul debordant care l-a caracterizat

²⁶³ *Ibidem*, p. 372.

²⁶⁴ *Ibidem*, p. 366.

²⁶⁵ *Ibidem*, p. 373.

²⁶⁶ *Ibidem*, p.376.

²⁶⁷ *Ibidem*.

întotdeauna, generalul Zizi Cantacuzino-Grăniceru avea să relateze o fază hazlie avându-i protagoniști pe bătrânul rege și pe principele Carol, moștenitorul tronului regal. Copil fiind, viitorul Carol al II-lea încălecuse pe spinarea locotenentului Zizi Cantacuzino care executa, de altfel, o veritabilă lecție de echitație. Venit în vizită la nepotul său, Carol I îl surprinde pe Zizi în poziție patrupedă, fapt care îl împiedică pe tânărul locotenent să ia poziția de drepți și să salute regulamentar pe rege, de altfel, capul oștirii române. Apostrofat de rege pentru ținuta lejeră și atitudinea neconformă cu regulamentele militare în vigoare, Zizi a replicat cu curaj că nu putea să ia brusc poziția regulamentară întrucât risca să “trântească dinastia”²⁶⁸.

Încadrarea generalului Cantacuzino în Legiune are loc în toamna anului 1933. Părăsind formațiunea politică a lui Grigore Filipescu, la insistențele nepotului său, tânărul aderent, avocatul Alexandru Cantacuzino, generalul Cantacuzino-Grăniceru a vizitat tabăra de muncă din cartierul *Bucureștii Noi* unde se construia viitorul sediu central al Mișcării Legionare, *Casa Verde*. Acolo l-a identificat pe nepotul său, prințul Alecu Cantacuzino, plin de noroi și praf, care presta muncă voluntară la ridicarea Casei Verzi. În acest context l-a întâlnit pe Corneliu Codreanu căruia simplu, milităros i s-a confesat că “a terminat-o cu Grigore Filipescu” și că se va încadra în Garda de Fier, fiind plăcut impresionat de hotărârea patriotică și elanul tineresc al legionarilor. În scurt timp, sediul central al Mișcării se va muta în casa generalului Cantacuzino, pe strada Gutenberg nr. 3. Generalul a devenit astfel un important sponsor al Mișcării deoarece, rămas văduv-fusese căsătorit cu Elena Kalinderu una dintre cele mai frumoase femei ale Bucureștiului începutului de secol XX-se părea că întreaga avere-și în primul rând zestrea fabuloasă adusă de fiica lui Kalinderu, fostul administrator al domeniilor regale-avea să fie donată Legiunii²⁶⁹.

După dizolvarea Gărzii de Fier prin decretul Consiliului de Miniștri din 10 decembrie 1933 și întemnițarea principalilor lideri legionari, Cantacuzino-Grăniceru devine o persoană tot mai importantă în aceea perioadă de prigoană. După asasinarea primului-ministru I. G. Duca, generalul a fost arestat sub acuzația de complot. Se specula întâlnirea din zilele premergătoare asasinatului cu doi dintre legionarii care l-au ucis pe Duca dar și niște scrisori ultimative adresate de general vărului său, Iancu Duca. După procesul *Nicadorilor* și achitarea lui Codreanu și a celorlalți lideri

²⁶⁸ Petre Pandrea, *Garda de Fier. Jurnal de filosofie politică. Memorii penitenciare*, ediție îngrijită de Nadia Marcu - Pandrea, București, Editura Vremea, 2001, p. 311.

²⁶⁹ *Ibidem*, p.312.

legionari, generalul Cantacuzino va primi misiunea de a reînregistra la tribunal Legiunea sub denumirea de Partidul “Totul pentru Țară”, devenind președintele formațiunii.

Generalul a fost și șeful echipei legionare plecate în Spania să lupte de partea forțelor naționaliste franchiste. Misiunea consta în înmânarea unei spade de paradă generalului Moscardo, comandantul militar al Alcazarului care șantajat cu execuția unicului său fiu, căzut în mâna trupelor republicane și-a respectat jurământul militar și onoarea preferând moartea fiului și nicidecum predarea fortăreței. Legionarii români s-au încadrat ca simpli soldați în cadrul Banderiei 6, compania 21 din Tercio (Legiunea străină spaniolă), depășind, de altfel recomandările și misiunea date de Codreanu. După moartea lui Moța și Marin la Majadahonda, tot generalul Cantacuzino-Grăniceru a condus delegația însărcinată cu aducerea în țară a rămășițelor pământești ale celor doi legionari proclamați martiri ai Legiunii. În timpul funeraliilor grandioase organizate timp de trei zile în București, generalul l-a secondat permanent pe Corneliu Codreanu, confirmând încă odată autoritatea pe care o poseda în cadrul Mișcării.

Grav bolnav, generalul Gh. Cantacuzino-Grăniceru a murit la 9 octombrie 1937, lăsând o mare parte din avere Legiunii și Căpitanului. În mormântarea s-a făcut în cel mai tipic stil legionar. Cel care s-a ocupat de organizarea funeraliilor a fost Ion Victor Vojen, care a fost felicitat de către Codreanu pentru disciplina și încărcătura emoțională a manifestației religioase propriu-zise. În acest context, pe lângă alte articole de presă și discursuri elogioase referitoare la viața și activitatea generalului Cantacuzin, reținem un mișcător portret-necrolog semnat de Mircea Eliade, intitulat *Mitul generalului* și publicat în oficiosul legionar “Buna Vestire”: “Generalul Cantacuzino, născut și crescut cu o respirație medievală, fiind unul dintre foarte rarii contemporani care păstrase înțelesul cuvintelor de *bărbăție*, *demnitate*, *credință* a fost ursit să-și împlinească munca în mijlocul unei societăți fără tradiție eroică și fără simțul onoarei [...]. În mijlocul unei societăți – scursori balcanice, dezrobiții sloboziilor, iobagi neînvățați cu libertatea, slugi argați și arnăuți – Generalul Cantacuzino cobora parcă din legendă. Nici un complex de inferioritate, o demnitate aristocratică, bărbătească, românească [...]. Mitul Generalului Cantacuzino a fost preluat și fructificat de lumea nouă legionară, în care viața sa de magnific precursor nu mai e privită ca o curiozitate psihologică și socială, ci e înțeleasă și urmată firesc, cu admirație, dar și cu dragoste. Tinerii care își încep viața pregătindu-se de moarte

alcătuiesc astăzi marea familie românească în care virtutea și bărbăția pre-fanariote, realizate de Generalul Cantacuzino, luminează destinele veacului întreg”²⁷⁰.

Un alt vlăstar Cantacuzin integrat Legiunii, diplomatul și avocatul Alexandru Cantacuzino, a fost fiul lui Grigore Cantacuzino și al Alexandrinei Pallade. Tatăl, Grigore era fiul lui Gh. Cantacuzino-Nababul (1832-1913), liderul Partidului Conservator de la începutul veacului XX. Cantacuzino-Nababul se trăgea dintr-un alt fiu al postelnicului Constantin Cantacuzino și anume din Drăghici, fiul cel mai mare al Postelnicului, ucis la 1667, tot în urma uneltirilor boierilor din partida Bălenilor.

Tatăl viitorului lider legionar, Grigore Cantacuzino a fost primar al Bucureștilor din primul deceniu al secolului XX și ministru al Industriei și Comerțului în guvernul Marghiloman.

Alexandru Cantacuzino a făcut parte din cercurile intelectuale ale tinerei generații alături de Mircea Eliade, Dinu Noica, Mihail Polihroniade, Gheorghe Racoveanu, Emil Cioran, Vasile Christescu, Vladimir Dumitrescu, Alexandru Constant, Ion Victor Vojen, Paul Costin Deleanu, Ion Ioanică, Traian Herseni, Sorin Pavel. A scris articole și studii în revistele “Axa” și “Criterion”. S-a integrat Mișcării Legionare în primăvara anului 1933, participând la campania electorală din noiembrie 1933. Un raport al Direcției Generale a Poliției și Siguranței, care reflecta incidentele petrecute în teritoriu cu prilejul campaniei electorale, semnalează activitatea propagandistică a Gărzii de Fier și îl nominalizează pe Al. Cantacuzino ca șef al unei echipe studențești pornite în propagandă electorală pe Valea Moldovei. La Fălticeni, în oborul de vite, tânărul prinț Cantacuzino, care renunțase, se pare, la rezerva aristocratică și standardul de eleganță specific protipendadei bucureștene, impus de faimoasa lui descendență, a vorbit țăranilor și a distribuit manifeste ale Gărzii de Fier oamenilor simpli, intrând chiar în conflict cu autoritățile. Arestat a fost eliberat cu condiția de a părăsi Fălticeni fără a mai face propagandă Legiunii. Același document arată că Al. Cantacuzino și echipa sa de 10 studenți legionari “care veneau din județul Baia s-au baricadat în restaurantul Gării Pașcani, amenințând cu revolvele dacă vor fi arestați și nu vor fi lăsați să plece la Iași”²⁷¹. Evident că studenții legionari s-au opus arestării abuzive și, e la fel de evident, că au fost arestați de organele de poliție pentru a se împiedica propaganda legionară. Incidentele de mai sus, însă, conturează o altă imagine a prințului Alecu Cantacuzino. Acesta nu mai apare în postura băiatului de

²⁷⁰ “Buna Vestire”, anul I, nr. 189 din 14 octombrie 1937, p. 2

²⁷¹ ASRI, fond “Diverse”, dosar nr. 15, f. 146-158.

familie bună, crescut în cultul manierelor elegante. Cazul de mai sus estompează imaginea filfizonului salonard și ne impune un alt tablou, în care prințul Cantacuzino apare drept un activist legionar aproape fanatic, un combatant de teren, ce combină retorica legionară cu teribilismul specific vârstei.

În anul următor, Congresul general studentesc de la Craiova, prezidat de Traian Cotigă, proclamă pe Ionel Moța președinte de onoare al Congresului. Lucrările Congresului s-au derulat cu binecuvântarea episcopului Vartolomeu al Râmnicului și cu participarea expresă a lui Mihail Manoilescu. Dezbaterile participanților la congres au fost ulterior publicate și reținem în primul rând conferința lui Al. Cantacuzino, intitulată *Românul de mâine* o prezentare exaltată a intențiilor noii generații, un adevărat program de studiu și acțiune pentru studențimea naționalistă²⁷². În aprilie 1936 a avut loc Congresul studentesc de la Târgu Mureș, sub președinția lui Gh. Furdui, unde au fost lansate faimoasele *liste negre* ce vizau lichidarea *camarilei* și a persoanelor compromise din jurul Elenei Lupescu. Al. Cantacuzino se distinge și de această dată cu prelegerea *Românismul nostru*²⁷³, fiind totodată, desemnat ca șef al echipelor pentru “...pedepsirea inamicilor codrenismului”, după cum consemna o notă informativă a Direcției Generale a Poliției, referitoare la lucrările Congresului General al Studenților de la Târgu-Mureș.²⁷⁴

Alexandru Cantacuzino a fost membru al echipei legionare plecate în Spania. A supraviețuit și a revenit în țară în februarie 1937 unde a scris și publicat memoriile sale de pe frontul spaniol, exaltând, în tonul vremii de altfel, martirajul lui Ion Moța și Vasile Marin²⁷⁵. A participat la campania electorală din noiembrie 1937 iar în ianuarie 1938, cu ocazia comemorării unui an de la jertfa lui Moța și Marin, Al Cantacuzino a fost numit de Codreanu șeful Corpului Legionar “Moța-Marin”(C.L.M.M.), care se dorea o unitate de elită, o unitate de luptă și jertfă cu un efectiv de 10 000 de legionari²⁷⁶. În contextul arestării și condamnării lui Corneliu Zelea Codreanu pe parcursul celor două procese din aprilie-mai 1938, Al. Cantacuzino a fost și el arestat odată cu marea majoritate a liderilor legionari. În 18 iunie 1938 a reușit să evadeze

²⁷² *Cronologie legionară*, p. 89. Vezi și *Românul de mâine* în vol. *Opere complete*, București, 1937, pp.101-105.

²⁷³ Alexandru Cantacuzino, *Românismul nostru*, pp.129-153.

²⁷⁴ ANIC, fond Casa Regală, dosar nr. 9. /1936, f. 9-11.

²⁷⁵ Cartea intitulată *Pentru Christos* a apărut inițial la București, în 1937, apoi a fost retipărită la Salzburg, în 1952 și inclusă în Colecția “Omul Nou”.

²⁷⁶ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 336. Vezi și *Cronologie legionară*, p. 138.

alături de profesorul și arheologul Vasile Christescu. A schimbat mai multe adrese conspirative și a participat la reorganizarea Mișcării în condiții de clandestinitate, fiind și membru al Comandamentului de prigoană. La 13 septembrie 1938, ziua de naștere a lui Corneliu Codreanu dar și la 13 octombrie 1938, Al. Cantacuzino redactează câte un manifest cerând revizuirea procesului lui Corneliu Zelea Codreanu și eliberarea Căpitanului. Arestat din nou, prințul Alecu Cantacuzino a fost ucis în noaptea de 21-22 septembrie 1939 ca urmare a represaliilor organizate la nivelul întregii țări de către efemerul guvern condus de generalul Gh. Argeșanu. Asasinarea primului-ministru Armand Călinescu de echipa legionară prahoveană a avocatului Miti Dumitrescu (*Răzbunătorii*) a oferit regelui Carol al II-lea pretextul principal al uciderii tuturor șefilor legionari din închisori și a declanșării unui val de crime fără precedent în istoria României moderne. Abilitat de suveran, guvernul Argeșanu (21-27 septembrie 1939) a avut drept unic obiectiv eliminarea fizică a legionarilor, considerați inamici personali ai regelui și principala forță de opoziție a regimului autoritar carlist.

Prințul Alexandru Cantacuzino s-a căsătorit cu Florica Milcoveanu, fiica colonelului de cavalerie Constantin Titi C. Milcoveanu, fost averescan și prefect al județului Dolj în timpul guvernării generalului Al. Averescu dintre anii 1926-1927. Soția prințului era vara primară a studentului medicinist și viitorului doctor Șerban Milcoveanu, prieten, camarad legionar și coleg în structurile UNSCR la jumătatea anilor "30"²⁷⁷. Din *Memoriile* lui Șerban Milcoveanu aflăm că Al Cantacuzino a fost și directorul departamentului Externe din cadrul UNSCR și că au participat amândoi la Congresul Internațional Studentesc de la Praga din august 1935, unde prințul Cantacuzino s-a remarcat prin propunerea unei moțiuni mai mult decât curajoase, la acel moment. Astfel, studentul Al. Cantacuzino, delegatul României la Congresul Confederației Internaționale Studentești, a propus și supus votului delegaților la Congres, acceptarea reprezentanților organizațiilor studentești din Germania, țară exclusă și neafiliată Confederației după 1933²⁷⁸.

Alături de generalul Zizi Cantacuzino-Grăniceru și Alexandru Cantacuzino, în structurile organizatorice legionare remarcăm prezența și activitatea unui alt descendent al familiei Cantacuzino: Andronic Cantacuzino. Acesta era văr primar cu Alecu, fiind fiul lui Nicolae Cantacuzino-un alt fecior al Nababului-și al Georgetei,

²⁷⁷ Dr. Șerban Milcoveanu *op. cit., passim*; idem, *Memorii*, p. 29-30.

²⁷⁸ *Ibidem*, pp. 33-35.

născute Ghica. Nicolae a îmbrățișat cariera ostășească la care a renunțat totuși devreme pentru a se dedica vieții politice alături de tatăl și de frații săi. A fost ales de mai multe ori senator din partea Partidului Conservator și mai târziu pe listele Partidului Poporului și pe ale grupării lui Grigore Filipescu.

Andronic Cantacuzino a absolvit liceul la Sf. Sava, apoi a urmat Belle Arte la Paris reușind să-și organizeze un atelier de pictură în celebrul cartier parizian Montparnasse. După asasinarea lui Codreanu în 30 noiembrie 1938, atelierul său este pus la dispoziție camarazilor legionari care se aflau în capitala Franței. A făcut parte, se pare, din celebrul cuib legionar parizian alături de Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Faust Brădescu ș.a. După ce a revenit în țară, în septembrie 1940, nu a deținut funcții publice, dar a continuat să se întâlnească cu foștii săi camarazi și s-a integrat în organizația *Răzleți* din Capitală. După evenimentele din 21-23 ianuarie 1941 a fost arestat sub acuzația de rebeliune și depus la Aiud. Plecat pe frontul de est, în așa numitele *batalioane de reabilitare* constituite la Sărata, Andronic Cantacuzino a fost grav rănit la Cotul Donului și internat într-un spital de campanie. Spitalul a fost, însă, bombardat de către aviația sovietică. Evacuat de un camarad din clădirea cuprinsă de flăcări, cu un picior smuls din șold, Andronic Cantacuzino a murit înghețat în zăpadă, în noaptea de 19 noiembrie 1942²⁷⁹. De altfel, aceeași soartă au avut și alți legionari întemnițați care au ales să se înroleze în războiul sfânt pentru dezrobirea Basarabiei. Tot pe front au sfârșit și camarazii săi legionari Haig Acterian și pictorul Al. Bassarab, acesta bun prieten cu Andronic Cantacuzino, alături de care a inițiat și organizat Grupul Artă “Iconar”.

După 23 august, odată cu invazia rușilor în România, fratele lui Andronic, Ștefan, împreună cu fii săi Ștefan și Andronic se refugiază în Suedia, la Stockholm, unde cer azil politic, punând astfel bazele ramurii suedeze a familiei Cantacuzino²⁸⁰.

O altă familie princiară care a dat Mișcării Legionare adepți de seamă a fost familia Sturdza, neam vechi boieresc din Țara Moldovei despre care marele istoric al Revoluției franceze, Joseph de Maistre spunea: “*La famille Sturdza est à elle seule toute une Académie*”²⁸¹.

²⁷⁹ Ion Mihai Cantacuzino, *op. cit.*, p. 420-421.

²⁸⁰ *Ibidem*.

²⁸¹ Cf. Ilie-Vlad Sturdza, *Pribeag printr-un secol nebun. De la Legiunea Arhanghelul Mihail la Legiunea Străină*, ediție îngrijită de Răzvan Codrescu și Mihai Ghyka, cuvânt înainte de Mihai Ghyka, București, Editura Vremea, 2002, p. 6.

Mihail Sturdza era fiul lui Radu Sturdza (căsătorit cu Maria Jora), fost consul general la Constantinopol și nepot al lui Vasile Sturdza (1810-1870). Acesta a fost membru de seamă al partidei naționale unioniste, caimacam al Moldovei și unul dintre principalii făuritori ai Unirii de la 1859.²⁸² Tovarăș de idei cu M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, C. Negri (era cumnat cu C. Negri, fiind căsătorit cu Zulnia, sora acestuia) și participant la evenimentele revoluționare din 1848, Vasile a fost iertat de către ruda sa domnitorul Mihail Sturdza evitând, astfel, în ultimul moment exilul. Pe linie maternă, Mihail Sturdza era înrudit cu familia Jora, o alt faimos neam boieresc al Țării Moldovei. Bunicul său, Mihai Jora a fost și primul ministru al Afacerilor Străine al lui Alexandru Ioan Cuza. Prin căsătoria cu principesa Zoe Movrocordat, fiica generalului Leon Mavrocordat, M. Sturdza se înrudea și cu familia Ghica-Comănești, soția sa fiind nepoată a lui Dimitrie Ghica-Comănești (1838-1902). Acesta era un pasionat explorator care împreună cu fiul său Nicolae a organizat o expediție de patru luni în Somalia. Exponatele și trofee cenegetice au fost donate, în mare parte, muzeului întemeiat de marele naturalist Grigore Antipa, prietenul sau²⁸³.

Mihail Sturdza și fiul său Ilie Vlad Sturdza au aderat la Mișcare în a doua jumătate a anilor '30. Lucă Sturdza-cum era alintat în familie și în cercurile protipendadei-a fost diplomat de carieră, doctor în Drept Internațional, ambasador al României la Riga și la Copenhaga iar din septembrie 1940, odată cu instaurarea Statului Național Legionar, a preluat Ministerul de Externe. Fiul său, Ilie Vlad, s-a născut la Berna în 1915, când tatăl său era în misiune diplomatică pe lângă consulatul nostru din Elveția. Ilie Vlad Sturdza a fost șeful organizației legionare a județului Iași în timpul guvernării legionare. Căsătorit cu Felicia, fiica generalului Avramescu, Ilie V. Sturdza a contribuit, de bună seamă, la acțiunea de convingere a generalului Avramescu, pion important al așa numitului *plan Stoicănescu*. Pus la cale de către Horia Sima, acest plan viza un *23 august invers*, care avea două dimensiuni operative: una politică și una militară. Inițiativa militară consta în întoarcerea armelor împotriva *aliaților* sovietici. Armata a IV-a condusă de generalul Avramescu urma să *defecteze* și să se ralieze foștilor aliați germani.

Ilie Vlad Sturdza s-a apropiat de Legiune în 1936, când tatăl său îl informează pe Codreanu despre pericolul semnării unui acord feroviar româno-sovietic ce

²⁸²*Ibidem*. Vezi și Octav-George Lecca, *Familiile boierești române*, ediție Alexandru Condeescu, București, Editura Libra, 2000, p. 550.

²⁸³ Ilie-Vlad Sturdza, *op. cit.*, p. 6-7.

permitea tranzitul trupelor sovietice pe teritoriul românesc spre Cehoslovacia, în cazul unui conflict germano-francez. Episodul ni se pare semnificativ prin prisma încrederii pe care liderul legionar și organizația sa politică o inspiră unui membru din vechea aristocrație a țării, crescut și instruit la școala compromisului politico-diplomatic. Practic, Mișcarea era o formațiune politică radicală care promova eradicarea tranzacționismului levantin și a compromisului din viața publică românească. În definitiv, M. Sturdza era diplomat de carieră și salonard prin formație, însă câteva aspecte din viața acestuia vin să infirme aprecierile pripite la adresa sa. Tânărul Mihail Sturdza fusese crescut în atmosfera patriarhal-boierească de la conacul familiei sale din Tescani, în cultul onoarei și al patriotismului dus la extrem. O astfel de educație recomanda alegerea unei cariere militare. În cartea sa, M. Sturdza povestește că el și fratele său nu au ales meseria armelor “care era cea pe care o doream, fiindcă socoteam că pata Trădării din noaptea de 11 februarie 1866 nu fusese încă spălată de pe steagul Oștirii noastre”²⁸⁴. Pe de altă parte, Mihail Sturdza fusese crescut în cultul iubirii și respectului pentru Cuza Vodă și alături de bunicul său Vasile Sturdza, bun prieten cu Domnitorul Unirii, considera că detronarea lui Alexandru Ion I a însemnat o prăbușire a cursului firesc al devenirii românești²⁸⁵. El deplânge soarta țării pentru faptul că “oamenii Țării” au fost înlocuiți cu “politicienii și oamenii partidelor”. Frustrările etalate de M. Sturdza sunt în ton cu proiectul deconstrucției conservatoare față de instituționalizarea forțat-nivelatoare liberaloidă și cu iacobinismul *sanguinar* instaurat în viața politică românească de către purtătorii noului duh al reformei. El scrie despre “prisosul de dragoste și de durere de neam care însuflețea o clasă stăpânitoare din care ne coborâm; o clasă care s-a lepădat de toate privilegiile și prerogativele, de care se folosise timp de veacuri, fără ca nimica să o silească să o facă, care a dat totul înainte ca să i se ceară ceva”²⁸⁶. Ca boier de viță veche, M. Sturdza remarcă, nu în ultimul rând, calitatea îndoielnică a celor care au înlocuit vechea elită a țării “și unde au dus ei Țara” și, evident, se întrebă retoric dacă “acei câțiva bătrâni cu barbă și cu ciubuc, Conachi, Ștefan și Alexandru Catargi, Toader Balș și alții, nu aveau dreptate când cereau să se păstreze încă ceva din vechile datini, din vechile obiceiuri, din vechiul așezământ, din vechea ierarhie, fără a ne lăsa amăgiți până unde bunicii noștri, fără să o știe, se lăsaseră amăgiți de mincinoasa și

²⁸⁴ Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din Țara pierdută*, Alba Iulia-Paris, Editura Fronde, 1994, p. 52.

²⁸⁵ *Ibidem*.

²⁸⁶ *Ibidem*.

sângeroasa nălucă a Revoluției franceze”²⁸⁷. Faptul că M. Sturdza accentuează rolul important jucat de boierii patrioți în decursul istoriei noastre și nostalgia vremurilor glorioase apuse pentru totdeauna sunt reflexe ale romantismului de sorginte conservatoare și totodată aspecte care închid și/sau completează un cadru paseist-tradiționalist, facil de decriptat doar în cheie conservatoare. Imaginea vremurilor idilice marcate de vitejia boierilor de țară creionate de M Sturdza în memoriile sale²⁸⁸ este conexă cu faimoasa axiomă enunțată de Barbu Catargiu, care scria că odinioară “cine zicea boier-zicea ostaș, zicea viteaz”²⁸⁹. Reacția lui Mihail Sturdza față de carențele regimului politic din România interbelică și integrarea lui într-o formațiune radicală ni se pare emblematică pentru societatea românească interbelică în general dar și pentru clasa socială pe care acest boier de viță veche o reprezenta. În general, prin conservatorismul propriu acestei categorii sociale, se respingeau experiențele diplomatice și politica de aventură recomandată, se pare, chiar de către oamenii politici francezi, conform planului mai vechi de încercuire a Germaniei dar și pe fondul ascensiunii stângii și formării guvernului Frontului Popular în Franța. De altfel, deși angajat al Ministerului de Externe, condus în mai multe rânduri de marele diplomat N. Titulescu, M. Sturdza a fost un inamic fățiș al ideilor lansate și promovate de Titulescu și de multe ori și-a salvat cariera diplomatică datorită intervențiilor la regele Carol al II-lea²⁹⁰. După eșecul guvernării legionare și evenimentele sângeroase din ianuarie 1941, M. Sturdza se auto-exilează. Rămâne în perioada războiului la Copenhaga iar după 23 august 1944 ia parte la acțiunile de reorganizare a Legiunii, ocupând postul de ministru de Externe al efemerului guvern de la Viena, constituit la 10 decembrie 1944. După război, M. Sturdza participă activ la manifestările politice și culturale ale exilului românesc (la Buenos Aires, Rio de Janeiro, Paris, Madrid), fără a ține cont de fosta culoare politică a participanților la aceste acțiuni.

*

²⁸⁷ *Ibidem*, p. 53.

²⁸⁸ *Ibidem*, pp. 51-53. În primul capitol, intitulat sugestiv *Trecutul în noi*, M Sturdza face o retrospectivă a faptelor de arme ale Sturdzeștilor, consemnate de vechile cronici.

²⁸⁹ Barbu Catargiu, „Cine zicea boier-zicea ostaș, zicea viteaz”, în *Cazul Barbu Catargiu. O crimă politică perfectă*, București, Editura Scripta, 1992, p. 105

²⁹⁰ Petre Pandrea, *op. cit.*, p. 369.

Mutațiile social-politice și economice de după 1918 dar și declinul evident al vechii boierimi, care s-a văzut concurată sau chiar exclusă de către noile elemente burgheze sau îmburghezite, modelează un nou discurs conservator, tot de extracție junimistă, ce valorifică o intuiție conceptuală anterioară, sesizabilă în opera publicistică eminesciană. Astfel, accentul cade pe activarea potențialului țărănesc, întrucât autentică tradiție românească s-a născut și conservat în mediul rural. Această temă a fost exploatată-deși din unghiuri diferite-de Aurel C. Popovici, Constantin Rădulescu-Motru și mai ales de către N. Iorga, principalul artizan al sămănătorismului. Teoretician (ignorat astăzi) al țărănismului și mai târziu al Dreptei radicale, Nae Ionescu a remarcat rolul jucat de N. Iorga în creionarea noului stat național bazat pe autohtonism și ortodoxism, în care rolul fundamental îl deținea clasa țărănească: “Statul românesc și civilizația românească nu se pot ridica decât pe punerea în valoare a specificului românesc, care nu are decât un izvor de alimentare-clasa țărănească”²⁹¹. În opinia lui Nae Ionescu, deși conservatorii și junimiștii observaseră incapacitatea regimului parlamentar și criza partidelor politice, aceștia nu au trecut barierele unei interpretări evoluționist-organiciste de tip burkean²⁹² și au rămas prizonierii spiritului de castă, argumentând preeminența elementului boieresc cu rol de organizator al vieții de stat. Mentorul recunoscut al *noii generații interbelice* observa că în mentalitatea conservatoare a sfârșitului de secol XIX, națiunea era tratată tot după modelul iluminist al lui Diderot și Rousseau (contractualist) și că odată cu N. Iorga națiunea apare fundamentată pe criteriu organic, teoretizat de Herder și Fichte, pentru care națiunea este o realitate culturală pe preexistă individului și care nu-i poate aparține electiv, ci organic²⁹³. Așadar, nu în proiectul conservator-junimist se produce inversarea rolurilor sociale în organizarea vieții de stat, ci în discursul politic al Dreptei naționalist-creștine interbelice, unde elementul boieresc devine conștient subordonat intereselor generale ale țării, respectiv construcției instituționale care să răspundă clar necesităților de dezvoltare ale țărănimii, identificată ca ultim bastion al românismului. După aplicarea celor două reforme, organizarea și înregimentarea politică a țărănimii au fost obiective declarate ale tuturor partidelor din România interbelică, însă la o analiză atentă a vieții politice

²⁹¹ Nae Ionescu, *De la Sămănătorul la noul stat național*, în „Cuvântul” din 13 august 1930.

²⁹² Ioan Stanomir, *Spiritul conservator de la Barbu Catargiu la Nicolae Iorga*, București, Cartea Veche, 2008, *passim*.

²⁹³ Dora Mezdrea, *op. cit.*, p. 341.

românești distingem trei etape de anvergură ale acestui proces. Fără a trece în revistă amănunte de ordin electoral ce țin de regimul și comportamentul electoral dar și de cultura politică a României interbelice (de exemplu, așa-numita *zestre electorală*), realmente lumea satului a răspuns și vibrat la mesajul politic averescan și național-țărănesc. Însă, după epuizarea *mitului Averescu* și consumarea *speranței național-țărăniște*, țărănimea și liderii de opinie din mediul rural (preoții, învățătorii, gospodarii) au fost capturați de discursul național-creștin și de propaganda legionară asiduă, desfășurată în mediul rural.

În concluzie, fără a reține nicidecum o filiație perfectă, se impune a consemna, fără urmă de ... surpriză sau alte conotații care s-ar putea inventa în scopuri departe de rosturi științifice, că o parte din Dreapta veritabilă a veacului al XIX-lea s-a regăsit în Dreapta secolului trecut, atât de blamată și mistificată, niciodată integral investigată.

Capitolul V

Mișcarea Legionară în perioada 1938-1941

Rezultatele alegerilor din 20 decembrie 1937 aveau să se repercuteze negativ nu numai asupra evoluției democratice a societății românești interbelice, dar și asupra destinului Mișcării Legionare. Înfrângerea guvernului în alegeri a declanșat reacția regală tradusă în termeni de putere printr-o serie de măsuri politice, plănuite anterior deznodământului insolit din decembrie 1937 și instrumentate de către suveran și camarila sa, cu scopul anulării pluripartidismului și instaurării regimului autoritar. Aceste inițiative vor conduce inevitabil la lichidarea radicalismului de dreapta și a lui Corneliu Zelea Codreanu.

Popularitatea legionarilor atinsese cote îngrijorătoare, partidele democratice erau într-o evidentă criză de idei și acțiune, iar cercurile de la Palat, în frunte cu regele Carol al II-lea au intuit oportunitatea instaurării regimului autoritar. Căderea liberalilor de la putere și a favoritului regal, premierul Gheorghe Tătărescu, demascat încă de pe parcursul anului 1937 drept “pilot al dictaturii regale” de către presa partidelor de opoziție, a determinat Palatul să opereze doar o schimbare tactică a proiectului inițial de introducere a dictaturii regale, o temporizare strategică, menită să compromită încă o dată sistemul partidelor politice și democrația. Pentru a demonstra plener societății românești incapacitatea de guvernare a partidelor, inclusiv a celor de dreapta-deoarece, la ultimile alegeri, procentajul cumulat al Dreptei naționalist - creștine era în creștere și dovedea orientarea electoratului spre o formulă guvernamentală de esență naționalistă - regele a ales ca soluție, aducerea la putere a Partidului Național Creștin¹. În definitiv, guvernarea național-creștină derulată pe parcursul a doar 44 de zile, a oferit un alibi excelent lui Carol al II-lea față de societatea și lumea politică românească interbelică. În primul rând, prin desemnarea lui Octavian Goga ca prim-ministru, regele a vrut să-și afișeze public lipsa de prejudecăți ideologice și chiar echidistanța *suverană* față de cercurile politice românești și străine. În același timp, prin

¹ Vezi lista ministerială a cabinetului Goga în *Istoria Românilor*, vol VIII, *România Întregită (1918-1940)*, coord. Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 781-782.

impunerea unor oameni politici fideli intereselor Palatului, a reușit sabotarea inițiativelor guvernului național-creștin, demonstrând atât incapacitatea de guvernare în manieră naționalistă, cât mai ales, inflamarea relațiilor diplomatice cu Occidentul, din cauza măsurilor antisemite demarate în plan legislativ de cabinetul național-creștin și a orientării pro-germane în politica externă, etalată de liderii acestui partid.

Instalarea guvernului Goga-Cuza era întrevăzută ca o *anticameră* a dictaturii regale. După publicarea rezultatelor alegerilor generale în ziua de 28 decembrie 1937, în virtutea neadjudecării de către nici o formațiune politică a procentului majoritar de 40%, regele ar fi putut marșa pe calea impunerii regimului autoritar, mizând, într-o primă etapă, pe un guvern de uniune națională, controlat în totalitate de Palat, guvern care să repună în discuție problema constituțională și falimentul partidelor. Totuși, din calcule politice bine întemeiate, regele oferă mandatul de formare a guvernului președintelui Partidului Național Creștin. De altfel, cabinetul Goga-Cuza era o altă mostră de cinism politic servită societății românești de către Carol al II-lea. În calculele regelui, formula național-creștin trebuia să compromită iremediabil ideea unei guvernări naționaliste, antisemite, trebuia să detoneze atmosfera politică tensionată din țară, prin provocări violente la adresa Mișcării Legionare, privite de gogo-cuziști ca principala competitoră pe tărâmul naționalismului. În plan extern, noua formulă de guvernare, trebuia să atragă atenția Occidentului asupra pericolului unei guvernări de dreapta, care adoptase deja o serie de măsuri antievreiești, astfel încât, lovitura regală, antidemocratică în esență, să nu scandalizeze Democrațiile vestice, ba, mai mult, să fie apreciată ca unică soluție pentru menținerea României pe orbita Londrei și Parisului.

Demiterea lui Goga a fost grăbită de desele contacte inițiate de acesta cu apropiații ai lui Codreanu. Încă din primele zile ale mandatului său, Goga a sesizat rolul lui Armand Călinescu în echipa sa ministerială. Dezavuat de conducerea P.N.Ț. după intrarea în cabinetul Goga, fostul lider național-țărănist era cunoscut pentru atitudinea sa antilegionară. În calitatea sa de ministru de Interne, Călinescu a promovat o politică provocatoare, plină de șicane și violențe la adresa legionarilor. Pentru a dezamorsa tensiunile dintre guvern și legionari, Goga l-a delegat pe generalul Ion Antonescu, ministrul Apărării, “să facă uz de influența sa asupra lui Codreanu”, în sensul că, în lupta electorală, Garda de Fier să păstreze o neutralitate binevoitoare față de guvernul Goga, iar

acesta să nu fie răsturnat de către un partid de dreapta². Generalul l-a contactat pe Codreanu, i-a expus punctul de vedere al șefului guvernului, obținând de la liderul Mișcării promisiunea de retragere a legionarilor din campania electorală. Pe calea reconcilierii dintre național-creștini și legionari, a mai intervenit și fostul reprezentant al României la Berna și Riga. Diplomatul Mihail Sturdza era un cunoscut simpatizant legionar și un prieten intim al poetului. Din proprie inițiativă s-a întâlnit cu primul-ministru, reproșând acțiunile provocatoare ale poliției și violențele *lăncierilor* gogocuziști împotriva Mișcării. Goga a recunoscut că scăpase lucrurile de sub control și l-a acuzat direct pe Călinescu pentru situația încordată din țară. În urma acestei întrevederi s-a plănuțit o întâlnire Goga-Codreanu pentru ziua de 9 februarie. Reconcilierea efectivă dintre cei doi oameni politici s-a produs în casa ministrului Industriei și Comerțului, Ion Gigurtu. Astfel, Codreanu a promis sprijin guvernului Goga-Cuza în alegeri făcând uitate toate neînțelegerile și atacurile de presă din campania electorală precedentă³.

Fortificarea guvernării național-creștine prin expectativa electorală a Legiunii, dar mai cu seamă sprijinul acordat de legionari gogo-cuziștilor în alegeri, a grăbit căderea guvernului condus de Octavian Goga. La sugestia regelui, la 8 februarie 1938, Armand Călinescu își dăduse demisia din guvernul Goga, pe motivul imposibilei colaborări cu premierul și cu miniștri național-creștini. Ministrul de Interne fusese avizat cu o zi înainte de către mareșalul Curții Regale, Ernest Urdăreanu, că suveranul este pregătit pentru o lovitură de stat⁴. La 9 februarie Armand Călinescu, alături de Gh. Tătărescu și Ernest Urdăreanu au formulat motivele destituirii lui O. Goga, au conturat componența *noului regim* și au elaborat planul de măsuri ce se impunea a fi aplicat pentru a reduce la maxim reacțiile politice adverse: “ Guvern compus din comitet de patronaj (foști prim-miniștri), cu patriarhul președinte, apoi eu titular la Interne, Micescu, generalul Antonescu, Victor Iamandi, Cancicov, Savu, Cămărășescu, V. Nițescu, Andrei, Rădulescu, general Florescu. Administrația luată de colonei în județ. Proclamație Rex, apoi stare de asediu, dizolvarea

² Vezi Armin Heinen, *Legiunea “Arhanghelul Mihail”. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, București, Editura Humanitas, 1999, p. 346.

³ Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din Țara pierdută*, Alba Iulia, Paris, Ed. Fronde, 1994, p. 125.

⁴ Armand Călinescu, *Însemnări politice. 1916 - 1939*, ediție Al. Gh. Savu, București, Humanitas, 1990, p. 372-373.

partidelor”⁵. Demisia lui Călinescu a fost urmată de ieșirea lui Ion Gigurtu din guvern, chiar în ziua în care Goga se întâlnise cu șeful Mișcării, în casa sa. Prin demisia celor doi miniștri titulari la Interne și la Industrie, Carol a mizat pe declanșarea unei crize de guvern, care să constituie preludiul și pretextul demiterii lui Goga. În consecință, extrem de iritat de *înțelegerea* Goga-Codreanu (pe care probabil i-o raportase cu lux de amănunte însuși amfitrionul celor doi, inginerul Gigurtu), Carol al II-lea a cerut demisia guvernului național-creștin iar la Palat, între orele 16-22, regele i - a invitat pe toții liderii politici importanți și pe foștii prim-miniștri, mai puțin pe Corneliu Codreanu.

În fața oamenilor politici, invocând pericolul legionar, regele a exprimat hotărârea de a se implica activ în viața publică, propunând un guvern de personalități *peste partide*, care să dea socoteală doar *regelui și țării*. Într-o primă fază, credem că oamenii politici au considerat inițiativa regală drept o nouă încercare de impunere a unui *guvern de tehnicieni*, formulă experimentată de Carol al II-lea în aprilie 1931-mai 1932 (guvernul Iorga-Argetoianu). Regele își exprimase această opțiune politică în mai multe ocazii publice, ori în diverse convorbiri particulare. În acest sens, Constantin Argetoianu și Nicolae Iorga au salutat ideea unui guvern de uniune națională bazat pe autoritatea suveranului, iar Alexandru Averescu s-a pus la dispoziția suveranului pentru a restabili ordinea în țară. Singur Iuliu Maniu a declarat că doar Partidul Național Țărănesc poate să-și asume sarcina guvernării, refuzând intrarea unor personalități național-țărănești în componența noului guvern, cu toate insistențele regale⁶. După obișnuitele discuții și *conciliabule*, Carol al II-lea a investit noul guvern condus de venerabilul patriarh Miron Cristea, iar după depunerea jurământului noilor miniștri, a *decretat* începutul unei noi etape în istoria României: “o eră de îndreptare, o eră în care erorile trecutului trebuiesc corectate cu cea mai adâncă chibzuială”⁷. Astfel, lovitura de stat de la 10 februarie 1938 a marcat lichidarea democrației în România și instituirea regimului autoritar carlist.

Noul guvern a debutat prin numirea în funcția de prefect a comandanților militari din județe (cel puțin cu grad de locotenent-colonel sau colonel), prin contramandarea alegerilor anunțate pentru luna martie de defunctul guvern Goga și prin extinderea stării

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1940)*, București, Editura Paideea, 1999, p. 338.

⁷ “Timpul” din 12 februarie 1938, apud Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, pp343-344.

de asediu și cenzurii la nivelul întregii țări. La 14 februarie a fost adoptat un nou decret intitulat *Legea pentru menținerea ordinii în stat*, care interzicea orice manifestare politică și care a fost de mai multe ori modificat și completat, funcție de problemele apărute în societatea românească, deși reacțiile virulente anti-regim au fost destul de palide. În cadrul unui plebiscit, organizat în ziua de 24 februarie 1938, noua Constituție a fost adoptată prin vot oral, direct și obligatoriu, iar la 27 februarie a fost promulgată în contextul unei fastuoase ceremonii găzduite de Palatul Regal.

La 30 martie 1938, considerându-și misiunea îndeplinită, Miron Cristea și-a depus demisia. La sugestia și rugămintea regelui, patriarhul a revenit în fruntea noului guvern, sensibil modificat dar cu aceiași reprezentare de *mână forte* în cazul ministerelor de importanță vitală pentru noul regim. Manevra regală ascundea de fapt o nouă lovitură aplicată vechiului regim democratic. Personalitatea lui Miron Cristea și poziția sa de Întâi Stătător al Bisericii Ortodoxe Române, era necesară lui Carol al II-lea pentru a preîntâmpina și chiar dezamorsa eventuale critici și reacții mai violente la adresa noului regim. Era necesar acest lucru, deoarece, în aceeași zi în care a fost reînnoit mandatul de prim-ministru patriarhului, a fost publicat și decretul referitor la dizolvarea partidelor politice, în fapt, principalul punct programatic al monarhiei autoritare instituite de Carol al II-lea. Din partea oamenilor politici reacția a fost aproape inexistentă. În primul rând, lovitura de grație plănuită de rege, respectiv decretul de dizolvare al partidelor fusese prefațat de înființarea Consiliului de Coroană, alcătuit din membri numiți de rege și care purtau titlul de consilieri regali. Pe de altă parte, liderii micilor formațiuni și grupări politice nu au reacționat întrucât, nu mai reprezentau de mult o alternativă de guvernare în virtutea fragilității politice a propriilor structuri. Pe de altă parte unii șefi de partid aveau șanse infime să intre în Parlament prin depășirea pragului electoral de 2%, cât prevedea Legea electorală din martie 1926, de altfel abrogată de lovitura de stat. De exemplu, gruparea mareșalului Averescu capotase și la alegerile din 1933 și la cele din 1937, nereușind să depășească pragul electoral. De asemenea, Uniunea Agrară condusă de Argetoianu înregistrase un banal procent de 1,70% la ultimile alegeri. Alegerile din decembrie 1937 demonstraseră clar replierea electoratului în jurul unor partide mari, de tradiție sau în jurul altora, cu un nou tip de propagandă și mesaj politic, mult mai radical, mult mai activ. Astfel, nu trebuie să mire adeziunea efectivă la structurile și retorica

noului regim, a lui C. Argetoianu, Grigore Iunian, Al. Averescu, A. C. Cuza, O. Goga, Nicolae Iorga ș.a.

În ciuda unor temeri exprimate de rege și de alte personalități politice ale noului regim, Mișcarea Legionară și Corneliu Zelea Codreanu nu au reacționat violent. Codreanu fusese acuzat pe parcursul anilor '30 că pregătește în conspirativitate, o lovitură de stat împotriva regimului democratic. În realitate, regele a devansat presupusul puci legionar aplicând propria sa lovitură de stat, preluând puterea, abrogând Constituția de la 1923, dizolvând partidele, instituid cenzura și permanentizând stare de asediu. În urma publicării decretului regal nr. 870 din 17 februarie 1938, care stipula incompatibilitatea dintre calitatea de funcționar al statului și activitatea politică, introducea sancțiuni pentru alte categorii de funcționari, în cazul în care aceștia vor activa în partide și formațiuni, prevedea anularea dreptului conducerilor de partid de a emite ordine, circulare, dispoziții către aderenți, Codreanu a lansat circulara nr 148/21 februarie 1938, prin care anunța auto-dizolvarea formațiunii Totul pentru Țară. Explicațiile și argumentațiile ample din documentul menționat, fac dovada unei bune informări asupra intrigilor, calomniilor și a manevrelor lansate și instrumentate de la Palat. În urma evenimentelor derulate amănunțit de repede după 10 februarie, just interpretate de Codreanu, în sensul demobilizării fără echivoc a oricărei eventuale opoziții, menite a obstrucționa consolidarea regimului carlist, liderul legionar constată că: "...suntem aruncați din raportul de drept, în raportul de forță. Pe acesta, însă, noi nu-l primim. Noi am înțeles să acționăm în cadrul legii, manifestându-ne credințele noastre. Dacă aceasta n-o putem face și dacă orice manifestație de credință ne este interzisă, rațiunea de existență a partidului nostru a încetat"⁸. Pentru a răspunde zvonurilor calomnioase, Codreanu ține să reitereze opiniei publice și autorităților falsitatea și incompatibilitatea concepției revoluționare a loviturii de stat, cu credințele sale politice de natură organicist-evoluționistă, și respinge forța și violența ca metodă a accederii la putere: "Noi nu voim să întrebuițăm forța. Nu voim să întrebuițăm violența. Ne este suficientă experiența din trecut, când fără voia noastră am fost atrași pe cale violenței. La orice violentare noi nu mai răspundem în nici un fel. Suportăm. Și chiar atunci când întreaga națiune română este tratată ca o turmă de animale inconștiente.

⁸ Vezi Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și manifeste. 1927-1938*, ediția a V-a, München, Colecția "Europa", 1981, p. 273

Lovitură de stat nu voim să dăm. Prin esența însăși a concepției noastre, suntem împotriva acestui sistem. Ea însemnează o atitudine de bruscare, de natură exterioară, pe când noi așteptăm biruința noastră de la desăvârșirea în sufletul națiunii, a unui proces de perfecțiune omenească. Nu vom întrebuința aceste mijloace, pentru că tineretul de astăzi are prea adânc înfiptă conștiința misiunii sale istorice și a răspunderii sale, pentru a face acte necugetate, care să transforme România într-o Spanie însângerată. Generația noastră vede bine mânușa care i s-a aruncat. Mânușa aruncată va rămâne, însă, jos. Noi refuzăm să o ridicăm”⁹. O altă scrisoare din 28 februarie 1938, adresată de Codreanu lui Alexandru Vaida Voevod, sublinează încă o dată percepția Mișcării față de evenimentul de la 10 februarie. Liderul legionar definește lovitura de stat drept “...o mare ofensă adusă nației noastre și o provocare de război adresată fiecărui român”¹⁰. Totodată, relevă “disprețul pentru poporul român”, atâta timp cât prin actul de la 10 februarie s-a pus inevitabil “pecetea de incapabil și dobitoc” asupra tuturor românilor. O altă problemă sesizată de Codreanu este încălcarea *legalității* și a Constituției de cei care le recomandau legionarilor respectarea legilor țării și care “...după 10 ani de chinuri pe care le-ați imprimat Gărzii și sufletului din mine, să terminați prin a da Dvs. *Lovitura de stat*. Prin a săvârși Dvs. delictul de care ne-ați acuzat și chinuit pe nedrept. Toate teoriile care ni s-au făcut nouă, tineretului ani de-a rândul de generația Dvs. pe tema loviturii de stat, s-au dovedit a fi false. Priviți-ne pe noi în cadrul legalității și uitați-vă la Dvs., cum termină cei mai mari disprețuitori de lege”¹¹.

Pe lângă decretul regal din 17 februarie, guvernul, dar mai ales Armand Călinescu, a luat și alte măsuri de intimidare și chiar lichidare a lui Codreanu și a Legiunii. Încă din martie 1937, după refuzul Căpitanului de a colabora cu regele pentru instituirea dictaturii regale, Carol al II-lea a decis suprimarea lui Codreanu și a altor “30 de gardiști principali”. Într-o discuție cu Gavrilă Marinescu, acesta i-a mărturisit lui Călinescu hotărârea regelui de a lichida Garda de Fier, în care scop erau pregătiți 200 de deținuți de drept comun “cu care să se dea lovitură într-o noapte” deoarece, “ceea ce se putea trata odată cu o catapasmă, acum trebuie tratat cu bisturiul”¹². Tot din planul Palatului făcea

⁹ *Ibidem*, p. 273-274.

¹⁰ *Ibidem*, p. 275-278.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Armand Călinescu, *op. cit.* p. 372.

parte încercarea de exterminare fizică a lui Corneliu Codreanu, prin intermediul prefectului de Neamț, V. Emilian, abilitat pentru această misiune de ministrul de Justiție, Istrate Micescu, bineînțeles cu știrea lui Armand Călinescu. Acest lucru este confirmat chiar de Codreanu, într-o circulară emisă la începutul lunii februarie, după ce șeful Mișcării fusese atenționat expres de către generalul Sichițiu¹³. Pe aceeași linie a îngrădirii și obstrucționării activității legionare, sunt adoptate o serie de prevederi referitoare la semnalarea și urmărirea legionarilor aflați sub arme “fie în termen, fie concentrați” de către Chesturile de Poliție și Legiunile de Jandarmi, “pentru a fi izolați și puși sub strictă supraveghere”¹⁴; de asemenea au fost suspendați preoții, profesorii și învățătorii legionari¹⁵. Sub semnul cenzurii și al practicilor inchiuzitoriale promovate de guvernarea noului regim, s-au interzis și scos din circulație toate cărțile, broșurile și revistele legionare, ba mai mult, la 26 martie 1938, Armand Călinescu îndemna la arderea materialelor de propagandă legionară¹⁶. Autoritățile mai zeloase au distrus chiar unele troițe și fântâni ridicate de echipele de studenți și sfințite de preoții legionari¹⁷. Lovitura de grație dată de noul guvern vechiului sistem politic bazat pe partide și formațiuni politice, considerate drept *vehicule ale democrației* s-a dat, însă, la 30 martie 1938, odată cu decretul-lege de dizolvare a asociațiilor, grupărilor și partidelor politice. Dacă noua lovitură era oricum inevitabilă în evoluția generală a evenimentelor politice derulate după 10 februarie, ea era îndreptată împotriva ideii de asociere și avea să facă victime nu atât în rândul foștilor membri ai formațiunilor democratice, cât mai ales în rândurile membrilor Mișcării Legionare. Deși anticipat de Codreanu când, imediat după lovitura de stat a regelui, la 21 februarie organizația legionară se auto-dizolvă, decretul-lege îl pune pe acesta în imposibilitatea de a comunica cu proprii aderenți. Îi rămâne ca variantă doar calea subversivă și conspirativă, ușor de decriptat și interpretat ca ilegală de către autorități, îndreptățite, în consecință, să apeleze la măsuri punitive *pentru apărarea ordinii de stat*.

¹³ Vezi Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și manifeste...*, p. 268-269.

¹⁴ Direcția Județeană a Arhivelor Statului, Iași (în continuare DJANI), fond Prefectura Iași, dosar nr 1/1939, f. 108.

¹⁵ Vezi *Cronologie legionară*, Colecția “Omul Nou”, 1992, p. 148.

¹⁶ DJANI, fond Prefectura Iași, dosar. nr. 21/1938, ff. 75, 155.

¹⁷ *Ibidem*, ff. 178-237.

În contextul închiderii comerțului legionar și al unor restaurante patronate de Mișcare la ordinele exprese ale ministrului de Interne, Armand Călinescu, Codreanu are o palidă reacție, expediind o scrisoare profesorului Nicolae Iorga, autor al unui articol jignitor, intitulat *Între bliduri* și publicat în *Neamul Românesc*. În esență replica epistolară dată de Codreanu reputatului istoric amintea faptul că, nu o dată, Iorga și alți oameni politici au postulat rezolvarea chestiunii evreiești prin activități economice și au îndemnat tineretul să concureze pe evrei în comerț.: "... Când acum 15 ani în urmă, tineretul manifesta zgomotos împotriva cuceririi iudaice (nu mai zgomotos decât dl. Iorga la 1906), domnii de astăzi, ne spuneau: *Nu așa veți rezolva problema evreiască. Apucați-vă de comerț. Faceți comerț ca ei.*

Iată ne-am apucat. Cu sufletul plin de speranțe. Cu dor de muncă. Când ați văzut însă că pornim, că suntem corecți, că suntem capabili, că munca noastră e binecuvântată de Dumnezeu, veniți tot voi și distrugeți acest început de comerț românesc, poate cel dintâi început serios din vremea noastră, veniți și fără milă înăbușiți aceste încercări, tot avântul nostru și toate speranțele [...] Ne acuzați că am greșit în trecut? Dar cine n-a greșit dintre voi? Spuneți-ne însă cu ce am greșit acum! Ne scoateți o crimă din ceea ce înșivă ne îndemnați ieri să facem? Vine profesorul Iorga, care acum 4 ani, dând alarmă în linia comerțului creștin răpus de jidani și făcând apel, chiar la *violența noastră*, vine ne murdărește gândurile noastre curate și ne *răpune el pe noi, pe români?*[...]. Niciodată nici un cuvânt rău pentru profesorul Iorga. Totdeauna cu respect și cu bunăvoință. De un timp plouă cu articole de otravă peste noi.

Între bliduri (adică restaurantele noastre) *facem comploturi, punem la cale revoluții îngrozitoare și vrem să ucidem oameni. Suflete de asasini, oameni cu revolverele în mână și în buzunare.* Ei bine, nu mai pot. Din marginile puterilor mele omenești, eu care te-am respectat îți strig: *Ești un incorect, ești un necinstit sufletește* [...]. Eu nu mă pot bate cu D-ta. N-am nici geniul, nici vârsta, nici condeiul și nici situația D-tale. Dar din adâncul unui suflet lovit și nedreptățit îți strig și îți voi striga din adâncul gropii, *ești un necinstit sufletește, care ți-ai bătut joc de sufletele noastre nevinovate.* Voi care ne acuzați de violență, după ce ați întrebuițat contra noastră cele mai mari violențe, împingându-ne la disperare și păcat, voi căroră, dacă cineva v-ar fi dat o palmă, ați fi reacționat la fel ca mine, fără să fi trecut prin chinurile fizice și umilințele prin care am trecut noi, voi

necinstiilor sufletește, vă vom dovedi acum că nu vom reacționa în nici un fel la toate provocările voastre. Nu să ne închideți comerțul nostru, să ne înăbușiți avântul, ci să ne bateți la tălpi, să ne trimiteți în Insula Șerpilor, să ne ucideți cu pietre, să ne spânzurați cu picioarele în sus și să ne bateți în cuie, să ne supuneți la cele mai mari umilințe. Nu veți întâmpina nici Dv., Domnule Profesor Iorga și nici ceilalți, toți care v-ați asumat răspunderea unei sângeroase și nedrepte opresiuni, nu numai nici o violență, ci nici măcar o opunere. Dar de acum și până voi închide ochii, Domnule Profesor și după aceea, te voi privi așa cum meriți”¹⁸.

Acuzat personal de *necinste sufletească*, profesorul N. Iorga reacționează, adresându-se Parchetului General, care încadrează speța sub titlul de *ulragiu adus unei autorități de stat*. Este foarte adevărat că, la data de 30 martie, când se constituise prin decret-regal Consiliul de Coroană, marele istoric fusese cooptat în acest organism. Însă, cea de-a doua și ultima scrisoare adresată profesorului Iorga fusese remisă de Codreanu la 29 martie, când N. Iorga era încă un simplu, deși celebru, particular. Extrem de ofuscat, profesorul N. Iorga a trimis epistola primită de la Codreanu Parchetului, subliniind faptul că “scrisoarea ce mi-a adresat-o pârâțul privește întregul guvern din care facem parte, dovadă strigătul de *voi*”¹⁹ și că scrisoarea respectivă poate constitui *corp delict* în procesul deja pe rol: “puteți face uzul pe care-l credeți potrivit în cursul procesului de această scrisoare pe care mi-o smulge cea mai legitimă apărare”²⁰. Astfel, ceea ce se anunța cel mult o furtunoasă polemică de presă, în care să se înfrunte stilul istoric, întortochiat și fraza lungă dar genială a reputatului istoric cu fraza simplă, cazonă, destul de săracă stilistic, tipică discursului codrenist, a degenerat într-un proces, pe cât de ridicol pe atât de funest ambilor preopinenți, proces care constituie “acțiunea judiciară” aflată la “baza desfășurării ulterioare a evenimentelor, care au culminat cu asasinarea lui Codreanu”, după cum observă Faust Brădescu²¹. Totodată, spunem noi, *scrisoarea blestemată*, care a bruscat orgoliul și capriciile marelui Apostol al neamului, a oferit principalul pretext al abominabilului asasinat din 28 noiembrie 1940, a fost principalul mobil al răzbunării criminale din pădurea Strejnicu.

¹⁸ Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și manifeste...*, pp. 284-286.

¹⁹ ASRI, fond “Penal”, dosar 110 237/1938, f. 64.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Vezi Faust Brădescu, *Scurtă analiza spectrală a Mișcării Legionare*, București, Editura Majadahonda, 1996, p. 78.

Pentru Carol al II-lea și pentru Armand Călinescu, acțiunea în judecată a lui Codreanu a însemnat punerea în aplicare a fazei finale a planului de desființare moral-politică și suprimare fizică a lui Corneliu Zelea Codreanu. Pe lângă dispozițiile Codului Penal referitoare la ultraj, baza juridică a procesului demarat la 19 aprilie a constituit-o decretul-lege din 15 aprilie 1938, prin care se interzicea expres, propaganda prin viu grai sau în scris a schimbării formei de guvernământ, mersul în formație militară pe șosele, străzi ori piețe publice în scop de manifestațiune politică, cântecele și *ariile* “care ar putea fi socotite ca exprimarea unor idei politice”. Aceste prevederi erau explicit legionare, deoarece se refereau fără tăgadă la marșurile și cântecele legionare, iar în capitolul II se făcea trimitere directă la scoaterea în afara legii a “cuiburilor și a altor asemenea formațiuni”²².

Reținut la 16 aprilie 1938, Codreanu a fost citat ca inculpat în procesul de ultraj, în postura de arestat preventiv. În consecință, Tribunalul militar l-a condamnat la șase luni închisoare pentru atacuri calomnioase și ultraj la adresa lui Nicolae Iorga, dar la insistențele regelui și sub directa îndrumare a lui Armand Călinescu, Consiliul de Miniștri a preparat următorul proces de înaltă trădare și de acțiune subversivă de răsturnare a ordinii de stat. Concomitent, o serie de lideri legionari au fost arestați și mai multe foste sedii și locuințe ale Membrilor Mișcării au fost percheziționate, cu scopul de a se recolta material compromițător, arme și documente, care să se transforme în probe, în corpuri delictive puse la dispoziția prim-procurorului militar, locotenent-colonelul Zeciu. Armand Călinescu îl anunțase deja pe rege de intenția sa de a aresta un număr de aproximativ 100 de șefi legionari, pentru a-i interna în lagăre speciale, de maximă securitate și în paralel, să înlocuiască personalul polițienesc, apreciat de ministrul de interne ca incapabil sau nedemn de încredere²³. Rechizitoriul a fost întocmit de o echipă de procurori militari coordonată de Zeciu, iar printr-o notă a judecătorului militar de instrucție Dan Pascu, s-a înaintat dosarul spre judecare Parchetului General al Tribunalului Militar al Corpului II Armată.

²² “Monitorul oficial” din 15 aprilie 1938 în *Ideologie și formațiuni de dreapta în România (1938-1940)*, vol. V, (Ioan Scurtu, coord.), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2006, p. 54-55.

²³ Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 60.

Procesul a demarat la 23 mai 1938 în sala de la Malmaison a Tribunalului amintit. Rechizitoriul sublinia următoarele capete de acuzare: crimă de trădare, prin deținere și reproducere în public de acte interesând siguranța statului, prevăzut de art.191, punctul 1 și 2, combinat cu art. 190 Cod Penal Carol II; uneltire contra ordinii sociale prevăzută și pedepsită de art. 209, punctul 4 Cod Penal Carol II; crimă de răzvrătire stipulată și penată de art.210 Cod Penal Carol II și în baza Înaltului Decret Nr. 865/938, referitor la instituirea stării de asediu²⁴. Apărarea a fost organizată de o serie de avocați apropiați Căpitanului dintre care amintim pe Horia Cosmovici, Lizette Ghiorghiu, Mihail Apostoleanu, Sebastian Radovici, C. Hențescu, Lică Zamfirescu Fuss, Vasile Mailat, Emil Herseni (fratele cunoscutului sociolog), Traian Morărescu, Henri Djuvara, Anton Dinescu ș.a. Lista de mai sus era completată cu o serie de lideri legionari, avocați și ei, care deși s-au înscris pe lista apărătorilor, nu au putut lua parte la ședințele de instanță din cauza arestării lor de către autorități. Dintre aceștia menționăm pe M. Polihroniade, Al. Cristian Tell, Radu Budișteanu, Alecu Cantacuzino, Ștefan Zăvoianu, Al. Vergatti, I. V. Vojen, Col. Lupașcu, Nicolae Runcanu²⁵.

Procesul s-a desfășurat pe parcursul a patru zile, între 23 și 26 mai. Firește că procedura nu a corespuns câtuși de puțin cu prevederile și normele juridice ale statului de drept, iar verdictul era dinainte stabilit. Codreanu a fost găsit vinovat în toate cele trei capete de acuzare, fiind condamnat la 10 ani muncă silnică, 6 ani degradare civică și amendat cu amendat cu 5000 de lei. Evident că procesul a fost în mare parte trucat. Avocații apărării nu au fost ascultați, incidentele și viciile de procedură semnalate de către aceștia nu au acceptate de către completul de judecată, martorii propuși de inculpat, aflați în lagărul de la Ciuc, nu au fost audiați²⁶. Totuși, au compărut ca martori ai apărării cunoscuți oameni politici, generali ai Armatei Române, magistrați de înaltă probitate morală și intelectuali de marcă ai culturii române. Amintim, în acest cadru, pe Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Sever Dan, Alexandru Hodoș, generalii Ion Antonescu, M. Racoviță, C. Comănescu, Virgil Bădulescu, dr. Constantinescu, Constandache, C.

²⁴ Vezi Kurt W. Treptow, Gheorghe Buzatu, *“Procesul” lui Corneliu Zelea Codreanu (mai 1938)*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1994, p. 22-23.

²⁵ *Ibidem*, p. 24. Numele avocaților apărării în procesul lui C. Z. Codreanu apar și într-un raport întocmit de Prefectura Poliției Capitalei, Serviciul Poliției Sociale și al Informațiilor (ANIC, Fond Ministerul de Interne “Diverse”, dosar nr. 41/1938, f. 278).

²⁶ Kurt Treptow, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 177.

Iacob, Dona, C. Petrovicescu, președintele instanței de judecată care se pronunțase pentru achitarea lui Codreanu în procesul Duca. Dintre oamenii de cultură prezenți la proces ca martori ai apărării pomenim pe Sextil Pușcariu, Traian Brăileanu, Simion Mehedinți, dr. Ion Cantacuzino, Eugen Chirnoagă, M. Manoilescu, Nichifor Crainic și Traian Herseni, ale căror depoziții se disting prin acuratețea argumentelor și prin modul fără echivoc în care resping acuzațiile de trădare aduse lui Codreanu²⁷. Din cauza atmosferei ostile create la nivel de instanță, dar și din cauza piedicilor puse de prim-procuror în audierea martorilor, apărarea renunță la unii martori ca C. Argetoianu, prof. dr. D. Gerota, ing. I. Gigurtu, dr. Țopa, prof. Dongoroz, însă insistă pe citarea în calitate de martor a lui Vaida-Voevod și Dan Rădulescu.

Clasa politică și regele fuseseră atenționați, însă, de reacția legionarilor în cazul în care liderii lor vor cădea victimă mașinațiilor asasinale ale autorităților²⁸. Asasinarea lui I. G. Duca constituia o altă mostră de tratament a adversarilor Mișcării, fapt care îi timora dar, totodată, îi îndârjea și mobiliza pe inamicii lui Codreanu și ai legionarismului. La toate provocările noului regim de coloratură și conduită ferm antilegionare, Codreanu pare căzut într-o stare evidentă de platitudine mistică. El a recomandat aderenților "...țărani sau orașeni, tineri sau bătrâni să facă post și rugăciuni timp de o săptămână", să "se țină post negru miercurea și vinerea" și să "se citească de mai multe ori pe zi *Paraclisul Maicii Domnului*", amintind legionarilor că "nu este vrăjmaș care să lupte și să biruiască în contra postului și rugăciunii"²⁹.

Lipsa de inițiativă politică și abordarea transcendentă a unei problematice de ordin imanent, adoptarea unui comportament mistic, contemplativ, în contextul în care se cerea clar o atitudine pragmatică, politică, poate să mire pe analiștii politici mai vechi sau mai

²⁷ *Ibidem*, pp. 83-114. Vezi de asemeni, Grigore Traian Pop, *Mișcarea Legionară. Idealul izbăvirii și realitatea dezastrului*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999, pp. 401-406. O listă a martorilor acuzării în Radu Dan Vlad ed., *Procesele lui Corneliu Zelea Codreanu. 1938*, vol. II, București, Editura Majadahonda, 1999, pp. 68-71.

²⁸ Vezi Gheorghe Istrate, *Frăția de Cruce*, București, 1937, p. 164. În 1936, în condițiile asasinării unui lider politic antisemit elvețian, Gustloff, de către un militant sionist evreu Frankfurter, Ionel Moța adresa un ordin către șefii de cuiburi din Regiunea a XIII-a prin care insista ca în cazul unor asasinări în România "...asupra șefilor noștri, reacțiunea legionară va lovi atât de crunt pe toți marii vinovați jidani și jidăniți, încât nu numai să îngrozească pe adversar, dar să constituie pentru istoria românească un avertisment care să răsune peste veacuri, arătând că acest popor știe să reacționeze împotriva dușmanilor și să-i sfărâme...".

²⁹ Vezi Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și manifeste...*, pp.270-272.

noi. Atitudinea lui Corneliu Zelea Codreanu nu trebuie analizată comparativ cu alte personaje-cheie de pe scena politică românească interbelică. El avea un alt tip de discurs și cultiva un nouă imagine politică. Codreanu afirma că: "...Țelul politicianismului este de a-și construi o avere, al nostru este de a ne construi o patrie înflorită [...], pentru ea vom face din fiecare român un erou gata de moarte"³⁰. Atitudinea din februarie 1938, dar și din timpul detenției, când a scris *Însemnări de la Jilava*, confirmă comportamentul profund religios, ascetic și interpretarea mistică a evenimentelor politice parcurse. După cum scria Codreanu în *Însemnările de la Jilava*, procesul, condamnarea pe nedrept, detenția, umilințele suportate sunt *încercări și ispite*, menite să-i întărească și mai mult credința în Dumnezeu și în misiunea sa de resuscitare a valorilor naționale. Dacă Ionel Moța a plecat în Spania "la judecata lui Dumnezeu"³¹, după cum a afirmat Mircea Vulcănescu, Codreanu, care la 1924 îl împușcase pe prefectul Manciu, postea și se ruga zilnic pentru iertarea păcatelor, având canon stabilit de duhovnicul său, preotul Duminică Ionescu, nefiindu-i permisă "sfânta împărtășanie timp de zece ani". Deși Codreanu era "un intuitiv practic, o natură credincioasă, fanatică, aplecată spre făptuire, cu orientare fundamental etică"³², se poate spune că moartea lui Moța a declanșat o nouă perspectivă de sorginte mistică și non violentă, fundamentată pe acceptarea jertfei. De altfel, apelul frecvent la non-violență, îndemnul de a "suporta orice chin, orice lovitură" din discursul lui Codreanu (singurul discurs înregistrat), asigurările repetate că nu va riposta la toate provocările, adresate guvernanților, inclusiv profesorului Nicolae Iorga, dar mai ales, conduita sa în detenție, pe parcursul anului 1938³³ a fost enunțată de unii specialiști și istorici ca o veritabilă *Imitatio Christi*³⁴

Cu siguranță nu toți liderii legionari erau de acord cu atitudinea mistică, necombativă a Mișcării. Arestat de Siguranță și depus la Miercurea Ciuc, un lagăr special înființat pentru legionari, Mircea Eliade sesizează *căderea* mistică a lui Codreanu, aspect care întărea convingerea că Mișcarea Legionară "nu constituia un fenomen politic, ci era

³⁰ Corneliu Zelea Codreanu, *Cărticica șefului de cuib*, București, 1933, p. 63.

³¹ Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, București, Humanitas, 1992, P. 99.

³² *Ibidem*, p. 101.

³³ Corneliu Zelea Codreanu, *Însemnări de la Jilava*, München, Colecția "Omul Nou", 1968, *passim*.

³⁴ Apud Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier. 1919-1941. Mistica ultranaționalismului*, București, Editura Humanitas, 1993, p. 215.

de esență etică și religioasă” și care “credea în necesitatea jertfei”, apreciind că “orice nouă prigoană nu o poate decât purifica și întări”. Eliade a susținut și mai târziu că generația interbelică nu a avut un destin politic bine conturat, că, deși jertfa lui Codreanu și a mai multor lideri legionari trebuia, conform dialecticii legionare, să grăbească victoria Mișcării, sacrificiul liber acceptat de Căpitan și elita legionară a fost, în fapt, “consecința fatală a unei catastrofale erori de tactică politică”³⁵. Pe lângă idealisti, erau și oameni pragmatici în Legiune. Un astfel de caz este semnalat de Mircea Eliade, care, descriind atmosfera din închisori după moartea lui Codreanu, exprimă regretul lui Mihail Polihroniade de a nu se fi dat curs unei strategii politice coerente, în locul opțiunii de rezistență mistică și non-combativă. Considerat expertul în politică externă al Legiunii și un intelectualul fin, ce reușise să-și convingă mulți prieteni intelectuali să adere la Legiune, receptat de mulți legionari ca o minte limpede și un spirit ofensiv, capabil de soluții politice de mare și justă anvergură, M. Polihroniade a avut o replică, ce indică o altă perspectivă asupra concepțiilor de acțiune preconizate în discuțiile dintre șefii Legiunii. Alături de alți lideri legionari, care nu înțelegeau să se sacrifice inutil, fără nici o reacție la toate atacurile și abuzurile guvernului, Polihroniade a fost categoric împotriva expectativei contemplative impuse de Codreanu, afirmând cu obidă la primirea veștii asasinării Căpitanului: “...iată unde ne-au dus slujbele și parastasele”³⁶. Desigur, părerile lui Polihroniade erau împărtășite și de alți șefi ai Mișcării, între care nominalizăm pe profesorul și arheologul Vasile Christescu, Alexandru Cantacuzino, Iordache Nicoară și, nu în ultimul rând, Horia Sima. Dacă primii trei, lângă care amintim și pe preotul Dumitrescu-Borșa, Ion Belgea, Constantin Papanace, membri în comandamentele de prigoană de pe parcursul anilor 1938-1940, au acționat pe linia menținerii de legături cu unitățile legionare din teritoriu, au tipărit manifeste și memorii către autorități, Horia Sima a hărțuit permanent regimul prin intermediul grupurilor de *pistolari*, organizați pe criterii de clandestinitate și conspirativitate, subordonați direct sieși, întrucât aveau monopolul relațiilor cu legionarii din provincie³⁷.

³⁵ Mircea Eliade, *Memorii*, vol. II, *Recoltele solstițiului*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 26-27.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Vezi *Cronologie legionară*,...p. 155. Odată cu organizarea primului comandament în 16 iunie 1938, de către Ion Belgea, Horia Sima este desemnat să preia controlul legăturilor cu provincia.

Imediat după arestarea lui Codreanu și a principalilor săi colaboratori, masa legionară a intuit o nouă prigoană³⁸. Prima reacție a legionarilor a fost părăsirea domiciliilor cunoscute de poliție și găsirea unor gazde de încredere. Pentru a se evita arestările, studenții au părăsit căminele și centrele universitare punându-se la adăpost pe la diverse rude. Mai multe documente ale Poliției și Siguranței confirmă, într-o primă fază, starea de panică în care au intrat membrii Mișcării, dar totodată și hotărârea lor de a se reorganiza și chiar a răspunde violent provocărilor și abuzurilor³⁹. În activitatea de reorganizare, tot studenții erau cel mai des folosiți, întrucât dispuneau de abonamente cu reducere C.F.R. Astfel, la sfârșitul lunii aprilie Legiunea dispunea de o rețea specială de agenți-curieri, care transmiteau informații și instrucțiuni secrete în teritoriu. Principalele orașe vizate au fost Iași, Cluj, Chișinău, Cernăuți, Ploiești. Pentru o mai bună păstrare a secretului operațiunii de reorganizare, agenții-curieri aveau ordin să contacteze doar persoane de încredere, cu vechi state în structura și ierarhia Mișcării. Așadar, în județe, studenții-curieri trebuiau să refacă legăturile cu centrul doar prin anumite grade legionare: comandanți și comandanți-ajutori⁴⁰.

În paralel cu acțiunile concrete de reorganizare, o serie de profesori universitari, membri ai Senatului Legiunii și ai Asociației “Prietenii Legiunii”, au constituit un comitet “pentru procurarea mijloacelor materiale destinate ajutorării legionarilor condamnați sau deținuți preventiv, precum și acelor care, prin fixarea unui domiciliu forțat, nu au posibilitatea de a procura cele necesare existenței lor și familiilor lor”⁴¹. În fruntea acestui comitet de sprijin și ajutor figura protopopul Ion Moța, tatăl celui căzut la Majadahonda, iar în principalele orașe comitetul de inițiativă era compus din următorii: București, Nae Ionescu; Cluj, Dan Rădulescu; Cernăuți, Traian Brăileanu; Iași, Ion Găvănescu. În nota Prefecturii Poliției Capitalei se menționa și faptul că inițiativa comitetului de ajutorare va

³⁸ *Ibidem*, p. 151-153. Vezi și Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. IV. *I ianuarie – 30 iunie 1938*, ediție Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2002, p. 248-249.

³⁹ ANIC, fond Ministerul de Interne-Diverse, dosar 41/1938, f.275-276.

⁴⁰ Arhiva Serviciului Român de Informații (ASRI), Fond “Diverse”, dosar nr. 7516, f. 216.

⁴¹ ANIC, Fond Ministerul de Interne – Diverse, dosar nr 41/1938, f. 252.

primi sprijin material de la dr. D. Gerota și de la Stelian Popescu, directorul și patronul ziarului “Universul”⁴².

La nivelul conducerii legionare au apărut unele divergențe de opinie cu privire la linia tactică de acțiune împotriva regimului. Date fiind circumstanțele, într-o primă fază, șefii Legiunii rămași nearestați au consimțit la reorganizarea Legiunii în condiții de clandestinitate, dar fără a provoca inutil autoritățile. Încă înainte de arestare dar și în timpul procesului și din detenție, Codreanu a îndemnat la liniște și calm⁴³. După condamnarea Căpitanului la 26 mai, legionarii așteptau data de 8 iunie, ziua încoronării lui Carol al II-lea, sperând chiar că șeful lor ar putea fi grațiat de către rege. Totodată, respectând consemnul dat de Codreanu, liderii legionari îndemnau la liniște în speranța recursului, întrucât circulau zvonuri că însuși suveranul ar fi chemat la ordin pe Istrate Micescu și ar fi sugerat revizuirea procesului⁴⁴. Un document informativ emis de Prefectura Poliției Capitalei atenționează asupra divergențelor ivite în cercurile legionare cu privire la orientarea activității Mișcării. La începutul lunii iunie s-au conturat clar două opțiuni tactice de acțiune. Primul grup format din I.V.Vojen, Radu Mironovici, ing. Horodniceanu, Stelian Stănicel, N. Arnăutu, ing. Smărăndescu, E. Bernea, M. Eliade, Aristotel Gheorghiu, care, în conformitate cu indicațiile lui Codreanu, recomandă păstrarea liniștii și evitarea unor acțiuni care să determine bruscarea evenimentelor. Celălalt grup, condus de Viorel Trifa și Ion Belgea, era format cu precădere din studenți legionari ce considerau ca inoportună starea de acalmie și inactivitate în care intrase lumea legionară. Ei militau fățiș pentru organizarea unor acțiuni “revoluționare”, de pedepsire a celor vinovați de arestarea lui Codreanu și a șefilor legionari⁴⁵. Pe această platformă de luptă politică și-a făcut apariția Horia Sima, care s-a pliat perfect pe starea de nemulțumire reperabilă la nivelul organizațiilor legionare studențești și în cadrul comunității legionare macedo-române, elemente cunoscute pentru duritatea și intransigența lor. Cert este că profesorul de filosofie de la Liceul “Coriolan Brediceanu” din Lugoj, nu era nicidecum un tip contemplativ. Horia Sima era mai degrabă un personaj practic, foarte activ, un bun organizator și un maestru al activității subversive,

⁴² *Ibidem.*

⁴³ ASRI, Fond “Diverse”, dosar nr. 997. F.186.

⁴⁴ ANIC, Fond Ministerul de Interne – Diverse, dosar nr4/1938, f.112-1145

⁴⁵ *Ibidem*, f. 59-60.

reclamate de noile condiții de clandestinitate. Viitorul comandant al Mișcării Legionare era înainte de toate un tip rațional care, se pare, a refuzat recomandările bibliografice mistice ale Căpitanului, gen *Paraclisul Maicii Domnului* și *Viața Sfântului Anton de Padova*, fiind fascinat mai mult de *Tehnica loviturii de stat* a lui Curtio Mallaparte. Originar din Mândra Făgărașului, fiul lui Gheorghe Sima, profesor și director al unui liceu particular din București și al Silviei Rațiu, Horia Sima a rămas de timpuriu orfan de tată, fiind crescut de unchiul său, Ilie Beleuță, profesor de Dogmatică și Apologetică la Facultatea de Teologie din Sibiu. Tot pe linie maternă, Sima se înrudea cu marele revoluționar pașoptist Gheorghe Barițiu, iar tatăl, profesorul Gheorghe Sima, era de origine macedo-română. După ce a absolvit Liceul “Radu Negru” din Făgăraș, Horia Sima a devenit student al Facultății de Litere și Filosofie, din cadrul Universității bucureștene, fiind remarcat de profesorul Nae Ionescu. Tot în București a făcut parte din primul cuib legionar constituit aici din inițiativa colegului său Andrei Ionescu, absolvent al Liceului Militar de Mănăstirea Dealu, unde îl cunoscuse îndeaproape pe Corneliu Codreanu. După reorganizarea Mișcării în primăvara anului 1935, Horia Sima a fost ridicat la gradul comandant legionar și numit șeful Regiunii a IX-a Banat.

La București, reacția Legiunii s-a conturat în jurul nucleului de lideri legionari care s-au sustras arestării, iar componența acestuia se schimbă destul de des în funcție de arestările inerente operate de poliție în rândurile șefilor legionari. La sfârșitul lui aprilie ia ființă un comitet de acțiune în frunte cu Radu Mironivici, iar la 16 iunie se constituie un comandament de conducere sub autoritatea lui Ion Belgea, bibliotecar al Bibliotecii Academiei Române și șeful primului cuib legionar din Capitală. În această primă structură de comandă, Horia Sima și el component al primului cuib legionar bucureștean, organizat la nivelul anului 1927, a primit misiunea de a reface legăturile cu provincia. În cadrul primului comandament legionar de prigoană își fac apariția profesorul și arheologul Vasile Christescu și Al. Cantacuzino, arestați de autorități, dar care reușesc să evadeze în timpul unui transfer feroviar din lagărul din Miercurea Ciuc la Jilava⁴⁶. Arestarea lui I. Belgea și a lui C. Papanace, conduc spre propulsarea lui Ion Antoniu-Pâsu în fruntea comandamentului clandestin al Mișcării. Sub presiunea supravegherii stricte și a iminentei arestări a asistentului universitar Iordache Nicoară, care avea comanda Capitalei, Horia

⁴⁶ Vezi *Cronologie legionară*, p. 155.

Sima, un personaj mai puțin cunoscut de agenții Brigăzii Mobile ce activa în cadrul Corpului Detectivilor, coordonat pe atunci de temutul comisar Nicki Ștefănescu, preia șefia cuiburilor din București și a organizației «Răzleți»⁴⁷. Reamintim, totodată, că Sima a răspuns imediat după constituirea comitetului de acțiune din 16 iunie, de legăturile cu provincia. Alături de fostul său coleg din studenție Ion Belgea, Horia Sima era adeptul acțiunilor tranșante, de tip revoluționar reclamate încă de la începutul prigoanei carliste de majoritatea tinerilor legionari, frustrați de inactivitatea propusă de Mironovici, Vojen, Horodniceanu și ceilalți. După arestarea lui Belgea și apoi a mai multor lideri de primă garnitură, profesorul bănățean ajunge treptat în fruntea comandamentului de prigoană, dispunând de structuri legionare destul de bine organizate, fanatice, înarmate și decise să reacționeze violent la abuzurile guvernului. O altă observație, care se impune, surprinde o realitate evidentă atât în timpul perioadei de prigoană, 1938-1940, cât și după septembrie 1940. În fazele sus-menționate se produce a anumită *regionalizare* a Mișcării, dublată de o diminuare vizibilă a *elitismului* cultivat cu atâta grijă de Codreanu în deceniul IV. Elementele de bază în acțiunea subversivă, iar mai târziu politico-organizatorică și administrativă din timpul guvernării legionare, sunt cu precădere legionari de eșalonul doi și trei, originari din Banat și Ardeal, considerați *oamenii Comandantului*.⁴⁸

Ascensiunea lui Horia Sima spre șefia Mișcării Legionare, începe odată cu constituirea “comitetului de acțiune” sau de “prigoană”, cum apare mai târziu în memoriile legionare. Inițial a fost abilitat cu misiunea de a reconstitui legăturile cu provincia, iar după retragerea lui Nicoară Iordache, în condițiile în care era urmărit pas cu pas de agenții de poliție, tot Sima preia șefia organizației «Răzleți» pe care o predă, mai apoi, lui Augustin Micu, un inginer timișorean și un om al său de încredere⁴⁹.

În ideea că persoana lui Sima era mai puțin cunoscută în București, acesta a primit o serie de misiuni importante pe linia reorganizării structurilor legionare în condiții de clandestinitate. Indubitabil, a fost ajutat de alți lideri legionari să preia, practic, frâiele Mișcării. Un viitor contestatar al lui Sima, preotul Dumitrescu-Borșa, chiar l-a recomandat

⁴⁷ *Ibidem*, p. 157-159.

⁴⁸ Încă de la început prigoanei, H. Sima a venit în Capitală profesorul Nicolae Pătrașcu și cu o serie de legionari bănățeni, fără o prea mare suprafață și considerație în lumea legionară, având cu rolul de simpli executanți ai ordinelor lui Sima. Vezi Pr. Ion Dumitrescu-Borșa, *Cal troian intra-muros. Memorii legionare*, București, Editura Lucman, f.a., p. 238.

⁴⁹ *Cronologie legionară*,..., p. 159.

lui Codreanu în închisoare pentru colectarea de fonduri în vederea sprijinirii familiilor celor arestați. Mai mult, prin intermediul Elenei Codreanu, Sima primește recomandări de la Codreanu pentru încetarea turbulențelor în Ardeal⁵⁰. Evadarea lui Vasile Christescu și Alecu Cantacuzino, stopează pentru un timp ascensiunea lui Sima. Cantacuzino va fi rearestat într-un timp relativ scurt, nu înainte de a iniția două manifeste în favoarea eliberării lui Codreanu⁵¹. Arheologul V. Christescu și-a asumat sarcina de a conduce comitetul de prigoană, păstrând practic structura de comandă deja impusă de împrejurări. Din inițiativa lui și a lui Sima se tipăresc mai multe manifeste adresate studenților și macedo-românilor din Cadrilater și Dobrogea. După spusele preotului Dumitrescu-Borșa, între Christescu și Sima au avut loc mai multe diferențe de opinie, iar ultimul a fost somat rând pe rând de către Christescu, Al. Constant, Vojen și Papanace să pună capăt agitațiilor din Ardeal, care periclitează viața celor din închisori, cu atât mai mult cu cât însuși Codreanu cerea imperios “liniște, liniște, liniște”⁵². Ordinul dat de Codreanu și de liderii legionari aflați în libertate a fost răstălmăcit de Sima, iar în Ardeal și Banat se înregistrează noi turbulențe. Contestatarii lui Sima îl acuză direct de rea-credință și chiar pactizare cu inamicul (relații directe și informări cu Mihail Moruzov, șeful Serviciului Special al Armatei). El ripostează, aducând dovezi că actele de violență aparțin unor elemente scăpate de sub control, sau că unele incidente au fost provocate cu știrea celor din comandamentul de prigoană, ca necesitate de a demonstra autorităților că Legiunea activează și chiar poate contraataca măsurile abuzive ale regimului⁵³. De exemplu,

⁵⁰ Pr. Ion Dumitrescu-Borșa, *op. cit.*, p. 241.

⁵¹ *Ibidem*. P. 243. Vezi *Cronologie legionară...*, p. 159, p. 162. Manifestele sunt lansate în 13 septembrie și în 13 octombrie 1938.

⁵² Pr. Ion Dumitrescu-Borșa, *op. cit.*, p. 245.

⁵³ Printre cei mai înverșunați inamici ai lui Sima se numără C. Papanace, Șerban Milcoveanu, preotul Ștefan Palaghiță care în lucrările lor (menționate în capitolul dedicat istoriografiei problemei) argumentează teza trădării lui Sima. Acuzele împotriva lui Sima au fost proferate încă din 1940 de așa numitul grup codrenist în frunte cu Ion Zelea Codreanu, dr. Gh. Ciorogaru, I. Dumitrescu-Borșa și au continuat în exil alimentate de C. Papanace, Ilie Gârneață, Mille Lefter, Petre Vălimăreanu prof. Dumitru Găzdaru ș.a. Horia Sima a ripostat grupului dizident prin cele două lucrări *Sfârșitul unei domnii sângeroase și Era Libertății. Statul Național Legionar*. Alți adepți ai lui Sima au luat atitudine demontând acuzațiile *dizidenților*: Faust Brădescu, Mircea Dimitriu, Al. Ronner, Ovidiu Găină, Mircea Nicolau, Virgil Mateiaș, Nistor Chioreanu ș.a. Cartea semnată de N. Chioreanu, *Morminte vii*, acreditează opinia larg răspândită printre foștii legionari că în așa-zisele demascări de la Aiud, atât N. Pătrașcu cât Victor Biriș au relatat episoade despre contactele lui Sima cu Moruzov, doar sub presiunea anchetatorilor și în consecință nu sunt veridice. A se vedea și lucrările editate de Stela Cheptea (*Horia Sima în fața*

manifestul lui Al. Cantacuzino, care ataca în mod explicit pe rege, a fost distribuit prin rețeaua lui Sima, după ce și alți lideri legionari își dăduseră asentimentul sub profunda impresie a Acordului de la München, eveniment ce-i îndreptătea pe legionari să facă pronosticuri încurajatoare. În general, ideea că timpul lucrează pentru Legiune și că ascensiunea Germaniei poate determina chemarea Mișcării la putere de către Carol al II-lea, era o opinie larg răspândită și asumată de liderii legionari. Aceste noi violențe instrumentate de legionarii ardeleni și bănățeni, au loc după plecarea regelui Carol al II-lea în vizită la Londra și Paris. Incidentele de la Cluj, Timișoara, dar și lansarea a două manifeste ale studenților bucureșteni, respectiv bucovineni, au creat o atmosferă extrem de tensionată⁵⁴. În consecință Armand Călinescu ia decizia suprimării lui Codreanu în timpul unui transfer de la închisoarea din Râmnicu Sărat la Jilava. Odată cu Codreanu au fost uciși prin strangulare, la 30 noiembrie, și Nicadorii și Decemvirii, adică membrii echipelor care-l asasinaseră pe I. G. Duca și pe Mihail Stelescu. Pentru a se simula fuga de sub escortă, pretextul difuzat de autorități în comunicatul oficial, jandarmii asasini au executat câte un foc de carabină sau revolver în fiecare cadavru, după care cadavrele au fost aruncate într-o groapă din incinta închisorii Jilava, nu înainte de a turna peste ele câteva recipiente de acid sulfuric. Concomitent cu asasinatul din pădurea Tâncăbești, în teritoriu autoritățile au executat și alți legionari aflați în detenție⁵⁵.

Anterior, Carol al-II-lea efectuase o vizită la Berlin, unde se întâlnise cu Hitler și Göring. Pe marginea acestei întrevederi s-a speculat că Führerul ar fi solicitat regelui să aducă Legiunea la putere și că gestul brutal de amestec în treburile interne ale statului român, l-ar fi determinat pe Carol să-i comunice expres lui A. Călinescu din Cehoslovacia, sarcina de a-l lichida pe Codreanu. În memoriile sale, A. Călinescu amintește și de dorința regelui de a-l asasina și pe Iuliu Maniu alături de șeful Gărzii de Fier, măsură refuzată de Călinescu. Posibila intervenție a lui Hitler cu scopul de a-l propulsa pe Codreanu din

istoriei. Studii și documente, București, Editura Jonaur, 1999) și Dana Beldiman (*Dosar Horia Sima*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000), care completează imaginea de *trădător și informator al lui Horia Sima* pe baza unor documente de arhivă privind ancheta lui Horia Sima de la Ministerul de Interne din mai 1940, a declarațiilor unor foști combatanți ca D. Groza, fostul șef al Corpului Muncitoresc Legionar (1940-1941), Aurică Ionescu, Veniamin Moruzov (nepotul șefului Serviciului Secret), locotenent-colonelul de contrainformații Ionescu-Micandru, colonelul Nicolae Meianu ș.a.

⁵⁴ *Cronologie legionară...*, pp. 164-166. Armin Heinen, *op. cit.*, p. 358-359.

⁵⁵ *Cronologie legionară...*, pp. 166-168.

închisoare direct la șefia Consiliul de Miniștri, a condus spre o dispută istoriografică interesantă⁵⁶, însă noi credem că mai degrabă cancelarul Germaniei național-socialiste s-a arătat dezinteresat de spectrul politic din România. Pentru Germania contau stabilitatea economiei românești și importurile de petrol și grâne, iar regele Carol și miniștrii săi se arătaseră destul de favorabili și culanți în satisfacerea cererilor germane⁵⁷.

Pentru a întâmpina o resurecție a Mișcării Legionare și un val de violență, s-a lansat zvonul că doar Călinescu era responsabil pentru moartea lui Codreanu, în contextul în care regele nu se afla în țară. În acest sens, în luna decembrie guvernul a dat semne de destindere, eliberând din închisoare câțiva lideri legionari. Profesorul Nae Ionescu și încă 140 de legionari au fost eliberați din lagărul Miercurea Ciuc la 19 decembrie, iar la sfârșitul lunii sunt eliberați de la Vaslui, Ilie Gârneață, Radu Gyr, Dumitru Găzdaru ș.a. Este adevărat că operațiunea de “destindere” inițiată de Carol al II-lea, a fost forțată și de apelul la liniște redactat în închisoare de aproape toți legionarii internați⁵⁸. Tot în decembrie, un numeros grup de legionari în frunte cu pr. Dumitrescu-Borșa, N. Horodniceanu, St. Stănicel, trece granița româno-polonă, după ce în prealabil, avuseseră loc unele contacte cu personalul diplomatic de la Legația Poloniei și după ce, fostul ambasador Arcizervski garanta acordarea de azil politic legionarilor refugiați. După o scurtă perioadă petrecută în Varșovia, grupul amintit se va refugia în Germania. Acest moment marchează începutul exilului legionar în Occident, fenomen demarat în contextul prigoanei carliste și reluat după ianuarie 1941. În primăvara anului 1939, mai multe grupuri de legionari se refugiază în Germania forțând fie granița româno-maghiară, fie granița româno-iugoslavă. În general, acest exod este cauzat de evenimentele sângeroase de la începutul anului 1939, când este depistat și apoi ucis de către poliție Vasile Christescu, fapt precedat și urmat de o altă serie de execuții sumare dictate de autorități asupra legionarilor⁵⁹. Evident că noul val de represalii a fost declanșat de demascarea unor grupuri și rețele legionare înarmate, care preparau explozibil și preconizau atentate la adresa guvernanților și chiar a regelui. Pentru legionari era clar că autoritățile nu glumesc și că în țară se urmărește exteminarea rezistenților și recalcitranților și/sau demoralizarea

⁵⁶ Vezi Grigore Traian Pop, *op. cit.*, p. 411-412.

⁵⁷ *Ibidem*. Vezi și Armin Heinen, *op. cit.*, p.359-360.

⁵⁸ *Cronologie legionară...*, p.168-169.

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 170-178.

elementelor aflate încă în expectativă. În acest cadru s-a luat decizia salvării comandanților legionari și a cât mai multor militanți, fără a se renunța totuși la luptă. Ideea centrală era constituirea unui nucleu de conducere în exil și a unor grupuri teroriste, care să poată reveni în țară la momentul oportun. Totodată, s-au creat rețele de curieri și călăuze pentru trecera granițelor, în special pe baza legionarilor din Banatul sârbesc și s-au stabilit structuri informative în țară și în localitățile de la frontiera româno-iugoslavă și româno-ungară (Becicherecul Mic, Comloș, Jimbolia, Uzdin, Beba Veche). Trecherile peste frontieră au fost organizate în principal tot de rețelele lui Sima, care activau în Banat, Transilvania și Bucovina⁶⁰.

În mai 1939, la Berlin se constituie Comandamentul legionar compus din I. Dumitrescu-Borșa, C. Papanace, I. V. Vojen, Victor Silaghi, Al. Constant și H. Sima. Tot acum, sunt stabilite competențele grupului de comandă din exil. Șeful grupului este recunoscut preotul Dumitrescu-Borșa, Constant și Vojen fiind desemnați responsabili cu relațiile externe și în special cu factorii de decizie germani, iar H. Sima, primind sarcina să se ocupe de legăturile cu țara. În cadrul acestui comitet de acțiune s-a pus problema asasinării premierului Armand Călinescu, vinovat de uciderea lui Codreanu și a altor camarazi din țară. A fost identificată și persoana potrivită pentru o astfel de misiune: tânărul avocat ploieștean Miti Dumitrescu. În iunie Miti Dumitrescu și Ilie Smultea sunt conduși până la granița româno-maghiară de către Victor Silaghi, cu misiunea pedepsirii lui Călinescu. În august, Horia Sima alături de un alt grup legionar, trece granița româno-iugoslavă pentru a superviza acțiunea *Răzbunătorilor*, după cum-urmând tradiția hagiografică impusă de textele legionare și inițiată de *Nicadori* și *Decemviri*-se va intitula grupul legionarilor prahoveni care l-au împușcat pe primul-ministrul Călinescu.

Asasinarea *primului sfetnic al regelui* a marcat un nou moment de cotitură în evoluția Mișcării Legionare și a relațiilor ei cu regele Carol al II-lea. Evenimentul petrecut în plină stradă la o oră de vârf, a produs o puternică impresie în opinia publică și în clasa politică românească. După îndeplinirea sângeroasei misiuni, echipa legionară a luat cu asalt Societatea de Radiodifuziune și au anunțat în eter că “Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri, a fost executat de o echipă de legionari. Suntem fii de români din Prahova și am îndeplinit o necesitate dureroasă. Am pedepsit pe cel cu a cărui

⁶⁰ ASRI, Fond“D”, dosar 943/1938, f. 125-135.

învoire a fost omorât cel mai mare român: Corneliu Zelea Codreanu”⁶¹. După comunicat, cei nouă s-au predat autorităților, care i-au torturat cu sălbăticie și mai apoi i-au împușcat. Cadavrele lor au fost expuse exact pe locul unde fusese asasinat primul-ministru Armand Călinescu⁶². În memoriile sale, C. Argetoianu descrie acest moment, nu fără a amenda barbaria și lipsa de simț politic dovedite de autorități: “Am aflat azi dimineață cu oroare cele săvârșite azi-noapte: masacrarea fără judecată a asasinilor lui Călinescu, chiar pe locul unde săvârșiseră atentatul [...]. Cine a avut ideea acestei porcării ar merita, el, să fie spânzurat. O asemenea inconștiență întrece toate închipuirile și omul de bun simț rămâne trăsmit. Ce scop au urmărit autorii unui asemenea abuz de forță? Să înspăimânte și să descurajeze pe cei care ar voi să continue cu răzburarea lui Zelea Codreanu ? Dar fanatici ca cei care au ucis pe Călinescu nu se sperie de moarte, după cum au dovedit-o. Să arate lumii ce pot? Dacă acesta a fost scopul lor, au reușit, dar rezultatul la care au ajuns e cu totul altul decât acela pe care l-au urmărit. Oamenii care se apropiau azi-dimineață de locul supliciului erau consternați și se îndepărtau scârbiți. Ieri toată lumea plângea pe Călinescu și înjurau pe ucigașii lui – azi nu se mai vorbește de Călinescu și toată mila merge spre cei doborâți fără judecată, de-a valma, ca niște câini...Asta a vrut Guvernul? [...] Care vor fi comentariile de peste graniță ? Orient, sălbăticie sau anarhie ? Ori toate la un loc ? Cine ar fi crezut că vom ajunge vreodată în halul acesta ? Deocamdată păcătoșii ucigași de ieri au fost martirizați”⁶³.

Atentatul echipei legionare asupra premierului și modul facil în care s-a produs asasinatul, au îngrozit pe oamenii politici și pe rege. În fața unor astfel de tragice și periculoase evenimente trebuiau luate măsuri de severă represiune. Cel puțin în opinia lui Carol al II-lea și al intimilor lui sfetnici, Gavrilă Marinescu și Ernest Urdăreanu, fapta gardiștilor impunea o replică pe măsură. Regele a convocat o rapidă consfătuire pentru formarea unui nou guvern, la care a participat G. Marinescu, Urdăreanu, Victor Iamandi, Gr. Gafencu, Pere Andrei, Ghelmegeanu, Mitiță Constantinescu. După mai multe consultări și epuizarea unor formule ministeriale în frunte cu generalul Ballif sau cu Grigore Gafencu, s-a ajuns la concluzia că doar generalul Gheorghe Argeșanu, supranumit

⁶¹ *Cronologie legionară...*, p. 180-181.

⁶² Vezi Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. II, 1 iulie- 22 noiembrie 1939, București, Editura Machiavelli, 2003, pp. 150-152.

⁶³ *Ibidem*.

Ghiță Soldatul, era personajul cel mai energic, capabil "...să-și asume răspunderea completă a tuturor măsurilor ce trebuie luate spre a face completă curățire, iar din punct de vedere politic nu va încurca, căci va asculta de ceea ce i se va spune"⁶⁴. În vederea represiunii preconizate de cercurile de la Palat, părăsind în grabă comanda Corpului II Armată, generalul Gheorghe Argeșanu a fost investit în funcția de prim-ministru pentru a prezida sângeroasa represiune. Deși șef al unui cabinet⁶⁵ cu sarcini vădit punitive, generalul Argeșanu nu poartă întreaga vină a masacrului. În primul rând trebuie subliniat rolul funest avut de ministrul de Interne, generalul Gavrilă Marinescu, în organizarea carnagiului⁶⁶. În aceeași noapte de 21 spre 22 septembrie 1939, au fost uciși deținuții legionari din lagărele speciale de la Miercurea Ciuc și Vaslui, dar și grupul de foști comandanți legionari aflați în închisoarea de la Rânnicu-Sărat. Alături de aceștia au fost mitraliați și 7 lideri legionari aflați în Spitalul Militar Brașov. La nivelul întregii țări au fost uciși, după o identificare sumară, câte 2-5 legionari pe fiecare județ. Numărul victimelor din *Noaptea cuțitelor lungi* a ajuns, conform unor estimări ulterioare, la peste 252 de legionari⁶⁷, iar, după alte surse, la cca 500⁶⁸. Valul de violență antilegionară repune în discuție responsabilitatea lui Horia Sima pentru dispariția elitei legionare, ucisă cu bestialitate de către autorități. Deși asasinarea lui Călinescu a fost hotărâtă în unanimitate de grupul de comandă aflat în Germania, caracterul hazardat, provocator și în final, absolut ineficace (prin prisma asasinării în replică a liderilor legionari din închisori) al

⁶⁴ Carol al II-lea, regele României, *Însemnări zilnice*, vol. II, 13 martie-15 decembrie 1939, ediție Nicolae Răuș, București, Editura Scripta, 2003, p. 226-227

⁶⁵ Vezi *Istoria Românilor*, vol VIII, p. 784 (lista ministerială a guvernului Gh. Argeșanu).

⁶⁶ Vezi Grigore Traian Pop, *op. cit.*, pp. 415-417.

⁶⁷ Termenul inspirat din *marea răfuială* dintre Hitler și Röhm apare prima dată la Nicolae Roșca, *Noaptea cuțitelor lungi*, în "Carpații", Madrid, nr 19 (august-septembrie 1979), pp. 1-4. Pe larg despre evenimentele din 21/22 septembrie 1939 în *Cronologie legionară*, ed. 1992, p. 182; *Memorial legionar*, Madrid, 1960; N. Roșca, *Le martyrologie legionnaire*, în "Totalite", nos. 18-19/1984, pp. 54-64; Zahu Pană, *Genocidul regal*, în "Cuvântul Românesc, septembrie, 1994; Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei Românești (1927-1941)*, București, Editura F.F. Press, 1996, pp.120-123.

⁶⁸ Ștefan Palaghiță, *Garda de Fier spre reînvierea României*, Buenos Aires, 1951, pp. 110-113, (vezi și ediția Dan Zamfirescu, Al. V. Diță, București, Editura Roza Vânturilor, 1993, pp. 122-125); Paul al României, *Carol al II-lea, Rege al României*, București, Editura Holding Reporter, 1991, pp. 202-205; *Legitimitatea asasinatului în masă*, în "Gazeta de Vest", nr. 22/1993, p. 36-37; *Legionarii împușcați la drumul mare*, în "Gazeta de Vest", nr. 26/1993, pp. 13-18; Nicolae Roșca *Noaptea cuțitelor lungi*, în "Carpații", Madrid, Editura Mișcării Legionare, nr. 19/ august-septembrie 1979, pp. 1-4; Idem, *Cronica unor violențe politice*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1991

pedepsirii călăului Căpitanului, a suscitât mai multe semne de întrebare. În definitiv, Gh. Clime, Ion Banea, Al. Cantacuzino, Ion Belgea, Mihail Polihroniade și ceilalți lideri ai Mișcării întemnițați la Râmnicu-Sărat erau mult mai bine cotați, în cursa pentru preluarea șefiei Legiunii, decât Horia Sima. Dispariția lor îl propulsau pe cvasi-necunoscutul profesor bănățean în fruntea Mișcării Legionare. Pe de altă parte, s-a lansat și ipoteza interesului regal în dispariția fizică a lui Călinescu. Schema contestatarilor lui Sima se bazează pe elemente logice ce țin de așezările politice ulterioare și de evenimentele hotărâtoare în evoluția Mișcării de pe parcursul anului 1940. Deși a afirmat în dese rânduri că acțiunile lui Horia Sima au condus la tregicul deznodământ din *noaptea Sfântului Andrei*, dar și la catastrofa din noaptea de 21-22 septembrie 1939, dr. Șerban Milcoveanu, unul dintre cei mai prodigioși memorialiști legionari admite că, planul de exterminare al Mișcării s-a întocmit mai demult și s-a derulat în trei etape: etapa lagăre-închisori; etapa asasinării lui Codreanu și etapa masacrării în masă a tuturor legionarilor din închisori sau aflați în libertate⁶⁹. Mai mult decât deconspirarea planului regal de exterminare a Legiunii, doctorul Milcoveanu fixează cronologic și data hotărârii luate de Armand Călinescu de a-l suprima pe Corneliu Zelea Codreanu. Imediat după Acordul de la Munchen, la 1 octombrie 1938, după confidențele liberalului Amedeo Bădescu, primul-ministru și Victor Iamandi decid dispariția lui Codreanu deoarece: “Englezii i-au dat lui Hitler mână liberă în România. Aceasta înseamnă că va trebui să-i dăm drumul lui Codreanu și cu popularitatea lui ajunge la guvern în câteva luni. Codreanu trebuie să dispară înainte ca Acordul de la Munchen să-și facă efectele în România”. În opinia lui Șerban Milcoveanu, *monstuoasa coaliție* dintre rege și Sima ar fi fost programată și instrumentată sub supravegherea atentă a lui Mihail Moruzov, șeful Serviciilor Secrete. O dată cu atacul german împotriva Poloniei și dovedirea ineficacității garanțiilor franco-engleze, Armand Călinescu devenise pur și simplu *balast politic* și o persoană extrem de incomodă într-o viitoare reconfigurare a raporturilor româno-germane. În epocă se zvonea că în cazul unei agresiuni sau a unor presiuni diplomatice mai accentuate din partea Germaniei naziste la adresa României, Armand Călinescu ar fi susținut ideea de a șantaja cercurile politice germane cu amenințarea dinamitării instalațiilor petroliere de pe Valea Prahovei, pentru a lovi în

⁶⁹Dr. Șerban Milcoveanu, *Corneliu Zelea Codreanu, altceva decât Horia Sima*, vol. I, București, 1997, p. 36.

mașina de război germană. Faptul că petrolul românesc era indispensabil Germaniei, am putea crede că este o teză mult prea exagerată, dar cu siguranță nevoia de combustibil era o temă de primă importanță în strategia economico-militară a Reichului. Pe de altă parte, nu credem că primul-ministru Călinescu putea lua decizia unui astfel de sabotaj extins la nivel de politică de stat. Până la urmă, putem admite că zvonistica aferentă problemei petrolului românesc, în raport cu necesarul energetic indubitabil al armatei germane a fost subtil instrumentată de un alt factor de decizie, pentru a înregistra, decanta și interpreta reacțiile germane. În ecuația politică a anilor 1938-1939, Armand Călinescu a jucat rolul *maurului* din Othello, în sensul că odată misiunea fiind îndeplinită, putea fi sacrificat fără regrete. Considerat anglofil, Călinescu era compromis iremediabil în ochii factorilor de decizie germani, fiind suspectat de influențarea evidentă a unor decizii care iritau Berlinul. Represiunea energetică a Gărzii, susceptibilitățile legate de cazul V. V. Tilea și invocarea asiduă a garanțiilor franco-engleze, acceptarea refugiaților din Polonia, a tranzitului și transferului aurului polonez spre Anglia, azilul politic acordat colonelului Beck și altor diplomați și militari superiori polonezi, au creat o atmosferă negativă în jurul primului-ministru, încât regele putea regândi o nouă perspectivă politică alături de Germania, doar în cazul dispariției lui Armand Călinescu. Și, în limitele logicii politice a momentului istoric, ne referim la o dispariție fizică pentru a nu mai lăsa posibilitatea victimei la un recurs absolut dezagreabil, ba chiar acuzator pentru Carol al II-lea. Cert este că, după asasinarea lui Călinescu, regele reevaluează situația politică internă și internațională inclusiv apropierea mai hotărâtă de Germania nazistă și în funcție de o posibilă reconciliere cu Mișcarea Legionară. Este adevărat că faza destinderii în raport cu Garda de Fier este precedată de o represiune sângeroasă, care în condiții normale ar fi semnat categoric divorțul dintre Legiune și suveran. În realitate represiunea a însemnat pentru rege un argument de mână forte pentru viitoarele negocieri cu Mișcarea. În primul rând erau lichidați liderii legionari fideli până la fanatism testamentului politic lăsat de Codreanu, care excludea compromisul, în al doilea rând dispărea elita legionară arhicunoscută și ascultată de toți membri, asigurându-se un vacuum decizional la nivelul de conducere a Legiunii, premisă importantă pentru exercitarea ulterioară a abilităților regale. După cum au decurs evenimentele din prima jumătate a anului 1940, dispariția elitei legionare în septembrie 1939, a avut rolul să creeze o criză de autoritate la nivelul

superior al Mișcării și să ofere atuuri regelui în viitoarele tratative cu șefii legionari rămași în viață, timorați de represiunea exemplară și taxați drept mediocri în raport cu cei dispăruți. Cu siguranță că și moartea suspectă a lui Nae Ionescu la 15 martie 1940⁷⁰, face parte din același plan de nivelare a asperităților din calea unei înțelegeri dintre legionari și regimul carlist, fapt exploatabil într-o eventuală conjunctură politică, în care Legiunea trebuia să ducă tratative pentru a impune o platformă politică și o listă ministerială. Totodată, regele activa o perfectă diversiune în lupta pentru putere declanșată inevitabil între supraviețuitorii masacrului din 21-22 septembrie 1939. Practic, în calculele regelui, eliminarea statului major legionar de la Râmnicu-Sărat trebuia să conducă la inflamarea acută a competiției pentru succesiune la șefia Mișcării, la crearea de breșe și la exploatarea cu succes de către suveran a luptei pentru putere dintre liderii legionari. Amestecul lui Carol al II-lea în aceste evenimente, ce țin de vidul de putere creat la nivelul conducerii Mișcării pare plauzibil, dar nu implică neapărat asistența conștientă a lui Horia Sima și nu dovedește pe deplin conivența cu Serviciul Secret și trădarea lui.

Horia Sima poate părea un element important și malefic al acestui infernal angrenaj politic. În toamna anului 1938 *forțează* asasinarea Căpitanului prin diverse turbulențe organizate de echipele sale de *pistolari*, o serie de lideri legionari de primă garnitură cad în luptă cu agenții de poliție sau sunt arestați (mulți dintre ei opinând că Sima era singurul legionar care le cunoștea adăpostul conspirativ)⁷¹, iar, în septembrie 1939, tot Sima, este principalul artizan al atentatului reușit împotriva lui Armand Călinescu, incident ce a atras lichidarea elitei legionare de la Râmnicu-Sărat. Acuzatorii *Comandantului* construiesc un veritabil rechizitoriu pornind de la aceste aspecte, realmente corect prezentate sub aspectul faptic al evoluției evenimentelor și al relației cauză-efect, dar la fel de abracadabrante dacă ținem seama de contextul raporturilor stabilite între instituțiile statului carlist și o formațiune politică ce devine subversivă și cvasi-teroristă sub loviturile regimului prelungit până la exasperare al stării de asediu. O

⁷⁰ Șerban Milcoveanu, *Memorii. Mici contribuții la istoria politică a României contemporane*, vol. I-II, București, 2008, pp. 195-198 (ambele volume sunt reunite într-un singur tom). Doctorul Milcoveanu argumentează interesul regelui Carol al II-lea și al lui M. Moruzov în dispariția lui Nae Ionescu, dar și faptul că H. Sima a beneficiat de moartea Profesorului în competiția pentru preluarea șefiei Legiunii. Autorul acuză direct pe ziaristul Nicolae Terianu, agent al Siguranței Statului, de asasinarea lui Nae Ionescu.

⁷¹ Idem, *Relația dintre paranoia și trădare*, în "Învierea", nr. 4/1994, p.100-101.

astfel de organizație social-politică înfierată, satanizată de publicațiile oficiale oblăduite de atotputernica cenzură, provocată și reprimată sălbatic prin aplicarea abuzivă a legii, obligată să activeze conspirativ și clandestin, nu credem că putea fi agreată la Palat pentru tratative secrete, nu credem ca nucleul dur, reprezentat de H. Sima, să primească un credit politic de la rege, chiar în cazul unei *călduroase* recomandări din partea lui Moruzov. Ba mai mult, credem că într-o astfel de atmosferă relațiile nu pot fi decât tensionate, înveninate de existența victimelor din ambele tabere. Este adevărat că la un moment dat regele inițiază detensionarea relațiilor dintre regim și Mișcare, dar acest moment este impus de considerente politice externe, de iminenta victorie a Germaniei și evidentul colaps militar al democrațiilor occidentale. A-l considera pe Horia Sima un adevărat maestru al conflictului în derulare, în stare să dozeze acțiunile din teritoriu atâta cât să declanșeze reacția dorită și nu mai mult, deoarece intervenea riscul de a-și depăși atribuțiile fixate de Serviciul Secret, credem că este o cale de interpretare contraproductivă, sub aspectul adevărului istoric și o variantă mai mult decât hazardată ce frizează ficțiunea. Mai degrabă admitem faptul demonstrat fără putere de tăgadă, că H. Sima nu era o personalitate marcantă a Mișcării, că nu avea nici o suprafață politico-organizatorică de excepție până în iunie 1938 ori, mai bine spus, exact faptul că era un ilustru necunoscut în 1938-1939 a făcut posibilă ascensiunea sa. La interogatoriile sale din mai 1940, Sima recunoaște că legăturile sale principale erau cu grupurile legionare din Banat și Prahova și că elementele prezente la Politehnica timișoreană, fiind din mai toate regiunile țării, suplineau lipsa relațiilor permanente cu organizațiile din țară⁷². Actele teroriste și turbulențele din noiembrie-decembrie 1938 și iarna-primăvara anului 1939, atribuite lui H. Sima sunt dovezi clare ale neputinței comandamentului de prigoană și ale lui Sima, care nu au reușit să evite radicalizarea elementelor legionare periferice și implicit, provocarea regimului prin teroare și violențe nesăbuite. Aceleași evenimente pot fi considerate, totodată, expresii ale concepției *șah la rege*, strategie adoptată de mai mulți șefi legionari, inclusiv de Sima, prin care trebuia să se demonstreze autorităților și suveranului, că Legiunea nu este demoralizată în urma arestărilor și asasinatelor, că ea activează și are capacitate de ripostă. Deși Mișcarea Legionară a fost singura forță politică opozantă a regimului carlist, specialiștii sunt de părere că în realitate, nici Legiunea nu era

⁷² Notă a Corpului Detectivilor privind ancheta lui H. Sima (*Dosar Horia Sima*, p. 111).

pregătită efectiv pentru a face față abuzurilor și provocărilor autorităților. În perioada de clandestinitate parcursă de Mișcare între 1938-1940, s-a dovedit că în lipsa unor cadre verificate, șefii rămași nearestați au făcut apel la elemente de eșalonul inferior și la organizațiile de studenți și elevi din cadrul “Fraților de Cruce” sau din Asociația “Prietenii legiunii”, deci nu membri la legionari cu stagiul inițiativ parcurs de minim trei ani⁷³. În concluzie, putem afirma că grupurile din teritoriu se aflau într-o relație de largă autonomie față de centru, că erau precar instruite, fiind în general încropite cu tineri fără multă experiență, fără răbdare și discernământ, că mesajele și ordinele nu ajungeau la timp sau deloc, că unele dispoziții erau încălcate efectiv din motive de surescitare mistică sau din spirit de vendetă greșit înțeleasă, că în cadrul Mișcării ierarhia era grav bulversată, că, într-un cuvânt, grupurile de pe teren erau scăpate de sub control și că acționau de multe ori pe cont propriu, fără o coordonare din partea centrului. O constantă gravă a guvernării Ion Antonescu-Horia Sima, dintre 14 septembrie 1940 și 23 ianuarie 1941, rămâne indisciplina și abuzurile legionarilor ajunși brusc la putere și totodată, eforturile zadarnice și neputința șefilor de a reinstaura ordinea și respectul ierarhic în Legiune. Sub acest aspect, insuccesul subliniat mai sus, înregistrat în condiții de normalitate și stabilitate, când Mișcarea Legionară era singura grupare politică recunoscută în stat, este un nou argument privind tipul de comportament politic al legionarilor, spiritul de frondă în raport cu autoritatea generalului Antonescu, modul emoțional-anarhic de manifestare. Dacă în contextul perioadei septembrie 1940-ianuarie 1941 legionarii dau dovadă de grave acte de indisciplină și insubordonare în raport cu șefii Mișcării, de ce ne-ar părea neverosimilă ipoteza scăpării de sub control a echipelor de legionari în perioada 1938-1939, în condiții mult mai drastice și total ineficace sub aspectul stabilirii de legături optime și a coordonării efective a acțiunilor dinspre centru către grupurile din teritoriu. În memoriile sale, C. Argetoianu relatează episodul arestării lui și a altor oameni politici din vechiul regim printre care Ion Gigurtu, Gh. Tătărescu, Ghelmegeanu, generalul Ilasievici. Ridicați de agenți ai poliției legionare, oamenii politici enumerați mai sus au trecut prin clipe extrem de grele și doar intervenția subsecretarului de stat de la Interne, Al. Rioșanu, i-a salvat de la moarte. C. Argetoianu scrie că la un moment dat H. Sima, alertat și el de abuzurile și crimele îndeplinite de legionari, a venit la sediul Prefecturii Poliției Capitalei

⁷³ Vezi Armin Heinen, *op. cit.*, p. 357.

întrebându-i pe politicieni dacă au pașaport pentru a părăsi țara până se liniștesc lucrurile și, în definitiv, pentru a-și salva viață. Tot Argetoianu descrie o discuție violentă între Sima și colonelul Zăvoianu, prefectul de poliție al Capitalei, care era hotărât să-i execute pe politicieni. Această relatare acreditează ideea că Sima nu era ascultat, că nu controla Mișcarea și că nu se putea opune la timp abuzurilor⁷⁴. O astfel de imagine tip, ce relevă carențele disciplinare ale legionarilor în raport cu autoritatea lui Sima, este cultivată cu grijă chiar de Horia Sima însuși, în cărțile sale *Sfârșitul unei domnii sângeroase, Era libertății* și mai ales în broșura cu caracter explicativ-justificativ *Cazul Iorga-Madgearu*. Deși admitem teza greutăților și problemelor avute de Sima în raport cu alți lideri legionari și cu elementele indisciplinate ale Gărzii de Fier, de joasă extracție socială și recentă aderare-așa numiții septembriști-totuși, chiar vehemența argumentării ei dinspre tabăra simistă ridică de multe ori numeroase semne de întrebare, ba mai mult, induce demersul său spre derizoriul faptului istoric.

Dovezile privind colaborarea lui Horia Sima (legionar) cu Moruzov (șef al Serviciului Secret), în opinia acuzatorilor, eminența cenușie și regizorul planului carlist, sunt de dată mult mai târzie, după cum se recunoaște, de altfel, și au fost smulse prin bătăi și anchete de tip stalinist de ofițerii politici ai penitenciarelor comuniste. Totuși, nu se pot ignora declarațiile referitoare la colaborarea dintre Sima și Serviciul Secret, făcute de Dumitru Groza, inginer Aurică Ionescu, Veniamin Moruzov⁷⁵, sau concluziile la care au ajuns Cristian Troncotă⁷⁶ și Ion Pavelescu⁷⁷. De asemenea, manuscrisul inedit semnat de colonelul Nicolae Meianu, despre *Istoria Serviciului Secret de Informații al Armatei României*, în care se aduc probe de arhivă privind contactele Sima-Moruzov, printre care și declarațiile unor cunoscuți oameni ai serviciului de informații (cazul locotenentului-colonel Ionescu-Micandru), au rolul de a ridica noi semne de întrebare asupra rolului nefast avut de Horia Sima în contextul asasinării programate a elitei legionare din

⁷⁴ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol VII, pp. 531-538.

⁷⁵ Apud Stela Cheptea ed., *op. cit.*, *passim*.

⁷⁶ Vezi Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al armatei Române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, pp. 122-159.

⁷⁷ Vezi Ion Pavelescu, *Enigma Moruzov. Cel mai mare spion din istoria României*, Iași, Editura Gaudeamus, 1993, pp. 141-156.

închisori în frunte cu liderul Legiunii⁷⁸. Problematika trădării lui Sima prin colaborare cu Serviciul Secret în scopul eliminării concurenței la șefia Mișcării a devenit, după 1941, o chestiune subiectivă în ecuația complexă a disensiunilor evidente din cadrul exilului legionar. Replicile ulterioare ale lui Papanace, I. Dumitrescu Borșa, Ștefan Palaghiță și Șerban Milcoveanu, în opinia noastră, nu prezintă credibilitate din următoarele motive: și Dumitrescu-Borșa și Papanace, au fost membri ai comitetelor de acțiune, atât în țară cât și în Germania și nu s-au opus deciziilor luate în comun, dar supervizate și executate în teren de H. Sima; despre contactele Sima-Moruzov amintește Dumitrescu-Borșa în memoriile sale scrise după eliberare, în baza *demascărilor* de la Aiud și în esență reeditând declarațiile lui Biriș și Pătrașcu, smulse sub teroare. Episodul cu confidențele lui V. Biriș făcute preotului Dumitrescu-Borșa încă din perioada exilului berlinez, este doar reținut, dar neexploatat politic în perioada 1940, când Dumitrescu-Borșa ar fi avut toate motivele s-o facă, deoarece s-a situat fățiș de partea lui I. Zelea Codreanu și Gh. Ciorogaru în disputa lor cu Sima și când l-ar fi putut utiliza ca armă politică pentru desființarea morală a *uzurpatorului*. Aceste deducții, arată explicit că informațiile au fost aflate și decantate mult mai târziu (probabil la Aiud, în contextul descris deja) și au fost plasate total subiectiv în textul memoriilor sale⁷⁹. Dealtfel, în textul său, *Văzute și trăite în organizația legionară*, apărut în *Glasul patriei*-revistă a regimului comunist destinată exilului românesc-Dumitrescu-Borșa a mai încercat lansarea acestor aserțiuni, care au fost privite cu totală neîncredere și sancționate ca atare de întreaga diasporă legionară.

În polemica sa cu oamenii rămași fideli lui Sima, doctorul Șerban Milcoveanu îi pune un diagnostic dur lui Horia Sima. Milcoveanu îl numește *psihopat anarhist* și iresponsabil din punct de vedere clinic, sugerând trădarea ca efect al comportamentului paranoic. Argumentele lui Milcoveanu aduc în discuție faptul că, Sima a ascuns premeditat ordinele pacifiste date de Gh. Clime, dispoziția înlocuirii și chiar îndepărtării sale din Capitală, către I. Banea și Al Cantacuzino. Pe această linie, a insubordonării evidente față de ierarhia superioară a Mișcării, dr. Milcoveanu face o paralelă forțată între Stelescu și Sima. El concluzionează că amândoi au conspirat pentru preluarea Mișcării și pentru eliminarea lui Codreanu, dar că Sima a avut câștig de cauză deoarece, șeful

⁷⁸ Apud Stela Cheptea ed., *op. cit.*, pp. 40-54.

⁷⁹ Pr. Ion Dumitrescu-Borșa, *op. cit.*, p. 285-286.

Mișcării era arestat și nu a putut reacționa, dar mai ales pentru că, Moruzov era superiorul lui Eugen Cristescu. Dacă acesta din urmă a gafat în cazul Stelescu, Moruzov, mult mai abil, a reușit. Atât E. Cristescu cât și M. Moruzov au fost desemnați de Milcoveanu, drept coordonatorii din umbră ai celor doi trădători. Argumentul nu ține întrutotul, dacă introducem în cumpăna faptelor succesele operative ale lui Eugen Cristescu în perioada 1940-1944, cu accent pe evenimentele din ianuarie 1941 și după eliminarea legionarilor de la putere, perioadă în care activitatea clandestină legionară a fost extrem de redusă, fiind demascată, contracarată, aproape complet anulată, în primul rând prin profesionalismul dovedit de structurile informative și contra-informative conduse de E. Cristescu. Milcoveanu încearcă să sublinieze nu relația de subordonare a lui Sima față de Moruzov, ci cointeresarea reciprocă în anihilarea lui Codreanu și a adepților săi, partizani ai unei linii politice exclusiviste și anti-Carol al II-lea. Astfel, Moruzov putea raporta regelui dispariția lui Codreanu, a principalilor colaboratori și replierea Gărzii în raport cu interesele Palatului, iar Horia Sima scăpa de competitori și prelua șefia Mișcării. Ajutorul imediat primit de Sima de la Moruzov s-ar traduce, în opinia doctorului Milcoveanu, în imunitatea pe teren, în raport cu aparatul represiv polițienesc, și prin vidul creat la nivelul ierarhiei superioare legionare, ca urmare a represiunii din 22 septembrie, consecință, în fapt, tot a unei acțiuni coordonate de Sima și anume, asasinarea lui Armand Călinescu⁸⁰. În acest context, menționăm și interesul regelui Carol al II-lea și, implicit, al lui Moruzov în dispariția premierului (complementară și cu presupusa antipatie/dispută Moruzov-Călinescu, enunțată tot de dr. Milcoveanu)⁸¹.

Exercițiul doctorului Milcoveanu se vrea fără cusur, dar o analiză mai atentă a listei cu legionarii supraviețuitori ai închisorilor carliste, a numelor azilanților politici din Germania și a unor aspecte ce țin de organizarea și activitatea comandamentului de acțiune din Berlin (faptul că Sima nu a fost nici pe departe lider de necontestat al grupului de comandă), demontează punctual tezele oarecum hazardate ale doctorului Milcoveanu. Chiar după veritabila *noapte a sfântului Bartolomeu* din septembrie 1939, nu credem că analiștii politici ai timpului dădeau mari șanse lui Horia Sima în competiție cu supraviețuitorii carnagiului carlist, printre care enumerăm pe Ilie Gârneață, Vasile

⁸⁰ Șerban Milcoveanu, *Corneliu Zelea Codreanu, altceva decât Horia Sima.*, p. 46.

⁸¹ *Ibidem*, p. 46-47.

Iasinschi, Corneliu Georgescu, Radu Mironovici, Se pune firesc întrebarea cine putea garanta lui Sima preluarea șefiei înaintea foștilor Văcăreșteni, a comandanților Bunei Vestiri, a preotului Dumitrescu-Borșa, ultimul supraviețuitor al echipei legionare participante la războiul civil spaniol și exemplele pot continua. Rapoartele Siguranței și memoriile oamenilor politici ai timpului dovedesc percepția insolită și imaginea extrem de proastă a lui Horia Sima⁸². Acesta era receptat drept un anarhist incurabil și un terorist feroce, iar după capturarea sa în mai 1940 și anchetarea lui de către ministrul de Interne, M. Ghelmegeanu, acesta a declarat că, “Horia Sima este un tip patologic”⁸³. În concluzie, operațiunea de destindere începută de rege se bazează pe lideri legionari legitimați politic în perioada codrenistă, iar delegațiile legionare plecate la Berlin, se adresează în primul rând lui Dumitrescu-Borșa, Papanace, Vojen și au ca scop încetarea acțiunilor violente conduse de Sima⁸⁴. După uciderea lui Armand Călinescu, C. Papanace dezmente printr-o scrisoare oficială trimisă lui Joseph Goebells orice relație a Legiunii cu serviciile străine⁸⁵ și tot el este cel care conduce ședințele operative ale comandamentului legionar din Germania. Așadar, relațiile de anvergură sunt apanajul altor comandanți legionari și nicidecum ale lui Sima. Posibil ca acesta să fi sesizat handicapul și în consecință, s-a dedicat exclusiv activității subversive, în care excela efectiv, lucru dovedit de acțiunile întreprinse în toamna anului 1938. Deci și după asasinarea lui Călinescu, Sima este important pentru autoritățile din România doar din perspectiva dezarmării pistolarilor legionari. Aceasta este principala doleanță a regimului prezentată grupului de comandă din Germania, același lucru s-a stabilit și în timpul interogatoriilor de la Ministerul de Interne. Șeful Corpului Detectivilor, Niki Ștefănescu a insistat pentru “dezarmarea și identificarea legionarilor din Țară și frânarea oricărui act violent, chiar din inițiativă personală; găsirea de mijloace pentru aducerea din Germania a grupului terorist al lui Sima, elementul dinamic și violent care compune conducerea actuală legionară; reconstituirea întregii

⁸² Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 226.

⁸³ O notă a Corpului Detectivilor privind arestarea lui H. Sima și N. Pătrașcu demonstrează impresia dezagreabilă făcută de șeful legionar la Ministerul de Interne (*Dosar Horia Sima*, pp.102-105).

⁸⁴ *Cronologie legionară*, p. 184-186.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 183. În presa germană și chiar în mediile Legației Germaniei la București existau zvonuri că serviciile secrete britanice ar fi fost implicate în asasinarea primului-ministru român, apud, *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol V, 1938-1940 (coord. Ioan Scurtu), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2006, p. 297.

acțiuni a lui Sima, de la dizolvarea partidelor și până în prezent”⁸⁶. Observăm că leit-motivul anchetelor a fost dezarmarea elementelor active ale Mișcării și părăsirea liniei vindicativ-teroriste adoptată de Garda de Fier după asasinarea lui Codreanu, dar totodată aceleași aspecte devin baza operațiunii de destindere politică. Pe parcursul interogatoriilor și contactelor cu Ghelmegeanu, N. Ștefănescu, Moruzov, Urdăreanu, se conturează tot mai clar posibilitatea de reconciliere dintre Legiune și regim, mai ales în contextul ofensivei germane pe frontul de vest și a evidentei înfrângerii trupelor franco-engleze. Treptat, Horia Sima devine din anchetat, acuzat de complot și terorism, partener de discuție politică. În concluzie factorii de decizie de la București, în frunte cu regele, sunt cei care contribuie, în esență, la legitimarea lui H. Sima în fruntea Mișcării. Faptul că autoritățile tratează cu Sima, tranșează în favoarea acestuia lupta pentru șefia Legiunii, în detrimentul altor lideri legionari, cu un mai mare ascendent în activitatea legionară, dar care la momentul mai-iunie 1940 nu aveau ce oferi sau prezenta în negocierile de reconciliere cu autoritățile. Întrebările privind relațiile liderilor legionari cu vârfurile regimului național-socialist, contactele cu liderii vizați precum Göring, Goebells, Rosenberg, Himmler, Hess, arată interesul autorităților de la București în elucidarea raporturilor efective dintre Mișcare și Germania nazistă, dar mai ales stabilirea clară a factorului de simpatie ideologică și posibila intervenție a lui Hitler în favoarea legionarilor. Din memoriile sale, ne dăm seama că H. Sima a blufat și a mizat totul pe exagerarea relațiilor la vârf existente între Legiune și personajele cheie ale Germaniei naziste. În definitiv, contactele cu oficialitățile germane erau de resortul lui Papanace, Vojen, Constant. Cum aceștia erau la Berlin, iar agenții Serviciului Secret nu puteau opera cu lejeritate și nu aveau acces la informații adecvate și corecte, Sima a decis să supraliciteze relațiile Legiunii cu personalitățile celui de-al treilea Reich. Acest lucru este oarecum sesizat de M. Moruzov, care a informat pe rege cu privire la faptul că “prea multe persoane se erijează în a fi exponenții Germaniei”. În nota respectivă semnată personal de șeful Serviciului Special de Informații, este dat drept exemplu de intoxicare cu informații gratuite chiar Horia Sima. Pe de altă parte, revenind la presupusa colaborare cu Sima, modul în care Moruzov semnaleză *diversiunea* lui Horia Sima, exclude orice termen de simpatie sau colaborare

⁸⁶ *Dosar Horia Sima...*, p.107-108. În nota Corpului Detectivilor reținem și observația făcută de anchetatori că Horia Sima “este un element inteligent, conștient de rolul său de conducător virtual și titular al Mișcării”.

informativă. Moruzov avertiza că zvonurile abil răspândite de legionari crează anumite stări de spirit ce pot conduce “din moment în moment la consecințe din cele mai grave”⁸⁷. Se pare că raportul lui Moruzov a fost citit de Carol, pentru că în timpul audienței la rege, pretențiile lui Sima au fost refuzate vehement⁸⁸.

În urma analizei documentelor privind interogatoriile lui Horia Sima, coroborate cu memoriile acestuia, se conturează impresia unui abil joc întreprins de Sima în raport cu organele de anchetă și cu personalitățile regimului carlist cu care a intrat în contact. Într-o primă fază, Sima declară exaltat că a revenit în țară pentru a răsturna regimul și a opri alunecarea României pe panta unei politici vădit antigermane. De altfel, nici nu putea să nege evidențele, ba mai mult, a supralicitat hotărârea luată de a organiza o lovitură de stat pentru a stopa o eventuală atitudine anti-germană care ar fi pecetluit soarta României. După această etapă în care joacă rolul patriotului sincer, exaltat revine într-un nou registru de abil negociator al dezarmării și pacificării echipelor de legionari. Și sub acest aspect exagerează potențialul Mișcării, efectivele, nivelul de înarmare și gradul de mobilizare. În timpul anchetei conduse de Nicki Ștefănescu, lui H. Sima i se arată o hartă făcută de Siguranță, în care erau hașurate zonele cu potențial legionar terorist. În memoriile sale, Sima descrie surpriza pe care a avut-o să constate o asemenea răspândire a organizațiilor legionare active, de care el nu avea nici o informație, dar și indecizia de a confirma sau infirma existența acestor rețele teroriste. Liderul legionar a supralicitat din nou potențialul legionar activ înarmat, mizând pe cartea tăvălugului anchetei și așteptând derularea ofensivei germane în Vest⁸⁹. De altfel, între interogatoriile despre activitatea grupurilor legionare din țară, Sima era provocat la discuții privind operațiunile de pe frontul franco-german⁹⁰.

Schimbarea atitudinii anchetatorilor față de H. Sima se produce în paralel cu victoriile armatei germane pe Frontul de vest, odată cu confirmarea pronosticurilor sceptice date de Sima în discuțiile cu Nicki Ștefănescu, privind forța de rezistență a armatei franceze împotriva tăvălugului german. Dezastrul militar iminent al Franței a contribuit fundamental la reconfigurarea opticii politice a factorilor de decizie de la

⁸⁷ Cristian Troncota, *op. cit.*, pp. 140-141.

⁸⁸ Carol al II-lea, regele României, *op. cit.*, p.226.

⁸⁹ Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase*, p. 191-192.

⁹⁰ *Ibidem*, 192-194.

București, față de Legiune și față de H. Sima. În acest context, Sima devine persoana cea mai indicată din partea Legiunii în noua construcție politică proiectată de regele Carol al II-lea. După cum am afirmat mai sus, faptul că în opinia Siguranței și a Serviciului Secret, Sima era promotorul liniei dure în Mișcarea Legionară și conducătorul echipelor de pistolari fanatici ce ar fi trebuit pacificați sau anihilați în condițiile unor prognoze corecte vizând viitoarele și inevitabilele încercări la care avea să fie supus statul român și regimul condus de Carol al II-lea, a constituit atuul lui H. Sima în acapararea șefiei Mișcării, în raport cu ceilalți lideri legionari mult mai reprezentativi și, dar și cea mai bună recomandare față de marea masă legionară, căreia i se demonstra justetea liniei simiste. Astfel, Horia Sima devenea garantul scoaterii din clandestinitate a luptătorilor legionari și reconcilierii Legiunii cu regimul carlist, ba mai mult, prin manevrele și tratativele lui Horia Sima cu *permanențele statului*⁹¹, Mișcarea Legionară participa pentru prima dată la formarea guvernului. Practic, acțiunea lui Horia Sima s-a situat în mijlocul curentului general vindicativ, declanșat de abuzurile, samavolniciile, crimele regimului carlist, curent întreținut de acțiunile lui Sima, ce s-au integrat așteptărilor reperabile la nivelul simplilor legionari și simpatizanți. Ignorând caracterul hagiografic al scrierilor legionare de după 1940, dar mai ales din exilul legionar, nu putem să nu remarcăm exaltarea nedisimulată a membrilor Mișcării rămași loiali lui Horia Sima, în ceea ce privește personalitatea și acțiunea *Comandantului*, percepția și interpretarea secvențială în registru mistic, sau absolut rațional-cauzală a faptelor și elementelor definatorii ale perioadei 1938-1941. Fără a neglija celelalte aspecte ce țin de posibila colaborare cu Moruzov, sau cel puțin manevrarea lui Horia Sima de către Serviciul Secret, contextul favorizant extern și intern, preluarea șefiei Mișcării Legionare de către Horia Sima și propulsarea lui în funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri la 14 septembrie 1940, dezvăluie o serie de calități și defecte care întregesc imaginea unei personalități controversate. Astfel, trebuie menționate abilitatea acestuia de a exploata la maximum oportunitățile și conjuncturile politice, modul cameleonice de a trece cu ușurință de pe pozițiile de forță la raporturi amical-politice, capacitatea de persuasiune și talentul de a-i determina pe ceilalți lideri legionari să acționeze în conformitate cu linia tactică proprie, influențarea, subordonarea și capacitarea *grupului 17*, ca element de presiune în disputa cu Papanace, Vojen, Constant,

⁹¹ *Ibidem*, p. 220-221.

Ciorogaru, Dumitrescu-Borșa⁹², amabilitatea în relațiile personale și intransigența în chestiuni de ordin politic⁹³. Toate aceste atribute personale s-au constituit în strategii, supuse fără echivoc ambiției personale de a deveni șeful Mișcării Legionare. Deși nu era neapărat un tip foarte religios, Horia Sima intitulează ultimul său capitol din lucrarea memorialistică *Sfârșitul unei domnii sângeroase*, cel referitor la totala răsturnare de situație din noaptea de 5 spre 6 septembrie 1940, “Minunea Arhanghelului Mihail”⁹⁴. Exemplul demonstrează plierea pe un anumit tip de discurs, capacitatea de adaptare a lui Horia Sima la terminologia mistică lansată și adoptată de Codreanu și Moța.

Confirmată prin numirea lui Horia Sima în postul de subsecretar de stat la Ministerul Cultelor și Educației Naționale⁹⁵, reconcilierea Mișcării cu regele Carol al-II-lea, a cunoscut un nou moment de încordare după drama abandonării Basarabiei în urma ultimatumului sovietic. Demisia guvernului Tătărescu și înlocuirea lui cu un cabinet de nuanță naționalistă, condus de inginerul Ion Gigurtu, a favorizat propulsarea lui Sima în funcția de ministru la Culte și Arte. Pentru a se demonstra integrarea Legiunii în formula guvenamentală și totala destindere survenită între legionari și regim, au fost numiți în funcție legionarii Augustin Bidianu, (subsecretar de stat la Finanțe) și Vasile Noveanu, (ministru la Inventarul Public). Pentru a forța căderea guvernului și constituirea unui nou guvern de sorginte legionară, Horia Sima își depune demisia după doar 3 zile, motivându-și gestul prin următoarea declarație: “Generația nouă și Mișcarea Legionară declină răspunderea greșelilor trecutului și nu înțelege să-și asume vinovății care nu-i aparțin, da, această generație este hotărâtă să-și pună pieptul și sufletul pentru salvarea țării. Ea rămâne mai departe legată de suveranul ei, Regele Carol al II-lea, și așteaptă cuvântul lui regec”⁹⁶. La 9 iulie demisia este aprobată, după ce tot Sima recomandă în locul său un alt legionar, pe Radu Budișteanu, avocat al apărării în procesul lui Corneliu Codreanu. După

⁹² Vezi *Cronologie legionară...*, p. 178; Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase.*, pp. 50-52.

⁹³ Un document german de arhivă, întocmit cu prilejul puciului legionar din 3 septembrie 1940 îl descria pe Sima ca “foarte amabil în relațiile personale” dar în chestiuni politice “ațos ca un câine”, foarte ambițios, impasibil în condiții de criză, chiar dacă ar putea muri “sute de mii de oameni lângă el, dar pe el nu l-ar impresiona”. Apud Armin Heinen, *op. cit.* p. 356.

⁹⁴ *Ibidem*, pp.437-494

⁹⁵ În guvernul Gigurtu au fost incluși Horia Sima, subsecretar de stat la Ministerul Cultelor, Augustin Bidianu, la Economie și Vasile Noveanu, la Ministerul Inventarul Public.

⁹⁶ ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar 440/1940. Vol. II, f. 4.

mai multe discuții la 14 iulie ceilalți miniștri legionari își depun și ei demisia, solidarizându-se cu Sima și cu linia tactică propusă de acesta.

Abilitatea lui Horia Sima de a se sustrage responsabilităților derivate din participarea la guvernare într-un cabinet sortit eșecului, dar și senzația oferită autorităților că Mișcarea s-a aliniat hotărât politiciii regale, a furnizat un nou atu al ascendenței lui Sima la șefia Legiunii. În acest context politic conturat după cedarea fără luptă a Basarabiei și Bucovinei de Nord, iar mai apoi prin pierderea Nordului Transilvaniei și Cadrilaterului, Horia Sima și alți lideri legionari strâng legăturile cu oamenii politici ai vremii, cunoscuți contestatari ai politiciii carliste, în perspectiva unei acțiuni comune împotriva regelui. Personalitățile politice vizate au fost Iuliu Maniu și generalul Ion Antonescu⁹⁷, intrat în dizgrație după memoriul foarte dur prezentat regelui capitular la 1 iulie 1940 și pentru care fusese întemnițat la Mănăstirea Bistrița din Oltenia. În paralel cu sondarea unor importanți oameni politici în vederea răsturnării regimului, Sima trimite regelui un memoriu, în care insista pentru numirea unui guvern al tinerei generații și îndepărtarea vechii clase politice compromisă. La 16 august, alături de prof. Traian Brăileanu, Corneliu Georgescu și Radu Mironovici, Horia Sima inițiază o audiență colectivă la rege. În esență, delegația legionară cere suveranului formarea unui guvern eminentamente legionar și transformarea țării în stat totalitar. Destul de iritat de cererile legionare, Carol al II-lea le-

⁹⁷ H. Sima a avut o întrevedere cu generalul Antonescu la 27 iunie 1940, când s-au discutat despre o posibilă colaborare dintre general și Legiune (H. Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase...*, p. 277-280). Despre generalul și mai târziu mareșalul Ion Antonescu, șeful statului român în perioada 5 septembrie 1940-23 august 1944, informații și comentarii în dicționarele și enciclopediile de specialitate lucrări și monografii: John Keegan, ed., *Who Was Who in World War II*, London, Bison Books, 1978, p. 30; Thomas Parrish, ed., *Simon and Schuster Encyclopedia of World War II*, New York, 1978; Michel Mourre, *Dictionnaire Encyclopedique d' Histoire*, I, Nouvelle Edition, Paris, Bordas, 1993, p. 273; Ian V. Iogg, *Dicționarul celui de-al doilea război mondial*, București, Editura Niculescu, p. 16; Alesandru Duțu și colaboratorii, *Armata Română în al doilea război mondial (1941-1945). Dicționar enciclopedic*, București, Editura Enciclopedică, 1999, pp. 24-26; Gheorghe Buzatu, *România și războiul mondial*, Iași, CICE, 1995, pp. 261-268; idem, ed., *Mareșalul Ion Antonescu. Un a.b.c. al anticomunismului românesc*, vol. I-II, Iași, 1998, București, 1999, *passim*; idem (coord.), *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2002, *passim*; Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români (1944-1964)*, București, Editura enciclopedică, 1997, pp. 34-49; Cicerone Ioanițoiu, *Cartea de aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, I, pp. 16-17; Stelian Neagoe, *Oameni politici români. Enciclopedie*, București, Editura Machiavelli, 2007, pp. 24-27; Larry L. Wats, *O Casandră a României. Ion Antonescu și lupta pentru reformă. 1919-1941*, București, Editura Humanitas, 1994, *passim*; Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relații germano-române 1938-1944*, București, Editura Humanitas, 1994, *passim*.

a reproșat inactivitatea legionarilor în cadrul Partidului Națiunii, partid-unic, organism creat special pentru integrarea elementelor naționaliste active din Garda de Fier. În concluzie, regele a respins pretențiile expuse solemn de membrii delegației legionare subliniind că, “ar fi trist pentru țară, pentru ei și pentru mine să revenim la situația de acum 2 ani” și că el, suveranul, este “păzitorul acestei țări și ordinea se va menține cu orice preț”⁹⁸.

Eșecul demersului delegației legionare a repus în discuție eliminarea regelui pe cale violentă, revoluționară. Legiunea aștepta momentul prielnic pentru a forța debarcarea/abdicarea regelui, a cărui domnie falimentară, atât pe plan intern, cât mai ales extern, a produs o stare de adâncă ostilitate între români, un conflict fratricid care lăsa impresia unei declarații de război a autorității de stat împotriva unei întregi generații, contra propriilor cetățeni, contra țării reale. O domnie haotică și cu un caracter vădit conflictual, programat să disimuleze, să scindeze și să contoleze totul, cu accente autoritare și măsuri barbare, un regim odios sub aspectul nesiguranței legale, resimțită de tot mai multe categorii sociale și al nesiguranței și incoerenței politicii externe, amendate în cele din urmă cu ciuntirea granițelor și declanșarea dramei României Mari.

Sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1940 a însemnat o adevărată explozie de indignare și revoltă a societății opiniei publice românești împotriva regimului lui Carol al II-lea. Cei zece ani de domnie se încheiau într-un colaps total. Granițele sfâșiate și cortegiile imense de refugiați din teritoriile cedate fără luptă, au creat un climat de extremă nesiguranță, au condus către pierderea totală a credibilității politice a regelui Carol al II-lea. Instrumentat cu atâta cinism de von Ribbentrop și contele Ciano, arbitrajul de la Viena din 3 august 1940 a fost semnalul evident al ostilității germano-italiene pentru politica duplicitară a României, a fost sancțiunea dură aplicată regelui, principalul factor de decizie în chestiunile de politică extenă românească. Cedările teritoriale de la sfârșitul lunii august 1940 au creat o atmosferă deosebit de ostilă regimului carlist, au declanșat reacții contestatate deosebit de acute la nivelul întregii societăți românești⁹⁹. În acest cadru febril legionarii au contribuit decisiv la întreținerea climatului de nemulțumire, au exploatat propagandistic căderea frontierelor stabilite la 1918 și tragedia refugiaților și a

⁹⁸ Carol al II-lea, regele României, *op. cit.*, pp. 268-270.

⁹⁹ Valer Pop, *Amintiri Politice*, București, Editura Vestala, 1995, p. 99-100.

românilor lăsați pradă dominației străinilor de lașitatea și neputința regelui. În recuzita propagandistică legionară și-au făcut loc aprecieri asupra comportamentului fostului prinț Carol din timpul Războiului pentru Reîntregire, teme precum dezertarea acestuia și fuga la Odessa, renunțările succesive la tron, caracterul labil desfrânat și patologic-asasin al regelui. În contrapondere, legionarii reaminteau că Mișcarea și Codreanu au militat încă după 1933, pentru o apropiere sinceră față de Germania și de național-socialism, că obtuzitatea și incapacitatea patetică a regelui și a tuturor titularilor de la Ministerul de Externe, de a nu vedea mai departe de recomandările franco-engleze și de construcțiile politice ineficiente, gen Mica Antantă și Înțelegera Balcanică, dar mai ales, ostilitatea cercurilor politice de la București și a reprezentanților noștri la Geneva, au transformat Germania dintr-un potențial prieten al României, într-un inamic dur și intransigent, un adevărat gropar al României Mari. În acest context, declarațiile lui Codreanu capătă accente profetice și conotații de un mare realism politic. Într-o circulară din aprilie 1935, el se pronunțase pentru o politică externă alături de Italia, Germania și Franța, peste deciziile, lovite de nulitate și inaplicabile ale Societății Națiunilor¹⁰⁰; în memoriul trimis regelui la 5 noiembrie 1936 Codreanu afirma că: “Nu există Mica Înțelegere, nici Înțelegerea Balcanică. Cine crede în aceste construcții de carton, dovedește că n-a înțeles nimic”¹⁰¹, iar în noiembrie 1937, tot șeful Legiunii declara într-o conferință de presă, cauzată de gestul insolit al pactului electoral cu Iuliu Maniu că: “Eu sunt pentru o politică externă a României alături Roma și Berlin, alături de statele revoluțiilor naționale. În contra bolșevismului. În 48 de ore după biruința Mișcării Legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlin”¹⁰². Dacă cercurile maniste și brătieniste au rămas în expectativă, dovedind lipsă de inițiativă și incapacitate politică de a exploata situația, Mișcarea Legionară a trecut la ofensivă pentru preluarea puterii în stat. Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu au dat indicații propriilor organizații să manifeste demonstrativ împotriva Dictatului de la Viena, temându-se și de o intervenție străină, care ar fi dus la

¹⁰⁰ *Cronologie legionară...*, p. 134-135-

¹⁰¹ Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și manifeste...*, pp.97-100.

¹⁰² *Ibidem*, pp. 220-223. Declarațiile lui Corneliu Z. Codreanu privind înțelegerea electorală cu Iuliu Maniu, apărute în “Buna Vestire” din 30 noiembrie 1937. Codreanu trece în revistă termenii de apropiere dintre el și liderul național-țărănist, dar și modul diferit în care tratează cei doi oameni politici probleme de politică internă și externă.

lichidarea statului român¹⁰³. În replică, Legiunea a încercat acțiuni de destabilizare a autorității regimului carlist, acțiuni armate, violente, revoluționare, cu rolul de a crea panică în cercurile de la Palat și a-l determina pe rege să abdice.

Așa numita revoluție de la 3 septembrie, a fost în fapt o acțiune armată de slabă intensitate cu scopul preluării centrelor de putere (prefecturi) din teritoriu și a instituțiilor publice cu valoare strategică insurecțională de apărare sau informare a populației (stații sau centre de radiodifuziune și telecomunicații, cămine și clădiri universitare, Cazarma Gardienilor Publici din Capitală, sediul Poștei și Telefoanelor, Uzinele Malaxa, gări etc). Insurecția a fost declanșată concomitent în câteva orașe ale țării (București, Constanța, Ploiești și Brașov, Timișoara, Deva, Alba Iulia, Sibiu), dar a fost precar pregătită logistic și în cele mai multe locuri a eșuat lamentabil¹⁰⁴. Totuși, scopul inițial, acela de a crea panică în cercurile Palatului și tensiuni suplimentare la nivel guvernamental, de a resuscita simpatii și chiar reacții de solidarizare la nivelul populației, de a împinge autoritățile la măsuri pripite și inadecvate, menite să le compromită și mai mult, a fost atins. Acțiunile legionare din zilele de 3-5 septembrie 1940 și marile manifestații din Capitală și principalele orașe ale țării au condus, între altele, la demisia guvernului Gigurtu și l-au determinat pe Carol al II-lea să recurgă la numirea generalului Ion Antonescu în funcția de prim-ministru¹⁰⁵. Dezavuat de suveran la începutul lunii iulie din cauza unui memoriu scris în termeni intrasigenți și a unei audiențe la Palat, în care l-a acuzat energic, pe rege și camarila sa, pentru erorile politice extreme, care s-au soldat cu ciuntirea țării și compromiterea armatei, generalul Antonescu a fost *răsplătit* de suveran, prin stabilirea domiciliului forțat la Mănăstirea Bistrița. Pentru vehemența și sinceritatea sa în a identifica și soluționa cauzele și problemele dezastrului, Antonescu era exilat în Nordul Olteniei, fără posibilitatea contactelor și a consultării cu oamenii politici apropiați ca viziune și concepție. Până atunci, generalul Antonescu fusese receptat drept un filo-englez și un filo-francez incurabil, datorită funcției de atașat militar ocupată în cadrul

¹⁰³ Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, București, Editura Politică, 1970, p. 191.

¹⁰⁴ Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 129; Aurică Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, Editura "Dacia", 1976, pp. 24-29. Vezi și Șerban Milcoveanu, *Memorii...*, p. 214; Pr. Ion Dumitrescu-Borșa, *op. cit.*, pp. 303-304; Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase...*, pp. 441-477; Armin Heinen, *op. cit.*, p. 411.

¹⁰⁵ Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre*, București, Casa Editorială "Gândirea", 1991, pp. 322-326.

ambasadelor noastre de la Londra și Paris. După 1937, mediile politice bucureștene îl acuzau de filogardism, din cauza deselor întâlniri și convorbiri dintre general și Corneliu Codreanu, derulate în Capitală, sau pe pârtiile de ski de la Predeal și Sinaia. Deși nu-l nominalizează, Armand Călinescu face aluzii la sabotajul evident al generalului Antonescu în acțiunea de reprimare a Gărzii¹⁰⁶.

Soluția Antonescu s-a impus cu greu după refuzul generalilor Dumitru Coroamă și Constantin Niculescu de a reprima manifestațiile de stradă, dar și după declinarea ofertei regale de a prelua guvernul de către Mihail Manoilescu¹⁰⁷. Eliberat de la Mănăstirea Bistrița și adus la București de către colonelul Elefterescu, generalul Antonescu a fost primit la Palatul Regal și investit cu funcția de președinte al Consiliului de Miniștri¹⁰⁸. Într-o primă fază, numirea generalului Antonescu a depins de promisiunea acestuia de a restabili ordinea și de a proteja, în orice condiții, persoana regelui și a Elenei Lupescu¹⁰⁹. După consultări succesive cu Iuliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu, cu reprezentantul Reichului la București W. Fabricius și cu P. Ghigi, însărcinatul cu afaceri al Italiei fasciste

¹⁰⁶ Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 180.

¹⁰⁷ Șerban Milcoveanu este de părere că refuzul generalului Coroamă, șeful Diviziei de Gardă, de a trage în tineretul țării s-a petrecut înainte de investirea lui Antonescu și că s-a soldat cu arestarea generalului Coroamă în corpul de gardă de la Palat. H. Sima în *Sfârșitul unei domnii sângeroase...*, p. 478, consideră că scena s-a petrecut în seara de 5 septembrie, după numirea generalului Antonescu în fruntea guvernului și că la sugestia regelui de a scoate armata și a reprima coloanele de manifestații amândoi generalii s-au solidarizat neexecutând un asemenea ordin criminal. În opinia lui H. Sima, atitudinea refractară a celor doi militari a contat esențial în rezolvarea fericită a ecuației abdicării regelui. Tot doctorul Milcoveanu relatează curajul generalului Niculescu, ministru de Război în defunctul cabinet Gigurtu, de a nu se supune ordinului lui Carol al II-lea, care a dat dispoziții să se aducă în Capitală unități militare din provincie pentru restabilirea ordinii. Șerban Milcoveanu se înșeală deoarece, ministru de Război era generalul Paul Teodorescu, care împreună cu generalul Gh. Mihail, șeful Marelui Stat Major și cu generalul Gh. Argeșanu, șeful Armatei a II-a și fost premier, au conspirat pentru arestarea lui Antonescu și protecția regelui chiar cu prețul unor măsuri punitive draconice (Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 131; vezi și Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase...*, pp. 478-480). De asemenea, cunoscut pentru relațiile speciale cu Garda de Fier ca principal finanțator al oficiosului legionar "Buna Vestire" și senator ales pe listele partidului "Totul pentru Țară" în decembrie 1937, profesorul M. Manoilescu a fost *ispitit* cu formarea unui guvern care să înglobeze și legionari și care să acționeze ca tampon între Carol al II-lea și Legiune. M. Manoilescu s-a recuzat declarându-i la telefon: *Sire! Punându-mă să semnez Arbitrajul de la Viena, m-ați desființat ca om politic și, ca atare, nu vă mai pot fi de nici un folos* (Șerban Milcoveanu, *Memorii...*, p. 214-215).

¹⁰⁸ Decretul-lege din 5 septembrie 1940 cu privire la investirea generalului Ion Antonescu cu depline puteri și precizarea prerogativelor regale ("Monitorul Oficial", Nr. 205 din 5 septembrie 1940, p. 5058)

¹⁰⁹ Șerban Milcoveanu, *Memorii*, p. 216.

în România¹¹⁰. Antonescu nu a primit acceptul de participare la viitorul guvern a unor personalități din cadrul partidelor istorice, până când nu obține abdicarea regelui. Același sfat l-a primit Antonescu și de la Legația Germaniei, plus sugestia de a încerca un cabinet mixt format din reprezentanți ai Mișcării Legionare și militari devotați generalului. Cert este că în aceea perioadă, Fabricius îl descria pe Sima ca “un idealist pur, cu puțin simț pentru politica înțeleasă ca artă a posibilului”¹¹¹. În acest sens, Antonescu l-a delegat pe intimul său colaborator Mihai Antonescu să ia legătura cu H. Sima.

Aflat la Brașov, Sima tocmai ordonase legionarilor încetarea rezistenței în luptele cu autoritățile, fiind pregătit să treacă granița în Transilvania ocupată de unguri și de acolo să ajungă la Berlin, spre a se pune la adăpost de viitoarele represalii. Contactat de Mihai Antonescu, Sima a aflat de răsturnarea de situație de la București și a constatat că din ordinul generalului Antonescu, erau eliberați legionarii arestați la Brașov după tentativa eșuată de puci. La fel se petreceau lucrurile și în Capitală, unde manifestații din Piața Palatului și din alte puncte nevralgice ale Bucureștilor, erau arestați și apoi eliberați din ordinul generalului. Pentru Horia Sima acest aspect era un nou semnal că întrevederea din 27 iunie cu Antonescu dădea roade și se transformase într-o adevărată convenție nescrisă orientată împotriva regelui Carol al II-lea¹¹². De altfel, faptul că Piața Palatului devenise un adevărat teatru revoluționar, că manifestații în frunte cu legionarii cereau explicit alungarea regelui și a metresei sale, că s-au tras chiar focuri de armă spre ferestrele palatului, toate aceste aspecte în puse în consonanță cu veștile alarmiste-regizate se pare-ce acreditau asaltul Palatului Regal de către insurgenți legionari, cu încercările eșuate ale regelui de a restabili ordinea în Capitală cu ajutorul unor generali loiali¹¹³ și mai ales lipsa totală de credit politic a regelui la Berlin¹¹⁴, au creat o atmosferă de panică și nesiguranță

¹¹⁰ ANIC, Fond Ministerul de Interne, dosar 4/1940, f. 55.

¹¹¹ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 410.

¹¹² Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase...*, p. 466.

¹¹³ Vezi, Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 130-131; Armin Heinen, *op. cit.*, p. 411-412; Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase...*, pp. 477-480; Idem, *Mișcarea Legionară și Monarhia*, Iași, Editura Agora, 1997, pp. 26-29; Șerban Milcoveanu, *Memorii...*, pp. 216-219; Faust Brădescu, *Victorii legionare*, New York, Editura Libertatea, 1988, pp. 29-34; Aurică Simion, *op. cit.*, pp. 28-31.

¹¹⁴ Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 131. Carol al II-lea a tatonat pe Fabricius asupra intențiilor lui Hitler față de persoana sa prin intermediul lui Valer Pop și M. Manoilescu. Ambii oameni politici au informat pe rege că Germania nu se amestecă în treburile interne ale României dar că personal, Fabricius a sugerat abdicarea regelui.

la Palat, ce a condus, în cele din urmă, la abdicarea regelui Carol al II-lea. În dimineața de 6 septembrie 1940, orele 6, Carol I-a chemat pe generalul Antonescu și i-a declarat că renunță la tron în favoarea fiului său Mihai. În aceeași dimineață, moștenitorul tronului a depus jurământul de credință față de națiune și a confirmat deplinele puteri acordate în ajun primului-ministru Ion Antonescu.¹¹⁵, iar primele măsuri ale Conducătorului au fost aducerea trupelor fidele în Capitală (Divizia a III-a-Pitești), arestarea generalului Gh. Argeșanu și a lui Mihail Moruzov¹¹⁶.

În astfel de condiții, s-a redeschis problema formării guvernului. Dacă în urma apelului lui Ion Antonescu de a sprijini formarea guvernului, Iuliu Maniu și Dinu Brătianu au condiționat participarea unor specialiști și personalități național-țărăniști și liberale, de impunerea abdicării lui Carol al II-lea, după alungarea regelui aceste promisiuni s-au dovedit total hazardate. Așa numitul guvern de *Sacră Uniune Națională*¹¹⁷, preconizat de Ion Antonescu nu s-a putut realiza atât din cauza presiunilor pe care legionarii le făceau asupra Conducătorului Statului, în vederea ocupării portofoliilor guvernamentale, dar și din cauza impresiei total negative a Berlinului față de formula unui cabinet de concentrare națională, care ar fi inclus personalități liberale și țărăniști de orientare filo-franceză sau anglofilă. De altfel, recomandările primite de Antonescu de la Legația Germaniei, care vizau guvernarea generalului alături de Garda de Fier și excluderea vechilor partide, reflectau voința expresă a Fuhrerului. Dacă la sfârșitul lunii decembrie 1937, fiind solicitat de către Octavian Goga să facă parte din guvern, generalul Antonescu formulase printre alte condiții și păstrarea orientării anglo-franceze¹¹⁸, schimbarea atitudinii lui Ion Antonescu în septembrie 1940, se explică prin ascensiunea de necontestat a Germaniei ca principal actor și factor de putere în Europa. Într-un document al vremii atitudinea generalului este exprimată în logica evenimentelor: “Pot fi foarte prieten cu englezii, dar nu merg cu englezii ca să răstorn statul pentru o prietenie cu ei: merg cu cel mai mare inamic al meu personal, ca să salvez statul¹¹⁹”.

¹¹⁵ *Ibidem*, p.131-132.; Aurică Simion, *op. cit.* p. 34-35

¹¹⁶ Șerban Milcoveanu, *Memorii...*, p. 217-218. Autorul susține că absența lui Moruzov din țară a contribuit esențial al reușita generalului Antonescu.

¹¹⁷ *Ibidem*, p.216.

¹¹⁸ Aurică Simion, *op. cit.*, p. 18.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 21.

În perioada 9-12 septembrie, între generalul Antonescu și Horia Sima au avut loc negocieri pentru definitivarea listei de guvern¹²⁰. În timpul acestor tratative conducerea Mișcării Legionare a organizat mai multe manifestații în Capitală și în provincie pentru a demonstra forța și popularitatea Legiunii. La 13 septembrie, au avut loc mai multe, mitinguri și defilări ale legionarilor pentru a sărbători ziua de naștere a Căpitanului. După cum reiese din mai multe comunicate și apeluri ale lui Horia Sima, dar și din programul de manifestare decis de Forul Legionar, aceste acțiuni, minuțios pregătite, trebuiau să dovedească puterea, organizarea disciplinată și spiritul ofensiv nealterat al Mișcării, după doi ani de prigoană¹²¹. O notă a Corpului Detectivilor relatează despre consfăturile cercurilor studențești și ale mai multor lideri din provincie. Prezidate de Sima, aceste întâlniri ”au hotărât în unanimitate ca în ziua de 13 septembrie toți legionarii studenți, muncitori, intelectuali, cadrele feminine, precum și simpatizanții legionari să se adune la sediul din str. Gutenberg, iar de acolo să meargă la biserica Sf. Anton, unde se va face un parastas pentru pomenirea Căpitanului. Totodată, circulă zvonul că în aceeași zi, se vor produce în Capitală mai multe manifestațiuni pentru a arăta lumii forța legionară. Legionarii încolonați vor merge la cimitirul Bellu și la Jilava, unde este înhumat Corneliu Zelea Codreanu¹²². Un alt raport al Siguranței confirmă comemorarea zilei de naștere a lui Codreanu la Iași, acțiunea fiind coordonată de Alexandru Ventonic, viitorul prefect legionar¹²³. Ca efect imediat, manifestațiile ample aveau rolul de a forța mâna generalului Antonescu, aflat în tratative cu liderii Legiunii în vederea participării la guvernare. La 14 septembrie 1940, prin decret-regal, s-a proclamat Statul Național Legionar. Legiunea era singura mișcare politică recunoscută în “noul Stat”, generalul Ion Antonescu fiind confirmat “Conducătorul Statului Legionar și Șeful Regimului Legionar”, iar Horia Sima-

¹²⁰ Horia Sima *Era Libertății*, vol. I, Timișoara, Editura Gordian, 1995, p. 16-17.

¹²¹ Pentru o mai bună sincronizare a activităților din Capitală și teritoriu, Horia Sima lansează pe 8 septembrie un comunicat, prin care interzicea orice manifestație legionară spontană (“Buna Vestire” din 8 septembrie). Totodată se iau măsuri de strictă organizare și sub imperativul obținerii unor rezultate de imagine s-a comemorat ziua de naștere a Căpitanului în București și în alte orașe.

¹²² ASRI; Fond “D”, dosar nr. 728, f. 78.

¹²³ *Ibidem*, f. 123

“Comandant al Mișcării Legionare”. Tot în aceeași zi s-a comunicat formula noului Consiliu de Miniștri, format aproape în exclusivitate din militari și legionari¹²⁴.

Noua putere instalată în România la 14 septembrie 1940 avea un caracter bicefal. Pe de o parte, generalul Antonescu care, din postura de președinte al Consiliului de Miniștri, își luase toată răspunderea guvernării. Funcționar la Ministerul Economiei Naționale, după 1941, Mircea Vulcănescu a menționat această convingere a generalului, potrivit structurii sale de militar. Antonescu își asuma guvernanța cu toate riscurile implicite, ca o misiune de luptă, de sacrificiu, ce comportă o mare responsabilitate: “Când veți fi chemați să răspundeți de ceea ce ați făcut, eu sunt acela care va răspunde pentru dumneavoastră toți. De ceea ce pretind să știu tot ce faceți în sectoarele dumneavoastră de activitate. Pentru că numai eu guvernez în țara aceasta”¹²⁵. Pe de altă parte, ocupând fotoliul de vicepreședinte al guvernului, Horia Sima reprezenta singura forță politică agreată în stat, dar pretindea, prin funcțiile ocupate în ministere de către legionari, o participare mai largă la actul de guvernământ. Fără un program de guvernare coerent, fără experiență politică și având de rezolvat o serie de probleme în propria organizație (lipsa de autoritate asupra Mișcării, anihilarea contestatarilor, care-i puneau la îndoială legitimitatea conducerii), Horia Sima a intrat în conflict cu Antonescu, după o scurtă perioadă de timp. De asemenea, legionarilor nu le convenea maniera categorică, ușor cazonă de guvernare a generalului, fapt ce a determinat atitudini de frondă din partea funcționarilor legionari, față de hotărârile lui Antonescu, generând o continuă dispută pentru întâietate și o serie de acte de indisciplină. Antonescu a încercat, încă de la începutul celor patru luni de guvernare, să tranșeze această dualitate stabilită prin actul de la 14 septembrie, lansând următorul mesaj: “Acum trebuie să pun la punct o chestie cu dl. Horia Sima. Ați văzut, noi am transformat statul într-un stat național-legionar, iar dl. Sima e conducătorul Mișcării legionare. Cu dl. Sima suntem înțeleși că toată partea politică o face Mișcarea. În guvernare însă partidul nu se amestecă. Nu se amestecă decât dl. Sima, prin raporturile ce

¹²⁴ “Monitorul Oficial”, partea I, nr. 214 bis din 14 septembrie 1940; Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 1995*, București, Editura Machiavelli, 1995; apud, *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol. VI, septembrie 1940-ianuarie 1941, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2007, p. 101.

¹²⁵ Mircea Vulcănescu, *Ultimul cuvânt*, București, editura Humanitas, 1992, p. 34.

le am direct cu domnia sa și împreună căutăm să dirijăm în direcția cutare sau cutare”¹²⁶. Totuși, la data de 12 septembrie 1940 au fost numiți noii prefecți de județe, reprezentanții guvernului în teritoriu, care erau în mare majoritate legionari¹²⁷. Intuind viitoarele probleme, încă înainte de proclamarea statului național legionar, generalul Antonescu ordona lui Alexandru Rioșanu, viitorul subsecretar de stat de la Ministerul de Interne, să transmită autorităților din teritoriu că: “ Legionarii nu au voie să intre sau să se amestece în niciuna din autoritățile locale” și că doar “dacă poliția sau jandarmeria ar cere concursul legionarilor”, în acest caz numai, s-ar putea stabili colaborări cu instituțiile de stat¹²⁸.

Disensiunile dintre generalul Antonescu și Mișcarea Legionară au devenit publice la 16 octombrie 1940, printr-un schimb epistolar purtat între șeful guvernului și vicepreședintele Consiliului de Miniștri. Horia Sima a încercat să impună o “nouă direcție” privind structura economică a României¹²⁹, iar, în replică, pe data de 21 octombrie, Conducătorul îi răspunde, reproșându-i că a introdus oameni nepricepuți în administrație și că economia e în prag de faliment, din cauza demiterii brutale “din unele servicii și întreprinderi a unora fiindcă nu au fost legionari”, din cauza unor “experiențe ușurate, de măsuri de blocare luate de comisarii ai Dumneavoastră la întreprinderi”¹³⁰. Antonescu a subliniat tensiunile și neîncrederea care domneau în societatea românească, cauzate de samavolniciile Poliției legionare și a comisarilor de românizare: “Percheziții nedrepte, arestări insultătoare în contra ofițerilor, străini de orice acțiune politică, confiscări de bunuri sau îndemnuri la dezordine”¹³¹. În final, tonul generalului Antonescu devine categoric: “Așadar vă rog să alegeți: Sau vă luați singur răspunderea în fața țării și a istoriei și conduceți țara după conștiința și priceperea Dumneavoastră; Sau îmi dați toată libertatea și toată autoritatea în conducerea țării, alegerea oamenilor și reprimarea tuturor

¹²⁶ George Magherescu, *Adevărul despre mareșalul Antonescu*, București, Editura Păunescu, 1991, p.235.

¹²⁷ Vezi lista prefecților de județ în Horia Sima, *Era libertății...*, pp. 50-52; vezi și Dragoș Zamfirescu, *op. cit.*, p. 344.

¹²⁸ ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar 38 f. 190; Gheorghe Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 18-19.

¹²⁹ *Pe margine prăpastiei, 21- 23 ianuarie 1941*, vol.I, București, 1941, p. 145.

¹³⁰ *Ibidem*, p146.

¹³¹ *Ibidem*.

greșelilor și tuturor dezordinilor [...] Cu două capete nu se poate duce un singur corp decât la dezastru¹³².

Conflictul mocnit dintre Antonescu și Mișcare s-a agravat din cauza divergențelor apărute între Sima și general, cu privire la pedepsirea oamenilor politici responsabili pentru represiunile antilegionare din vechiul regim. Șeful statului dorea aplicarea unei pedepse exemplare, dar nu a pedepsei cu moartea, iar Horia Sima, după cum însuși mărturisea, a insistat pentru aplicarea pedepsei capitale marilor vinovați, adică a celor aproximativ 60 de foști demnitari ai regimului carlist, de foste cadre de poliție și jandarmerie. Pe fondul unei campanii de presă fulminante împotriva *marilor vinovați* au avut loc asasinatele de la Jilava, Snagov și Strejnicul, care au inflammat și mai mult disensiunile dintre Antonescu și Legiune. Din cauză că se hotărâse ca garda legionară să fie schimbată cu o gardă militară, iar ordinul fusese dat de însuși Al. Rioșanu, subsecretarul de stat de la Interne, în noaptea de 26/27 noiembrie o echipă de legionari condusă de D. Groza a pătruns în închisoarea Jilava și i-a ucis prin împușcare pe toți cei 64 de deținuți, acuzați de acte de represiune împotriva legionarilor. În aceeași noapte au fost uciși marele istoric Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, de către o echipa legionară condusă de Traian Boieru, iar la sediul Prefecturii de Poliție a Capitalei se aflau sechestrați o serie de oameni politici, care au fost salvați în ultimul moment de intervenția curajoasă a lui Rioșanu¹³³.

În urma acestor violențe Antonescu a convocat Consiliul de Miniștri, cu intenția de a da un comunicat prin care să fie dezavuată fapta și autorii odioaselor asasinate. Horia Sima și miniștri legionarii au încercat să se explice și au pus gravele asasinate pe seama întârzierii sentințelor judecătorești, a psihozei și a spiritului de revoltă al legionarilor, care participau la dezhumarea rămășițelor pământești ale lui Codreanu, Nicadorilor și Decemvirilor, deși în realitate, nu cei din interiorul închisorii au inițiat asasinatul, ci echipa lui Groza, venită ulterior. În cele din urmă a apărut comunicatul Consiliului de Miniștri, în care se arăta că “Generalul Antonescu, guvernul și Mișcarea Legionară reprobă acest act”, că se vor aplica “sanțiuni severe” și că “Mișcarea Legionară a hotărât

¹³² *Ibidem.*

¹³³ C. Argetoianu, *op. cit.* pp. 531-539.

încadrarea strictă și riguroasă în ordinea de stat a tuturor membrilor ei și sancționarea exemplară a acelor care se vor abate de la ordinea legală”¹³⁴.

Divorțul politic dintre Antonescu și Legiune aparent s-ar fi aplanat la sfârșitul lunii noiembrie și începutul lunii decembrie, când acesta a asistat la ceremonia de reînhumare a osemintelor lui Corneliu Zelea Codreanu la Casa Verde din Giulești, iar la 1 decembrie, alături de H. Sima și alți lideri legionari, generalul a participat la aniversarea Marii Uniri din 1 decembrie, la Alba Iulia.

Pe parcursul lunilor decembrie și la începutul lunii ianuarie relațiile dintre șeful statului și Mișcare au cunoscut alte momente de încordare. La 5 decembrie a fost desființată prin decret Poliția Legionară, iar la 10 decembrie s-a publicat decretul prin care se intrziceau violările de domiciliu.

Legionarii au sesizat în măsurile luate de Antonescu, sfârșitul iminent al dualismului politic instaurat la 14 septembrie și și-au luat propriile măsuri de siguranță. Astfel în luna decembrie, legionarii au constituit adevărate depozite de arme și muniții, au trecut la acțiuni de propagandă insinuantă, cu referire la trecutul *anglofil și francmason* al generalului Antonescu, la reorganizarea structurilor și unităților legionare, în vederea unui evident conflict cu autoritățile și cu armata.

La 9 ianuarie, Antonescu a declarat că voia să obțină o întrevedere cu Adolf Hitler, deoarece știa că factorul determinant în soluționarea crizei interne, rămânea atitudinea forurilor de decizie ai Germaniei național-socialiste și în special a Führerului. Invitația a venit pe data de 12 ianuarie și îl includea și pe Horia Sima, care însă a declinat-o.

Antonescu a plecat la Berlin la 14 ianuarie și s-a întâlnit în aceeași zi, cu cancelarul Adolf Hitler. În discuții, a ridicat problema disensiunilor ivite între el și Mișcarea Legionară, din cauza infiltrării comuniștilor și a incapacității actualei conduceri legionare. Generalul a arătat că imensul capital de popularitate acumulat de Legiune în timpul vechiului regim s-a diminuat îngrijorător și că opinia publică românească este revoltată în urma incoerenței administrative și a abuzurilor săvârșite de legionari. Hitler “și-a exprimat dezamăgirea față de Horia Sima” și “a declarat că, după părerea sa, este imposibil de a se guverna în România împotriva Gărzii de Fier. Cu toate acestea, în cele din urmă, Antonescu va fi nevoit să devină, de asemenea, și conducătorul Gărzii de Fier și lucrul cel

¹³⁴ “Universul” din 29 noiembrie 1940.

mai bun ar fi dacă, dorința aceasta i-ar fi prezentată chiar din partea Gărzii de Fier. Dar orice s-ar întâmpla, el (Führerul) este convins că Antonescu este singurul om capabil de a călăuzi destinele României”¹³⁵

Încurajat de întâlnirea cu Hitler, Antonescu a revenit rapid în țară cu intenția clară de a-i elimina pe legionari de la guvernare, sau cel puțin de a scăpa de liderii incozi din fruntea Legiunii, mai ales de Horia Sima, pentru ca în următoarea etapă să reușească preluarea șefiei Mișcării. La 15 ianuarie generalul a trimis o nouă scrisoare pe un ton ultimativ lui Horia Sima în care, pe lângă tema dezordinilor și a abuzurilor, reproșează legionarilor campania de denigrare a persoanei sale de către cercurile gardiste. De asemenea, Antonescu arată că Hitler personal a tras un semnal de alarmă privind starea de indisciplină și anarhie existentă în administrație: “Iată cercul vicios în care ne zbatem, cerc care a creat o stare de alarmă, care a ajuns până la Führer. Vreți să mergeți astfel înainte, mergeți singuri, dar fără generalul Antonescu. El nu și-a închiriat onoarea și trecutul lui nepătat, cum un negustor închirează sau vinde o firmă cu vad reputat. El a intrat în arena politică pentru a salva țara, nu pentru a o duce la dezastru și mai mare”¹³⁶.

O altă măsură luată de general după revenirea în țară a fost desființarea comisiilor și comisarilor de românizare de pe lângă întreprinderi.

Surprins de revenirea precipitată de la Berlin și îngrijorat de tonul categoric al generalului, după o serie de consfătuiri cu principalii săi colaboratori, Horia Sima organizează o întâlnire a șefilor de cuiburi din Capitală în localul Academiei Comerciale. Printre alți vorbitori, secretarul-general al Mișcării, Nicolae Pătrașcu, a proclamat că: “divorțul dintre Legiune și general este iremediabil”¹³⁷.

Pentru intimidarea generalului Antonescu și captarea simpatiilor Germaniei și Italiei, la 19 ianuarie, în mai multe orașe din țară s-a organizat o serie de conferințe pe tema *Lupta Germaniei național-socialiste și a Italiei fasciste pentru instaurarea unei noi ordini europene*. La București, întrunirea a avut loc în aula Facultății de Drept. Discursul provocator al lui Vasile Iasinschi a fost reluat și la radio. De asemenea, posturile de radio

¹³⁵ Nota ministrului Paul Schmidt asupra convorbirii dintre Führer și Conducătorul Statului, generalul Ion Antonescu în *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol. VI..., pp. 376-383.

¹³⁶ Ioan Scurtu, *Culegere de documente și materiale privind istoria României (6 septembrie 1940-23 august 1944)*, București, Tipografia Universității București, 1978, pp. 75-78.

¹³⁷ *Pe marginea prăpastiei*, vol. II, p. 216-217;

au difuzat conferința ținută de generalul C. Petrovicescu, intitulată *Procesul Gărzii de Fier din martie 1934*, în care se făcea apologia violențelor legionare, ca răspuns la agresiunile guvernului. Toate aceste acțiuni aveau menirea de a crea o anume psihoză, de a întreține o atmosferă febrilă, încordată. Pe de altă parte, întâlnirile programate în data de 19 ianuarie au fost un bun prilej de trecere în revistă a potențialului combatant al Gărzii de Fier¹³⁸.

În aceeași zi, în București a avut loc un incident care a aprins și mai mult spiritele. Asasinarea unui ofițer german a fost pretextul demiterii ministrului de Interne de către general. Horia Sima și întreaga conducere legionară s-au solidarizat cu generalul Petrovicescu. În asemenea context, Viorel Trifa a redactat și semnat un manifest al studențimii legionare, în care cerea înlăturarea din funcție a “elementelor satanice” Eugen Cristescu, șeful SSI, și Al. Rioșanu, subsecretarul de stat de la Interne. Tot la 19 ianuarie s-a decis organizarea unei mari demonstrații a studenților legionari, pentru ziua următoare. La manifestațiile de stradă din 20 ianuarie au participat și elemente din corpurile legionare “Răzleții”, “Vestitorii”, “Ajutorul Legionar” și Centrul Studențesc București. Organizațiile Corpului Muncitoresc Legionar au primit misiuni de pază la diferite sedii și obiective legionare: sediul din strada Roma, Casa Verde, sediile primăriilor de sector și mai ales Cazarma Gardienilor Publici, care se afla într-o poziție importantă, în spatele președinției Consiliului de Miniștri¹³⁹. Și în alte orașe din țară s-au înregistrat astfel de demonstrații de forță, însoțite de acte clare de nesupunere față de autorități.

Alarmat de anarhia din stradă, Antonescu a contracarat, prin demiterea lui Al. Ghica, directorul general al Polițiilor, și a lui Constantin Maimuca, director în Ministerul de Interne. Aceștia au refuzat să se supună ordinului și s-au baricadat în sediul Siguranței. Totodată, încă de pe data de 19, fuseseră convocați la București toți prefecții de județ, în mare majoritate legionari. Concomitent cu convocarea acestora, Antonescu a numit în locul lor militari, iar unități ale armatei și jandarmeriei au primit ordin să ocupe clădirile mai importante ale instituțiilor publice din București și din alte orașe, ba chiar să facă uz de forță¹⁴⁰. O altă inițiativă luată de general în dimineața de 21 ianuarie, a contat enorm în derularea ostilităților. Pentru a se baza pe trupele din Capitală, Antonescu a numit la

¹³⁸ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 432.

¹³⁹ Aurică Simion, *op. cit.*, p. 250.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 249.

conducerea garnizoanei București pe generalul C. Sănătescu, prieten și fost coleg de școală cu șeful statului.

Dacă în seara zilei de 21 ianuarie impresia generală era că legionarii au ieșit victorioși din conflictul cu generalul Antonescu, H. Sima a trimis o delegație legionară condusă de profesorul Traian Brăileanu să expună Conducătorului statului, o listă de revendicări care stipula retragerea armatei și guvern eminentamente legionar. Pentru a câștiga timp, Antonescu s-a arătat dispus la concesi, fapt care a amplificat intransigența legionarilor, deoarece a doua delegație a cerut direct retragerea generalului din viața politică. Generalul a refuzat, acceptând doar negocierea unor noi posturi în guvern.

Ziua de 22 ianuarie a marcat apogeul conflictului armat dintre Antonescu și Gardă. Prin intermediul lui Fabricius, generalul a dorit să știe clar opțiunea lui Hitler. Răspunsul a venit spre seară din partea lui von Ribbentrop. Führerul recomanda generalului să-i *pacifice* pe legionari, așa cum procedase și el în cazul puciului trupelor de asalt conduse de Röhm. Sima a fost înștiințat de decizia lui Hitler în dimineața de 23 ianuarie, dar ordinul de încetare a luptei și predare a instituțiilor ocupate nu a ajuns la timp și nu a putut fi evitat conflictul între armată și legionarii baricadați în instituții, deoarece ordinul de atac lansat trupelor prevedea ca ultima somație să se execute la orele 5 și în caz de refuz să se deschidă focul împotriva rebelilor. Ordinul de încetare a focului a fost transmis prin radio abia la orele 7 dimineața și a fost publicat într-o ediție specială, de ziarul “Cuvântul” În aplanarea conflictului s-a implicat și generalul Hansen, șeful Armatei germane din România¹⁴¹.

În după amiaza zilei de 23 ianuarie ordinea a fost complet restabilită iar la 24 ianuarie generalul Ion Antonescu a adresat o *Proclamație către țară*, în care se preciza că “armata a pus ordine în țară” iar cei vinovați de rebeliune vor fi pedepsiți¹⁴².

Evenimentele din ianuarie 1941 au pus capăt Statului Național Legionar și guvernării Antonescu-Sima. Agravarea treptată a disensiunilor și derularea ostilităților din ianuarie 1941 dintre general și Legiune a declanșat o vie polemică referitoare la tipologia conflictului, la pregătirea și inițierea acestuia. Argumentele propuse afirmă sau infirmă teoria *rebeliunii legionare* contra ordinii în stat și/sau a *loviturii de stat*, inițiate de

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 268-269; Armin Heinen, *op. cit.*, p.434-435.

¹⁴² “Curentul”, XIV, nr. 4651 din 25 ianuarie 1941.

Antonescu împotriva statului național-legionar. Considerăm că divergențele dintre Conducătorul Statului și Garda de Fier, singura forță politică recunoscută după 14 septembrie 1940, au fost permanent alimentate de ambele părți, au fost exagerate de terți, au fost influențate capital prin recomandări directe de la Berlin. Totodată, consemnăm că ambele tabere au folosit un întreg arsenal pentru intoxicarea și compromiterea celuilalt, că ambele părți, prinse într-un conflict latent, încă de la oficializarea *mariajului politic* din septembrie 1940, au strâns probe compromițătoare, operabile într-un viitor *divorț*, ce părea iminent. Provocările au fost instrumentate complementar acestui deznodământ, care, după valul de violență de la sfârșitul lunii noiembrie, părea inevitabil. Astfel, participarea Legiunii la cele patru luni de guvernare, s-a dovedit a fi un fiasco.

În atare condiții, beneficiind de intervenția și sprijinul unor ofițeri superiori germani, principalii lideri ai Mișcării Legionare s-au refugiat în Germania inaugurând, astfel, cel de-al doilea exil legionar, care s-a perpetuat și după căderea mareșalului Antonescu, prin lovitura de stat de la 23 august 1944 și a continuat, impus sau liber consimțit, chiar după decembrie 1989. Trebuie amintită reacția lui H. Sima și a Legiunii din momentul rocadei politico-militare făcute de România în august 1944. Constituirea Guvernului Național Român de la Viena a fost, cu siguranță, prima atitudine instituționalizată, coerentă împotriva ocupării sovietice și instaurării comunismului în România¹⁴³. De asemenea, aportul legionarilor la rezistența armată anticomunistă a fost considerabilă. Numărul mare de membri ai Mișcării Legionare din închisorile comuniste este relevant, fapt ce dovedește, pe de o parte, filonul doctrinar anticomunist legionar, iar pe de altă parte, participarea efectivă, armată chiar, la mișcarea de rezistență anticomunistă din România.

¹⁴³ Vezi Horia Sima, *Guvernul Național Român de la Viena*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1993 *passim*; Faust Brădescu, *Guvernul de la Viena. Continuarea statului român național-legionar*, Madrid 1989, *passim*; Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *op. cit.*, pp. 269-275.

Concluzii

Investigația noastră surprinde un important capitol din istoria României interbelice, semnalând cauzele și premisele care au condus la criza politică evidentă de la sfârșitul anului 1937 și începutul anului 1938, la instaurarea regimului autoritar carlist și pierderile teritoriale din vara anului 1940 și la guvernare legionaro-antonesciană din septembrie 1940. Reevaluarea Dreptei românești dintre cele două războaie mondiale, ca factor politic esențial angrenat în desfășurarea evenimentelor, implică o analiză a premiselor relevate în perioada anterioară, a noului cadru social-politic și economic, impus societății românești după Marea Unire de la 1918, prin aplicarea celor două reforme, agrară și electorală. De asemenea, mentalului colectiv al românilor fost influențat, în epocă, de trei factori esențiali și anume: războiul, unirea și reformele menționate, care au dus la o trăire intensă și o mai largă participare la viața publică a unor categorii sociale, ignorate până atunci. Totodată, contextul european, cu apariția *fascismelor* naționale și, mai ales, cu revenirea în forță a Germaniei la statutul de principal actor în relațiile internaționale, pe fondul lipsei de reacție a Societății Națiunilor și a Democrațiilor vestice, a avut un rol important în ascensiunea Dreptei românești.

Definirea conceptuală a Dreptei românești din perioada interbelică ține cont de plasarea acestui curent social-politic pe axa imaginară a spectrului reliefat de viața politică românească între 1918-1940. În perioada anterioară, istoricii și analiștii politici consideră Partidul Liberal, în frunte cu I. C. Brătianu și C. A. Rosetti plasat la stânga spectrului politic. *Roșii*, reprezentanți ai liberalismului politic, erau, de asemenea apreciați, ca *revoluționari și cărvunari*, de către conservatori, deoarece mulți dintre oamenii politici liberali din doua jumătate a secolului al XIX-lea participaseră la revoluția de la 1848.

Dreapta național-creștină românească a adaptat realităților interbelice curente, idei și tendințe antebelice, a preluat argumentele organiciste și discursul antiliberal ale conservatorismului, a reeditat retorica naționalismului-democrat și filonul sămănătorist, a redimensionat tezele anti-evreiești în raport cu problema evreiască de la noi, dar și sub impactul revoluției bolșevice din Rusia, deoarece promotorii

naționalismului-creștin românesc credeau că au *decriptat* în ideologia comunistă o nouă formulă a “mesianismului iudaic”, complementar sionismului, adoptat și declarat prioritar de către unii lideri ai comunității evreiești spre sfârșitul secolului al XIX-lea. De altfel, anti-iudaismul Dreptei radicale dintre cele două războaie mondiale a fost îmbrățișat sub aspectul *neloialității* minorității evreiești față de România și instituțiile statului unitar, în contextul identificării evreilor cu bolșevismul internaționalist și ateu. Totodată, rolul important, chiar monopolist, al acestora în comerț și în alte sectoare economice a declanșat un val de frustrări din partea populației autohtone majoritare și a determinat reacția Dreptei. Deși o serie de lideri proeminenți ai mișcării comuniste erau de origine evreiască, fapt ce l-a determinat pe C. Argetoianu să exclame cu ironie că “nu toți evreii sunt comuniști dar toți comuniștii de la noi sunt evrei”, considerăm exagerată teza des vehiculată în epocă de către promotorii naționalismului interbelic privind opțiunea apriorică și necondiționată pentru comunism a evreilor din România.

Demersul nostru a insistat asupra noilor percepții ale tineretului universitar față de climatul social-politic interbelic, față de promisiunile demagogice și populismul partidelor aflate în opoziție și/sau în campanie electorală și corupția, afacerismul, nepotismul practicat la guvernare. Accesul masiv al tineretului de la sate în universități a determinat creșterea considerabilă a numărului de studenți, organizarea în asociații studențești și mai apoi instituționalizarea lor politică în cadrul formațiunilor de dreapta și în special în structurile Mișcării Legionare, de altfel, a altă realitate incontestabilă a României interbelice. Astfel, pe lângă charisma și calitățile de lider ale lui Codreanu, pe lângă discursul radical anti-corupție și programul naționalist-creștin afișat de Legiune, un rol covârșitor în afirmarea politică a Mișcării Legionare și a liderului său l-a avut, cu siguranță, raportul inegal între suma așteptărilor și speranțelor societății interbelice, în special a tineretului, frustrat profesional, la un moment dat, din cauza *inflației intelectuale* și a blocării accesului la funcții-și oferta politică, mijloacele și realizările concrete ale vechii generații de politicieni, ale partidelor și, în general, ale democrației parlamentare de după primul război mondial. Așadar, într-o anumită măsură, se poate afirma că mediul social-politic și intelectual al anilor '30, carențele democrației românești interbelice, pe de o parte, și insatisfacțiile, aprehensiunile, sentimentul de izolare și respingere socială, au creionat personajul Corneliu Zelea Codreanu, au creat *mitul Căpitanului* și au determinat ascensiunea Gărzii de Fier, iar nu invers. De asemenea, în perioada interbelică, nu poate fi contestat mirajul exercitat asupra tineretului legionar de către regimurile totalitare din Italia și Germania. Faptul

că, modelele doctrinar relevat de fascism și național socialism a rezonat cu o anumită intensitate în ideologia legionară, nu înseamnă că legionarismul a fost influențat fundamental de fascism sau nazism. Dimpotrivă, spiritul românismului-creștin-ca bază doctrinară-și componenta etico-religioasă, reflectată în cadrul manifestărilor legionare, sunt aspecte “de inegalabilă originalitate”, în opinia lui Mircea Eliade, și relevă, deci, o notă discordantă în raport cu fascismul și național-socialismul. Adoptarea sistemului politic de tip autoritar-și nu dictatorial, după cum am arătat pe parcursul lucrării, evocând precizările lui Corneliu Zelea Codreanu-în detrimentul democrației parlamentare era văzută, de către legionari, ca soluție reparatorie, de asanare morală a societății și, totodată, drept cale sigură pentru refacerea solidarității naționale. După părerea lui Codreanu, sistemul democratic-pluripartidist era vinovat de toate problemele societății românești, de diminuarea sentimentului național, de pulverizarea cronică a energiilor românești, de demobilizarea programatică datorată instabilității guvernamentale. Ineficiența regimului democrației parlamentare erau cauzate de lipsa de autoritate și de voință politică în sancționarea corupției la nivel înalt, de discontinuitatea în susținerea efortului general de dezvoltare al țării, datorită deselor schimbări de guvern și, implicit a concepției de guvernare, de lipsa asumării responsabilității ministeriale, de clientelism și abuzuri, de demagogia și populismul partidelor, aflate în campanie electorală, de învrăjbirea regulată a românilor prin propagandă electorală și slăbirea, astfel, a sentimentului de solidaritate națională.

Rolul de inițiatori și organizatori deținut de Corneliu Zelea Codreanu, Ion. I. Moța și ceilalți fondatori ai Legiunii în cadrul procesului de regenerare moral-politică, după cum se credea, a fost evident important dar nu exhaustiv. Abia după câțiva ani de activitate pe teren propagandistic, după marșuri insolite în Basarabia, Bucovina și Țara Moților, după dizolvări succesive de către guvernanți, Mișcarea Legionară va deveni cert un punct de atracție pentru noua generație, în general, și pentru tânăra elita intelectuală interbelică, în special. Nu sunt desigur întâmplătoare reacțiile violent-intelectualiste și spiritualiste din epocă, lansate de Mircea Eliade în *Itinerariul spiritual* sau de către Pavel Costin Deleanu, Ion Nestor și Petre Marcu-Balș (Petre Pandrea) în *Manifestul Crinului Alb*. La fel ca și constituirea Legiunii în iunie 1927, publicarea *Itinerariului spiritual*, în noiembrie același an și lansarea *Manifestului Crinului Alb*, în anul următor, sunt momente de referință ale procesului de conștientizare a noii generații, sunt expresii de voință și afirmare al noului spirit combativ și mistic, totodată, interiorizant-etnicist și enciclopedic-universalist, în aceeași măsură. Prin

mișcările studențești din anii '20, tineretul universitar a redescoperit teme și idei, mai vechi sau mai noi, de afirmare a spiritului de generație în sens activ, militant. După experiența *cuzistă*, foștii *Văcăreșteni* au conceput o variantă proprie de exprimare, un nou cadru organizatoric bazat pe complexul relațional-camaraderesc și ierarhic stabilit între ei, o nouă asociație bazată „pe încredere nelimitată” în scop imediat, ideal transcendent și lider charismatic și care invita ritos pe sceptici „să rămână înafară” dacă au îndoieli. Legiunea Arhanghelul Mihail a cooptat tineri care aveau credințe comune și nu neapărat pe cei cu ideologii anume sau adepți ai unor sisteme doctrinare rațional elaborate și asumate.

Procesul de convertire și aderarea al tinerilor intelectuali din anii '30 a cunoscut **două faze** de mare importanță. Prima infuzie intelectuală în Garda de Fier se produce în 1932, prin intermediul lui Nichifor Crainic, consacrat publicist de dreapta, redactor la „Gândirea” și mai apoi director al ziarului „Calendarul”, profesor universitar, viitor ideolog al statului etnocratic. Acest prim contingent de intelectuali, grupați în jurul revistei „Axa”, a constituit un excelent mijloc de penetrație legionară în lumea culturală bucureșteană. Din grupul „Axa” făceau parte: Vladimir Dumitrescu și Vasile Christescu, istorici în plină afirmare, studenți preferați ai lui Vasile Pârvan, poetul Radu Demetrescu-Gyr, Alexandru Constant, Ion V. Vojen, Vasile Marin, Gheorghe Furdui, pictorul Alexandru Basarab și, bineînțeles, Mihail Polihroniade, animatorul acestei grupări intelectuale. A doua etapă semnificativă a procesului amintit a fost marcată de apropierea de Mișcare a lui Nae Ionescu, profesorul de logică și metafizică de la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității bucureștene și director al ziarului „Cuvântul”. Aderarea sa a antrenat și pe exponenții tinerei intelectualități: Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Petre Țuțea, Gheorghe Racoveanu, Mircea Vulcănescu, Alexandru Cristian Tell, adică pe discipolii care gravitau în jurul maestrului, componenți, unii dintre ei, ai Asociației Culturale „Criterion”.

Evoluția Mișcării Legionare în deceniul al IV-lea a fost marcată de dese dizolvări, de acte de reprimare din partea autorităților, de diversiuni și manevre de dezbinare, patronate de camarila de la Palat. În replică, legionarii au reacționat dur, ajungându-se până la asasinat.

Anul politic 1937 a început cu o veritabilă demonstrație de forță a Mișcării Legionare, prilejuită de organizarea funeraliilor pentru Ion. I. Moța și Vasile Marin, legionarii decedați în războiul civil spaniol. Impresionat și alarmat, totodată, de spectacolul oferit de mii de legionari în cămașă verde, regele a simțit în Codreanu un

veritabil concurent. Fidel planurilor sale de a instaura regimul autoritar, regele a considerat Mișcarea Legionară cea mai populară și indicată formațiune politică în proiectul său dictatorial. Evident că Legiunea era apreciată de Carol al II-lea, ca o necesară masă de manevră. Pe de altă parte, Carol simțea nevoia de a fi adulat. Dorea să rămână în istoria românilor drept un mare *Conducător* și nu doar ca suveran constituțional. De altfel, pe parcursul celor zece ani de domnie, Carol al II-lea a dovedit din plin veleități autoritare, considerându-și mai potrivită imaginea de dictator al tuturor românilor, decât aceea de rege constituțional, prizonier al capriciilor liderilor politici și al partidelor, adevăratele *vehicule politice* între popor și Monarhie. În ultimă instanță, Carol al II-lea fost invidios pe popularitatea lui Codreanu, pe modul în care *Căpitanul* a știut să se facă admirat, ascultat și urmat de generația tânără. În consecință, după unele experimente eșuate gen Straja Țării, care urmărea sustragerea tineretului de sub influența legionarismului, Carol al II-lea a încercat captarea și subordonarea Legiunii. Alarmat de marile manifestații de simpatie organizate pe tot traseul, cu ocazia readucerii rămășițelor pământești în țară ale lui Moța și Marin, impresionat de marșul coloanelor legionare în urma celor doi martiri ai Mișcării, Carol al II-lea a convocat pe Codreanu la o întâlnire secretă în casa Malaxa, cu scopul nedisimulat de a prelua șefia Legiunii, oferind lui Codreanu mandatul de prim-ministru. Refuzul *Căpitanului* de a lăsa pe Carol al II-lea "...să prostitueze și organizația noastră, cum a procedat cu celelalte partide politice" a determinat pe rege să ia măsuri de strictă supraveghere a Mișcării și să sugereze guvernului măsuri antigardiste puse în evidență mai cu seamă după remanierea din 23 februarie a cabinetului Tătărescu.

Excluderea lui Ion Mihalache de la succesiunea de guvern în noiembrie 1937 din cauza condițiilor inacceptabile propuse de rege privind configurația viitorului cabinet, dar și din cauza lipsei de suplețe și clarviziune politică, dovedite de Mihalache, a readus în fruntea național-țărăniștilor pe Iuliu Maniu, adversar consacrat al camarilei de la Palat. În acest context, prăpastia deschisă între Corneliu Zelea Codreanu și Carol al II-lea, în urma refuzului liderului Mișcării legionare de a preda organizația sa în mâinile regelui, a determinat apropierea între Maniu și Codreanu.

După ruptura dintre rege și Legiune, Codreanu a căutat sprijinul unor aliați politici puternici, care să-l susțină în conflictul său cu Carol al II-lea. Pactul de neagresiune electorală din 25 noiembrie 1937 a fost expresia acestui conflict, latent încă, între Carol și Legiune și a avut ca platformă politică principală adversitatea dintre semnatari și proiectul autoritar al regelui. Atât, Iuliu Maniu cât și Corneliu Codreanu și

Gh. Brătianu și-au propus *trântirea* în alegeri a guvernului Tătărescu, identificat ca *pilot al dictaturii regale*.

Campania electorală și rezultatul alegerilor au confirmat simpatia de care se bucura Legiunea în societatea românească, argument suficient de important pentru rege de a pune în aplicare planul de lichidare a Mișcării Legionare și a lui Codreanu.

În condițiile receptivității electoratului la mesajul naționalist, regele a numit pe Octavian Goga prim-ministru. Guvernul național-creștin condus de Octavian Goga a reprezentat, în viziunea regelui, o alternativă la investirea unui guvern al P. N. Ț, cîn frunte cu Iuliu Maniu sau a Partidului Totul pentru Țară, formațiuni care au obținut procente superioare gogo-cuziștilor la alegerile din 20 decembrie 1937. În planul regelui, cabinetul Goga reprezenta exemplul elocvent al inoportunității unei guvernări naționaliste, de dreapta. Manevra regală urmărea să ofere o satisfacție curentul naționalist, pe de o parte, dar în același timp să-l învrăjbească. În cabinetul Goga a intrat și Armand Călinescu, recunoscut în toate mediile politice ca mare adversar al Gărzii de Fier. A. Călinescu a primit portofoliul Ministerului de Interne cu misiunea expresă de a supraveghea pe Goga, ce manifestase interes pentru o înțelegere politică cu Zelea Codreanu. Abuzurile jandarmilor, frecvente în timpul campaniei electorale, aveau rolul de a aduce Mișcarea Legionară și P.N.C. pe poziții ireconciliabile. În urma unei întrevederi între Goga și Codreanu, ultimul își retrace formațiunea politică din campania electorală. Acordul dintre Goga și Căpitan l-a făcut pe Carol al II-lea să ceară demisia cabinetului Goga, instaurând regimul personal autoritar prin lovitura de stat din 10 februarie 1938.

Instaurarea regimului autoritar, abrogarea Constituției din 1923, dizolvarea partidelor politice, instituirea stării de asediu și generalizarea cenzurii a creat condițiile lichidării Mișcării Legionare, ca formațiune politică și a asasinării lui Corneliu Zelea Codreanu. Astfel, Legiunea intră într-o nouă fază a evoluției sale politice. Perioada 1938-1939 este definită în literatura legionară, drept perioada *marii prigoane*. Activitatea de reorganizare a structurilor legionare a fost continuată în clandestinitate și a fost preluată treptat de Horia Sima. Propulsarea lui Horia Sima la șefia Mișcării a fost posibilă prin vidul de autoritate, creat la nivelul conducerii legionare, de asasinarea liderilor marcanți, ca urmare a represiunii de la 21-22 septembrie 1939, declanșată, în fapt, de asasinarea premierului Armand Călinescu. Comandant legionar lipsit de notorietate, fără funcții principale în Legiune, ci doar șeful Regiunii a IX-a Banat, H. Sima a fost contestat de supraviețuitorii masacrului din septembrie și acuzat

că ar fi provocat dispariția liderilor de drept ai Legiunii, în colaborare cu Serviciile Secrete și cu Moruzov.

Pe fondul *destinderii* intervenite în relațiile dintre regimul carlist și Legiune, revenit în țară, H. Sima este capturat de autorități, dar este eliberat și chiar promovat în guvern, alături de alți doi legionari. *Reconcilierea* s-a produs sub influența factorului extern, în condițiile victoriilor armatei germane în Vest. Reorientarea politică a Bucureștilor în vara anului 1940 sub impulsul evenimentelor internaționale, dar mai cu seamă după căderea granițelor României Mari, compromiterea totală a regimului autoritar carlist și, în cele din urmă, abdicarea lui Carol al II-lea a făcut posibilă venirea la putere a Mișcării Legionare.

Instalat în septembrie 1940, guvernul *bicefal* Ion Antonescu-Horia Sima a reliefat o serie de contradicții și adversități care au evoluat spre *divorțul* brutal din ianuarie 1941. Amatorismul miniștrilor și funcționarilor legionari au demonstrat lipsa de experiență politică și administrativă iar abuzurile, asasinatele și teroarea instituită de guvernarea legionară datorate, în general, unor inițiative individuale eronate, bazate pe o frenezie cvasi-revoluționară a *faptului împlinit*, unor grave acte de indisciplină, dar mai ales, unor percepții aproximative asupra realităților, ierarhiei și priorităților în stat și chiar în cadrul Legiunii-au compromis iremediabil Mișcarea în ochii opiniei publice și au determinat eșecul lamentabil al Statului Național Legionar.

Liderii Mișcării Legionare care au reușit să se sustragă de sub urmărirea autorităților antonesciene s-au refugiat în Germania, fiind păstrați ca rezervă de către Hitler, în cazul unei defecțiuni în România Mareșalului Ion Antonescu.

După cotitura politico-militară de la 23 august 1944, H. Sima a constituit guvernul de la Viena, o încercare de a se opune instalării comunismului în România, eșuată odată cu capitularea Germaniei și căderea *cortinei de fier* peste Europa Centrală și de Est. Activitatea anticomunistă a membrilor Mișcării Legionare, coordonați sau nu de liderii legionari din Occident, rămâne o realitate incontestabilă a anilor instaurării comunismului în România. Legionarii au participat în număr considerabil la mișcarea armată de rezistență anticomunistă din România și au cunoscut din plin brutalitățile regimului penitenciar al temnițelor comuniste.

Evoluția și manifestările Dreptei interbelice reprezintă un episod important și interesant al vieții politice din România anilor 1918-1940. Reconsiderarea locului și rolului Dreptei pe eșicherul politic românesc din anii democrației interbelice, abordarea critică a fenomenului legionar în raport cu acțiunea politică și ideologiile

altor formațiuni sau grupuri de presiune constituie un demers necesar pentru reliefaarea adevăratelor motive și cauze, care au determinat criza democrației și a regimului parlamentar din România și reflectă o înțelegere plenară asupra instaurării regimului autoritar monarhic, primul regim dictatorial din istoria totalitarismelor impuse societății românești în secolul XX.

BIBLIOGRAFIE

I. Izvoare

A. Inedite

Arhive

Arhivele Naționale ale României; Arhivele Naționale Istorice Centrale, București, fondurile:

-Președinția Consiliului de Miniștri

-Casa Regală

-Ministerul de Interne-Diverse

-Ministerul de Justiție

-Ministerul Propagandei Naționale

-Direcția Generală a Poliției

-Inspectoratul General al Jandarmeriei

Arhivele Naționale ale României; Direcția Județeană Iași, fondurile:

-Universitatea-Rectorat

-Prefectura-Iași

Arhivele Serviciului Român de Informații (actualmente aflate în custodia Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității), fondurile:

-Penal (P)

-Diverse (D)

Arhiva Națională a Republicii Moldova (A. N. R. M.), fonduri:

-696, inventar 1-2

-680, inventar 1-2.

B. Edite

Publicații oficiale

Activitatea Corpurilor Legiuitoare și a Guvernului de la ianuarie 1922 până la 27 martie 1926, Președinția Consiliului de Miniștri, București, Cartea Românească, 1926.

*** *Actul constitutiv al Ligii Poporului*, Iași, 1918.

*** *Actul Constitutiv, Statutele și Programul Ligii Creștinilor Basarabeni*, Chișinău, 1928.

*** *Anuarul statistic al României, 1937-1938*, București, 1939.

Asasinatele de la Jilava..., Snagov și Strejnicul. 26-27 noiembrie 1940, Comandamentul Militar al Capitalei, București, 1941; ed. a II-a, București, Editura Scripta, 1992.

Averescu Alexandru, *Răspunderile*, Iași, Editura Ligii Poporului, 1918 [ediția a II-a, C. Schifirneț, București, 1999].

Călinescu Armand, *Discursuri parlamentare*, 1-2, București, 1938 [ediția a II-a, București, 1993].

Codreanu, Corneliu Zelea, *Cărticica șefului de cuib*, București, 1932.

Codreanu, Corneliu Zelea, *Circulări și manifeste*, ediția a V-a, München, 1981.

Cuza, A. C., *Numerus clausus*, București, Editura Ligii Apărării Național Creștine, 1924.

Idem, *Mișcările studențimii și cauzele lor*, Iași, 1925.

Dașcovici, N., *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, Tip. A. Terek, 1936.

Istrati, Gh., *Frăția de cruce*, București, Editura Totul pentru Țară, 1937.

LANC Programul, Statutul și Regulamentul, Câmpulung Muscel, 1926.

Legiunea Arhanghelul Mihail – Garda de Fier – programul și caracterul general, Câmpulung, 1931.

Le Procès de Cornelius Zelinsky Codreano, condamné pur trahison, rebellion et instigation à 10 ans de travaux forcés (Mai 1938), Paris, Éditions SAPRI, 1938.

Lege pentru învățământul primar al statului. Ministerul Instrucțiunii, București, Editura Carte Românească, 1925.

Hamangiu, Constantin, *Codul general al României*, 8-30/3, București, 1919-1942 (începând cu vol. 20, 1932, editori apar Gh. Alexianu și C. St. Stoicescu).

“Monitorul Oficial”, 1927, 1928, 1931, 1932, 1937, 1940-1941.

Noua Constituție a României. 23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român, București, Tiparul Cultura Națională, 1923 (o nouă ediție, *Constituția României din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, București, Editura Humanitas, 1990).

Pe marginea prăpastiei, Președinția Consiliului de Miniștri, I-II, București, 1942; ed. a II-a – 2 vol., București, Editura Scripta, 1992.

Programul de guvernare al Partidului Național-Liberal, București, 1933.

Programul Partidului Național-Țărănesc, București, 1935.

Programul și Statutul Partidului Social-Democrat, Cluj, 1927.

Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930, vol. I-X, București, 1938-1940.

Texte alese. Extrase de doctrină legionară, Salzburg, 1952.

2. Culegeri și diverse volume de documente

Andrei, Petre, *Discursuri parlamentare, 1928-1933*, ediție Valeriu Florin Dobrinescu, Iași, Editura Ankarom, 1995.

Arimia V. și colaboratorii, eds., *Istoria P.N.Ț. Documente, 1926-1947*, București, Editura ARC, 2000, 1994.

Axenciuc, Victor, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice (1859-1947)*, vol. I, *Industria*, vol. II, *Agricultura*, București, Editura Academiei, 1992, 1996.

Bușe Constantin, Dascălu Nicolae, *Nicolae Iorga și revizionismul maghiar*. Culegere de documente, studii, conferințe și discursuri parlamentare, București, Editura Universității, 1995.

Beldiman, Dana, ed., *Dosar Horia Sima (1940-1946)*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000.

Buzatu, Gh., ed., *Istorie interzisă*, Craiova, Editura Curierul Doljean, 1990.

Idem, *România cu și fără Antonescu. Documente, studii, relatări, comentarii*, ediția a II-a, Iași, Editura Moldova, 1998.

Idem, *Așa a început holocaustul împotriva poporului român*. București, Editura Majadahonda, 1995.

Idem, (coord.), *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei. Contribuții, mărturii, documente*, București, Editura Mica Valahie, 2002.

Idem, ed., *Discursuri și dezbateri parlamentare (1964-2004)*, ediția a II-a, București, Editura Mica Valahie, 2006.

- Buzatu, Gh., Stela Cheptea, V. F. Dobrinescu, I. Saizu, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, I-II, Iași, Editura Moldova, 1992
- Buzatu Gh., Dana Beldiman, Eftimie Ardeleanu, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, Craiova, Editura Helios, 2002.
- Buzatu, Gh., Radu-Dan Vlad, eds., *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române*, I-II, București, Editura Majadahonda, 1998-1999.
- Buzatu Gh., Stela Cheptea, Marusia Cârstea, eds., *Pace și război (1940-1944). Jurnalul Mareșalului Ion Antonescu(comentarii, anexe, cronologie)*, I, *Preludii. Explozia. Revanșa (4. IX. 1940-31. XII. 1941)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008.
- Calafeteanu, Ion, ed., *Iuliu Maniu-Ion Antonescu. Opinii și confruntări politice, 1940-1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.
- Cheptea, Stela, ed., *Horia Sima în fața istoriei. Studii și documente*, Iași, Editura Dosoftei, 1999.
- Ciucă, Marcel-Dumitru, *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*, I-II, București, Editura Saeculum I.O./Editura Europa Nova, 1995-1998.
- Diakov, I.L. și T.S. Bușueva, eds., *Fașistskii meci kovalsia v. SSSR. Krasnaia Armia i Reichserhr tainoe sotrudnicestvo 1922-1933. Neizvestnîie dokumentî*, Moskva: Sovteskaia Rossiia, 1992.
- Dobrinescu, Valeriu Florin și colab., *Plata și răsplata istoriei*, I-IV, Iași-Focșani-Pitești, 1994-1997 (documente referitoare la activitatea lui Ion Antonescu).
- Horia Sima și raporturile lui cu Mișcarea Legionară. Documente*, București, 1993.
- Florian, Alexandru, C. Petculescu, *Ideea care ucide. Dimensiunile ideologiei legionare*, [Antologie], București, Editura Noua Alternativă, 1994.
- Mamina, Ion, ed., *Consilii de Coroană*, București, Editura Enciclopedică, 1997.
- Maniu, Iuliu. *Testament moral-politic*, ediție Victor Isac, București, Editura Gândirea Românească, 1991.
- Marinescu, Eugen, ed. *Din presa literară românească (1918-1944)*, București, Editura Albatros, 1986.
- Rădulescu-Motru, Constantin, *În vremurile noastre de anarhie. Scrisori către tineri*, București, Editura Anima, 1992 (prima ediție, 1910).
- Scurtu, Ioan, *Culegere de documente și materiale privind istoria României (1918-1922)*, București, 1973.
- Idem, *Culegere de documente și materiale privind istoria României (1938-1940)*, București, 1974.
- Scurtu, Ioan și Liviu Boar, coord., *Minorități naționale din România. 1918-1925. Documente*, București, 1995.
- Scurtu, Ioan și Ioan Dordea, *Minoritățile naționale din România. 1925-1931. Documente*, București, 1996.
- Scurtu, Ioan, coord., *Totalitarismul de dreapta în România, Origini, manifestări, evoluție. 1919-1927*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1996. Din aceeași serie: *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol. II-VI, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2000-2007.
- Scurtu, Ioan, și colab. *Documentele privind istoria României între anii 1918-1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995.
- Șișcanu, Iona, Vitalie Văratec, *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabi. Culegere de documente*. Chișinău, Universitas, 1991.

Tănăsescu, Florian, coord., *Ideologie și structuri comuniste în România. 1917-1918*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1995.

Treptow, Kurt, Gh. Buzatu, „Procesul” lui Corneliu Zelea Codreanu (Mai, 1938), Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1994.

Vlad, Radu-Dan, ed., *Procesele lui Corneliu Zelea Codreanu 1938*, Vol. I-II, București, Editura Majadahonda, 1999-2000.

II. Bibliografii. Ghiduri. Istoriografie

Boacă, Ion, *Bibliografie legionară*, Miami Beach, Omul Nou, 1993.

Buzatu, Gh., Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România. O bibliografie*, Iași, Editura Academiei, 1981.

Georgescu, Jean, *La presse périodique en Roumanie*, Oradea, 1936.

Pascu, Ștefan și colaboratorii, *Bibliografia istorică a României*, I, IV-VIII, București, Editura Academiei Române, 1970-1996

Publicații scoase din circulație până la 1 iunie 1946, Ministerul Informațiilor, București, 1946; reeditare: Alba-Iulia, Fronde, 1994.

Ștefănescu, Ștefan, ed., *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

Tufescu, Victor, Ana Tosa *Bibilografia geografică sumară a României*, București, Monitorul Oficial/Imprimeriile Statului, 1947.

III. Enciclopedii, Cronologii, Dictionare, Albume, Atlase

Alexandrescu, Ion, Bulei Ion, Mamina Ion, Scurtu Ion, *Partidele politice din România (1862-1994). Enciclopedie*, București, Editura Mediaprint, 1995.

Alexandrescu, Ion și colaboratorii, *Enciclopedie de istorie a României*, București, 2000.

Antip, Constantin, *Contribuții la istoria presei române*, București, 1964.

Atlas istorico-geografic, București, Editura Academiei, 1996.

Bărbulescu, Petre, Cloșcă, Ion, *Repere de cronologie internațională 1941-1945*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

Bulei, Ion, *Scurtă istorie a românilor*, București, Editura Meronia, 1996.

Calafeteanu, Ion, Popișteanu, Cristian (coordonatori), *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Cărtână, Iulian, Seftiuc, Ilie, *Dunărea în istoria poporului român*, București, Editura Științifică, 1972.

Căpreanu, Ion, *Partide și idei politice în România (1880-1947)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, [f. a.].

Centrul de Studii și Documentare al Mișcării Legionare, *Semicentenarul Mișcării Legionare. Legiunea în imagini. Albumele Traian Borobaru*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1977

Cronologie legionară, Miami Beach, Colecția Omul Nou, 1994.

Keegan John, ed., *Who Was Who în World War II*, London, Bison Books, 1978.

Dicționar Enciclopedic, I-III, București, Editura Enciclopedică, 1993-1999.

Enciclopedia României, eds., Dimitrie Gusti, C. Orghidan, M. Vulcănescu, Dan Botta, I-IV, București, Imprimeria Națională, 1938-1943.

-volumul I, *Statul*, 1938.

- volumul II, *Țara Românească*, 1939.
- volumul III, *Economia Națională. Cadre și producție*, 1939.
- volumul IV, *Economia Națională. Circulație, distribuție, consum*. 1943 .
- Giurescu, Dinu C și colaboratorii, *Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- Intelctualii și Mișcare legionară. Mari conștiințe românești*, București, Editura Fundației “Buna Vestire”, 2000.
- Mamina, Ion, *Istoria constituțională în România. Enciclopedie politică. 1966-1938*, București, Editura Enciclopedică, 2000.
- Mamina, Ion, Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți 1916-1938*, București, Editura Silex, 1996.
- Mourre, Michel, *Dictionaire Enciclopedique d’ Histoire*, I-VIII, Nouvelle édition, Paris, Bordas, 1993.
- Neagoe, Stelian, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1959 până în zilele noastre – 1995*, București, Editura Machiavelli, 1995.
- Parrish, Thomas, ed., *Simon and Schuster Encyclopedia of World War II*, New York, 1978.
- Predescu, Lucian, *Enciclopedia Cugetarea*, București, Editura Cugetarea, 1940.
- România. Panoramic*, București, Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1997.
- Scorpan, Costin, *Istoria României. Enciclopedie*, București, Editura Nemire, 1997.

IV. Presa

- “Adevărul”, București, 1922-1926, 1937.
- “Apărarea Națională”, București, 1922, 1925, 1927.
- “Aurora”, București, 1927.
- “Axa”, București, 1932 - 1933 și 1934 – 1936.
- “Brațul de Fier”, 1935.
- “Buna Vestire”, București, 1937, 1940.
- “Cuvântul”, București, 1927, 1930, 1940, 1941.
- “Cuvântul Studentesc”, București, 1937.
- “Dimineața”, București, 1921, 1937.
- “Dreptatea”, București, 1934, 1937, 1938.
- “Înfrățirea”, Cluj, 1922.
- “Gazeta de Vest”, Timișoara, 1993.
- “Glas Strămoșesc”, Sibiu, 1940.
- “Lumea”, București, 1995.
- “Lupta”, București, 1935.
- “Mișcarea”, București, 1994.
- “Naționalistul”, Iași, 1922, 1925.
- “Neamul românesc”, București, 1921.
- “Opinia”, Iași, 1922.
- “Parlamentul românesc”, 1931.
- “Patria”, Cluj, 1926, 1927.
- “Pământ Strămoșesc”, Iași, 1927-1933.
- “Porunca Vremii”, București, 1935-1937.
- “Predania”, București, 1935-1937.
- “România creștină”, 1935.

„Rost”, 2003-2008.
„Sânziana”, București, 1938.
„Scutul Național”, Chișinău, 1931.
„Sfarmă Piatră”, București, 1936 -1938.
„Timpul”, București, 1938.
„Țara noastră”, București, 1935, 1937.
„Universul”, București, 1922, 1936, 1937, 1938, 1941.
„Viitorul”, București, 1918, 1926, 1937.
„Vremea”, București, 1936, 1938.

V. Biografii

Buzatu, Gh., *Faust Brădescu. Viața și opera*, București, Editura Majadahonda, 1998.
Buzatu, Gh., C. Gh. Marinescu, eds., *N. Iorga – omul și opera*, vol. II, Bacău, Editura Plumb, 1994.
Coban, Grigore, *Fenomenul A. C. Cuza*, Iași, 1939.
Ghibănescu, Gheorghe, *Cuzeștii*, București, 1912.
Sandache, Cristian, *Istorie și biografie. Cazul Corneliu Zelea Codreanu*, București, Editura Mica Valahie, 2005.
Idem, *Viața intimă și publică a lui Carol al II-lea*, București, Editura Paideia, 1998.
Nagy-Talavera, Nicholas M., *N. Iorga - o biografie*, Iași, Institutul European, 1999.

VI. Jurnale. Memorii. Amintiri. Corespondență

Andrei, Petre, *Jurnal, memorialistică, corespondență*, ediție Valeriu Florin Dobrinescu, Iași, Editura Graphix, 1993.
Argetoianu, Constantin, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. I-XI, ediție Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1991-1998.
Idem, *Însemnări zilnice*, I-V, ediție Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1998 (reeditate în 2008)
Bacu, D., *Pitești – centru de reeducare studențească*, București, Editura Albastros, 1994
Banea, Dumitru, *Acuzat, martor, apărător în procesul vieții mele*. Sibiu, Editura Puncte Cardinale, 1995.
Bălănescu, Gabriel, *Din împărăția morții. Cronică rezumată din închisori*, Madrid, Editura „Carpații”, 1981.
Băncilă, Ion, *Arc peste timpuri (1901-1999)*, Brăila, Editura Istros, 2000.
Bărbulescu, Marin, *Centrul Studențesc Legionar Timișoara. Mărturii pentru istorie*, Madrid, Editura „Carpații”, 1988.
Blănaru-Flamură, V., *Generalul Antonescu în cămașa verde*, I-II, București, Editura Sepco SRL/Fundația Culturală Buna Vestire, 1995-1998.
Boilă, Zaharia, *Amintiri și considerațiuni asupra Mișcării Legionare*, ediție Maria Petreu și Ana Cornea, Cluj-Napoca, 2002.
Bordeianu, Dumitru Gh., *Mărturisiri. Din mlaștina disperării (Cele văzute, trăite și suferite, la Pitești și Gherla)*, Paris, Editura Mișcării Legionare, 1992.

- Budișteanu, Radu, *În secolul luminilor stinse*, Madrid, Editura “Carpații”, 1984.
- Busuiocescu-Călin, Adelina, *Vai, celui întemnițat*, Sibiu, Editura Constant, 1999.
- Carol al II-lea, *În zodia satanei. Reflexiuni asupra politicii românești internaționale*, ed. I, București, Editura Universitaria, 1994
- Idem, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. I-III (1904-1939), ediție de Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion, București, Editura Silex/Șansa Satyia SAI, 1995-1996.
- Carol al II-lea, regele României, *Însemnări zilnice. 1939-1951*, vol I-II, ediție Viorica Moisiuc și Nicolae Răuș, București, Editura Scripta, 1997.
- Călinescu, Armand, *Însemnări politice.1919-1939*, ediție Al.Gh.Savu, București, Editura Humanitas,1990.
- Chioreanu, Nistor, *Morminte vii*, Iași, Institutul European, 1992.
- Ciuceanu, Radu, *Memorii, I, Intrarea în tunel*, I-IV, București, Editura Albatros, 1991-1994.
- Ciuntu, Chirilă, *Din Bucovina pe Oder. Amintirile unui legionar*, Rio de Janeiro-Madrid, 1967.
- Codreanu, Corneliu Zelea, *Însemnări de la Jilava*, ediție Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, 1995
- Idem, *Pentru Legionari*, vol. I, Sibiu, Editura Totul pentru Țară, Tipografia Vestemean, 1936.
- Crăcea, Nicu, *Dezvăluiri legionare*, vol I, Madrid 1995.
- Crainic, Nichifor, *Zile albe – Zile negre, Memorii, I*, București, Casa Editorială Gândirea, 1991.
- Duca, I.G., *Memorii*, vol. I-IV, ediție Stelian Neagoe, București, Timișoara, Editura Expres (Helicon), Machiavelli, 1992-1994 (ediția originală, vol I-III, München, 1981)
- Dumitrescu-Borșa Ion, *Cal troian intra-muros. Memorii legionare*, București, Editura Lucman, 2000.
- Fleșeriu, Ion, *Amintiri*, Madrid, Colecția „Generația 1922”, 1977.
- Gafencu, Grigore, *Însemnări politice*, București, Editura Humanitas, 1991.
- Gavrilă-Ogoranu, Ion, *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc. Din rezistența anticomunistă în Munții Făgăraș*, I, Timișoara, Editura Marineasa, 1993.
- Georgescu, Corneliu, *Pe drumul cu Arhangheli*, București, Editura Majadahonda, 1996.
- Gheorgheoni, Petru, *Năzuinți și deznădejdi. Tragedia tineretului în epopeea neamului*, București, Editura Gândirea Românească, f.a.
- Gheorghiuță,Viorel, *Et ego. Sărata – Pitești – Gherla – Aiud. Scurtă istorie a devenirii mele*, Timișoara, Editura Marineasa, 1994
- Giurescu, Constantin C., *Amintiri*, Vol.I, București, Editura Sport-Turism, 1976.
- Goga, Octavian, *Aceiași luptă: Budapesta-București*, București, 1930.
- Idem, *Precursori*, ediție și studiu introductiv de Ion Dodu Bălan, București, Editura Minerva, 1989.
- Idem, *Mustul care fierbe*, ediție Teodor Vârgolici, București, Editura Scripta, 1992 (ediția originală, București, 1927)
- Grebenea, Nicolae, *Amintiri din întuneric*, Iași, Editura “Agora”, 1998.
- Eliade, Mircea, *Memorii*, I-II, ediție, Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1991

- Idem, *Jurnal*, I-II, București, Editura Humanitas, 1992.
- Ioraș, Toader, *Nicadorii*, Salzburg, 1952.
- Iorga, Nicolae, *Memorii*, I-VII, București, 1931-1939.
- Idem, *Doi ani de restaurație*, Vălenii de munte, 1932.
- Idem, *Isprava. După întoarcerea la regimul de partid*, Vălenii de Munte, 1932.
- Idem, *România contemporană de la 1904 la 1930. Supt trei regi. Istoria unei lupte pentru un ideal moral și național*, ediție Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, Brașov, 1992 (ediția originală, București, 1932).
- Idem, *O viață de om așa cum a fost*, vol. III, Chișinău, Universitas, 1991 (ediția originală, București, 1934).
- Lapedatu, Alexandru, *Scrieri alese. Articole. Cuvântări. Amintiri*, ediție Ioan Opriș, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985.
- Manoilescu, Mihail, *Memorii*, vol. I-II, București, Editura Enciclopedică, 1993.
- Marghiloman, Alexandru, *Note politice. 1897-1924*, vol. III, București, Editura Institutului de Arte Grafice Eminescu, 1927.
- Marin, Ana Maria, *Prin poarta cea strâmtă*, Timișoara, Editura Gordian, 1993.
- Mărgineanu, Nicolae, *Amfiteatre și închisori (Mărturii asupra unui veac zbuciumat)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991.
- Mateiaș, Virgil, *Anii de groază din România comunistă*, Madrid, 1991.
- Milcoveanu, Șerban, *Memorii. Mici contribuții la istoria politică a României contemporane. Relatări ale unui martor al epocilor și participant la evenimente*, vol. I, *Cu marele elan al țării (1929-ianuarie 1941)*; Vol. II, *Sub prigoană continuă (ianuarie 1941-decembrie 1989)*, (ambele volume reunite într-un singur tom), București, 2008.
- Mija, Teofil, dr, *Am fost coleg și prieten cu Ionel Golea. Pentru memoria lui și a luptei comune*, Miami Beach, Editura Traian Golea, 1993.
- Muntean, Ioan, *La pas prin "reeducările" de la Aiud, Gherla Pitești*, București, Editura Majadahonda, 1997.
- Pandrea, Petre, *Garda de Fier. Jurnal de filosofie politică. Memorii penitenciare*, Ediție îngrijită de Nadia Marcu-Pandrea, București, Editura Vremea, 2001.
- Papanace, Constantin, *Fără Căpitan. Conducerea în a doua prigoană*, Roma, 1984.
- Idem, *Despre Căpitan, Nicadori și decemviri (Crâmpei de amintiri)*, Roma, Editura Armatolii, 1963.
- Pătrașcu, Nicolae, *Din viața legionară*, ediție Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, 1995.
- Petrișor, Marcel, *Memorii, I, Fortul 13. Convorbiri din detenție*, București, Editura Meridiane, 1991.
- Popescu, George, *Sabia cavalerilor Apocalipsului*, București, Editura Majadahonda, 1997.
- Popescu, Stelian, *Memorii*, București, Editura Majadahonda, 1997.
- Popescu, Traian, *Mărturii pentru legionarii de mâine*, Madrid, Editura "Carpații", 1975.
- Roșca, Nicolae, *Prigoana cea mare*, Salzburg, 1952.
- Scutăreanu, Vasile, *Prin gulagul valah*, București, Editura Mahadahonda, București,

Sima, Horia, *Sfârșitul unei domnii sângeroase (10 decembrie 1939 – 6 septembrie 1940)*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1977.

Idem, *Era Libertății. Statul Național-Legionar*, vol.I, II, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1986 (ediția a II-a, Timișoara, Editura Gordian, 1994)

Idem, *Prizonieri ai Puterilor Axei*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1990.

Idem, *Guvernul Național Român de la Viena*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1993

Slăvescu, Victor, *Note și însemnări zilnice*, I-II, 1923-1939, ed. Georgeta Panelea-Filitti, București, Editura Enciclopedică, 1996.

Steinhardt, N., *Jurnalul fericirii*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991.

Stere, Constantin, *Documentări și lămuriri politice. Partidul Național-Țărănesc și "Cazul Stere"*, ediție Ion Căpreanu, București, Casa Editorială Moldova 1997 (ediția originală, București, 1930)

Sturdza, Ilie Vlad, *Priveg printr-un secol nebun. De la Legiunea Arhanghelul Mihail la Legiunea Străină*, București, Editura Vremea, 2002.

Sturdza, Mihail, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Alba Iulia-Paris, Editura Fronde, 1994 (ediția originală, Rio de Janeiro, Editura Dacia, 1966).

Tase, Mihail, *Miti Dumitrescu*, Salzburg, 1952 (ediția originală, Ploiești, 1940)

Tudorică, Nae, *În duhul adevărului. Mișcarea Legionară și Căpitanul așa cum au fost*, I-III, Bacău, Editura Plumb, 1993-1996.

Vaida-Voevod, Alexandru, *Memorii*, II-IV, ediție Alexandru Șerban, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1995-1998.

Verca, Filon, *Parașutat în România vândută. Mișcarea de rezistență, 1944-1948*, Timișoara, Editura Gordian, 1993.

Voinea, Octavian, *Masacrarea studențimii române*, București, Editura Majadahonda, 1998.

Vulcănescu, Mircea, *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, București, Editura Humanitas, 1992.

VII. Dezbateri parlamentare

1. Dezbaterile Adunării Deputaților 1917-1937

2. Dezbaterile Senatului 1918-1937

VIII. Lucrări generale

- Academia Română,, *Istoria Românilor*, vol.VIII, *România Întregită(1918-1940)*, coord. Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- Agrigoroaiei, Ion, *România interbelică*, vol. 1, Iași, Editura Universității “Al. I. Cuza”, 2001.
- Agrigoroaiei, Ion și Dumitru D. Rusu, *Istoria românilor. Epoca contemporană*, Chișinău-Galați, 1992
- Ancel, Jean, *Contribuții la istoria României*, vol.I/1, Editura Hasefer, București, 2001.
- Arendt, Hannah, *Originile totalitarismului*, traducere de Ion Dur și Mircea Ivănescu, București, Editura Humanitas,1994.
- Bădescu, Ilie, *Teoria latențelor*, București, Editura Isogep-Euxin, 1997.
- Idem, *Idei politice românești. Doctrine și teorii*, București, Editura Mica Valahie, 2004.
- Beer, Klaus P., *Zur Entwicklung des Parteien und Parlamentssysteme in Rumänien 1928-1933 I-II*, Frankfurt am Main, Bonn, 1983.
- Bitoleanu, Ion, *Din istoria României moderne 1922-1926*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
- Brăileanu, Traian, *Sociologia și arta guvernării. Articole politice*, Ediția a II-a, București, Editura “Cartea Românească”, 1940.
- Bulei, Ion, *Scurtă istorie a românilor*, București, Editura Meronia, 1996.
- Chistol, Aurelian, *România în anii guvernării liberale Gheorghe Tătărescu (1934-1937)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2007.
- Ciobanu, Ștefan, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă*, Chișinău, 1923
- Clopoțel, Ion, *Criza democrației în România*, Editura Revistei “Societatea de mâine”, Cluj, 1926.
- Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997.
- Claudian, Alexandru, *Antisemitismul și cauzele lui sociale*, București, Editura Albatros, 2000.
- Crampton, R. J., *Eastern Europe in the Twentieth Century*, London – New York, Routledge, 1994.
- Diaconescu, Ion și Gabriel Țepelea, ed., *Ion Mihalache în fața Istoriei*, București, Editura Gândirea Românească, 1994.
- Dimont, Max, *Evreii, Dumnezeu și istoria*, București, Editura Hasefer, 2002
- Djuvara, Mircea, *Cultura politică și practica omului de stat*, în *Politica culturii*, Institutul Social Român, [1930].
- Dogan, Matei, *Analiza statistică a “democrației parlamentare” din România*, București, Editura Partidului Social Democrat, 1946.
- Drăghicescu, Dimitrie, *Evoluția ideilor liberale*, București, Imprimeriile “Independența”, 1921.
- Dumitraș-Bițoaica, Gh., *Statutul juridic al evreilor și legislația românizării*, București, Editura Prometeu, 1942.
- Eisenberg, Josy, *O istorie a evreilor*, București, Editura Humanitas, 1993.
- Eminescu, Mihai, *Chestiunea evreiască*, antologie, prefață și note de D. Vatamaniuc, București, Editura Vestala, 1998.
- Gellner, Ernst, *Națiuni și naționalism. Noi perspective asupra trecutului*, București, Editura Antet,1994.

- Ghiață, Petre, *Democrația creatoare*, București., [1938].
- Hermet, Guy, *Istoria națiunilor și a naționalismelor*, traducere de Silvia Dram, prefață de Al. Zub, Iași Institutul European, 1997.
- Hilgruber, Andreas, *Hitler, Regele Carol și mareșalul Antonescu. Relații germano-române (1938-1944)*, București, Editura Humanitas, 1994.
- Hitchins, Keith, *Rumania. 1866-1947*, București, 1996.
- Hobsbawm, Eric, *Nations et Nationalisme depuis 1780*, Paris, Gallimard, 1992
- Idem, *Age of Extremes. The Short Twentieth Century. 1914-1991*, London, Michael Joseph, 1994.
- Iancu, Carol, *Evreii din România. De la excludere la emancipare (1866-1919)*, București, Editura Hasefer, 1996.
- Idem, *Emanciparea evreilor din România (1913-1919)*, București, Editura Hasefer, 2000.
- Ivan, Marcel, *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice 1919-1932*, Sibiu, Editura și Tiparul Trafft&Drotleff, 1932.
- Johnson, Paul, *O istorie a evreilor*, București, Editura Hasefer, 2003.
- Kamenka, E. (ed.), *Nationalism: the Nature and Evolution of an Idea*, Londra, Eduard Arnold, 1973.
- Kappler, A. ed., *The formation of National Elites*, Darmouth, European Science Foundation/New York University Press, 1992.
- Les mouvements fascistes. L'Europe de 1919 à 1945*, Paris, Calmann-Lévy, 1969.
- Larsen, S.U. și colaboratorii, eds., *Who were the Fascist? Social Roots of European Fascism*, Bergen, 1980.
- Livezeanu, Irina, *Cultură și naționalism în România Mare. 1918-1930*. București, Editura Humanitas, 1998.
- Macartney, C.A. și A.W. Palmer, *Independent Eastern Europe. A History*, London – New York, 1962.
- Maniu, Iuliu, *Testament moral-politic*, ediție Victor Isac, București, Editura Gândirea Românească, 1991.
- McHale, Vincent E., Sharon Skowronski, eds., *Political Parties of Europe*, II, Westport – London, 1983.
- Mehedinți, Simion, George Vâlsan, *România*, București, 1929.
- Mendelsohn, Ezra, *The Jews of East Central Europe between the World Wars*, Bloomington, 1983.
- Murărașu, Dumitru, *Naționalismul lui Eminescu*, București, Editura "Pacifica", 1994.
- Mușat, Mircea și Ion Ardeleanu, *Viața politică în România 1918-1921*, Editura Politică, 1971.
- Idem, *România după Marea Unire*, vol.II/1-vol.II/2, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986-1988.
- Neagoe, Stelian, *Triumful rațiunii împotriva violenței*, Iași, Editura Junimea, 1977.
- Nedelcu, Florea, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Cluj, Editura Dacia, 1973 .
- Idem, *De la restaurație la dictatura regală. Din viața politică a României (1930-1938)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981.
- Neumann, Victor, *Istoria evreilor din România*, Timișoara, Editura Amacord, 1996 .

- Nolte, Ernst, *Three Faces of Fascism. Action Française. Italian Fascism. National Socialism*, New York, New American Library, 1979.
- Oișteanu, Andrei, *Imaginea evreului în cultura română*, ed. a II-a, București, Editura Humanitas, 2004.
- Paulescu, N. C., *Francmasoneria*, București, Editura Majadahonda, 1996.
- Pavelescu, Ion, *Enigma Moruzov. Cel mai mare spion din istoria româniei*, Iași, Editura Gaudeamus, 1993.
- Payne, Stanley G., *Fascism. Comparison and Definition*, Madison, University of Wisconsin Press, 1983.
- Petrașcu, N. N., *Evoluția politică a României în ultimii douăzeci de ani (1918-1938)*, București, Editura Bucovina, I. E. Toronțiu, 1939.
- Pomian, K., *L' Europe et ses nations*, Paris, Gallimard, 1990 .
- Pop, Romul Gh., *Reforma electorală. Evoluția și proiectele de reformă ale puterii legiuitoare din România*, vol. I, Oradea, 1938.
- Prost, Henri, *Destin de la Roumanie (1918-1954)*, Paris, 1954.
- Radu, Sorin, *Electoratul din România în anii democrației parlamentare (1919-1937)*, Iași, Institutul European, 2004.
- Roberts, Henry L., *Rumania. Political Problems of an Agrarian State*, Yale, 1951.
- Rotari, Ludmila, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, București, Editura Enciclopedică, 2004.
- Roller, Mihail, red., Ministerul Învățământului Public, *Istoria R.P.R.*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1952 (ed. I 1947; ed. a II-a 1948).
- Rothschild, Joseph, *East Central Europe between the Two World War*, Seattle – London, 1974.
- Rusenescu, Mihail și Ion Saizu, *Viața politică în România (1922-1928)*, București, Editura Politică, 1979.
- Scurtu, Ioan, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc, 1918-1926*, Editura Litera, București, 1975.
- Scurtu, Ioan, Ion Bulei, *Democrația la români 1866-1938*, București, Editura Humanitas, 1990.
- Scurtu, Ioan, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999.
- Seton-Watson, Hugh, *Eastern Europe between the Wars, 1918-1941*, ed. a II-a, Cambridge, 1946
- Simion, Aurică, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, Editura "Dacia", 1976.
- Sonea, Emilia și Gavrilă Sonea, *Viața economică și politică a României (1933-1938)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.
- dr. Stern, Adolphe *Din viața unui evreu român*, vol. 3, Editura Hasefer, București, 1921
- Sugar, Peter F., *Naționalismul est european în secolul al XX-lea*, București, Editura Cartea Veche, 2002.
- Troncotă, Cristian, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al armatei Române*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997.
- Turliuc, C. și D. Vitcu, D. Ivănescu (coord.), *Modernizarea și construcția națională în România. Rolul factorului alogen*, Iași, Editura Junimea, 2002.

Țepelea, Gabriel, ed., *Iuliu Maniu în fața Istoriei*, București, Editura Gândirea Românească, 1993.

Țuțea, Petre, *Între Dumnezeu și Neamul Meu*, București, 1992

Vago, Bela și George L. Mosse, eds., *Jews and Non-Jews in Eastern Europe, 1918-1945*, New York – Jerusalem, 1974.

Verax (alias Radu Rosetti), *La roumanie et le juifs*, București, J. V. Socecu, 1904.

Voiculescu, Ion și Ion T. Hagiu, *Opera guvernului liberal (1933-1937)*, București, Institutul de Arte Grafice și Editura Apolo II, 1937.

Watts, Larry, *O Casandră a României. Ion Antonescu și lupta pentru reformă. 1918[1916]-1941*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994.

IX. Lucrări speciale

Asandului, Gabriel, A. C. Cuza. *Politică și cultură*, Iași, Fides, 2007.

Banea, Ion, *Căpitanul*, Sibiu, Editura „Totul pentru Țară”, 1937.

Beldiman, Dana, *Armata și Mișcarea Legionară (1927-1947)*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2002

Bernea, Ernest, *Stil legionar*, București, 1937.

Idem, *Îndemn la simplitate*, București, Editura Cugetarea Georgescu-Delafras, 1940.

Idem, *Cartea Căpitanilor*, București, 1937.

Blănaru-Flamură, V., „Blăstămele” lui Iorga... *Adevărul în moartea savantului*, București, Editura SEPCO, SRL/Fundația Buna Vestire, 1995.

Idem, *Mișcarea Legionară și evreii*, Sibiu, Editura Imago, 1997.

Bobango, Gerald F., *Religion and Politics: Bishop Valerian Trifa and His Time*, Boulder, 1981.

Brădescu, Faust, *Scurtă analiză spectrală a Mișcării Legionare*, volum îngrijit de Gh. Buzatu, București, Editura Majadahonda, 1996.

Idem, *Mișcarea Legionară în studii și articole*, vol. I-II, București, Editura Majadahonda, 1997.

Idem, *Guvernul de la Viena – Continuarea statului național – legionar*, București, Editura Majadahonda, 1997.

Idem, *Viziune integrală a revoluției legionare*, ediție Radu-Dan Vlad, București, editura Majadahonda, 1997.

Idem, *Cele trei probe legionare. Elemente de doctrină*, ediție Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, 1998.

Buzatu, Gh. și Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei Românești (1927- 1941)*, București, Editura FF Press, 1996.

Carrington, S. M., *Recuerdos de la Guardia de Hierro*, Madrid, 1969.

Charlé, Klaus, *Die Eiserne Garde*, Berlin-Wien, 1939.

Cioran, Emil, *Schimbarea la față a României*, București, Editura Vremea, 1992.

Corneliu Zelea Codreanu. *20 de ani de la moarte*, Madrid, 1958

Codreanu, Corneliu Zelea, *Doctrina Mișcării Legionare – prezentare succintă. Restituiri istorice*, București, Editura Lucman, 2003.

Codrescu, Răzvan, *Spiritul dreptei.. Între tradiție și actualitate*, București, Editura Anastasia, 1997.

- Idem, *În căutarea Legiunii pierdute*, București, Editura Vreamea, 2001.
- Coja, Ion, *Legionarii noștri*, București, Editura Kogaion/Fundația Buna Vestire, 1997.
- Constantinescu, Ioan, *Despre exegeza extremei drepte românești. Însemnări polemice*, Iași, Editura Junimea, 1998.
- Costea, Gheorghe, *Cartea preotului Palaghiță. O analiză și un răspuns*, ed. a II-a, Miami Beach, 1994.
- Cuza, A. C., *Naționalitatea în artă. Principii, fapte, concluzii. Introducere la doctrina naționalistă creștină*, București, Minerva Institut de Arte Grafice și Editură, 1908.
- Idem, *Învățătura lui Iisus. Iudaismul și teologia creștină*, Iași, Editura Ligii Apărării Național Creștine, 1925.
- Idem, *Călăuza bunilor români*, Ediția a III-a, Iași, Institutul de Arte Grafice și Editură "Presa bună", 1927.
- Idem, *Doctrina naționalist creștină. Introducere. Cuzismul. Definiții, teze, antiteze*, Iași, Tipografia Cooperativei „Trecerea Munților Carpați”, 1928.
- Idem, *Eroarea teologiei și adevărul bisericii*, Iași, Tipografia Cooperativei „Trecerea Munților Carpați”, 1928.
- Idem, *Despre poporație. Statistica, teoria, politica ei*, ediția a II-a, București, Imprimeriile Independența, 1929.
- Escobar, T. J. Nieto, *Vida y doctrina de C.Z. Codreanu*, Madrid, 1941.
- Evola, Julius, *Naționalism și asceză. Reflecții asupra fenomenului legionar*, Alba Iulia-Paris, Editura Fronde, 1998.
- Fătu, Mihai, Ion Spălățelu, *Garda de Fier – Organizație teroristă de tip fascist*. București, Editura Politică, 1980.
- Fătu, Mihai, *Cu pumnii strânși*, București, Editura Globus, 1993.
- Florian, Radu, *Ideea care ucide. Dimensiunile ideologiei legionare*, București, Editura Noua Alternativă, 1994.
- Guirad, Paul, *Codreanu et La Garde de Fer*, Paris, 1940; ed. a II-a Munchen, Colecția "Dacia", 1966; ed. a III-a București, Editura Majadahonda, 1998.
- Heinen, Armin *Die Legion „Erzengel Michael” in Rumänien. Soziale Bewegung und politische Organisation. Ein Beitrag zum Problem des internationalen Faschismus*, München, R. Oldenbourg Verlag, 1986. (ediția în română, *Legiunea "Arhanghelul Mihail". Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, traducere din germană de Cornelia și Delia Eșianu, București, Humanitas, 1999.
- Herseni, Traian, *Mișcarea Legionară și Țărănimea*, București, 1935.
- Idem, *Mișcarea Legionară și muncitorimea*, București, 1937.
- Hibbeln, Ewald, *Codreanu und die Eiserne Garde*, Siegen, 1984.
- Ioanid, Radu, *Sabia Arhanghelului Mihail. Ideologia fascistă în România*, București, Editura Diogene, 1994.
- Ionițoiu, Cicerone, *Morminte fără cruci*, I-III, München-Freiburg, 1981-1985.
- Isac, Victor, *O istorie obiectivă a Mișcării Legionare. Testament moral-politic*, Deva, 1998.
- Lavric, Sorin, *Noica și Mișcarea Legionară*, București, Editura Humanitas, 2007.
- de Longchamp, Jean-Paul, *La Garde de Fer ou l'histoire d'une bande d'assassins*, Paris, 1975.
- Marin, Vasile, *Crez de generație*, București, Editura Mișcării Legionare, 1937
- Milcoveanu, Șerban, *Invitație la gândire*, I-II, București, Col. Învierea, 1994.

- Idem, *Ce e nou în femei?*, București, 1995.
- Idem, *Corneliu Zelea Codreanu altceva decât Horia Sima*, vol. I, București, 1997.
- Pr. Moise, Victor, *Mișcarea Legionară și credința strămoșească*, București, Editura Majadahonda, 1994.
- Moța, Ion I., *Cranii de lemn. Articole 1922-1936*, ediția IV, București, Editura Mișcării Legionare, București, 1940.
- Mutti, Claudio, *Mircea Eliade, Legiunea și noua inchiziție*, ediție Răzvan Codrescu, București, Editura Vreimea, 2001.
- Nagy-Talavera, Nicholas M., *The Green Shirts and the Others. A History of Fascism in Hungary and Romania*, Stanford, Hoover Institution Press, 1970, (ediția în română: *Fascismul în Ungaria și România*, București, Editura Hasefer, 1996).
- Neșțian, Valeriu, *Perspective legionare asupra timpurilor prezente și viitoare. Recurs la istorie*, Timișoara, Editura Gordian, 1995.
- Nicolenco, Viorica, *Extrema dreaptă în Basarabia (1923-1940)*, Chișinău, Editura Civitas, 1999.
- Oprîșescu, Mihail, *Partidul Naționalist Democrat (1910-1938) condus de Nicolae Iorga*, București, Editura Fed, 2000.
- Ornea, Zigu, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995.
- Palaghiță, Ștefan, *Istoria Mișcării Legionare scrise de un legionar*, ediție Dan Zamfirescu și Al. V. Diță, București, Editura Roza Vânturilor, 1993 (ediția originală, *Garda de Fier spre reînvierea României*, Buenos Aires, 1951).
- Panini-Finotti, A., *La Guardia di Ferro*, Firenze, 1938.
- Idem, *Da Codreanu a Antonescu. Romania di ieri e di oggi*, Verona, 1941.
- Papanace, Constantin, *Eminescu. Un mare precursor al legionarismului românesc. Destinul unei generații (Geneza și urmările lui 10 decembrie 1922)*, prefață de Ion Coja și postfață de Simion Ghinea, București, Editura Fundației "Buna Vestire", 1995.
- Idem, *Stilul legionar de luptă. Concepția tactică a Căpitanului*, București, Editura Lucman, 2004.
- Petculescu, Constantin, *Mișcarea Legionară. Mit și realitate*, București, Editura Noua Alternativă, 1997.
- Pop, Gheorghe T., *Caracterul antinațional și antipopular al activității Partidului Național Creștin*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1978.
- Pop, Grigore Traian, *Mișcarea Legionară. Idealul izbăvirii și realitatea dezastrului*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999.
- Rallo, Michelle, *România în perioada revoluțiilor naționale din Europa (1919-1945)*, București, 1993.
- Rogger, Hans, Eugen Weber, *Dreapta europeană. Profil istoric*, (trad. Iulian Mercea), București, Ed. Minerva, 1995.
- Roșca, Nicolae, *Ce este Frăția de Cruce*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1987.
- Roșu, Nicolae, *Dialectica naționalismului*, București, Editura "Cultura Națională", 1937.
- Saleo, E. *Mussolini e Codreanu*, Palermo, 1942.
- Sandache, Cristian, *Doctrina naționalist-creștină în România*, București, Editura Paideia, 1997.
- Săghinescu, Vasile, *Evreii în România (148-1906)*, Iași, Tipografia Națională, 1906.
- Sburlati, Carlo, *Codreanu il Capitano*, Roma 1970.

- Idem, *Codreanu el Capitán*, Barcelona, 1970.
- Idem, *Semicentenarul Mișcării Legionare. Mărturii despre Căpitan. Patruzeci de ani de la moarte (1938-1978)*, Madrid, Editura Dacia, 1978.
- Sima Horia, *Antologie legionară. Opera publicistică în șapte volume. 1950-1992*, selectată și îngrijită de Victor Corbuț, revizuită și tipărită de Traian Golea, Miami Beach, Col. „Omul Nou”, 1994.
- Idem, *Menirea naționalismului*, Salamanca, Asociacion Cultural Hispano-Rumana, 1951.
- Idem, *Istoria Mișcării Legionare*, Timișoara, Editura Gordian, 1994 (ediția originală, *Histoire du Mouvement Legionnaire*, Rio de Janeiro, Editura Dacia, 1972)
- Idem, *Doctrina Legionară*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1980.
- Idem, *Mișcarea Legionară și Monarhia*, ediție Gh. Buzatu, Iași, Editura, Agora, 1997.
- Simion, Aurică, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, Editura „Dacia”, 1976.
- Tharaud, Jean et Jérôme, *L'envoyé de l'Archange*, Paris, 1939.
- Tua, Barachi Lorenzo, *La Guardia di Ferro*, Firenze, 1938 (ediția în română, *Garda de Fier*, București, Tipografia „Bucovina”, 1940).
- Veiga, Francisco, *Istoria Gărzii de Fier. 1919-1941. Mistica ultranaționalismului*, București, Editura Humanitas, 1993.
- Volovici, Leon *Ideologia naționalistă și „problema evreiască”. Eseu despre formele antisemitismului intelectual în România anilor '30*, București, Editura Humanitas, 1995.
- Zamfirescu, Dragoș, *Legiunea Arhanghelul Mihail de la mit la realitate*, București, Editura Enciclopedică, 1997.
- Zikeli, Gerdi, *Corneliu Z. Codreanu, Rumänien 1938 und 1988*, München, Editura Ion Mării, 1989.
- Weber, Eugen, *Varieties of Fascism. Doctrines of Revolution in the Twentieth Century*, Princeton, Toronto, New York, London, D. Van Nostrand Co. Inc., 1964.

X. Studii și articole

- Agrigoroaiei, I., *Noi rezultate în analiza critică a fascismului în România*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie <<A.D. Xenopol>>”, Iași, t. IX/1972, pp. 511-522.
- Idem, *Preocupări pentru elaborarea reformei electorale (1919-1921)*, în AȘU – Iași, ist, 1976, 22, pp. 28-40.
- Arcadian, N., *Protecția și încurajarea elementului românesc ca problemă de bază în pregătirea și executarea planului economic*, A.E.S., an XXII, nr. 4-6, aprilie - iunie 1939, pp. 17-24.
- Beldiman, Dana, Corneliu Beldiman, *Dreapta românească. Elemente de organizare militară*, în „Arhivele totalitarismului”, an VIII, nr. 1-2, 2000, p. 34-35. Autorii expun jurământul depus de membrii L. A. N. C..
- Broszat, Martin, *Die Eiserne Garde und das Dritte Reich*, în „Politische Studien” (München), nr. 9/1958, pp. 32- 46.
- Bușe, Ion, *Conservatorismul românesc în Alina Mungiu-Pipidi (coord), Doctrina politică. Concepte universale și realități românești*, Iași, Editura Polirom, 1998, pp. 84-93

Buzatu, Gh., *Nae Ionescu*, în “Dosarele istoriei”, București, IV, 1999, nr. 2, pp. 38-41

Idem, *Adevăr și mistificare în istoria Mișcării Legionare*, în “Europa XXI”, vol. VII-VIII/1998-1999, Iași, Editura Academiei Române, pp. 229-254.

Ciucanu, Corneliu, *Mișcarea Legionară în Basarabia*, în “Europa XXI” (revistă a Centrului de Istorie și Civilizație Europeană. Academia Română-Filiala Iași), vol. XIII-XIX/2004-2005, *Românii între ruși și sovietici*, Iași, Casa Editorială Demiurg, pp. 111-173.

Constantiniu, Florin, *Garda de Fier – ieri și astăzi*, în „Timpul” (București), nr. 29/1993, p. 2.

Cuza, A. C., *Amintiri de la Junimea din Iași*, în “Convorbiri literare”, București, anul LXX, nr.5-7, 1937, p. 29-40.

Dogan, Mattei, *Dansul electoral în România Interbelică*, în “Revista de cercetări sociale”, anul II, nr. 4, (București), 1995, p. 9-21.

Iancu, Gh., *Unificarea legislativă. Sistemul administrativ al României (1919-1939)*, în *Dezvoltare și modernizare în România interbelică (1919-1939)*, București, Editura Politică, 1987, pp. 39-41

Michel, Henri, *Introduction – Sur le „fascisme”*, în „Revue d’histoire de la Deuxième Guerre mondiale” (Paris), no. 66/1967, pp. 1-3.

Nedelcu, Florea, *Carol al II-lea și Garda de Fier – De la relații amicale la criză (1930-1937)*, în Studii (Revista de Istorie), tomul 24, nr. 5, 11009, 1028, 1971, 26-44.

James P. Niessen, *Naționalismul românesc: o ideologie a integrării și a mobilizării*, în Peter F. Sugar, *Naționalismul est-european în secolul al XX-lea*, traducere Radu Paraschivescu, București, Editura Cartea Veche, 2002, p. 226-227.

Petculescu, Constantin, *Intelectualitatea și mișcarea fascistă*, în „Societate și Cultură. Noua Alternativă”, nr. 5/1993, p. 1-2.

Popescu, Eufrosina, *Dezbaterea reformelor constituționale în Parlamentul din Iași. Modificarea Constituției în 1917.*, în A U B, tomul XXI, 1972, nr. 11(51), pp. 35-51.

Shapiro, P., *Prelude to Dictatorship in Romania: The National Christian Party in Power. December, 1937 – Februari, 1938*, în „Canadian-American Slavic Review”, nr. 1/1974, pp. 45-88.

Pușcas, V., M. Știrban, *Perfecționare și aptitudini critice în sistemul politic al României interbelice (1919-1939)*, Culegere de studii, (coord. V. Pușcaș și V. Vesa), București, Editura Politică, 1988, pp. 16-33.

Saizu, I., Gh. I. Florescu, *Alegerile parlamentare din România (1926-1928)* în “Cercetări istorice” (serie nouă) IX-X, Iași, 1978-1979, pp. 21-46.

Scurtu, Ioan, *Lupta partidelor politice în alegerile Parlamentare din decembrie 1937*, Studii (Rev. de istorie) – extras – tomul 20, nr. 1, Editura Academiei Republicii Socialiste România. 1972, pp. 12-35.

Someșan, Maria, *Mișcarea studențească din 1922*, Anuarul Institutului de Istorie Recentă, vol. I, 2002, pp. 128- 170.

Treptow, Kurt, *Corneliu Zelea Codreanu and Carol II*, în *Europe in the Age of Democracy*, Harmondsworth, Penguin Books, 1993, pp. 96-117

Ulbricht, Walter, *Sur la nature du fascisme hitlérien*, în „Recherches internationales à la lumière du marxisme” (Paris), no. 1/1958, pp. 64-90.

Turliuc, Cătălin, *Marile Puteri și problemele naționalităților în România. 1866-1918*, în C. Turliuc, D. Vitcu, D. Ivănescu (coord.), *Modernizarea și construcția națională în România. Rolul factorului alogen*, Editura Junimea, Iași, 2002, pp. 3-26.

ANEXE

Documente

*

Notă a Corpului Detectivilor din 25 noiembrie 1937 în care agenții de teren informează asupra zvonurilor privind *dizolvarea* Mișcării înainte de alegerile generale. Diferite surse informative din cadrul mediilor legionare relevă o stare febrilă creată în rândurile șefilor legionari cu privire la înțelegerea dintre Maniu și Codreanu. Sunt subliniate elementele de apropiere, dar și posibilele impedimente, care ar putea bloca buna funcționare a colaborării cu Iuliu Maniu (liderii de stânga din P.N.Ț.)

Cercurile gardiste au fost informate că se intenționează o nouă dizolvare a partidului „Totul pentru țară”, - dizolvare ce ar urma să se producă cu câteva zile înainte de alegerile generale, aceasta ca urmare a amenințărilor pe care Corneliu Codreanu le-ar fi făcut recent, prin circulara sa, și datorită mai cu seamă acțiunii pe care ar pregăti-o, în unire cu dl. Maniu.

„Aceste cercuri țin să precizeze că svonul este lansat de către adversarii Gărzii de Fier, care ar dori ca la alegeri, membrii acestei organizații să voteze cu oricare din partidele din opoziție.

Prin această dizolvare – susțin aceste cercuri – se urmărește slăbirea forței maniste, care dorește să colaboreze cu legionari, chiar cu riscul de a pleca întreaga ramură manistă din partidul național-țărănesc... Cercurile legionare spun că, în acest caz, nu este exclus ca Codreanu să dea șefia partidului „Totul pentru țară” d-lui Maniu, deoarece Codreanu, în întrevvedere pe care a avut-o cu dl Maniu ar fi arătat acestuia că însuși programul anunțat de el este identic cu cel al Legiunii și că nimic nu-l desparte pe dl. Maniu de Garda de Fier, afară de unele persoane din partidul său, care sunt de stânga.

Asupra consecințelor ce ar decurge din actul dizolvării, dacă aceasta s-ar produce așa cum se svonește, cercurile legionare din anturajul lui Codreanu cred că ele vor fi mult mai grave decât în 1933, deoarece dacă atunci s-au găsit trei cari să-l împuște pe Duca, de data aceasta se vor găsi cel puțin trei sute de trăgători, cari nu vor alege și nu vor face rezervă nici chiar față de Suveran, pe care L-ar condamna, ca pe toți ceilalți membri ai guvernului.

De aceea – cred aceste cercuri – este imposibil ca guvernul să comită o asemenea imprudență.

Tot în aceste cercuri, se spune că „Suveranul este hotărât să dea o ultimă lovitură și să abdice, în cazul când nu-I va reuși”. În acest caz, ar urma să se formeze o regență, cu M.S. Elena, până la majoratul Marelui Voevod Mihai.

În legătură cu cele de mai sus, se remarcă printre legionari o deosebită activitate în vederea preîntâmpinării vreunui atac neprevăzut din partea guvernului, iar în jurul lui Codreanu s-au luat serioase măsuri de pază, instalându-se, după cum se afirmă, la locuința sa, o mitralieră, cu cartușele necesare, pentru a-l apăra de vreun atac din partea adversarilor săi, deoarece, spun legionarii, se intenționează asasinarea lui.

ANIC, fond Casa Regală, dosar 36 / 1937, filele 143-144

*

SECȚIA I-a a Corpului Detectivilor

Informare asupra ratificării pactului electoral semnat de către Maniu, Codreanu și Gh. Brătianu din 27 noiembrie 1937-4631- sursă serioasă –nr.14282

*Partidul Totul pentru Țară a ratificat
acordul încheiat de Corneliu Codreanu
cu dl. Maniu.*

În dimineața zilei de 26 noiembrie a.c., a avut loc la sediul central al partidului Totul pentru Țară o adunare a fruntașilor legionari, din așa zisul stat major al conducerii centrale.

S-a dat explicații asupra acordului încheiat de Corneliu Codreanu cu dl. Maniu, precizându-se că el nu privește decât garantarea libertății alegerilor, și ca o consecință a acestui acord, cele trei partide și-au luat angajamentul reciproc de a nu se ataca nici verbal, nici în scris între ele.

Adunarea a ratificat acordul încheiat de Corneliu Codreanu cu d-nii Maniu și George Brătianu, în care sens vor fi înștiințate toate organizațiile județene și formațiunile legionare ale partidului Totul pentru Țară.

ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937,f. 149.

*

Raport al agenților de Siguranță privind impresia făcută unor simpatizanți și sponsori ai Legiunii după parafarea acordului electoral. Se preconizează eventuale disensiuni între căpeteniile Mișcării, întrucât nu toate sunt de acord cu apropierea dintre legionari și național-țărăniști.

28 noiembrie 1937

Nu este exclus a se produce o răceală între d-nii CODREANU și MANOILESCU, datorită faptului că acesta s-a pretat la unele intrigi, spre a împiedica apropierea lui Codreanu de Maniu.

Intimii lui Codreanu susțin că Manoilescu, în adevăr, a făcut demersuri pe lângă anturajul lui Codreanu, arătându-le avantajile oferite, dacă nu se perfectează pactul cu Maniu, zicând că nu e dorit nici de Palat.

Amestecul lui Manoilescu în treburile Gărzii de Fier, a scandalizat pe Codreanu. La un moment dat, acesta a spus intimilor că „este obrăznicie din partea acelorora, cari fiind dați afară de peste tot ca incorecți și fiind primiți de milă în Gardă, ca simpatizanți, au totuși curajul să dea directive”.

Față de atmosfera defavorabilă a lui Manoilescu în sânul Gărzii, nu este exclus, ca acesta să renunțe de a mai candida pe lista pentru Senat a Gărzii de Fier.

ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 151.

*

Raport al Corpului Detectivilor nr 14727 din 28 noiembrie 1937 referitor la o colaborare trainică și funcțională dintre Maniu și Codreanu, care să se reflecte și la nivelul organizațiilor din teritoriu. Principiile de bază ar fi înlăturarea *alogenilor* din P.N.Ț. și *menajarea* lui Nicolae Titulescu, indicat până nu demult ca principalul vinovat al dizolvării din 9 decembrie 1933.

Cercurile apropiate ale lui CODREANU arată că acordul încheiat, pentru moment, cu Maniu, e simpla portiță deschisă acum pentru colaborarea de viitor cu MANIU.

Astfel se afirmă că Codreanu între altele a arătat lui Maniu necesitatea înlăturării jidanilor din sânul partidului național țărănist, fapt ce ar ușura mult apropierea dintre organizațiile respective.

Cercurile legionare afirmă că de acum înainte nu se va produce nici un fel de atac împotriva d-lui TITULESCU, aceasta în urma înțelegerii intervenite între Maniu și Codreanu. Informațiile obținute de Codreanu de la dl. Maniu, au făcut pe șeful legionarilor să aibă acum cu totul altă păreri despre Titulescu.

ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 150

*

Raport al Corpului Detectivilor din 5 decembrie 1937 privind reticența lui Codreanu față de o eventuală conciliere cu Nicolae Titulescu.

În legătură cu atitudinea GĂRZII DE FIER și mai ales a lui Codreanu față de dl. Titulescu, din cercurile apropiate șefului legionarilor s-a aflat că acțiunea de ostilitate întreprinsă este foarte pronunțată și nimeni nu mai poate influența pentru atenuare, Codreanu neadmițând ca dl. Titulescu să se mai amestece în politica internă a țării.

Aceste cercuri mai susțin că orice intervenție s-ar face de dl. Maniu, pe lângă Codreanu în chestia Titulescu, i se va răspunde categoric că nu renunță la distrugerea fostului ministru de externe.

Corneliu Codreanu a cules informațiuni verificate, că în dizolvarea GĂRZII DE FIER în 1933, înainte de plecarea sa în străinătate, dl. Titulescu a cerut decedatului Duca, să disolve Garda de Fier, obiectând că nu pleacă în străinătate în misiunea ce avea, până nu se îndeplinește acest act, deoarece cercurile străine nu vor sta de vorbă cu el, decât cu dizolvarea în buzunar. Duca a trebuit să cedeze, situația externă fiind atunci gravă, și consecințele se cunosc, Titulescu servind exclusiv interesele masoneriei internaționale.

„Chiar dacă va fi să mor”, a spus Codreanu colaboratorilor săi, „nici atunci să nu renunțați la distrugerea acestui mason”, făcând aluzie la Titulescu. „Nu vreau nici să văd hoitul lui”, manifestându-se astfel, față de încercarea lui Titulescu, de a sta de vorbă cu Codreanu.

Codreanu nu va ierta niciodată pe Titulescu, amintindu-și că acesta a contribuit la Lausanne, la arestarea lui Moța, eliberat mai târziu, numai pe baza stăruințelor delegaților italieni, la congresul ținut acolo.

Intervenția lui Gerota pe lângă Codreanu, în urma sugestiei lui Maniu, pentru o conciliere între Codreanu și Titulescu, nu a avut nici un efect.

ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 162.

*

CORPUL DETECTIVILOR

SECȚIA I-aI. Nr. 17

Notă a Corpului Detectivilor nr. 4782 din 2 decembrie 1937, cu specificația *sursă serioasă*, în care se descrie starea de spirit din organizația legionară după semnarea Pactului din 25 noiembrie 1937.

Legionarii nedumeriți și abătuți în urma acordului Maniu–Corneliu Codreanu.

La sediul partidului Totul pentru Țară domnește o atmosferă apăsătoare și penibilă în urma acordului încheiat de dl. Corneliu Codreanu cu dl. Maniu. Legionarii sunt abătuți și unii din ei recunosc că, Corneliu Codreanu i-a antrenat într-o băltoacă. Se primesc la sediul central zilnic numeroase scrisori, în care se cer lămuriri, cam în felul acesta:

„Ce să spunem oamenilor când ne acuză că până ieri combăteam pe jidovi și țărăniști, iar acum îi acoperim? etc., etc.”

În afară de acestea se mai spune că printre fruntașii intelectuali care ar fi revoltați de înțelegerea Maniu – Corneliu Codreanu, figurează și profesor Nae Ionescu.

ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/f. 164.

*

Notă a Corpului Detectivilor referitoare la *demascarea* ziaristului Ilie Rădulescu de către Codreanu.

Codreanu îi informează pe fruntașii legionari că Ilie Rădulescu este unealta lui Gabriel Marinescu și se hotărăște ca Dragoș Protopopescu să desfășoare în Buna Vestire o campanie compromițătoare împotriva acestuia.

Nota nr. 14725 din 5 decembrie 1937

Corneliu Codreanu a convocat la sediul organizației sale, pe principalii conducători ai ziarului BUNA VESTIRE, în frunte cu Dragoș Protopopescu, cărora, față de câțiva fruntași legionari le-a vorbit, spunând că nu mai poate tolera pe Ilie Rădulescu și gazeta sa, și le-a cerut a se lua măsurile necesare, pentru suprimarea ziarului PORUNCA VREMII.

Codreanu le-a arătat că după informațiile ce posedă, pe care le-a verificat personal, Ilie Rădulescu este unealta d-lui Gabriel Marinescu, dela care se inspiră de multe ori, asupra celor ce scrie în ziarul său.

S-a decis, ca Dragoș Protopopescu, să înceapă în BUNA VESTIRE, o companie compromițătoare contra lui Ilie Rădulescu, dovedind că a primit sume importante dela numeroși evrei și în special dela Auschnit. Pe de altă parte se va începe ridicarea dela chioșcuri și arderea în Capitală și în țară, a acestei gazete, până ce se va ajunge la încetarea apariției ei.

Cu această ocaziune, Codreanu le-a mai povestit cum Ilie Rădulescu a venit la el nu de mult, spre a-i oferi sprijinul ziarului său, cu care ocazie i-a răspuns „eu nu știu, după ce-ți vei umple carul, în ce curte vei intra”.

ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937. f. 166-167.

*

Notă a Corpului Detectivilor nr. 4898 din 8 decembrie 1937 cu privire la o eventuală colaborare dintre legionari și național-țărăniști după alegerile generale, având platformă politică apărarea *constituționalismului* și blocarea instituirii regimului personal al regelui Carol al II-lea.

CORPUL DETECTIVILOR

SECȚIA I-a

I. Nr. 4

- sursă serioasă -14923

Colaborarea între Partidul Național Țărănesc
și Partidul Totul pentru Țară va continua

și după alegeri.

În cercurile fruntașilor legionarii intelectuali se afirmă că, cu toate declarațiunile făcute de Corneliu Codreanu, cât și de dl. Maniu că înțelegerea dintre cei doi frunțași politici, nu privește decât garantarea libertății alegerilor, totuși înafară de pactul zis de neagresiune s-a mai stabilit între Corneliu Codreanu și dl. Maniu o unitate de vederi perfectă, cu privire la problemele mari ce interesează țara, dar mai ales în ce privește practica constituțională, fapt care – precizează aceste cercuri – duce la o colaborare între partidul național țărănesc și partidul Totul pentru Țară și după alegeri, ambele înțelegând să se ajute reciproc și să lupte paralel până la triumful punctului de vedere comun (constituționalism).

În legătură cu aceasta, se spune că lupta constituționalistă a partidului național țărănesc și partidul Totul pentru Țară va fi dusă atât în Parlament, cât mai ales înafara Parlamentului, atât prin întruniri, cât și prin publicații, pe cari ambele partide le va scoate și difuza în opinia publică, publicații ce vor cuprinde atacuri directe la adresa chiar a Suveranului, spre a provoca procese importante, scontând că prin aceasta curentul așa-zis constituționalist va spori și mai mult.

Urmărim chestiune.

ANIC, fond, Casa Regală, dosar 36/1937, f. 168.

*

Nota nr. 15754 din 22 decembrie 1937 emisă de Corpul Detectivilor cu privire la stare de spirit din interiorul Mișcării Legionare după aflarea rezultatelor alegerilor.

Legionarii sunt foarte entuziasmați de rezultatul alegerilor fiind convinși că la următoarele, Garda ar obține cel mai mare număr de voturi. Entuziasmul nu trebuie să umbrească acțiunea de organizare a Legiunii, pentru a fi capabilă să conducă țara.

Rezultatul alegerilor de până acum a produs în sânul legionarilor cel mai mare entuziasm, și Codreanu vrea să profite de acest rezultat, spre a exploata atmosfera favorabilă, fiind acum pe deplin convins că numărul mare de voturi se datorește simpatizanților mișcării sale.

Grigore Manoilescu a adus la sediul Legiunii o mașină de calculat rezultatele alegerilor din țară, fiind instalată într-o cameră alăturată de a lui Codreanu, la care a lucrat numai Grigore Manoilescu.

Din socotelile făcute, reese că guvernul ar fi obținut numai 38% din totalul voturilor.

Codreanu a ținut să arate că la a doua alegere ce s-ar face, Garda de Fer va obține cel mai mare număr de voturi, fiind convins că nici un partid, nici cel care ar fi însărcinat cu noul guvern, nu va putea întrece numărul votanților Gărzii de Fer.

Păreră șefului Legiunei este că acestea sunt ultimele alegeri pentru Cameră și Senat, făcute în favoarea partidelor vechi și că de acum înainte victoria este asigurată pentru Legiune, de aceea trebuie ca acțiunea să fie canalizată foarte bine, ca nu cumva din cauza entuziasmului prea mare al legionarilor să se uite partea a doua, adică a organizării Legiunei pentru a corespunde momentului oportun, când ea va fi chemată să conducă.

Codreanu crede a ști că actualul guvern este ultimul guvern de partid, și că de acum înainte i se deschide Legiunei o nouă perspectivă pentru a putea pune mâna pe frânele țării.

Codreanu e mulțumit de acțiunea studenților dela Politehnica din Timișoara, cari prin propaganda neconținută ce au făcut în județele Timiș-Torontal și Arad, au recoltat cel mai mare număr de voturi.

ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 197

*

Notă a Corpul Detectivilor nr.15960 din 29 decembrie 1937 referitoare la impresiile liderilor legionari față de soluția guvernamentală aleasă de suveran și componența noului cabinet. În discuțiile de la sediul legionar central a fost demascată intenția regelui de a institui *dictatura personală* și de a *suspenda Constituția de la 1923*.

Prezența lui Istrate Micescu în guvernul nou format îi determină pe legionari să pregătească un marș asupra Bucureștiului, la care să participe 50 000 de oameni , mai ales muncitori. Garda demască intențiile Regelui de instituire a dictaturii sale personale , folosindu-se de guvernul Goga. Acesta a fost adus la putere deși avea cele mai puține mandate , părintele Cristescu subliniind că aceasta înseamnă regim personal.

Ieri dimineață, de la conducerea legionară s-a telefonat lui Codreanu la Predeal să vină urgent în Capitală, din cauza evenimentelor ce se petrec. S-a crezut că acesta a și plecat de la Predeal, în care scop fusese convocată pentru orele 17,30 o consfătuire a tuturor frunțașilor Gărzii de Fer, pentru a lua hotărâri importante.

La orele 14,30, Codreanu a telefonat dela Predeal că nu mai vine la București și că pleacă într-o excursie în Ardeal.

Această atitudine a surprins foarte mult, socotindu-se că Cornel Codreanu meditează despre guvernul Goga că este o nouă provocare la adresa Gărzii de Fer.

Pentru Garda de Fier, susțin legionarii, prezența în guvern a d-lui Istrate Micescu a făcut ca spiritele legionare să fie mai aprinse decât erau pe timpul alegerilor, cu atât mai mult, că ei n-ar fi căutat să facă vreo opoziție guvernului liberal timp de un an, pentru ca în timpul acesta să se poată reface și mai mult.

Frunțașii legionari cred că Garda de Fer, ar trebui să pregătească un marș asupra Bucureștiului, cu un număr de 50.000 legionari, în majoritate muncitori, cari să ocupe Capitala din toate părțile, așa în cât trupele aflate în cetatea București, să fie puse în

împosibilitate de a opri acest val, mai ales că această tactică ar fi întrebuințată și de național-țărăniști, cu cari Codreanu ar cădea din nou de acord.

Gardiștii manifestă mare ostilitate împotriva Suveranului și a dictaturii - zic ei - pe care ar pregăti-o, deoarece informațiile lor arată că M.S. Regele ar suspenda Constituția, dorință exprimată și de Istrate Micescu.

Dacă până acum gardiștii nu au strigat nici „jos Regele” și nici „sus Regele”, spune un conducător legionar, aceasta se datorește atitudinii rezervate ce a vrut să aibă Garda de Fer față de M.S. Regele și din această cauză Codreanu a amânat să dea publicității circulara LEGIONARII ȘI MONARHIA, pentru ca să nu ia angajamente față de Coroană, care l-ar fi pus într-o situație foarte delicată. Cert este că acum gardiștii se manifestă ostil Suveranului.

Profesorul părinte Cristescu ieri și-a manifestat această indignare și după dânsul alții, ținând să afirme că ceea ce s-a făcut acum este pur și simplu bătaie de joc față de țară și nu pot tolera ca un partid cu cele mai mici voturi și cu cele mai puține mandate să fie chemat la putere, căci aceasta înseamnă guvern personal, a adăugat Cristescu, și legionarii trebuie să fie pregătiți pentru vremuri grele, care se arată în cale.

În timpul nopții au avut loc mai multe conciliabule între diferiți fruntași ai organizației, care au ținut să obțină și alte informații de la foștii membri ai partidului demisionat.

Din cele ce se știe până acum, Garda este informată de către foștii membri ai partidului liberal că M.S. Regele a fost foarte afectat de marele număr al legionarilor pătrunși în Parlament, socotindu-i mai periculoși decât orice alt partid.

ANIC, fond Casa Regală, dosar, 36/1937. f. 203-205

*

Notă a Corpul Detectivilor nr. 5142 din 30 decembrie 1937 referitoare la entuziasmul declanșat în cercurile legionarilor la aflarea veștilor aduse de la Predeal despre *simpatiile legionare* ale moștenitorului tronului și viitorului rege Mihai I.

Aseară colonelul Zăvoianu, aflat cu un numeros grup la restaurantul legionar, a povestit un fapt care a produs mare bucurie în cercurile legionare.

Astfel, a arătat că acum două zile în timpul când Căpitanul se afla la Predeal cu un grup de legionari, a trecut pe acolo în plimbare și Marele Voievod Mihai, care a fost salutat legionărește de Corneliu Codreanu, fapt care a bucurat pe Voievod, întrucât acesta a răspuns salutului legionar. În acest timp, unul dintre legionarii rămași mai în urmă, a fost ajuns de Voievodul Mihai, care foarte curios s-a adresat acestuia, întrebându-l: „De când este Căpitanul aci?”, la care legionarul în poziție de drepți, a dat răspunsul cuvenit.

Această atenție a Voievodului Mihai față de Codreanu a produs mare surprindere, cu atât mai mult că Corneliu Codreanu nu avusese prilejul niciodată să vorbească cu Voievodul, care totuși l-a recunoscut.

ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 206.

*

Notă a Corpului Detectivilor din 31 decembrie 1937 referitoare la discuțiile lui Codreanu cu șefii legionari despre coaliția formată la Palat, în jurul regelui cu scopul de anihilare politică a Mișcării și a lui Iuliu Maniu. Codreanu preconiza o mai strânsă colaborare cu Maniu pentru a contracara manevrele suveranului.

CORPUL DETECTIVILOR

SECȚIA I-a

I. Nr. 5

31 decembrie 1937

5295

- sursă serioasă –

16.031

Strângerea legăturilor dintre Corneliu Codreanu și Maniu, vor fi explicate legionarilor

În ultimele convorbiri intime pe cari Corneliu Codreanu le-a avut cu fruntașii legionari, a confiat acestora că acum mai mult decât oricând, este necesar pentru mișcarea legionară, a strânge legăturile existente cu dl. Maniu, aceasta întrucât s-au coalizat atât împotriva mișcării legionare cât și împotriva d-lui Maniu toți „servii” Suveranului laolaltă cu adversarii mișcării legionare și ai d-lui Maniu. Totdeodată Corneliu Codreanu a mai confiat că odată cu reînceperea activității suspendată pe timpul vacanței va da consemn fruntașilor și șefilor de unități legionare să explica legionarilor în subordine, că

Suveranul, din informațiile pe cari le are din cercuri sigure, Legiunea, a decis luptă hotărâtă până la exterminare, atât împotriva mișcării legionare, cât și împotriva d-lui Maniu, și de aceea în mod logic și practic atât pentru dl. Maniu, cât și pentru mișcarea legionară, a urmat o înțelegere secretă Corneliu Codreanu – Iuliu Maniu, cari au hotărât la rându-le să ducă lupta și ei pe viață și moarte împotriva Suveranului, atâta timp cât M.S. Regele nu-și schimbă atitudinea și nu reintră în rolul pur constituțional al Coroanei.

ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 208.

*

Notă a Corpului Detectivilor din 26 martie 1937 privind intenția lui Corneliu Zelea Codreanu de a renunța la publicarea unui manifest împotriva regelui din cauza indiscreției lui Iuliu Maniu dar și din cauza inoportunității acestuia.

Corneliu Codreanu a confiat într-un cerc de intimi colaboratori ai săi, că manifestul în chestia constituțională, pe care l-a pregătit în urma tratativelor duse cu dl. Maniu, nu va cunoaște lumina zilei, după toate probabilitățile, deoarece pe de o parte dl. Maniu a divulgat unele fapte discutate, car trebuiau să rămână secrete, dar pe de altă parte s-a convins că un asemenea manifest nu este practic a fi scos decât ca ultimă armă, atunci când ar constata că prigoana pornită contra mișcării legionare, din sugestia Suveranului, ar fi ajuns la maximum, ne mai putând fi nici o șansă de raporturi normale între Factorul Constituțional și Legiune.

ANIC, fond Ministerul de Interne (Diverse), dosar 5/1937, f. 3

*

Notă a Corpului Detectivilor din 27 martie 1937 referitoare la conflictul ivit între Corneliu Codreanu și Stelian Popescu, directorul ziarului „Universul” și la unele încercări de reconciliere ale prietenilor comuni.

Am raportat despre răcirea raporturilor dintre dl. Stelian Popescu și Corneliu Codreanu și am arătat că notele noastre anterioare, cum Codreanu a trimis o sumă de bani d-lui Stelian Popescu, pentru reducerea ce acesta a făcut-o imprimării volumului „Pentru Legionari”.

În prezent, se fac demersuri pe lângă Codreanu, pentru a se ajunge la o reconciliere între el și dl. Stelian Popescu, reconciliere care se întreprinde cu consimțământul directorului „Universului”; acesta a văzut că are nevoie de sprijinul tineretului.

Persoana care face aceste demersuri, este inginerul Mareș, un prieten comun al d-lor general Cantacuzino și Stelian Popescu; este membru în asociația „Prietenii Legionarilor”.

Inginerul Mareș a avut recent o îndelungată convorbire cu generalul Cantacuzino, căruia i-a arătat necesitatea ca Legiunea să aibă alături de ea pe dl. Stelian Popescu, fiindcă acesta ar putea prin ziarul său să servească cauza legionară, mai ales în împrejurările actuale, când din toate părțile se caută a se lovi în Legiune.

D-sa propune o întrevvedere între Corneliu Codreanu și Stelian Popescu, pentru a se dovedi că nu dl. Stelian Popescu este vinovat de conflictul ivit între acești doi, ci persoane din anturajul lui Codreanu, cari sunt învinovățite că au țesut intrigi.

Persoane din anturajul celor doi, arată interesul acestei apropieri: cei din anturajul lui Codreanu, spun că este nevoie ca acesta să aibă o presă cu răsunet de partea sa, mai ales acum când urmează să i se susțină prin presă începerea activității în taberile de muncă pe cari le va înființa: Stelian Popescu pe de altă parte caută să aibă de partea sa un aliat puternic și curajos pentru a porni lupta împotriva d-lui Gabriel Marinescu, pe care este supărat din cauza recentelor cenzurări ce i s-au făcut în gazeta d-sale.

Ceva mai mult dl. Stelian Popescu, - spun cei din jurul său, - urmărește chiar crearea unui conflict cu dl. Gabriel Marinescu pentru ca la sfârșitul regimului actual, ziarul „Universul” să poată spune că a fost prigonit; ori având pe legionari alături de d-sa, dl. Stelian Popescu dorește ivirea conflictului și între aceștia și dl. Gabriel Marinescu, tot pentru ajungerea scopului său.

ANIC fond Ministerul de Interne (Diverse), Dosar 5/1937, f. 5.

*

Notă a Corpului Detectivilor din 3 aprilie 1937 cu privire la o posibilă colaborare în alegeri a Mișcării Legionare și a Partidului Național Creștin, condus de Octavian Goga. Raportul relatează unele discuții dintre Codreanu și unii șefi legionari referitoare la contracararea atacurilor împotriva Legiunii venite dinspre cercurile de la Palat și la identificarea unor noi aliați politici capabili să-l sprijine în conflictul deschis între Mișcare și rege.

În cercurile legionare s-a zvonit că dl. Octavian Goga ar intenționa o colaborare cu Corneliu Codreanu, în viitoarele alegeri generale.

Aceste cercuri arată că până în prezent nu s-a făcut o propunere formală, totuși dl. Goga ar fi avut o importanță întrevedere cu un fruntaș al partidului „Totul pentru Țară” la Predeal în vederea aranjării unei conlucrări într-o viitoare acțiune politică.

Pe de altă parte se spune că dl. Octavian Goga intenționează crearea și în sânul partidului său a taberelor de muncă și dacă s-ar înfăptui o colaborare cu Garda de Fier, măsurile pe cari guvernul intenționează să le ia contra acestor tabere de muncă, ar fi mai greu de realizat.

Din raporturile sosite la conducerea partidului „Totul pentru Țară”, reiese că în special în provincie relațiile dintre membrii partidului național creștin și ai partidului „Totul pentru Țară” sunt destul de amicale.

Corneliu Codreanu a arătat într-un cerc de intimi sfătuitori și șefi legionari că pentru a putea contracara loviturile îndreptate împotriva Mișcării trebuie să-și ia măsuri de apărare și să caute aliați și că dl. Vaida nu îl poate ajuta întotdeauna. El a spus că: „Față de atitudini dictate din afară, trebuie să am și eu armele mele, mai cu seamă că dl. Vaida mă apără numai până ce prigoana vine de la Factorul Constituțional. În acest din urmă caz lipsit de ajutorul d-lui Vaida trebuie să-mi caut sprijin aiurea, imediat. Deci ușor nu-l pot avea decât de la acei cari au cunoscute atitudini de frondă contra Coroanei.

Precizez că în ce mă privește eu mențin acordul cu dl. Vaida din Mai 1936, atâta timp cât în Frontul Românesc nu vor intra politicieni declarați dușmani ai Legiunei (Armand Călinescu și alții).

Din informațiunile pe cari le am cu privire la măsurile luate de guvern împotriva noastră de unde la început am crezut, că prefectul – subsecretar de stat, vine la Ministerul de Interne, căutând să ne pecetluiască soarta noastră, ulterior m-am convins însă că nu de la el pleacă începutul de teroare contra noastră, ci mai mult la multe din măsurile ce trebuiau luate contra noastră s-a opus luându-și de câteva ori în cap, aproape totalitatea guvernului liberal.

Trebuie să mărturisesc că în ultima vreme dl. Goga mi-a făcut curte formidabil. A mers până acolo încât să-mi propună un acord imediat, dare de ordine în țară de a se îmbrăca cămășile albastre și verzi, luptă comună și sabotare comună a mișcărilor luate de guvern, liste comune în alegeri, mergând până acolo încât mi-a propus și o fuziune cu fracțiunea sa, arătând că este dispus a se despărți de profesorul Cuza.

La acestea am răspuns: Toate bune, însă Garda de Fier este complet deosebită ca structură oricărei organizații politice, așa că o fuziune este completamente exclusă, fuziunea neputându-se face, când diferențele sunt fundamentale între noi și celelalte grupuri naționaliste.

În plus dl. Goga, nu se poate despărți de dl. Profesor A.C. Cuza, acest fapt fiind păgubitor pentru naționalism în general, iar acord, care să cuprindă numele meu alături de acel al profesorului Cuza, nu se poate cât voi trăi eu, în ceea ce privește colaborare de alegeri sau guvern.

Cât despre luptă comună în opoziție nu numai că sunt de părere să se facă, dar cred că toate organizațiile de dreapta sunt datoare să ducă luptă paralel, însă totdeauna să-i păstreze fiecare ființa proprie.

Față de Factorul Constituțional problema se pune în felul următor: Suveranul ca Factor esențial în cadrul Statului, știe precis desfășurarea evenimentelor interne. Cu propria Sa conștiință, acestea iau forma actuală, deci El este printre primii factorii

responsabili ai actualei situații interne. Viața cetățeanului nu mai este respectată, de către însăși Factorul Constituțional. Ca atare toate demersurile și toate acțiunile converg către Suveran și în orice moment El, trebuie să fie tras la răspundere.

Faptul acesta trebuie să-l știe toată opinia publică, în toată goliciunea lui.”

ANIC, fond Ministerul de Interne (Diverse), dosar 5/1937 f.7-9

*

Notă a Corpului Detectivilor din 26 martie 1937 cu privire la instrucțiunile secrete trimise prin curieri speciali de către Corneliu Codreanu șefilor de Regiuni.

Corneliu Codreanu a trimis instrucțiuni secrete, prin curieri speciali, șefilor de organizațiuni și regionale ale partidului „Totul pentru Țară”, prin care după ce le dă instrucțiuni pe cine să voteze în alegerile comunale, de la caz la caz (vaidiști, liberali georgiști) le cere să pregătească opinia publică, cu cea mai mare precauțiune, în sensul că Suveranul este răspunzător de actuala situație din țară.

Pe de altă parte le mai atrage atenția că sunt iminente noi măsuri represive contra mișcării legionare, ca percheziții, sigilări de sedii etc. Și ca atare trebuie din vreme să se ia măsuri pentru dosirea arhivei secrete a organizației.

ANIC, Fond Ministerul de Interne (Diverse), dosar 5/1937, f. 4.

*

Notă a Corpului Detectivilor din 19 mai 1937cu privire la o consfătuire secretă între generalul Antonescu și Corneliu Codreanu.

SECȚIA I-a
Nr. 38

-sursă serioasă-

Nr. 03044

Acum două săptămâni în urmă, pe când Corneliu Codreanu se găsea la Predeal, a avut o întâlnire cu generalul Antonescu, întâlnire ce a fost provocată de primul pentru a afla punctul de vedere al generalului Antonescu asupra hotărârii Consiliului de Coroană din 9 aprilie a.c.

Din cele transpirate în legătură cu această convorbire, rezultă că generalul Antonescu a arătat lui Corneliu Codreanu că ceea ce s-a făcut a fost legat și numai dintr-un punct de vedere s-ar putea face obiecțiuni, anume că nu s-a procedat în felul acesta, încă de acum câțiva ani, pentru a nu se da ocazia să se vorbească atât de mult, fapt ce a făcut rău țării; mai mult generalul Antonescu ar fi completat că dacă Suveranul s-a hotărât să-l înlăture pe fratele Său neîngăduindu-i căsătoria morganatică, a dat dovadă că și M. Sa nu se va căsători niciodată în acest fel.

Răspunsul generalului Antonescu, a nemulțumit pe Corneliu Codreanu, care s-a văzut izolat în acțiunea ce a întreprins-o pe chestia hotărârii Consiliului de Coroană, mai ales că spera să câștige elemente militare alături de acțiunea sa.

În altă ordine de idei, după cum afirmă cercurile apropiate generalului Antonescu, d-sa a recomandat lui Corneliu Codreanu să caute a înfrâna pornirea spre asasinat, de care dă dovadă în toate ocaziile legionarii.

ANIC, fond Ministerul de Interne (Diverse), dosar 5/1937, f. 62.

*

Notă a Corpului Detectivilor din 10 iunie 1937 referitoare la refuzul lui Al. Vaida Voevod de a se întâlni cu Corneliu Zelea Codreanu pe motivul acțiunii anticarliste a Mișcării Legionare.

SECȚIA I-a
24
10 iunie 1937
1263

- sursă serioasă -

Nr. 04473

Se știe că Corneliu Codreanu a comunicat, prin intermediari în câteva rânduri d-lui Vaida Voevod că dorește să aibă o întrevedere cu d-sa, pentru a explica atitudinea Legiunii din ultimul timp.

Săptămâna trecută Corneliu Codreanu a intervenit din nou în acest sens pe lângă dl. Vaida Voevod, prin intermediul d-lui D.R. Ioanițescu, care a fost rugat de către preotul Dumitrescu Borșa de a mijloci o întrevedere între Corneliu Codreanu și dl. Vaida.

La această nouă intervenție dl. Vaida a răspuns în sensul următor:

„Corneliu Codreanu duce în ultimul timp o acțiune apolitică, pentru mișcarea lui și păgubitoare totdeodată pentru mișcarea națională.

Corneliu Codreanu trebuie neapărat să nu mai aibă atitudini condamnabile, ca aceia avută cu ocazia retragerii generalului Cantacuzino din comitetul Asociației de asistență universitară „Regele Carol II”.

Nu este de ajuns ca Corneliu Codreanu să dea circulări prin care să se interzică organizațiilor orice fel de agitațiuni, în schimb el personal să facă acte cari să provoace cea mai mare agitație.

Din aceste motive d-sa crede că nu poate deocamdată să se întâlnească cu Corneliu Codreanu, întrevederea putând avea loc numai după ce Corneliu Codreanu își lămurește definitiv atitudinea în chestia constituțională, adică numai după ce va declara categoric că merge pe linia națională monarhică, sau pe linia constituționalismului democratic. Și cu una și cu alta, nu se poate”.

Răspunsul d-lui Vaida Voevod a pus pe Corneliu Codreanu în dilemă și în prezent se consfătuiește cu frunzașii legionari intelectuali asupra hotărârii ce urmează s-o ia față de ultima atitudine manifestată de dl. Vaida Voevod față de mișcarea legionară.

ANIC, fond Ministerul de Interne (Diverse), dosar 5/1937, f. 73.

*

Notă a Corpului Detectivilor din 31 martie 1937 privind existența unor Conciliabule între Corneliu Codreanu și domnul Manoilescu, în vederea îmbunătățirii raporturilor dintre Legiune și Palat.

În cursul săptămânii trecute au avut loc unele conciliabule între Corneliu Codreanu și dl. Manoilescu, atât direct, cât și prin intermediul profesorului Dragoș Protopopescu și avocatul Victor Vojen.

În cercurile imediat apropiate lui Corneliu Codreanu, cât și în acele apropiate conducerii ziarului „Buna Vestire”, se arată că aceste conciliabule au loc în vederea stabilirii modalităților cari să ducă la raporturi bune între Legiunea Totul pentru Țară și Palat.

ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 64.

*

MIȘCAREA LEGIONARĂ
PARTIDUL „TOTUL PENTRU ȚARĂ”
București, strada Gutemberg, 3
București, 11 aprilie 1937

CIRCULARA-COMUNICAT NO. 67

Partidul „Totul pentru Țară” este un partid politic legal constituit prin certificatul No. 9 din 20 martie 1935, al Comisiei Centrale Electorale din Ministerul Justiției.

Au fost convocați toți șefii de partide de mai multe ori și acum, alaltăieri, în cazul Prințului Nicolae. Eu nu am fost invitat nici-o dată. Subliniez ridicolul chemării unui Grigore Filipescu, fără partid și nechemării mele, președintele unei organizații politice suficient de puternică, pentru a fi luată în seamă.

La Consiliul de Coroană s’au luat măsuri grave cari turbură inimile.

Nu importă articolele 12 și 13 ale regulamentului Casei Regale, făcut ad-hoc de Ionel Brătianu contra Prințului Carol când era exilat și nicidecum contra Prințului Nicolae; în vedere că ar putea ajunge la Tron.

Nicăieri și niciodată, un Prinț, dacă a spus să fie lăsat în pace, cum a spus Prințul Nicolae și nu cere nici posturi și nici onoruri, n-a pățit vexațiuni ofensatoare dacă a făcut o căsătorie morgantică.

Ceea ce importă însă, este lichelismul Primului Ministru, care ne vorbește de echivoc și prestigiul Dinastiei, când admite prezența și amestecul în treburile Statului a D-nei Lupescu.

Prințul Nicolae s-a căsătorit de 6 ani, cu o româncă creștină din neamul băștinaș al Țării și nu trăiește cu o femeie din rasa cu care neamul meu se vrăjmășește pe viață și pe moarte, femeii, prin care azi jidanii și jidoviții conduc țara.

Prințul Nicolae are și copilași, este foarte logic să-i iubească.

Nu zic că nu era mai bine să ia fată de Împărat, dar, cui nu-i convine, n-are decât să nu fie în relații cu soția sa și pe deasupra, Guvernul nu are decât să nu-I dea Prințului,

cum și dorește, nici-o însărcinare oficială. Dar, ca să iei deodată și după 6 ani aceste măsuri neomenoase, în afară de autoritatea morală ce lipsește pentru a le lua, mai este și un dedesubt.

Iată-l:

Adevărul este că de 6 ani Prințul, nu a vrut să se plece în fața D-nei Lupescu și n-a înțeles ca soția sa legitimă și româncă și creștină să devie sluga intrusei venetice.

Dar ce ingratitude! îl aduce pe fratele Său pe Tron și Se vede pentru motivele, arătate mai sus sechestrat și arestat de Guvern la Snagov, umilit, maltrat și poate, dat afară din Țara Sa, pe care o iubește.

Țara freamătă de indignare și de neliniște. Nu e vorba de Țara D-lui Tătărescu compusă din poliție, agenți liberali și spioni; mai este și o altă Țară în afară de aceasta.

În ceea ce ne privește, ne vom expune, după ce ne vom fi informat că cea mai mare precizie punctul nostru de vedere, printr-un comunicat-manifest adresat Țării sau mai bine zis acelei părți de Țară care n-a fost întrebată la Consiliul de Coroană.

General Cantacuzino Grăniceru.

*

Notă a Corpului Detectivilor din 16 aprilie 1937 referitoare la acțiunile organizate de Codreanu în vederea susținerii Prințului Nicolae, acțiuni ce vor fi puse în practică de profesorul Nae Ionescu și de generalul Gh. (Zizi) Cantacuzino. Va fi scoasă o broșură din care să reiasă rolul nefast al doamnei Lupescu asupra vieții politice românești.

16 aprilie 1937

Corneliu Zelea Codreanu înțelege să ducă lupta în chestia ex Prințului Nicolae mai departe.

Astfel nici după întrevederea d-lui ministru G. Marinescu, cu generalul Zizi Cantacuzino, nici după vizita făcută la Valer Pop, nu vrea în nici un chip să cedeze.

Codreanu va duce lupta în felul următor:

1) După circulara trimisă cuiburilor și organizațiilor județene, va scoate un manifest, pe care-l are deja pregătit și în care va pune întreaga chestie constituțională. Acest manifest este reeditarea manifestului pregătit de Codreanu la începutul lunii martie, în care a introdus și chestia Prințului Nicolae.

În acest manifest Codreanu spune că *chestia Prințului NICULAE* nu poate rămâne o chestie închisă, Partidul Totul pentru Țară făcându-și un crez și un punct de onoare din lupta pentru revenirea asupra deciziei Consiliului de Coroană de la 9 aprilie 1937.

2) Va înainta un memoriu M.S. Regelui, pe care-l va scoate în mii de exemplare, trimiteându-l oamenilor politici, ofițerilor superiori, preoților, foștilor demnitari etc.

3) A ordonat cuiburilor și organizațiilor ca în casele lor și la sedii să aibă în perete fotografia Prințului Nicolae.

Întreagă această atitudine este pusă la cale de profesorul Nae Ionescu și de generalul Zizi Cantacuzino.

Profesorul Nae Ionescu insistă pe lângă Corneliu Codreanu ca acesta să facă un voiaj în străinătate (Italia și Germania), unde să țină conferințe, să ia contact cu oamenii politici de acolo, să dea interviuri gazetelor etc.

Corneliu Codreanu nu este încă convins să facă acest voiaj, spunând că nu este încă timpul pentru această călătorie.

În această chestie insistă și Alexandru Cantacuzino.

Actualmente, Alexandru Cantacuzino, Sima Simulescu și Ion Victor Vojen lucrează la o broșură, din ordinul lui Corneliu Codreanu, în care [să] se explică detaliat toată chestia d-nei L[upescu], influența francmasoneriei asupra treburilor publice, rolul d-nei L. în conducerea partidului liberal la guvern, lupta d-sale de astăzi de a-l aduce la putere pe Ion Mihalache, conflictul și cu Principele Nicolae etc.

32 de file au fost predate încă de miercuri seara lui Corneliu Codreanu, pentru a fi revăzute.

Codreanu ține ca până la finele luni, broșura să fie tipărită deja.

După toate probabilitățile broșura va fi tipărită la două tipografii în provincie (La I. Iotta din Pitești și la altă tipografie manistă din Ardeal).

Dumitrescu-Zăpadă a discutat această chestie și cu Decebal Teodorescu de la tipografia Apollo, a generalului Rădescu, însă Codreanu nu vrea să tipărească nimic aici, pentru că acesta a tipărit lui Stelescu Cruciada Românișmului.

ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar/5 1937, f. 48.

*

Notă a Corpului Detectivilor din 22 aprilie privind hotărârea de executarea conducătorilor țărăniști , în cazul în care aceștia ar suprima Garda de Fier. De asemenea , s-au luat hotărâri de respingere a propunerilor de intrare în Gardă a tuturor veleitarilor și a celor ce urmăresc ocuparea de funcții încă de la începutul primirii lor în organizație.

Știri de la Garda de Fier

Din cercurile gardiste se afirmă, că s-ar fi luat hotărârea ca în cazul când Regele ar aduce la putere pe național-țărăniști și în cazul când aceștia vor începe acțiunea de suprimare a Gărzii, toți conducătorii național-țărăniști vor fi executați.

Tot din aceste cercuri se mai spune că într-o consfătuire secretă a marilor comandanți ai Gărzii s-a hotărât, ca imediat după căderea actualului guvern, o delegație a

Gărzii se va prezenta d-lui Tătărescu ca să-i mulțumească, că sub guvernarea d-sale a dat posibilitatea de organizare și refacere a Gărzii.

Față de cazul Gerota, Garda a decretat o stare de absolută rezervă.

Din cercurile gardiste se mai afirmă, că s-a luat hotărârea ca Garda să practice o instruire prelegionară a tuturor acelor care doresc să devie legionari.

Se mai afirmă că vreo câțiva foști miniștri au voit să se înscrie în rândurile Gărzii, însă, în urma hotărârii comandantului suprem al Gărzii, față de cererea acestora, ca să fie promovați de la început în posturile de comandă – prin care se respinge orice fel de astfel de veleități, solicitanții au renunțat.

ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar 5/1937, f. 62.

*

Notă a Corpului Detectivilor din 14 mai 1937 privind impactul asupra opiniei publice a scrisorii lui Averescu adresată colonelului Bădescu .

SECȚIA I-a

14 mai 1937

- verificată –

02659

Fruntașii legionari vor strânge date
asupra efectului produs în opinia publică
de către scrisoarea Mareșalului Averescu
către colonelul Bădescu

Ion Belgea, șeful serviciului legionar de informații a dat dispozițiuni frunțașilor legionari de a strânge date asupra comentariilor, cât mai ales asupra efectului produs în opinia publică, de scrisoarea Mareșalului Averescu către colonelul Bădescu, președintele Consiliului de Răsboi, care a judecat pe cei 10 asasini ai lui Stelescu.

Pe baza datelor strânse, conducerea legionară, probabil prin generalul Cantacuzino, va răspunde, tot printr-o scrisoare Mareșalului Averescu.

ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar 5/1937, f. 66.

*

Notă a corpului Detectivilor din 18 mai 1937 referitoare la modul cum e văzută Garda de Fier de fruntașii politici , și la legăturile pe care aceasta încearcă să le aibă cu celelalte partide politice.

Șantajul politic exercitat de Garda de Fier.

Din contactul cu mai mulți fruntași ai vieții politice românești s-au aflat următoarele cu privire la atitudinea și comportarea de viitor a Gărzii de Fier în relațiile ei cu Palatul, cu partidele politice și cu lumea internațională.

Astfel din anturajul d-lui Mareșal AVERESCU cât și din partea câtorva oameni de frunte ai partidului Național-Țărănesc, s-au făcut următoarele declarațiuni:

„Nu știm în ce măsură partidul TOTUL PENTRU ȚARĂ, socotește violența ca armă de propagandă. Un partid însă, care își asumă dreptul de a pronunța pedepse cu moartea, nu se poate încadra într-o viață constituțională.

Dar credem că ar fi fost mai bine ca acest partid (Garda de Fier) să nu fi fost desființat și nevoit să trăiască o viață aproape ocultă, speculat când de un guvern când de altul, ca o masă de manevră.

Astfel ar fi de neînțeles, cum se face că o grupare ca Garda de Fier să fie stânjenită mereu în mișcările ei, pe când cei ce propagă umanitarismul de ocazie și de interes, adică evreii, în realitate cei mai vechi și mai feroci rasiști, să aibă posibilitatea de a promova – în interesul lor – oamenii noștri politici de multe ori incapacități patente.

Faptul și-ar avea explicația în ocultismul, în care a fost vârată Garda de Fier.

Din cauza acestui ocultism și-a putut face loc în sufletul naționalist al gardiștilor, influențele teroriste-dinamice-extremiste ale Germaniei și Italiei.

Vlăstarele tinere reprezentanții tineretului românesc, au încă înrădăcinate în ei scopurile străine, redade lor printr-o prismă cu totul eronată și cu totul în detrimentul Statului român.

Trebuie muncit mult, pentru ca acești naționaliști să fie vindecați de influențele nefaste din afară, cât mai ales pentru ca ei să părăsească calea acțiunilor oculte – anti-constituționale.

În ceea ce privește legăturile, pe care Garda de Fier încearcă să și le facă cu celelalte partide politice, ele nu pot fi privite decât numai prin prizma intereselor gardiste, cari îi dictează Gărzii de Fier, ca să încheie anumite armistiții cu guvernul și cu partidele tari din țară, la adăpostul căror armistiții să-și poată desăvârși organizarea.

Dar rostul anumitor contacte pe care Garda de Fier le are cu anumiți fruntași ai vieții politice de la noi, îl constituie șantajul politic pe care această organizație caută să-l exercite asupra acestora cu scopul vădit de a câștiga timp de organizare, prin intimidarea celor de mai sus.

Garda de Fier refuză colaborări politice, chiar cu partidele naționaliste, pe care ea le găsește ca fiind prea temperate, în aplicarea programului naționalist-radical, iar celelalte partide naționaliste acceptă anumite compromisuri și patronage politice, pe care Garda de Fier le repugnă.”

ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar5/1937, f. 73-74.

*

Notă a Corpului Detectivilor din 10 august 1937 referitoare interesul fruntașilor Legiunii asupra atitudinii lui Gheorghe Brătianu față de soluționarea crizei politice. Aceștia înclină , în această problemă , asupra reîntregirii Partidului Național Liberal.

SECȚIA I-a

I. Nr. 4

10 august 1937

2222

- sursă serioasă -

08129

Fruntașii legionari se interesează asupra atitudinii domnului Gh. Brătianu.

Corneliu Codreanu înainte de a pleca la Carmen Sylva, a dat dispozițiuni serviciului de informații legionar de a strânge informațiuni cu privire la atitudinea d-lui Gh. Brătianu, în cazul când criza de regim se va rezolva în favoarea național țărăniștilor, dar mai ales să caute a afla dacă problema reîntregirii partidului național liberal va mai fi de actualitate după retragerea regimului liberal.

Este de remarcat faptul că legionarilor le convin reîntregirea partidului național liberal, scontând că georgiștii cu cari au avut raporturi de prietenie le vor fi binevoitori și chiar vor contracara și împiedica pornirile unora dintre vechii liberali față de mișcarea legionară.

ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar 5/1937. f.

*

Notă a Corpului Detectivilor din 20 aprilie 1937 referitoare la raportul Direcției de Poliție București , referitoare la colaborarea dintre studenții legionari și Iuliu Maniu . Aceștia scot în evidență faptul că vor acționa pe linia impusă de liderul țărănist , ceilalți fruntași fiind vânduți camarilei și evreilor.

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA GENERALĂ A POLIȚIEI
NO. 041212 din 20 aprilie 1937

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A POLIȚIEI
BUCUREȘTI
Cernăuți 194 4 18 211 37

Urmare a raportului telefonic de astă seară, mai raportez următoarele:

Milcoveanu a comunicat că acum două săptămâni a avut loc la Cluj o consfătuire a conducătorilor centrelor studențești din țară, de la care a lipsit numai președintele Centrului [Studențesc]Cernăuți. La această consfătuire s-au discutat cele comunicate de el azi.

În afară de aceasta, s-a decis colaborarea cu Iuliu Maniu, în care scop i s-a cerut o întâlnire. Întâlnirea a avut loc la Cluj, în casa unui prieten a lui Maniu. Discuțiunile au ținut trei ore jumătate. Maniu a arătat că el nu poate duce lupta contra camarilei pentru că nu are concursul partidului, astfel că primește colaborarea, fără a renunța la principiile sale democratice.

În această colaborare, studențimea legionară va reprezenta dinamismul și va duce lupta, iar Maniu va fi numai inspiratorul și mentorul. Milcoveanu a declarat că studențimea legionară va merge pe linia Maniu, mulțumindu-se din partea sa chiar numai cu sugestii.

S-a comunicat studenților legionari să se abțină de la orice act care le-ar atrage arestarea, întrucât va veni momentul când va fi nevoie de toate brațele. A adăugat că toți studenții legionari să se pregătească pentru sacrificiu și să se spovedească, fiindcă vor urma evenimente mari.

S-a decis trimiterea unei telegrame de simpatie fostului Principe Nicolae. S-a mai spus că d-na L. trebuie sancționată, că dl. Mihalache este vândut evreilor, că dl. Prim Ministru Tătărescu a primit de la camarilă asigurarea că va prezida noile alegeri legislative și că comanda de armament se face prin Blank-Auschnitt și alți trei bancheri cari iau un mare comision.

INSPECTOR REGIONAL

/ss/ Zachiu

No. 740

ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 122.

*

Notă a Corpului Detectivilor nr 1681 din 29 mai 1937 cu privire la intenția UNSCR de a organiza o primire triumfală cu ocazia revenirii în țară a lui Iuliu Maniu.

SECȚIA I-a

I. Nr. 38

29 iunie 1937

1681

- sursă serioasă -

05781

*Fruntașii studențimii au hotărât
întâmpinarea d-lui Maniu la frontieră*

Șerban Milcoveanu împreună cu Viorel Trifa, în consfătuirile pe care le-au avut cu ceilalți frunțași ai Uniunii Naționale a Studenților Creștini Români și a Centrului Studențesc București, au hotărât a participa la primirea d-lui Maniu la frontieră, cu ocazia înapoierii d-sale în țară.

Dacă însă dl. Maniu se va înapoia în țară cu automobilul și primirea ce i se va face de către maniști va fi la Cluj, atunci și frunțașii studențimii se vor duce la Cluj, unde vor exprima sentimente de admirație față de atitudinea corectă și limpede, ce a avut-o întotdeauna dl. Maniu. Conducătorii studențimii intenționează a înmâna atunci un album omagial d-lui Maniu, care să reprezinte „munca și viața legionară”.

În cadrul acestor manifestațiuni, Milcoveanu pregătește un discurs prin care să atace „cercurile din jurul Palatului”, scoțând în evidență că din acest punct de vedere, există o comunitate de vederi între studențimea creștină, legionară și dl. Maniu.

În ceea ce privește sărbătorirea d-lui Maniu de către întreaga studențime, dat fiind că cursurile sunt pe terminate și studențimea în majoritate a părăsit Centrele universitare, s-a hotărât ca ea să se facă în toamnă, imediat după începerea noului an universitar.

ANIC, fond Casa Regală, dosar 36 /1937

*

Notă a Corpului Detectivilor privind șansele în alegeri ale lui Iuliu Maniu, care este sigur de victorie și asupra scepticismului guvernului care nu are aceeași încredere. În opinia detectivilor, campania electorală este îndreptată împotriva regimului personal al Regelui, fiind organizată în acest sens atât de Maniu, cât și de Codreanu. Nota anticipează organizarea unei campanii de presă în ziarele franceze, îndreptată tot împotriva Suveranului. Partidul Național Liberal se pregătește prin Gheorghe Tătărescu să fie chemat la guvernare. Maniu și Codreanu vor coopera împotriva guvernului Goga și la violența acestuia vor răspunde tot cu violență. Este anticipată o ruptură în Partidul Național Țărănesc.

Alegeri. Guvernul nu are certitudinea, asupra victoriei în alegeri. Valer Pop, care într-o vreme se credea că va putea să fie opus lui Maniu, azi nu are certitudinea că se va alege.

Maniu este sigur de victorie, a declarat-o în adunările ce le-a făcut.

Guvernul nu va împărți cărțile de alegători, vor vota și morții.

Maniu în schimb a venit cu acordul pentru paza urnelor. Deci foarte grele operații.

Campania electorală.

Toată campania electorală a lui Maniu și Codreanu este categorică și vădită contra Suveranului. Lupta nu o mai dau pentru îndepărtarea dela guvern a partidului liberal, *ci să se înlăture guvernul personal al M. Sale* (a se vedea în ziare declarațiile făcute). Această propagandă se face dela om la om până acum în Ardeal și peste câteva zile va începe și în vechiul Regat, Maniu luând personal conducerea acestei campanii.

Codreanu, duce aceeași campanie, este suficient a se face un ocol în București, pentru a se vedea dacă mai există vreun afiș electoral, altul decât al gărzii de fier pe pereții orașului. Sunt echipe de câte cinci legionari cari rup celelalte afișe punând în loc pe cele legionare. Partidele celelalte nu reacționează și se limitează în a scrie pe trotuare semnul sub care candidează. De aici nu reiese decât un fapt, anume nimeni nu reacționează de frică, asta aici în Capitală, dar atunci în provincie.

Pe șoseaua București – Giurgiu, sunt pietre apărătoare, pe toate aceste pietre, nu există decât semnul legionar.

Codreanu, de ce a pus candidaturile lui Gerota și Forțu; pentru a marca fără putință de negare a luptei ce începe contra Suveranului.

Parlament. În cazul când guvernul obține 40%, cine va putea să împiedice pe deputații legionari și maniști de a ataca cu înverșunare *așa-zisul sistem de guvernare al Suveranului*.

Este drept, în „Monitorul oficial” nu vor apărea pasagiile oprite de cenzură, dar cine va putea să împiedice pe deputați, diplomați și spectatori să difuzeze public dezbaterile.

Nu se va putea conta mai departe pe centriștii național-țărăniști, pentru că Maniu a spus că la cel mai mic gest de neascultare face acord formal cu Codreanu.

În plus de asta nu se poate conta total pe anumite persoane fie din guvern, fie din cei ce compun acordul electoral.

Presă. În ultimele zile s-a remarcat o serie de articole vădit ostile Suveranului, în ziarele franceze. Aceste ziare sunt oprite de cenzură, dar diplomații le primesc, să fie întrebat asupra acestor articole dl. Ministru Solla, care s-a reîntors zilele trecute.

Maniu a convocat pe gazetarii străini, veniți cu ocazia apropiatei vizite a d-lui Delbos, ce declarații va face d-sa, favorabile Suveranului *nu*. Campania de presă ce se duce în ziarele franceze, face ca să se pună întrebarea logică, *Are Suveranul certitudinea* că este sinceritate în cercurile conducătoare ale acestei țări aliate, față de persoana Sa?

Are suveranul certitudinea că Franța nu vede cu ochi buni campania dusă de Maniu?

Armata. În armată nu se poate spune că există o stare de spirit rea, dar deblocarea, legea de avansări în armată, a creat o stare de lucruri care face ca anumite nemulțumiri inerente, grefate pe campania politică ce se duce azi, să provoace nemulțumire prin nesiguranța în carieră. Se așteaptă cu nerăbdare în cercurile militare regulamentul legii de avansări.

La medicii și farmaciștii militari, precum și administrația-intendența, *este cert nemulțumire*. În cercurile subofițerilor, în special în aviație, se constată un vădit curent legionar.

La aeroportul militar Pipera, cu investigații bine făcute, se va ajunge la concluzia că subofițerii aproape în totalul lor, sunt simpatizanții acestei mișcări.

Deși dl. Dinu Brătianu, dr. Angelescu cât și alți frunțași, și-au manifestat dorința ca să se înfăptuiască acest lucru, în urma opoziției categorice a d-lor: Tătărescu, Franasovici, Cancicov etc. s-a luat hotărârea, ca această chestiune să rămână definitiv pe o linie moartă.

Trecându-se peste toate chestiunile mai sus arătate, s-a luat apoi în examinare situația specială a partidului național liberal.

Dl. Tătărescu a arătat că este absolută nevoie ca partidul liberal să fie reorganizat în cel mai scurt timp posibil din 2 motive: întâi pentru că la viitoarele alegeri să se poată prezenta în cea mai bună formă, în al doilea rând, trebuie ținut cont de faptul, că M.Sa Regele va chema acest partid, peste un scurt timp, la putere.

S-a mai hotărât de asemenea ca anumite elemente, care au creat perturbațiuni guvernamentale și electorale să fie înlăturate dela posturile de conducere.

Printre aceștia se vor număra și domnii Sasu, Antonescu etc.

Înainte de terminarea constituirii, s-a instituit o comisiune formată din domnii: Dinu Brătianu, Gh. Tătărescu, Cancicov, Inculeț și Bebe Brătianu, cari vor elabora o serie întregă de instrucțiuni ce se vor da pentru reorganizarea partidului, și care se va ocupa în mod special de organizarea județeană a partidului.

Dl. Iuliu Maniu a avut ieri întrevederi cu mai mulți frunțași ai partidului național țărănist, printre cari dăm numele d-lor: Mihalache, dr. Lupu, Mihai Popovici și Madgearu.

De asemenea, înspre seară, domnia sa a avut o lungă consfătuire cu dl. dr. Gerota, la locuința acestuia din urmă.

Prin intermediul d-lui dr. Gerota, domnia sa a rugat pe dl. Corneliu Codreanu, ca să vie în București, imediat după Anul Nou.

Relativ la viitoarea acțiune a domnului Iuliu Maniu, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai domniei sale, pretinde a ști, că dl Maniu nu va capitula, în fața noii situațiuni, create prin aducerea D-lui Goga la putere, ci din contra, vom asista la punerea în aplicare a unor hotărâri, cari vor înspăimânta guvernul chemat la cârma țării „pentru distrugerea Gărzii de Fier și a D-sale”.

Partea doua a pactului de neagresiune, dintre dl. Maniu și Corneliu Codreanu, va fi din nou examinată și se va da o dezvoltare maximă.

În afară de acest fapt, dl Iuliu Maniu va căuta, ca împreună cu Garda de Fier, să contracareze orice activitate guvernamentală, fie pe tărâmul parlamentar sau extraparlamentar.

La violențele guvernului se va răspunde cu cele mai mari violențe. Bătălia de abia acum începe și domnii Iuliu Maniu și Corneliu Codreanu o văd câștigată, iar dezideratele lor constituționaliste, ca și instaurate la locul cuvenit.

Conform obiceiului său, dl. Iuliu Maniu difuzează, prin tipărirea a tot ceea ce declară și spune și declarațiile sale, cu privire la guvernul Goga, prin trimiterea alăturatelor circulări, atât organizațiilor din țară, cât și prietenilor săi personali.

Situația din partidul național țărănesc devine din zi în zi tot mai critică.

Dl. Mihalache, văzut ieri de către un bun prieten al domniei sale, cu care a stat de vorbă asupra acestui fapt, făcea următoarele declarații dureroase: *”prevăd că ruptura din partidul național țărănesc nu se va limita numai la plecarea domnilor Armand Călinescu, Potârcă, Rădulescu-Mehedinți, Gică Măcărescu, Căpățineanu și alții. O întreagă metamorfoză se va produce în curând. Am impresia categorică că dl. Iuliu Maniu, va fi înlăturat din Partidul Național Țărănesc tocmai prin metamorfoza ce se va produce și că domnia sa se va ralia acțiunii Gărzii de Fier.*

Prevăd că Partidul Național Țărănesc se va transforma astfel: elementele centriste, se vor ralia acțiunii domnului Armand Călinescu și vor forma o nouă bază, pe care se va reclădi partidul național țărănesc, ce este astăzi în descompunere.

Elementele de stânga vor pleca și se vor ralia acțiunii D-lui Grigore Iunian, iar dl. Iuliu Maniu cât și partizanilor domniei sale nu le rămâne altceva decât să se alătore de blocul constituționalist pentru a cărui formare luptă din răsuputeri”.

Întrebat la care din aceste grupuri se va ralia, dl Mihalache a răspuns următoarele: *„eu rămân ce am fost”.*

Întrebat și asupra situației în care se va afla dl. Virgil Madgearu, domnia sa și-a exprimat părerea, cum că acesta va rămâne din oficiu pe o linie politică moartă pentru totdeauna.

În afară de chestiunile mai sus arătate în întregul partid, se observă o adevărată nebuloasă.

Rămâne de văzut, ce se va produce în urma ședințelor celor două foruri statutare ale partidului, cari vor avea loc după cum urmează: delegația permanentă pe ziua de 3 ianuarie, iar comitetul executiv pe ziua de 4 ianuarie.

În opinia publică s-a răspândit de câteva zile șvonul care circulă în mari proporții, cum că M.S. regele ar fi acceptat ca dna. Elena Lupescu să fie izgonită din țară și că se face împăcarea cu Elena și cu prințul Nicolae.

ANIC, fond Casa Regală, dosar 16 / 1938, f. 86.

*

Notă confidențială a Corpului Detectivilor nr. 308 din 22 ianuarie 1938 cu privire la temerile liderilor legionari despre o nouă campanie de represalii, organizată de guvernul Goga în timpul campaniei electorale. La finalul notei informative, se specifică faptul că s-au comunicat aceste aspecte primului-ministru, ministrului de Interne, subsecretarului de stat de la Ministerul de Interne și Inspectoratului Siguranței Generale.

Legionarii înștiințați că guvernul va prigoni pe legionari pe timpul campaniei electorale

În ziua de 21 ianuarie a.c., a avut loc o consfătuire intimă a șefilor de unități legionare din sectorul de verde al organizației capitalei a partidului Totul pentru Țară.

S-a adus la cunoștință că din informațiunile pe cari le posedă conducerea centrală legionară, reiese că guvernul actual este decis să dezlănțuie asupra Mișcării Legionare, pe timpul campaniei electorale, o prigoană de mari proporții.

S-a mai arătat că Corneliu Codreanu așteaptă acest fapt cu mare neliniște, pentru a vedea sau mai precis verifica din punct de vedere al spiritului de sacrificiu, marea masă de legionari și membri ai partidului, înregimentați astăzi în mișcarea legionară, care în trecutele alegeri a fost verificată din punct de vedere al aportului electoral. În viitoarele alegeri urmează a fi verificată și dacă este pe deplin formată legionărește.

COMUNICAT: Pr. M; M.I.; 2.S.St.I; S.G.I:

ANIC, Fond Ministerul de Interne-Diverse, dosar 55 / 1938

*

Răpunsul d-lui Mircea Eliade

Mircea Eliade, *membru al Societății Scriitorilor Români, a binevoit să ne răspundă următoarele la ancheta ziarului nostru: "De ce cred în biruința Mișcării Legionare."*

Cred în destinul neamului românesc - de aceea cred în biruința Mișcării Legionare. Un neam care a dovedit uriașe puteri de creație, în toate nivelurile realității, nu poate naufragia la periferia istoriei, într-o democrație balcanizată și într-o catastrofă civilă. Puține neamuri europene au fost înzestrate de Dumnezeu cu atâtea virtuți ca neamul românesc. Unitatea lingvistică este aproape un miracol (limba română este singura limbă romanică fără dialecte). Românii au fost cei mai buni creatori de state din Sud-Estul Europei. Puterea de creație spirituală a neamului nostru stă mărturie în folklor, în arta populară, în sensibilitatea religioasă. Un neam hărăzit cu atâtea virtuți - biologice, civile, spirituale - poate el pieri fără să-și fi împlinit marea sa misiune istorică? Poate neamul românesc să-și sfârșească viața în cea mai tristă descompunere pe care ar cunoaște-o istoria, surpat de mizerie și sifilis, cotropit de evrei și sfârtecat de străini, demoralizat, trădat, vândut pentru câteva sute de milioane de lei? Oricât de mare ar fi vina părinților noștri, pedeapsa ar fi prea neînduplecată. Nu pot crede că neamul românesc a rezistat o mie de ani cu arma în mână, ca să piară ca un laș, astăzi, îmbătat de vorbe și alcool, imbecilizat de mizerie și paralizat de trădare. Cine nu se îndoiește de destinul neamului nostru, nu se poate îndoii de biruința Mișcării Legionare.

Cred în această biruință, pentru că, înainte de toate, cred în biruința duhului creștin. O mișcare izvorâtă și alimentată de spiritualitatea creștină, o revoluție spirituală care luptă în primul rând împotriva păcatului și nevredniciei - nu este o mișcare politică.

Ea este o revoluție creștină. Cuvântul Mântuitorului a fost înțeles și trăit în felurite chipuri, de către toate neamurile creștine, de-a lungul istoriei. Dar niciodată un neam întreg n-a trăit o revoluție creștină cu toată ființa sa; niciodată cuvântul Mântuitorului n-a fost înțeles ca o revoluție a forțelor sufletești împotriva păcatelor și slăbiciunilor cărnii; niciodată un neam întreg nu și-a ales ca ideal de viață călugăria și ca miresă - moartea.

Astăzi lumea întreagă stă sub semnul revoluției. Dar în timp ce alte popoare trăiesc această revoluție în numele luptei de clasă și al primatului economic (comunismul), sau al statului (fascismul), sau al rasei (hitlerismul) - Mișcarea Legionară s-a născut sub semnul Arhanghelului Mihail, și va birui prin harul dumnezeesc. De aceea în timp ce toate revoluțiile contemporane sunt politice - revoluția legionară este spirituală și creștină. În timp ce toate revoluțiile contemporane au ca scop cucerirea puterii de către o clasă socială sau de către un om - revoluția legionară are drept țintă supremă: mântuirea neamului, împăcarea neamului românesc cu Dumnezeu, cum a spus Căpitanul. De aceea sensul Mișcării Legionare se deosebește de tot ce s-a făcut până astăzi în istorie, și biruința legionară va aduce după sine nu numai restaurarea virtuților neamului nostru, o Românie vrednică, demnă și puternică - ci va crea un om nou, corespunzător unui nou tip de viață europeană.

Omul nou nu s-a născut niciodată dintr-o mișcare politică - ci întotdeauna dintr-o revoluție spirituală, dintr-o vastă prefacere lăuntrică. Așa s-a născut omul nou al Creștinismului, al Renașterii etc. - dintr-un desăvârșit primat al spiritualului împotriva temporalului, dintr-o biruință a duhului împotriva cărnii. Omul nou se naște printr-o adevărată trăire și fructificare a libertății. Cred în birunța Mișcării Legionare, pentru că cred în libertate, în puterea sufletului împotriva determinismului biologic și economic. Cei care vin în Legiune, vin pentru că se simt liberi. Instinctele lor de conservare, lașitățile care zac în sufletul fiecăruia, frica - toate acestea sunt înfrînte. Legionarul nu mai e robul determinismului și al instinctelor biologice. El știe că "n-are nici un interes, ca "n-are nimic de câștigat", integrându-se în Legiune. Dimpotrivă, știe că va fi lovit în "interesele lui, că viața va fi mai grea, că poate va intra în temnițe, sau poate va da piept chiar cu moartea. Toate "interesele" și instinctele acestea, care "determină" viața fiecărui om, sunt înfrînte prin marele gest de libertate al aderării la Mișcarea Legionară. Se poate spune, fără urmă de paradox, că singurii oameni care cunosc și trăiesc libertatea sunt astăzi, în România, legionarii.

Cei care nu cunosc Legiunea ca și cei care luptă împotriva ei, continuă să vorbească despre "dictatură", și se miră că tinerii intelectuali aderă cu atâta spontaneitate la o mișcare "fascistă", în care "personalitatea este strivită și libertatea suprimată. Am avut prilejul să mă ocup altă dată de subita admirație a oamenilor noștri politici pentru "personalitate", de teama lor că în România nu se vor mai putea ridica personalitățile. Îmi întrebam atunci câte "personalități" a creat regimul libertății democratice. Unde sunt? Care sunt? și mai întrebam, ce au făcut politicienii noștri pentru oamenii cu adevărată "personalitate", care au ieșit la lumină prin munca, geniul sau talentul lor, și au fost osândiți la o viață de mediocritate și jertfă. Ce-au făcut politicienii noștri, din toate partidele, pentru un Lucian Blaga, un Aron Cotruș, un Camil Petrescu, un Perpessicius și alții? Ce-au făcut politicienii pentru generația tânără de cărturari, artiști, tehnicieni și gânditori? Care este tânărul cu "personalitate" pe care l-a descoperit vreun partid politic, și l-a pus la locul care-l merită, i-a dat puțința să-și fructifice inteligența sau talentul petru

binele obștesc? Eu știu că au fost "descoperiți" o sumă de afaceriști precoci, secretari inteligenți și lichele domestice, cu care s-au "întinerit" cadrele partidelor.

Apologeții aceștia de ultimă oră ai "personalității" sunt tot atât de ridiculi pe cât sunt de ipocriți. Le aminteam cu alt prilej că în cele mai disciplinate și mai severe ordine călugărești catolice, s-au putut înălța totuși destule personalități. Un Thomas din Aquino nu seamănă cu un Francisc din Assisi, un Bonaventura cu un François de Salle. Personalitatea crește și rodește pretutindeni, și cu atât e mai severă disciplina, cu atât "personalitatea" se definește mai precis. Disciplina nu e tot una cu "dictatura", cum lasă a se-nțelege ponegriții Legiunii. Disciplina crește și promovează personalitățile - pentru că orice act de ascultare poate fi un act de comandă asupra ta însăși, asupra instinctelor sau anarhiei tale lăuntrice. Actul de ascultare îți dă ție comanda asupra bestiei din tine, asupra vieții biologice care încearcă să te mențină în evaziv, în comoditate, în căldicel. Disciplina te întărește pe tine, îți făurește personalitatea. De aceea cavalerii medievali și feudali au fost atât de liberi și de dârji; pentru că juraseră credință (Fides, Trust, Treve) unui șef.

Cred în biruința mișcării legionare pentru că cred în dragoste. Dragostea singură prefăce bestia în om, înlocuind instinctele prin libertate. "Dilige et quod vis fac", spunea Fericitul Augustin: "iubește, și fă ce vrei!" Cel care iubește cu adevărat e liber. Dar dragostea transfigurează pe om, și libertatea pe care și-o dobândește insul iubind, nu va stânjeni pe nimeni, nu va face să sufere pe nimeni. Legionarii nu sunt numai camarazi, sunt frați. Și este atât de puternic valul de dragoste pe care îl duc pretutindeni, cu ei legionarii, încât dacă n-ar fi decât el singur, și tot ar trebui să nădăjduim în învierea neamului românesc, adică în biruința Mișcării Legionare.

Cred în destinul neamului nostru; cred în revoluția creștină a omului nou; cred în libertate, în personalitate și în dragoste. De aceea cred în biruința Mișcării Legionare, într-o Românie mândră și puternică, într-un stil nou de viață, care va transforma în valori spirituale de universală circulație bogățiile sufletului românesc.

„Buna Vestire“, anul I, nr. 244 din 17 decembrie 1937.

*

Răspunsul d-lui prof. Vasile Băncilă

Subiectul fiind foarte bogat, iar spațiul limitat, voi răspunde schematic și indicând numai o parte din temeurile, care mă fac să cred în adâncă semnificație și marele viitor al Mișcării Legionare.

1. Înainte de toate, Mișcarea Legionară are o doctrină sau o teorie absolut justă. Este principiul etnic încadrat religios și monarhic. Principiul etnic s-a spus că e o cucerire a epocii moderne, dar, de fapt, privit în adevăratul lui înțeles și în adevărata lui putere de a rodi, e ceva foarte recent. Căci etnicul în epoca modernă a fost mai mult o concluzie a doctrinei personalității. S-a plecat adică de la drepturile individului pentru a se ajunge la principiul naționalităților. Naționalismul a apărut ca una din modalitățile, prin care individul modern și-a cerut drepturile la viață. Aceasta a fost forma juridică a etnicului. E

foarte concludent, din acest punct de vedere, că de națiune și naționalitate a început să se vorbească în urma revoluțiilor democratice ale epocii moderne. Nația era deci mai mult un privilegiu al individului. Dar tocmai din cauza aceasta etnicul n-a putut fi valorificat cum trebuie în epoca noastră. El a fost în realitate subordonat individualismului. E de mirare atunci că s-a ajuns, la un moment dat, la criza etnicului și că acesta a început să fie dizolvat de cosmopolitism? Dar revoluția spirituală, ce se încearcă azi e tocmai să se pornească de la etnic pentru a se ajunge la individ, și nu invers. În acest sens, etnicul e considerat ca adevăratul cosmos spiritual al omului. Din principiu juridic, el devine principiu metafizic și etic. Sau din formă privind numai una din dimensiunile vieții, el devine ceva integral. De la juridic la metafizic și de la unilateral la integral, acesta e progresul spiritualității etnice. Dar tocmai acest progres e integrat, într-o formă elocventă și răsunând de toată patetica trăirilor adânci, în Mișcarea Legionară. Etnicul n-ar avea însă nici această putere de cuprindere și nici ordinea necesară, dacă nu și-ar acorda, pe de o parte, bolta valorilor religioase, pe de alta, forma structurală monarhică. Etnicul este împletit cu religiosul, formând o singură realitate, la poporul român, iar intuiția monarhică e atât de intimă spiritului țărănesc, încât o înalță până la luminile transcendentului, așa cum am avut prilejul să arăt într-un studiu mai vechi (*Ideea Europeană*, 1925). Etnicul înțeles religios și monarhic și transformat astfel în metafizică și etică a vieții, este la baza ideologiei legionare.

2. Doctrina aceasta este, în viața legionară, pusă de acord cu practica. Aceasta spune mult nu numai din punct de vedere moral, dar și pentru felul de a fi al poporului nostru de acunt înainte. Căci românul e o fire mai mult teoretică, platonice. Acordarea ideilor cu faptele, când s-a făcut, a fost numai în sânul bisericii ortodoxe ori al moravurilor folclorice, sau la câte un înțelept de tip stoic așa cum Orientul l-a cunoscut mai ales în vremurile vechi. O transformare spirituală, care să-i facă pe români să aplice în chip lucid și cu cerbicie teoria în practică, o dă pe larg legionarismul.

3. Această armonizare a ideilor cu faptele merge la legionari până la jertfă, în așa măsură, încât ei înțeleg să facă din jertfă însuși solul spiritual, pe care să crească în istorie marile împliniri ale destinului legionar. Înclinarea spre jertfă arată încă odată legătura cu structura vieții religioase. Nu e deci de mirare, dar e prilej de mare admirație, că într-un timp scurt, istoria legionară și-a creat un palmares eroic și martiric, în fața căruia orice conștiință trebuie să se încline adânc. De fapt, după războiul din 1916-1918, cea mai mare jertfă pe care au dat-o românii în veacul acesta, e jertfa legionară. Și dacă s-ar lua în considerație că faptele precise de jertfire din trecut sunt depășite de dispoziția spre jertfă, care animează autenticitatea legionară, s-ar vedea că adevărul, despre care vorbim, apare cu o elocvență multiplicată. Chiar de la începuturile ei Mișcarea Legionară a fost desinteresată și pornită spre jertfă. Se spunea, acum vreo cincisprezece ani, de către unii din sociologii și psihologii noștri, că mișcările naționaliste ale tineretului sunt produse de perspectiva șomajului. Nimic mai fals decât aceasta. După război, într-o serie de ani, tinerii își puteau face ușor o situație și, în orice caz, individual vorbind, și-ar fi făcut-o mai ușor decât luând calea mișcărilor naționaliste. Am cunoscut atunci demonstrațiile tineretului universitar și știu precis că nu erau animate decât de pură desinteresare din punct de vedere economic. Aplicarea materialismului istoric în explicarea acestor episoade, e cât se poate de improprie. De fapt, spiritul spre jertfă exista de atunci și el a devenit cu vremea cel mai mare capital al Mișcării Legionare.

4. Dar foarte important e că această spiritualitate de jertfă se îndreaptă spre un anume fel de trăire colectivă, care e în legătură cu noua orientare, pe care am văzut că a luat-o recent principiul etnic. Și aici ne întâlnim din nou cu o problemă a psihologiei românești. Românii au și o înclinare către individualism. În istoria noastră contemporană, acest individualism a fost dezvoltat în viața publică în chip patologic, alimentat fiind și de sugestiile ori ispitele aduse de străini, care întotdeauna, în orice țară, se dau fatal de partea tendințelor individualiste. Românii au deci nevoie de un corectiv colectivist. Dar de ce natură? Tocmai aici e chestiunea. Colectivitatea poate fi de trei feluri: ori ceva oarecum vegetativ-cosmic sau idilic-patriarhal, așa cum românii au avut în trecut; ori ceva mecanic, exteriorist, așa cum e colectivitatea în Rusia actuală și în toate tiraniile; ori, în sfârșit, o colectivitate în care individul e dezvoltat în chip pozitiv până la maximum și aderă firesc, conștient și entuziast la viața generală. Această din urmă colectivitate, critică și entuziastă totodată, ne trebuie acum. Românii trebuie să-și combată individualismul mărunț, anarhic, care amenință să compromită o cultură, printr-un colectivism etic, care nu înlătură personalitatea ci o transfigurează, și care transformă întreaga națiune într-o mare simfonie istorică. Românii trebuie să-și acorde singuri remediul de care au nevoie. Iar acest remediu e o întărire hotărâtă a valorilor generale, supraindividuale. La un popor gregar, e nevoie de oarecare individualism, dar la un popor în stare de excese individualiste e nevoie de un anume colectivism. Românii nu le trebuie nici satrapie și nici sport democratic, ci o ordine colectivă augustă, în care individualismul românesc să poată creea fără a deveni centrifugal. Această trăire a generalului etnic, trăire critică, voluntară, bazată pe personalitate și nu pe silă ori pe un suflet amorf, o dă Legiunea.

5. Mișcarea Legionară are apoi o organizare, un conducător și o pedagogie. Acestea sunt fapte de cea mai mare semnificație. Organizarea în chestiune a crescut treptat din intuiții organice și tocmai de aceea răspunde cu proprietate la idealurile mișcării. Nu e organizare din afară înăuntru ori artificială, ci s-a dezvoltat cu vremea, potrivindu-se mereu cu ea însăși. Conducătorul Mișcării Legionare, Căpitanul, reprezintă un punct de disciplină, de centrare și de autoritate cum n-a avut nici o formație în toată istoria României contemporane. Acest fapt singur ar trebui să dea îndelung de gândit celor care vorbesc despre Mișcarea Legionară. Iar în ceea ce privește pedagogia Legiunii, ar trebui să se spună multe lucruri. Dacă aceasta cucerește azi sufletele, e în măsură covârșitoare din cauza naturii pedagogicului, care e implicat în ea. Nu e vorba de o pedagogie de catedră ori importată. Ci de tabere de muncă, de rugăciuni, de comerț legionar, de strângerea fierului și de cântece, ca să nu vorbim de toate. În practicarea acestei pedagogii e o adâncime de instinct și o transfigurare religioasă. În special, întrebuințarea muzicii e atât de nimerită și de cuceritoare, încât ea nu-și poate găsi comparație și izvor de inspirație decât în pedagogia vieții bisericești. Legiunea izbândește mai cu seamă cu jertfa și cu cântecul.

6. O urmare a felului pedagogiei legionare este valorificarea tinereții. E aici însăși chezașia vieții legionare. Tinerețea este cea mai idealistă vârstă, dar de obicei ea își irosește puterile și, mai ales, se trădează pe sine însăși când anii trec. Legiunea a învins aceste două neajunsuri. Ea dă convergență elanurilor tinere. Și, mai ales, a realizat un lucru de mare preț: a desființat vârstele! Sau, mai bine zis, a creat noțiunea vârstei singulare, a realizat unicitatea de vârstă, iar această vârstă unică e tinerețea. La legionari nu există decât o singură vârstă, de la efebi și până la patriarhii spiritului. E vârsta

miracolului, vârsta care se simte eternă, care are în același timp toate îndrăznelile dar și toate modestiile, e vârsta primăverii permanentizate. Cine a intrat în Legiune, rămâne tânăr sau este exclus de la sine. Nu există aici cearta între generații căci nu mai sunt generații, ci o cruciată de oameni în care sufletele comunică pe baza aceluiași crez și aceleleași ritmice a spiritului.

7. La acestea trebuie să adăugăm faptul exterior Legiunii, dar nu mai puțin grăitor, că ea este persecutată. Dar niciodată nu s-a persecutat ceea ce e lipsit de viață. Persecuțiile sunt un certificat de vitalitate ce se acordă Legiunii, care de altfel n-are nevoie de ele, dar cărora le răspunde cu o vitalitate crescută.

8. Dar mai ales trebuie să adaug faptul central, care e implicat în tot ce am scris mai sus și care privește nu momentul ori o parte din istoria românilor, ci toată istoria lor pe acest pământ. E aici un argument de filozofia istoriei românești. Românii au trăit două mii de ani și aceasta e dovada că au un viitor îndelungat. Dar acest viitor nu poate să continue pur și simplu trecutul. Nu putem fi nici cum am fost mai de demult și nu putem nici să acceptăm relele care s-au abătut asupra neamului și din care unele au intrat ca trăsături chiar în sufletul nostru. Ne trebuie deci o mare mișcare de reacție. Orice "organism" vital e în stare de asemenea reacții, chiar dacă ele apar cu oarecare întârziere. Așteptăm de multă vreme semne de salvatoare reacție. De fapt, ele au început din secolul trecut, chiar și de mai înainte, dar înmănușarea lor într-o adevărată eflorescență masivă și binevestitoare o vedem abia acum. Legiunea reprezintă în chip tipic și puternic reacția poporului românesc, care-și afirmă astfel voința lui de viață și de salvare, chiar dacă trebuie să-și impună unele autorităști.

Iată așadar o parte din temeiurile credinței mele. Nu sunt om politic și mă interesează o mișcare mai ales prin aspectele ei morale, religioase și etnice. Privesc lucrurile în perspectiva filozofiei istoriei și nu pot să nu văd că Legiunea are rezonanțe spirituale profunde și că viitorul e angajat în ea. Dacă n-a putut fi nimicită atunci când era izvor tânăr și zglobiu și se juca cu moartea și cu viața, cu atât mai mult nu va putea fi oprită în loc azi, când e fluviu mare ce-și duce neclintit undele la vale și roade mereu din maluri, până când în matca lărgită va cuprinde toată suflarea românească ajunsă la ultima și cea mai însemnată descălecure.

„Buna Vestire“ anul I, nr. 235 din 8 decembrie 1937.

*

Răspunsul d-lui general Mehedinți de la Cluj

Dl. general Mehedinți de la Cluj, a binevoit să ne trimită următorul răspuns la ancheta ziarului nostru:

Mișcarea Legionară trebuie să biruiască din următoarele cauze:

1. Are la bază credința nezdruncinată în misiunea ei istorică în evoluția neamului românesc.

Pline de adevăr sunt cuvintele Mântuitorului: "De ai avea credință numai cât un fir de muștar, ai spune muntelui să se miște și el s-ar mișca".

2. Are la bază cultul sacrificiului. Ori, ideile numai atunci rodesc, dacă se sprijină pe sacrificiu.

Cred că însuși sublima învățătură a Mântuitorului nu s-ar fi eternizat și nu ar fi adus omenirii roadele pe care le constatăm, fără Sacrificiul pe Cruce.

3. Are ca deviză, cultul Patriei, al Neamului, al Regelui și al lui Hristos; noțiuni pe care neamul românesc le pricepe instinctiv, în timp ce noțiunile: democrație, liberalism și altele de felul acestora, îi sunt străine și îl lasă rece.

Acesta este și unul din motivele pentru care poporul românesc, mânat de instinctul lui robust de conservare, întoarce scârbit spatele la vechile partide și se angajează cu încredere în albia Mișcării Legionare.

4. Are la bază disciplina consimțită benevol din partea luptătorilor ei.

În ansamblul ei, Legiunea se prezintă ca un organism armonic, cu un cap sănatos, o inimă sensibilă și organe de execuție sigure.

5. Legiunea trebuie să învingă în interesul reeducării societății noastre în cultul dragostei de muncă și al sacrificiului în locul "învârtelei", ridicată la rangul de virtute și al lozinei: "e prost cine muncește și este cinstit".

6. Legiunea va învinge pentru că ea arată neamului calea sigură de dezvoltare în viitor, clădind pe tradiție.

Pe această cale, Legiunea reînnoadă cu trecutul firul dezvoltării viitoare, fir rupt de conducătorii improvizați, care, cu spiritul lor sărac, de imitație, uitaseră că sunt români ai căror strămoși trăiseră de milenii pe același pământ. Astfel s-a ajuns la o ruptură între generații de nu mai pot înțelege părinții pe copiii lor, iar acestora le este rușine de părinți, de port și obiceiurile lor, de neam și țară, îndrăgind și admirând în schimb pe toți veneticii.

7. Mișcarea Legionară trebuie să învingă fiind o necesitate a vremii, din moment ce lumea sătulă de formele vechi și găunoase, simte nevoia unei căi noi.

Pentru fericirea neamului nostru, el nu are nevoie să dibuiască de acum înainte pentru găsirea acestei căi. El are viguroasa Mișcare Legionară, care i-a trasat-o limpede.

8. Legiunea va învânge având la bază credința mistică într-un șef încercat și simțindu-se călăuzită de Arhanghelul Mihail și sufletele celor morți pentru Legiune.

Astfel, armată sufletește, ea va zdrobi toate piedicile satanice ce i se pun în cale.

9. Va învinge, deoarece dispune de o organizație invincibilă care pe nesimțite, dar în mod statornic, a început să străbată întregul organism românesc înviorându-l.

10. Legiunea va birui din cauza deosebirii fundamentale între sufletul soldaților ei și acela al membrilor partidelor vechi.

Partidele politice sunt formațiuni incoerente asemănătoare dunelor de nisip, pe care vânturile capricioase le adună și le împrăștie, în timp ce Legiunea se prezintă unitară și rezistentă ca o stâncă. Aceasta, pentru că la temelia partidelor politice stă interesul personal, în timp ce Legiunea se sprijină pe cimentul etic al unei noi credințe.

De aceea Legiunea privește cu liniște viitorul, asemănătoare unui bloc de granit care sfidează valurile.

„Buna Vestire“, anul I, nr. 236 din 9 decembrie 1937.

*

Răspunsul d-lui Vladimir Petrovici, asistent universitar

Dl. Vladimir Petrovici, avocat, asistent universitar, a binevoit să ne trimită următorul răspuns la ancheta ziarului nostru: "De ce cred în birunța Mișcării Legionare".

După terminarea războiului mondial, lupta care s-a angajat între susținătorii diferitelor credințe politice a luat o formă extrem de violentă. Ea a fost privită însă la început, mai mult ca o încordare dintre două generații. Generația care s-a ridicat după făurirea idealului național și aceea premergătoare ei. Fiecare dintre reprezentanții acestor două generații se socotea îndreptățit să fie chemat a lua parte la marea operă de consolidare - unii biziindu-se pe experiență și dovezile date în trecut - ceilalți în virtutea unui drept natural. Nu era însă un fapt nou specific secolului nostru, căci el sa verificat în toate timpurile și bine înțeles în toate țările.

Această luptă a continuat cu credința că deosebirile mari de vederi se datorau diferenței de vârstă, când în realitate nu era timpul care săpase prăpastia, ci două concepții diametral opuse. Concepții care la început nu erau încă destul de conturate, dar care azi au un conținut și o doctrină precisă și care împart omenirea în două tabere indiferent de generații. Acestea sunt naționalismul și comunismul, sau cum sunt numite într-un limbaj mai comun dreapta și stânga.

Dreapta și stânga sunt cele două tabere care se găsesc față în față, care se ciocnesc neîntrerupt și care frământă omenirea în gradul cel mai înalt posibil.

Unica luptă care se dă deci, este pentru triumful ideii, fără deosebire de vârstă sau de clasă. Oameni din toate straturile și de toate vârstele se găsesc laolaltă pentru susținerea aceleași cauze. Exemplul cel mai admirabil îl găsim în Italia, unde de la mic până la mare și de la copil până la bătrân, toți sunt animați de același gând, de aceleași simțăminte și au o singură țintă, fericirea, prosperitatea și întărirea patriei, în cadrul regimului facist.

Situație identică și la noi, în special din anul 1922, de când mișcarea naționalistă a început să ia proporții. În special Mișcarea Legionară, care a fost atât de atacată și căreia multă vreme i s-a contestat orice drept, pe simplul motiv că este formată din oameni "fără experiență", cu totul prea tineri - care oricât avânt și curățenie sufletească ar avea, nu pot să aibă pretenția de a îndruma țara pe căi noi. Acesta s-a dovedit un mijloc steril de a combate mișcarea și care întocmai ca și celelalte sisteme de combatere a dus la rezultate complet contrarii decât cele scontate. Toate celelalte prigoniri odioase duse de străini sau vânduții străinilor, nu au avut ecou în popor.

De aceea s-au produs nelegiuirile nenumărate din anii precedenți, culminând prin bătăi, schingiuri și arestări în masă, socotindu-se că în acest fel se va putea stăvili Mișcarea Legionară, care cu cât era mai oprimată cu atât se dezvolta mai mult. Toți bunii români, conștienți de menirea acestui neam și de calea pe care trebuie s-o urmeze, căci nu poate fi decât una singură - au venit și vin mereu să întărească rândurile legionare.

Încrederea în biruința Mișcării Legionare este neclintită în sufletele tuturor, căci această mișcare fără diferențiere de clasă sau de vârstă, tinde către ceva nou, către un țel pe care nu-l înțeleg și nici nu vor să-l înțeleagă, decât aceia care sunt gata de orice jertfă, atunci când e pusă în slujba marilor idealuri. Astăzi Mișcarea cuprinde în sânul ei oameni

cu care se poate mândri țara întreagă. Din micul pluton de la început, a devenit marea armată legionară, ordonată, disciplinată și complet pregătită să vegheze în orice clipă pentru interesele neamului nostru.

Condusă ferm și fără nici o șovăială de Căpitanul ei, care a știut într-atâtea rânduri și în timpuri atât de grele să o ducă la biruință, va merge din izbândă în izbândă până la realizarea cea mare: România Legionară.

De aceea cred în biruința Mișcării Legionare și strig din toată inima: Trăiască Legunea și Căpitanul.

„Buna Vestire“ anul I, nr. 240 din 13 decembrie 1937.

*

Răspunsul d-lui Dan Rădulescu, prof. universitar.

Dl. profesor Dan Rădulescu, de la Universitatea din Cluj, a binevoit să ne trimită următorul răspuns la ancheta ziarului nostru: "De ce cred în biruința Mișcării Legionare".

Sunt două feluri de a crede în biruința Legiunii: convingerea legionară și convingerea raționalistă.

Cea dintâi e cea esențială, vine din străfundurile firii, în slujba căreia stă, ca un simplu și umil instrument raționalismul gândirii. Convingerea aceasta legionară are în ea fermitatea și certitudinea instinctului, pe atât mai sigur cu cât nu se poate explica - azi - rațional, cum nu putem explica, ci numai constata, siguranța instinctului păsărilor călătoare de pildă, care fără busolă, hartă și îndrumător iau drumuri certe pe care nu le-au mai făcut niciodată, drumurile străbătute de părinți, drumurile destinului care le asigură supraviețuirea spiței.

Tot astfel, în clipele mari de răspântie ale destinului istoric al neamurilor, un instinct just și sigur, superior oricărei artificiale și schematizante analize raționaliste, se deșteaptă în sufletele elitei vii a națiunilor sortite unor mari destine. Instinctul acesta se ridică din străfunduri de fire, autentic și imperativ, cu propria-i și nebiruita-i siguranță de sine. Astfel legionarul are în el certitudinea drumului urmat, întocmai ca o pasăre călătoare, iar siguranța victoriei îi apare postulativă ca o hotărâre a lui Dumnezeu.

Așa crede tineretul legionar în misiunea lui și în biruința lui de destin.

Oricine va recunoaște că avem aci un potențial de convingere incomparabil superior și mai rezistent la orice atac, decât o complicată analiză și demonstrație intelectualistă. Aceasta explică foarte multe lucruri inexplicabile pentru intelectuali.

Întrebarea este acum: putem demonstra și raționalist prin argumente, analiză și dovezi, validitatea acestei mari convingeri legionare, astfel încât, s-o vadă și cei care nu au în ei instinctul puternic și infailibil de mai sus?

Pe ce se întemeiază "raționalist" convingerea mea de biruință legionară? E cu puțință aci o demonstrație concludentă? Azi, da. "Ieri" era mult mai greu. Acum 10 ani era cu neputință.

O demonstrație, ca orice convingere raționalistă, se întemeiază pe "ce se știe" din experiența trecutului, pe "ce se vede și constată" din faptele și datele care ne stau în față,

și apoi pe gândirea logică și rațională care conchide coerent din confruntarea acestor două serii de date.

Să vedem mai întâi ce ne spune experiența trecutului, sub forma de constatări certe istorice și sociale. Iată ce ne arată ea:

În viața popoarelor care și-au înscris numele în cartea istoriei și și-au integrat un destin determinant pentru destinul evoluției omenirii, au apărut brusc porniri, calități și alcătuirii colective care le-au adus victoria și strălucirea destinului istoric.

Care erau aceste calități? Erau munca, vitejia, credința, disciplina, virtutea, eroismul și jertfa. Astfel mica cetate a Romei a cucerit o lume întreagă imprimându-i pecetea ei; o mână de spartani săraci și-a impus hegemonia virtuții eroice sutelor de cetăți bogate și puternice ale helenilor, încrustându-se ca o minune pe frontonul istoriei; o mare credință și vitejie a dus un obscur trib de arabi în scurtă vreme în fruntea popoarelor omenirii tăind, cât i-au durat virtuțile, brazdă adâncă în alcătuirea lumii.

A doua constatare generală a istoriei este că există, din veac în veac cel mult, din epocă în epocă mai bine, perioade de răscruce ale istoriei, de preschimbare adâncă a mentalității și dorințelor seminișilor pământului, preschimbare care duce la schimbarea din adânc a alcătuirii politice, juridice, economice și morale a statelor.

Acestei tendințe de înoire și de metamorfoză, asemenea omidei crisalidă sau fluture - nimic și nici o putere pe lume nu-i rezistă.

În sfârșit, tot experiența ne arată că toate alcătuirile de stat putrede, nedrepte, individualiste, fără virtute și întemeiate pe nedreptate și minciună, sunt slabe și se năruiesc dezagregându-se și prăbușindu-se sub povara propriilor lor putreziciuni și păcate.

Iată învățămintele istoriei descifrate de înțelepți.

Și acum constatările zilei de azi, în lumina lor:

O mișcare irezistibilă de înoire, de metamorfoză a statelor europene, sub imperatorul sentimentului național se accentuează și-și face drum azi pe cuprinsul Europei și a restului lumii. Nimic n-o poate stăvili, iar autoritatea și puterea ei, și morală și de fapt, au devenit necontestate. Nimeni nu se mai îndoește azi că transformarea lumii civilizate în state, nationaliste, totalitare, e în curs de rapidă înfăptuire.

Mișcarea Legionară e singura mișcare autentică, din adâncuri instinctuale, pe această cale de destine.

Cum te poți îndoi de victoria ei?

Mișcarea Legionară este a elitei de tinerete, de eroism, de virtute, de credință, iubire și spirit misionar, condusă de instiuctul adânc neînvins și infailibil pe care l-am descris.

Ce are în fața ei, împotriva ei?

Turme incoerente de interese și interesați, ori mercenari bătrâni, obezi sau uzați, ori sceptici fără curajul jertfei și resortul de oțel al credinței.

O alcătuire de stat oficială, în care incoerența, minciuna și lipsa spiritului de dreptate se iau la întrecere cu lipsa de virtute și de credință a organelor ei esențiale. Alcătuirea poartă în ea stigmatele morții naturale prin putregai, dezagregare și uzură. Nu mai cred în viabilitatea ei nici cei care o apără.

Tot ce e dinamic în viața popoarelor: iubirea, credința, virtutea, nădejdea idealistă de mai bine și, înainte de toate, elita morală și dinamică a tineretului o părăsește și o repudiază iar cea ce-i rămâne din tineret e zgura fără nerv și ideal.

Mai poate fi umbră de îndoială de partea cui va fi, de partea cui este, de pe acum, victoria?

România va fi mâine legionară.

Cât de repede?

Ritmul dezvoltării Mișcării ne-o arată. Crește ca funcțiile exponențiale.

Și cum va fi România Legionară de mâine, condusă de o generație de eroism, de virtute, de credință, de iubire, de jertfă?

Învățătura istoriei ne-o spune. A condensat-o profetic cel mai mare, mai curat și mai sfânt dintre martirii ei: *Să faci Căpitane o țară CA SOARELE SFÂNT DE PE CER*. România Legionară se va înscrie în istoria neamurilor pământului, precum Legiunea și Căpitanul în istoria neamului nostru.

Aceasta ne-o arată analiza rațională a fenomenului social, chiar astăzi. Și nu există arguție și rea credință s-o poată dezminți. La lumina "soarelui sfânt" orbesc bufnițele urii iar cobitul lor trădător peste puțin va amuți și el în prăfuite scorburi și hrube.

„Buna Vestire“, anul I, nr. 246 din 19 decembrie 1937.

*

Răspunsul părintelui prof. Grigore Cristescu

Părintele Grigore Cristescu, profesor universitar, a binevoit să ne răspundă următoarele la ancheta: "De ce cred în biruința Mișcării Legionare":

Cred că mărturisesc, cu adevărat, că neamul românesc a fost învrednicit de Dumnezeu, cu o chemare de mare cinste: să-i fie, adică, aici în lume, păstrător de credință curată și apărător de dreptate, de vreme ce, prin puterea sufletului lui, închinat, dintru început adevărului vecinic, el a fost ales să mîntuiască și alte neamuri, care odihnesc în întuneric și în umbra morții.

Iarși cred, că, după pristăvirea marilor voievozi, temători de Dumnezeu și apărători de neam, româtimea, a rămas sărmană, ca o turmă fără de păstor, pradă lupilor și năimiților.

Și că, de la o vreme, sporind haitele prădătorilor, cu fire de fiară, sufletul neamului a fost năpădit de umbrele grele ale desnădejdiei; și i s-a tot împuținat vlaga trupului și a duhului și i s-au înecat, ca în ceață piscurile spre care el se simțea întraripat de mari vedenii și credințe, din veac în veac.

Iar când au început să i stingă luminile cele din lăuntru, au căzut la pământ, ca și cum n-ar fi fost, stăvilarele ridicate, aprig, împotriva puhoaielor de păcate, pe care streinii și înstreinații le purtau, în inima lor, ca pe un blestem.

Și au năboit duhurile cele vrăjmașe, ca dintr-o descătușare de iad și i-au cotropit și i-au pustiit sufletul.

De bună seamă, că acele duhuri s-au încuibat, mai întâi în sufletele betege, care goniseră pe Dumnezeu din taina și din închinarea lor.

Ci din ascultarea și cinstirea lui Dumnezeu, aceste suflete becisnice au căzut, greu, sfărîmându-se, în robia diavolului și răsvrătirilor lui.

Și, astfel, pe nesimțite, o parte din neamul nostru s-a îndrăgît de necuvința și urâta lor agoniseală, altarele neamului.

Atunci, Sfântul Arhanghel Mihail, ocrotitorul neamurilor se arată, aievea, unui tânăr cu inimă curată, și pentru aceea, văzătoare de Dumnezeu, și-i dă poruncă să apuce biciul și să alunge, cu toată îndrăsneala, pe spurcătorii celor sfinte ale neamului.

Și fu, că alesul lui Dumnezeu, porni la luptă dreaptă, să frângă puterea dracilor și îndrăciților, slugile lor; să sfărâmne moștenirea lui Iuda, cel iubitor de arginți și vânzător de Dumnezeu; să zidească și să înoiască, din sporul jertfei, lăcașurile bunei cinstiri; să așeze cântar drept în sufletul și în brațul rumânului; să-i întoarcă sporită pierduta lui mândrie de neam împărătesc și să deschidă iarăși, lui Dumnezeu inima neamului său.

Și Dumnezeu fu cu el și cu ai lui. Și-l ajută, și-l luminează și-l apără împotriva celor ce cereau să-l piardă. Pentru că tânărul era cinstitor de Dumnezeu, petrecând în rugăciuni și aspre înfrânări și împlinind fără scâzământ, poruncile Bisericii îndătinate, din veac în neamul lui.

Din ostașii lui, mulți căzură, cu fața spre Dumnezeu, loviți drept sau peziș, de dușmanii lui Hristos și ai neamului.

Și mai multora, le secă vlaga, în bezna și umezeala temnițelor.

Dar sabia de foc a Arhanghelului le lămurea gândul și le lumina drumul fericitei mucenicii.

Și într-o zi, când Iuda, cel îndiavolită, începu să doboare sfintele altare într-o țară de veche și strălucită creștinătate, cei mai buni, cei mai curați, cei mai neînfricoșați, mai îngerești dintre toți, își dăruiră fericiți, viața pentru Hristos, cu nădejdea că neamul românesc, se va izbăvi, mai ușor și mai repede prin jertfa lor de răscumpărare.

Și de la mutarea sufletelor lor în corturile sfinților, soborul pământean al Sfântului Arhanghel, crește ca valul, ca vântul, ca văduhul, ca văpaia.

Pentru că Dumnezeu a ascultat rugăciunile, a socotit ranele, a primit lacrimile și a binecuvântat jertfele. Iată, de ce cred eu, că lupta legionară va birui.

De aceea și mărturisesc.

„Buna Vestire“, anul I, nr. 237 din 10 decembrie 1937.

*

Răspunsul d-lui dr. Corneliu Șumuleanu, prof. univ.

Dl. dr. Corneliu Șumuleanu, profesor de chimie medicală și biologică la Facultatea de medicină din Iași, a binevoit să ne răspundă următoarele la ancheta ziarului nostru: "De ce cred în biruința Mișcării Legionare":

Încă din 1896, ca șef al Laboratorului comunei Iași și apoi din 1901, ca director al Institutului de chimie din Iași, am avut prilejul să mă conving de primejdia pe care o reprezintă pentru societatea noastră jidanii, ca falsificatori de alimente și băuturi, ca exploatare nerușinați ai poporului nostru și corupători de caractere.

Fiindcă nu căutam decât să-mi îndeplinesc datoria de slujbaş conștiincios, la câte înjurii n-am fost expus din partea jidanilor și jidoviților? În cele din urmă, prinzându-i cu un memoriu defăimător pentru mine, semnat de 109 cărciumari jidani din Iași, tipărit și

răspândit în public, i-am acționat în judecată și Curtea cu Juri din Vaslui i-a condamnat pentru calomnie (1908).

*

Am luat parte la înființarea Partidului Naționalist-Democrat de sub conducerea d-lor profesori Neculai Iorga și A. C. Cuza, iar mai târziu în 1923 m-am înscris în Liga Apărării Naționale Creștine, având ca președinte suprem pe dl. A. C. Cuza.

În primul Parlament al României Mari am fost ales senator al județului Suceava (Baia), ocupând demnitatea de vice-președinte al Senatului, președinte fiind dl. profesor Paul Bujor, cunoscut prin memorabila declarație că "Lumina vine de la Răsărit".

Președintele lipsind de la Senat, am avut fericitul prilej de a prezida eu ședința solemnă, când delegații tuturor provinciilor au făcut declarațiile că primesc alipirea la patria mamă.

De asemenea, în lipsa președintelui, am condus la Palatul Regal comisiunea de răspuns la Adresă și am citit răspunsul în fața M. S. Regelui Ferdinand.

*

În 1926, am fost ales deputat al județului Dorohoi, când L.A.N.C. câștigase 10 locuri de deputați. Cu prilejul validării acestor alegeri, dl. A. C. Cuza, dorea ca la Botoșani, dl. deputat dr Haralamb Vasiliu, reușit pe lista L.A.N.C., să fie invalidat pentru ca să facă loc candidatului următor de pe listă, agreeat pe atunci de d-sa. Același lucru voia să facă și la Suceava, înlocuind pe deputatul prof. Cârlan prin un alt favorit de pe atunci al d-sale.

Împreună cu 5 deputați ai L.A.N.C. am luptat și am reușit să fie respinsă invalidarea cerută de șef.

Mai târziu șeful, nemulțumit de deputatul Paul Iliescu, face o declarație în Cameră, anume că dl. Paul Iliescu a fost eliminat din L.A.N.C. și ca atare urmează să-și piardă locul de deputat al județului Rădăuți.

Deoarece nimeni din colegi nu știam această eliminare, eu, în numele celor 5 deputați (Valer Pop, Ioan Zelea Codreanu, Cârlan, dr. H. Vasiliu și Paul Iliescu), am luat cuvântul în Cameră arătând că declarația d-lui A. C. Cuza este cel puțin prematură deoarece L.A.N.C. are statute, pe care am jurat că le vom respecta, și în statute se prevăd modalitățile de eliminare a unui membru, modalități ce n-au fost respectate de șef.

Față de această atitudine a noastră, șeful ne-a reclamat Adunării Generale, convocată în grabă la Iași, iar noi "Statutarii" în aceeași zi am ținut o consfătuire într-o sală a hotelului Regal din București.

Noi am votat o moțiune prin care invitam pe șef să-și reia toate drepturile acordate prin Statute, să ia parte la toate consfăturile în care să se hotărască asupra comunicărilor și interpelărilor ce trebuiau făcute.

La Iași, șeful a obținut de la Adunarea generală eliminarea noastră din L.A.N.C. și evident că acum nu mai rămânea decât ca să fim eliminați și din Parlament.

Lucrurile însă s-au simplificat prin faptul că n-a trecut mult și Parlamentul a fost dizolvat (iunie 1927).

În urma stăruințelor puse de profesorul I. Cătuneanu de la Cluj, în septembrie 1927 a avut loc o consfătuire a tuturor membrilor LA.N.C., la Focșani, în casa generalului dr. Macridescu.

La această întrunire am sfătuit pe toți să se unească, însă în ce mă privește am declarat, că mă retrag irevocabil din L.A.N.C.

*

Din cartea Căpitanului, *Pentru Legionari*, toată lumea a văzut neînchipuitele suferinți și prigoane la care au fost supuși studenții naționaliști: alungați din cantine și căminuri, aruncați flămânzi pe străzi. Se simțea trebuința unui cămin al lor unde autoritatea universitară să nu poată avea nici un amestec. Atunci, s-a înființat o societate în nume colectiv compusă din prof. dr. N. Paulescu, prof. A. C. Cuza, prof. I Găvănescul, general Tarnoski, ing. Bejan, subsemnatul și Ionel Moța.

În act am fost trecuți că am subscris fiecare câte 5.000 lei afară de I. Moța, care a subscris 70.000 lei, valoarea celor câteva sute de mii de cărămizi fabricate de studenți la Ungheni.

Dl. ing. Bejan oferise o parcelă aflătoare în fața hotelului său de pe Râpa Galbenă.

Începându-se construirea căminului, multă lume s-a grăbit să ofere fie bani, fie materiale de construcție, fie muncă brută.

După terminarea clădirii, care acum valora cel puțin vreo două milioane lei, dl. A. C. Cuza ne cere să schimbăm actul de constituire al societății, măriră miza noastră care de fapt n-a fost vărsată niciodată.

Eu m-am opus având teamă, că măriră capitalul nostru, care de fapt era fictiv deoarece noi nu depusesem nici un ban, se putea ca în viitor careva din moștenitorii noștri să aibă pretenții asupra Căminului.

Neputând ajunge la o înțelegere, dl. inginer Bejan anulează donația terenului pe care s-a clădit căminul și iată că această măreață clădire, munca curată și desinteresată a tineretului universitar naționalist, pentru care au contribuit atâtea inimi generoase, este în pericol să devie proprietatea d-lui ing. Bejan.

Procesul se află pendinte și astăzi în fața instanțelor judecătorești din Iași.

*

La procesul de la Consiliul de Războiu din București a celor acuzați de uciderea lui I. G. Duca, fiind citat ca martor, am declarat între altele: "Cunosc de mult pe tânărul Corneliu Zelea Codreanu, ca elev al Școlii militare de la Mănăstirea Dealul, unde a avut o purtare exemplară, iar pe vremea când rectorul Universității din Iași voia ca la deschiderea cursurilor să nu se mai facă slujba religioasă, care era în tradiția acestei vechi universități, Corneliu Z. Codreanu împreună cu studenții naționaliști, în ajunul zilei deschiderii Universității, s-au baricadat în Universitate și a doua zi, rectorul a fost constrâns ca solemnitatea deschiderii cursurilor să se facă cu tot fastul de altă dată.

De atunci nimeni nu mai îndrăznește să facă deschiderea fără sfeștanie.

Pe vremea când mișcarea comunistă era în toi, la Ministerul de Interne fiind dr. N. Lupu, Corneliu Zelea Codreanu, împreună cu meseriașul C. Pancu întemeiază "Garda Conștiinței Naționale" întorcând o mulțime de muncitori la calea cea dreaptă. La atelierele C. F. R. Nicolina, unde fierberea între lucrători era mai mare, Corneliu Codreanu are curajul să împlante steagul tricolor pe coșul cel mai înalt al atelierelor. Același lucru îl face și la Manufactura de tutun.

Pe atunci studenții basarabeni vorbeau în mod ostentativ numai rusește și purtau șepci rusești. Tânărul Corneliu Codreanu a întreprins o ofensivă împotriva șepcilor. Astfel, într-o zi o echipă de naționaliști a adunat toate șepcile de pe capetele basarabenilor recalcitranți și apoi aceste șepci au fost arse în Piața Unirii în aplauzele mulțimii.

La Consiliul de Războiu am declarat textual: "Din 1927, de când m-am retras din L.A.N.C., n-am mai făcut nici o politică, dar am apreciat valoarea tinerilor din Garda de Fier. În momentul când Garda de Fier va avea ființă legală, atunci mă voi înscrie și eu în această în această organizație".

N-a trecut mult și când generalul Cantacuzino-Grănicerul a înființat partidul "Totul pentru Țară" atunci, imediat m-am înscris în acest partid, din care mă simt onorat să fac parte. Apreciez mișcarea tineretului legionar, voiesc să o ajut pe cât puterile îmi vor permite.

Numai educația și disciplina legionară vor putea înfrâna imoralitatea și corupția în care ne zbatem și vor face, după cum zice Moța, "O țară ca Soarele sfânt de pe cer".

„Buna Vestire“, anul I, nr. 241 din 14 decembrie 1937.

*

Răspunsul d-lui colonel V. Piperescu

Dl. colonel V. Piperescu, a binevoit să ne răspundă următoarele la ancheta ziarului nostru: "De ce cred în biruința Mișcării Legionare":

Privind organizațiile politice de la noi din țară, veți vedea că în toate există jidani și francmasoni. Prin partide ei au devenit stăpâni pe industrie, comerț, presă, avocatură, medicină, farmacie, dentistică, dețin în mâna lor furniturile armatei și ce este mai periculos magazinele de arme etc. - prin bani corup, iar din umbră conduc politica internă și externă a țării.

Fiii de români, care cu greutate neînchipuite, au putut să învețe carte, nu pot căpăta locuri, în institutele jidovești, pe când jidanii au intrat în armată, în justiție, pretutindenea.

Pe când românii intelectuali sunt amenințați să moară de foame sau să trăiască în lipsuri și mizerie, jidanii nu numai că se hrănesc bine, fără să muncească, dar adună bani, dețin toate averile și urmăresc distrugerea statului român, înlesniți de anumiți oameni care s-au lăsat cumpărați.

Acum 15 ani, un grup de tineri români s-au hotărât a lupta, cu pericolul vieții lor, pentru a asigura românismului o bucată de pâine și a i se face dreptate în țara lui.

O persecuțiune nemaiînchipuită, s-a deslănțuit împotriva lor. Legiunea "Arhanghelul Mihail" a fost urmărită pas cu pas în fiecare zi de politicieni și jidani.

Cahalul a urmărit distrugerea ei. Dar n-a reușit.

Din luptele sângeroase, din persecuțiunile nedrepte, suferite de acești martiri ai neamului, s-a înfierbîntat sângele adevăraților români. O Nație s-a trezit.

Sacrificiul vieții legionarilor Moța și Marin, a pus în lumina lumii eroismul legionarului român.

Amicii legionarilor se înmulțesc, legiunile cresc, desăvârșite într-un sentiment de solidaritate de sacrificiu, până la moarte.

Când acest suflu de românizare încălzește ultima picătură de sânge în orice român, puteam oare eu, care m-am expus pe front, în luptele de la Oituz, Cașin, Steneica, Cernica etc., care am cunoscut pe Căpitanul, în avântul său patriotic, ca adolescent încă, care am avut sub comandă, pe tatăl său, bravul căpitan Ion Zelea Codreanu - să mai rămân în umbră numai ca amic sincer al legionarilor și să nu mă manifest în mod hotărât, identificându-mă în această nobilă mișcare românească? Desigur că nu!

Iată pentru ce am devenit legionar.

Acum privesc cu drag la icoana legionarului.

Dominat de un sentiment nobil, îl denumesc astfel după cum l-a zugrăvit odată un poet "era nobil omul când era român", de demnitate, de sacrificiu până la moarte pentru Legiune și Căpitan, este de admirat.

Acest sentiment în cele mai multe cazuri îl întâlnești la românii de sânge, oameni din popor: fii de țărani, crescuți în dragostea gliei strămoșești, la muncitori, la lucrătorii și conducătorii mici de la tramvaie, căi ferate, chiar și la cei din fabrici, la meseriași, profesioniști, funcționarii mici, la pensionari, la foștii militari de carieră, excepțional, la marii cărturari, dar nu îl vei întâlni niciodată la politicienii de gașcă, și la cei de origime etnică alta decât română de sânge, și niciodată la cei care au slujit la jidani.

În calculul sufletesc al legionarului nu intră materialismul.

Disciplina legionarului se impune de la sine, este rodul sufletului, hrana și-o primește dinăuntru nu din afară, ea este mai mult decât o disciplină impusă din afară, ea este născută și crescută în suflet.

Legionarismul ESTE O LEGE, un sistem moral, o axă.

Biruința Legiunii se apropie. Nimic nu poate să-i stea în cale: nici ovreii, nici cozile de topor.

În evoluția normală a Legiunii, este exclusă ideea de atac și violență, mersul ei este de la suflet la suflet, de la român la român, o luptă cu adevărat creștinească.

„Buna Vestire“, anul I, nr. 238 din 11 decembrie 1937.

*

Răspunsul d-lui profesor I. Găvănescul

Dl.profesor universitar I. Găvănescul, a binevoit să ne răspundă următoarele la ancheta ziarului nostru: "De ce cred în biruința Mișcării Legionare":

O mare minune s-a ivit, de câțiva ani, în viața neamului românesc.

O minune dumnezeiască, mântuitoare. Mulți n-o văd, n-o înțeleg. Unii o văd, o înțeleg dar se tem, fug de ea, ca duhul rău de tămâie. O urăsc.

Alții o văd, o înțeleg și se bucură. Și mulțumesc lui Dumnezeu, că s-a îndurat de țara asta bună și credincioasă, bogată și primitoare, harnică și miloasă, dar nenorocită: că-i

batjocorită pentru bunătatea ei, jefuită pentru bogăția ei, vândută străinilor pentru că e răbdătoare; pusă la jug de jidovi pentru că e miloasă.

S-a îndurat Cel de Sus, Ochiul Lui de lumină s-a deschis asupra ei.

Și iată Minunea.

Un glas tânăr, inspirat, a strigat sufletelor românești, cu buciul de comandă al ananghiei obștești: "*Rupeți legăturile cu ispitele vieții pământești, lepădați-vă de huzurul egoismului omenesc și alergați pe înălțimile altor fericiri mai nepieritoare: fericirea datoriei împlinite pentru dreptate, fericirea jertfei pentru mântuirea neamului*".

Și, în contra pornirilor dictate de instinctul intereselor personale, îngust și miop, care stăpânește viața animalică a gloatelor de rând s-a ridicat Minunea. Ierarhia instinctelor revelată.

Suflete tinere și-au părăsit bucuriile primăvăratice lor tinereți, inimi de copii și-au întrerupt joaca sburdălniciei lor fără griji, ba și unii de sub povara vârstei și-au scuturat odihna bătrâneții lor. Și au alergat într-un suflet.

Și ce au făcut? Ce am văzut, cu toții?

Școala disciplinei morale. Exercițiul voinței închinat binelui obștesc. Școala muncii, a jertfei pentru nevoile publice.

Acela căruia o generație întreagă îi zice "Căpitanul", mare educator social, a împânzit țara cu tabere de muncă.

Fără obligații din afară, fără plată de la nimeni, din simplu avânt sufletesc desinteresat, de dragul binelui obștesc, din porunca internă a solidarității naționale, taberele de muncă ale tineretului legionar au ieșit, ca din pământ pretutindeni.

Ici, pe Râpa Galbenă de la Iași, se ridică (între 1924-28), un palat lucrat de legionari pentru Căminul studentesc creștin, cu cărămizi făcute tot de mâinile lor, în tabăra de la Ungheni, pe când alții, în o grădină pusă la dispoziția lor de bunătatea unei doamne generoase, cultivau zarzavaturile necesare hranei camarazilor lor de la cele două tabere. Apoi, rând pe rând sau în același timp, apare, cu greutate și lupte, "Casa Verde" de la Bucureștii Noi (1933-1936), apare o școală pentru moși la Dealul Negru (1934); se reconstituiește în Basarabia, la Cotiungenii Mari, o biserică ruinată; se construiește în creierii munților, la Rarău, o casă mare de adăpost. O muncă titanică a sute de legionari, în luni de zile, croiește la Arnota, prin stânci și păduri, un drum pietruit, spre Mănăstirea unde se odihnesc moaștele Voievodului Mateiu Basarab. Alte sute de legionari, tăbărând de la munte la mare, fac la Carmen Sylva cabane, terase, șosele, drumuri, întăresc malurile cu ziduri de piatră. Și toate acestea în spirit de veselie tinerească, în cântece; și în spirit de pietate creștină, începând și sfârșind lucrul cu reculegeri de rugăciune.

Dar numai atâtea? Câte alte lucrări nu le las nepomenite? Unde era o treabă de făcut pentru o gospodărie, pentru un sat, pentru o biserică, legionarii erau acolo, gata la muncă. Ici un pod, colo o fântână, mai departe o șosea, sau o școală, o biserică. Orice, pretutindeni, de la un capăt la altul a țării, cu o revărsare de forță nervoasă molipsitoare, nemaipomenită, gata să cucerească toate sufletele tinere, ba de toate vârstele.

Ce exercițiu uriaș de mușchi ai trupului și ai sufletului! Ce operă nemaivăzută de educație integrală a tinerei generații!

Când am auzit de toate acestea, și am mai citit și instrucțiunile pentru șefii de Cuiburi legionare, minunate îndrumări de educație morală, mi-am exprimat, între prieteni, impresia și mirarea: "Dacă s-a apucat Corneliu Codreanu să facă, în acțiunea Legiunii lui,

pe care o știam organizație politică, așa operă de educație, apoi nu-mi mai rămâne mie, decât să mă las de pedagogie și să mă apuc de politică".

Glumeam, firește. Vedeam foarte bine opera de politică nouă, în adevăr, constructivă, care era numai la început.

Vedeam, mai ales, ceea ce școala aceasta a muncii desinteresate, a jertfei, aducea nou în viața neamului. Sufletele noi, Oamenii noi.

Dar îți vine să te întrebi: unde ar fi ajuns oare Legiunea pe cale de muncă îndărătnică, de construcții, de refaceri, de întocmiri de poduri, de îndreptări și croiri de șosele, de ridicări de școli și de biserici?

Nu ne-am mai fi recunoscut țara! Noroc că a fost oprită la timp. România a avut parte totdeauna, dar mai ales de câțva timp încoace, de ocrotirea părintească a unei cârmuiri vigilente.

Taberele de muncă au fost desființate, îngropate.

Dar aci o nouă priveliște a Muncii apare. Mai curând decât după a treia zi, taberele legionare, suprimate, înviează sub o altă înfățișare, cu un aer de gravă maturitate politică pronunțată.

Din "tabere de muncă" devin tabere de luptă, de luptă legionară pe teren economic, în contra dușmanului intern al neamului, încontra comerțului și industriei streine ovreești. De la un capăt la altul al țării, începând din Capitală și de la Carmen Sylva, răsar acum taberele de războiu economic ale comerțului legionar, sub diferite forme, urmate, sunt sigur, de organizații industriale și de alte organizații de boicot, care să ajute munca și conștiința românească și să înlăture exploatarea și pervertirea jidovească. La suflet nou, politică nouă, *politica jertfei, a credinței, a luptei de fapte, nu de vorbe. Acea politică de la care așteptăm o Țară Nouă, o Românie desrobotă, stăpână în casa ei.*

Tineretul legionar n-a așteptat nici o altă chemare, ca celelalte înjghebări politice, decât chemarea durerilor neamului, ca să înceapă lupta pentru sfărmașarea lanțurilor robiei umilitoare.

Sufletul lui privește drept în față toate primejdiile vieții naționale, dinăuntru și din afară. Cu aceeași hotărâre cu care a pornit lupta dârză, imediată, în contra dușmanului dinăuntru, a pornit, avântat de ideal superior, în contra dușmanului care ne amenință din afară. Înțelegând, cum nu mulți au înțeles, că, dacă bolșevismul sălbatec, monstruos, de la hotarele noastre de răsărit, va birui în lupta ce duce, în occident în contra civilizației universale, țara noastră se va prăbuși de moarte în noaptea de haos a anarhiei, a pornit la luptă călăuzit de lumina sufletului de fulger al viteazului fără pereche, al Grănicerului nemuritor, cu lozinca imperativă "totul pentru țară".

Și a dat, cu viețile celor mai nobili dintre ei, cu viețile de sfinți ale eroilor Moța și Marin, sublimul, supremul tribut al credinței și al patriotismului lor, pentru apărarea legii divine, a dreptății umane, și pentru afirmarea destinului și demnității românești.

Cu un astfel de tineret, conștient de menirea lui morală în lume, care ia viața nu ca scop de plăceri și mulțumiri pământești, ci ca mijloc dat de Dumnezeu pentru isvodirea dreptelor lui hotărâri eterne, te simți mândru ca român.

Cum să nu cred în biruința lui?

Ar fi să nu cred în viitorul, în învierea și înălțarea neamului meu.

Ar fi să nu cred în cârmuirea voinei lui Dumnezeu pe pământ.

„Buna Vestire“, anul I, nr. 242 din 15 decembrie 1937.

*

Răspunsul d-lui colonel Em. Cristodulo

Dl. colonel Em. Cristodulo, Cavaler al Ordinului Mihai Viteazul, a binevoit să ne răspundă următoarele la întrebarea: "De ce cred în biruința Mișcării Legionare":

Pentru orice înfăptuire - cinci condițiuni se cer împlinite:

Să fii încredințat că ceea ce vrei să faci, e bine;

Să te pricepi la ce te apuci;

Să te hotărăști a munci fără drămuire, ca să ajungi la ținta dorită;

Să-ți impui o disciplină în această muncă și la nevoie;

Să știi să te jertfești chiar, pentru aducerea la îndeplinire a scopului ce urmărești.

În rezumat, pentru ca o acțiune să reușească se cere: credință, destoinicie, muncă, disciplină, jertfă.

Tineretul legionar, s-a conformat acestor imperative.

Credința pentru legionar, este cea dintâi virtute.

El vede ridicarea Neamului românesc și dezrobirea lui din ghiarele străinilor ce l-au copleșit, prin întărirea credinței strămoșești în Cruce și Hristos și prin dragoste curată și desinteresată pentru Țară, Neam și Domn.

Și mai vrea tineretul legionar, reînvierea la români, a virtuților ce stăteau la temelia puterii poporului român, din care ne tragem, în timpurile lui de înflorire și anume: mândrie civică, cinste și dragoste de muncă și de jertfă, pentru ridicarea și strălucirea neamului nostru.

Nedorind nimic pentru sine - întrucât toată ființa sa și toată puterea tinereții sale și toată viața pământească și le-a închinat țării - tineretul legionar este încredințat că ceea ce vrea și ceea ce face și va face - este bine.

De aci pornește și nădejdea lui nestrămutată în Biruință. Tineretul legionar a înțeles, că dacă străinii au putut pune stăpânire pe toate bogățiile țării, este pentru că românii au socotit prea multă vreme că unele munci sunt înjositoare pentru ei și ca atare, au lăsat să le facă alții.

De aceea tineretul legionar, se pregătește să fie priceput în toate, ea să poată lua din mâinile străinilor toate izvoarele ce i-au îmbogățit. Tineretul legionar și-a făcut din muncă un cult.

De aceea l-am putut vedea și admira cum pe arșița verii trecute și noaptea târziu, lepădându-și cămașa, a pornit vesel și mândru să-și ridice al doilea cuib - atât de frumoasa biruință legionară - după admirabila Casă Verde.

Ca fost luptător pe muntele Susai (Predeal) unde am văzut căzând pentru țară, atâția viteji, a căror oseminte au rămas 20 de ani împrăștiate, de-a lungul vechiului hotar, fără să-și capete locul de cinste, de vecinică odihnă, la care aveau drept - nu am putut decât să admir fapta adevărat creștinească a tinerilor legionari, care cu spinarea lor, au cărat de departe din vale, piatră pentru clădirea unui Mauzoleu acestor Eroi ai Neamului. Prin această frumoasă faptă și altele multe ce au mai făcut, mi-au câștigat inima - dar pentru fapta de la Susai - mai sunt mult și adânc recunoscător Căpitanului și tinerilor legionari, ce au lucrat acolo, pentru a face cât li s-a îngăduit și pentru că acum am prilejul, îi rog să primească pe această cale - poate cam târziu - mulțumirile mele recunoscătoare, în

numele ostașilor din Batalionul al II-lea al regimentului 73 Infanterie căzuți în acel loc - pe care am avut cinstea să-i comand.

Tineretul legionar a mai înțeles că pentru a se ajunge la un scop, nu este nevoie numai de voință și hotărâre, dar și de disciplină.

De aceea nu numai că se supune cu plăcere, disciplinei cele mai aspre, dar încă și-a impus singur o disciplină vrednică de laudă, care îl va ajuta mult, în drumul său spre izbânda ce țintește.

Așa, tineretul legionar a renunțat de bună voie la practicile și plăcerile nefolositoare, inerente curent vârstei sale și și-a ales ca ideal în viață - în locul petrecerii - munca - în locul vorbei - fapta - și în locul răvnirii la un trai ușor și cât mai îmbelșugat - învățătura și deprinderea de a se mulțumi cu ce poate avea din muncă.

A mai înțeles tineretul legionar puterea jertfei și de aceea, nu poate avea mulțumire mai mare, decât atunci când are prilejul să se poată jertfi pentru cauza ce o consideră sfântă - apărarea Crucii și ridicarea Neamului. Jertfa tinerilor legionari Eroi - Moța și Marin - este o pildă care a zguduit țara întreagă prin măreția ei și a arătat până unde poate să ducă pe legionari - credința lor în Cruce și Hristos.

Tineretul legionar mai are un mare merit - acela că, departe de a disprețui generația veche - cum cred unii - respectă pe bătrâni și caută a-și apropia pe acei ce-l înțeleg.

Încrederea ce a arătat ilustrului legionar dispărut, Generalul Cantacuzino - venerația și dragostea ce i-au purtat, tot timpul cât l-a avut al său - este o dovadă despre aceasta și poate fi și un îndemn pentru mulți foști luptători - de toate vârstele și treptele -credincioși Crucii - care privesc la el cu simpatie și care până acum - nu s-au amestecat în văltoarea luptelor politice sterpe și venale - să vină să lupte alături de el pentru ca să vedem cu toții, aceea ce trebuie să fie cât mai curând - România a românilor.

Când tineretul legionar are un astfel de crez, când și-a însușit atâtea virtuți și când este însuflețit de atâtea dragoste pentru Țară, Neam și Domnul Său - nu se poate să nu-și ajungă scopul și de aceea, eu sunt încredințat că va birui.

„Buna Vestire“, anul I, nr. 239 din 12 decembrie 1937.

*

Răspunsul d-lui profesor universitar Sextil Pușcariu

Începând de astăzi, ziarul nostru va publica răspunsurile primite la întrebarea: "De ce cred în biruința Mișcării Legionare":

Dl. profesor Sextil Pușcariu, de la Facultatea de Litere a Universității de la Cluj, membru al Academiei Române, a binevoit să ne răspundă următoarele:

"Urmăresc Mișcarea Legionară cu cea mai vie simpatie de când studentimea de la Universitatea din Cluj a cerut - ceea ce acum e înscris în programele politice ale unor partide - ca Universitățile noastre să fie recucerite pentru românism și scăpate mai ales de invazia evreiască. În adunarea profesorilor m-am ridicat atunci împotriva încercărilor imorale de a desolidariza pe "greviști" prin amenințări și promisiuni, arătându-mi bucuria că-i văd pe studenți luptând solidari și neînfricați pentru o chestiune de mare interes național.

Simpatiile mele pentru legionari au crescut când am văzut adâncă și sincera lor religiozitate. Din alipirea desăvârșită de Biserica strămoșească, răsar cele mai multe din marile calități ale Mișcării Legionare: cinste fără tocmeală, respectul adevărului, setea nepotolită de a te dăruți întreg deaproapelui și de a munci fără să aștepti răsplata pentru binele obștesc. Numai cu acest substrat sufletească poți clădi. Și nu numai biserici pentru credincioși, case pentru saraci, fântâni pentru însetoși și drumuri pentru călători, ci și temelia României viitoare.

Mă simt înrudit sufletește cu Legiunea și prin optimismul robust care îi înviorează toate actele și prin încrederea neclintită în virtuțile noastre înnăscute, scumpă moștenire de la strămoșii pe care nu-i uită niciodată. Dacă nu ești convins că neamul căruia îi aparții este un neam ales și predestinat să joace un rol de frunte între popoarele lumii și că rasa din care faci parte are calități prin care poate domina, nu ești în stare să-ți iubești cu adevărat țara.

Și generația mea și-a iubit neamul și a luptat vitejește pentru întregirea lui. Dar noi n-am avut destulă încredere în acest neam și iubindu-l cu tot devotamentul în momentele hotărâtoare, ne-am iubit prea mult pe noi înșine tot restul vremii. De aceea după războiul de întregire am cerut premiul eroismului nostru, ne-am considerat beneficiarii de drept ai patriei mărite.

De aici și regionalismul nostru, care nu se reduce în definitiv decât la întrecerea de a pune mâna pe situații și pe izvoare de venituri; acestea erau cerute de autohtonii din noile provincii în baza privațiunilor și suferințelor din trecut, iar de cei din țara veche în temeiul dreptului lor de desrobitori.

Regionalismul dispare abia cu Legiunea, care dă totul pentru țară și nu cere nimic pentru sine. În asemenea condiții vechile hotare despărțitoare s-au putut topi într-o frățească îmbrățișare legionară.

Am prețuit la legionari ferma lor hotărâre de a nu avea nici un amestec cu vechile partide politice, ale căror mijloace de luptă le condamnă. În loc de vorbe și promisiuni, muncă și fapte, în loc de demagogie înainte de alegeri, trecerea cuceritoare a legiunilor prin sate cu lopata pe umăr și cu cântece pe buze. Am nestrămutata convingere că numai un tineret călăuzit de principii atât de sănătoase va putea împlini tot ce n-au făcut politicienii, fiindcă tot timpul și toate energiile lor erau absorbite de luptele cu adversarii, și mai ales cu amicii politici.

Am început să iubesc pe legionari, când am citit cartea Căpitanului, emoționanta epopee a celor mai umiltoare persecuții pentru cei călăuziți de cel mai pur idealism.

Iubirea mea s-a mărit printr-un sentiment de profundă admirație și o nestrămutată încredere în viitorul Mișcării Legionare, când Moța și Marin au încununat-o cu aureola jertfei lor curate, cel dintâi act de idealism desăvârșit de la război încoace.

De-acum știu că ceea ce țara întreagă, sătulă de timpul pierdut și dornică de fapte de adevărat patriotism, așteaptă din ce în ce mai nerăbdătoare, va săvârși virtutea legionară, cu credința-i nebiruită în viitorul neamului, cu disciplina-i de fier, cu curajul-i bărbătesc și cu organizația-i tare, sub conducerea energică, conștientă, înțeleaptă, dominatoare și inspirată a Căpitanului.

„Buna Vestire“, anul I, nr. 243 din 16 decembrie 1937

*

Răspunsul d-lui dr. Nicolae Roșu

Cunoscutul scriitor naționalist, dl. dr. Nicolae Roșu, ne-a răspuns următoarele la ancheta: "De ce cred în biruința Mișcării Legionare":

Tineretul legionar are un suflet. Un om care i-a dat viață: Corneliu Z. Codreanu. Conducătorul. Căpitanul. Primul la datorie, primul la faptă. Mișcarea Legionară este o creație a lui Corneliu Z. Codreanu. A închipuirii sale de educator, de om politic, de prim luptător într-o mare bătălie care are nevoi nu de membri de partid, ci de suflete pure, sincere, devotate. Casa lui Corneliu Z. Codreanu este legiunea. Familia lui sunt membrii legiunii. Dăruire totală, definitivă. Fuziune perfectă. Din această pricină nu este contestat și nici discutat. Aceasta nu înseamnă teroare, ci dragoste și înțelegere prietenească.

Nici unul dintre oamenii politici ai secolului al XX-lea românesc nu au înțeles acest lucru. Au fost pe rând președinți de partid cu gardă personală de simbriași, contestați și invidiați în propria lor casă. Când nu erau ridicați pe brațe de gloata amețită de băutură, erau beneficiarii unui nume cu rezonanțe pașoptiste, sau expresia unei puteri financiare, dacă nu chiar, răsfățații alcovurilor galante și parazitismul. Trecând cu cinism de la președenția unui partid la simbria unei bănci corupătoare, acești oameni nu-și mai aparțineau lor, ci unui întreg mecanism de corupție intrigă și îșelătorie. Dacă printre acești "conducători" se afla câte unul cinstit și de bună credință, în spatele lui se găseau destule lichele care să spurce blazonul. Rezultatul era același.

Naivitatea conducătorului nu este o acoperire a necinstei colaboratorilor.

Tineretul naționalist care a început mișcările din Universitate la 10 decembrie 1922 a trăit cu nădejdea în săvârșirea unui miracol. De la lumea veche nu mai era nimic de așteptat. Bariere căzute definitiv între două epoci ale istoriei. Corneliu Z. Codreanu a fost singurul om care a înțeles această chemare imperativă a destinului.

A organizat lupta, a selecționat cadrele, a limpezit perspectivele, și cu adevărate calități de conducător politic a menținut disciplina și a găsit întotdeauna soluții momentelor critice prin care trece orice mișcare pândită de atâtea dușmăni. Evreii, francmasoneria, democrația, politicianismul tot ce este fără caracter și corupt în această țară a fost împotriva Mișcării Legionare. O încordare gigantică cu toate puterile răului. Și totuși, Corneliu Z. Codreanu și Legiunea lui a doborât toate baricadele, a trecut peste toate dușmăniile netezind calea triumfului. Aceasta înseamnă că mișcarea Legiunii are un suflet dinamic, o putere dătătoare de viață și un conducător care întrunește toate calitățile unui misionar al destinului românesc.

Corneliu Z. Codreanu a expropiat din viața politică concurența între competitorii interesului material. A dictat o credință, o suverană datorie: *Totul pentru țară*. A restituit

țării drepturile la viață. A spulberat egoisme și orgoliul ideilor și al oamenilor. Iată pentru ce țara este din ce în ce mai mult lângă el și îl vrea conducător. Iată pentru ce cred în primul rând în biruința tineretului legionar.

SENSUL SPIRITUAL ȘI IDEOLOGIC

Două fapte merg împreună de la prima atingere: tineretul și biruința. Sunt inseparabile. Sunt predestinate de o reciprocitate de forțe. Tineretul reprezintă energia neconținut reînnoită a omului nou; capacitatea de jertfă; măreția eroică; dezinteresarea în luptă și abnegația.

Biruința în sens legionar înseamnă două lucruri: mai întâi înfrângerea ta însuși, prin ruperea contactului cu tot ce este ispită josnică a materiei, renunțarea la ambiții, disprețuirea arivismului. Prima etapă a biruinței înseamnă așadar, împlinirea revoluției morale în lăuntru sufletesc al unei generații. Din acest punct de vedere, biruința tineretului legionar este înfăptuită. Din această educație morală instinctele și materia sunt date la o parte și caracterul triumfă.

A răspunde prompt și decisiv la insulta care ți se aruncă în față, a nu te lăsa intimidat de prigoana care te urmărește, nu pe tine ca om, ci ca luptător într-o mare bătălie a neamului, înseamnă a face să izbândească binele asupra răului, să te îndumnezeiești într-o atât de largă măsură, încât să te pierzi ca ins și să reînvi în eternitatea sfântă a națiunii. Această de a doua biruință, în luptă cu alții, cu lumea veche, marchează etapa finală.

Tineretul legionar nu cunoaște rutina și corupția, nu cucerește poziții năzuind să le păstreze pentru folosul personal, se dăruiește unui ideal care depășește o viață de om pentru a se adânci în perspectiva unei istorii.

Lumea veche, lașă și placidă, și-a făurit o viață lipsită de gânduri în care confortul și bunăstarea materială erau înălțate la rangul de virtuți morale și din această pricină, ierarhia în societate se însemna după greutatea buzunarului și valoarea rentei, deci a parazitismului, nu după calitățile sufletești și pregătirea intelectuală. Ideologic, antidemocratismul Mișcării Legionare nu înseamnă sfidarea omului de jos și comprimarea claselor agricole sau muncitorești, după cum au răstălmăcit neghiobii democrației, ci ridicarea morală printr-o înțelegere superioară a vieții, îmbunătățirea standardului de viață, în sfârșit, selecțiunea oamenilor după aptitudini și pricepere, nu promovarea nepriștărilor la ranguri de conducere după cum preconizează celelalte partide politice.

Naționalismul Mișcării Legionare nu este un ideal care se încheie în clipa când se va cuceri puterea politică a statului. Idealul naționalist este un mit care presupune neconținută perfecționare sufletească și biologică a neamului românesc, dincolo de cadrele unei epoci; mergând în eternitate pe căile imperialismului.

Biruința tineretului legionar este în funcție de acest dinamism al perfecțiunii. Tinerețe nu înseamnă încadrare de vârstă, ci veșnică reînnoire, neobosită primenire, dăruire totală unui ideal care ne mână către limanul Edenului românesc. Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte, iată sensul biruinței legionare, exprimată în formula larg cupinzătoare și deci având și putință de realizare: "Totul pentru țară".

DESTINUL VEACULUI

Istoria nu poate fi răsucită și răstălmăcită după voia capriciului nostru. Sunt lucruri care se petrec în virtutea unei predestinări, și nimeni nu le poate preîntâmpina sau devia evoluția.

Revoluția fascistă bunăoară, nu s-a născut și n-a triumfat numai pentru că a vrut Mussolini, ci pentru că era în firea lucrurilor, ca o reacțiune de însănătoșire a organismului după o boală. Pe de altă parte, oricâte deosebiri de structură socială și de ideologie ar exista între fascism și național-socialism, revoluția condusă de Hitler a triumfat în virtutea aceluiași destin al veacului. Dacă Salazar conduce Portugalia, Atatürk reînvie Turcia, aceasta nu înseamnă altceva decât că secolul XX valorifică un anumit sens al vieții în care ideea națională are prioritate față de toate celelalte. Nouă ni se pare foarte semnificativă acțiunea politică a lui Léon Degrelle în Belgia, lupta generalului Franco în Spania, și de aceea credem că biruința tineretului legionar este inevitabilă pentru că mișcarea însuflețită de Corneliu Z. Codreanu se află pe marea linie a veacului, stăpânind singura axă îngăduită de momentul istoric. Că din această idee se desprinde încrederea în protecția unei nevăzute fatalități, se prea poate, dar cine ne poate demonstra nouă că însăși viața și destinul națiunii nu are imponderabile care scapă de sub controlul națiunii și a voinței oamenilor.

Iată, acum să facem o experiență: să întrebăm zece oameni culți, luați la întâmplare, cine era domn în Țara Românească în anul 1821? Foarte puțini vor ști mersul succesiunii la domnie, din pricină că primul gând zboară la Tudor Vladimirescu. Istoria Țării Românești în 1821 înseamnă Tudor Vladimirescu. Nimic altceva. Așa se întâmplă și astăzi: momentul istoric cumulează exclusiv fenomenul legionar. Nu este în inenția aceluia care scrie aceste rânduri să se războiască cu nimeni, dar întreb oamenii de bună credință: este adevărat că toate combinațiunile politice care se fac de vreo câțiva ani încoace, toate căderile și ridicările au în vedere numai fenomenul legionar sau pentru a lărgi termenul să spunem mișcările de dreapta, ceea ce în ultimă instanță tot în jurul Legiunii se concentrează? Eu nu am vreme de pierdut, dar pentru asta stau oricând la dispoziția d-lor G. Tătărescu sau Ion Mihalache, pentru a le demonstra că oriunde ne-am duce, în orice clasă socială, oraș, salon sau adunare de oameni, fenomenul care întreține trează atenția este tineretul legionar. Ce înseamnă asta? Că dl. G. Tătărescu conduce astăzi țara și că mâine o va conduce dl. Ion Mihalache? Nicidecum. Dl. G. Tătărescu este prim-ministru. Atât. Nu conduce țara și nici nu o reprezintă. Să nu ne încurcăm în vorbe, fracuri și rățoieli. Pentru oamenii refractari fenomenului legionar e mai recomandabil să strângă averi, ca să aibă o rentă asigurată în ziua când viața publică îi va trece la pensie. România legionară îi va surprinde băjbâind cu mâini tremurânde o ieșire onorabilă dintr-un infern sufletesc în care singuri au intrat.

Mai cred în biruința tineretului legionar și pentru acest fapt, avatarele lumii vechi s-au spulberat; epigonii acestei lumi - câți au mai rămas - sunt strigoii de astăzi, umbre funerare care nu mai pot opune nici o rezistență mersului inexorabil al Mișcării Legionare.

PUȚINĂ MEMORIE

Toate democrațiile au memorie scurtă. Cine n-are memorie pierde legătura cu trecutul, nu poate trage și nici folosi vre-o învățătură din experiențele consumate, alunecă dezorientat pe căile viitorului.

Să recapitulăm deci faptele. "Legiunea Arhanghelului Mihail", a fost înființată la 24 iunie 1927. La alegerile din anul 1927 "Garda de Fier" întrunește 10.761 voturi. Trec patru ani. La 11 ianuarie 1931 guvernul Ion Mihalache pronunța prima dizolvare a acestei asociații.

Proces, reînființare și la 1 iunie 1931 alegeri generale. "Garda de Fier" depune liste în 17 județe și obține 30.783 voturi dar nu intră nimeni în parlament pentru că nu se întrunesc procentele necesare pe țară. Se ivesc la 31 august 1931 alegeri generale în jud. Neamț. Candidează Corneliu Z. Codreanu: 11.301 voturi și este ales deputat. În martie 1932 sub guvernarea N. Iorga - Argetoianu, "Garda de Fier" este dizolvată pentru a doua oară. Din nou proces, reînființare sub alt nume, și la alegerile generale din iulie 1932 sub guvernul Vaida-Voevod (țărănist) Corneliu Z. Codreanu pune candidaturi în 36 județe, obține 70.000 voturi și 5 locuri în parlament. În noiembrie 1933, Corneliu Z. Codreanu, fixează candidaturi în toate județele. Urmează cea de-a treia dizolvare a lui I. G. Duca - N. Titulescu, și de atunci încolo știm ce s-a întâmplat.

Astăzi. Partidul "Totul pentru Țară", pășește în alegeri cu cele 71 de județe. Reorganizat, disciplinat, cu experiența unor bătălii câștigate, având în memorie toate momentele de procopseală dar și de înfrângere a democrației, biruința legionară se apropie. O privire de ansamblu ne încredințează că structura morală și sufletească a țării a început să se schimbe.

Mișcarea Legionară făurește un nou destin neamului românesc, de demitate, putere și neconținută perfecționare a geniului etnic.

Iată pentru ce cred în biruința lui Corneliu Z. Codreanu.

“Buna Vestire”, anul I, nr 245 din 18 decembrie 1937.

**Alegerile parlamentare din 20 decembrie 1937
(rezultatele pe județe și provincii istorice ale primelor patru formațiuni politice)**

JUDEȚ	ÎNSCRIȘI	VOTANȚI	P N L	P N Ț	T P T	P N C
Dolj	117.000	94.236	30.797	17.040	22.105	7.919
Gorj	52.040	41.909	20.077	6.149	8.324	2.507
Mehedinți	74.328	56.645	21.634	15.510	5.493	7.552
Romanați	65.032	54.616	23.203	14.399	6.367	1.835
Vâlcea	62.478	49.053	18.955	16.928	5.567	863
OLTENIA - total	307.878	296.459	114.666	70.028	47.856	20.676
	100%	79,9%	38,7%	23,6%	16,1%	7,0%
Argeș	65.677	47.301	12.242	21.102	6.127	3.329
Brăila	49.881	36.799	13.148	7.697	9.420	822
Buzău	79.612	43.069	25.513	6.658	5.727	2.870
Dâmbovița	76.832	57.229	25.285	17.013	6.951	2.449
Ialomița	70.485	57.816	21.988	11.110	11.518	5.314
Ilfov	91.574	57.887	26.833	11.948	7.934	2.216
Muscel	41.171	29.801	11.206	12.578	2.823	698
Olt	42.760	32.706	15.100	6.595	4.417	2.262
Prahova	127.872	80.640	23.278	23.350	18.724	3.798
Râmnicu-Sărat	44.032	34.728	16.665	4.374	9.415	1.309

Teleorman	89.887	74.063	23.239	15.264	12.385	12.774
Vlașca	72.035	58.132	21.666	11.772	11.362	5.212
București	105.450	64.189	24.313	14.338	14.402	1.707
MUNTENIA total	957.268 100%	674.360 70,4%	262.476 38,9%	163.799 24,3%	121.205 18,0%	44.780 6,3%
Caliacra	39.547	22.484	16.055	2.366	2.218	402
Constanța	60.617	45.335	19.245	12.074	6.815	2.785
Durostor	44.755	27.132	11.939	6.634	2.388	2.053
Tulcea	45.400	27.790	8.690	8.742	5.849	1.541
DOBROGEA total	190.319 100%	122.741 64,5%	55.929 45,6%	29.816 24,3%	17.270 13,1%	6.781 5,5%
OLTENIA, MUNTENIA, DOBROGEA total	1.518.465 100%	1.093.560 72,0%	433.071 39,6%	263.643 24,1%	186.331 17,0%	72.174 6,6%
Bacău	65.649	44.001	20.475	4.412	3.770	9.800
Baia	38.433	29.307	9.082	4.942	3.131	9.983
Botoșani	52.906	41.451	15.909	7.352	1.529	11.455
Covurlui	50.375	32.532	9.276	4.495	11.689	1.301
Dorohoi	47.870	39.062	16.127	5.775	2.618	10.644
Fălciu	29.855	19.765	9.892	4.925	621	2.728
Iași	65.268	47.182	23.215	8.874	2.123	7.357
Neamț	50.091	36.962	11.918	5.822	13.227	1.689
Putna	48.185	34.550	12.843	4.625	9.241	3.725
Roman	37.602	26.307	16.834	1.673	691	4.438
Tecuci	39.966	24.043	8.304	4.164	6.721	1.398
Tutova	31.923	20.455	10.565	3.216	2.634	2.559
Vaslui	35.264	22.992	12.804	3.789	472	4.482
MOLDOVA total	593.387 100%	418.609 70,5%	177.244 42,3%	64.064 15,3%	58.467 14,0%	71.559 17,1%
Bălți	90.058	41.988	9.959	6.677	1.469	15.996
Cahul	48.396	21.170	10.940	2.539	2.541	1.893
Cetatea Albă	87.991	57.474	20.014	14.622	1.413	9.230
Hotin	100.226	64.730	22.593	10.614	2.581	17.393
Ismail	60.077	35.705	16.510	13.770	1.660	923
Lăpușna	96.932	32.839	13.190	5.660	1.187	8.001
Orhei	70.209	29.320	12.307	2.536	1.399	6.713
Soroca	81.089	49.538	12.762	7.864	4.170	11.064
Tighina	77.113	34.963	15.980	4.491	2.121	6.983
BASARABIA total	712.091 100%	367.727 51,6%	134.255 36,5%	68.673 18,7%	18.541 5,0%	78.196 21,3%
Câmpulung	28.156	20.160	7.289	2.308	6.623	1.132
Cernăuți	80.313	58.481	12.639	21.512	10.998	2.173
Rădăuți	46.350	31.370	9.303	4.131	10.165	3.627
Storoiineț	49.597	33.029	7.473	12.391	4.652	3.412

Suceava	35.446	26.096	7.304	2.625	6.124	5.413
BUCOVINA	239.862	169.136	44.006	43.027	38.562	15.757
	100%	70,5%	26,0%	25,4%	22,8%	9,3%
MOLDOVA, BASARABIA, BUCOVINA total	1.545.340	955.472	355.505	175.764	115.570	165.512
	100%	61,8%	37,2%	18,4%	12,1%	17,3%
Alba	59.002	39.810	10.869	11.235	8.443	974
Braşov	59.652	32.545	9.731	3.404	5.504	1.153
Ciuc	45.352	25.137	5.353	2.915	671	496
Cluj	90.110	45.308	12.165	12.099	4.607	1.299
Făgăraş	27.059	19.245	5.116	4.784	4.000	340
Hunedoara	93.051	63.036	21.037	13.734	15.838	1.404
Mureş	81.454	42.570	10.900	5.561	5.373	4.002
Năsăud	40.152	28.827	9.481	4.326	5.775	3.418
Odorhei	38.071	24.015	10.480	1.667	1.213	516
Sălaj	92.472	57.381	14.726	17.109	6.323	1.386
Sibiu	58.833	39.076	19.186	5.864	6.616	1.649
Someş	61.476	38.584	10.715	10.797	5.350	1.095
Târnava Mare	43.990	33.042	11.658	3.873	3.387	1.609
Târnava Mică	41.087	24.844	9.044	5.228	2.959	792
Trei Scaune	38.634	24.505	4.535	1.521	540	699
Turda	53.120	31.050	8.159	5.506	7.846	579
TRANSILVANIA total	923.515	568.975	173.055	109.623	84.345	21.411
	100%	61,6%	30,4%	19,3%	14,8%	3,8%
Caraş	61.500	44.512	12.330	10.761	9.114	2.299
Severin	69.953	53.940	11.811	9.162	11.697	3.774
Timiş-Torontal	145.308	109.080	31.266	12.767	20.728	5.297
BANAT total	276.761	207.532	55.407	32.690	41.538	11.370
	100%	75,0%	26,7%	15,8%	20,0%	5,5%
Arad	126.865	90.340	23.652	9.685	29.569	3.638
Bihor	136.496	83.547	32.089	17.762	12.210	1.490
Maramureş	44.754	26.532	10.815	5.871	4.658	1.028
Satu Mare	77.167	45.827	13.657	11.476	4.065	4.501
CRIŞANA- MARAMUREŞ total	385.282	246.246	80.213	44.764	50.393	10.657
	100%	63,9%	32,6%	18,2%	20,5%	4,3%
BANAT, CRIŞANA- MARAMUREŞ, TRANSILVANIA	585.558	1.022.753	308.675	187.077	176.276	43.438
	100%	64,5%	30,2%	18,3%	17,2%	4,2%
TOTAL	4.649.103	3.071.875	1.103.353	626.612	478.368	281.167
	100%	66,1%	35,92%	20,40%	15,58%	9,15%